PONTIFICIA UNIVERSITAS GREGORIANA

FELIX M. CAPPELLO S. I.
Prof. in Pontificia Universitate Gregoriana

TRACTATUS CANONICO-MORALIS
DE SACRAMENTIS

Vol. IV. - DE SACRA ORDINATIONE

Accedit Appendix
DE IURE ORIENTALIUM

Editio tertia accurate recognita et aucta.

TAURINI MARIETTI ROMAE
1951

IMPRIMI POTEST

Emmanuel Porta S. I., *Praep. Prov. Romanae.*

V. Nihil obstat.

Casali, die 9 Aprilis 1951.

Can. Aloisius Baiano, *Rev. Del.*

Imprimatur.

Can. L. ODDONE, *Vic. Gen.*

PRAEFATIO

Tractatum *de sacra ordinatione*, scil. de ritu sacro, quo, per ministrorum legitimam constitutionem perpetuitati sacerdotii in Ecclesia Christi provide consulitur, publici iuris faciendum ducimus.

Doctrinam et leges omnes quae respiciunt tum ministrum sacrae ordinationis, tum eius subiectum, tum varia ordinationis adiuncta, concinne et accurate, quantum licuit, exponere nisi sumus. De ritibus breviter disserendum censuimus, ne sacrae liturgiae fines indebite ingrederemur.

Quidquid ad sacramentum ordinis refertur, ex theologia dogmatica, morali et pastorali atque ex sacris canonibus diligentissime delibandum curavimus.

Si quid boni in hoc tractatu reperiatur, id uni Deo ac Deiparae Virgini adscribendum: quidquid vero erroneum aut minus recte dictum, hoc ignorantiae nostrae aut inadvertentiae tribuendum fatemur.

F. M. Cappello, S. I.

INDEX

APPENDIX I.

De disciplina Orientalium.

APPENDIX II.

DE ORDINE

CAPUT I.

DE EXSISTENTIA SACRAMENTI ORDINIS (1)

ARTICULUS I.

De nomine et notione ordinis.

1. Variae acceptiones. — 1. Vocabulum *ordo* complures habet acceptiones.

1° Philosophice ordo est *relatio prioris ad posterius*, et viceversa (2).

2° Item iuridice ordo significat *relationem unius ad alterum*. Hinc passim dicimus: *hoc ordinatur ad illud*, vel *alterum dicit ordinem ad alterum*, etc.

3° Praeterea ordo denotat *aptam rerum dispositionem*. Unde S. Augustinus ait: «*Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio*» (3).

(1) S. Thom., in IV Sent., D. 24, q. 1, art. 1; *Suppl.*, q. 34, art. 1-3; S. Bellarminus, *De ordine*, cap. V; S. Bonaventura, in IV Sent., D. 24, p. 1, art. 2, q. 1 et 2; Scotus, in IV Sent., D. 24, q. unic., n. 2; Vasquez, disp. 235 ss.; Billuart, *De sacram. ordinis*, t. VII, diss. 1, art. 1; Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 8 ss.; Michael De Medina, *De sacram.*, lib. I, cap. 13 ss.; Durandus, in IV Sent., D. 24, q. 6; Maldonatus, *De sacramentis*, to. II, *de ordine*; Natalis Alexander, *Theol. dogmatico-moralis*, lib. II, cap. 1; Gregorius de Valentia, *in III part. S. Thomae*, q. 25; Lessius, *Praelect. theol. in D. Thomam, de sacram. ordinis*, cap. 3; Coninck, *De sacramentis et censuris*, disp. 20, *de sacram. ordinis*; Gasparri, *Tractatus canonicus de sacra ordinatione*, I, n. 3 ss.; Many, *De sacra ordinatione*, n. 1 ss.; De Augustinis; *De re sacramentaria*, lib. IV, *de ordine*, art. 1; Pesch, *Praelect.* VII, n. 569 ss.; Billot, *De Ecclesiae sacramentis*, II, thes. 28; Otten, VI, n. 321 ss.; Perrone, *Praelect. dogm.*, *de ordine*, n. 5 ss.; Sasse, *De sacramentis Ecclesiae*, II, *de ordine*, thes. 3; Matth. a Coronata, *De sacramentis*, vol. II, *De ordine*, Taurini, Romae, 1946.

(2) Cfr. S. Thom., IV, D. 24, q. 1, art. 1, q. 2, ad 4.

(3) *De Civitate Dei*, lib. XIX, cap. 13.

4° Aliquando sumitur pro *gradu* vel *dignitate* aut *coetu hominum* qui in eo gradu vel dignitate constituti reperiuntur. Hinc dicitur: *ordo senatorius, ordo canonicorum*, etc.

5° Usurpatur quoque ad significandum *peculiarem coetum* eorum qui communem vitam sub eadem regula eodemque Superiore ducunt. Unde nomen: *ordo religiosus*.

6° Quandoque vocabulum *ordo* sumitur, praesertim in iure antiquo, ad indicandam *electionem* ad officium vel beneficium ecclesiasticum, aut *collationem* officii vel beneficii ecclesiastici ab Episcopo factam, aut *adscriptiones alicui ecclesiae*.

Hinc passim in sacris canonibus legitur: *ordinari in aliqua ecclesia, in aliquo loco, in aliqua dioecesi* (4).

2. 2. Ordo sensu magis accommodato et specifico denotat *ritum sacrum quo spiritualis potestas confertur*. Quare proprie ac specifice dicitur: *ordo presbyteratus* vel *diaconatus* aut *subdiaconatus*, item *ordo presbyterorum* vel *diaconorum*, etc.

Haec notio competit omnibus ordinibus, etiam minoribus.

3. *Catechismus Rom.* ait: « Est ordo, si propriam eius vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum et inferiorum rerum, quae inter se ita aptatae sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio (ecclesiastico) multi sint gradus, variae functiones, omnia vero certa ratione distributa sint et collocata, recte et commode *ordinis* nomen ei impositum videtur » (5).

4. Unde *ordo ecclesiasticus* seu *hierarchicus* sensu lato idem est ac ipsa Ecclesia organice ordinata et in varios gradus et status Superiorum et inferiorum inter se dependentium apte distincta.

5. Sensu strictiore plerumque *ordo hierarchicus* accipitur, ad significandos nempe solos Superiores ecclesiasticos seu homines ad sacras functiones in Ecclesia peragendas peculiariter deputatos. Cum ii, qui pertinent ad ordinem, segregentur a communi populo christiano, ut sint per excellentiam servi Domini, ideo vocantur κλῆρος (κληρικοί), scil. *sors Domini*, sicut levitae Veteris Testamenti peculiari ratione sors Domini erant.

Huic ordini clericorum simplices fideles ut λαός (λαικοί) opponuntur (6) qui non raro vocantur ἰδιῶται, nempe homines privati (7).

(4) Cfr. c. 17, III, 4, in 6°.
(5) P. II, cap. 7, n. 9.
(6) Cfr. S. Clem. Rom. epist. I ad Cor. 40, 5; Rouet de Journel, *Enchiridion Patristicum*, n. 19.
(7) Cfr. S. Ioan. Chrysost., in epist. ad Rom. hom. 14, n. 3; Migne, *P. G.* LX, 527.

6. Igitur ordo tum *statum clericalem* significat tum *ritum illum externum quo quis inter clericos maiores vel minores recipitur*, seu *ipsi statui clericali adscribitur*.

3. Notio sacramenti ordinis. — 1. S. Thomas refert et approbat definitionem, quam tradit Magister Sententiarum (8), dicens: « *Ordo signaculum quoddam Ecclesiae est, quo spiritualis potestas traditur ordinato*. Definitio, quam Magister de ordine ponit, convenit ordini, secundum quod est Ecclesiae sacramentum. Et ideo duo ponit: scil. signum exterius, ibi (*signaculum quoddam*, id est, *signum quoddam*), et effectum interiorem, ibi (*quo spiritualis potestas*, etc.) » (9).

2. Ordo, prout est sacramentum vere et proprie dictum, definiri potest: *Sacramentum novae legis a Christo D. institutum, quo traditur spiritualis potestas et confertur gratia ad rite obeunda munia ecclesiastica.*

3. Spiritualis potestas, quae in ordine confertur, ad duo ordinatur, scil. *ad regendos fideles* et *ad cultum divinum exercendum*.

Idcirco in can. 948 dicitur: « Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit *ad fidelium regimen* et *cultus divini ministerium* ».

4. Potestas ecclesiastica duplex distingui debet, *ordinis scilicet et iurisdictionis*.

Potestas iurisdictionis tota versatur circa corpus mysticum Christi, scil. Ecclesiam; cum ad eam spectet populum christianum regere, gubernare atque ad aeternam beatitudinem dirigere.

Potestas ordinis tota versatur circa corpus Christi in sacramento Eucharistiae vere, realiter et substantialiter praesens; ita tamen ut non solum vim habeat Eucharistiae conficiendae, verum etiam ad eam accipiendam animas hominum apte praeparet, atque idoneos efficiat, ac cetera omnia complectatur, quae ad Eucharistiam conficiendam et suscipiendam quovis modo referantur.

Igitur potestas sacri ministerii, quae in hac disputatione consideratur, ea potissimum intelligitur, quae est vere *sacerdotalis*, scil. potestas *conficiendi Eucharistiam* et *peccata remittendi;* imo, ad probationem enuntiatae doctrinae satis est, ut spectetur sola *potestas conficiendi Eucharistiam*, quia omnes aliae potestates ministerii ecclesiastici ad eam ordinantur.

5. Ratio distinctionis ordinum. — 1. Ordines distinguuntur secundum relationem ad Eucharistiam, id est secundum potestatem

(8) Lib. IV Sent., D. 24.
(9) *Suppl.* q. 34, art. 2.

quam conferunt sive ad consecrationem corporis et sanguinis Christi sive ad quandam cooperationem circa consecrationem et susceptionem corporis et sanguinis Christi D.

2. Hinc est quod aliquo vero sensu potest dici, duplicem tantum in Ecclesia esse gradum et ordinem, *sacerdotum* scilicet et *ministrorum;* id est, eorum qui augustissimum Eucharistiae sacrificium offerre possunt ac debent, et eorum qui, in ordine ad sacrificium Eucharistiae, sacerdotibus ministrant.

Sacerdotium est ministrorum ecclesiasticorum *ordo supremus.* Sed quamvis omnes sacerdotes habeant eandem potestatem offerendi Missae sacrificium, non omnes tamen donantur eadem potestate, quae spectetur sive quoad corpus Christi mysticum, sive quoad corpus reale Christi in Eucharistia. Quapropter sacerdotium est duplex, *summum* seu *primi ordinis*, quod est *Episcopatus;* et *secundi ordinis*, quod simpliciter sacerdotium vocatur, et est *presbyteratus.*

3. Unde facile intelligitur sensus quorundam locutionum, quae saepe occurrunt apud Patres, qui interdum duos ordines in Ecclesia, nempe sacerdotum et ministrorum, interdum tres ordines enumerant, Episcoporum, presbyterorum et diaconorum. Ipsi enim *aut* considerant duplicem habitudinem ministrorum Ecclesiae ad Eucharistiam, *aut*, dum hanc habitudinem considerant, etiam duplicem gradum sacerdotii perspiciunt, propter quem triplex ordo hierarchicus constituitur.

Item intelligitur qua ratione Concilium Trid. declaret ecclesiasticam hierarchiam divina institutione constare ex « *Episcopis, presbyteris et ministris* », et in enumeratione ordinum ecclesiasticorum (10) non indicet Episcopatum. Enumeravit enim, tamquam supremum ordinem, *sacerdotium*, quod complectitur tum Episcopatum tum presbyteratum; qui tamen ita distinguuntur inter se ut ordo presbyteratus seu sacerdotii secundi ordinis, Episcopatui seu sacerdotio primi ordinis subordinetur.

Pariter eadem ratione patet, cur alii dicant ordines esse octo, alii septem (cfr. n. **31** s.).

6. An detur discrimen inter ordinationem et ordinem. — 1. Interdum *ordinatio* et *ordo* promiscue usurpantur; at, proprie loquendo, distinguuntur, quatenus ordinatio est causa ordinis, et ordo est effectus ordinationis. Quare inter se ita se habent, sicut causa et effectus.

Unde Benedictus XIV recte ait: « Ordinem seu verius sacram illam caeremoniam qua inaugurantur Ecclesiae ministri, *cuius effectus est*

(10) Sess. XXIII, cap. 2, *de ordine.*

ipse ordo, esse verum et proprium novae legis sacramentum, perfracte quidem negarunt Lutherus... » (11).

Igitur si ordinatio sumitur sensu activo, i. e. ut causa, distinguitur, accurate loquendo, ab ordine; si, contra, sumitur sensu passivo, scil. ut effectus, idem est ac ordo.

2. Quare ordo sumi potest *active* et *passive. Active* est illa actio, qua spiritualis potestas confertur, et accuratius vocatur ordinatio; *passive* est potestas collata in ipsa ordinatione.

7. Quid verba: ordinare, ordo, ordinatio, sacra ordinatio. — 1. In iure verba: *ordinare, ordo, ordinatio, sacra ordinatio*, comprehendunt, praeter consecrationem episcopalem, ordines tam maiores quam minores et ipsam quoque tonsuram, nisi aliud ex natura rei vel ex contextu verborum eruatur (can. 950).

2. Id intelligitur de iure Codicis, non autem, saltem universim, de iure antiquo. Proinde in legibus interpretandis, necesse est distinguere inter hodiernam vocabulorum acceptionem et veterem.

8. Elementa requisita ad conceptum ordinationis et ordinis. — 1. Duo ex dictis necessario requiruntur ad genuinum ordinationis et ordinis stricto sensu conceptum: *ritus sacer* et *collata per eum spiritualis potestas.*

2. Unde non habetur verus ordo et ordinatio in hisce casibus:

1° Si R. Pontifex seu legitimus Superior ecclesiasticus concedat alicui absque ritu externo potestatem peragendi quasdam sacras functiones. Id locum habet ex. gr. cum R. Pontifex tribuit simplici presbytero facultatem conferendi tonsuram et ordines minores.

2° Si ritus externus peragitur quidem, at nulla confertur potestas spiritualis. Id verificatur in collatione tonsurae.

3° Si potestas perficiendi sacras functiones datur quidem occasione ritus sacri, sed non *per ipsum sacrum ritum.* Ex. gr. abbas regularis de regimine *benedictus* potest conferre suis subditis tonsuram et ordines minores (can. 964, 1°); sed benedictio abbatis non est ordinatio, nec potestas conferendi tonsuram et ordines traditur *per ritum* benedictionis abbatialis, cum haec sit tantum conditio a iure positivo requisita ut illa potestas competat revera abbati regulari.

4° Si ritu externo confertur aliquod officium sive munus sacrum, non tamen vera et proprie dicta potestas spiritualis. Id olim locum habebat in ritu quo *diaconissae* deputabantur ad quaedam munia sacra obeunda.

(11) *De Synodo dioec.*, lib. VIII, cap. 9, n. 2.

9. Quid proprie sacra ordinatio.— 1. Ordinatio stricto sensu accepta dicitur *sacra* triplici ratione: 1° quia ritus ipse est sacramentum vel saltem sacramentale; 2° quia potestas per eum est sacra; 3° quia sacrum est huius potestatis obiectum seu terminus, scil. functiones peragendae.

2. Sensu strictiore vocantur *ordinationes in sacris* vel *ordines sacri*, ad Ecclesiam latinam quod attinet, praeter consecrationem episcopalem, presbyteratus, diaconatus et subdiaconatus, quia eorum functiones propius Missae sacrificium attingunt, ideoque *magis sacrae* merito censentur (n. **33**).

Articulus II.

De dignitate sacramentali ordinis.

Totam doctrinam catholicam de hac re concinne et perspicue sequentibus principiis exponendam censemus.

10. Principium I. *Exsistit in Ecclesia catholica sacerdotium externum et visibile, seu potestas consecrandi corpus et sanguinem D. N. I. C., ac peccata dimittendi, quod non omnibus competit, sed tantum rite ordinatis.*

1° Christus D. in ultima coena, sacrificio et sacramento corporis et sanguinis sui instituto, addidit: « *Hoc facite in meam commemorationem* » (1).

S. Paulus: « Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, *hoc facite* in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine, *hoc facite*, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem. *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat* » (2).

Igitur Christus praecepit Apostolos facere quod ipse fecerat eisque proinde contulit potestatem consecrandi corpus et sanguinem suum.

Idem Christus, post resurrectionem, dedit Apostolis potestatem dimittendi peccata: « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos... Accipite Spiritum Sanctum: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* » (3).

(1) Luc. XXII, 19.
(2) I *Cor.* XI, 24 ss.
(3) Ioan. XX, 21 ss.

2° Concilium Trid. definivit: « Si quis dixerit illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*, Christum *non instituisse Apostolos sacerdotes*, aut non ordinasse ut ipsi aliique sacerdotes *offerrent corpus et sanguinem suum*, a. sit » (4).

Item: « Si quis dixerit non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi Evangelium, vel eos qui non praedicant prorsus non esse sacerdotes, a. sit » (5).

3° Sacerdotium autem institutum fuit a Christo modo permanenti ac perpetuo.

Id manifesto patet ex relatis verbis a S. Paulo: « Mortem Domini annuntiabitis, *donec veniat* », i. e. usque ad finem mundi, cum iterum Christus veniet, vivos et mortuos iudicaturus.

Porro si sacrificium, a Christo in ultima coena institutum, erat perpetuum, sacerdotium quoque perpetuum dicendum est, quia sacrificium ita coniunctum est sacerdotio, testante Apostolo (6), ut sine hoc nec esse nec concipi possit.

4° Quod praedictum sacerdotium non omnibus fidelibus competat, sed tantum rite ordinatis, perspicue patet ex eo, quod Christus solis Apostolis dedit potestatem consecrandi corpus et sanguinem suum ceteraque sacramenta ministrandi.

Apostoli vero, praecepto Christi fideliter parentes, alios sacerdotes instituerunt, et quidem *ritu externo et visibili*, ut a ceteris fidelibus discerni possent. Qui ritus fuit *impositio manuum.*

Sane de ordinatione Pauli et Barnabae legitur: « Tunc ieiunantes et *orantes, imponentesque eis manus*, dimiserunt illos » (7).

S. Paulus ita Timotheum admonet: « Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, *cum impositione manuum presbyterii* » (8).

Rursus illum monet: « Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te *per impositionem manuum mearum* » (9).

Idem Paulus Timotheum hisce verbis monet: « *Manus* cito nemini *imposueris* » (10).

5° Constans et perpetua Traditio expresse ac perspicue hoc docet.

(4) Sess. XXII, can. 2, *de sacrificio Missae.*
(5) Sess. XXIII, can. 1, *de sacr. ord.*
(6) *Hebr.* V, 1.
(7) *Act.* XIII, 3.
(8) I *Tim.* IV, 14.
(9) II *Tim.* I, 6.
(10) I *Tim.* V, 22.

11. Principium II. *Ritus sacer, quo sacerdotes seu ministri in Ecclesia Christi constituuntur, est ordinatio sive ordo.*

Id liquido ex dictis consequitur. Ecclesia sane est societas a Christo D. instituta per modum corporis, externa quidem et visibilis ac inaequalis sive hierarchica. Porro sicut eidem, qua societati externae et visibili, homines incorporantur per baptismum, quod est signum externum et sensibile, ita eidem Ecclesiae, qua societati inaequali seu hierarchicae, aggregatio fit per ritum quemdam peculiarem, i. e. per ordinationem.

12. Principium III. *Inter laicos et sacerdotes essentiale exsistit discrimen, et quidem de iure divino.*

Concilium Trid. egregie docet: « Quod si quis omnes christianos promiscue Novi Testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali praeditos affirmet; nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere; perinde ac si, contra Pauli doctrinam, omnes Apostoli, omnes prophetae, omnes evangelistae, omnes pastores, omnes sint doctores » (11).

Can. 107: « Ex divina institutione sunt in Ecclesia *clerici* a *laicis* distincti ».

13. Principium IV. *Ex divina institutione exsistit in Ecclesia harmonica dispositio ordinum, quae dicitur sacra hierarchia ordinis* (12).

Concilium Trid. definivit: « Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines et maiores et minores, per quos, velut per gradus quosdam, in sacerdotium tendatur, a. sit » (13).

Item: « Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris, a. sit » (14).

Id expresse confirmat, ceteris omissis, can. 108, §§ 1 et 2.

14. Principium V. *Ex ipso iure divino datur discrimen inter sacerdotium maius et minus, seu inter episcopatum et presbyteratum, ita ut Episcopi presbyteris superiores sint ex divina institutione.*

(11) Sess. XXIII, cap. 4, *de ordine.*
(12) Hierarchia etymologice idem est ac *sacer principatus*, a duplici voce graeca ἱερός (sacer) et ἀρχή (principatus).
(13) Sess. XXIII, can. 2, *de ordine.*
(14) Loc. cit. can. 6.

Sermo hic est dumtaxat de superioritate Episcoporum *ratione potestatis ordinis*, non autem ratione *iurisdictionis* (15), quatenus Episcopi tantum possunt ordinare alios *Episcopos*, aut *presbyteros* aut *diaconos*.

1° Sacrae Litterae tradunt, impositionem manuum seu ordinationem factam fuisse non ab omnibus indiscriminatim, sed solum ab iis qui principem locum in hierarchia obtinebant. Ex. gr. Apostoli ordinant Paulum et Barnabam (16); Paulus et Barnaba, qui profecto erant Episcopi, ordinant presbyteros per singulas civitates (17); Paulus affirmat se ordinasse Timotheum (18).

2° *Constitutiones Apostolicae*, quae referunt disciplinam vigentem prioribus Ecclesiae saeculis, haec inter alia statuunt: « Utque nec presbyter, nec diaconus clericos ex laicis ordinent, sed solummodo presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo, diaconus vero ministret Episcopo ac presbyteris, sed non peragat cetera » (19).

Igitur presbyteri et diaconi excluduntur ab ordinatione facienda eaque exclusive Episcopis reservatur.

Canones Apostolorum praecipiunt Episcopum a duobus vel tribus Episcopis, presbyterum et diaconum ceterosque clericos ab uno Episcopo ordinari (20). Itaque ordinatio soli Episcopo reservata dicitur.

3° Patres expressis disertisque verbis hoc docent.

Cum in Concilio Alexandrino, circa ann. 339, ageretur de causa S. Athanasii et calumniatores eiusdem dicerent Ischyram esse presbyterum, Athanasius ceterique Episcopi eos confutarunt dicentes: « Unde presbyter Ischyras? Quo ordinante? Num Collutho?... Atqui Colluthum presbyterum obiisse ambasque eius manus *sine auctoritate* fuisse, omnibus notum est et nulli dubium » (21). Proinde ex hoc ipso eoque tantum quod ordinatus non fuisset ab Episcopo, conclusum fuit ordinationem Colluthi esse omnino invalidam (22).

S. Epiphanius docet: « Episcoporum ordo *ad gignendos patres praecipue pertinet;* huius enim est, patrum in Ecclesia propagatio. Alter (ordo, nempe presbyterorum), cum *patres non possit*, filios Ecclesiae, regenerationis lotione, producit, *non tamen patres aut magistros*. Qui-

(15) De hac in praesenti non quaeritur. Ceterum de fide est, Episcopos, ratione iurisdictionis, esse presbyteros superiores, cum illis, non istis, Ecclesiam suam Christus D. regendam et gubernandam commiserit.
(16) *Act.* XIII, 3.
(17) *Act.* XIV, 22.
(18) II *Tim.* I, 6.
(19) Lib. III, cap. 20; Migne, *P. G.* I, 803.
(20) Can. 1 et 2.
(21) Apud Athanasium, *Apologia contra Arianos*, n. 12; Migne, *P. G.* XXV, 270.
(22) Cfr. Many, *Praelectiones de sacra ordinatione*, n. 2.

nam vero fieri potest, ut is presbyterum constituat, *ad quem creandum manuum imponendarum ius nullum habent?* » (23).

Id ipsum docent S. Ioannes Chrysostomus (24), S. Hieronymus (25) aliique.

4° *Constans atque universalis Ecclesiae usus* id plane confirmat. Ex libris Pontificalibus et Ritualibus tam Ecclesiae latinae quam Ecclesiae orientalis, ex compluribus monumentis antiquis, ex praxi firmiter constanterque servata usque ad nostra tempora, evidentissime patet, ordinationem Episcoporum, presbyterorum et diaconorum reservatam fuisse solis Episcopis (26).

5° Concilium Trid. definivit: « Si quis dixerit *Episcopos non esse presbyteris superiores*, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel *eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem*... a. sit » (27).

15. Principium VI. *De fide est quandam saltem ordinationem esse verum et proprie dictum sacramentum Novae Legis, nempe Christum D. huic ritui adnexam voluisse vim producendi gratiam ex opere operato obicem non ponentibus.*

Trid. Synodus definit: « Si quis dixerit ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo D. institutum, vel esse figmentum humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum, a. sit » (28).

Ratio autem cur ordo sit sacramentum exhibetur ab eadem Synodo Tridentina, quae docet: « Cum Scripturarum testimonio, apostolica Traditione et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet, ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae sacramentis » (29).

Sane ad constituendum sacramentum proprie dictum tria requiruntur: 1° res sensibilis, quae sit gratiae sanctificantis signum; 2° institutio a Christo D. perenniter facta; 3° vis huic signo sensibili tributa causandi gratiam (30).

(23) *Contra haereses*, LXXV, n. 4; Migne, *P. G.* XLII, 507.
(24) *Hom. XI, in I Tim.*, n. 1; Migne, *P. G.* LXII, 553.
(25) *Epist.* CXLVI, *ad Evang.*, n. 1; Migne, *P. L.* XXII, 1194.
(26) Morinus, *De sacris Ecclesiae ordinationibus*, part. II, p. 15 ss.; Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, lib. I, cap. 8, art. 11.
(27) Sess. XXIII, can. 7, *de ordine.*
(28) Sess. XXIII, can. 3, *de ordine.*
(29) Sess. XXIII, cap. 3, *De ordine.*
(30) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 2.

Porro haec tria elementa reperiuntur in ordine. Ergo ipse sacramentum est.

Ad rem *Angelicus* ait: « Sacramentum nihil est aliud quam quaedam sanctificatio homini exhibita cum aliquo signo visibili; unde cum in susceptione ordinis quaedam consecratio homini exhibeatur per visibilia signa, constat ordinem esse sacramentum » (31).

Cfr. n. **17**.

16. Principium VII. *Item de fide est sacram ordinationem, quae est sacramentum, imprimere characterem indelebilem, distinctum a charactere baptismatis et confirmationis, ita ut semel valide collata amplius iterari nequeat.*

Concilium Trid. definit: « Si quis dixerit per sacram ordinationem... non imprimi characterem, vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, a. sit » (32).

Idem Concilium: « Si quis dixerit in tribus sacramentis, baptismo scil., confirmatione et *ordine*, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, a. sit » (33).

Quinam ordines sint sacramentum, dicetur infra (n. **37** ss.). Item de charactere fusius disseretur, cum sermo erit de effectu ordinis.

Articulus III.

De sacramentali dignitate ordinis in specie.

17. Ordo est verum et proprie dictum sacramentum Novae Legis.

Veritas de fide (n. **15**). Probatur:

1. *Ex S. Scriptura.*

Argumentum potest ita enuntiari: Iuxta S. Scripturam ritus ordinationis, quo potestas sacri ministerii confertur, est *signum sensibile efficax gratiae, a Christo D. permanenter institutum.* Atqui huiusmodi signum est *sacramentum* Novae Legis *proprie dictum*, ergo.

1° *Ritus ordinationis est signum sensibile.* Sane iste ritus secundum S. Scripturam includit impositionem manuum, quae per se sensibilis est. De septem viris, qui diaconi constituendi erant, legitur:

(31) *Suppl.* q. 34, art. 3.
(32) Sess. XXIII, can. 4, *de ordine.*
(33) Sess. VII, can. 3, *de sacram. in genere.*

« Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum; et orantes *imposuerunt* eis *manus* » (1).

Item narratur Spiritum Sanctum dixisse ministrantibus Ecclesiae Dei, quae erat Antiochiae: « Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes et orantes, *imponentesque eis manus*, dimiserunt illos » (2).

Iterum de Paulo et Barnaba legitur: « Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros (Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλεσίαν πρεσβυτέρους, i. e. *imponendo manus*), et orassent cum ieiunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt » (3).

Accedunt testimonia alia statim afferenda.

2º *Ritus ordinationis est signum efficax gratiae.* S. Paulus ad Timotheum, quem constituerat ministrum Christi ad docendam et regendam Ecclesiam, scribit: « Admoneo te ut resuscites *gratiam*, quae est in te *per impositionem manuum mearum*. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed *virtutis* et *dilectionis* et *sobrietatis* » (4).

Item: « Noli negligere *gratiam*, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii » (5).

Porro quod haec gratia collata Timotheo per impositionem manuum, erat revera gratia sanctificans, ex eo patet quod data erat ad exercendas virtutes dilectionis, fortitudinis, cuius usus a libera recipientis voluntate pendet.

3º *Ritus ordinationis est signum permanenter a Christo D. institutum.* Quod Christus ipse huiusmodi signum instituerit, ex eo manifesto patet, quod est efficax gratiae. Porro nemo potest praeter Christum alicui signo sensibili ita gratiam adnectere, ut rite dispositis infallibiliter conferatur. Praeterea quod Christus hunc ritum *permanenter* constituerit, ita ut semper in Ecclesia permansurus sit, colligitur ex praxi Apostolorum, qui eum ritum conferebant et sic alios ministros in Ecclesia Christi constituebant.

Id quoque significat S. Paulus, cum ita monet Timotheum: « *Manus cito nemini imposueris* » (6).

18. 2. *Ex Traditione.*

SS. Patres docent *sacra ordinatione ministros separari a plebe, in gradu distincto ac superiore constitui, gratiam recipere, donari Spiritu Sancto.*

(1) *Act.* VI, 6.
(2) *Act.* XIII, 2 s.
(3) *Act.* XIV, 23.
(4) II Tim. I, 6 ss.
(5) I Tim. IV, 14.
(6) I Tim. V, 22.

Praeterea data occasione expressis verbis *sacram ministrorum ordinationem* inter *vera* Novae Legis *sacramenta* adnumerant.

1º *S. Gregorius Nyssenus*, postquam verba fecit de consecratione Eucharistiae et sacri olei, ita pergit: « Eadem item verbi vis etiam sacerdotem sanctum, augustum et honoratum facit, novitate benedictionis *a communitate vulgi segregatum.* Cum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur *praeceptor, praeses, doctor pietatis et mysteriorum latentium praesul*; eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed ad speciem externam quod attinet, ille sit qui erat, *invisibili quadam vi et gratia* invisibilem animam in melius transformatam gerens » (7).

2º *S. Augustinus* ait: « Nulla ostenditur causa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi potest amittere. *Utrumque* enim *sacramentum est*, et quadam *consecratione* utrumque homini datur: illud cum baptizatur, istud cum *ordinatur*; ideoque in Ecclesia Christi utrumque non licet iterari... Sed si nos male facimus, ipsi explicent quomodo sacramentum baptizati non possit amitti, et sacramentum ordinati possit amitti; quoniam ipsi dicunt: " recedens ab Ecclesia baptismum quidem non amittit, ius dandi tamen amitti ". Si enim *utrumque sacramentum* est, *quod nemo dubitat*, cur illud non amittitur, et illud amittitur? Neutri *sacramento* iniuria facienda est » (8).

3º *S. Ioannes Chrysostomus:* « Nisi nunc etiam esset arrhabo Spiritus, neque baptisma adhibitum esset... neque sacerdotes habuissemus: neque enim has ordinationes *sine tali descensu* fieri est possibile » (9).

4º *S. Cyrillus Alexandrinus:* « Dominus noster Iesus Christus in veritatis vim figura legis translata, divinorum altarium sacerdotes per se ipsum perfecit... Perfecit vero *per veram sanctificationem* suae naturae participes communicatione Spiritus efficiens » (10).

5º *S. Gregorius M.* docet: « Sacrorum ordinum *sacramenta* ab Ecclesiae doctoribus foris accipimus, sed *sacramentorum* virtute ab omnipotenti Deo interius roboramur. Virtus vero *sacramenti* gratia est Spiritus septiformis. Quam certe *gratiam* qui accipiunt, quasi alio accepto corde immutantur, quia quos *gratia* sua Spiritus Sanctus roborat, eos facit esse protinus quod non erant » (11).

6º Idem docent alii, v. g. S. Innocentius (12), S. Hieronymus (13), etc.

19. 3. *Accedit unanimis et constans Doctorum consensus.*

Hanc doctrinam, etiam ante Ecclesiae definitionem, ut fidei dogma ipsi retinuerunt. Ita Petrus Lombardus, S. Thomas, S. Bonaventura, S. Albertus Magnus, Scotus, ceterique fere innumeri.

(7) *Orat. in bapt. Christi*; Migne, *P. G.* XLVI, 582.
(8) *Cont. Ep. Parmen.*, lib. II, cap. 13, nn. 28, 30; Migne, *P. L.* XLIII, 70.
(9) *Homil. de resurrect. mort.*, n. 8; Migne, *P. G.* L, 432.
(10) *In Ioan.*, lib. XII, 20 ss.; Migne, *P. G.* LXXIV, 711.
(11) In I Reg., lib. IV, cap. 5, n. 23; Migne, *P. L.* LXXIX, 299.
(12) *Epist. ad Alex. Antioch.*, cap. 3, n. 4; Migne, *P. L.* XX, 549.
(13) *Contr. Lucif.*, n. 11; Migne, *P. L.* XXIII, 165.

20. 4. *Doctrina et praxis Orientalium id confirmat.*

Omnes sectae orientales, quae inde a saec. V a catholica Ecclesia avulsae sunt, sacram ordinationem inter vera sacramenta adnumerant. Hinc perspicue et necessario colligitur, iam prioribus Ecclesiae saeculis fidem hanc viguisse, scil. sacram ordinationem esse verum N. L. sacramentum.

21. 5. *Accedunt rationes congruentiae.*

1° Homo propriis viribus debitam mysteriorum Dei administrationem procurare aut nullo modo aut vix valet. Idcirco vel necesse omnino est, vel saltem maxime convenit, ut ei per sacram ordinationem concedatur gratia habitualis, cui adnexus est titulus ad peculiaria auxilia muneri obeundo accommodata.

2° Membra gregis Christi et milites exercitus Christi speciali sacramento (baptismo et confirmatione) consecrantur. Ideo congruum prorsus est, ut ii quoque consecrentur speciali sacramento, qui istius gregis et exercitus pastores ac duces constituuntur.

3° Ministri Ecclesiae per ritum ordinationis Christo sacerdoti configurantur, cum in hunc finem constituantur ut eius vices gerant ad fideles sanctificandos et gubernandos. Quare omnino convenit, ut per eundem ritum Christi sanctitatis particeps fiant, ac propterea ut ipse ordinationis ritus sit verum sacramentum (14).

22. Difficultates earumque solutio. — I. Vocabulum χειροτονία, quod Vulgata reddit per manuum impositionem, significat extensionem manus ad suffragium ferendum. Ergo ex textibus supra allatis nihil aliud infertur, quam ministrorum ordinationem esse electionem a multitudine christiana per suffragia facta.

Resp. Illud vocabulum significat quidem in usu profano extensionem manus ad suffragium ferendum, sed in S. Scriptura, speciatim in textibus allatis, indicat revera impositionem manuum. Sane non leguntur fideles manus imposuisse ordinandis, sed soli Apostoli, et quidem ita manus imponuntur, ut huiusmodi impositione gratia conferatur. Praeterea sanctus Paulus in epist. ad Timotheum designat eundem ritum per διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (15), quae vox evidenter significat impositionem proprio sensu.

(14) Cfr. Thom., *Suppl.* q. 35, art. 1; Otten, VI, n. 328.
(15) I Tim. IV, 14.

23. II. Sacramentalis ordinatio fieri debet ab Episcopo. Atqui Timotheus dicitur ordinatus per impositionem manuum « *presbyterii* » (16). Ergo in illo textu non agitur de ordinatione sacramentali.

Resp. Nomine *presbyterii* ibi intelligitur Episcopus simul cum presbyteris. Sane in epist. II ad Timotheum S. Paulus dicit: « Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum *mearum* » (17). Ergo ipse S. Paulus, qui erat Episcopus, manus imposuit Timotheo.

Textus in obiectione allatus id unum significat, nempe ritum ordinationis tunc temporis non essentialiter diversum fuisse ab eo qui etiam nunc adhibetur, ut scil. presbyteri simul cum Episcopo manus ordinandis imponant.

24. III. Christus Apostolos non ordinavit manuum impositione, sed sola designatione eos constituit presbyteros et Episcopos. Ergo impositio manuum non est signum sacramentale.

Resp. Christus D. habuit *supremam* et *absolutam* potestatem *excellentiae*, ideoque per merum actum voluntatis quamcumque dignitatem et potestatem conferre potuit Apostolis. Ceteri omnes, qui Ecclesiae ministros constituunt, eatenus id valide agunt, quatenus signum externum ab eodem Christo institutum adhibeant.

25. IV. In S. Scriptura nullibi dicitur Christus D. instituisse manuum impositionem ut signum sacramentale. Ergo.

Resp. Christus dedit Apostolis potestatem consecrandi Eucharistiam et iussit eos hoc facere in sui commemorationem; item dedit iisdem Apostolis potestatem remittendi ac retinendi peccata. Has autem potestates, in quibus praecipue consistit potestas ordinis, voluit Christus in sua Ecclesia perdurare. Quare, cum Apostoli ad has conferendas potestates adhibuerint manuum impositionem, necessario supponendum est, eos mandatum id faciendi ab ipso Christo accepisse.

Praeterea, cum manuum impositio gratiam conferat, ut ex relatis textibus manifesto constat, eius institutio necessario repetenda est a Christo D.

26. V. Gratia collata manuum impositione, de qua sermo est in epistolis ad Timotheum, non erat gratia sanctificans, sed gratis data;

(16) I Tim. IV, 14.
(17) II Tim. I, 6.

nam S. Paulus eam vocat χάρισμα, dum gratia sanctificans χάρις dici solet (18). Ergo.

Resp. Vox χάρισμα significat tum gratiam gratis datam tum gratiam sanctificantem, ut liquet v. g. ex epist. *ad Rom.* v, 15. Gratia autem, de qua Apostolus ad Timotheum loquitur, non est nec potest esse nisi gratia sanctificans, cum sit gratia, quam homo libere sequi valet, quae radix virtutum est, quae virtutum exercitio augeri potest.

27. VI. S. Paulus dicit illam gratiam datam esse Timotheo per prophetiam. Ergo sermo est de gratia gratis data.

Resp. S. Paulus affirmat illam gratiam datam esse per prophetiam, scil. per revelationem ipsi factam, ut Timotheum constitueret Episcopum, non autem in eum finem, ut Timotheus donum prophetiae reciperet. Ideo in eadem epistola Apostolus ita discipulum alloquitur: « Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias, *ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam,* quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt » (19).

28. Utrum vocabula « presbyter » et « Episcopus », prout adhibentur in S. Scriptura, distinctos ordines indicent. — 1. Textus S. Scripturae, quibus natura sacramentalis sacrae ordinationis probata est, easdem personas modo Episcopos modo presbyteros designare videntur. Hinc est, quod haeretici complures ex identitate nominis ad identitatem officii arguunt, ipsumque ritum ordinationis affirmant esse deputationem mere extrinsecam ad aliquod officium gerendum. Unde ratio huius investigationis.

2. Fatendum est, eos qui dicuntur Episcopi, etiam presbyteros vocari.

S. Paulus monet Titum, ut constituat « per civitates *presbyteros* », quos paulo inferius Episcopos appellat (20). Item S. Petrus monet Episcopos ne sint « dominantes in cleris » eosque presbyteros appellat (21).

Concedendum igitur, vocabulum *presbyteri* initio Ecclesiae usurpatum fuisse generica significatione, ita ut sacerdotem tam primi ordinis, scil. Episcopum, quam secundi ordinis, nempe presbyterum, designaret.

Idem usus passim occurrit etiam apud antiquissimos Patres (22).

(18) Cfr. *Rom.* v, 15; Cor. xv, 10.
(19) I Tim. I, 18. Cfr. Otten, VI, n. 330.
(20) Tit. I, 5, 7.
(21) I Petr. v, 1 ss. Cfr. etiam *Act.* xx, 17, 28.
(22) Cfr. S. Iren., *Adv. Haer.* lib. IV, cap. 26, n. 2; Eus., *Hist. eccl.* lib. V, cap. 20.

3. Num *Episcopi* nomen quandoque etiam presbyteros seu sacerdotes secundi ordinis designaverit, valde incerta res est.

Plures affirmant, praesertim attenta inscriptione epistolae S. Pauli ad Philippenses, quae legitur: « Paulus et Timotheus servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis et diaconibus » (23).

De hoc textu loquens, *S. Joannes Chrysostomus* quaerit: « Quid hoc? an unius civitatis plures erant Episcopi? Nequaquam, sed presbyteros ita appellavit. *Tunc enim nomina adhuc erant communia...* Procedente vero tempore, proprium cuique distributum est nomen Episcopi et presbyteri » (24).

Ita etiam S. Hieronymus, Theodoretus et alii (25).

Multi censent nomen *Episcopi* semper proprium fuisse sacerdotibus primi ordinis, et numquam adhibitum fuisse ad sacerdotes secundi ordinis designandos.

Quoad difficultatem vero ex epistola S. Pauli desumptam respondent, eos omnes quos Apostolus ibi Episcopos vocat, fuisse revera Episcopos, non quidem illius civitatis, sed aliarum civitatum pro tempore Philippis commorantes. Quae responsio vix solvit difficultatem; nam satis mirum videtur Apostolum salutasse Episcopos et diaconos, non autem presbyteros.

Itaque res adhuc incerta manet. Inde tamen minime sequitur, ipsos ordines non fuisse distinctos. Ordines quippe a Christo sunt, quocumque nomine designentur.

29. Errores. — 1. Imprimis doctrinam de sacramentali ordinis dignitate impugnavit *Lutherus*, eumque secuti sunt plerique *Protestantes*. Ille ait: « Hoc sacramentum Ecclesia Christi ignorat inventumque est ab Ecclesia Papae; non enim solum nullam habet promissionem gratiae ullibi positam, sed ne verbo quidem eius meminit Novum Testamentum. Ridiculum est autem asserere pro sacramento Dei, quod a Deo institutum numquam potest demonstrari » (26).

2. *Calvinus* ab initio quidem docuit duo tantum esse sacramenta, baptismum et coenam Domini. Postea autem scripsit: « Impositionem manuum, qua Ecclesiae ministri in suum munus initiantur, ut non invitus patior vocari sacramentum, ita inter ordinaria sacramenta non numero... Quod autem tertium in numero (sacramentorum) non posui, eo factum est, quod non ordina-

(23) *Philipp.* I, 1.
(24) *In Phil. hom.* 1, n. 1; Migne, *P. G.* LXII, 183.
(25) S. Hieronymus, *in Tit.* I, 5; Migne, *P. L.* XXVI, 561; Theodoretus, in *Phil.* I, 1; Migne, *P. G.* LXXXII, 871.
(26) *De capt. babyl.*, sect. de ordine.

rium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus » (27).

3. Item *Melanchton* prius duo tantum sacramenta, nempe baptismum et coenam Domini admiserat; postea suam sententiam eatenus mutavit, quatenus in posterioribus « *Locorum* » editionibus scripsit, se non gravate inter sacramenta proprie dicta admittere quoque ministrorum ordinationem (28).

4. Maxima est varietas opinionum inter *modernos Protestantes*. Ex *Evangelicis* et *Lutheranis* alii Lutherum sequuntur, alii Melanchtonem, alii et forte plerique dubii haerent sibique contradicunt (29).

Presbyteriani et *Baptistae*, qui reiiciunt ordinem episcopalem, asserunt presbyteros esse ministros verbi, sub nonnullis conditionibus a fidelibus designandos, quin tamen character sacerdotalis per ordinationem iisdem conferatur (30).

Anglicani et Methodistae episcopales, qui tenent ordinationem valide fieri non posse nisi per Episcopos, de ea loqui videntur ac si esset verum sacramentum, sed negant per eam conferri gratiam (31).

Ritualistae fere nobiscum conveniunt (32).

30. 5. *Unitarii* ne communem quidem ordinationis ritum admittunt, sed singulis coetibus religiosis (seu ecclesiis, quas vocant) eum determinandum relinquunt; imo veram ministrorum ordinationem reiiciunt, solam eorum designationem admittentes.

6. *Quakeri* omnem ritum externum plane respuunt, docentes hominem quemlibet, sine ullo discrimine aetatis aut sexus, ministrum constitui solo interiore spiritus impulsu (33).

7. *Protestantes liberales* et *Rationalistae* reiiciunt sacramentum ordinis et, historice disceptantes, contendunt hodiernam catholicam doctrinam esse quandam evolutionem dogmaticam, prorsus alienam a mente primitivae Ecclesiae. Nam, ipsi aiunt, presbyteros ab initio administrandae ecclesiasticae disciplinae praefuisse; Episcopos gessisse curam aerarii, et ad hoc munus obeundum coadiutores habuisse diaconos, qui fidelium eleemosynas pauperibus distribuerent.

8. *Modernistae* fere idem sentiunt ac Rationalistae. Eorum doctrina in decreto *Lamentabili* ita exponitur: « Coena christiana paulatim indolem actionis liturgicae assumente, hi, qui Coenae praeesse consueverant, characterem sacerdotalem acquisiverunt. Seniores, qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis presbyteri aut Episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non propriae ad perpetuandam missionem et potestatem apostolicam » (34).

(27) *Inst.* lib. IV, cap. 14, n. 20; cap. 19, n. 28.
(28) Cfr. Bellarm., *De sacramento ordinis*, cap. 1.
(29) *Realencyklopedie für Protestantische Theologie*, VI, 467 ss.
(30) Cfr. Hodge, *Syst. theol.* II, 466; III, 689; Hovey, *Syst. theol.*, pag. 308 ss.
(31) Cfr. Martimor, *Catholic Faith and Practice*, II, 79 ss.
(32) Cfr. Hall, *The Sacraments*, cap. 8.
(33) Cfr. Moehler, *Symbolism*, sect. 69.
(34) Prop. 49ª et 50ª.

CAPUT II.

DE VARIIS GRADIBUS HIERARCHIAE ORDINIS (1)

ARTICULUS I.

De ordinibus in genere.

31. Quot sint ordines. — 1. Imprimis certa ab incertis distinguenda sunt, ne ulla sit aequivocatio aut rerum confusio.

1º In Ecclesia plures esse ordines certissimum est, imo de fide, ut supra diximus (n. **13**).

2º Alia est disciplina quae hodie viget, alia quae olim vigebat: quare sedulo distinguenda haec ab illa.

3º Praeterea alia est disciplina Ecclesiae *latinae*, alia disciplina Ecclesiae *orientalis*.

Hic referimus disciplinam Ecclesiae *latinae*. De Ecclesiae *orientalis* disciplina sermo erit in *Appendice* I.

2. Ordines *minores* in Ecclesia *latina* sunt quatuor: *ostiariatus*, *lectoratus*, *exorcistatus* et *acolythatus*. Sane:

1º Concilium Trid. docet: « Et ab ipso Ecclesiae initio sequentium ordinum nomina atque uniuscuiusque eorum propria ministeria... scilicet *acolythi*, *exorcistae*, *lectoris* et *ostiarii*, in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu » (2).

2º *Catechismus Rom.* ait: « Quorum nomina haec sunt, ostiarius, lector, exorcista, acolythus » (3).

3º *Pontificale Rom.* memorat expressis verbis « *quatuor* minores ordines », scil. ostiarii, lectoris, exorcistae et acolythi (4).

4º Codex iuris canonici haec habet: « In canonibus qui sequuntur,

(1) S. Thom., in IV, D. 24, q. 1, art. 2; *Suppl.* q. 35, art. 2; q. 37, art. 2-5; q. 40, art. 5, S. Bellarminus, *De ordine*, cap. 5-8; S. Bonaventura, in IV, D. 24, p. 2, art. 1, q. 1 ss.; Scotus, in IV, D. 24, q. unic., n. 8 ss.; Billuart, *De sacram. ordinis*, tract. 7, diss. 1, art. 3; Vasquez disp. 240, cap. 1; Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 4 ss.; Michael de Medina, *De sacram.*, lib. I, cap. 15; Contenson, *Theologia*, lib. XI, part. 4, diss. 2; Durandus, in IV, D. 24, q. 6; Maldonatus, *De sacramentis*, to. II, *de ordine*, q. 4; Natalis Alexander, *Theol. dogmatico-moralis*, lib. II, cap. 1; Gregorius de Valentia, *in III part. S. Thomae*, q. 25; Lessius, *Praelect. theol. in D. Thom.*, *de sacram. ordinis*, cap. 3, dub. 1; Hallier, *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. II, sect. 1, cap. 1; Tournely, *De sacram. ordinis*, q. 6; Morinus, *De sacris ordinationibus*, part. III, exerc. 11, cap. 2; Thomassinus, part. I, lib. II, cap. 36; Pesch, VII, n. 587 ss.; De Augustinis, *De ordine*, thes. 3-6; Billot, II, thes. 29; Gasparri, I, n. 20 ss.; Many, n. 3 ss.; Otten, VI, n. 331 ss.; Sasse, *De sacram. ordinis*, thes. 4 ss.
(2) Sess. XXIII, cap. 2, *de ordine*.
(3) *De ordine*, n. 24.
(4) Tit. *de minoribus ordinibus*.

nomine ordinum... *minorum* (intelliguntur) acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus » (can. 949).

Igitur iuxta hodiernam disciplinam, certum est, ordines *minores* in Ecclesia latina quatuor esse.

Nonnulli veteres censent, etiam *primam tonsuram* adnumerandam esse inter ordines. Quae opinio quovis caret solido fundamento eaque obsoleta prorsus dicenda.

32. 4. Ordines *maiores* sive *sacri*, praeter *episcopatum*, sunt *subdiaconatus, diaconatus*, et *presbyteratus*.

Non semper subdiaconatus habitus fuit ut ordo maior seu sacer. Quando mutata fuerit huiusmodi Ecclesiae latinae disciplina, dicetur infra.

1° Concilium Trid. ait: « Non solum de *sacerdotibus*, sed et de *diaconis* Sacrae Litterae apertam mentionem faciunt... et ab ipso Ecclesiae initio sequentium ordinum nomina atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, *subdiaconi* scilicet... in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu » (5).

2° *Pontificale Rom.* dicit: « Sacri et maiores ordines sunt *subdiaconatus, diaconatus* et *presbyteratus* » (6).

3° *Catechismus Rom.* docet: « Maiores vel sacri sunt: *ordo sacerdotalis, diaconatus et subdiaconatus*... Qui (ordo sacerdotii) tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui *sacerdotes* simpliciter vocantur... Secundus est *Episcoporum* » (7).

4° Demum can. 949 statuit: « In canonibus qui sequuntur, nomine ordinum *maiorum* vel *sacrorum* intelliguntur *presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus* ».

5. Num *episcopatus* sit verus ordo a presbyteratu distinctus, fuse infra dicetur (n. 42 ss.).

33. Quo sensu ordo dicatur sacer. — 1. Si consideretur secundum se, profecto quilibet ordo dici potest sacer, cum peculiari ritu religioso et quidem sollemni conferatur atque ad ministerium sacrum referatur.

2. Si ordo sacer dicatur ille qui relationem habet ad rem consecratam, « tres tantum sunt ordines sacri, ut ait Angelicus (8), scilicet

(5) Sess. XXIII, cap. 2, *de ordine*.
(6) Tit. *de sacris ordinibus in genere*.
(7) *De ordine*, nn. 12, 26.
(8) *Suppl.* q. 37, art. 3.

sacerdotium et *diaconatus*, qui habent actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et *subdiaconatus*, qui habet actum circa vasa consecrata ».

3. Si vocetur ordo sacer ille cui adnexa est obligatio coelibatus quae oritur ex praescripto ecclesiastico, subdiaconatus est ordo sacer iuxta praesentem Ecclesiae disciplinam; olim talis non fuit, cum antiquitus lex continentiae eidem adnexa non esset.

4. Demum si ordo sacer is appellaretur, qui principatum sacrum, iuxta gradum suum haberet in Ecclesia, subdiaconatus non esset ordo sacer, cum subdiaconus inserviat diacono ideoque sit veluti subminister (9). Hoc sensu ordo dici non solet sacer, secundum terminologiam a Doctoribus hodie adhibitam, nec ab ea profecto recedendum est.

5. Igitur paucis ordo duplici sensu dici potest sacer: *stricto* et *proprio*, *lato* et *improprio*. Sensu stricto et proprio ordines sacri seu maiores, iuxta praesentem Ecclesiae disciplinam, sunt isti: *subdiaconatus*, *diaconatus* et *sacerdotium*, quod complectitur tum presbyteratum tum episcopatum.

34. Num ordo sit sacramentum unum vel multiplex. — Licet plures sint ordines, *sacramentum ordinis* tamen *unum* est *ex unitate finis* ad quem ordinatur, scil. ad Eucharistiam. Nam inferiores ordines ad sacerdotium se habent ut imperfectum ad plenam perfectionem, seu ut partes ad totum; et ita sacramentum ordinis est totum potestativum.

Quare Angelicus merito animadvertit: « Divisio ordinis non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi: cuius haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipius. Et ita est hic: tota enim plenitudo sacramenti huius est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quaedam participatio ordinis. Et ideo omnes ordines sunt unum sacramentum » (10).

ARTICULUS II.

De episcopatu.

35. Controversiae de episcopatu. — 1. Complura quaeri possunt de episcopatu: 1° utrum sit verum et proprie dictum sacramentum; 2° utrum sit verus ordo a presbyteratu distinctus; 3° utrum sit ordo omnino distinctus atque independens a presbyteratu, ita ut valide recipi possit,

(9) Cfr. De Augustinis, op. cit., *de ordine*, art. 2.
(10) *Suppl.* q. 37, art. 1, ad 2.

etiam presbyteratu non suscepto; 4° utrum, consequenter, imprimat necne novum characterem distinctum a charactere presbyterali.

2. Singulae quaestiones istae nobis accurate erunt examinandae, ut expositio catholicae doctrinae inde perspicua fiat.

3. Quidam auctores unam vel alteram tantum ex praefatis quaestionibus pertractare solent, aut aliam ab alia non distinguunt. Quod minus recte fieri manifestum est, atque ex dicendis liquido patebit. Quare *Vasquez* merito animadvertit: « In praesenti controversia non solum investigandum nobis est, utrum consecratio Episcopi sit sacramentum a Christo D. institutum ad conferendam gratiam ordinato... sed etiam utrum Episcopatus sit ordo a sacerdotio distinctus, an non; quae duo longe diversa sunt, ut inferius patebit, quamvis alicui fortasse unum omnino esse videantur » (1).

36. 4. « Si velimus a tricis Scholasticis abstinere, et quae certissima sunt, a fluxis dubiisque opinionibus separare, nullum prorsus erit in hac quaestione dissidium » (2).

Sane qui negant episcopatum esse ordinem et sacramentum a presbyteratu distinctum, fatentur tamen per ordinationem episcopalem gratiam conferri. Id ipse S. Thomas admittit (lect. 3 in epist. II ad Tim.).

Praeterea fatentur in ordinatione episcopali aliquam potestatem spiritualem conferri, eamque esse ordinis; sed quoniam, inquiunt, haec potestas non refertur specialiter ad sacramentum Eucharistiae, non est potestas ordinis, ut sacramentum est, sed quatenus ordo habet ampliorem significationem. Insuper fatentur, quod etiamsi in episcopali consecratione non imprimatur character *novus* a charactere presbyterali distinctus, sic tamen ampliatur et perfectior redditur, cum ad ea quae episcopatus sunt, extendatur.

Igitur certum est apud omnes, in consecratione episcopali conferri ampliorem gratiam, potestatem spiritualem peculiarem, perfectionem characteris. In controversia tantum est, an haec gratia, haec potestas, iste character, *reali* distinctione, seu ut schola loquitur, *entitative* discrepent a gratia, a potestate, a charactere presbyteratus. Porro utrum

(1) Disp. 240, cap. 1, n. 1.
Ne ipse quidem Card. Gasparri alienus est ab huiusmodi minus recta loquendi ratione.
Sane ait: « Firmiter tenendum episcopatum esse ordinem proprie dictum distinctum a presby-
teratu » (I, n. 21). Postea in nota addit: « Hanc doctrinam Bellarminus, *de ordine*, cap. V
appellat *certissimam*; Soto, *de ordine*, sect. IV, *certa fide admittendam*; adeo ut iuxta Medina,
de sacram. hom. cont. lib. I, cap. XV, *periculosum sit contrarium defendere...* ».
S. Bellarminus, Soto et Medina non loquuntur (*l. c.*) de episcopatu prout est ordo distinctus
a presbyteratu, sed de eo prout est sacramentum. Cfr. n. 37.

(2) Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9.

ad constituendum novum ordinem et sacramentum diversum necessaria sit huiusmodi *entitativa* effectuum distinctio, est quaestio inter Scholasticos nata.

« Quare si ab hac quaestione, quae philosophica potius, quam theologica, abstinere velimus, et certa incertis praeponere, *absque ulla animi perplexitate* dicendum erit, ordinatione episcopali gratiam et characterem conferri, ideoque episcopatum sacramentum esse, et a presbyteratu distinctum » (3).

5. Igitur certa ab incertis sedulo distinguenda, quaestio philosophica a doctrina theologica perspicue secernenda.

37. Episcopatus est verum et proprie dictum sacramentum. — 1. Sententia quae tenet episcopatum esse verum sacramentum hodie communis aut saltem fere communis est eaque uti *omnino certa* habenda.

Haec sententia a S. Bellarmino dicitur *certissima*, a Petro Soto *certa fide* tenenda (4). Contraria opinio, quam pauci secuti sunt post Dominicum Soto, dicitur a Michaele de Medina *periculosa*, a Vasquez et aliis retineri non posse *sine gravi nota* (5).

Accedunt complures alii theologi et fere omnes canonistae, sive veteres sive recentes, qui illam sententiam vocant *certam omnino* seu *theologice certam* et *omnino tenendam* (6).

S. Bellarminus concinne et scite doctrinam ita proponit eamque defendit:
« Ordinatio episcopalis sacramentum est vere ac proprie dictum. Haec sen-
tentia, etiamsi a quibusdam veteribus Scholasticis negetur in 4. distinct. 24,
et ex recentioribus a Dominico Soto... mihi *certissima* videtur. *Primo* quia,
Scripturae quibus catholici probant ordinationem esse sacramentum, de ordi-
natione episcopali intelliguntur... *Secundo*: testimonia allata Leonis, Gregorii,
Dionysii, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, de solis
Episcopis intelliguntur... *Tertio:* episcopalis ordinatio est caeremonia impri-
mens characterem spiritualem et conferens gratiam: ergo est verissimum sa-
cramentum » (7).

38. 2. Veritas probatur:

1° *Ex S. Scriptura.*

Ritus de quo S. Paulus loquitur in epistolis ad Timotheum (8) est

(3) Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9, prop. 2.

(4) S. Bellarm., *De ordine*, cap. V; Petrus Soto, *De ordine*, sect. 4.

(5) Michael de Medina, *De sacram.* lib. I, cap. 15; Vasquez, disp. 240, cap. 11; Tanner, disp. 7, q. 2, dub. 2, n. 23.

(6) Huc spectant testimonia omnium theologorum et canonistarum, qui infra citantur (n. 49), docentium episcopatum esse verum ordinem a presbyteratu distinctum.

(7) *De sacramento ordinis*, cap. 5.

(8) I Tim. IV, 14; I Tim. I, 6.

ritus collativus gratiae a Christo Domino permanenter institutus; ac proinde verum et proprie dictum sacramentum (cfr. n. 17). Porro huiusmodi ritus est consecratio episcopalis, seu ordinatio qua potestas ordinis episcopalis confertur. Ergo consecratio, qua potestas ordinis episcopalis confertur, est verum et proprii nominis sacramentum.

2° *Ex Traditione.*

a) SS. Patres eodem modo loquuntur de ordine Episcoporum ac de ordinibus presbyterorum et diaconorum, quos profecto ubi verum *sacramentum* habent.

b) Praeterea data occasione expresse affirmant episcopatum esse sacramentum.

V. g. *S. Augustinus* ait: « Utrumque *sacramentum* est, et quadam consecratione utrumque homini datur: illud, cum baptizatur; istud cum (Episcopus) ordinatur... nam si quando... *praepositi* (Episcopi schismatici)... non sunt rursus ordinati, quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est, non in *sacramentis*, quae ubicumque sunt, ipsa sunt. Et cum expedire hoc iudicatur Ecclesiae, ut *praepositi* eorum (schismaticorum) venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa *ordinationis sacramenta* detrahuntur, sed manent super eos » (9).

c) Patres docent gratiam sanctificantem conferri in consecratione Episcopi per manuum impositionem.

S. Ioannes Chrysostomus ait: « Non homo, non angelus, non archangelus, non alia quaepiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium (sacerdotii) ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit, ut angelorum ministerium animo conciperent ». Mox, ex dignitate ad quam Spiritus Sanctus sacerdotes evehit arguens excellentiam gratiae qua illos cumulat, ita prosequitur: « Si quis secum reputet, quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget, quanto honore *Spiritus gratia* sacerdotes ornaverit » (10).

Alibi dicit: « Corpus et sanguis mysticus non fiunt *absque Spiritus gratia*; neque sacerdotes habuissemus, neque enim has ordinationes *sine tali descensu* fieri est possibile » (11).

Theodoretus, exponens verba S. Pauli ad Tim. (I epist., v, 22): « manus cito nemini imposueris », ait: « Oportet enim prius examinare vitam eius qui ordinatur; deinde *in ipsum invocare gratiam Spiritus* ».

Pariter verba eiusdem S. Pauli ad Tim. (II epist., c. I, 6): « admoneo ut resuscites gratiam Dei... », ita explicat: « Hortor te ut animi tui alacritate excites *gratiam Spiritus quam accepisti per meam ordinationem* ».

(9) *Contr. epist. Parmen.* lib. II, cap. 13; Migne, *P. L.* XLIII, 70.
(10) *De sacerdotio*, lib. III, n. 4.
(11) *Homil. de resurr. mort.*, n. 9; Migne, *P. G.* L, 433.

S. Leo M. docet: « Cum huius divini sacerdotii *sacramentum* etiam ad humanas pervenit functiones, non per generationum tramitem curritur... sed cessante privilegio patrum, et familiarum ordine praetermisso, eos *rectores* Ecclesia accipit, *quos Spiritus Sanctus praeparavit*, ut in populo adoptionis Dei, cuius universitas sacerdotalis atque regalis est, non praerogativa terrenae originis obtineat unctionem, sed *dignatio caelestis gratiae gignet Antistitem* » (12).

d) SS. Patres diserte docent ordinationem episcopalem imprimere in anima *characterem*. Porro nonnisi per sacramentum character indelebilis imprimitur. Ergo.

Huc spectant verba *S. Augustini* supra allegata et alia complura quae ex eiusdem scriptis adversus Donatistas afferri possent.

Unum dumtaxat testimonium eiusdem S. Doctoris afferendum censemus.

« Invocatio nominis Dei, ait Augustinus, super caput ipsorum (schismaticorum), *quando ordinantur Episcopi*, invocatio illa Dei est, non Donati. Non enim suscipio *Episcopum*, si quando est ordinatus, super caput eius Donatus est invocatus. In errante et deserente milite crimen est desertoris, *character* autem non est desertoris, sed *imperatoris* » (13).

3° *Ex ordinationis episcopalis effectu.* Saltem partalis effectus ordinationis episcopalis est *potestas sacra confirmandi, quae tolli aut coarctari minime potest.*

Collatio huiusmodi potestatis necessario supponit ordinationem episcopalem esse sacramentum. Sane dicendum est, hanc potestatem fundari in ipso charactere sacramentali, quo homo secundum aliquod munus peragendum Deo ontologice consecretur, sicut fit in baptismo et confirmatione.

Praeterea, nisi admitteretur ratio sacramenti in ordinatione episcopali, necessario concludendum foret, Episcopum accipere potestatem confirmandi et ordinandi mera deputatione externa; huiusmodi autem potestas, mera deputatione externa accepta, potest auferri et restringi, uti v. g. contingit quoad potestatem confirmandi et conferendi ordines minores iis concessam, qui charactere episcopali carent (cfr. can. 294, § 2, 323, § 2, 957, § 2, 964, 1°).

(12) Serm. 3, n. 1 (in anniversar. die Assumptionis suae); Migne, *P. L.*
(13) *Serm. ad Caesareensis Ecclesiae plebem*; Migne, *P. L.*

Cum e contra potestas confirmandi et ordinandi, quae competit Episcopis, nullatenus possit tolli aut coarctari quoad *validitatem*, dicendum, non deputatione mere externa concedi, sed vi sacramenti, eamque in charactere indelebili per ipsam sacramentalem ordinationem impresso radicari.

39. 4° *Ex Concilio Tridentino.*

Imprimis Concilium docet «per sacram ordinationem, quae verbis et signis perficitur, gratiam conferri», ideoque ordinem esse vere et proprie sacramentum. Id autem probat ex verbis S. Pauli, dicens: «Inquit enim Apostolus: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum...*». Porro haec verba S. Pauli respiciunt ordinationem episcopalem.

Ergo episcopalis ordinatio, iuxta Concilium Trident. (14), confert gratiam et est vere ac proprie sacramentum.

Praeterea Concilium docet ordinem esse unum ex septem Ecclesiae sacramentis, ad hierarchicum ordinem praecipue pertinere Episcopos, anathemate plectit eos, qui audeant asserere in sacra ordinatione «frustra Episcopos dicere: *Accipe Spiritum Sanctum*», quae verba pronuntiantur etiam in consecratione episcopali; demum eos damnat, qui affirment Episcopos non esse divina ordinatione institutos (15).

Inde iure infertur, iuxta mentem Concilii Tridentini, episcopatum veram sacramenti ordinis rationem habere.

40. 5° *Ex ratione theologica.*

a) Diaconatus, ut infra dicetur (n. 79), est sacramentum. A fortiori igitur sacramentum est episcopatus, cum longe excellentior potestas in ordinatione conferatur Episcopo quam diacono. Episcopus enim ad ordinem Praesulum evehitur, diaconus ad ministerium dumtaxat ordinatur.

b) Idem est ritus ordinationis episcopalis ac ordinationis presbyteri et diaconi, nempe ordinatio perficitur manuum impositione, cui adnectitur oratio ad gratiam Spiritus Sancti implorandam. Quare si ordinatio presbyteri et diaconi est sacramentum, ipsa quoque ordinatio Episcopi debet esse sacramentum.

41. 6° *Ex solutione argumentorum oppositae sententiae.*

(14) Sess. XXIII, cap. 3, *de ordine*.
(15) Sess. XXIII, cap. 3 et can., can. 6, *de ordine*.

Dominicus Soto est praecipuus patronus huius opinionis. Ipse nonnullas affert rationes ad suam comprobandam sententiam (16).

Rationes desumptae ex Traditione, ex Concilio Tridentino, ex effectu ordinationis sponte corruunt; imo inde manifeste comprobatur veritas doctrinae expositae.

Praecipua ratio, quam afferunt patroni praefatae opinionis, est haec: ordo, aiunt, qua sacramentum secumfert habitudinem ad Eucharistiam; atqui episcopatus qua talis, nempe quatenus consideretur ut distinctus a presbyteratu, talem habitudinem non habet. Ergo.

Mirandum sane, quod quis tam inepte ratiocinetur. Potestas ordinandi presbyteros, scil. constituendi ministros, qui possint *valide* conficere sacramentum Eucharistiae, nonne habitudinem maximam et quidem necessariam habet ad Eucharistiam? Possetne haberi sacramentum Eucharistiae sine presbytero valide illud conficiente, ac propterea sine episcopatu? Nequaquam, ut evidentissimum cuique est.

Ulterius mirum est, quod iidem patroni ultro admittant huiusmodi habitudinem ad Eucharistiam reperiri in diaconatu, eamque habeant ut sufficientem ad rationem sacramenti constituendam, et negent, contra, ad episcopatum quod attinet. Profecto longe maior, excellentior magisque necessaria est habitudo episcopatus, scil. potestatis ordinandi ministros qui possint *valide* conficere Eucharistiam, quam habitudo diaconatus, nempe potestatis exercendi dumtaxat nudum ministerium quoad Eucharistiam.

Nec satis. Praedicti patroni, qui negant episcopatum habere requisitam habitudinem ad Eucharistiam ideoque non esse sacramentum, illam agnoscunt non solum in diaconatu, sed etiam in subdiaconatu, imo etiam in acolythatu, exorcistatu etc., seu in ordinibus minoribus, quos revera uti sacramentum habent. Quomodo id concipi et affirmari possit, intelligere non valemus.

Optimo iure *Durandus* haec habet contra patronos praefatae opinionis: «Ratio istorum non concludit bene secundum mentem eorum: cum enim dicunt quod ordo ut est sacramentum importat habitudinem ad sacramentum Eucharistiae, si intelligatur in consecrando tantum, contra eos est, quia minores ordines nullam talem habitudinem habent, et tamen secundum eos sunt sacramenta; si autem intelligatur haec habitudo in consecrando vel disponendo ad consecrationem, seu consecrati susceptionem, iterum est contra eos, quia sicut potestas minorum ordinum est ad disponendum populum ad sacramenti Eucharistiae susceptionem, sic potestas episcopalis est ad ordinandum ministrum ad eiusdem consecrationem vel confectionem.

(16) In IV Sent., D. 24, q. 1, art. 2 et 3.

« Sicut ergo propinquiorem et nobiliorem habitudinem ad sacramentum Eucharistiae habet consecrans quam recipiens, sic nobiliorem et propinquiorem habitudinem habet ad idem sacramentum potestas episcopalis, quam potestas minorum ordinum. Ergo si minores ordines sunt sacramenta secundum illos, sequitur quod ordinatio episcopalis fortiori ratione erit sacramentum » (17).

42. Num episcopatus sit verus ordo a presbyteratu distinctus. — 1. Prima sententia negat episcopatum esse ordinem distinctum a presbyteratu contenditque esse quandam eius extensionem et complementum, ideoque tenet episcopatum, prout distinguitur a presbyteratu, esse *officium* quoddam ac *dignitatem* peculiarem.

Plures theologi, praesertim veteres Scholastici, hanc sententiam sequuntur, inter quos eminent Petrus Lombardus (18) et S. Bonaventura (19).

Passim auctores inter patronos huius opinionis adnumerant quoque S. Thomam (20); sed immerito. Nam antea Angelicus eam quidem secutus fuit, postea tamen sententiam mutavit, ut dicetur infra (n. **49**).

Verba S. Thomae in favorem praedictae opinionis, quibus eiusdem patroni nituntur, referenda ducimus.

Angelicus docet: « Ordo accipi potest dupliciter. Uno modo secundum quod est *sacramentum;* et sic, ut prius dictum est, ordinatur omnis ordo ad Eucharistiae sacramentum; unde, cum Episcopus non habeat potestatem superiorem sacerdote, *quantum ad hoc non erit episcopatus ordo.* Alio modo potest considerari ordo secundum quod est *officium* quoddam respectu quarumdam actionum sacrarum; et sic Episcopus habet potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra sacerdotem, *episcopatus erit ordo* » (21).

Dein addit: « Ordo, secundum quod est sacramentum imprimens characterem, ordinatur specialiter (*al.* spiritualiter) ad sacramentum Eucharistiae, in quo ipse Christus continetur, quia per characterem ipsi Christo configuramur; et ideo licet detur aliqua potestas spiritualis Episcopo in sui promotione respectu aliquorum sacramentorum, non tamen illa potestas habet rationem characteris, *et propter hoc episcopatus non est ordo*, secundum quod ordo est quoddam sacramentum » (22).

S. Bonaventura ait: « Cum ordinis potestas principaliter sit ordinata ad dispensationem sacramentorum et maxime illius sacramenti nobilissimi, scilicet Corporis Domini, ibi est status graduum et ordinum ascendentium et ita ultra

(17) In IV Sent., D. 24, q. 6, n. 6.
(18) Lib. IV Sent., D. 24.
(19) In IV Sent., D. 24, p. 2, art. 2, q. 3.
(20) Otten, VI, n. 333; Del Val, III, *de sacram. ordinis*, art. 1.
(21) In IV, D. 24, q. 3, art. 2, quaestiunc. III, sol. 2.
(22) *Loc. cit.* ad 2.

sacerdotium non est gradus ordinis. Sed tamen intra hunc gradum et ordinem contingit esse distinctionem, dignitatum et officiorum, quae tamen novum gradum vel ordinem non constituunt... Et ita episcopatus, prout concernit ordinem sacerdotii, bene potest dici ordo; sed prout distinguitur contra sacerdotium, dicit *dignitatem* quandam vel *officium* ipsi annexum, et *non est proprie nomen ordinis*, nec novus character imprimitur, *nec nova potestas datur*, sed potestas data ampliatur » (23).

43. 2. Secunda sententia dicit episcopatum esse ordinem proprie dictum, a presbyteratu distinctum. Ita sentiunt communiter canonistae, necnon theologi veteres complures et plerique recentiores.

3. Circa hanc quaestionem, sedulo distinguendi sunt Doctores, qui floruerunt ante Concilium Trid. ab iis qui postea scripserunt. Nam argumentum validissimum, et iuxta plures omnino decisivum, in favorem sententiae affirmantis episcopatum esse verum ordinem a presbyteratu distinctum, eruitur ex Concilio Tridentino. Quare auctoritas Doctorum, qui post Trid. Synodum scripserunt, auctoritati eorum qui ante floruerunt, longe praeferenda.

44. 4. Quidam, v. g. Capisucchius (24), censent antiquos theologos fere omnes vel saltem plerosque docuisse episcopatum non esse ordinem a presbyteratu distinctum. Quod verum non est, ut infra dicetur (n. **49**).

45. Episcopatus est verus ordo a presbyteratu distinctus. — Haec doctrina nedum probabilissima est, etsi nonnulli id negent, sed vera, eaque omnino tenenda.

Thesis perspicue probatur:

46. I. *Ex S. Scriptura et Traditione.*

Omnes textus omniaque testimonia superius allegata (n. **38**), quae ostendunt episcopatum esse verum sacramentum, ostendunt quoque eum esse verum ordinem a presbyteratu distinctum. Sane elementa quae constituunt episcopatum qua sacramentum distinctum a sacramento presbyteratus, eadem sunt ac quae episcopatum esse ordinem a presbyteratu distinctum evincunt. Hinc est quod theologi huius sententiae patroni, semper ad S. Scripturam et Traditionem merito provocant.

(23) In IV Sent., D. 24, p. 2, art. 2, q. 3.
(24) *Controv. selectae, controv. XXVII, de episcopatu*, § 2.
Iste auctor allegat pro hac sententia 80 auctores. Ex his nonnulli, v. g. Scotus, ut infra dicetur, sentiunt contrarium, alii nihil profecto dicunt, alii aut dubitant aut verbis sat aequivocis utuntur, ita ut pauci maneant patroni opinionis contrariae.

47. II. *Ex Concilio Tridentino.*

Patres Tridentini expresse docent ordinem hierarchicum ex divina institutione constare non solum presbyteris et diaconis, sed etiam Episcopis (25).

Inde logice ac perspicue consequitur, iuxta Patres Tridentinos episcopatum esse ordinem. Praeterea iidem Patres, de functionibus Episcopi loquentes, dicunt: « Quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent » (26). Quibus verbis, episcopatum, ut verum ac specialem ordinem, ceteris ordinibus opponunt.

Quare *Vasquez* rectissime ex Concilii Trid. verbis concludit: « Ut minimum ex hoc loco Concilii *manifeste constat, episcopatum esse ordinem* » (27).

48. III. *Ex ratione theologica.*

1° Consecratio episcopalis confert gratiam sanctificantem ideoque est verum sacramentum. Id autem vix concipere possumus, nisi dicamus episcopatum esse ordinem verum et quidem a presbyteratu distinctum.

2° Consecratio episcopalis habet propriam materiam et formam, a materia et forma presbyteratus plane distinctam. Porro ubi habetur materia et forma proprie dicta, ibi adest in casu ordo; et si huiusmodi materia et forma consecrationis episcopalis sit diversa a materia et forma presbyteratus, iure infertur, episcopatum esse ordinem distinctum a presbyteratu.

3° Per consecrationem episcopalem confertur potestas spiritualis *confirmandi* et *ordinandi*, quae potestas nec tolli nec limitari potest quoad actus validitatem. Haec autem potestas plane distinguitur a potestate quae obtinetur vi ordinationis presbyteralis. Ergo.

4° Si diaconatus est verus ordo, quo traditur potestas ad ministerium exercendum erga Eucharistiam, a fortiori, vel saltem a paritate, verus ordo est episcopatus, quo confertur potestas item circa Eucharistiam, et quidem longe maior atque excellentior ea, quae obtinetur per diaconatum, potestas nempe ordinandi ministros qui valide possint Eucharistiam conficere.

49. IV. *Ex consensu fere unanimi theologorum.*

Opportunum ducimus singulorum veterum Doctorum testimonia

(25) Sess. XXIII, can. 6, *de sacram. ordinis.*
(26) Sess. XXIII, cap. 2 et 4, *de ordine.*
(27) Disp. 240, cap. 4, n. 37.

referre, ut nostra doctrina dilucide ita comprobetur simulque ostendatur quam immerito nonnulli ausi fuerint dicere omnes aut fere omnes theologos antiquos contrariam opinionem esse secutos.

S. Thomas. Quamvis S. Doctor (in IV Sent. D. 24, q. 3, art. 2) opinionem contrariam fuerit secutus vel, ut aliis placet, visus fuerit eidem favere, postea tamen certe vel sententiam mutavit vel mentem suam clarius significavit.

Huc spectant verba *Contenson O. P.*, qui ait: « Eandem doctrinam tradunt... e Scholasticis Altissiodorensis, Maior, Eckius, Scotus etc., imo et D. Thomas, qui quamvis in 4. Sent. docuerit Episcopatum non esse ordinem, senior tamen factus sententiam mutavit; nam in opusculo de perfectione vitae, cap. 24, haec habet: *Quod quarto proponitur, qu d episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet falsitatem, si absolute intelligatur.* Et postea: *Quod autem habeat aliquem ordinem... patet ex hoc, quod Episcopus potest multa facere quae non potest committere, sicut confirmare, ordinare...* » (28).

Canonistae omnes, uno vel altero tantum excepto, id firmiter tenent. Satis erit referre testimonia *Reiffenstuel*, *Pirhing*, *Schmalzgrueber*, *Fagnani*, principum sane in iure canonico (29).

Reiffenstuel (1641-1703) dicit hanc sententiam adeo esse *certam*, « ut oppositum tenere sit periculosum ».

Pirhing († 1670) ait: « Verum sententia canonistarum, quae dicit episcopatum esse ordinem omnino et adaequate distinctum a simplici sacerdotio, adeoque etiam proprium et distinctum characterem imprimere, *sacris canonibus conformior est et probabilior* ».

Schmalzgrueber († 1753) docet: « Dicendum, episcopatum esse ordinem eumque distinctum a simplici sacerdotio. *Ita canonistae communiter* ».

Fagnanus († 1678) ait: « Quarta et ultima opinio, cui tamquam *veriori* adhaeremus, est canonistarum, qui *unanimiter* censent episcopatum esse ordinem secundum quod est sacramentum et characterem imprimere distinctum ab ordine presbyteratus ». Iste auctor accurate disserit (nn. 1-94), argumenta complura affert et rationes a patronis alterius opinionis adductas egregie refutat.

Adsunt quoque theologorum testimonia complura.

Scotus dicit: « Episcopatus est *specialis* gradus et *ordo* in Ecclesia, cuius est ordines omnes conferre et per consequens omnes in istis eminentibus constituere » (30).

Durandus docet: « Dicendum est ergo, quod *episcopatus* seu ordinatio episcopalis *est ordo* » (31).

(28) *Theologia*, lib. X, part. 4, diss. 2, cap. 1.
(29) Reiffenstuel, lib. I, tit. 11, n. 26; Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 3; Schmalzgr. lib. I, tit. 11, n. 4; Fagnanus, in cap. *Requisivit, de ordinatis ab Episcopo qui renunciavit episcopatui*, n. 33.
(30) *Reportata*, lib. IV, n. 9; Frassen, *Scotus academicus*, l. c.
(31) In IV Sent., D. 24, q. 6, n. 8.

Vasquez ex textu Concilii Trid. ita concludit: « Atque ut minimum ex hoc loco Concilii manifeste constat, *episcopatum esse ordinem;* cumque definitum etiam sit, esse a Christo institutum, manifeste quoque conficitur, *esse ordinem iure divino constitutum* » (32).

Card. Caietanus ait: « Et per hanc rationem episcopatus videtur ordo, quia aliquem actum facere potest Episcopus, qui a non Episcopo factus, nullus est, ut confirmare » (33).

Maldonatus ad quaestionem « *quot sint ordines* », ita respondet: « In hac re videntur mihi iuris pontificii periti melius sentire, quam scholastici theologi, quod dicant, *plures esse ordines quam septem.* Tota enim antiquitas plena est testimoniis, et episcopatum quidem esse ordinem distinctum, adeo perspicuum est ex omnibus Conciliis vetustissimis, et ex canonibus Apostolorum, ut *nemo negare possit, nisi qui non legerit.* Passim enim occurrit haec forma loquendi, Episcopus, presbyter et ceteri ordines » (34).

Petrus de Soto docet: « Ex ipsa Scriptura Sacra et universalis Ecclesiae consensu ab ipsis Apostolis usque ad nos, *tres ordines, Episcoporum* scilicet, *presbyterorum* et *diaconorum* semper fuisse et necessarios esse in Ecclesia, certissima fide tenendum est... Primo, Apostolorum discipuli aperte *hos tres ordines* se accepisse ab Apostolis sine ulla contradictione fatentur... Sed revera minus tuta est sententia (negans episcopatum esse verum ordinem et sacramentum), minus consentanea sensui Ecclesiae; et ut specialius dicamus, certum est episcopatus, presbyterii et diaconii *ordines* verissima esse sacramenta. Itaque episcopatus censendus est *verus ordo*, et vero sacramento tradi. Quod maxime confirmant Pauli verba: *Noli negligere* etc. Et hoc antiqua omnia Concilia et Patres testantur » (35).

Natalis Alexander (1639-1724): « An sit ordo a presbyteratu distinctus, theologi disputant. Affirmanti sententiae favere videtur Apostolus (I *ad Tim.* cap. 4) ... Patres quoque illam sententiam confirmant » (36).

Gavardi († 1715): « Unica conclusio: Episcopatus est verus ordo et verum sacramentum iure divino in gradu superiori constituens » (37).

Berti (1696-1762) haec habet: « Propositio I. Ordo episcopatus est sacramentum, et quidem a presbyteratu distinctus. Demonstratur 1. iisdem Scripturae locis, quibus cap. 1 probatum universim est, ordinem esse sacramentum... Huic deinde sententiae plurimum consentanea videtur Patrum traditio; siquidem omnes inter *hierarchicos ordines* tres singillatim enumerant, episcopatum nempe, presbyteratum et diaconatum » (38).

Gregorius de Valentia (1551-1603) ait: « Absolute tamen loquendo, esse octo ordines proprie dictos, nempe episcopatum et illos septem, ut *rectissime* loquuntur auctores quartae opinionis. Nec certe hoc negari potest. Patet ex Concilio Trid. » (39).

(32) Disp. 240, cap. 4, n. 37.
(33) *Opuscula*, tract. XI, *de modo tradendi seu suscipiendi sacros ordines*, art. unic.
(34) *De sacramentis*, to. II, de ordine, q. 4.
(35) *Tractatus de institutione sacerdotum, de sacramento ordinis*, lect. 1 et 4.
(36) *Theol. dogmatico-moralis*, lib. II, cap. 1, art. 8, de episcopatu
(37) *Theol. exantiquata*, in IV Sent., D. 24, to. VI, de ordine, q. 1 art. 3.
(38) *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9, prop. 1.

Brancatius de Laurea (1612-1693): « Gradus seu dignitas episcopalis est ordo sacer... Ordo episcopalis et numerice et specie differt a sacerdotali » (40).

Contenson (1641-1674) dicit: « Affirmamus sacramentum ordinis convenire Episcopis sub illa ratione sub qua Episcopi sunt, sive episcopatum ex propria et interna ratione esse sacramentum ideoque ordinem proprie dictum» (41).

Lessius (1554-1623) ait: « Quidam Doctores... volunt episcopatum non esse ordinem, quia non est sacramentum ordinatum ad ministerium Eucharistiae. Sed infra ostendemus etiam Episcoporum ordinationem vere et proprie esse sacramentum. Imo episcopatus etiam ordinatur ad Eucharistiam: nam per ordinationem episcopalem datur potestas consecrandi sacerdotem, qui conficit Corpus Christi » (42).

Navarrus (1493-1587): « Advertendum est, quod praedictum Concilium (Trid.) non definit utra opinio theologorum vel canonistarum de ordinum numero sit tenenda, quod sperabamus, quando haec scripsimus: licet can. 2, 3, 4 et 7 canonistis videantur aliqua ex parte favere... Mea tamen, salva seniori, est... episcopatum esse vere et proprie sacramentum » (43); ac propterea verum ordinem a presbyteratu distinctum.

Ysamberti (1569-1642): « Episcopatum esse alium et distinctum ordinem a simplici presbyteratu, satis intelligitur ex iis quae supra diximus de omnibus et singulis eius partialibus et characteribus simplicis presbyteralis ordinationis » (44).

Petrus de Aquila († 1370?) docet: « Canonistae dicunt sive computant episcopatum inter ordines. Et istud confirmant auctoritate Dion. 5. *ecclesiasticae* Hierarchiae, qui ponit tantum tres ordines, episcopatum, sacerdotium et diaconatum. Item auctoritate Isidori 7 *ethimologiarum* c. 12, qui ponit episcopatum esse ordinem. Item auctoritate canonis qui ponitur dist. 21 c. *cleros*. Probant autem ratione, quia cum Episcopo conveniat quaedam potestas in quantum est Episcopus, aut ista erit ordinis, et tunc habetur propositum, aut iurisdictionis, et tunc posset auferri per Superiorem » (45). Cui opinioni nullatenus contradicit.

Hallier († 1659) ait: « Infra certum esse docebimus, episcopalem consecrationem verum esse sacramentum conferens gratiam, imprimensque characterem: proindeque et verum ordinem a presbyteratu distinctum « (46).

Eandem sententiam tenent *Paludanus*, *Altissiodorensis*, *Waldensis*, *Michael Medina*, aliique (47).

(39) In III part. S. Thomae, q. 25.
(40) *Comment. in IV Sent.*, disp. 7, art. 2 et 3.
(41) *Theologia mentis et cordis*, lib. XI, part. 4, diss. 2, cap. 1.
(42) *Praelect. theol. in D. Thomam, de sacram. ordinis*, cap. 3, dub. 1, n. 24.
(43) *Enchiridion sive manuale confessariorum et poenitentium*, cap. 22.
(44) *Disputationes in III part. S. Thomae*, to III, de sacram. ordinis, disp. 4, art. 8.
(45) In IV Sent., D. 24, q. 1.
(46) *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. II, sect. 1, cap. 1, art. 1, § 3, n. 14.
(47) Paludanus, in IV Sent., D. 24, q. 7; Altissiodorensis, *Summa*, lib. IV, *de sacram. ordinis*, q. 1; Waldensis, *De sacramentis*, cap. 116; Michael Medina, lib. I *de coelib.*, cap. 16.

Testimonia recentiorum Doctorum consulto omittimus, cum innumera sint, eaque satis nota iure supponimus.

50. V. *Ex refutatione argumentorum contrariae opinionis.*

Argumenta, quibus nititur contraria sententia, valde debilia sunt eaque facile reiiciuntur; imo quaedam ex iisdem vix indigent refutatione.

51. 1° Si episcopatus, dicitur, esset ordo distinctus a presbyteratu, haberentur plures quam septem ordines. Porro Concilium Trid. expresse docet ordines esse *septem*, nam cap. 2 Sess. XXIII sic inscribitur: « *De septem ordinibus* ». Atque ita fert communis loquendi usus.

Resp. Haec inscriptio non ab ipso Concilio facta fuit, sed postea privata auctoritate addita. De hac re hodie inter eruditos nulla est dubitatio. Quare sponte corruit totum ratiocinationis fundamentum.

Passim ordines dicuntur septem, quatenus nomine *sacerdotii* intelligitur tum presbyteratus tum episcopatus. Ad rem egregie *Durandus:* « Communiter non dicuntur esse nisi septem ordines, quia communiter non loquimur nisi de ordinibus quibus communes ministri ordinantur, et isti sunt tantum septem; et sic episcopatus non includitur, quia Episcopus non est de communibus ministris, sed est supremus quasi dux et princeps aliorum, vel sub sacerdotio includitur episcopatus eo quod est sacerdotium perfectum, unde summus sacerdos dicitur, propter quod secundum communem modum loquendi non ponit in numerum » (48).

Id expresse confirmat *Catechismus Romanus* (cfr. n. **32**, 3°).

52. 2° Concilium Trid. (l. c. cap. 2) ubi agit de ordinibus, praetermittit episcopatum, et tantum enumerat *sacerdotium*, diaconatum etc.

Resp. Consulto Trid. Synodus memorat *sacerdotium*, non autem presbyteratum. Aliud quippe est presbyteratus, aliud sacerdotium sensu adaequato sumptum. Nam sacerdotium complectitur tum presbyteratum tum episcopatum. Quapropter ex voce *sacerdotii* nihil contra nostram sententiam deduci potest, quae potius ex illa voce implicite confirmatur.

53. 3° Potestas peculiaris distincta a potestate ordinis presbyteralis in episcopatu non confertur. Atqui ordo sine postestate peculiari non concipitur. Ergo.

(48) In IV Sent., D. 24, q. 6, n. 11.

Resp. Nedum falsum, sed falsissimum est, in episcopatu peculiarem potestatem distinctam a potestate ordinis presbyteralis, non conferri. Traditur sane potestas *confirmandi* et *ordinandi presbyteros* seu ministros qui possint *valide* conficere sacramentum Eucharistiae. Nonne potestas *confirmandi* et *ordinandi presbyteros* est vera potestas eaque distincta a potestate ordinis presbyteralis, qua presbyteri carent omnino?

Huc spectat definitio Concilii Tridentini: « Si quis dixerit Episcopos... non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem... a. sit » (49).

54. 4° Si episcopatus distingueretur a presbyteratu, isto ordine esset multo inferior, quia potestas quam confert episcopatus est multo inferior potestate quam confert presbyteratus, scil. potestate consecrandi Corpus et Sanguinem D. N. Iesu Christi.

Resp. Hac ratione admissa, inde minime sequitur episcopatum non esse ordinem a presbyteratu distinctum. Quatenus vi episcopatus confertur potestas ordinandi presbyteros seu ministros qui valide conficiant sacramentum Eucharistiae, quae potestas non reperitur in presbyteratu, iste ordo inferior est episcopatu.

55. 5° Episcopatus nequit valide recipi ab eo qui non fuerit rite presbyter ordinatus. Atqui si esset verus ordo a presbyteratu distinctus, posset profecto valide recipi independenter a presbyteratu. Ergo.

Resp. Argumentum hoc nullius valoris est, cum supponat ut certum id quod est valde controversum, ut infra dicetur (n. **61**), scil. utrum episcopatum valide recipere possit is qui nondum presbyter ordinatus fuerit.

Ceterum, etsi admittatur episcopatum recipi valide non posse absque praevie suscepto presbyteratu, minime inde sequitur eum non esse ordinem proprie dictum, sed tantum sequitur non esse ordinem independentem omnino a presbyteratu.

56. 6° Auctoritas S. Thomae, S. Bonaventurae aliorumque veterum Scholasticorum maximi facienda est, ideoque minime recedendum ab eorum sententia in hac re.

Resp. Ultro admittimus auctoritatem S. Thomae, S. Bonaventurae aliorumque veterum Scholasticorum esse maximi faciendam. Sed quisnam dicet, auctoritatem privatorum Doctorum esse praeferendam auctoritati Concilii Tridentini? Porro ex ipso Concilio Trid. argumentum

(49) Sess. XXIII, can. 7, *de sacram. ordinis.*

validissimum, imo nostro iudicio decisivum eruitur in favorem sententiae affirmantis episcopatum esse ordinem proprie dictum a presbyteratu distinctum. Ceterum quot sententiae a veteribus Scholasticis propositae, quae hodie fere ab omnibus reiiciuntur aut omnino obsoletae habentur!

Auctoritas S. Thomae immerito allegatur (cfr. n. **49**, 1°).

57. 7° Patroni alterius opinionis dicunt episcopatum esse *officium* quoddam et peculiarem *dignitatem*. Porro nec dignitas nec officium qua tale est ordo proprie dictus. Ergo.

Resp. Si episcopatus esset revera mere *officium* aut *dignitas*, necessario foret concludendum, per eum nullam peculiarem potestatem, distinctam ab ea quae per presbyteratum traditur, conferri, ideoque tantam in Episcopis reperiri potestatem, quanta reperitur in presbyteris.

Quo principio admisso, aliud logice consequeretur, nempe *vel* Episcopos carere potestate ordinandi ministros Eucharistiae conficiendae et ministrandae, *vel* hanc potestatem competere quoque presbyteris. Utrumque falsum, imo absurdum, secundum catholicam doctrinam, attentis praesertim canonibus 6 et 7 (Sess. XXIII, *de sacram. ordinis*) Concilii Trid. Ergo.

58. 8° Ordo constitui ac definiri debet per respectum dumtaxat ministerii ad consecrationem Eucharistiae. Porro episcopatus ad id non ordinatur. Ergo.

Resp. a) Quonam iure et fundamento dicitur ordo constitui ac definiri *solum* per respectum ad Eucharistiam consecrandam? Id sine solido fundamento theologico, ex S. Scriptura et Traditione desumpto, asseritur. Nonne, ut merito animadvertit Vasquez (50), constitui potest etiam per respectum ad ordinandos sacerdotes *qua ministros Eucharistiae?*

b) Ceterum potestas episcopalis ordinandi presbyteros seu ministros, qui possint *valide* conficere Eucharistiam, directe et necessario refertur, quamvis mediate tantum, ad ipsam quoque consecrationem Eucharistiae.

59. 9° Tempora ordinationum sunt sabbata Quatuor Tempora, sabbatum ante dominicam Passionis, et Sabbatum Sactum. Episcopatus contra conferri potest singulis dominicis diebus et in natalitiis Apostolorum (51). Ergo non est ordo proprie dictus.

(50) Disp. 240, cap. 5, n. 51.

Resp. Mirum sane, quod tam futili argumento patroni contrariae opinionis nitantur!

a) Huiusmodi praescriptio de tempore conferendi ordines est iuris mere ecclesiastici. Nihil proinde ex ea potest deduci.

b) Antiquitus alia erat Ecclesiae disciplina, sicut alia est etiam hodie disciplina Ecclesiae orientalis.

c) Ceterum ipse Codex statuit: « Gravi tamen causa interveniente, Episcopus potest eas (ordinationes in sacris) habere etiam quolibet die dominico aut de praecepto » (can. 1006, § 3.)

Praeterea ordines minores tam iure antiquo quam iure novo conferri possunt « singulis diebus dominicis et festis duplicibus » (can. cit. § 4).

60. Num episcopatus sit verus ordo a presbyteratu adaequate distinctus, an solum inadaequate. — 1. Ex Doctoribus, qui censent episcopatum esse verum ordinem a presbyteratu distinctum, alii tenent esse distinctum *adaequate*, alii *inadaequate* (52).

2. Si quaestio haec accurate perpendatur et penitius controversiae status examinetur, facile percipitur, totam disputationem potius de verbis esse, quam de re. Sane duplici sensu possunt usurpari verba: ordo *adaequate* vel *inadaequate* distinctus, adeo ut sub uno respectu sive sensu episcopatus sit *adaequate* distinctus, sub alio e contra sit *inadaequate* distinctus.

Huc spectant verba *S. Bellarmini*, qui ait:

« Respondeo: Episcopatum includere in sua ratione et essentia sacerdotium, loquendo de potestate ordinis, de qua sola hic loquimur. Non enim potest intelligi Episcopus, qui non sit sacerdos, cum nihil aliud sit Episcopus, nisi summus seu primus sacerdos... Hinc autem sequitur, ut episcopalis ordinatio integra consurgat ex *duplici* ordinatione, et character episcopalis integer et perfectus, non sit una simplex qualitas, sed quid compositum ex duplici charactere: proinde etiam duo sacramenta requiruntur ad Episcopum constituendum » (53).

3. Quaestio haec necessario connectitur cum alia quaestione, num scil. episcopatus sit ordo omnino *independens* a presbyteratu (n. **61**),

(51) Cfr. Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9, prop. 2.
(52) Cfr. Coninck, *De sacramentis et censuris*, disp. 20, de sacram. ordinis, dub. 2; Castropalao, tract. XXVII, *de sacram. ordinis*, p. 2, n. 6.
(53) *De sacram. ordinis*, cap. 5.

num *novus* revera character imprimatur per episcopalem consecrationem necne (n. **66**). Itaque ex dicendis suo loco responsio quoque patebit ad hanc quaestionem.

61. Num episcopatus sit ordo a presbyteratu ita distinctus et independens, ut valida sit eiusdem collatio, praetermisso presbyteratu. — 1. Plerique theologi et canonistae affirmant episcopatum praesupponere essentialiter presbyteratum, ita ut invalide in Episcopum consecretur qui nondum presbyter sit (54).

Hanc sententiam tenent omnes illi Doctores, qui censent episcopatum non esse verum ordinem a presbyteratu distinctum. Qua posita doctrina, sponte et necessario consequitur, invalide conferri episcopatum, omisso presbyteratu.

Huic sententiae multi quoque favent ex iis DD., qui asserunt episcopatum esse verum ordinem a presbyteratu distinctum, v. g. *S. Bellarminus, Vasquez, Schmalzgrueber, Berti, Hallier, Ysamberti, Petrus de Soto*, etc.

2. Alii tenent validam esse consecrationem episcopalem illius, qui ad presbyteratum nondum promotus fuerit (55).

Secundum hanc sententiam, consecratio episcopalis confert natura sua plenum ac perfectum sacerdotium, quod, praeter potestatem episcopalem proprie dictam, complectitur etiam potestatem stricte presbyteralem, etsi per accidens subiectum presbyteratu initiatum non sit.

Quare sicuti ad validitatem ordinationis presbyteralis non requiritur in subiecto diaconatus ceterique ordines inferiores, ita ut valide laicus immediate promoveatur ad presbyteratum, sic pariter quispiam laicus vel diaconus valide promoveri potest ad episcopatum, presbyteratu aliisque ordinibus praetermissis.

62. 3. Rationes praecipuae *prioris* sententiae sunt istae:

1º Ordinatio episcopalis natura sua confert dumtaxat potestatem episcopalem proprie dictam, scil. potestatem ordinandi et confirmandi, itemque potestatem consecrandi et benedicendi seu conficiendi peculiares functiones sacras iure canonico Episcopis reservatas; minime vero includit eminenter presbyteratum ceterosque ordines inferiores.

Proinde episcopatus non est nisi extensio et complementum presbyteratus. Atqui extensio et complementum alicuius rei ne concipi quidem possunt sine ipsa re. Ergo.

S. Thomas docet: « Episcopalis potestas dependet a sacerdotali, quia nullus potest recipere episcopalem, nisi prius habeat sacerdotalem » (56).

2º Potestas episcopalis proprie dicta nempe confirmandi et ordinandi, non potest haberi, imo neque concipi potest in subiecto quod careat potestate consecrandi Corpus et Sanguinem Christi D. Igitur episcopalis ordinatio essentialiter praerequirit in subiecto presbyteratum rite susceptum.

Hallier (57) docet: « Episcopalis ordinatio nulla est, quam non presbyteralis praecesserit... Ratio est, quia episcopatus, ut supra docuimus, est summum sacerdotium, et presbyteratum essentialiter involvit; itaque nequit esse Episcopus, qui non fuerit ante presbyter ».

Gregorius de Valentia (58) dicit: « Episcopus secundum certam quidem et ordinariam Dei legem ad hoc ordinatur, et divinitus characterem seu potestatem accipit, ut possit creare etiam sacerdotes: id quod simplex sacerdos non potest. Ac proinde necesse est, ut potestatem sacerdotalem ipse etiam habeat, et aliquid praeterea amplius, quo sacerdote sit superior.

« Cum autem eam potestatem sacerdotalem non possit habere eminenter in aliquo ordine, videlicet qui per se *intensive* praestantior sacerdotio (nullus enim ordo est talis), necesse est ut habeat illam *formaliter* et *secundum se*, et praeterea aliquam aliam potestatem, ut ita per utramque potestatem simul sit superior sacerdote, atque adeo possit sacerdotes creare. Et inde est quod non potest secundum legem iam a Deo constitutam ordinari *valide* Episcopus, qui non etiam sit sacerdos ».

Berti (59) suam facit sententiam ab Estio propositam, dicens: « Respondet Estius, ideo non posse aliquem in Episcopum ordinari, nisi presbyteratu sit initiatus, quoniam potestas Episcopi ad consecrandum, consignandum et ordines conferendos data, cum eximia sit ac praestantissima, ex divina institutione solis sacerdotibus communicatur ».

Petrus de Soto (60) docet: « Nihil habet necessariae dependentiae superior ordo ab inferiori, et cui traditur superior, potestatem accipit omnium inferiorum: quod tamen intellige de omnibus inferioribus ordine presbyterii. Nam Episcopus ordinari non potest, et nulla esset ordinatio, si non esset presbyter; et potestas presbyterii non datur, nisi per ordinationem propriam ».

(54) S. Thom. in IV, D. 24, q. 3, art. 2; S. Bellarminus, *De ordine*, cap. 5; Vasquez, disp. 240, cap. 4 et 5; Hallier, part. II, sect. 1, cap. 1, art. 2, § 5; Giraldi, II, sect. 95; Schmalzgr., lib. V, tit. 29, n. 2; Iuenin, *De sacramentis*, diss. VIII, q. 8, cap. 4; Tournely, *De sacram. ordinis*, q. 6; Morinus, *De sacris ordinationibus*, part. III, exerc. 11, cap. 2, n. 1; Catalanus, *In Pontif. Rom.*, tit. *De conservatione electi in Episcopum*, § 7, n. 3; Thomassinus, part. I. lib. II, cap. 36, n. 11 ss.; Ysamberti, to. III, *de sacramento ordinis*, disp. 4, art. 7; Gregorius de Valentia, *De sacramentis*, disp. 1, q. 1, punct. 4; Berti, *De theol. disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9, prop. 2; Petrus de Soto, *Tractatus de institutione sacerdotum, de sacram. ordinis*, lect. 4, etc;

(55) Martène, cap. VIII, art. 3, n. 9 s.; Mabillonius, *Comm. praev. in Ordines Romanos*, § 12; Riganti, *Reg. XXIV Cancell. Apost.*, § 1, n. 12; Pagius, *Vita Sabiniani*, to. I, p. 202, Phillips, I, § 36.

(56) In IV, D. 24, q. 3, art. 2, q. 2.

(57) *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. II, sect. 1, cap. 1, art. 2, § 5, n. 13 s.

(58) *De sacramentis*, disp. 1, q. 1, punct. 4.

(59) *De theologicis disciplinis*, lib. XXXVI, cap. 9, prop. 2.

(60) *Tractatus de institutione sacerdotum, de sacram. ordinis*, lect. 4.

3º Aliis verbis ratio theologica ita exprimi potest.

Sacerdotii duplex est actus: alter circa corpus reale Christi, alter circa corpus Christi mysticum, seu circa fideles qui Ecclesiam Christi constituunt. Prior actus sacerdotii potissimus est, nobilissimus et maxime intentus. In ordine ad hunc actum nec Episcopus presbyterum superat, nec presbyter Episcopo cedit: eadem est utriusque potestas, quae per ordinationem presbyteralem confertur.

Quare, sublata ordinatione presbyterali, iam potissimo suo actu Episcopus privabitur, propter quem episcopatus institutus est. Idcirco nec sacerdos erit, nec summus sacerdos sive Episcopus, quia, sublata potestate consecrandi Corpus et Sanguinem Christi, nec potestatem in corpus mysticum Christi obtinebit.

Haec sane potestas ab illa potestate dependet ab eaque derivatur; unde sicut Ecclesia separari non potest a Christo, nec consistere valet sine Christo, ita nec potestas in Ecclesiam avelli potest, nec avulsa consistere a potestate in Corpus verum Christi.

4º Disciplina ecclesiastica id luculenter confirmat. Ecclesia enim semper iussit ac iubet, ut episcopatui necessario praemittatur presbyteratus. Ergo.

Patres Concilii Sardicensis ordinationem Ischyrae reprehendunt eamque irritam habent, « eo quod presbyter non prius fuisset, quam Episcopus » (61).

Item Patres Concilii Hierosolymitani apud Athanasium (62) nullam edicunt ordinationem illius, qui nondum presbyteratu auctus ad episcopatum promotus fuerat.

Episcopi Aegyptii et universus clerus Alexandriae idem insinuant aut saltem videntur insinuare, dum scilicet Aeluri ordinationem impugnant, tum ob plura capita, tum maxime « quod Episcopus sine manus impositione exstiterit, sed neque priorem habens presbyteratus ordinem baptisma fecerit » (63).

Quibus verbis non videtur reprehendi baptismi collatio a non presbytero facta, quia ipsi diaconi antiquitus, ut scimus, baptismum conferre solebant; sed hoc videtur reprehendi, quod qui presbyter non esset, Episcopus creatus sit, et episcopalia munia, v. g. sollemnem baptismi collationem, quae certis diebus Episcopo reservabatur, et alia huiusmodi, illegitime usurpaverit (64).

5º Exempla, aiunt, quae allegant patroni alterius opinionis, aut incerta et dubia sunt aut facile explicantur.

63. 4. Argumenta praecipua *secundae* sententiae haec sunt:

1º Ordinatio episcopalis natura sua confert plenum summumque

(61) Theodoretus, lib. I, cap. 8.
(62) Apolog. 2.
(63) *Litterae pro Concilio Chalcedonensi*, part. III.
(64) Cfr. Hallier, *op. cit.*, part. II, sect. 1, cap. 1, art. 2, § 5, n. 13.

sacerdotium. Atqui sacerdotium plenum et summum continet sacerdotium simplex eique aliquid addit. Ergo episcopatus comprehendit et potestatem stricte presbyteralem et potestatem proprie episcopalem ac propterea valida est ordinatio episcopalis, presbyteratu non praemisso.

2º Invaliditas ordinationis episcopalis, praetermissa ordinatione presbyterali, eatenus adserenda est, quatenus ex S. Scriptura vel ex Traditione aut ex ipsa rei natura eruatur. Atqui ex nullo horum capitum profecto eruitur. Ergo.

3º Imo S. Scriptura, Traditio et ecclesiastica disciplina plane contrarium evincunt, hanc sententiam aperte confirmantes.

a) Apostoli constituti fuerunt a Christo D. uno actu Episcopi, presbyteri, diaconi.

In ultima coena Christus illis verbis: « *Hoc facite in meam commemorationem* », absque ritu externo, ac propterea sine ordinatione proprie dicta, constituit Apostolos sacerdotes quoad potestatem principalem, nempe sacrificandi, ut definivit Conc. Trid. (65); simul eos constituit quoque Episcopos, cum iisdem fecerit potestatem ordinandi presbyteros, eo ipso quod instituerit sacramentum eucharisticum perpetuo in Ecclesia duraturum, ab ipsis Apostolis primitus conficiendum.

Potestatem autem secundariam ligandi et solvendi Christus dedit praecipue post resurrectionem illis verbis: « *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* » (66), ut docet Trid. Synodus (67).

b) Paulus et Barnabas, iuxta veriorem sententiam, fuerunt immediate ordinati Episcopi, presbyteratu aliisque ordinibus praetermissis (68).

c) Apostoli dicuntur passim ordinare Episcopos et diaconos, non autem presbyteros; quia in S. Scriptura nulla occurrit mentio de presbyteratu proprie dicto, seu de illo gradu qui est medius inter episcopatum et diaconatum.

Compertum sane est, vocabulum *presbyterorum* (*seniorum*) significare Episcopos proprie dictos, constitutos scilicet in primo gradu hierarchiae (69).

Epistola ad Philippenses (I, 1) dirigitur *omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum Episcopis et diaconibus.*

(65) Sess. XXII, can. 2, *de ordine.*
(66) Ioan. XX, 23.
(67) Sess. XIV, cap. 1, *de ordine.*
(68) Cfr. *Act.* XIII, 3.
(69) *Act.* XX, 17; Tit. I, 5; I Tim. III, 2 ss.

d) S. Clemens, apostolicae traditionis testis insignis, in epist. I ad Cor., 42, ait: « Apostoli per regiones verbum praedicantes constituerunt *Episcopos* et *diaconos* ».

e) Plures Romani Pontifices assumpti fuerunt ad supremum pontificatum, dum adhuc erant diaconi et statim ordinati sunt Episcopi, quin constet prius ordinatos fuisse presbyteros. Ita v. g. Stephanus I, Paulus I, Adrianus I, Stephanus V, Valentinus II, Nicolaus I (70).

f) Historia ordinationis antipapae Constantini perspicue ostendit disciplinam modo expositam in Ecclesia receptam fuisse, nimirum ut ordinatio episcopalis, praetermisso presbyteratu, fieret.

Liber Pontif. narrat Georgium, Episcopum Praenestinum, coactum imposuisse clericatum Constantino, qui ita clericus factus patriarchium Lateranense invasit. « Alio vero die illucescente, secunda feria, subdiaconus atque diaconus ab eodem Episcopo in oratorio S. Laurentii consecratus... Adveniente dominico die in Basilica B. Petri properans pontifex ab eodem Georgio Episcopo Praenestino et aliis duobus Episcopis Eustatio Albanensi et Citonato Portuensi consecratus est... Georgius Praenestinus qui eum (Constantinum) diaconum et pontificem consecravit » (71).

Nulla fit mentio de ordinatione presbyterali. Ergo defuit. Quae conclusio, aiunt, videtur logice sequi ex tota narratione, cum accurate et valde minute referantur omnia quae gesta sunt; idcirco si nullum occurrit verbum de ordinatione presbyterali, dicendum eam re vera defuisse, non autem scriptorem narrationem illius omisisse.

Id confirmatur, addunt, ex disciplina saec. IX vigente. Tunc temporis ordinatio presbyteralis vel episcopalis fiebat semper diebus dominicis: quare ordinatio presbyteralis, in casu, fieri non potuit intra duos dies dominicos (72).

64. Quaenam sententia sit praeferenda.

Imprimis nonnulla opportune animadvertenda videntur.

1º Libere in scholis catholicis disputari potest de hac quaestione, ita ut neutri sententiae nota reprobationis irrogari possit.

Quare Benedictus XIV ait: « *Quum nemo prohibeat disceptare* num episcopatus sit ordo a presbyteratu distinctus, an character in episcopali consecratione impressus differat, vel potius sit ampliatio quaedam characteris in collatione presbyteralis ordinis impressi, itidemque *an vetustioribus temporibus a diaconatu factus sit transitus ad episcopatum, ordine presbyterali non suscepto...* » (73).

(70) Cfr. *Lib. Pontif.*, apud Migne, *P. L.* CXXVIII, nn. 227, 257, 292, 427, 455, 579.
(71) Migne, *P. L.*, l. c., n. 264 s.
(72) Cfr. Gasparri, n. 24.
(73) Epist. « *In postremo* », 20 oct. 1756, § 17.

2º Argumenta utriusque sententiae ex natura et potestate episcopatus desumpta nec decisiva sunt nec valde solida, ita ut merae probabilitatis limites nullatenus excedant.

3º Argumentum solidius in favorem secundae sententiae illud est, quod ex S. Scriptura et Traditione seu ex factis historicis desumitur. Sed huiusmodi argumentum peremptorium non est. Sane:

a) Christus D. unico quidem actu Apostolos fecit Episcopos, presbyteros et diaconos; hoc autem nihil probat, quia Christus, qui sacramenta instituit, iisdem virtutem suam minime alligavit. Ipse poterat certissime unico actu, sive externo sive etiam mere interno, Apostolos constituere diaconos, presbyteros et Episcopos.

b) Quoad ordinationem S. Pauli et S. Barnabae, silentium S. Scripturae quae narrat eosdem fuisse ordinatos in Episcopos, nulla facta mentione de eorum ordinatione in presbyteros, nihil evincit. Agitur quippe de argumento mere negativo.

Praeterea silentium S. Scripturae de presbyteris proprie dictis, distinctis nempe ab Episcopis et diaconis, ac verba S. Clementis superius relata facile possunt explicari, si animadvertatur, Apostolos, in maiorem utilitatem Ecclesiae nascentis, omnes vel saltem plerosque presbyteros eiusdem ecclesiae consecrasse in Episcopos: quo admisso, nil mirum si passim in ecclesiis non habebantur nisi diaconi et Episcopi, qui tamen prius presbyteratum receperant (74).

c) Item silentium *Libri Pontificalis* de ordinatione presbyterali quorumdam Romanorum Pontificum est argumentum mere negativum ideoque sat debile. Eo vel magis id affirmandum, quia *Liber Pontificalis* concinne ac brevissime acta Pontificum refert.

Praeterea animadvertendum, tunc temporis diaconatum et presbyteratum una simul conferri, ita ut subdiaconus, qui ad presbyteratum promovebatur, ordinaretur diaconus et illico presbyter, nullo spatio temporis interiecto. Hinc est quod idem *Liber Pontificalis* in vita Leonis III, Paschalis I, Gregorii IV, Sergii II, Leonis IV, Benedicti III, Adriani II, Stephani V presbyteratum tantum meminit.

Constantinus autem antipapa debuit ordinari presbyter eadem feria secunda qua ordinatus fuit subdiaconus et diaconus, licet receptum esset ut ordinatio presbyteralis, sicut et diaconalis, plerumque non fieret nisi diebus dominicis. Consulto dicimus *plerumque*, quia nec lege positiva id praeceptum erat nec firma constantique consuetudine receptum.

(74) Petavius, *Diss. eccl.*, lib. I, cap. 1 et 2; Perrone, *De sacram. ordinis*, cap. 3; Mamachino, *Orig. et ant. Christ.* IV, p. 307 ss.; Gasparri, n. 25.

d) *Benedictus XIV* loquitur de relatis exemplis diversasque exponit DD. sententias, sed expresse declarat se loqui « intactis penitus relictis quaestionibus scholasticis satis involutis, praetermissoque accurato examine praefati historici facti » (75).

Merito doctissimus Pontifex animadvertit: « Ex hoc tamen antecedenti *numquam inferri tuto poterit*, non fuisse iisdem (diaconis) ante consecrationem episcopalem collatum ordinem presbyteratus; imo vero locum habet praesumptio, commemoratis priori veluti extremo, diaconatu nimirum, nec non posteriori, scilicet episcopatu, non fuisse neglecta intermedia, ac proinde ipsam presbyteratus collationem » (l. c.).

Thomassinus de factis historicis, post accuratum examen, iure concludit: « At id audacius dicitur forsan, quam verius... Verum id verisimile non est, cum nullo satis valido astruatur argumento » (76).

65. Prima sententia communior est et saltem extrinsece probabilior; at secunda quoque sententia nobis videtur intrinsece solideque probabilis, idque potius ob rationem theologicam quam ob asserta a patronis eiusdem facta historica.

Quare in praxi consecratio episcopalis habita, non praemissa ordinatione presbyterali, foret sub conditione repetenda, praevio recursu ad S. Sedem seu ad S. Officium.

66. Num vi consecrationis episcopalis imprimatur novus character isque distinctus a charactere presbyterali. — 1. Tres sunt DD. sententiae.

Prima censet nullum characterem imprimi.

Alia tenet characterem imprimi, non tamen novum et distinctum a presbyterali, sed esse tantum extensionem sive augmentum characteris presbyteralis.

Tertia affirmat novum characterem imprimi, et quidem distinctum a charactere presbyterali.

2. Doctores qui existimant episcopatum non esse verum ordinem distinctum a presbyteratu, docent cohaerenter, vi consecrationis episcopalis aut nullum imprimi novum characterem aut eundem non esse nisi extensionem quandam ipsius characteris presbyteralis.

V. g. *S. Thomas* ait: « Et ideo, licet detur aliqua potestas spiritualis Episcopo, non tamen illa potestas habet rationem characteris » (77).

3. Ex theologis et canonistis qui censent episcopatum esse ordinem proprie dictum a presbyteratu distinctum, plerique tenent per consecrationem episcopalem conferri *novum* characterem plane *distinctum* a charactere presbyterali; pauci, minus cohaerenter, id negant, alteri adhaerentes opinioni, quae dicit characterem episcopalem non esse nisi extensionem quandam characteris presbyteralis.

(75) Epist. « *In postremo* », 20 oct. 1756, § 15.
(76) Part. I, lib. II, cap. 36, nn. 17, 19.
(77) In IV, D. 24, q. 3, art. 2, q. 2; *Suppl.* q. 40, art. 5, ad 2.

67. Tertia sententia affirmans novum characterem vi episcopalis consecrationis imprimi eumque esse distinctum a charactere presbyterali, longe communior est eaque nedum probabilior, sed *certa* videtur, dummodo rite intelligatur.

Consulto dicimus: *dummodo rite intelligatur*, quia seponenda est quaestio de verbis atque sola spectanda quaestio de re, ac praeterea seponendae sunt controversiae de natura characteris. Quibus probe consideratis, alia sententia vix ab alia, proprie et accurate loquendo, differre videtur.

Rationes praecipuae, quae veritatem praedictae sententiae evincunt, sunt istae:

1° Episcopatus est sacramentum distinctum a presbyteratu (n. **37**). Porro ordo qua sacramentum imprimit characterem. Ergo episcopatus imprimit necessario characterem, et quidem distinctum ab eo qui obtinetur ex ordinatione presbyterali.

2° Episcopatus est ordo proprie dictus, distinctus a presbyteratu (n. **42**). Atqui ordo imprimit characterem. Ergo episcopatus quatenus est verus ordo, imprimit verum characterem; quatenus est ordo distinctus a presbyteratu, imprimit characterem distinctum a charactere presbyterali.

3° Vi episcopalis ordinationis obtinetur vera et peculiaris potestas, scil. confirmandi et conferendi ordines, qua potestate caret omnino simplex sacerdos. Ista vero potestas est prorsus *indelebilis*, ita ut eam Episcopus retineat, etsi forte excommunicatione aut suspensione plectatur vel deponatur aut degradetur vel haereticus aut schismaticus fiat. Atqui huiusmodi *potestas indelebilis* non est nisi character vel effectus characteris.

Ad rem egregie *Castropalao* (78): « Ceterum verius existimo, diversum characterem imprimi in ordinatione Episcopi ab eo qui impressus fuit in sacerdotali ordinatione... Ratio est, quia character licet non sit potestas physice effectiva, est tamen signum morale potestatis in ordinatione acceptae. At diversa potestas in consecratione Episcopi conceditur ab ea, quae conceditur simplici sacerdoti. Ergo novo charactere significari debuit ».

(78) Tract. 27, *de sacram. ordinis*, disp. unic., punct. 5, n. 4.

68. Argumenta, quae afferunt patroni alterius opinionis, facile diluuntur.

a) Dicitur: « Ordo, prout est sacramentum imprimens characterem, ordinatur specialiter ad sacramentum Eucharistiae » (79). Atqui episcopatus non ordinatur ad sacramentum Eucharistiae. Ergo.

Resp. Falsum omnino est, episcopatum non ordinari ad Eucharistiam. Nonne episcopatus isque solus confert potestatem constituendi ministros qui *valide* consecrent Corpus et Sanguinem D. N. Iesu Christi? Nonne sine episcopatu deesset Eucharistiae sacramentum? Igitur inter episcopatum et Eucharistiam maxima atque necessaria adest relatio.

Ceterum, ordo, prout est sacramentum imprimens characterem, non refertur *unice* et *exclusive* ad sacramentum Eucharistiae, sed solum, ut ait *Angelicus* (l. c.), « *specialiter* ». Quae specialis ordinatio ad Eucharistiam reperitur profecto in episcopatu, et quidem longe maior quam in diaconatu, qui ceteroquin, iuxta adversarios ipsos, imprimit characterem.

Imo iidem adversarii, saltem veteres, dicunt ipsum subdiaconatum, quo traditur sola potestas legendi Evangelium et Epistolam in Missa, imprimere characterem, existimantes vi huiusmodi potestatis requisitam relationem ad sacramentum Eucharistiae in subdiaconatu reperiri.

Merito *S. Bellarminus* animadvertit: « Magis distant inter se potestas confirmandi et consecrandi Eucharistiam, quam potestas legendi Evangelium et Epistolam in Sacrificio. Sed propter ista ponuntur ab adversariis *duo distincti characteres* in diacono et subdiacono, nec dicunt unum extendi; cur igitur nolunt esse *duos* in presbytero et Episcopo? » (80).

b) Potestas, aiunt, quae confertur in episcopatu non est adaequate distincta a potestate quae obtinetur ex ordinatione presbyterali. Igitur peculiaris character adaequate distinctus a presbyterali non imprimitur vi consecrationis episcopalis.

Resp. Potestas confirmandi et conferendi ordines, quae datur Episcopo, est vera ac proprie dicta potestas plane distincta a potestate presbyterali consecrandi Corpus et Sanguinem D. N. Iesu Christi. Huic potestati verae et propriae dictae, utpote *indelebili*, correspondet necessario character. Ergo.

(79) S. Thom., *Suppl.*, q. 40, art. 5, ad 2.
(80) *De ordine*, cap. 5.

c) Character, inquiunt, qui vi ordinationis episcopalis imprimitur, non est novus ac distinctus a charactere presbyterali, sed solum eius extensio.

Resp. Quaestio potius de verbis est, quam de re, huiusmodi quoque terminologia admissa. Sane in asserta *extensione* characteris, considerari debet terminus *a quo* et terminus *ad quem*. Porro character episcopatus, quatenus est *extensio* characteris presbyteralis, est procul dubio *quid novi* seu *novus* quidam et *distinctus* character, sicuti nova et distincta est potestas indelebilis confirmandi et ordinandi quae obtinetur ex consecratione episcopali.

d) Character, addunt, quem habet Episcopus ex sua consecratione, non est maior charactere, quem recipit ex presbyteratu, quia potestate consecrandi Corpus et Sanguinem D. N. Iesu Christi nulla datur maior. Ergo.

Resp. Ex dictis responsio manifesta. Si potestas indelebilis ex consecratione episcopali suscepta, *vera* est eaque *distinguitur* a potestate presbyterali, etiam character Episcopi *alius* est a charactere presbyteri.

Quare distinguendum inter characterem *intensive* consideratum, et *extensive*. Character Episcopi *extensive* maior profecto est charactere presbyteri, attenta praedicta potestate indelebiliter ex consecratione episcopali obtenta.

Unde *S. Bellarminus* iure animadvertit: « Si quis conferat characterem, quem habet Episcopus ex ultima sua consecratione, cum charactere quem habet ex ordinatione presbyterali; tunc iste est maior *intensive*, quia summa potestas est, posse consecrare Eucharistiam; ille est maior *extensive*, quia ad plura se extendit » (81).

Articulus III.

De presbyteratu.

69. Presbyteratus et verus et proprie dictus ordo sacer. — 1. Nomine *presbyteratus* ille gradus dignitatis et potestatis intelligitur, qui intermedius est inter diaconatum et episcopatum, cuius subiectum nunc simpliciter *sacerdos* appellatur.

Munera, quae huic gradui respondent, ex *Pontificali Romano* haec sunt: « Offerre, benedicere, praeesse, praedicare et baptizare ». Potestas *presbyteralis* duplex est: altera in corpus Christi *naturale*, altera in corpus Christi *mysticum*. De his fuse suo loco.

(81) *De ordine*, cap. 5.

2. Quod presbyteratus sit verus et proprie dictus ordo, *de fide* est. Huc spectant quae alibi dicta sunt (n. **10** ss.).

Quod autem sit ordo *sacer* stricto imo strictissimo sensu, liquet ex potestate conficiendi Corpus et Sanguinem Christi, quae per presbyteratum confertur.

70. Presbyteratus est verum sacramentum. — 1. Haec propositio *de fide* est. Concilium Trid. docet: « Dubitare nemo debet ordinem esse vere et proprie unum ex septem Ecclesiae sacramentis... Quoniam vero in sacramento ordinis character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest, merito Sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt N. Testamenti *sacerdotes* temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos iterum laicos effici posse » (1).

Hanc veritatem nemo ex catholicis unquam negavit. Eam negant protestantes et modernistae.

71. 2. Probatur veritas:

1° *Ex S. Scriptura.*

Presbyteri dicuntur *cooperatores Apostolorum, pastores animarum constituti impositione manuum, per quam gratia Dei donatur*, ideoque ritu sacramentali ordinati (2).

Licet ex textibus S. Scripturae non constet, quid ad solos Episcopos, quid vero ad Episcopos simul et presbyteros pertineat; nihilominus ex monumentis ecclesiasticis certum est, tam Episcopos quam presbyteros semper ordinatos fuisse manuum impositione et ordinis potestate praeditos fuisse, ideoque inde merito deducitur, S. Scripturam in textibus allegatis docere presbyteris quoque per manuum impositionem gratiam conferri, ac propterea illum ordinationis ritum esse sacramentalem.

72. 2° *Ex Traditione.*

a) SS. Patres (v. g. *S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Gregorius Nyssenus, S. Cyrillus Alexandrinus*) docent ordinem esse verum sacramentum iique, id asserentes, non solum episcopatum, sed etiam presbyteratum comprehendunt; nam loquuntur de sacerdotio, quod complectitur quoque presbyteratum, secundum usum loquendi tunc communem.

b) *S. Ignatius M.* docet presbyteros esse « loco senatus apostolici, sine quibus Ecclesia non vocetur » (3).

(1) Sess. XXIII, cap. 3 et 4.
(2) I *Petri* v, 1-4; I *Tim.* IV, 14; II *Tim.* I, 6 ss.; *Act.* VI, 6; XIII, 2 ss.; XIV, 22 ss.
(3) *Tral.* 3, 1.

Iuxta *S. Cyprianum* presbyteri « offerunt (sacrificium) singuli cum singulis diaconis », et sunt « cum Episcopo sacerdotali honore coniuncti » (4).

73. 3° *Ex ritu ordinationis.*

Tam in Ecclesia latina quam in Ecclesia orientali ritus ordinationis presbyteralis continet impositionem manuum Episcopi et orationem qua imploratur gratia Spiritus Sancti. Igitur ordinatio presbyteralis est verum sacramentum cum gratia per ipsum ritum conferatur.

74. 4° *Ex Concilio Tridentino.*

Patres Tridentini docent: *a*) in Ecclesia esse *visibile* et *externum* sacerdotium, cui commissa est potestas consecrandi et offerendi Corpus et Sanguinem Christi Domini, ac remittendi retinendique peccata; *b*) ceteros omnes ordines referri ad sacerdotium, ad quod per eos velut per gradus quosdam pervenitur; *c*) ordinem esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, quod quidem, ut liquet evidenter ex verbis ipsis, de *sacerdotio* accipiendum est (5).

75. 5° *Ex unanimi theologorum consensu.*

Iste consensus constantem et universalem Traditionem supponit eamque luculenter patefacit.

76. 6° *Ex consensu dissidentium.*

Omnes schismatici et haeretici, qui inde a saec. V ab Ecclesia recesserunt, semper docuerunt, uti nunc quoque docent, sacerdotes esse ministros ritu sacramentali constitutos ac propterea presbyteratum esse verum Novae Legis sacramentum (6).

77. Quaenam dictae fuerint presbyterissae vel presbyterae. — 1. Hac voce communiter appellari consueverunt in Ecclesia latina illae mulieres, quarum mariti post matrimonium initum ad sacerdotium seu presbyteratum promoti erant, et quibus deinceps uti matrimonio non licebat.

Unde *S. Gregorius M.* ait: « Presbyter quidam commissam sibi cum magno timore regebat ecclesiam; qui ex tempore ordinationis acceptae *presbyteram* suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere numquam sinebat » (7).

(4) Epist. 5, n. 2; epist. 61, n. 3.
(5) Sess. XXIII, cap. 1-3, can. 1-3.
(6) Cfr. Denzinger, *Ritus Orient.*, I, 129 ss.
(7) *Dialog.* lib. IV, cap. 11; Migne, *P. L.* LXXVII, 336.

Ordo Romanus IX, quem edidit Mabillonius (8), haec habet: « Similiter etiam (procedunt ad ecclesiam) feminae diaconissae et *presbyterissae*, quae eodem die benedicuntur ».

2. Apud Graecos interdum presbyterae seu presbyterissae dici solebant diaconissae, vel saltem earum praefectae (9).

3. Num presbyterae aliquando peculiari ritu, perinde ac diaconissae, ordinatae fuerint seu deputatae muneribus quibusdam obeundis, dicetur, alibi.

ARTICULUS IV.

De diaconatu.

78. Diaconatus est verus ordo, stricto sensu sacer, et verum Sacramentum Novae Legis. — 1. Quod sit verus ordo, liquet ex supra dictis (n. **32**); item quod proprio ac stricto sensu *sacer* sit dicendus manifesto colligitur ex peculiari habitudine ad sacramentum Eucharistiae, ut alibi expositum fuit (n. **33**).

2. Quod diaconatus sit sacramentum, hodie *communis* et *certa* sententia est. Vasquez dicit hanc doctrinam esse de fide (1).

Quidam veteres Scholastici, pauci sane, negarunt ordinationi diaconali inesse rationem veri sacramenti (2). Quae opinio iamdiu obsoleta dicenda.

79. Veritas de ratione sacramenti in diaconatu probatur:
1° *Ex Traditione.*

a) SS. Patres ita loquuntur de diaconis eosque tam arcte Episcopis et presbyteris consociant, ut vix dubitari possit quin, secundum eorum mentem, diaconi reperiantur *in suo gradu ministerii per sacramentum ordinis constituti.*

V. g. *S. Clemens R.* docet diaconos constitutos esse ab Apostolis eosque a laicis esse segregatos (3).

Hermas dicit diaconos una cum Apostolis et Episcopis esse ministros sacros in Ecclesia (4).

S. Ignatius M. ait diaconos concreditum habere « ministerium Iesu

(8) Migne, *P. L.* LXXVIII, 1003 ss.
(9) Cfr. S. Epiphan., *Haeres.* 79, 4; Migne, *P. G.* XLII, 746.

---

(1) Disp. 238, cap. 2, n. 12.
(2) Caietanus, in 2-2, q. 45, art. 2; Durandus, in IV, D. 24, q. 2, n. 6 ss.
(3) I Cor. 42, 44.
(4) *Vis.* 3, 5, 1.

Christi », atque reverendos esse ut « Iesum Christum, sicut et Episcopum » (5).

b) Expresse loquuntur Patres de ordinatione diaconali per manuum impositionem facta, perinde ac si ageretur de ritu sacramentali a Christo D. instituto.

Ita v. g. *S. Ioannes Chrysostomus*, loquens de septem viris per Apostolos ordinatis, ait: « Vide, quam non superflue scriptor loquatur; non enim dicit quomodo, sed simpliciter quod ordinati sint impositione manuum et prece. *Hoc enim est ordinatio.* Manus viri superimponitur, *totum vero Deus operatur* eiusque manus est quae tangit caput ordinati, si, quemadmodum oportet, ordinetur » (6).

S. Hieronymus dicit Episcopos, qui diaconos ordinant, « Christi sacramenta » distribuere (7).

80. 2° *Ritus ordinationis diaconalis id confirmat.*

Diaconi ab antiquissimis iam temporibus ordinantur impositione manus Episcopi, cui adnexa est oratio ad gratiam Spiritus Sancti implorandam.

Constitutiones Apostolorum statuunt: « Diaconum efficies, Episcope, imponens ei manus, adstante tibi cuncto presbyterio cum diaconis, et orans dices: *Deus omnipotens...* ostende faciem tuam super servum tuum hunc, electum tibi in diaconatus ministerium, et imple eum Spiritu Sancto et virtute, sicut implesti Stephanum... » (8).

Sacramentarium Gregorianum item haec refert: « Diaconus cum ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat... Sequitur oratio: *Adesto, quaesumus, omnipotens Deus... Emitte in eum, Domine, quaesumus, Spiritum Sanctum, quo in opus ministerii fideliter exsequendi septiformis gratiae tuae munere roboretur* » (9).

Eadem fere reperiuntur in *Pontificali Romano* et in ceteris libris liturgicis (10).

81. 3° *Ex Concilio Tridentino.*

Tridentina Synodus definit: « Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: *Accipe Spiritum Sanctum*, aut per eam non imprimi characterem...

(5) *Magnes.* 6, 1; *Tral.* 3, 1.
(6) *In Act.* hom. 14, n. 3; Migne, *P. G.* LX, 116.
(7) *Contra Vigilant.*, n. 2; Migne, *P. L.* XXIII, 340.
(8) Lib. VIII, cap. 17, 18; Migne, *P. G.* I, 1115.
(9) Migne, *P. L.* LXXVIII, 221 ss.
(10) Cfr. Denzinger, *Ritus Orient.* II, 8, 69, 133 ss.; Martène, II, 221 ss.

a. sit » (11). Porro haec verba: « *Accipe Spiritum Sanctum* » etiam in ordinatione diaconi Episcopus profert; idcirco diacono per ritum ordinationis, ex doctrina Concilii Tridentini, datur Spiritus Sanctus et imprimitur character.

Dein idem Concilium definit: « Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris, a. sit » (12).

Vocabulum « *ministri* » comprehendit certissime diaconos, sive alii ministri includantur sive non. Quare, ex doctrina Concilii, diaconi *divina ordinatione* instituti sunt.

Igitur, quamvis Patres Tridentini explicite non declarent ordinationem diaconi esse ritum sacramentalem, implicite tamen docent perspicue, diaconatum esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum.

ARTICULUS V.

De diaconissis (1).

82. An dentur diaconissae. — 1. In Sacra Scriptura memorantur diaconissae, e quarum numero erat Phoebe, de qua S. Paulus scribit: « Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est in Cenchris » (2).

2. Prima initia diaconissarum incerta dubiaque sunt. Inter feminas Deo sacratas, ineunte Ecclesia, primum locum, ratione dignitatis et officiorum, obtinent *viduae*, quas iam S. Paulus memorat tamquam *ordinem* seu *collegium ecclesiasticum* constituentes (3).

3. Utrum istae *viduae* confundantur cum *diaconissis*, non satis constat. Initio probabilius aliae ab aliis distinguebantur. Sane *Testamentum D. N. I. C.*, quod primaevam de hac re exhibet disciplinam, perspicue distinguit inter viduas et diaconissas, illasque excellentiore dignitate et officio praeditas esse refert.

(11) Sess. XXIII, can. 4.
(12) Ibid., can. 6.

---

(1) Thomassinus, part. I, lib. III, cap. 1 ss.; Morinus, part. III, exercit. 10; Martène, lib. II, cap. 7; Bingham, *Origines ecclesiasticae*, lib. II, cap. 22; Hallier, *De sacris electionibus*, part. II, sect. 4, cap. 2; Iuveninus, *De sacramentis*, dissert. IX, q. 5; Many, *op. cit.*, n. 73.
(2) *Rom.* XVI, 1.
(3) I *Tim.* V, 9 ss.

Iuxta praedictum *Testamentum*, viduae speciali ritu benedicuntur ab Episcopo, locum obtinent inter diaconos et clericos inferiores, invigilant et inquirunt super diaconissas, assistunt mulieribus dum baptizantur, easque ungunt, etc. (4).

E contra diaconissae non benedicuntur ab Episcopo, locum humiliorem tenent, non assistunt mulieribus baptizandis, sacram communionem percipiunt post viros laicos, dum viduae post diaconos eam percipiunt (5).

Synodus Sciarfensis Syrorum an. 1888 haec habet de diaconissis: « Duo genera diaconissarum adhibebantur, unum earum quae in monasteriis feminarum degebant; alterum earum quae in civitatum et oppidorum ecclesiis constituebantur. Sed multa saecula transiere ex quo in Ecclesia Syriaca institutio et officium diaconissarum propter temporum mutationem cessavit, nec opus est eas hodie revocare » (6).

4. In Ecclesia latina serius apparent diaconissae.

In epistolis *S. Ignatii M.*, *S. Polycarpi* et in *Canonibus ecclesiasticis Apostolorum* memorantur viduae, non autem diaconissae (7).

S. Cornelius Papa, qui in sua epistola ad Fabium Antiochenum, describit omnes ordines cleri et Ecclesiae Romanae, expresse memorat *viduas*, at nullam facit mentionem de *diaconissis* (8).

Concilium Carthaginense III (an. 397), quod memorat omnes ordines cleri et Ecclesiae, cum *viduis* et *virginibus*, silet de diaconissis.

83. Dignitas et officia diaconissarum. — 1. Dignitate et officiis viduarum paulatim imminutis, creverunt dignitas et officia diaconissarum.

Quam mutationem exhibent *Didascalia* et *Constitutiones apostolicae*. Ex his documentis liquet diaconissas *ordinari*, non vero viduas, quae dicuntur expresse *non ordinari*, sed tantum *cooptari* in *gradum sive ordinem vidualem*; ac praeterea viduae *iubenter obedire diaconissis* (9).

84. 2. Praecipua diaconissarum officia erant ista:

1° Assistebant mulieribus, dum baptizabantur, ut earum pudori morumque honestati consuleretur (10).

2° Docebant catechumenas, seu « imperitas et rusticas mulieres

(4) Lib. I, cap. 23 et 40; lib. II cap. 8.
(5) Lib. I, cap. 23; lib. II, cap. 20.
(6) Cap. V, art. 13, § 6.
(7) S. Ignatius M., *Ad Smyrn.* XIII, 1; *Ad Polyc.*, IV, 1; S. Polycarpus, IV, 3; *Canon. eccl.*, 21, 24, 28.
(8) Eusebius, *Hist. eccl.*, lib. VI, cap. 43.
(9) *Didascalia*, cap. 16; *Const. Apost.*, lib. VIII, cap. 19, 20, 25.
(10) S. Epiphanius, *Haeres.* 79, 3; *Expositio fidei*, 3.

tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori respondeant et qualiter accepto baptismate vivant » (11).

3° Custodiebant portas, per quas mulieres in ecclesiam ingrediebantur, eisque sedes assignabant (12).

4° Comitabantur, honestatis causa, mulieres accedentes ad Episcopum, diaconum etc. (13).

5° Abstergebant frontem mulieris, in actu baptismi, oleo sancto inunctam. Imo alicubi, secundum consuetudinem Ecclesiae orientalis, oleo sancto feminas ungebant, dum baptizabantur (14).

Haec diaconissarum officia generatim in tota Ecclesia vigebant. Alicubi vero, praesertim in Ecclesia orientali, alia quoque iisdem commissa erant, v. g. curandi sacram supellectilem, lampades in sanctuario accendendi, si abesset presbyter vel diaconus (15). Apud Syros dissidentes seu monophysitas, diaconissae, in monasteriis monialium, deficiente diacono vel presbytero, poterant Eucharistiam distribuere tum monialibus tum puerulis infra quintum annum, et generatim omnibus feminis; ac praeterea, de licentia Episcopi, poterant vinum et aquam in calicem infundere.

85. Dotes requisitae. — 1. Ad munus eligi solebant diaconissae virgines, vel viduae Deo sacratae. Interdum eligebantur etiam ex uxoribus Episcoporum, quae in utraque Ecclesia, latina et orientali, ad continentiam tenebantur, vel ex uxoribus presbyterorum et diaconorum apud Ecclesiam latinam (16).

2. Diaconissa debebat esse *virgo*, vel saltem vidua *unius viri*, quia verba D. Pauli (I Tim. v, 9): « Unius viri uxor » Ecclesia iure diaconissis applicavit. Unde *S. Epiphanius* ait: « Illae quidem *univirae* et continentes esse debent » (17).

3. Quoad *aetatem*, S. Paulus (l. c.) requirit pro *viduis* 60 annos, quod plures intellexerunt quoque de *diaconissis*.

Theodosius imperator lege lata an. 390 pro his requirit 60 annos. Concilium Chalcedonen. (can. 15) aetatem coarctat ad 40 annos. Iustinianus postulat « circa 50 annos » (18). Ex *Novella* 123 (c. 13) sufficiunt 40 anni.

(11) Concilium Carthag. IV, c. 12.
(12) *Const. Apost.*, lib. II, c. 57 et 58.
(13) Ibid., c. 26.
(14) Ibid., lib. III, c. 16.
(15) Thomassinus, *l. c.*; Bingham, *op. cit.*, lib. II, cap. 17 ss.
(16) Cfr. *Const. Apost.*, lib. VI, c. 17; Conc. Trull., an. 692, c. 48.
(17) *Expositio fidei*, n. 21.
(18) Novella 6, c. 6.

Demum Concilium Trull. (can. 14) aetatem *quadraginta* annorum praefinit.

Quoad *virtutes* et *probationem*, Ecclesia de diaconissis semper intellexit verba S. Pauli (l. c.) de viduis: « In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit... si omne opus bonum subsecuta est ».

Quare Concilium Chalcedonen. (can. 15) iubet diaconissam non consecrari, nisi *post accuratam probationem.*

86. Num benedictio sive consecratio diaconissarum fuerit vera et proprie dicta ordinatio. — 1. Quidam pauci affirmant, hisce praesertim moti rationibus:

1° Ritus benedictionis seu consecrationis diaconissae dicitur expresse *ordinatio.*

2° Quae ordinatio diaconissae simillima est ordinationi diaconi. Ergo.

Sane vocatur eodem nomine, scil. χειροτονία, χειροθεσία.

Utraque perficitur ab Episcopo ad altare, et eodem liturgiae loco.

In utraque Episcopus manus imponit, recitat orationem (quam *formam* dicimus), quae invocationem Spiritus Sancti continet.

Post *Graduale* et *Alleluia*, ordinanda prosternitur, cantatur litania. Episcopus manus imponit, recitat orationem (quam *formam* dicimus) quae invocationem Spiritus Sancti continet.

Episcopus orarium seu stolam collo eius imponit.

In altari sanctam communionem ordinata recipit.

3° *Concilium Nicaenum* (can. 19) distinguit inter diaconissas iam ordinatas, et non ordinatas, seu quae nondum receperunt manuum impositionem, χειροθεσίαν. Priores censentur *canoni* ecclesiae inscriptae et quasi *de clero:* posteriores, ut *laicae* (19).

4° *S. Epiphanius* expressis verbis docet haberi *ordinem* peculiarem diaconissarum.

5° Ordinatio earundem in libris liturgicis accurate distinguitur a consecratione virginis et viduae.

6° Praecipuum argumentum desumitur ex Synodo Maronitarum Libanensi an. 1736, a S. Sede in forma *specifica* approbata. In ea expresse dicitur diaconissa *ordinari*, peculiaria officia exercere, quae spiritualem potestatem necessario supponunt.

Praestat integrum textum referre. « Diaconissae apud Nos, quae vel perpetua virginitate servata, vel secundis repudiatis nuptiis castitatem dicant, et

(19) Arcudius, *De concordia Eccl. occid. et orient.*, lib. VI, cap. 10; Morinus, *De sacris Ecclesiae ordinationibus*, part. III, exercit. 10, cap. 2, n. 13 ss.

ministeriis quibusdam ecclesiasticis, Episcopi benedictione accedente devoventur...

« Utrarumque officia sunt, ut mulieris honestati ac pudori in Ecclesia consulatur. Nam diaconissarum opera necessaria est: *a*) ut sanctae portae, per quas mulieribus ad ecclesiam patet aditus, ab iis custodiantur, et quo unaquaeque sedeat loco, statuatur: *b*) ut baptizandas mulieres exuant vestibus, baptizatasque et ex baptisterio eductas suscipiant; *c*) ut chrismate vel oleo nuda earum corpora tum in baptismo et confirmatione, quam in extrema unctione ungant; defunctas etiam lavent, et sepeliant; *d*) ut rusticis et imperitis mulieribus principia fidei vel baptismi ritus exponant; *e*) ut negotiis urgentibus mulieres Episcopum vel presbyterum vel diaconum alloqui volentes, diaconissas tamquam honestatis illarum testes deducant; *f*) quum de amissa integritate virgo Deo sacrata in suspicionem venit, ut diaconissarum examini et sententiae relinquatur explorandum; *g*) denique ut earum curae moniales in monasteriis, et tota sacra coenobiorum Virginum supellex committatur.

« Quamvis autem diaconissarum officia, quoad sacramentorum baptismi, confirmationis et extremae unctionis iam diu cessarint, quum non amplius totius corporis unctiones fiant, *durant tamen quoad dicatas Deo in sacris coenobiis Virginum*, quibus Abbatissae praeficiuntur. Abbatissae enim diaconissarum benedictionem accipiunt, *et munia omnia, quae illis in Conciliis sunt concessa*, exsequuntur. Ad altare tamen accedere aut, Communionem monialibus praebere, etiam in absentia presbyteri aut diaconi, nullatenus permittuntur.

« Si quis vero Episcopus, praeter monasteriorum abbatissas, diaconissam propter urgentem necessitatem *ordinare* voluerit, mulierem *ordinet*, cuius de castitate et doctrina secundum allegatos canones testimonium habeatur » (20).

Nonnulli etiam recentes scriptores docent diaconissas verum et proprie dictum ordinem recepisse easque proinde ad statum clericalem pertinuisse (21).

87. 2. Sententia *communis* est eaque *certa omnino*, ritum benedictionis sive consecrationis diaconissarum non esse veram et proprie dictam ordinationem, nec unquam ut talem in Ecclesia habitam fuisse.

Argumenta, quae a patronis afferuntur, nullam praeseferunt difficultatem.

Ad I. Ritus benedictionis diaconissarum dicitur *improprie* ordinatio, ex quadam nempe analogia. Non raro vocatur ordinatio, praesertim in libris liturgicis antiquis, etiam benedictio archidiaconi, abbatissae, etc.

(20) Part. III, cap. 2, n. 5.

(21) Schäfer, *Romische Quartalschrift* XXIV, 2 (Rom. 1910), 49 ss., et in opere: *Die Kanonissenstifter im Mittelalter* (Stuttgart, 1907), 46 ss.; Ludwig, *Theologischpraktische Monatsschrift* XX (Passau, 1910), 548 ss., XXI (1911), 141 ss.

Ad II. Quamvis benedictio diaconissae valde similis sit ordinationi diaconi, datur tamen maximum discrimen inter unam et alteram. Nam vera impositio manuum Episcopi cum expressa invocatione Spiritus Sancti, in qua essentia ordinationis diaconi reponenda est, non habetur in benedictione diaconissae.

Praeterea huiusmodi ritus benedictionis diaconissae valde similis ordinationi diaconi nec universalis nec constans fuit, imo in Ecclesia Romana numquam viguit.

Ad III. Diaconissae, vi benedictionis peculiari ecclesiae adscribi censebantur ad quaedam munia obeunda. Hinc iure habebantur tamquam *canoni* ecclesiae inscriptae et quasi *de clero*. Inde tamen nihil profecto erui potest. Nonne per primam tonsuram laicus divinis ministeriis mancipatur fitque vero et proprio sensu *clericus?* (cf. can. 108). Porro tonsuram non esse ordinem, certissimum est. Ceterum can. 19 Concilii Nicaeni immerito allegatur, cum aliud proprie respiciat.

Ad IV. *S. Epiphanius* (22) dicit haberi ordinem seu *coetum* aut *officium* diaconissarum, atque expresse addit nullam iisdem spiritualem potestatem sive administrationem competere. « Quamquam, ait, diaconissarum in Ecclesia ordo est, non tamen ad sacerdotii functiones aut ullam huiusmodi administrationem institutus est, sed ut muliebris sexus honestati consulatur » (l. c.). Quae verba catholicam doctrinam diserte aperteque confirmant.

Ad. V. Ex eo quod benedictio diaconissarum in libris liturgicis accurate distinguatur a consecratione virginis et viduae, nihil iure deduci potest in favorem oppositae opinionis. Id unum logice deducitur, ritum benedictionis diaconissarum, saltem alicubi, fuisse distinctum a ritu consecrationis virginis et viduae: nihil amplius. Hoc autem non sufficit profecto ad veram *ordinationem* constituendam. V. g. ritus quo confertur prima tonsura, distinguitur a ritu quo conferuntur ostiariatus, lectoratus, etc.; porro inde nequaquam sequitur, primam tonsuram esse ordinem.

Ad VI. Ex Synodo Libanensi plane contrarium evincitur. Sane:

1º Synodus non loquitur de diaconissis earumque benedictione sub titulo « *de sacramento ordinis* » (part. II, cap. 14), sed contra sub titulo plane distincto, ubi nempe sermo fit de variis officiis (part. III, cap. 2).

2º Ex Synodo, diaconissae quibusdam ministeriis ecclesiasticis « Episcopi *benedictione* accedente devoventur » (l. c.). Igitur ritus est

(22) *Haeres.*, cap. 79, n. 3; Migne, *P. L.* XLII, 473.

benedictio; et si postea idem ritus vocatur *ordinatio*, ista vox nonnisi improprie adhibetur.

3° Officia diaconissarum, ex Synodo citata, ea sunt eaque tantum, « ut mulieris honestati ac pudori in Ecclesia consulatur » (l. c.). Porro ad id peculiaris potestas spiritualis necessaria non est. Ergo, deficiente potestate spirituali, verus ordo non exsistit.

4° Synodus expressis verbis docet *quot* et *quinam* sint ordines. Inter eos autem nullatenus recenset benedictionem diaconissarum. « Sunt enim *ordines minores*, ait, cantor, lector, subdiaconus; *maiores*, diaconus, presbyter et Episcopus » (23).

88. Concludendum, igitur, ritum benedictionis diaconissarum non esse peculiarem ordinem, nec unquam ut talem in Ecclesia habitum fuisse.

89. Quo tempore et modo diaconissae in Ecclesia desierint. — 1. In Ecclesia latina saec. XII fere universim desiisse videntur, cum vix ulla de iisdem fiat mentio in documentis ecclesiasticis post saeculum XII. Usque ad hanc aetatem, etiam in Ecclesia Romana, diaconissae habitae sunt.

Id, ceteris omissis, manifesto colligitur ex facultate, concessa a Ioanne XIX (1024-1033) Episcopo Silvae Candidae, celebrandi in Basilica Vaticana, in certis adiunctis, « consecrationem altarium, sacerdotum, clericorum, diaconorum, seu *diaconissarum* totius civitatis Leonianae » (24).

Hugo a S. Victore († 1141) et *Petrus Lombardus* († 1148), qui accurate describunt quidquid refertur ad ordines ecclesiasticos et ad omnes consecrationes seu benedictiones, ne verbum quidem faciunt de benedictione diaconissarum. Quod evidenter significat tunc temporis illas non amplius exstitisse.

A fortiori silent de diaconissis ceteri Scholastici, qui postea in Ecclesia floruerunt.

2. Diaconissae desierunt quasi ex rerum natura, quin peculiaris lex ecclesiastica ad id lata fuerit. Ratio autem cessationis ex eo praesertim repetenda est, quod saeculo XII fere ubique solebat baptismus parvulis ministrare, adultis rarissime, et mos illum conferendi per immersionem in Ecclesia latina iam desierat.

(23) Part. II, cap. 14, n. 48.
(24) Migne, *P. L.* LXXVIII, 1056.

3. Diutius diaconissae manserunt in Ecclesia orientali. Quo tempore cessaverint, certo non constat; nec ubique eodem tempore huiusmodi cessatio locum obtinuit. Sed distinguendum inter Ecclesiam et Ecclesiam. V. g. in patriarchatu Constantinopolitano, tempore Balsamonis, patriarchae Antiocheni, qui vita functus est circa an. 1214, adhuc exsistebant diaconissae, teste eodem Balsamone (25). In patriarchatu Antiocheno, contra, tempore Balsamonis, ut idem aperte testatur (26), diaconissae desierant.

Alicubi *de iure* adhuc vigent, scil. apud Maronitas, ut supra dictum est (n. **86**), ex Synodo Montis Libani an. 1736, quae vim legis pontificiae etiam hodie obtinet. *De facto* tamen etiam in Ecclesia Maronitarum iam desiisse dicendae sunt.

90. Scholion. — In antiquis documentis ecclesiasticis memorantur interdum etiam *presbyterae* aut *presbyterissae* et *episcopae*. De *presbyterissis* iam dictum est (n. **77**).

Episcopae dici solebant uxores Episcoporum, quibus, consecratione episcopali suscepta, matrimonio uti tam in Ecclesia latina quam in Ecclesia orientali vetitum erat omnino. Interdum ita appellantur etiam virgines aut viduae castimoniam profitentes, quae praesunt diaconissis vel presbyterissis (27).

ARTICULUS VI.

De subdiaconatu.

91. Num subdiaconatus sit ordo sacramentalis. — 1. Plures, praesertim veteres Scholastici, affirmant, ut *S. Bonaventura*, *S. Albertus M.*, *Scotus*, *S. Bellarminus*, *Melchior Canus*, *Sylvius*, *Billuart*, etc.

Passim inter patronos huius opinionis adnumerari solet etiam *S. Thomas*. Sed eius mens, ut recte animadvertit Benedictus XIV (1), dubia est; de qua re infra (n. **94**, 6).

Plerique recentiores, cum haud paucis veteribus — inter quos memorandi *Hugo a S. Victore*, *Magister*, *Durandus*, *Benedictus XIV*, *Mo-*

(25) *Responsa ad interrogationes Marci*, resp. 35; Migne, *P. G.* CXXXVIII, 987.
(26) *In can.* 15 *Conc. Chalced.*; Migne, *P. G.* CXXXVI, 142.
(27) Thomassinus, *l. c.*

(1) *De Synodo dioec.*, lib. VIII, cap. 9, n. 11.

rinus, *Tournely*, *Iuenin*, *Habert*, *S. Alph.* etc. (2) — negant subdiaconatum esse verum sacramentum.

Ex recentioribus DD., qui hanc sententiam vel ut certam vel saltem ut probabiliorem profitentur, memorandi sunt Perrone, Lehmkuhl, Wernz, Gasparri, Many, Otten, Pesch, Noldin, Ferreres, Vermeersch, etc. (3).

92. 2. **Argumenta sententiae affirmantis.**

1° Concilium Trid. (4) definit «*ordinem*, sive sacram ordinationem, *esse vere et proprie sacramentum*». Atqui subdiaconatus est vere ordo. Ergo.

2° In subdiaconatu reperiuntur omnia elementa requisita ad sacramentum constituendum. Sane habetur signum sensibile, traditione instrumentorum et orationibus constans; habetur collatio gratiae, iuxta Patres Tridentinos, qui definiunt «per sacram ordinationem dari Spiritum Sanctum» (5); habetur collatio peculiaris potestatis spiritualis quoad servitium altaris.

3° Subdiaconatus (sicuti ordines minores) non potest iterari, cum imprimat characterem. Atqui ordo nonnisi qua sacramentum imprimit et imprimere valet characterem. Ergo.

4° Subdiaconatus est ordo *sacer*. Porro *sacer* dici non posset, nisi esset revera sacramentum. Ergo.

93. 3. **Argumenta sententiae negantis.**

1° Quodlibet sacramentum N. L. est *aliquis ritus a Christo D. institutus*. Atqui ritus, quo confertur subdiaconatus, non fuit a Christo institutus, imo nec est institutionis apostolicae, sed longe post aetatem apostolicam inductus. Ergo.

Sane *ante saec.* III nulla occurrit mentio de subdiaconatu (cfr. n. **95**). Patres ceterique scriptores ecclesiastici, qui ante saeculum tertium loquuntur, de variis gradibus clericorum sive ministrorum eosque singulos memorant, ne verbum quidem faciunt de subdiaconis. Ita

(2) Hugo a S. Victore, *De sacram.*, lib. II, p. 3, c. 12; Magister, *IV Sent.*, D. 24; Durandus, *in IV Sent.*, D. 24, q. 1, n. 2 et q. 2, n. 6 s.; Benedictus XIV, *l. c.*; Morinus, *De sacris ordinationibus*, part. III, exerc. 11, cap. 1; Tournely, *De sacram. ordinis*, q. 6, art. 4 s.; Iuenin, *De sacram.*, diss. IX, q. 6, cap. 5; q. 7, cap. 1; Habert, *Theologia, de ordine*, part. I, cap. 6; S. Alph., lib. VI, n. 737.

(3) Perrone, *De ordine*, n. 81; Lehmkuhl, *Theol. mor.*, II, n. 652; Wernz, II, n. 20; Gasparri I, n. 41; Many, *op. cit.*, n. 11; Otten, VI, n. 353.

(4) Sess. XXIII, can. 3, *de ordine*.

(5) Sess. XXIII, can. 4, *de ordine*.

v. g. *S. Clemens R.*, *S. Ignatius M.*, *S. Clemens A.*, *S. Polycarpus*, *Hermas*, etc. (6).

Nec *Didascalia*, quae memorat gradus ministrorum variaque officia recenset, mentionem facit de subdiaconis.

Quare *Magister* seu *Petrus Lombardus* docet: «Levitas etiam ab Apostolis ordinatos legimus; quorum maximus fuit B. Stephanus. *Subdiaconos* vero et acolythos, *procedente tempore, Ecclesia sibi constituit*» (7).

Urbanus II in Concilio Beneventano (an. 1091) docet: «Sacros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum; *hos* siquidem *solos* primitiva legitur Ecclesia habuisse: *super his solum*, praeceptum habemus Apostoli» (8).

Innocentius III testimonium Urbani II refert et approbat, additque «in Patrum statutis» nullam fieri mentionem de subdiaconatu (9).

2° Materia essentialis sacramenti ordinis est *impositio manuum*, et forma essentialis est *oratio significans gratiae sanctificantis collationem*. Atqui utraque deest in ritu, quo subdiaconatus confertur (cfr. n. **187**). Ergo.

3° Munera, quae subdiaconus exercere debet, specialem gratiam sacramentalem non postulant; idcirco deest ratio, ob quam subdiaconatus dicendus sit institutus a Christo D. et quidem qua verum sacramentum.

4. Sententia longe communior et verior, omnibus mature consideratis, nobis aliisque certa, est secunda, scil. subdiaconatum non esse verum et proprie dictum N. L. sacramentum.

94. Solvuntur argumenta prioris opinionis aliaeque difficultates. — 1. Ex Concilio Trid. (10) id unum colligitur; in Ecclesia catholica haberi ordinem, qui est sacramentum et gratiam confert atque characterem imprimit, quod multi protestantes negabant; non autem quod omnes et singuli ordines sunt sacramentales.

2. Verum non est, in subdiaconatu reperiri omnia elementa, quae requiruntur ad sacramentum constituendum. Deest sane materia et forma essentialis sacramenti ordinis. Id partim ex dictis constat, partim ex dicendis patebit.

(6) S. Clemens R., I Cor. 40, 1, 4, 5; Ignatius M., *Trall.* 6, 1; S. Clemens A., *Paedag.*, lib. III, cap. 12.

(7) Sent. lib. IV, D. 24, n. 9.

(8) Mansi, XX, 738.

(9) C. 9, X, *de aet. et qual.*, I, 14; c. 7, X, *de servis non ordin.*, I, 18.

(10) Sess. XXIII, can. 3 et 4, *de ordine*.

3. Aliud est dicere quod subdiaconatus (ut etiam ordines minores) nequeat iterari, aliud asserere quod imprimat characterem; ac propterea quod iteratio sit excludenda ob impressum characterem.

Quod subdiaconatus (ut ordines minores) nequeat iterari, pendet ex voluntate Ecclesiae, quae suos ministros etiam inferiores *semel pro semper* ad propria eorum ministeria deputare statuit. Ita quoque tonsura, quae certissime nec ordo est nec sacramentum, iterari non potest; ita pariter consecratio abbatis vel abbatissae, semel rite facta, ex Ecclesiae voluntate numquam repetitur, etsi characterem non imprimat.

4. Ex eo quod subdiaconatus inter ordines sacros adnumeretur, nihil omnino deducitur in favorem oppositae opinionis. Nam 1° usque ad saec. XI subdiaconatus inter ordines minores adnumeratus fuit (cfr. n. **97**), et nonnisi ex positiva lege Ecclesiae inter sacros ordines postea adnumeratus est; 2° in Ecclesia orientali etiam hodie inter ordines minores, excepta Ecclesia Armenorum, adnumeratur; 3° ordo multiplici ratione et sensu dici potest sacer (cfr. n. **33**), quin inde dignitas sacramentalis iure erui possit; 4° nomine *sacrae* ordinationis in Codice venit ipsa prima tonsura (can. 950), quae ex eodem Codice nec ordo nec sacramentum est. Ergo.

5. Ex verbis Concilii Trid.: « *Ab ipso Ecclesiae initio*, sequentium ordinum nomina, atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, *subdiaconi* scilicet, *acolythi*, *exorcistae*, *lectoris* et *ostiarii* in usu fuisse cognoscuntur » (11), nihil erui potest contra factum historicum de quo supra.

Sane Patres Tridentini nequaquam voluerunt agere ac definire quaestionem historicam. Ceterum verba « *ab ipso Ecclesiae initio* » non sunt stricte intelligenda de temporibus apostolicis, sed de prioribus saeculis, quae vere sunt ac iure dici possunt tempora nascentis Ecclesiae.

6. Contra idem factum historicum seu ecclesiasticam originem subdiaconatus, afferri solet ab adversariis auctoritas *S. Thomae*, qui ait: « In primitiva Ecclesia, propter paucitatem ministrorum, omnia inferiora ministeria diaconis committebantur... Nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed implicite, in una diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus divinus, et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis » (12).

Inde nihil sequitur. Ecclesia potest quidem explicite tradere in diversis ordinibus, quod implicite continebatur in uno ordine, v. g. in

(11) Sess. XXIII, cap. 2, *de ordine*.
(12) *Suppl.*, q. 37, art. 2, ad 2. Cfr. etiam S. Bonav. in IV Sent., D. 24, part. 2, art. 2, q. 1

diaconatu; sed minime valet ita mutare aliquem ritum sacramentalem, ut inde oriatur ritus essentialis diversus, qui et ipse sit sacramentum.

Ergo, licet concedatur inferiora ministeria, seu ordines infra diaconatum esse partes quasdam diaconatus, non ideo sequitur eosdem esse institutos a Christo D. ac propterea habendos esse qua verum sacramentum. Aliud ab alio differt omnino. Hinc patet conclusionem adversariorum latius praemissis patere.

95. Quo tempore primum in monumentis ecclesiasticis mentio fiat de subdiaconatu. — 1. Prima documenta *certa*, quae subdiaconos vel hypodiaconos memorant in Ecclesia latina sunt epistola *S. Cornelii* Papae ad Fabium, Episcopum Antiochenum, et epistolae *S. Cypriani*.

S. Cornelius in citata epistola (circa an. 252), exponit statum cleri Ecclesiae Romanae, et dicit: « In qua tamen (Ecclesia) sciebat (Novatianus), quomodo enim illud nescire potuisset? presbyteros quidem esse quadraginta sex, diaconos septem, *subdiaconos* septem... » (13).

S. Cyprianus in epist. II loquitur de « Crementio *subdiacono* »; item in epist. XIV memorat « Crementium *hypodiaconum* »; pariter in epist. XXIV « *hypodiaconum* Optatum » memorat (14).

Igitur, hoc tempore, scil. medio saeculo III, subdiaconorum institutio in Ecclesia latina erat plane nota et frequens. Prima eorum institutio ad initium saec. III et forte ad saec. II referenda videtur.

Etiam *canones Hippolyti* (can. 49, 52) mentionem faciunt de subdiaconis. Sed isti canones non sunt certe antiquiores saeculo III (15).

96. 2. Serius apparent subdiaconi in Ecclesia orientali.

Prima documenta, quae eos memorant, sunt ista:

1° Epistola *S. Athanasii* ad monachos, ubi loquens de Arianis, dicit: « Eutychium *subdiaconum* virum probe Ecclesiam ministrantem rapuere » (16).

(13) Apud Eusebium, *Hist. eccl.*, lib. VI, cap. 43; Migne, *P. G.* XX, n. 622.
(14) Migne, *P. L.* IV, 224, 263, 287.
Cfr. etiam epistolas XXVIII, XXIX, XLII, LXXVIII, LXXIX, LXXX.
(15) *Canones Hippolyti* iuxta alios ab ipso S. Hippolyto conscripti fuerunt circa an. 218-221; iuxta alios tribuendi sunt Concilio Romano eiusdem fere temporis; iuxta alios confecti fuerunt saec. V.
Hodie communior et verior sententia est, illos canones pendere a *Traditione apostolica Hippolyti*, additis nonnullis de obligationibus fidelium, coniugatorum, de orationibus pro defunctis, de primitiis et oblationibus. *Traditio* autem *apostolica* conscripta dicitur circa an. 218.
Cfr. Haneberg, *Canones S. Hippolyti arabice*, München, 1870; Van Hove, *Commentarium Lovaniense. Prolegomena*, n. 103 s.
(16) *Historia Arianorum, ad monachos*, n. 60; Migne, *P. G.* XXV, 766.

2° *Concilium Antiochenum* (an. 341) permittit chorepiscopis ut ordinent *subdiaconos* (17).

3° *Constitutiones Apostolorum* referunt ritum ordinationis hypodiaconorum eorumque officia describunt (18).

4° *Canones Apostolorum* (can. 42; al. 43) memorant *hypodiaconum*.

5° *Testamentum D. N. I. C.* saepius verba facit de hypodiaconis et accurate describit ritum ordinationis eorum (19).

97. Quo tempore subdiaconatus inter ordines sacros adnumeratus fuerit. — 1. Certum est subdiaconatum prioribus saeculis inter ordines sacros adnumeratum non fuisse in Ecclesia Romana. Id omnes canonistae et theologi, ipsique adversarii admittunt et profecto admittere debent, ecclesiasticis documentis perspectis.

2. Controvertitur autem, quinam sit Pontifex, qui primus ut ordinem sacrum subdiaconatum habuerit; num scil. Alexander II an Urbanus II, an Innocentius III, an demum Gregorius M.

Alexander II (1061-1073) scribit: « Erubescant impii et aperte intelligant, iudicio Spiritus Sancti eos qui *in tribus sacris gradibus*, presbyteratu, diaconatu, *subdiaconatu*, positi, mulierculas non abiecerint et caste non vixerint, excludendos ab eorundem graduum dignitate » (20).

Iuxta plures haec verba: « *in tribus sacris gradibus* » non fuerunt adhibita sensu proprio et stricto adeo ut intelligenda non sint de *tribus* ordinibus *sacris* secundum receptam hodie locutionem; secus, addunt, explicari non possent verba Alexandri II.

Praeterea animadvertendum, in nonnullis codicibus deesse tum vocem « *tribus* » tum vocabulum « *subdiaconatu* » (21). Quare ex relato can. 11 D. XXXII certa conclusio nequaquam erui potest.

Urbanus II in Concilio Beneventano an. 1091 subdiaconatum inter ordines *minores* adhuc recenset. Nam in canone primo statuit ut nullus clericus in Episcopum assumatur, nisi *in sacris ordinibus* religiose vivens repertus fuerit. Postea addit: « *Sacros* autem *ordines* dicimus *diaconatum* et *presbyteratum*... *Subdiaconos* vero, quia et ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente, concedimus (in Episcopos eligi),

(17) Bruns, *Concilia*, I, 83.
(18) Lib. VIII, cap. 11 et 21.
(19) Lib. I, cap. 44.
(20) Cfr. can. 11, D. XXXII.
Iste canon falso adscribitur Urbano II in Decreto Gratiani. Cfr. Berardi, *Canones Gratiani*, part. II, cap. 85.
(21) Cfr. *Decretum Gratiani*, ed. Friedberg, Lipsiae 1879, p. 112.

sed rarissime, si tamen spectatae scientiae ac religionis exsistant; quod ipsum non sine R. Pontificis sive metropolitani licentia fieri permittimus » (22).

Hinc est, quod Petrus Cantor (def. circ. 1197) ait: « *De novo* enim institutum est subdiaconatum esse *ordinem sacrum* » (23).

Innocentius III, relatis verbis Urbani II modo citatis, ita prosequitur: « In quibus verbis innuitur, quod Urbanus ad statum primitivae Ecclesiae se referens, *in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur*, instituit, ut de subdiacono, nisi utilitatis causa, et tunc etiam nisi de permissione metropolitani vel R. Pontificis, non posset electio celebrari » (24).

In cap. *Miramur* idem Innocentius III ait: « De subdiaconali ordine quia de eo non fit mentio in Patrum statutis expresse, videtur nobis, quod et is cum diaconali gradu privilegio gaudet eodem. Nam licet sacer ordo non reputaretur in Ecclesia primitiva, tamen a constitutione Gregorii atque Urbani secundum moderna tempora sacer gradus esse minime dubitatur » (25).

Difficultatem facere videntur verba: « *a constitutione Gregorii* », e quibus concludendum foret, iam inde a Gregorio subdiaconatum inter sacros ordines recenseri. Sermo est de Gregorio M. (590-694).

Porro sensum verborum explicat idem Innocentius III in cap. *A multis* paulo superius citato, ubi dicit: « Beatus Gregorius statuisse legitur, ut nullum facere subdiaconum praesumant Episcopi, nisi qui se caste victurum promiserit ». Igitur, ex eo quod S. Gregorius M. statuit subdiaconum teneri lege castitatis servandae, subdiaconatus dicitur inde « a constitutione Gregorii » esse gradus vel ordo sacer, lato imo latissimo quidem sensu.

De hac quaestione, scil. de tempore, quo obligatio continentiae adnexa fuit ordini subdiaconatus, alibi erit sermo.

98. 3. In Ecclesia orientali etiam hodie habetur ut ordo minor.

Synodus Sciarfensis Syrorum an. 1888 haec habet: « Ordines minores in nostro ritu hi sunt: ordo psaltis seu cantoris, lectoratus et subdiaconatus » (26).

Synodus Maronitarum an. 1736 dicit: « Sunt enim ordines minores, cantor, lector, subdiaconus » (27).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898: « Ordines minores, qui

(22) Mansi, XX, 738.
(23) *Verbum abbreviatum*, cap. 20; Migne, *P. L.* CCV, 184.
(24) C. 9, X, *de aetate et qualitate*, etc., I, 14.
(25) C. 7, X, *de servis non ordinandis*, I, 18.
(26) Cap. V, art. 13, § 1, p. 5.
(27) Part. II, cap. 14, n. 48.

in usu Alexandrinae Ecclesiae reperiuntur, sunt lectoratus atque subdiaconatus » (28).

De Ecclesiis ritus graeci (scil. de Ruthenis, Rumenis, Bulgaris etc.) idem universim dicendum. Quare *Papp-Szilágy* docet: « Gradus ordinis, quibus praemittitur tonsura clericalis, sunt lectoratus, subdiaconatus, minores » (29).

Sola Ecclesia Armeniorum subdiaconatum inter ordines maiores, uti Ecclesia latina, adnumerat. Concilium nationale Armeniorum an. 1911 ait: « Maiores vel sacri sunt: ordo sacerdotalis, diaconatus et subdiaconatus... Neque audiendi sunt pseudo-magistri illi, qui etiam subdiaconatum inter minores, Graecorum more, adnumerandum asserunt » (30).

Articulus VII.

De ordinibus minoribus.

99. Num ordines minores sint sacramenta. — 1. Huc spectant quae diximus de subdiaconatu (n. **91**).

Multi, praesertim antiqui Scholastici, affirmant ordines minores, scil. ostiariatum, lectoratum, exorcistatum et acolythatum, esse sacramenta.

Plures antiqui Scholastici et fere omnes canonistae ac plerique theologi moderni negant ordines minores esse sacramenta (1).

Generatim qui asserunt subdiaconatum esse sacramentum, idem affirmant de ordinibus minoribus; contra, qui negant illum esse ordinem sacramentalem, id negant quoque de ordinibus minoribus.

Diximus: *generatim;* nam Vazquez, Navarrus, Bona et alii affirmant subdiaconatum esse sacramentum, negant autem esse sacramentales ordines minores (2).

2. Argumenta, quibus nituntur patroni utriusque sententiae, eadem sunt, uno alterove tantum excepto, ac quae ipsi afferunt ad probandum vel negandum subdiaconatum esse sacramentum (n. **92** s.).

(28) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 1.
(29) *Enchiridion iuris Ecclesiae orientalis catholicae,* § 83.
(30) Tit. III, cap. 9, n. 510.

(1) Durandus, in IV Sent., dist. 24, q. 1, n. 2 et q. 2, n. 6 ss.; Sotus, in IV, dist. 24, q. 1, art. 4, concl. 7; Morinus, part. III, exerc. 11, cap. 1; Bened. XIV, *De Synodo dioec.*, lib. VIII, cap. 9, n. 3; Vasquez, disp. 237, cap. 2; Tournely, *De sacram. ordinis*, q. 6, art. 4; S. Alph., lib. VI, n. 737; Perrone, *De ordine*, n. 81; Many, n. 11; Gasparri, n. 41; Lehmkuhl, II, n. 729; Pesch, VII, n. 585 s.; Wernz, II, n. 39, et alii.

(2) Vasquez, disp. 237, cap. 2; disp. 238, cap. 2; Navarrus, *Manuale*, cap. 22, n. 18; Bona, *Rerum liturg.* lib. I, cap. 25, n. 16 s.

100. 3. Sententia longe communior et probabilior, nobis aliisque certa, est ordines minores non esse sacramentales.

Ex dictis superius, rationes praecipuae sunt istae:

1º Ordines minores non sunt institutionis divinae, imo ne apostolicae quidem. Porro sacramenta, docente fide, a Christo D. fuerunt instituta. Ergo.

2º In ritu, quo conferuntur ordines minores, deest materia et forma essentialis sacramenti ordinis, scil. impositio manuum cum invocatione Spiritus Sancti.

3º Spiritualis potestas per minores ordines nulla traditur. Hinc est quod munia, quae exercentur a clericis in minoribus constitutis, passim exercentur quoque a laicis.

4º Numerus ordinum minorum nec semper nec ubique idem fuit. Atqui si ordines isti essent institutionis divinae et sacramenta, id nullatenus accidere potuisset.

5º Inter Ecclesiam latinam et orientalem datur magnum discrimen, ad ordines minores quod attinet. Porro circa ea quae sunt institutionis divinae et sacramenta, nec est nec dari potest differentia inter unam aliamque Ecclesiam.

6º Si non est sacramentum subdiaconatus, licet adnumeretur inter ordines sacros, a fortiori dicendi non sunt sacramentales ordines minores.

7º Can. 107 docet non omnes clericos esse divinae institutionis. Dein can. 108, § 3: « Ex divina institutione sacra hierarchia ratione *ordinis* constat Episcopis, presbyteris et ministris; ratione *iurisdictionis* pontificatu supremo et episcopatu subordinato; ex ecclesiastica autem institutione alii quoque gradus accessere ».

Hic supremus legislator loquitur de gradibus hierarchiae tum divinae tum ecclesiasticae institutionis, sive ratione ordinis sive ratione iurisdictionis. Ex ipso textu canonis perspicue liquet postrema verba: « *ex ecclesiastica autem institutione alii quoque gradus accessere* », referenda esse non solum ad hierarchiam iurisdictionis, verum etiam ad hierarchiam ordinis.

Igitur ex istis canonibus, qui profecto doctrinales sunt, scimus in hierarchia ordinis haberi quosdam gradus, sive ordines, qui sunt merae institutionis ecclesiasticae.

101. Quo tempore instituti fuerint ordines minores. — 1. Saeculo III, saltem Romae, isti ordines iam exsistebant. Nam S. Cornelius Papa (an. 250) in epist.

ad Fabium memorat « *acolythos... exorcistas* et *lectores* cum *ostiariis* » (3).

Tertullianus mentionem facit de *lectore* (4).

S. Cyprianus memorat *lectorem* et *acolythum* (5).

2. Patres Apostolici et documenta ecclesiastica ante saec. III nullam faciunt mentionem de ordinibus minoribus.

3. In Ecclesia orientali initio unus erat ordo, scil. *lectoratus*. De eo mentio occurrit tantum circa medium saeculum III, non antea. Sane nec Patres Apostolici nec *Doctrina Apostolorum*, nec *Didascalia*, nec alia documenta antiquissima de iisdem loquuntur.

Canones ecclesiastici SS. Apostolorum memorant (n. 1, 19) *lectores* cum Episcopis, presbyteris et diaconis, aliis quibuslibet exclusis (6).

Item *Constitutiones Apostolorum* memorant *lectores* tantum (7).

Canones Apostolorum mentionem faciunt (can. 42) de *lectore* et *cantore* seu *psalmista*.

Constitutiones apostolicae memorant tres ordines minores, nempe *lectores*, *cantores* et *ostiarios* (8).

Concilium Antiochenum (an. 341) memorat (can. 10) duos ordines minores, scil. *lectores* et *exorcistas*.

Concilium Laodicenum (saec. IV) memorat quatuor ordines nempe *lectores*, *cantores*, *exorcistas* et *ostiarios* (9).

De aliis ordinibus eorumque cessatione statim erit sermo.

102. Varia Ecclesiae disciplina circa ordines minores. — 1. Certum est in Ecclesia latina quatuor ordines minores, hodie exsistentes, nec *eodem tempore* institutos fuisse, nec *eodem ritu* fuisse collatos.

2. Quaestio est, utrum alii quoque ordines, praeter memoratos, exstiterint in Ecclesia latina.

Controversia respicit *cantores*, *defensores ecclesiarum*, *notarios*, *catechistas* et *oeconomos*.

3. Documentis ecclesiasticis accuratissime consideratis, haec videntur retinenda:

1° Imprimis probe distinguendus est *ordo* ab *officio*. Nam *ordo* confertur ab Episcopo peculiari ritu; *officium*, contra, committitur mandato sive deputatione Episcopi aut etiam alterius, v. g. presbyteri.

Praeterea *ordo* ex ipsa sua natura inter clericos aliquem adscribit eumque in peculiari gradu hierarchiae ponit; non item *officium*.

(3) Apud Eusebium, *Hist. eccl.*, lib. VI, cap. 43; Migne, *P. G.* XX, 622.
(4) *De praescript.*, cap. 41.
(5) Epist. 28, 36, 78, 79; Migne, *P. L.* IV, 306, 326, 421, 422.
(6) Hoc opus confectum videtur in Aegypto vel Syria circa medium saec. III, iuxta alios circa an. 300.
(7) Lib. VIII, cap. 22; Migne, *P. G.* I, 1118, 1122.
(8) Lib. II, cap. 25, 26; lib. III, cap. 11.
(9) Can. 23 et 24; Bruns, *Concilia*, I, 76.

2° Non semper potest certo cognosci utrum aliquod munus fuerit *ordo*, an *officium* tantum. Id vero duplici ex capite: *tum* quia ex documentis non liquet, utrum ritus institutionis fuerit simplex benedictio vel consecratio, an ordinatio proprie dicta, ob maximam similitudinem inter unum et alteram; *tum* quia specialis potestas et adscriptio peculiari gradui hierarchiae etiam ratione officii interdum habetur.

3° Unum idemque munus in alia Ecclesia erat officium, in alia ordo; item per aliquod tempus fuit ordo, postea merum officium. Hinc probe distinguendum inter Ecclesiam et Ecclesiam, tempus ac tempus. V. g. *cantoratus* in Ecclesia latina verius fuit semper officium, dum in Ecclesia orientali fuit, et est etiam hodie, ordo.

4° Certum est munus *oeconomi* et *catechistae* non fuisse ordinem. Contra paucorum opinio, attentis historicis documentis, solido fundamento caret (10).

103. Manet controversia de *notariis*. Isti initio instituti sunt ad martyrum acta conscribenda; deinde ad publica acta ecclesiastica roganda deputati fuerunt. Plerumque hoc munus committebatur clericis.

Longe verius *notariatus* non erat ordo proprie dictus, sed simplex officium, cum non constet de peculiari ritu collationis.

Eadem controversia manet de *ecclesiarum defensoribus*. Hi saepissime memorantur in antiquis documentis post redditam a Constantino pacem Ecclesiae. Ipsorum munus erat curandi ecclesiarum decorem earumque iura ac bona defendendi.

Probabilius huiusmodi munus non erat ordo, sed officium tantum. Deest quippe in documentis ecclesiasticis peculiaris ordinationis ritus.

104. Gravior controversia adest de *cantoratu*. *Statuta Ecclesiae antiqua* memorant distincte quatuor ordines minores — ostiariatum, lectoratum, exorcistatum et acolythatum —; ritus eorum accurate describunt eosque perspicue distinguunt a meris officiis, inter quae expresse recensent *cantoratum* (can. 6-10) Hinc plures concludunt, cantoratum non esse ordinem, sed merum officium (11).

Quae conclusio profecto certa dici nequit. Attamen iure conclu-

(10) Cfr. Morin., *De sacris ordinationibus*, part. III, exercit. 16, cap. 5 ss.; Bingham, *Origines*, lib. III, cap. 10 ss.
(11) *Statuta Ecclesiae antiqua* falso attributa sunt Concilio Carthaginensi IV (an. 398). Prodierunt ex civitate Arelatensi, circa tempora episcopatus Caesarii Arelatensis (503-543), aut circa finem saec. V.
Cfr. *La Collection canonique des Statuta Ecclesiae antiqua*, in *Congrès scientifique international des catholiques*, Paris, 1889, p. 428 ss.; Morin, *Les Statuta Ecclesiae antiqua sont-ils de Césaire d'Arles?* in *Revue bénédictine*, to. XXX, 1913, p. 384 ss

ditur, saec. VI aut circa finem saec. V, saltem alicubi, cantoratum non fuisse ordinem.

Multi tenent, etiam in Ecclesia latina, attento praesertim can. 21 Concilii Carthaginensis III (an. 397), cantoratum fuisse verum ordinem, distinctum quidem a lectoratu. Nam praedictus canon expresse tradit exemplum distinctionis utriusque ordinis. Alii existimant, non obstante citato can. 21 Concilii Carthaginensis III, cantoratum, qua ordinem, identificari cum lectoratu.

Habentur solidae rationes tam pro una quam pro altera sententia, ita ut res incerta adhuc maneat, utrum in Ecclesia latina, saltem alicubi et per aliquod tempus, cantoratus fuerit verus ordo distinctus a lectoratu (12).

105. In Ecclesia orientali habiti sunt *fossarii*, seu *copiatae* (κοπιάται, vel κοπιῶνες), aut *laborantes* (κόπος *labor*), qui deputati erant ad cadavera defunctorum sepelienda.

Isti memorantur a *S. Epiphanio* (13) et etiam in Codice Theodosiano (14) ubi legitur: « *Clericos* excipi tantum, qui *copiatae* dicuntur... *Clerici*, vel hi, quos *copiatas* recens usus instituit nuncupari ».

Quae duae leges latae fuerunt a Constantio, filio Constantini M.; quare *copiatae* circa tempus redditae Ecclesiae pacis videntur instituti.

Praeterea habiti sunt etiam *parabalani* seu *parabolani*, qui erant quasi fratres *hospitalarii*, scil. « *deputati ad aegra debilium corpora curanda* ». De his occurrit mentio in Codice Theodosiano (15).

Num *parabalani* et *fossarii* sive *copiatae* constituerint ordinem proprie dictum, an potius merum officium, disputatur.

Verior sententia, vix non certa, tenet munus *parabolanorum* fuisse officium tantum, non ordinem. Probabilius, contra, munus *fossariorum* fuit verus ordo, a ceteris distinctus, perspecto potissimum peculiari ritu collationis.

Progressu temporis, in Ecclesia orientali, varii ordines minores in desuetudinem abierunt.

Concilium Trullanum (an. 692) memorat tantum *lectores*, *cantores*, et *hypodiaconos* (can. 6).

Quare disciplina fere universim in tota Ecclesia orientali semper viguit usque ad nostra tempora, eaque etiam hodie viget, ut supra iam dictum est (n. **101**).

Num praefati ordines minores contineant etiam ceteros; num aliquis ordo, v. g. exorcistatus, desit omnino; an et quaenam sit disciplina singularum Ecclesiarum, exponetur in *Appendice* I.

(12) Cfr. Bingham, lib. III, cap. 12.
(13) *Expositio fidei*, n. 24; P. G. XLII, § 26.
(14) Lib. XIII, tit. I, *De lustrali conlatione*, l. 1; lib. XVI, tit. II, *De Episcopis*, L. 15.
(15) Lib. XVI, tit. II, *De Episcopis*, ll. 42, 43. Istae leges sunt Theodosii senioris.

ARTICULUS VIII.

De prima tonsura.

106. Prima tonsura non est ordo. — 1. Plures canonistae veteres putabant tonsuram esse ordinem. *Fagnanus* dicit hanc esse vexatam controversiam, in qua theologi a canonistis discrepant; canonistas communiter affirmare et primam tonsuram esse ordinem; theologos, contra, asserere eam ordinem non esse, sed tantum praeparationem ad ordines (1).

Imo nonnulli docebant quoque tonsuram esse sacramentum.

Rationes, quibus veteres nituntur ad asserendum primam tonsuram esse ordinem proprie dictum, exponit *Fagnanus* (l. c.). Nullius profecto momenti illae sunt.

Praecipua desumitur ex *c.* 11, X, *de aetate et qualitate et ordine praeficiendorum*, I, 14, ubi Innocentius III dicit per primam tonsuram conferri *ordinem clericalem* (cfr. n. **107**). At palam est, *ordinem* sumi pro dignitate vel gradu clericali, quatenus per tonsurae receptionem quis ex laico fit clericus (2).

2. Sententia illa canonistarum iam ante Codicem obsoleverat, ita ut communis fuerit inter theologos et canonistas doctrina, primam tonsuram non esse ordinem. Sane:

1º Concilium Trid. (3) primam tonsuram inter ordines nequaquam recenset.

2º *Pontificale Rom.*, quando agit de prima tonsura, hunc titulum exhibet: « *De clerico faciendo* », non autem *De clerico ordinando*.

3º In ordine confertur potestas conficiendi sacras functiones, praesertim quoad ministerium altaris. Atqui nulla traditur huiusmodi potestas per primam tonsuram. Ergo.

4º Ex Codice luculentissime constat tonsuram non esse ordinem, cum ea nec inter maiores nec inter minores ordines recenseatur (can. 949).

Proinde certum atque indubitatum est primam tonsuram non esse ordinem, sed specialem ritum sacrum, quo quis iniatur statui clericali (cfr. can. 108, § 1).

(1) In cap. 11, *de aetate et qualit.*, etc., n. 10 ss.
(2) Cfr. Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 1.
(3) Sess. XXIII, cap. 2, *de ordine*, et alibi.

107. Quo tempore et modo instituta fuerit tonsura. — 1. In Ecclesia latina coepit saec. VI urgere obligatio pro clericis deferendi tonsuram, tum modestiae causa tum ratione distinctionis a laicis.

Initio clericus ipse curabat ut sibi privatim capilli tonderentur.

Paulatim vero mos invaluit, ut huiusmodi capillorum tonsio fieret ab ipso ordinationis ministro, et quidem in collatione primi ordinis.

Quare ab initio prima tonsura non erat peculiaris ritus distinctus a primo ordine, sed prior pars collationis ostiariatus vel lectoratus.

2. Postea collatio tonsurae separata fuit a primo ordine, ita ut per illius receptionem *laicus* fieret *clericus*.

Quo tempore id acciderit, disputatur: nec facile est definire. Haec retinenda videntur:

1º Certum est, initio saec. XIII, separationem iam factam fuisse. Nam *Innocentius III*, an. 1210, scribit: «Cum contingat interdum, quod laici, ad monasteria convolantes, a suis abbatibus tonsurentur, requisistis an clericatus ordo in tonsura huiusmodi conferatur. Super quo tibi respondemus, quod, cum in septima Synodo sit statutum, ut lectores per manus impositionem licentia sit unicuique abbati... faciendi... *per primam tonsuram, iuxta formam Ecclesiae datam*, a talibus *clericalis ordo confertur*» (4).

Inde colligitur: *a*) tonsuram esse a quolibet ordine separatam; *b*) ea clericatum conferri; *c*) eius ministrum eundem esse ac ministrum ordinum; *d*) quendam ritum specialem iam esse praescriptum.

Hugo a S. Victore, circa a. 1142, loquitur de tonsura, tamquam de ritu a quavis ordinatione omnino distincto (5).

2º Verius ista disciplina introducta fuit saec. VIII.

Sane Concilium Meldense (an. 845) eam aperte supponit in can. 58 (6).

Liber Pontificalis in *Vita Zachariae* (741-752) et in *Vita Stephani III* (768-772) loquitur de *oratione clericatus* (7). Quae *oratio clericatus* videtur fuisse idem ritus ac is qui describitur in *Sacramentario Gregoriano* sub titulo: *Orationes* seu *Oratio ad clericum faciendum*, ubi agitur de capillorum tonsione (8).

108. 3. Etiam in Ecclesia orientali tonsura ab initio non distinguebatur a receptione primi ordinis, sed constituebat priorem partem collationis lectoratus vel cantoratus.

Dein separata fuit a qualibet ordinatione. Saec. XII collatio primae tonsurae

(4) C. 11, X, *de aetate et qualitate*, etc., I, 14.
(5) *De sacramentis*, lib. II, part. 3, cap. 1 ss.
(6) Mansi, XIV, 832.
(7) *Liber Pontificalis*, ed. Duchesne, I, 434, 468.
(8) Morinus, part. III, exercit. 15, cap. 3 n. 4 ss.; Thomass., *l. c.*, cap. 11, n. 10.

exhibetur ut ritus peculiaris a receptione primi ordinis plane distinctus. Id testantur *Zonaras* († circa an. 1150) et *Balsamon* († circa an. 1214) - (9). Num apud omnes Ecclesias orientales id evenerit, non constat. Plerique affirmant. At documenta desiderantur.

Postea, inde praesertim a saec. XIV, Orientales ad veterem morem redierunt, ita ut prima tonsura non distinguatur a receptione primi ordinis, sed prior pars sit collationis cantoratus vel lectoratus.

De hac re accuratius in *Appendice* I.

CAPUT III.

DE EFFECTIBUS ET OFFICIIS ORDINUM (1)

ARTICULUS I.

De variis effectibus ordinum.

109. Effectus in genere. — 1. Sacramentum ordinis producit quatuor effectus, quorum tres respiciunt ipsum ordinatum et quartus refertur ad Ecclesiam.

1º Ordo producit *augmentum gratiae sanctificantis*, cum sit sacramentum vivorum, et *gratiam sacramentalem* seu peculiaria confert auxilia, sicuti cetera sacramenta (2). In primis tribus gradibus, cum habeant rationem veri sacramenti, gratia confertur *ex opere operato*; gratia, inquam, sicuti in aliis sacramentis vivorum, tum *habitualis* seu sanctificans per se (*secunda* et per accidens *prima*), tum *sacramentalis* qua ordinatus valet functiones recepti ordinis sancte peragere.

Haec autem gratia *sacramentalis* verius non est a gratia habituali distincta, sed est ipsamet gratia habitualis cum peculiari respectu ad auxilia actualia pro fine sacramenti, idest, in casu nostro, pro recto ordinis exercitio, licet haec auxilia postea concedantur, quando ordinatus eis indigebit. In aliis gradibus infra diaconatum gratia confertur *ex opere operantis*, cum non sint sacramenta.

(9) Zonaras, *In can.* 14 *Concilii VII oecum.*; Migne *P. G.* CXXXVII, 963; Balsamon, in eodem canone; Migne, *l. c.*, 959 ss.

---

(1) Cfr. S. Thom., *Suppl.*, q. 30, art. 2 ss.; S. Bellarm., *De ordine*, cap. 4; Suarez, disp. 7, sect. 4, n. 2 ss.; Vasquez, disp. 240, cap. 5; Valentia, disp. 3, q. 1; Paludanus, in IV, D. 24, q. 7, art. 4; De Lugo, *De sacram. in genere*, disp. 4, sect. 3, n. 29 ss.; Gasparri, n. 1129 ss.; Otten, VI, n. 369 ss., etc.
(2) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 5.

2° Imprimit *characterem* indelebilem, ideoque nullus ordo iterari potest (3).

3° Confert *potestatem spiritualem* exercendi peculiares functiones, diversas quidem pro diversitate ordinum susceptorum. Quae potestas proxime aut remote ad Eucharistiam ordinatur, et cum ea maiorem aut minorem habet connexionem.

2. Ordo producit *permanentiam* seu *conservationem* hierarchiae ecclesiasticae, quae sine hoc sacramento haberi non posset. Idcirco sacramentum ordinis maxime confert ad bonum ac decus Ecclesiae.

3. Circa naturam *characteris* variae sunt sententiae. Tenendum, characterem esse qualitatem ontologicam supernaturalem, quae inhaeret animae et aliquem *permanenter* consecrat *ministrum Christi*.

Si ulterius inquiratur in quonam haec qualitas consistat, Doctores dissentiunt.

Angelicus (4) putat characterem esse ipsam spiritualem potentiam, animae inhaerentem, ordinatam ad ea quae sunt cultus divini sive ministranda sive recipienda.

Eandem doctrinam tenet *Catechismus Romanus* (5).

Card. De Lugo censet characterem, non esse ipsam potentiam physicam receptivam vel activam, sed potius esse *sigillum* atque *insigne* potestatis traditae (6). Alii aliter sentiunt.

110. Quomodo characteres ordinum se habeant inter se. — 1. Quaestio est, quomodo tres characteres, qui imprimuntur per tres ordines sacramentales, se habeant.

Quidam censent (7) characterem in singulis praedictis ordinibus nihil esse nisi *externam* deputationem ad officia ecclesiastica obeunda.

Alii dicunt in ordinatione non imprimi characterem omnino distinctum a praecedenti nec extendi praecedentem, sed *permanente eodem charactere conferri aliam potestatem distinctam a praecedente* (8).

Alii distinguunt inter ordinem et ordinem, affirmantes characterem impressum per diaconatum esse distinctum a charactere presbyteratus. Non aiunt de episcopatu quoad presbyteratum.

Paludanus sententiam ita exponit: « Potest dici, quod per episcopatum *ampliatur* character sacerdotalis, ut sit unus et idem; et ideo non imprimit characterem, sed *impressum extendit* ad *aliud...* » (9).

(3) Conc. Trid. Sess. XXIII, can. 4, *de sacr. ord.*
(4) *Summ. Theol.* III, q. 63, art. 2; in IV, D. 24, q. 1, art. 1, quaestiunc. 2, ad 2.
(5) *De sacram. ordinis*, n. 10.
(6) *De sacram. in genere*, disp. 6, sect. 2, n. 33, 46.
(7) Durandus, *l. c.*
(8) Vasquez, disp. 240, cap. 5, n. 54.
(9) In IV D. 24, q. 7, art. 4.

Plerique docent in qualibet ordinatione dari novum characterem, quia datur potestas ad nova officia ecclesiastica obeunda et sui generis. Huic *novae* potestati *novus* character ab aliis distinctus correspondet. Ergo (10).

2. Prima sententia communiter reiicitur, et recte quidem; nam erroneam tradit characteris notionem in eaque tota nititur.

Neque secunda sententia admittenda est. Nam si (de diaconatu et presbyteratu non est difficultas) episcopatus est potestas spiritualis *indelebiliter* animae inhaerens, non apparet, cur non sit character, cum ideo hic a Deo praecise imprimatur, ut homo ad cultum divinum intrinsecus consecretur. Porro episcopatus repeti nequit (11). Ergo nulla est ratio dicendi non imprimi characterem.

Tertia sententia obscura et incerta est. Si vult nullam infundi physicam qualitatem per ordinem episcopalem, reincidit in sententiam praecedentem; si solum affirmat characterem episcopalem non esse omnino independentem a charactere presbyteratus, sed illum hunc necessario supponere, verum dicit, sed tunc parum differt a fere communi sententia.

Praeterea idem dici nequit de relatione inter characteres presbyteralem et diaconalem, qui sunt inter se omnino independentes.

Manet ultima sententia, fere communis inter DD., quam uti veram amplectimur.

Articulus II.

De potestate ordinis in genere.

111. Principia. — I. Potestas ordinis in genere est potestas ritu ordinationis collata sacras perficiendi functiones, de quibus infra (n. **113** ss.). Unde distinguitur a potestate iurisdictionis quae versatur circa regimen subditorum, quaeque in Ecclesia, licet committi soleat ac regulariter debeat tantum clericis, tamen a R. P. de plenitudine auctoritatis dari posset et laico.

II. Duplex vero est ordinis potestas, alia *iuris divini*, alia *iuris humani*. Est iuris divini potestas ordinis quae ex divina institutione per primas tres ordinationes confertur. Quaelibet alia est iuris humani, tum illa quae confertur per primas tres ordinationes, sed ex institutione ecclesiastica, e. g. potestas episcopi consecrandi et benedicendi

(10) S. Bellarminus, *De ordine*, cap. 5; Valentia, disp. 9, q. 1, punct. 4.
(11) Conc. Trid. Sess. VII, can. 9, *de sacram.*; Sess. XXIII, cap. 4.

altaria, coemeteria, etc., tum illa quae confertur per alias ordinationes infra diaconatum; tum tandem illa quae non per ritum ordinationis, sed a R. Pontifice iure ordinario vel delegato committitur, e. g. potestas ordinandi quae abbatibus competit.

III. Potestas ordinis *iuris divini* pendet e charactere sacramentali per primas tres ordinationes in anima impresso. Id omnes admittunt, licet aliter et aliter rem explicent iuxta diversam sententiam de natura characteris sacramentalis (n. 109).

Etiam potestas ordinis *iuris humani* pendet ex voluntate Ecclesiae a validitate ordinationis, ideoque in primis tribus gradibus aliquo sensu ex charactere sacramentali. Nam Ecclesia vult ut potestas illas sacras functiones perficiendi competat iis, qui ritum ordinationis receperunt, servatis omnibus ad validitatem necessariis: qui ritus in primis tribus gradibus imprimit characterem.

IV. R. Pontifex potest directe concedere potestatem ordinis *iuris humani* absque ritu sacrae ordinationis. Ratio manifesta. Sicut enim suprema auctoritas ecclesiastica potuit hanc potestatem ritui ordinationis adnectere, ita potest etiam eam a ritu ordinationis separare ac directe committere non solum clericis, sed etiam laicis, absolute loquendo; qui tamen exinde clerici non evaderent, quia illam non haberent ex sacra ordinatione.

Quoad potestatem ordinis *iuris divini* non potest dari eadem responsio pro omnibus; sed plures faciendae sunt distinctiones. V. g. R. Pontifex potest illi, qui diaconus non est, officium diaconi committere, qui improprie appellaretur diaconus, cum characterem non haberet. Dum e contra nequit ei qui sacerdos ordinatus non est, conferre potestatem offerendi sanctissimum Eucharistiae sacrificium, remittendi ac retinendi peccata, administrandi sacramentum extremae unctionis. Tandem certe potest dare presbytero, non autem aliis, potestatem confirmandi, quae competit Episcopis ex episcopali consecratione.

112. Corollaria. — Ex tradita doctrina ista corollaria haud levis momenti sequuntur:

1° Potestas ordinis *iuris divini* quae pendet e charactere sacramentali, numquam in hac vita amitti, aut limitari potest, ne quidem a R. Pontifice. Proinde actus huius potestatis, servatis iure divino servandis, semper validus est. Nec R. Pontifex posset actum hunc validum irritare, licet possit eidem effectus iuridicos iure ecclesiastico tributos auferre; item Papa non valeret actum nullum potestatis ordinis iuris divini revalidare. At vero exercitium huius potestatis potest vel omnino prohiberi, uti accidit, v. g. in plena suspensione ab officio, vel opportunis legibus moderari. Proinde actus pote-

statis ordinis iuris divini potest esse validus et licitus, validus sed illicitus.

2° Potestas ordinis *iuris humani*, contra, potest certe amitti aut limitari, et multo magis illius exercitium prohiberi. Si data fuerit ad modum potestatis extraordinariae, e. g. potestas presbytero concessa conferendi primam tonsuram, benedicendi vestes sacras, etc., amittitur iisdem modis, quibus potestas delegata in genere cessare solet. Si ad instar potestatis ordinariae adnexa fuerit alicui officio, v. g. potestas abbatum ordinandi suos subditos, in primis amittitur cum eodem officio, insuper auferri aut limitari potest actu positivo R. Pontificis.

Tandem si per ipsam sacram ordinationem collata fuerit, per se perpetua est; absolute loquendo, a Papa posset auferri aut limitari, sed R. Pontifex id numquam facit, contentus exercitium prohibere. Hinc e. g. valide promotus non solum ad primos tres gradus, sed etiam ad alios, numquam reordinatur, etsi fuerit reductus ad statum laicalem.

3° Si adest potestas ordinis iuris humani, actus rite positus semper validus est, quamvis possit esse illicitus; R. Pontifex potest illum irritare, idest illi auferre effectus iuridicos, quos eidem tribuit, sed id fieri non solet. Hinc v. g. ecclesia valide consecrata, habetur consecrata, et numquam per actum directum auctoritatis ecclesiasticae dissacratur. E contrario Romanus Pontifex actum nullum potestatis ordinis iuris humani potest tamquam validum habere, idest ei tribuere effectus iuridicos actus validi. Nec desunt exempla tum in iure Decretalium tum in iure Codicis.

Articulus III.

De potestate in singulis gradibus seu de variis officiis ordinum.

113. Ostiariatus. — 1. Ab initio officium *ostiarii* fuit duplex: 1° aperire ecclesiam seu quemlibet locum conventibus ecclesiasticis destinatum; 2° indicere tempus horum conventuum; quod, tempore persecutionum, peculiari signo fiebat, ne fideles detegerentur. A multis saeculis haec indictio fit sonitu campanae.

2. Huic duplici officio *Pontificale Romanum* (1) addit tertium, scil. « librum aperire ei qui praedicat ». Itaque ex *Pontif. Rom.* (l. c.) *ostiarium* « oportet percutere cymbalum et campanam, aperire ecclesiam et sacrarium, et librum aperire ei qui praedicat ».

3. Decursu temporum non semper eadem fuerunt ostiarii munia.

114. Lectoratus. — 1. Officium *lectoris* est lectiones in ecclesia legere aut cantare, non tamen Evangelium in Missa.

(1) Tit. *de ordinatione ostiariorum.*

2. *Pontif. Rom.* ait: «Oportet (lectorem) legere ea quae praedicat, et lectiones cantare, et benedicere panem et omnes fructus novos» (2).

3. Olim alia quoque erant munia lectoris. V. g. poterat in Missa epistolam legere et cantare, imo alicubi etiam Evangelium; item poterat alias res, praeter panem et fructus, benedicere.

4. Benedictus XIV docet lectori non licere panis et fructuum benedictionem impertire, eamque dicit esse reservatam uni sacerdoti (3).

Quod hodie, perspecto can. 1147, § 4, verum non est; nec longe verius ante Codicem lectores prohibebantur illam benedictionem impertire.

115. Exorcistatus. — 1. Praecipuum officium *exorcistarum* antiquitus erat cura fidelium, qui sive baptizati sive adhuc catechumeni, *daemoniacam possessionem* patiebantur. Iisdem saepe manus imponebant, recitatis Ecclesiae exorcismis; praeterea quotidianum victum et congruum laborem ipsis procurare satagebant.

Alia quoque olim erant exorcistarum officia.

Ex *Pontif. Rom.* «oportet (exorcistam) daemones ab obsessis abiicere, dicere populo ut qui non communicat, det locum, et aquam in ministerio fundere» (4).

2. Potestas exorcizandi, secundum vigentem disciplinam, non potest publice exerceri sine praevia et expressa licentia Ordinarii, qui eam concedere nequit nisi *sacerdoti* pietate, prudentia ac vitae integritate praedito (can. 1151) - (5).

116. Acolythatus. — 1. Antiquitus officium acolythorum fuit deferre Eucharistiam, in sacculo depositam.

Mabillon ait: «Sacculos in Missa pontificia tunc gestare solebant acolythi ad excipiendas oblationes consecratas, tum quae in Missa confringebantur ad fidelium communionem, tum quae, *fermenti* nomine, ad titulos (urbis Romae) mittebantur» (6).

Innocentius I in epist. ad Decentium, Episcopum Eugubinum, dicit: «Presbyteri (titulorum Urbis), quia die ipsa (dominica), propter plebem sibi creditam, convenire non possunt, idcirco *fermentum* a nobis confectum per *acolythos* accipiant, ut se a nostra communione, maxime illa die, non iudicent separatos. Quod per paroecias fieri debere

(2) Tit. *de ordinatione lectoris.*
(3) *De sacrif. Missae*, sect. 1, n. 306.
(4) Tit. *de ordinatione exorcistarum.*
(5) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 115 ss.
(6) *In Ordinem Romanum commentarius praevius*, cap. 16; Migne, *P. L.* LXXVIII, 911.

non puto, quia nec longe portanda sunt sacramenta... et presbyteri eorum conficiendorum ius habeant atque licentiam» (7).

Nomine *fermenti* intelligitur sacra Eucharistia (8).

Quare *Ioannes diaconus* (circa an. 500) in epist. ad Senarium, ait: «Acolythi vero sacramentorum portanda vasa suscipiunt, et ministrandi sacerdotibus ordinem gerunt» (9).

2. Inde a saec. VII cessavit acolythorum officium deferendi sacrum *fermentum* seu Eucharistiam. Deputabantur vero ad haec duo, scil. «ad accendenda ecclesiae luminaria», et «ad suggerendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi» (10).

3. Ex *Pontificali Rom.* «acolythum oportet ceroferarium ferre, luminaria ecclesiae accendere, vinum et aquam ad Eucharistiam ministrare» (11).

Delatio ceroferarii ea praesertim intelligitur, quae fit dum canitur Evangelium. Ministratio vini et aquae ad Eucharistiam intelligitur porrectio urceolorum cum vino et aqua in sacrificio Missae, tum sacerdoti litanti tum subdiacono in Missa sollemni.

Alicubi, potissimum saec. XII et XIII, alia quoque officia commissa erant acolythis.

117. Subdiaconatus. — 1. Olim officium *subdiaconorum* triplex praecipuum fuit: 1° vasa sacra ad Eucharistiam praeparare, non tamen ea tractare tempore sacri ministerii; 2° stare ad fores ecclesiae, tempore celebrationis divinorum mysteriorum, ne ista perturbarentur; 3° deferre epistolas Episcoporum ad clerum et populum fidelem (12).

Antiquitus solebant etiam deferre vasa sacra et Eucharistiam in sacculo depositam, ut acolythi (n. **116**), assistere sacerdoti Communionem fidelibus ministranti et curam ecclesiarum gerere.

2. *Pontificale Rom.* ita officium subdiaconi describit: «Aquam ad ministerium altaris praeparare; diacono ministrare; pallas altaris et corporalia abluere; calicem et patenam in usum sacrificii eidem offerre» (13).

Praeterea ex rubricis *Missalis* subdiaconus, indutus alba, tunicella et manipulo (qui est proprium subdiaconi insigne), cantat Epistolam

(7) Migne, *P. L.* XX, 168.
(8) Hoc sacrum fermentum deferebat acolythus Tarsicius, cum occisus fuit a paganis, teste Usuardo, ad XVIII kal. sept. Migne, *P. L.* CXXIV, 366.
(9) Migne, *P. L.* LIX, 405.
(10) *Statuta Ecclesiae antiqua*, can. 6.
(11) Tit. *de ordinatione acolythorum.*
(12) *Statuta Ecclesiae antiqua*, can. 5; Concilium Laodicen. canones 21, 22; S. Cyprianus, epist. XXIV; Migne, *P. L.* V, 287.
(13) Tit. *de ordinatione subdiaconorum.*

in Missa sollemni et patenam velo involutam tenet; demum crucem in processionibus defert.

Usus canendi Epistolam in Missa sollemni videtur incepisse saec. IV in Hispania, ac deinde ad alias quoque regiones diffusus est (14).

Saeculo VI reperitur Romae; eodem saeculo vel saltem saec. VII viget fere in tota Italia.

In patriarchatu Aquileiensi atque in Hispania peculiares functiones competebant subdiaconis.

118. Diaconatus. — 1. Officia diaconorum antiquitus erant ista:

1° Intra Missam, *oblationes populi recipere*, eas in altari coram sacerdote proponere, et *nomina offerentium recitare* (15).

2° *Evangelium in Missa legere* (16). Qui tamen usus non erat universalis; v. g. in Africa, tempore S. Cypriani, lectio S. Evangelii, sicut aliae lectiones, pertinebat ad lectores.

3° *Distribuere sacram Eucharistiam* (17). Non poterant tamen eam distribuere presbyteris; id enim severe prohibuit Concilium Nicaen. I, can. 18. Certum est primis Ecclesiae saeculis ministros sacrae communionis fuisse diaconos.

4° *Conferre baptismum sollemniter, attamen nonnisi de licentia Episcopi.* Tunc temporis ne ipsi quidem presbyteri poterant sollemniter baptizare sine Episcopi venia (18).

5° *Admonere plebem in sacris conventibus, quid esset faciendum.* Nam ipsi dicebant, sicut hodie dicere solent: « *Flectamus genua... Procedamus in pace... Ite, Missa est...* etc. ».

Quare diaconi *sacri praecones* interdum vocati fuerunt.

6° *Praedicare seu concionari, non tamen sine Episcopi licentia.* Vigilius Papa vehementer increpat duos diaconos, quia sine mandato Episcopi praedicaverant (19).

7° *Exomologesim delictorum recipere*, deficiente presbytero, *et manus in poenitentiam imponere*, teste S. Cypriano (20).

(14) Cfr. Concilium Toletan. I (an. 398), can. 4; Bruns, *Concilia*, I, 284; Martène, lib. I, cap. 8, art. 8, n. 15.
(15) Innocentius I, epist. *ad Decentium*, n. 5; S. Hieronymus, epist. *In Ezechielem* XVIII, 5 s.
(16) S. Hieronymus, epist. *ad Sabinum*, n. 6.
(17) S. Iustinus, *Apol.* I, n. 65; Migne, *P. G.* VI, 427.
(18) Cfr. S. Hieronymum, *Dialogus contra Luciferum*, n. 9; Tertullianum, *De baptismo*, cap. 17; Migne, *P. L.* I, 1218; XXIII, n. 165.
(19) Vigilius, epist. XIV *ad Rusticum et Sebastianum;* Migne, *P. L.* LXIX, 48.
(20) Epist. XII *ad clerum;* Migne, *P. L.* IV, 259. Cfr. Cappello, *De Poenitentia*, n. 363.

8° *Celebrare Missam catechumenorum*, quae erat ab introitu usque ad offertorium (21). Qui usus alicubi tantum viguit, non ubique (22).

119. 2. Iuxta *Pontificale Rom.* officium diaconi duplex est: « Diaconum enim oportet *ministrare ad altare, baptizare, et praedicare* » (23).

1° **Ministrare ad altare.** Haec praecipue complectitur:

a) Diaconus in Missa sollemni cantat Evangelium;

b) Porrigit sacerdoti litanti hostiam et infundit in calicem vinum, quod deinde cum eodem sacerdote offert;

c) Admonet fideles, quid facere debeant dicendo, v. g. *Ite, Missa est*, vel *Benedicamus Domino;*

d) Assistit sacerdoti sacras functiones sollemnes peragenti, v. g. expositionem et benedictionem cum SS. Sacramento.

Diaconus hodie, aliter ac olim, est minister *extraordinarius* sacrae communionis (can. 845, § 2), ita ut nonnisi de Ordinarii loci vel parochi licentia, gravi de causa concedenda, quae in casu necessitatis legitime praesumitur, potest Eucharistiam fidelibus distribuere (24).

Cum diaconus ad infirmos Viaticum seu Eucharistiam defert, omnes ritus a *Rituali Rom.* praescriptos servare tenetur. Idcirco debet aspergere cubiculum cum aqua benedicta, infirmum et adstantes benedicere cum SS. Sacramento (25).

Item si sacram communionem distribuat in ecclesia, omnes ritus servare debet; ipsam quoque benedictionem in fine ritu sacerdotali impertire potest et tenetur (26).

2° **Baptizare.** Diaconus est minister *extraordinarius* baptismi *sollemnis* (can. 741). Non potest, proinde, conferre sollemniter baptismum sine loci Ordinarii vel parochi licentia, iusta de causa concedenda, quae in casu necessitatis legitime praesumitur (27).

Diaconus debet ministrare baptismum cum aqua baptismali *a sacerdote benedicta*, et idem cum sale *a sacerdote benedicto* (28).

(21) Morinus, *De sacram. poenit.*, lib. VI, cap. 10, n. 3.
(22) Diaconi interdum sibi usurpabant, quae ipsis nequaquam competebant, adeo ut Concilia debuerint quaedam expresse vetare, v. g. ne sacra oblata ante Episcopos contingerent, ne sacram Eucharistiam ante Episcopos et presbyteros reciperent, ne sederent in consessu presbyterorum, ne sacrificium Missae offerrent. Cfr. Concilium Nicaen. I, can. 18; Concilium Arelaten. I, can. 15; *Const. Apost.*, lib. VII, cap. 38.
(23) Tit. *de ordinatione diaconorum.*
(24) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 329.
(25) S. R. C. *Tonkini occid.*, 14 aug. 1858; Cappello, *l. c.*
(26) Pontificia Comm. Codicis, 13 iul. 1930, ad II; *A. A. S.* XXII, 365.
(27) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 145.
(28) S. R. C. *Mariannen.* 10 febr. 1888; *Decreta auth.* n. 3684.

At, deficiente forte sale benedicto a sacerdote, diaconus sollemniter baptizans potest, imo debet illud benedicere.

3° **Praedicare.** Diaconus ministerium praedicationis exercere nequit sine legitima missione, ac propterea sine peculiari facultate et licentia competentis Superioris (cfr. can. 1328, 1342, § 1). Non sufficit *per se* licentia parochi, nisi forte adsit necessitas vel, in casu particulari, legitime praesumatur venia Ordinarii.

Ubi agitur de catechesi ad pueros peculiaris licentia Ordinarii non requiritur; dum e contra, ea necessaria est, si agitur de catechetica adultorum institutione, de qua in can. 1332.

4° Diaconus est minister ordinarius expositionis et repositionis SS. Sacramenti, non tamen benedictionis Eucharisticae; hanc quippe impertire valet solum in casu quo, ad normam can. 845, § 2, Viaticum (seu sacram Eucharistiam, etsi non per modum Viatici) ad infirmum detulerit (can. 1274, § 2).

Deficiente presbytero, diaconus, de licentia Ordinarii vel saltem parochi, potest ducere funus defunctorum (29).

Controvertitur, num valeat diaconus ducere processiones. Si agitur de processione *ordinaria*, ad normam can. 1290, § 2, et desit sacerdos, simulque urgeat peculiaris necessitas, censemus diaconum posse, de licentia Episcopi vel saltem parochi, processionem ducere.

Item disputatur, num diaconus deferre valeat *pluviale*, cum funus vel processionem ducit. Plures negant, attento responso S. R. C. *Angelopolitana*, 11 sept., an. 1847 (30). Alii affirmant, quia *pluviale* non est insigne proprium presbyterorum tantum; nec, addunt, obstat in casu praefatum responsum S. R. C. Quae sententia verior videtur.

5° Diaconus illas tantum valide et licite impertire potest benedictiones, quae ipsi expresse permittuntur (can. 1147, § 4).

Non permittitur diacono benedictio salis et aquae, benedictio populi cum SS. Sacramento extra casum de quo supra, benedictio domorum in Sabbato Sancto, etiam de licentia parochi (31).

Secundum vigentem disciplinam, aliae benedictiones, praeter indicatas, aliaque sacramentalia diaconis dispensanda commissa, non dantur in Ecclesia latina.

6° Insigne autem proprium diaconorum est *stola*, et aliquo sensu etiam *dalmatica*.

(29) S. R. C. *Tonkini occident.*, 14 aug. 1858, ad II; *Decreta auth.*, n. 3074.
(30) *Decreta auth*, n. 2951.
(31) S. R. C. *Bisinianen.* 8 aug. 1835; *Decreta auth.* n. 2729.

120. 3. Quaestio est, num prioribus saeculis diaconatui adnexae fuerint etiam aliae functiones, quae nunc adnexae reperiuntur ordinibus minoribus et subdiaconatui, ita ut Ecclesia ex functionibus commissis ab initio diaconatui alios inferiores ordines instituerit.

Plures affirmant; multi negant (32).

Haec videntur retinenda:

1° Ex documentis historicis non constat, omnes et singulas functiones, quae hodie competunt ordinibus minoribus et subdiaconatui, prioribus Ecclesiae saeculis fuisse adnexas diaconatui.

2° Alicubi una vel alia aut plures ex functionibus, quae nunc exercentur a clericis in minoribus et in subdiaconatu constitutis, ab initio exerceri solebant a diaconis, praesertim ea quae ex hodierna disciplina competunt subdiacono.

3° Quod Ecclesia potuerit separare quaedam munia ex diaconatu et ordines inferiores inde constituere, admittimus. Negamus tamen, ut supra dictum fuit, potuisse Ecclesiam huiusmodi ordines qua sacramenta constituere.

121. Presbyteratus. — 1. Iste ordo tradit potestatem consecrandi Corpus et Sanguinem D. N. Iesu Christi, remittendi peccata, ministrandi reliqua sacramenta, quae non requirunt necessario characterem episcopalem, ac praeterea potestatem conferendi quaedam sacramenta.

2. Potestas circa sacramentalia, ut patet, ex iure ecclesiastico accessit eaque ab initio presbyteris non competebat.

3. Olim alia quoque officia exercebant presbyteri (33).

122. Episcopatus. — 1. Quidquid, imprimis, facere potest presbyter, id facere valet Episcopus. Sed praeterea nonnulla reservantur Episcopo, aut *iure* ipso *divino* — ita ut in hoc distinguatur ordo episcopalis ab ordine presbyterali — aut *iure* mere *ecclesiastico.*

123. 2. *Iure divino* reservatur *Episcopo:* collatio episcopatus, presbyteratus et diaconatus. Item, iure divino, Episcopus est minister *ordinarius* sacramenti confirmationis.

Iure ecclesiastico multa reservantur Episcopis, v. g. collatio subdiaconatus, ordinum minorum et tonsurae; consecratio sive benedictio oleorum; consecratio ecclesiarum, altarium etc. (34).

124. Tonsura clericalis. — 1. Prima tonsura, ut supra diximus (n. **106**), non est ordo; tamen est via et praeparatio ad ordines ac peculiares quosdam effectus gignit.

(32) Cfr. Chardon, p. 1, cap. 3; Phillips, I, § 34; Gasparri, n. 35.
(33) Cfr. Thomass., *l. c.*
(34) Cfr. Many, *l. c.* n. 17.

2. Effectus sunt isti: 1° statui clericali adscribit (can. 108); 2° incardinat dioecesi (can. 111, § 2);

3° confert aptitudinem suscipiendi ordines, exercendi iurisdictionem ecclesiasticam, recipiendi officia et beneficia ac pensiones ecclesiasticas (can. 118);

4° tribuit tonsurato privilegia clericalia, nempe canonis, fori, immunitatis, competentiae (can. 119).

125. Incardinatio ex receptione tonsurae. — De incardinatione, quae obvenit clerico ex receptione primae tonsurae, nonnulla sunt animadvertenda (35);

1° Pontificiae Commissioni ad canones Codicis authentice interpretandos sequens dubium propositum fuit: « *Utrum ille qui ordinatur a proprio Episcopo servitio alius dioecesis incardinetur huic alii dioecesi iuxta can.* 111, § 2, *an potius dioecesi proprii Episcopi iuxta can.* 969, § 2? ».

Pontificia Commissio die 17 aug. 1919 rescribendum censuit: « *Affirmative* ad primam partem; *negative* ad secundam » (36).

Igitur, secundum responsum datum a Pontificia Codicis Commissione, qui ordinatur a proprio Episcopo servitio alius dioecesis incardinatur huic dioecesi, non autem dioecesi Episcopi ordinantis.

2° Nonnulli vim atque valorem praefati responsi aut negant omnino aut imminuunt, cum promulgatum non fuerit, ad normam can. 9, per editionem in *Actorum Apostolicae Sedis commentario officiali*.

Attamen, si res accurate perpendatur, nemo est qui non videat illud minus recte affirmari. Nam interpretatio, quae verba legis in se *certa* declaret, promulgatione non indiget et valet retrorsum; dum non retrotrahitur et promulgari debet ea interpretatio, quae legem coarctet vel extendat aut dubiam explicet. Ita expresse statuit can. 17, § 2.

Porro verba can. 111, § 2 sunt *clara* et *certa* nullumque dubium aut difficultatem inducunt: « *Per receptionem primae tonsurae clericus adscribitur seu, ut aiunt,* incardinatur *dioecesi pro cuius servitio promotus fuit* ».

Verba profecto intelligenda sunt prout sonant, nimirum secundum propriam significationem (can. 18). Atqui obvius ac perspicuus sensus can. 111, § 2 hic est: qui primam tonsuram recipit, adscribitur dioecesi pro cuius servitio ordinatus fuit. Ergo.

(35) Cfr. Cappello, *Quaestiones canonicae de ordinatione*, etc., in *Periodica*, 1931, p. 125 ss.
(36) *Periodica*, XII, 73; *Monitore ecclesiastico*, XXXII, 57.

3° Quare proprium est tonsurae quasi *vi ipsa sua* clericum dioecesi incardinare. Idque iure, perspecta hodierna Ecclesiae disciplina. Nam, ex saecularibus nemo ordinari potest, « qui iudicio proprii Episcopi non sit necessarius vel utilis ecclesiis dioecesis » (can. 969, § 1). Unde laicus, in casu, sese offert Episcopo, ut operam suam praestet in servitium eius dioecesis: Episcopus autem in hunc finem eum acceptat atque vel tonsuram ipse confert vel alii conferendam committit.

Hoc vero probe congruit cum veteri disciplina, secundum quam quilibet Episcopus censebatur proprius pro ordinatione laici, seu poterat laicum cuiuscumque dioecesis ordinare, et ordinatus ita perpetuo dioecesi ordinantis adscribebatur, ut non amplius posset ad aliam dioecesim transire, aut sine eius licentia ab alio Episcopo promoveri ad ordines altiores (37).

4° Aliqua difficultas, contra doctrinam huc usque traditam, haberi videtur tum ex can. 956 tum ex can. 969, § 2.

In can. 956 Episcopus *proprius* quoad ordinationem saecularium is est, in cuius dioecesi promovendus habet *vel* domicilium una cum origine, *vel* domicilium solum, accedente tamen iureiurando de voluntate perpetuo manendi in dioecesi. Porro si primae tonsurae effectus proprius is est, ut *vi ipsa sua* incardinet dioecesi, seu *perpetuo* incorporet tonsuram dioecesi, non videtur ulla ratio, cur praestandum sit illud iuramentum, quoties Episcopus pro sua dioecesi promovet ad primam tonsuram subditum suum. Eo vel magis quod ex eodem can. 956 iusiurandum non requiritur, si quis promoveatur servitio alius dioecesis.

Ex can. 969, § 2 Episcopus non prohibetur promovere proprium subditum, qui in futurum « *praevia legitima excardinatione et incardinatione*, servitio alius dioecesis destinetur ». Unde si requiritur praevia excardinatio et incardinatio, promotus ad primam tonsuram servitio alius dioecesis, non huic dioecesi dicendus adscriptus vi receptae tonsurae, sed dioecesi Episcopi ordinantis.

Quomodo praescriptum can. 111, § 2 conciliari potest cum praescripto can. 956 et can. 969, § 2?

Imprimis animadvertendum, nullam contradictionem aut repugnantiam inter varios Codicis canones admittendam esse, sed eosdem ita necessario esse intelligendos, ut plena praescriptorum concordia inde manifesta colluceat, cum unus idemque sit legislator, una eademque ipsius mens et voluntas.

Can. 111, § 2 loquitur de *effectu* proprio tonsurae scil. de *adscriptione* dioecesi, quae habetur ex receptione primae tonsurae.

Can. 956 loquitur de Episcopo *proprio*, qui nempe *licite* confert ordines. Dicitur autem Episcopus proprius vel ratione *originis*, si ordinandus locum originis non reliquit, vel ratione *domicilii qualificati* per iuramentum, si originis locum dereliquerit.

(37) Cfr. Gasparri, *De sacra ordinatione*, II, n. 802.

Domicilium simplex, absque iureiurando, sufficit ei qui per primam tonsuram incardinatus est. Sed hic eatenus potuit legitime incardinari per receptionem primae tonsurae, quatenus in dioecesi Episcopi ordinantis habuerit originem cum domicilio, vel domicilium qualificatum per iuramentum, vel ordinatus fuerit servitio alius dioecesis.

Hinc tantum abest, ut praescriptum can. 956 adversetur praescripto can. 111, § 2, quin e contra illud manifesto confirmet.

Perpendantur verba can. 956: «... nisi agatur de promovendo ad ordines *clerico* qui *dioecesi per primam tonsuram iam incardinatus* ». Hic expresse atque perspicue enuntiatur principium contentum in can. 111, § 2, nimirum per primam tonsuram laicum propriam dioecesim sortiri eique incardinari (38).

Can. 969, § 2 intelligendus est imprimis *de candidato in genere*, qui, nulla postulante necessitate vel utilitate dioecesis ad normam can. 969, § 1, ab Episcopo ordinetur ea intentione ut servitio alius dioecesis, sive determinatae sive indeterminatae, postea destinetur. Praeterea intelligendus quoque est de *clerico* ordinando, de eo nempe qui per receptionem primae tonsurae propriam dioecesim iam sortitus est eique perpetuo manet adscriptus, donec legitima fiat excardinatio et incardinatio.

Potest quippe accidere, ut quis, uni dioecesi receptione tonsurae incardinatus, ad ceteros ordines promoveatur non pro sua ipsa dioecesi, sed pro servitio alius dioecesis. In hac hypotesi, ordinatum egere excardinatione et incardinatione evidens est, cum *suam* dioecesim relinquere et ad *alienam* transire debeat (39).

Haec omnia authentice confirmata fuere responso Pontif. Comm. Codicis, 24 iul. 1939. Proposito dubio: « An laicus, qui a proprio Episcopo ad primam tonsuram promotus sit in servitium alius determinatae dioecesis de consensu huius Episcopi, huic dioecesi incardinatus sit ad normam can. 111, § 2 »; responsum fuit: « *Affirmative* » (*A. A. S.*, 1939, p. 321).

(38) Cfr. Vermeersch-Creusen, *Epitome*, I, n. 239; Wernz-Vidal, II, n. 61.
(39) Cfr. Ojetti, *Commentarium in Codicem iuris canonici*, III, n. 3, nota 9.

CAPUT IV.

DE MATERIA ET FORMA (1)

Articulus I.

De potestate Ecclesiae circa materiam et formam sacramenti ordinis.

126. An et quanam ratione Christus determinaverit materiam et formam sacramenti ordinis. — 1. Christus duplici modo potuit materiam et formam sacramentorum determinare: *in specie* vel *in genere* tantum.

2. Multi DD. tenent Christum D. *in genere* tantum instituisse sacramentum ordinis, Ecclesiae vero potestatem dedisse materiam eius ac formam *in specie* seu *in individuo* determinandi.

Secundum hanc sententiam Christus statuisset solummodo, potestatem sacerdotalem aliquo apto signo expressivo potestatis esse conferendam. Ecclesiae vero curam et potestatem reliquisset huiusmodi aptum signum statuendi illudque mutandi prout opportunius ipsi videretur.

Ecclesia, dicunt, potestate sibi a Christo data usa est eaque labentibus saeculis statuit traditionem instrumentorum esse necessariam.

3. Iuxta alios, Christus D. *essentialia* sacrae ordinationis ipsemet constituit, sed solum *generice*, ita tamen ut circa essentiam sacramenti ordinis nihil Ecclesia mutare aut substituere vel addere queat.

Gonet ait: « Christus non determinavit in specie materiam et formam huius sacramenti, sed *generice* tantum instituit ut loco materiae adhiberetur signum aliquod sensibile significativum potestatis, quae traditur, et loco formae adhiberentur verba eandem potestatem sufficienter exprimentia. Hoc autem re-

(1) Cfr. Bened. XIV, *De Synodo dioec.* lib. VIII, cap. 10, n. 2 ss.; S. Bellarm., *De ordine*, cap. 9; Lugo, *De sacram. in gen.*; Franzelin, *De sacram.*, p. 47; De Augustinis, thes. 13; Pesch, VI, n. 223; Van Rossum, n. 461 ss.; S. Thom., *Suppl.* q. 37, art. 2 ss.; in IV, D. 24, q. 2, art. 3; S. Bellarminus, *De ordine*, cap. 9; S. Bonaventura, in IV, D. 24, p. 2, art. 1; Scotus, in V, D. 24, q. unic., n. 8 ss.; Suarez, disp. 2, sect. 6; De Lugo, *De sacram. in genere*, disp. 2, sect. 5, n. 98; Gasparri, n. 1038 ss.; Van Rossum, *op. cit.*, n. 12 ss.; Otten, VI, n. 358 ss.; Pesch, VII, n. 621 ss.; De Augustinis, *De ordine*, thes. 7; Billot, *De Ecclesiae sacramentis* II, thes. 30; Sasse, *De sacramento ordinis*, thes. 7; Perrone, *De ordine*, cap. 4, n. 123, aliique plurimi qui in textu allegantur.

peritur in utraque Ecclesia latina et graeca, *unde utraque servat omnia essentialia a Christo instituta*, quamvis determinatio signi sensibilis et materialis praedictam potestatem significantis, diversa sit apud Graecos et Latinos et in ipsa Ecclesia latina pro diversis temporibus » (2).

Quaenam sit revera mens *Gonet* et aliorum certo haud constat. Non satis quippe apparet, utrum ipsi tribuant necne Ecclesiae potestatem determinandi, *etiam sub poena nullitatis*, signum sacramentale in specie. Si auctores isti concederent Ecclesiae huiusmodi potestatem, profecto eorum sententia non distingueretur a prima.

4. Nonnulli putant Christum D. instituisse ritum essentialem sacrae ordinationis *in specie*, quem Ecclesia nullo modo mutare valet; at simul addunt, Christum dedisse Ecclesiae potestatem addendi ritui essentiali aliquam caeremoniam tanquam conditionem *sine qua non*, adeo ut, ea non servata, sacramentum valide conferri nequeat.

5. Demum plures docent Christum D. materiam et formam sacramenti ordinis *in specie* determinasse, non autem *in genere* tantum, ita ut Ecclesia nequeat materiam et formam huius sacramenti mutare seu signo sacramentali specifico aliud signum sufficere, aut ei aliquid *substantialiter* addere vel subtrahere. Quare, aiunt, ea materia et forma, quae olim viguit in Ecclesia et quae hodie alicubi viget, v. g. apud Orientales, *ubique* et *semper* pro valida habenda est.

127. 6. Ex relatis sententiis *prima* et *quarta* potissimum attendendae sunt, utpote omnino inter se oppositae. Aliae enim ad unam vel alteram ex iisdem optime, quoad substantiam, reduci possunt ac revera reducendae sunt.

128. Argumenta prioris sententiae. — Praecipua argumenta haec sunt:

1º Ecclesiae ea sola potestas deneganda est, attentis amplissimis verbis Christi D. eiusque perspecta plenitudine iurisdictionis, quae vel repugnat ipsius fini vel manifeste excluditur a S. Scriptura aut a Traditione, i. e. a divino eiusdem Ecclesiae Conditore. Atqui quod Ecclesia determinare valeat materiam et formam sacramenti ordinis, nec S. Scriptura nec Traditio excludit, neque id ipsius fini repugnat. Ergo.

2º Christus D. non determinavit in specie materiam et formam sacramenti ordinis, vel saltem non constat determinasse. Ergo dicendum

(2) *Clypeus thom.*, disp. 2, art. 3, § 3, n. 62.

necessario, potestatem id faciendi commisisse Ecclesiae. Quae autem pendent ab Ecclesiae potestate, ea profecto mutari possunt vi eiusdem potestatis.

3º Sicut Ecclesia statuit formam canonicam celebrationis matrimonii et impedimenta dirimentia, atque huiusmodi ratione tangit valorem *matrimonii* et consequenter *sacramenti*, quia matrimonium inter baptizatos est semper et necessario sacramentum; ita eodem modo eademque ratione tangere potest valorem sacramenti ordinis, nam si nulla exsistit repugnantia quoad matrimonium, nulla videtur quoque admittenda repugnantia quoad sacramentum ordinis.

Dices: Ecclesia non tangit directe et immediate sacramentum qua sacramentum, sed matrimonium, quatenus praefinit qua forma sit ineundum et quaenam personae sint habiles. Nihil inde; nam inter baptizatos nequit haberi validum matrimonium, quin sit eo ipso sacramentum (can. 1012, § 2).

Instabis: Christus evexit ad sacramenti dignitatem ipsum contractum matrimonialem inter baptizatos, contractum equidem validum seu legitimum (cfr. can. 1012, § 1). Porro Ecclesia per impedimenta et formam celebrationis afficit proprie et directe contractum matrimonialem, quatenus determinat *an*, *a quibus* et *quomodo* iste contractus valide seu legitime ineundus sit.

Hoc quidem verum est, sed nihil profecto inde sequitur. Sane in consensu sive contractu matrimoniali inter baptizatos, quod sacramentum est, reperitur quoque materia et forma sacramenti, eaque necessario in ipso consensu seu contractu reperiri debet (3). Quare eo ipso quod Ecclesia declarat validum aut invalidum contractum matrimonialem, declarat quoque validam aut invalidam materiam et formam sacramenti matrimonii.

Instabis iterum: Christus D. non praefinivit in specie quinam sit contractus matrimonialis validus, sed illum legitime determinatum a competente auctoritate ecclesiastica elevavit ad sacramenti dignitatem, quatenus signum efficax gratiae eundem constituit.

Id nostram doctrinam plane confirmat. Nam etiam in sacramento ordinis, ut in sacramento matrimonii, Christus D. statuit omne signum validum et legitimum esse efficax seu collativum gratiae, ideoque sacramentum: Ecclesiae autem commisit praefinire quodnam sit huiusmodi signum validum et legitimum, quod inde erit signum efficax gratiae seu sacramentum.

4º Diversitas disciplinae inter Ecclesiam latinam et Ecclesiam

(3) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 30 ss.

orientalem nullatenus explicari potest, nisi admittatur in Ecclesia praedicta potestas. Etenim certum atque indubitatum est, sacramentum ordinis in Ecclesia orientali, aliter ac in Ecclesia latina, *sola manuum impositione conferri* (n. **182**), absque instrumentorum traditione.

5º Sacram ordinationem inde ab exordio Ecclesiae manuum impositione peractam esse, perspicue docent *Acta Apostolorum*, Scriptores aevi apostolici, Patres, antiquissima monumenta ecclesiastica. Nonnisi serius, in Ecclesia latina, caeremonia traditionis instrumentorum introducta fuit. Porro si Ecclesia non valeret materiam ordinationis mutare, seu alium ritum substantialem addere aut substituere, cur posset permittere ut in scholis et inter Doctores serio dubitaretur de valore sacrae ordinationis sine instrumentorum porrectione peractae, atque illam, omissa forte ista porrectione, praecipere ex integro esse iterandam?

6º Decretum Eugenii IV pro Armeniis, sive dicatur definitio infallibilis ex cathedra, ut nonnulli censent, sive censeatur documentum dogmaticum etsi non ex cathedra latum, ut aliis videtur; manifeste sententiam hanc confirmat. Nam loquens de materia et forma sacramenti ordinis, verba facit dumtaxat de porrectione instrumentorum. Ergo supponit ritum substantialem ordinationis esse mutatum, et quidem legitime, habito praesertim respectu ad disciplinam antiquam.

7º Nisi admittatur ista sententia, complures sunt difficultates cum theologicae, tum canonicae et historicae, quae vix aut ne vix quidem solvi possunt; dum, ea admissa, facilem et perspicuam solutionem obtinent. Ergo.

8º Haec sententia optime conciliatur cum doctrina Concilii Tridentini, docentis, Ecclesiam praescripta de sacramentis ferre posse, *salva eorum substantia*. Nam quando Ecclesia determinat hanc aut illam materiam vel formam, non mutat id quod Christus D. constituit seu sacramenti substantiam. Huc spectant quae scite tradit *Ysamberti:* « Propria rei alicuius substantia debet attendi formaliter, et penes proprium suum esse formale... Atqui formale sensibilis in ratione talis signi, seu habentis hanc particularem significationem, non est quod sit hoc sensibile sumptum materialiter, v. g. quod sit liber Evangeliorum, sed quod significatio (sic inserviendi sacrificio Missae per diaconum) inexsistat illi: unde, cum haec eadem significatio reperiatur, *ubi substernitur ei aliquid aliud materiale per institutionem Ecclesiae, fit ut tunc Ecclesia, loquendo proprie, nihil mutet in substantia talis sacramenti* » (4).

(4) *De ordine*, d. 3, a. 7.

129. Argumenta secundae sententiae. — Opinio, quae tenet Christum *essentialia* sacramenti *in genere* determinasse, facta Ecclesiae potestate determinandi signum sensibile et materiale expressivum potestatis, ita tamen ut Ecclesiae determinatio valorem sacrae ordinationis seu substantiam eiusdem nullatenus attingat, hisce praesertim nititur rationibus:

1º Ex una parte necessario admittendum, Christum D. essentialia sacramenti ordinis saltem in genere determinasse; secus nec dici posset, nec revera esset auctor huius sacramenti. Ex alia parte autem concedendum profecto, quae a Christo solum in genere praefinita fuerunt, ab Ecclesia ex peculiari potestate a divino suo Fundatore recepta esse specifice determinanda.

2º Ritus essentialis sacrae ordinationis *semper* et *ubique locorum* unus atque idem sit oportet. Quod autem verificari non posset, si determinatio facta ab Ecclesia attingeret ipsam substantiam seu valorem sacramenti ordinis.

3º Admissa hac sententia, facile et clare explicatur diversitas disciplinae Ecclesiae orientalis et latinae. Dicendum quippe materiam et formam Latinorum et Orientalium in sacramento ordinis, *materialiter* quidem esse diversas, *formaliter* vero easdem, cum essentialia a Christo constituta tam in Ecclesia latina quam in Ecclesia orientali plane vigeant.

130. Argumenta tertiae sententiae. — Haec sententia, quatenus affirmat Christum ritum essentialem in specie determinasse, iisdem nititur rationibus, quas affert quarta sententia. Quatenus vero affirmat, Ecclesiam habere potestatem addendi ritui essentiali conditionem *sine qua non*, argumentum desumit, ob analogiam, ex disciplina Ecclesiae circa matrimonium. Sicut nuptiae, aiunt patroni, ante Tridentinum clandestine celebratae, validae erant, post publicatum Concilium invalidae sunt, ita quoque sacramentum ordinis antea sine peculiari caeremonia, scil. traditione instrumentorum, validum fuit, nunc vero invalidum est (5).

131. Argumenta quartae sententiae. — Sententia, quae affirmat Christum D. determinasse *in specie* materiam et formam sacramenti ordinis, ita ut Ecclesia minime valeat ritum substantialem mutare seu aliud signum sacramentale alii addere vel substituere, sequentes affert praecipuas rationes:

(5) Cabassutius, *Notitia eccl. saec.* IV. Disp. et App. ad Conc. Carth. IV, n. 4 ss.; Gammachaeus, Doct. Sorbonic., *in* III^am^ *part.*, *de sacram. ordinis*, cap. 4 et 5, et alii.

132. 1° *Ex S. Scriptura.*

S. Scriptura tam perspicue ac frequenter materiam sacramenti ordinis tradit, ut revera dici possit ac debeat eam a Christo D. *in specie* determinatam fuisse.

Item forma clare determinata reperitur eo sensu quod est *oratio* seu *invocatio Spiritus Sancti.*

Arcudius merito animadvertit: « Dicere materiam huius sacramenti non esse determinatam, quod quibusdam viris doctis visum est, aliquam haberet probabilitatem si divinae Litterae de ea non loquerentur; sed nihil *frequentius* et *usitatius* cum in sacris paginis, tum Conciliis et Doctoribus hac caeremonia, ubi de hoc sacramento incidit sermo. *Unde si nolumus negare sacramentum ordinis in Ecclesia latina... necesse est pro materia huius sacramenti solam impositionem manuum assignare. Hanc enim solam Apostoli, Concilia et plerique Patres commemorant* » (6).

133. 2° *Ex natura Ecclesiae.*

Ecclesia a Christo instituta est societas una atque immutabilis, cuius tria sunt fundamenta seu elementa constitutiva: *regimen, fides* et *cultus.* Sicuti Ecclesia non potest mutare regimen et finem, ita neque sacramenta ullo modo immutare valet.

« Quis enim fingat instituisse Christum unum ritum Baptismi vel Eucharistiae pro Graecis et alium pro Latinis? *Hoc sane alienum est ab omni ratione et ab omni Ecclesiae sensu,* ut ex Concilio Florentino satis constat; alioquin... certe dici posset, diversis temporibus posse variari sacramentorum essentias, ita ut quod nunc sufficit, antea non fuerit sufficiens, vel e contrario; quia non est maior ratio de diversis locis quam de diversis temporibus... *Esset autem absurdissimum dicere sacramenta ex Christi institutione essentialiter variari pro temporum diversitate:* quia neque ista multiplex institutio Christi a principio facta fuit, aut nobis tradita, nec postea aliquo tempore per specialem revelationem manifesta est: *una est ergo institutio quae immutabilis perseverat omni tempore: eadem ergo est universalis pro omnibus locis* ». Ita *Suarez* (7).

134. 3° *Ex praxi Ecclesiae.*

Si Christus dedisset Ecclesiae suae potestatem mutandi essentialia sacramenti ordinis, Ecclesia huiusmodi potestate usa esset, et quidem per *publicum* et *sollemne decretum* universo christifidelium coetui *rite promulgatum.* De tali decreto historia silet omnino.

(6) *De concordia Eccl. occid. et orient.*, lib. VI, cap. 7.
(7) Disp. 2, sect. 6, n. 4.

Imo si revera Ecclesia illam potestatem accepisset, non solum potuisset, « verum etiam *debuisset* quandoque ea uti atque mutare substantiam sacramentorum. Hoc officium ursisset e. g. quando a manibus sacrilegorum haereticorum vel schismaticorum eripienda erant sacrosancta sacramenta (puta Eucharistiae, ordinis), quibus schisma vel haeresis fulciebatur et perpetuebatur. Sed Ecclesia numquam hoc fecit. Quum autem nefas sit asserere, ipsam defuisse officio suo, dicamus oportet, eam huiusmodi potestatem sibi non agnoscere » (8).

135. 4° *Ex ratione theologica.*

Eatenus aliqua potestas tribuenda est Ecclesiae, quatenus ea probetur vel ex S. Scriptura, vel ex Patribus, vel ex Conciliis aliisve Traditionis fontibus. Porro ex his capitibus nulla huc usque allata fuit probatio neque afferri potest. Ergo.

136. 5° *Ex Concilio Trid.*

Concilium Trid. docet Ecclesiae competere potestatem ea statuendi quae administrationem et venerationem sacramentorum respiciunt, non autem quae ad eorum substantiam pertinent.

« Declarat (sacra Synodus) hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, *salva illorum substantia,* ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret » (9).

137. 6° *Ex magisterio Ecclesiae.*

Clemens VI an. 1351 ad Catholicon Armeniorum hanc quaestionem inter alias direxit: « Si credidisti et adhuc credis R. Pontificem circa administrationem sacramentorum, *salvis semper illis, quae sunt de integritate et necessitate sacramentorum,* posse diversos ritus Ecclesiarum Christi tolerare, et etiam concedere, ut serventur » (10).

Ergo R. Pontifex nihil potest circa ea, quae sunt de integritate et necessitate sacramentorum.

138. Doctrina tenenda. — 1. In primis probe distinguenda est quaestio theoretica, *an Ecclesia potestatem a Christo D. acceperit determinandi in specie materiam et formam quorumdam sacramentorum,* a

(8) Card. Van Rossum, n. 483.
(9) Sess. XXII, cap. 2. De sensu verborum Concilii Tridentini: « *salva illorum substantia* » egregie disserunt Lennerz (*Gregorianum*, 1922, p. 385 ss.); d'Alès (*Recherches de science religieuse*, 1919, p. 132 ss.); Cavallera (*Le décret du Concile de Trente sur les sacrements en général*, in *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 1914, p. 361).
(10) Denz., n. 3019.

quaestione practica, *an, quando et quomodo Ecclesia revera usa sit huiusmodi potestate.*

Huc spectant quae habet *Benedictus XIV:* « Data Ecclesiae facultate, de qua est sermo, gratis omnino et arbitrario fingitur, quod Ecclesia ea usa fuerit: dicant enim, *ubi, quando, quo saeculo, in quo Concilio, a quo Pontifice* facta sit huiusmodi mutatio? Enimvero, si Ecclesia ab ordinationis ritu ea ablegasset, quae antiquitus fiebant, cogeremur utique affirmare, ordinationis materiam et formam fuisse Ecclesiae auctoritate mutatas, novasque in antiquis subrogatas. Sed cum omnia quae habentur in antiquis Ritualibus perseverent intacta, ac sancte et integre etiam nunc peragantur, *nemo facile credet, illa eadem, quae iampridem satis erant, nunc ad ordinis sacramentum perficiendum amplius non sufficere* » (11).

2. Nulla ex relatis sententiis omnino certa et vera dici potest, cum nullum argumentum decisivum et peremptorium exsistat in favorem huius alteriusve sententiae.

3. Quaedam argumenta allata a patronis quartae sententiae, scil. argumenta deducta *ex S. Scriptura, ex natura Ecclesiae, ex ratione theologica, ex Concilio Tridentino* et *ex magisterio Ecclesiae* (n. **132** ss.), sunt valde debilia, ita ut inde nec certa nec solide probabilis conclusio deducenda videatur. Solidum et fundatum, contra, est argumentum *ex praxi Ecclesiae* depromptum (n. **134**).

Pariter argumentum in favorem prioris sententiae deductum ex eo quod Ecclesia statuit formam canonicam celebrationis matrimonii et impedimenta dirimentia (n. **128**, 3°), est debile admodum. Cetera, contra, huius sententiae argumenta sunt vere solida et fundata. De aliis sententiis, secunda nempe et tertia, non est cur verba faciamus, attentis iis quae supra animadvertenda censuimus (n. **127**).

4. Omnibus diligenter et accurate consideratis, prima sententia intrinsece probabilior videtur, perspectis praesertim argumentis *primo, secundo, quarto, quinto* et *septimo*, scil. Christus D. *in genere* tantum instituit sacramentum ordinis, Ecclesiae vero potestatem dedit materiam ac formam *in specie* seu *in individuo* determinandi.

Hanc sententiam plurimi Doctores, tum ante Concilium Tridentinum tum postea, aut explicite aut saltem implicite tenent, inter quos etiam quidam praeclarissimi theologi qui Concilio Tridentino interfuerunt, v. g. *Tapperus* et *Petrus Soto*. Etiam post Tridentinam Synodum, theologi et canonistae numero complures et auctoritate praestantes eam profitentur. Immo *Diana*, qui floruit saec. XVII, hanc doctrinam *communem* inter theologos sui temporis vocat (12).

(11) *De Synodo dioec.*, lib. III, cap. 10, n. 10.
(12) Tract. 5 *de ord.*, resol. 1ª.

Inter patronos huius sententiae recenseri possunt: *Alexander Alensis, S. Bonaventura, Capreolus, Paludanus, Petrus Cantor, Innocentius IV, Tapper, Petrus Soto, Diana, Amort, Gonet, Sylvius, Natalis Alexander, Gotti, Billuart, Salmanticenses, Ysambert, Hallier, Card. De Lugo, Hurter, De Guibert, Schmid, Pourrat, Morinus, Gamachaeus, Habert, Brancatius de Laurea, Henno, Mastrius, Krisper, Wirceburgenses, Coninck, Praepositus, Antoine, Sardagna, Arriaga, De Rhodes, Platel, Mayr, Simmonet, Gormaz, Lacroix, Sporer, Ferraris, Holzmann, Arcudius, Ballerini-Palmieri, Billot, Harent, Galtier, d'Ales, Hugueny*, et alii (13).

Quaedam testimonia opportune referenda ducimus.

Tapperus (14): « Determinationem autem materiae et formae, hoc est, certi signi sensibilis, sub quo Spiritus Sanctus daretur, Christus Apostolis suae Ecclesiae praepositis reliquit... Qui Apostoli primo, vel suo spiritu apostolico vel Christi suggestione (nam de speciali mandato aut institutione nihil habent Scripturae) utebantur manuum impositione, tamquam huius sacramenti materia. Nam de verbis etiam nihil meminerunt... Quando autem linguae, ut cetera miracula cessabant, oportebat ob confusam, incertam et indistinctam manus impositionis significationem, proprium ac determinatum signum institui atque assumi... Nec solum in hoc sacramento materiam et formam determinandi potestate usi sunt Apostoli, verum etiam in sacerdotio... Sola namque manus impositione sacramentum ordinis olim conferebatur, nunc autem alia

(13) Alexander Alensis, *Summa*, part. IV, q. 5, membr. 3, a. 2; S. Bonaventura, in IV Sent. D. 7, a. 1, q. 1; Capreolus, *l. c.*; Innocentius IV, *Comment. Decret.* lib. I, cap. *Presbyter*; Tapperus, Opera, tom. II, art. 12 de confirm.; Petrus Soto, *De institutione sacerdotum*, lect. 4 de sacram. ord.; Diana, tract. 5 *de ord.*, resol. 1; Amort, *Theol. mor. et schol.*, *De sacramentis in genere*, d. 2, q. 2; Gonet, *Clypeus thomisticus de sacram. in gen.*, c. 2, et *de ord.*, c. 3; Sylvius, *De ord.*, q. 37, a. 2; Natalis Alexander, *Theol. dogm. mor.*, *de sacram in gen.*, c. 3, prop. 2; Gotti, *De ord.*, q. 6, dub. 1, n. 11; Billuart, *De ord.*, d. 2, a 1; Salmanticenses, *in III part.*, q. 60, a. 5, n. 7; Ysambert, *De ord.*, d. 3; Hallier, *De sacris elect. et ordin.*, p. 2, s. 2, c. 2, a. 1; Morinus, *De sacris ordin.*, p. 3, exerc. 7, c. 6, n. 2, et *De admin. poenit.*, lib. VIII, c. 17; Gamachaeus, *De ord.*, c. 4; Habert, *Liber Pontif. Graecorum*, obs. 1ª de chrismate, p. 703; Brancatius de Laurea, in IV Sent., *de sacram. in genere*, d. 2, n. 45; Henno, *De sacram. in gen.*, d. 8, q. 4; Mastrius, *De sacram. in gen.*, d. 1, n. 112, et *De ord.*, d. 4, n. 36; Krisper, *De sacram. in gen.*, p. 570; Wirceburgenses, *De ord.*, n. 117; Coninck, *De sacram.*, d. 20, n. 65; Praepositus, *De ord.*, n. 109; Antoine, *Theol. dogm.*, *de sacram.*, c. 2, a. 2; Sardagna, tom. VII, n. 462; Arriaga, *De sacram.*, d. 6, n. 10, d. 57, n. 6; De Rhodes, *De sacram.*, d. 1, q. 2, a. 2, n. 3; Platel, *op. cit.*, n. 1004 ss.; Mayr, *De sacram.*, n. 71; Simmonet, *De ord.*, d. 3, a. 3; Gormaz, *De sacram.*, n. 79; Lacroix, lib. VI, p. 1, n. 16; Sporer, *De ord.*, n. 18; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Ordo*, art. 1, n. 47; Holzmann, *De sacram.*, n. 13; Arcudius, *De concordia Eccl. Occid. et Orient. in septem sacram.*, lib. VI, c. 4; Ballerini-Palmieri, *Opus mor.* tract. 5 *de ordine*, dub. 1, n. 14 s.; Billot, *De sacram.*, I, th. 2; II, th. 30; Harent, *La part de l'Eglise dans la détermination du rite sacramentel*, in *Etudes religieuses*, tom. 73, p. 315 ss.; d'Ales, in *Recherches de science religieuse*, 1919, p. 116 ss.; Card. De Lugo, *De sacram. in genere*, disp. III, n. 81-103; Hurter, *Inst. theol.*, III, n. 287, ed. 10ª; De Guibert, in *Revue pratique d'apologétique*, tom. XIX, an. 1914, p. 211 ss.; Schmid, *Die Gewalt der Kirche bezüglich der Sakramente*, in *Zeitsch. f. kath. Theol.*, 1908, p. 43, 254; Pourrat, *La théologie sacramentaire*, p. 268 ss., ed. 3ª; Hugueny, *L'institution des Sacrements*, in *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 1914, p. 236.

(14) Opera, to. II, *de confirm.*, art. 12 (Coloniae Agrippinae, 1582, p. 143).

materia et verba sunt praecepta, ex quibus consistit, ut unumquodque sacramentum haberet propriam materiam... Ubi enim non est determinata materia et forma a Christo instituta, ibi ipse Ecclesiae praepositis reliquit statuendum et ordinandum id quod pro maiori Ecclesiae utilitate, pro temporum ratione viderent expedire ».

Sardagna quaerit « An Christus non tantum in genere, sed etiam in specie, vel secundum speciem infimam, per se ipsum determinaverit formam et materiam omnium sacramentorum? ». Et respondet: « Christum D. aliquorum sacramentorum materiam et formam nonnisi generatim determinasse, ac reliquisse Apostolorum et Ecclesiae arbitrio delectum rerum et verborum, quae apta essent ad significandum sacramenti effectum. *Prob.* assertio tum *negative*, quia neque ex Scriptura neque ex Traditione ostendi potest, omnium sacramentorum materiam et formam secundum speciem infimam ab ipso Christo fuisse determinatam: tum etiam *positive*, ex diverso ritu, quo utitur Ecclesia Graeca et Latina in conferendo diaconatu et presbyteratu... » (15).

Et alibi, loquens expresse de sacramento ordinis, ait: « *Dices* II. Materia essentialis sacramenti ordinis debet esse eadem ubique et omni tempore. Atqui in Ecclesia graeca semper, in latina autem per plura saltem saecula materia essentialis fuit sola impositio manuum. Ergo. *Resp.* D. M. Materia essentialis debet semper et ubique esse eadem *in ratione signi sensibilis potestatis traditae*, id est, *debet semper esse eadem formaliter*, C. M. *Materialiter*, seu in ratione alicuius rei, et verborum aliquorum quae adhibentur, N. M. Christus non instituit, neque determinavit materiam et formam ordinationis presbyteri et diaconi in specie infima seu atoma, ut aiunt; sed generatim tantum voluit, ut ordinatio fieret per aliquam actionem externam et sensibilem, significativam potestatis quae ordinato traditur et per aliqua verba quae eandem potestatem expressius significarent, *determinationem in specie huius signi et verborum relinquens Ecclesiae, quae potestatem habet signum illud et verba iustis de causis mutandi*, modo et res et verba usurpet apta ad significandum sacrae ordinationis effectum » (16).

Antoine docet: « Determinatio materiae facta a Christo non est aequalis in omnibus sacramentis. Nam in aliquibus materiam determinavit in specie etiam infima, ut aquam elementarem in baptismo, oleum in extrema unctione etc.; in aliquibus vero determinavit tantum in genere, ut in matrimonio legitimum contractum determinavit tantum in genere. Quando autem materia determinata est tantum in genere, *Ecclesia potest uti qualibet materia, quae intra genus illud continetur* » (17).

Et alibi, de sacramento ordinis, ait: « Christus non determinavit in specie ultima materiam et formam sacramenti ordinis, sed tantum secundum rationem genericam signi sensibilis apti ad significandam potestatem sacerdotalem... Nam instituit tantum generatim, ut ordo conferretur per aliquam actionem

(15) *Theol. dogmatico-polemica*, to. VI, art. 1, controv. 1, n. 23 s.
(16) *Op. cit.*, t. VII, art. VI, controv. II, n. 449.
(17) *Theol. univ.*, tract. *de sacram. in genere*, art. II, ob. 1.

externam et sensibilem ordinantis, significativam potestatis quae ordinato traditur, et per aliqua verba quae eandem potestatem magis determinate et clarius significarent; *illius vero actiones seu materiam et verborum illorum in specie determinationem reliquit Ecclesiae* » (18).

Card. De Lugo docet: « Secunda difficultas et gravior potest esse ex sacramento ordinis, in quo videtur Ecclesia mutasse aliquid circa materiam et formam... Huic difficultati responderi potest, materiam et formam huius sacramenti eo modo, quo a Christo fuit instituta, non posse mutari: Christum tamen non determinasse in individuo materiam et formam materialiter sumptas, sed solum voluisse, quod conferretur ordo per aliquod signum sensibile significativum potestatis, quae traditur, et per verba hoc ipsum exprimentia. Hanc doctrinam supponit Innocentius IV communiter receptam in capite *Presbyter, de sacramentis non iterandis*... Hoc ipsum insinuat Bellarm. tom. II, lib. unic. de sacram. ordin., cap. 9, in fine » (19).

Dolendum quod patroni alterius opinionis, v. g. *Sasse* (20), *Card. Van Rossum* (21) et alii, satis perspecta habere non videantur tot Doctorum testimonia eorumque argumenta, quae profecto mature serioque perpendenda sunt.

Addendum, praeterea, laudatos Doctores, qui floruerunt post Concilium Tridentinum, non solum rem fuse atque accurate tractasse, sed verba ipsa eiusdem Concilii: « *salva illorum substantia* » perspecta habuisse, suamque sententiam secundum doctrinam et mentem Patrum Tridentinorum tradidisse. Ita v. g. *Tapperus*, *Sardagna*, *Billuart*, *Antoine*, etc.

In confirmationem dictorum pauca sufficere censemus Doctorum testimonia.

Sardagna ait: « *Dices* IV. Ecclesia, iuxta Tridentinum Sess. XXI, cap. 2, non potest mutare substantiam sacramentorum. Atqui materia pertinet ad illorum substantiam. Ergo. *Resp.* C. M. D. m. Generatim signum aliquod sensibile, aptum ad significandam potestatem sacerdotis vel diaconi, pertinet ad substantiam sacrae ordinationis, *C. min.* Hoc determinatum signum sensibile, atque in specie infima, pertinet ad sacrae ordinationis substantiam, *Neg. min.* Sacramenti substantia consistit in materia et forma, quales Christus instituit: Christus autem instituit generatim pro materia ordinationis actionem aliquam externam, significativam potestatis traditae, pro forma verba aliqua potestatem hanc expressius significantia, relicta Ecclesiae potestate actionem illam et verba in specie determinandi » (22).

Item *Antoine* dicit: « Ex Conc. Trid. Sess. 21, c. 2 Ecclesia nihil potest mutare circa substantiam sacramentorum. Ergo. *Resp.* Nego sequel. mai. Quia... etiamsi Ecclesia latina postea aliquid addidisset materiae essentiali, *non tamen mutasset substantiam sacramenti*, nam sacramenti substantia consistit in materia et forma, quales instituit Christus. Nam Christus instituit

(18) *Op. cit.*, tract. *de sacram. ordinis*, 32, ob. 2.
(19) *De sacramentis*, disp. 2, sect. 5, n. 85 s.
(20) *Institutiones theologicae de sacramentis Ecclesiae*, I, p. 129.
(21) *Op. cit.*, n. 483.
(22) *Op. cit.*, to. VII, art. VI, controv. II, n. 461.

tantum generatim pro materia ordinationis actionem aliquam externam et sensibilem ordinantis significativam potestatis quae ordinato traditur, et pro forma aliqua verba eandem potestatem determinatius ac clarius significantia, relicta *Ecclesiae potestate determinandi in specie actionem illam et verba* » (23).

Pariter *Billuart* dicit: « Ecclesia non potest mutare materiam sacramentorum, alias mutaret eorum substantiam, quod est contra Trid. Sess. 21, cap. 2. Ergo. *Resp.* D. ant. Ecclesia non potest mutare materiam sacramentorum formaliter sumptam in ratione signi, et ut a Christo institutam, *C.*; materialiter sumptam in ratione rei, *N.* Sic enim mutare materiam, non est mutare substantiam sacramenti » (24).

5. Concludendum igitur, utramque sententiam libere ac tuto retineri posse, utpote intrinsece atque extrinsece vere probabilem; sententiam tamen affirmativam seu primam probabiliorem videri, rationibus in eius favorem adductis diligentissime consideratis.

Articulus II.

De materia et forma in genere.

139. Praemittenda. — 1. Materia *remota* sacrae ordinationis, generatim loquendo, sunt instrumenta singulis ordinibus propria.

Materia *proxima*, item generatim loquendo, est traditio istorum instrumentorum.

Dicimus *generatim loquendo*, quia ipsa manus eiusque impositio est materia sacramenti ordinis. Quare, proprie et accurate, variae distinctiones faciendae sunt, ut materia singulorum ordinum rite exponatur.

2. Forma sunt verba Episcopi seu ministri in traditione instrumentorum prolata.

140. Materia et forma substantialis et accidentalis. — 1. Materia et forma *substantialis* ea est, quae requiritur ad valorem ordinationis, ita ut, si forte omittatur aut mutetur, eo ipso ordinatio nulla seu invalida sit. Contra *accidentalis* est, quae validitatem ordinationis minime tangit, adeo ut, ea omissa vel immutata, ordinatio valida profecto sit, quamvis fortasse illicita.

(23) *Theol. univ.*, tract. *de sacram. ordinis*, § 2, ob. 4.
(24) *Summa S. Thomae*, to. IX, tract. de sacram. ordinis, dissert. II, art. 1, ob. 1.

2. Si agitur de ordinibus ab ipsa Ecclesia institutis, v. g. de minoribus, materia et forma tam *accidentalis* quam *substantialis* unice pendent ex voluntate eiusdem Ecclesiae, ut evidens est. Si agitur, contra, de ordinibus a Christo D. directe et immediate institutis, v. g. de diaconatu et presbyteratu, materia et forma *substantialis* ipsum Christum auctorem habent; materia et forma *accidentalis* ex Ecclesiae voluntate procedunt, generatim loquendo, eiusque arbitrio mutari possunt.

3. Quaenam *substantialis*, quaenam *accidentalis* sit materia vel forma, nec facile nec certo potest semper statui et cognosci, praesertim si agitur de sacramento ordinis in genere, et eo vel magis de nonnullis ordinibus in specie.

4. Ex resolutione controversiae de materia resolvitur quoque controversia de forma. Nam sicut plures adversarii dicunt formam essentialem saltem partialiter constitui illis verbis, quae comitantur instrumentorum traditionem, ita alii affirmant formam esse illa verba, quae ad manuum impositionem pertinent.

In tribus ordinibus sacramentalibus formae sunt illae orationes quae manuum impositionem comitantur (1).

Verba autem quae occurrunt in illis orationibus alia sunt *imperativa*, alia *deprecativa*. Certum est verba *imperativa* esse recentioris originis, cum antiquitus in usu non fuisse plane constet.

5. Quoad ritum *substantialem* sacramenti ordinis magnum momentum obtinet Decretum seu Instructio Eugenii IV pro Armeniis. Circa huiusmodi Decretum plures sunt sententiae Doctorum ac multae quaestiones moventur. Quare opportunum ducimus de eo fusius et accuratius verba facere (n. **141** ss.).

Articulus III.

De Decreto seu Instructione Eugenii IV pro Armeniis.

141. Occasio et finis Decreti. — 1. Post factam in Concilio Florentino unionem Graecorum cum Ecclesia Romana editamque Eugenii IV Const. « *Laetentur coeli* », 14 iul. 1439, actum fuit de unione Armeniorum cum eadem Romana Ecclesia. Nam, cum Graeci in eo erant ut, unione peracta, proficiscerentur, advenerunt quatuor oratores

(1) Cfr. Gasparri, nn. 1038, 1073, 1109 ss.; Pesch, VII, n. 630; De Augustinis, *De re sacram.*, lib. IV, tract. 7, art. 7; Otten. VI, n. 365; Van Rossum, n. 89 ss., etc.

Armenii, «*quaerentes et ipsi unionem fideique rectitudinem*», ut referunt Acta (1).

Eugenius IV paterna benevolentia eos excepit ac tres deputavit Cardinales, qui eos audirent atque examinarent. Porro in rebus fidei Armenii valde ignari reperti sunt, quia seiuncti a populis christianis, circumdati a schismaticis et infidelibus — Turcis, Persis, Tartaris et Moscovitis — in gravissimos errores paulatim lapsi erant, adeo ut vix articulorum fidei vestigia apud eos invenirentur.

2. Quare opportunum habitum est compendium quoddam totius doctrinae christianae pro ipsis conficere «tam circa divinae Unitatem essentiae et divinarum personarum Trinitatem, quam D. N. Iesu Christi humanitatem et septem Ecclesiae sacramenta et alia ad fidem orthodoxam et ritus universalis Ecclesiae pertinentia».

3. Res brevi et sine difficultate absoluta est. *Eugenius IV* Decreto «*Exultate Deo*» diei 22 nov. 1439, approbante Florentino Concilio, tradidit «*sub quodam brevi compendio orthodoxae fidei veritatem*», ut ipse ait, «ne ulla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenios haesitatio esse valeat, atque idem per omnia sapiant cum Sede Apostolica, unioque ipsa stabilis et perpetua sine ullo scrupulo perseveret».

Compendium istud orthodoxae fidei, de quo loquitur *Eugenius IV*, complectitur octo capita: 1º Symbolum Nicaenum; 2º definitionem IV Concilii oecumenici Chalcedonensis de duabus naturis in Christo; 3º definitionem VI Concilii oecumenici, Constant. III, de duabus voluntatibus et operationibus in Christo; 4º praeceptum ut suscipiant S. Leonem M., Conc. Chalcedon. aliaque Concilia oecumenica; 5º «ecclesiasticorum Sacramentorum veritatem pro ipsorum Armeniorum tam praesentium quam futurorum faciliori doctrina sub hac brevissima redigimus forma»; 6º Symbolum Athanasianum; 7º decretum unionis Graecorum; 8º decretum de festis.

142. Doctrina de sacramentis. — 1. Decretum «*Exultate Deo*» Eugenii IV, in cap. 5 ubi sermo est de sacramentis, haec habet: «Novae Legis septem sunt sacramenta, videlicet baptismus, confirmatio etc. Haec omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquid desit, non perficitur sacramentum... Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum *baptisma*... Materia huius sacramenti est aqua vera et naturalis... Forma autem est: *Ego te baptizo*, etc... Secundum sacramentum est *confirmatio*, cuius materia est chrisma... Forma autem

(1) Apud Labbe-Coleti, to. XIII, 538.

est: *Signo te*, etc... Sextum sacramentum est *ordinis*, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem, diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem... Forma sacerdotii talis est: *Accipe potestatem offerendi* etc., et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur».

2. Hoc Decretum seu Instructio Eugenii IV pro Armeniis magnum habet momentum in quaestione de qua agitur, cum Pontifex expresse loquatur de materia et forma etiam sacramenti ordinis.

Accurate perpendendam rem ducimus.

143. Num Decretum seu Instructio pro Armeniis infallibili auctoritate gaudeat. — 1. Plures docent Papam Eugenium cum Concilio Florentino definivisse *infallibili auctoritate* sacrae ordinationis essentiam sitam esse in porrectione instrumentorum.

Ita sentiunt *Ruardus Tapper, Ios. Angles, Ovandus, Seraph. Capponi a Porrecta, Gonet* (2).

2. Rationes praecipuae huius sententiae sunt istae:

1º Finis Instructionis, aiunt, fuit docere Armenios «*fidei rectitudinem*». Porro fidei rectitudo traditur a R. Pontifice infallibili auctoritate. Ergo.

2º Sollemnitas Decreti, quod datur «*sacro hoc approbante Florentino Concilio*», id plane confirmat.

3º Accedunt verba ipsa et modus loquendi Eugenii IV, qui expresse declarat se velle Armenios docere, «*ne ulla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenios haesitatio esse valeat*»; declarat se complecti «*brevi compendio orthodoxae fidei veritatem, quam super praemissis Romana profitetur Ecclesia*». Igitur Pontifex proponit doctrinam orthodoxam, doctrinam scil. quam profitetur Ecclesia Romana, ideoque infallibili auctoritate propositam.

4º Clausulae in ipso Decreto contentae manifesto ostendunt R. Pontificem ex cathedra esse locutum, quatenus infallibili magisterii auctoritate Armenios catholicam doctrinam docuerit.

144. 3. Plerique tenent Papam Eugenium infallibili auctoritate non definivisse sacrae ordinationis essentiam consistere in traditione instrumentorum, ideoque Decretum pro Armeniis non esse locutionem

(2) Ruardus Tapper, *De sacram. ordin.*, art. 17, § de materia autem; Ios. Angles, *Flores qu. in 4, de sacram. ordinis*, art. 1, dub. 1 et 4; Ovandus, *Breviloq. in 4 Sent.*, D. 24, prop. 11; Seraph. Capponi a Porrecta, *In Suppl.* q. 37, art. 5. Append.; Gonet, *Clypeus thom. de sacram. ordinis*, disp. 2, art. 3, § 1, n. 45 et alii.

ex cathedra ac propterea omnino et necessario suscipiendum tamquam irreformabile.

Argumenta praecipua huius sententiae sunt ista:

1º Definitio ex cathedra ligat universam Ecclesiam, tum Latinam tum Orientalem. Porro si revera Eugenius IV definivisset ritum essentialem sacramenti ordinis in porrectione instrumentorum atque in forma eam concomitante sitam esse, tam Latina quam Orientalis Ecclesia hoc credere et practice retinere deberet sub poena nullitatis sacramenti. Sed, contra, aliter omnino res se habuit et habet. Nam Orientales instrumentorum porrectionem non adhibent, et nihilominus numquam dubitarunt de valore ordinationis, nec unquam Sedes Apostolica declaravit eorum ordinationes esse invalidas propter defectum traditionis instrumentorum.

Nec, aiunt, dici potest Eugenium hoc definivisse pro Ecclesia Latina, non autem pro Ecclesia Orientali, quia *a*) definitio ex cathedra universam tenet Ecclesiam, tam Orientalem quam Latinam; *b*) Eugenius directe et immediate alloquitur Armenios qui sunt Orientales, non autem Latinos; *c*) R. Pontifex non dicit porrectionem instrumentorum esse ritum essentialem sacramenti ordinis pro Ecclesia latina, sed ritum essentialem Ecclesiae catholicae (3).

2º Ratio agendi Sedis Apostolicae id confirmat. Sane quae de fide definita sunt, S. Sedes tenetur ita defendere, tueri ac propugnare, ut reiicere et damnare debeat quidquid in contrarium asseratur. Porro etiam post laudatum Decretum Eugenii IV plures theologi docuerunt traditionem instrumentorum ad essentiam sacrae ordinationis non pertinere, vel praeter illam traditionem aliquid aliud, nempe manuum impositionem, requiri ad valorem ordinationis. Si revera Eugenius IV locutus fuisset infallibili magisterio, Sedes Apostolica debuisset praefatos theologos admonere eorumque doctrinam proscribere. Hoc non fecit. Ergo.

3º Summi Pontifices, non obstante Decreto Eugenii IV, ritum orientalem ut validum et ratum semper habuerunt, quin unquam exegerint ut sacra ordinatio conferretur instrumentorum traditione. Immo Leo X Brevi « *Accepimus nuper* », 18 maii 1521, et Clemens VII Brevi « *Provisionis* », 26 mart. 1526, expresse prohibuerunt quominus Graeci a suis ritibus et observantiis abducerentur. Paulus V Brevi « *Solet circumspecta* », 10 dec. 1615, diserte probavit et confirmavit Graecorum ritum in sacramentorum administratione.

4º Concilium Trid., non obstante Decreto seu Instructione Eugenii IV, docet (Sess. XIV, cap. 3) presbyteros per manuum impositionem ordinari; declarat (Sess. XXIII, cap. 2) essentialia presbyteratus et diaconatus diserte a S. Scriptura tradi, cum tamen S. Scriptura nullibi loquatur de traditione

(3) Card. Van Rossum, *op. cit.*, n. 413.

calicis et patenae ac libri Evangelii; probat (Sess. XXIII, cap. 3) ordinem esse signum efficax gratiae seu verum sacramentum ex *II ad Tim.* I, 6, ubi de sola manuum impositione sermo est. Si Decretum Eugenii IV fuisset infallibilis definitio doctrinae catholicae, Tridentina Synodus illam profecto retulisset et confirmasset.

5º Praelaudatum Decretum Eugenii IV caret notis oraculi infallibilis. Sane eatenus aliqua locutio fit ex cathedra estque infallibilis, quatenus a R. Pontifice, omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungente, definiatur doctrina de fide vel moribus *ab universa Ecclesia tenenda*. In hunc finem necesse est, tum ut Summus Pontifex intendat docere universam Ecclesiam, tum etiam ut doctrinam revera in notitiam universae Ecclesiae deducat.

Quod profecto factum non fuit. Hinc est quod S. Antoninus, qui Concilio Florentino usque ad finem interfuit, loquens de essentia sacrae ordinationis numquam provocat ad Eugenii IV Decretum, immo ne illud memorat quidem.

6º Clemens VIII in *Instr. super ritibus Italo-Graecorum*, 30 aug. 1595, contra doctrinam traditam in Decreto Eugenii IV, recognoscit et approbat ut materiam validam sacramenti extremae unctionis oleum infirmorum a simplici sacerdote benedictum. Id manifesto supponit Eugenium IV essentiam sacrae ordinationis infallibili auctoritate nequaquam definivisse.

7º Ipsa Decreti verba hoc evidenter confirmant. Nam in fine eiusdem Decreti seu Instructionis haec leguntur: « Hoc saluberrimum synodale Decretum cum omnibus suis capitulis, declarationibus, diffinitionibus, traditionibus, praeceptis et statutis omnemque doctrinam in ipso descriptam... cum omni devotione et obedientia acceptant, suscipiunt et amplectuntur ».

Igitur Decretum diserte distinguit inter *definitiones* et inter *traditiones, praecepta, statuta* et *doctrinam*. Vox « *definitiones* » comprehendit Symbolum Nicaenum et definitiones Concilii Chalcedonensis et Constantinopolitani. Quae exponuntur de sacramentorum materia et forma, referuntur tantum ut *doctrina*, ad quam se conformare debebant Armenii, doctrinam quippe tunc temporis communem in Ecclesia Latina.

8º Ex refutatione argumentorum contrariae opinionis tradita doctrina confirmatur.

Sane ex fine alicuius decreti, ex modo loquendi R. Pontificis, ex clausulis etc. potest solum probabiliter argui, nequaquam cum plena certitudine inferri, ipsum ex cathedra esse locutum. Exercitium quippe potestatis extraordinariae magisterii seu infallibilitatis solum a R. Pontificis voluntate pendet.

Verba Decreti ostendunt eius singulare momentum et pondus, sed infallibilem eiusdem valorem minime probant. Addendum, praeterea, verba « *ne ulla in futurum de fidei veritate apud Armenios haesitatio esse valeat* », optime referri possunt ac referenda sunt reapse ad definitiones Conciliorum oecumenicorum, quae in Decreto insertae reperiuntur.

145. Quid revera doceat Decretum Eugenii IV pro Armeniis de essentia sacramenti ordinis. — 1. Nonnulli dicunt Decretum non esse intelligendum de materia et forma *essentiali* sacrae ordinationis, sed solum de *integrante* et *accessoria*, quam Eugenius IV optavit ab Armeniis superaddi manuum impositioni, ut rituum uniformitate firmius adhaererent Ecclesiae Latinae. Ita v. g. Morinus, Hugo Menardus, S. Alphonsus (4) et alii.

S. Alphonsus (l. c.) ait: « Congruentius respondetur quod Eugenius non quidem determinavit materiam *essentialem* ordinis, sed solum voluit Armenios instruere de omni ritu Ecclesiae Romanae, cuius unionem illi ambiebant ».

2. Alii censent Decretum pro Armeniis loqui tantum de *parte* essentiae sacramenti ordinis, scil. de traditione instrumentorum, quia altera pars, nempe *impositio manus*, Armeniis nota erat et in usu. Quare, aiunt, necesse non erat, ut Pontifex expresse de hac sermonem faceret.

Quae sententia videtur carere solido fundamento. Etenim Armeniis probe nota erat quoque materia et forma aliorum sacramentorum; et nihilominus Decretum integram exponit doctrinam et singulorum *integram* tradit materiam et formam essentialem.

Praeterea si revera Eugenius sibi persuasum habuisset, sacramentum ordinis non conferri nisi manuum impositione et instrumentorum traditione, existimans, Armenios adhibere dumtaxat manuum impositionem, debuisset Armenios monere et praecipere ut ordines apud ipsos collatos denuo conferrentur, debita forma et materia adhibita.

Demum notandum, Armenios tempore Decreti Eugenii IV i. e. an. 1439 nequaquam ignorasse ritum traditionis instrumentorum. Sane anno 1342 adunati in Concilio Sisensi, Summo Pontifici Benedicto XII testati erant, iam inde a saec. XII apud ipsos receptum fuisse hunc ritum in sacra ordinatione (5).

(4) Morinus, *De sacram. ordinis*, part. 3, exerc. 7, cap. 1; Hugo Menardus, *in notis ad S. Greg. libr. sacram.* pag. 504 ss. (Migne, *P. L.*, LXXVIII, 191); S. Alph. lib. VI, n. 12.

(5) Martène-Durandus, *Veterum scriptorum et monumentorum... collectio*, to. VII. Concilium habitum est in Urbe Sisensi, praesidente Patriarcha Mechitar et assistentibus 6 Archiepiscopis, 22 Episcopis, multisque Abbatibus.

In art. 92 dicitur: « Ordinem diaconatus sic damus... Episcopus tradit Evangelium ad auscultationem vivorum et memoriam mortuorum. Deinde tradit thuribulum cum incenso... Quando vero sacerdotem ordinamus, hoc modo facimus... Post haec accipit Episcopus patenam cum corpore Domini et calicem cum sanguine et dat in manibus eorum, dicens: Accipe potestatem per gratiam Dei signare et perficere Sanctam Eucharistiam pro vivis et mortuis ».

3. Alii opinantur Decretum seu Instructionem Eugenii IV docere veram *essentiam* sacramenti ordinis in *sola* instrumentorum porrectione una cum formula: *Accipe potestatem*, etc. sitam esse. Ita v. g. Card. Van Rossum (6).

146. Argumenta praecipua huius opinionis sunt ista:

a) Decretum aequaliter loquitur de omnibus sacramentis, indicans materiam, formam, ministrum et effectus. Porro quod docet de baptismo, de confirmatione etc., dicendum, idem quoque docere de sacramento ordinis. Itaque si de aliis sacramentis docet quae sit vera et integra materia ac forma, id ipsum docet etiam de sacramento ordinis.

b) Decretum expresse declarat tria ad omne sacramentum requiri: materiam, formam et ministrum qui intendit facere quod facit Ecclesia. Docet materiam sacramenti ordinis esse traditionem instrumentorum, formam verba: *Accipe potestatem*, etc., ministrum Episcopum, atque nullum aliud requisitum indicat. Ergo si tria a Decreto enumerata adsunt, secundum eius doctrinam sacramentum conficitur; si, contra, ex his aliquid desit, non conficitur.

c) Si quid aliud, praeter traditionem instrumentorum, secundum Decretum requireretur ad essentiam sacramenti ordinis, scil. manuum impositionem et orationem, hoc dici debuisset et procul dubio dictum esset. Atqui nihil aliud expresse aut aequivalenter ponitur vel indicatur. « Unde necessario dicendum est, Decretum pro Armeniis revera essentiam sacramenti ordinis in *sola* traditione instrumentorum reponere » (7).

147. Num Decretum Eugenii IV pro Armeniis sit vero et proprio sensu dogmaticum. — 1. Nonnulli Auctores etiam ex illis qui censent Decretum Eugenii IV non esse infallibile, quatenus non sit definitio ex cathedra (cfr. n. **143**). docent tamen Decretum esse vere et proprie dogmaticum.

(6) *Op. cit.*, n. 409.
(7) Card. Van Rossum, *op. cit.* n. 396.

Verum ii quoque Doctores qui tenent esse dogmaticum vero et proprio sensu, discrepant inter se in definienda vera indole et natura eiusdem. Nam alii dicunt esse documentum magisterii ordinarii, alii documentum magisterii extraordinarii, alii esse declarationem officialem seu authenticam doctrinae Ecclesiae.

2. Plures censent Decretum non esse vere et proprie dogmaticum. Quare S. Alphonsus ait: « Censetur Eugenius, loquendo de sacramento ordinis, *non omnia dogmatice asseruisse*, sed in pluribus se accommodasse ad communem loquendi modum, quo res in septem ordinibus adhibitae utpote discrimen uniuscuiusque ordinis expressius significantes, communiter vocantur materiae sacramentorum » (8).

148. Doctrina tenenda de natura, indole et valore Decreti Eugenii IV pro Armeniis. — 1. Certum est, attenta praesertim agendi ratione Sedis Apostolicae quae plenam libertatem relinquit inquisitionis, discussionis et contradictionis (cfr. n. **143**), Decretum non esse definitionem infallibilem ex cathedra.

2. Nec probabilius Decretum dici potest vere et proprie doctrinale. Rationes praecipuae sunt istae:

1° Pars quinta Decreti refert fere ad verbum opusculum S. Thomae: « *De articulis fidei et sacramentis Ecclesiae* ». Loquens autem de materia et forma sacramenti ordinis, iisdem prorsus verbis utitur ac S. Doctor. Inde iure inferri videtur Decretum exponere doctrinam tunc temporis communiter in Ecclesia latina receptam.

2° Si Decretum esset revera dogmaticum, explicari non posset agendi ratio S. Antonini qui Concilio Florentino usque ad finem interfuit, ut supra dictum est, et aliorum Doctorum qui expresse loquentes de sacramento ordinis nullam faciunt mentionem de praedicto Decreto.

Notandum, nonnullis Patribus ipsius Concilii Tridentini Decretum incognitum videri (9).

3° Si praefatum Decretum Eugenii IV esset vere et proprie dogmaticum, Sedes Apostolica debuisset et deberet illud ad omnium notitiam deferre eiusque observantiam urgere. Quod factum non fuit, nec fit. Ergo.

Immo ex Doctoribus complures fuerunt, religione ac pietate praestantes, Sancti quoque et Ecclesiae Doctores, qui contrariam Decreto proposuerunt doctrinam, eam ut certam et veram asserentes. Romani Pontifices numquam

(8) Lib. VI, n. 12.
(9) Cfr. De Guibert, in *Bulletin de Littérature eccl.*, 1919, pag. 85.

reclamarunt, nec unquam Decretum Eugenii IV de essentia sacramenti ordinis vindicarunt, defenderunt aut suum fecerunt. Quomodo posset explicari huiusmodi agendi ratio Summorum Pontificum, si Decretum esset vere et proprie dogmaticum?

3. Decretum probabilius loquitur de materia et forma essentiali, et quidem partiali tantum; sed hoc sensu, quatenus nempe refert doctrinam et praxim tunc temporis in Ecclesia latina vigentem.

148bis. Const. « Sacramentum Ordinis » Pii XII, 30 nov. 1947. — « 1. Sacramentum Ordinis a Christo Domino institutum, quo traditur spiritualis potestas et confertur gratia ad rite obeunda munia ecclesiastica, unum esse idemque pro universa Ecclesia, catholica fides profitetur; nam sicut Dominus Noster Iesus Christus Ecclesiae non dedit nisi unum idemque sub Principe Apostolorum regimen, unam eandemque fidem, unum idemque sacrificium, ita non dedit nisi unum eundemque thesaurum signorum efficacium gratiae, id est Sacramentorum. Neque his a Christo Domino institutis Sacramentis Ecclesia saeculorum cursu alia Sacramenta substituit vel substituere potuit, cum, ut Concilium Tridentinum docet (Conc. Trid., Sess. VII, can. 1, *De Sacram. in genere*), septem Novae Legis Sacramenta sint omnia a Iesu Christo Domino Nostro instituta et Ecclesiae nulla competat potestas in « substantiam Sacramentorum », id est in ea quae, testibus divinae revelationis fontibus, ipse Christus Dominus in signo sacramentali servanda statuit.

« 2. Quod autem ad Sacramentum Ordinis de quo agimus spectat, factum est ut, non obstante eius unitate et identitate, quam nemo unquam e catholicis in dubium revocare potuit, tamen, aetatis progressu, pro temporum et locorum diversitate, illi conficiendo ritus varii adiicerentur; quod profecto ratio fuit cur theologi inquirere coeperint, quinam ex illis in ipsius Sacramenti Ordinis collatione pertineant ad essentiam, quinam non pertineant: itemque causam praebuit dubiis et anxietatibus in casibus particularibus, ac propterea iterum iterumque ab Apostolica Sede humiliter expostulatum fuit, ut tandem quid in Sacrorum Ordinum collatione ad validitatem requiratur, suprema Ecclesiae auctoritate decerneretur.

« 3. Constat autem inter omnes Sacramenta Novae Legis, utpote signa sensibilia atque gratiae invisibilis efficientia, debere gratiam et significare quam efficiunt et efficere quam significant. Iamvero effectus, qui Sacra Diaconatus, Presbyteratus et Episcopatus Ordinatione produci ideoque significare debent, potestas scilicet et gratia, in omnibus Ecclesiae universalis diversorum temporum et regionum ritibus sufficienter significati inveniuntur manuum impositione et verbis eam determinantibus. Insuper nemo est qui ignoret Ecclesiam Romanam semper validas habuisse Ordinationes graeco ritu collatas absque instrumentorum traditione, ita ut in ipso Concilio Florentino, in quo Graecorum cum Ecclesia Romana unio peracta est, minime Graecis impositum sit, ut ritum Ordinationis mutarent vel illi instrumentorum traditionem insererent: immo voluit Ecclesia ut in ipsa Urbe Graeci secundum proprium

ritum ordinarentur. Quibus colligitur, etiam secundum mentem ipsius Concilii Florentini, traditionem instrumentorum non ex ipsius Domini Nostri Iesu Christi voluntate ad substantiam et ad validitatem huius Sacramenti requiri. Quod si ex Ecclesiae voluntate et praescripto eadem aliquando fuerit necessaria ad valorem quoque, omnes norunt Ecclesiam quod statuit etiam mutare et abrogare valere.

« 4. Quae cum ita sint, divino lumine invocato, suprema Nostra Apostolica Auctoritate et certa scientia declaramus et, quatenus opus sit, decernimus et disponimus: Sacrorum Ordinum Diaconatus, Presbyteratus et Episcopatus materiam eamque unam esse manuum impositionem; formam vero itemque unam esse verba applicationem huius materiae determinantia, quibus univoce significantur effectus sacramentales, — scilicet potestas Ordinis et gratia Spiritus Sancti, — quaeque ab Ecclesia qua talia accipiuntur et usurpantur. Hinc consequitur ut declaremus, sicut revera ad omnem controversiam auferendam et ad conscientiarum anxietatibus viam praecludendam, Apostolica Nostra Auctoritate declaramus, et, si unquam aliter legitime dispositum fuerit, statuimus instrumentorum traditionem saltem in posterum non esse necessariam ad Sacrorum Diaconatus, Presbyteratus et Episcopatus Ordinum validitatem.

« 5. De materia autem et forma in uniuscuiusque Ordinis collatione, eadem suprema Nostra Apostolica Auctoritate, quae sequuntur decernimus et constituimus: In Ordinatione Diaconali materia est Episcopi manus impositio quae in ritu istius Ordinationis una occurrit. Forma autem constat verbis « Praefationis » quorum haec sunt essentialia ideoque ad valorem requisita: « *Emitte in eum, quaesumus, Domine, Spiritum Sanctum, quo in opus ministerii tui fideliter exsequendi septiformis gratiae tuae munere roboretur* ». In Ordinatione Presbyterali materia est Episcopi prima manuum impositio quae silentio fit, non autem eiusdem impositionis per manus dexterae extensionem continuatio, nec ultima cui coniunguntur verba: « Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, etc. ». Forma autem constat verbis « Praefationis » quorum haec sunt essentialia ideoque ad valorem requisita: « *Da, quaesumus, omnipotens Pater, in hunc famulum tuum Presbyterii dignitatem; innova in visceribus eius spiritum sanctitatis, ut acceptum a Te, Deus, secundi meriti munus obtineat censuramque morum exemplo suae conversationis insinuet* ». Denique in Ordinatione seu Consecratione Episcopali materia est manuum impositio quae ab Episcopo consecratore fit. Forma autem constat verbis « Praefationis », quorum haec sunt essentialia ideoque ad valorem requisita: « *Comple in Sacerdote tuo ministerii tui summam, et ornamentis totius glorificationis instructum coelestis unguenti rore sanctifica* ». Omnia autem haec fiant sicut per Apostolicam Nostram Constitutionem « Episcopalis Consecrationis » diei trigesimi novembris anni 1944 statutum est.

« 6. Ne vero dubitandi praebeatur occasio, praecipimus ut impositio manuum in quolibet Ordine conferendo caput Ordinandi physice tangendo fiat, quamvis etiam tactus moralis ad Sacramentum valide conficiendum sufficiat.

« Tandem quae supra de materia et forma declaravimus ac statuimus, nequaquam ita intelligere fas sit ut vel paulum negligere vel praetermittere liceat ceteros « Pontificalis Romani » ritus constitutos; quin immo iubemus ut omnia data praescripta ipsius « Pontificalis Romani » sancte serventur et perficiantur.

« Huius Nostrae Constitutionis dispositiones vim retroactivam non habent; quod si dubium aliquod contingat, illud huic Apostolicae Sedi erit subiiciendum.

« Haec edicimus, declaramus et decernimus, quibuslibet non obstantibus, etiam speciali mentione dignis, proindeque volumus et iubemus ut eadem in « Pontificali Romano » quam ratione evidentia fiant. Nulli igitur homini liceat hanc Constitutionem a Nobis latam infringere vel eidem temerario ausu contraire... » (10).

148ter. Natura, indoles, valor Constitutionis Pii XII. — 1. Constitutio inscribitur: *De sacris Ordinibus diaconatus, presbyteratus, episcopatus*. Igitur hos tantum Ordines respicit, non autem Ordines minores et subdiaconatum.

2. Praedicta Constitutione dirimitur *quoad futurum* controversia, de qua supra, per saecula inter Doctores acriter agitata. Consulto dicimus: *quoad futurum*, quia Pontifex expresse dicit: « Huius Nostrae Constitutionis dispositiones vim retroactivam non habent ».

3. Duplicem respectum habet Constitutio: alterum *dogmaticum*, alterum *disciplinaren*, ideoque sub hoc duplici respectu adaequate spectari debet, ut eius natura et valor accurate cognosci valeant. Quare Papa ait: « *Declaramus* et, quatenus opus sit, *decernimus* et *disponimus* ». Aliud quippe est declarare, aliud decernere ac disponere. Cum Pontifex aliquid *declarat*, significat illud iam esse, antecedenter et independenter ab eius manifestatione; quando *decernit* ac *disponit*, denotat aliquid novi, scil. actum positivum quo incipit esse id quod prius non erat.

4. Quaestiones theoreticae de materia et forma, de natura et valore Decreti pro Armenis, consulto insolutae manent ex Pii XII Constitutione, ac propterea libere in scholis adhuc pertractari possunt.

5. In **diaconali** ordinatione *materia* est Episcopi manus impositio, et quidem una, quae in toto ordinationis ritu occurrit. Traditio libri Evangeliorum ad valorem non requiritur.

Forma necessaria et sufficiens unice habetur in verbis Praefationis quae impositionem manus Episcopi immediate subsequuntur, scil.: *Emitte in eum, quaesumus, Domine, Spiritum Sanctum, quo in*

(10) *Acta Apost. Sedis*, 1948, p. 5 ss.

opus ministerii tui fideliter exsequendi septiformis gratiae tuae munere roboretur ».

In **presbyterali** ordinatione *materia* eaque unica est Episcopi prima manuum impositio, quae silentio fit. Excluditur proinde tra- ditio instrumentorum.

Forma continetur in verbis Praefationis. Haec tantum tamquam essentialia indicantur: « *Da, quaesumus, omnipotens Pater, in hunc famulum tuum presbyterii dignitatem, innova in visceribus eius spiri- tum sanctitatis, ut acceptum a Te, Deus secundi meriti munus obtineat, censuramque morum exemplo suae conversationis insinuet* ».

In **episcopali** consecratione *materia* est manuum impositio, quae una occurrit facienda ab Episcopo consecratore vel, quoties adsunt, ab Episcopis conconsecratoribus.

Forma exprimitur per verba Praefationis, quae sola essentialia sunt, nimirum: « *Comple in sacerdote tuo ministerii tui summam et ornamentis totius glorificationis instructum, caelestis unguenti rore san- ctifica* ».

5. Ex Constitutione requiritur quidem ad liceitatem tactus phy- sicus in manuum impositione, at sufficit tactus *moralis* ad valorem, scil. extensio manuum super caput ordinandi sine contactu corporali. Tactus physicus habetur etiam si Episcopi manus obiectae sint chi- rothecis aut ordinandi caput capillamento opertum sit.

6. Normae *doctrinales* contentae in Constitutione obligant sta- tim, ut palam est; normae *disciplinares* reguntur praescripto can. 9.

Si dubia occurrant de ordinum valore, sive praeteriti temporis, sive futuri, ea subiicienda erunt Sedi Apostolicae, quae authenticum dabit responsum. Notandum, dubia de validitate ordinum, qui ante Constitutionem Pii XII collati fuerunt, ex dispositionibus eiusdem Constitutionis per se et adaequate solvi non possunt (11).

(11) De praedicta Constitutione copiose atque erudite agit P. Hurth in *Periodica*, 1948, pag. 9ss.

ARTICULUS IV.

De materia et forma ordinum minorum in specie.

149. Materia et forma ostiariatus. — 1. Materia sunt claves Ecclesiae, quas singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum minister pronuntiat verba: « *Sic agite, quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus quae his clavibus recluduntur* ».

Claves tradendae sunt materia *remota;* traditio earundem materia *proxima.*

Licet uti clavi qualicumque (1). Sed in praxi servandum est prae- scriptum *Pontificalis Rom.*, ex quo duae claves ecclesiae ordinando tradi debent (2).

2. Verba, quae profert minister dum tradit claves, rationem ha- bent *formae.*

3. Alii ritus, nempe quod ordinandus, duce archidiacono vel alio eius vice fungente, claudat et aperiat ostium ecclesiae, et pulset cam- panas, non requiruntur *ad valorem* ordinationis, sed solum de prae- cepto. Imo, etiam ratione praecepti, opus non est ut ordinandus claudat et aperiat ostium ecclesiae *cum clavi*, nec ut pulset plures campanas, sed una sufficit et, deficiente campana, satis est ut pulset tintinna- bulum altaris (3).

150. Materia et forma lectoratus. — 1. Materia *remota* est liber lectionum, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum minister dicit: « *Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fide- liter impleveritis officium vestrum, partem cum iis, qui verbum Dei bene administraverunt ab initio* ».

Materia *proxima* est traditio istius libri lectionum.

Liber tradendus potest esse vel *Missale*, vel *Breviarium*, vel vo- lumen S. Scripturae (4).

2. Verba, quae profert minister in traditione libri, habent rationem *formae.*

(1) S. R. C. 11 mart. 1820, ad 7; S. C. de Prop. Fide, 27 sept. 1843.
(2) S. R. C. 20 iul. 1899.
(3) S. R. C. 12 nov. 1831, ad 5; 27 sept. 1873, ad 2, 3, 4.
(4) S. R. C. 27 sept. 1873, ad 5.

3. Olim *lector* Evangelium quoque in Missa legebat; quod munus postea reservatum fuit soli diacono.

Certe iam ab Ecclesiae initio in magno honore fuit munus legendi in Ecclesia, tum quia pauci artem legendi tunc callebant, tum quia legere verbum Dei et Episcopum vel presbyterum iuvare in praedicatione erat maxime honorificum.

Lectores peculiari scientia, prae aliis clericis minoribus, praediti esse debebant, ut rite munere suo fungerentur. Eorum munus intime coniunctum erat cum diaconi officio, ita ut immediate post diaconos interdum nominentur et in eis virtutes ac dotes diaconorum requirantur (5).

151. Materia et forma exorcistatus. — 1. Materia remota est liber exorcismorum, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum minister pronuntiat haec verba: « *Accipite et commendate memoriae et habete potestatem imponendi manus super energumenos sive baptizatos sive catechumenos* ».

Liber porrigendus potest esse vel *Missale*, vel *Pontificale*, vel *Rituale*.

Materia *proxima* est traditio huius libri.

2. *Forma* autem sunt verba, quae proferuntur a ministro dum librum tradit.

152. Materia et forma acolythatus. — 1. Materia remota est duplex, scil. 1° candelabrum cum candela exstincta, quod (id est et candelabrum et candelam) ordinandi tangere debent manu dextera, ministro dicente: « *Accipe ceroferarium cum cereo, et sciatis vos ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari, in nomine Domini.* ℟. *Amen* »; 2° urceolus vacuus, quem similiter singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum minister dicit: « *Accipite urceolum ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini.* ℟. *Amen* ».

Ipsi ordinandi, non vero astantes, respondere debent: *Amen* (6).

Materia *proxima* est traditio candelabri cum candela exstincta et urceoli vacui.

2. *Forma* autem sunt relata verba, quibus minister tradit candelabrum et urceolum.

3. Dicuntur *acolythi* (ἀκόλουθοι) scil. *sequentes*, quia comitantur

(5) *Canones Hippolyti*, can. 7, n. 48.
(6) S. R. C. 12 nov. 1831.

subdiaconum luminaria deferentes, quando Evangelium legendum est, et quia sunt pedissequi subdiaconi in vino et aqua ministrandis.

Vocantur etiam ceroferariis, quia tempore Missae cereos accensos deferunt.

153. Preces recitandae. — 1. Post monitionem et preces Episcopus iniungit ex *Pontificali Romano:* « Singuli ad primam tonsuram, vel ad quatuor minores promoti dicite semel septem psalmos poenitentiales, cum litaniis, versiculis et orationibus ».

2. Huiusmodi iniunctio est recentis originis. Obligatio certe non est gravis (7); immo verius non agitur de praecepto proprie dicto, quamvis conveniens omnino sit ut ordinati rite persolvant preces iniunctas.

154. Animadvertenda. — 1. De essentia non est ut instrumenta manu *dextera* tangantur, nec multo probabilius ut adsit tactus physicus et immediatus.

2. Quoad acolythatum, certe de essentia non est ut candela sit exstincta et urceolus vacuus, nec ut ordinandus tangat simul et candelabrum et candelam.

Articulus V.

De ritu primae tonsurae.

155. Ritus essentialis primae tonsurae. — Ritus essentialis hic est: 1° Minister incidit capillos, modo in *Pontificali Rom.* descripto (1), et quidem capillos proprios seu naturales tonsurandi, non comae adscititiae (2); 2° tonsurandus interea recitat formulam: *Dominus pars* etc.

Haec verba recitat, iuxta morem, etiam Episcopus, ut respondit S. R. C. 12 nov. 1831, ad 3; sed eiusdem recitatio ex parte Episcopi non pertinet ad ritum essentialem primae tonsurae, cum non sit praescripta. Sane *Pontif.*

(7) S. Alph. lib. VI, n. 829.

(1) « Pontifex cum forficibus incidit unicuique extremitates capillorum in quatuor locis; videlicet, in fronte, in occipitio, et ad utramque aurem, deinde in medio capitis aliquot crines capillorum ». Ita *Pontif. Rom.* Tit. *de clerico faciendo*.

(2) Sanatio, ad cautelam, facta est de tonsura collata super comam fictitiam. S. R. C., *Romana Collegii Anglorum*, 25 sept. 1846. *Decreta auth.*, n. 2919.

Rom. nullam facit mentionem de Episcopo, sed tantum de candidato: « Quilibet, cum tondetur, dicit: *Dominus pars hereditatis meae...* ».

156. Ritus accidentalis primae tonsurae. — 1. Nonnulli docuerunt superpelliceum et vestem clericalem pertinere ad essentiam ritus. Sed verius impositio superpellicei cum verbis relativis ad essentiam ritus non pertinet; nam recentissima est.

2. De precibus recitandis vide n. **153**.

Neque ad valorem requiritur, ut tonsurandus accedat *veste clericali indutus*.

Nihilominus pro prima tonsura superpelliceum adhiberi debet, ut declaravit S. R. C. *Cenomanen.* 10 an. 1852, ad 5 (3).

3. Cum prima tonsura sit institutionis merae ecclesiasticae, ritus collationis unice pendet ex voluntate Ecclesiae. Hinc est, quod pro varietate temporum et locorum tonsura diversa forma et ratione collata fuit, diversaque fuerunt eiusdem elementa essentialia et accidentalia.

Quare, ubi sermo est de ritu essentiali vel accidentali tonsurae, distinguere oportet inter varia tempora, inter Ecclesiam latinam et orientalem, inter ipsas Ecclesias particulares. Quod universim valet quoque de ordinibus minoribus et subdiaconatu.

ARTICULUS VI.

De materia et forma in genere ordinum maiorum.

157. Nonnulla sedulo animadvertenda. — 1. *Quae* et *quanta* sit Ecclesiae potestas circa sacramenta, nondum definitum est. Proinde libere in scholis catholicis disputari potest (cfr. n. **126** ss.).

Item quid significent verba Concilii Trid. « *salva* illorum (i. e. sacramentorum) *substantia* » (1), certo non constat. Praefata verba videntur omnino intelligenda de iis omnibus iisque tantum (materia, forma et ministro), quae ab ipso Christo D. directe ac immediate praefinita sunt.

(3) *Decreta auth.*, n. 2993.

(1) Sess. XXI, cap. 2.

2. Si certum sit, Ecclesiam per plura saecula habuisse hanc aut illam materiam vel formam ut validam ac sufficientem, eadem etiam hodie ut valida et sufficiens habenda est, nisi *certo* constet Ecclesiam *expresse* eam ut invalidam vel insufficientem declarasse.

Lex enim seu dispositio, quae a voluntate Ecclesiae pendet, eatenus habenda est tamquam irritans vel inhabilitans, quatenus expresse vel aequivalenter statuatur actum esse nullum aut inhabilem esse personam (cfr. can. 11).

Quod sollemne principium generale prae oculis semper habendum est, ut aequum feratur iudicium de iis quae materiam et formam ordinum respiciunt.

3. Si adsit dubium positivum, et agatur de re quae pendet a voluntate Ecclesiae, ipsa supplet profecto. Id ex eiusdem natura et fine sponte consequitur.

4. Ecclesia nequit errare circa *materiam*, *formam* et *ministrum* sacrae ordinationis. Unde si lege generali vel diuturna praxi validam habuit ordinationem tali materia vel forma collatam, ea valida omnino dicenda est; pariter si alia materia aut forma adhibetur in Ecclesia latina et alia in Ecclesia orientali, utraque ordinatio ut valida profecto habenda est.

Hinc probe intelligitur principium supra enuntiatum, quod in hac materia naviter spectandum est.

158. Variae Doctorum sententiae. — 1. Naviter attendendum, nos loqui de ordine qua *sacramento* proprie dicto, ita ut ordines qui non sunt sacramenta utpote institutionis mere ecclesiasticae, huc non spectent.

2. Circa materiam sacramenti ordinis *in genere* tres sunt praecipuae Doctorum sententiae.

Prima tenet essentiam ordinationis reperiri in sola traditione instrumentorum.

Secunda dicit ritum essentialem consistere in sola manuum impositione.

Tertia docet ritum essentialem haberi in manuum impositione simulque in traditione instrumentorum.

3. Hoc *in genere* de ordine qua sacramento. Quod attinet vero ad *presbyteratum*, plurimae sunt sententiae. Nonnulli enumerant sex, alii octo, alii decem, alii plures vel pauciores.

Procul dubio numerus sententiarum augeri potest, si de omnibus et singulis differentiis, quae occurrunt inter Doctores, ratio habeatur. Sed multae ex his differentiis sunt nullius momenti aut fundamento theologico et canonico plane destitutae, ita ut videantur consulto negligendae.

159. 4. Sententiae, ad ordinationem *presbyteralem* quod spectat, quae revera distinguuntur, inter se ob aliquam differentiam substantialem, ad sex apte accurateque reduci possunt.

Consulto autem coarctandam censemus dissertationem nostram ad sententias Doctorum circa ritum essentialem ordinationis *presbyteralis:* tum quia praecipua controversia agitatur circa ritum istius ordinationis; tum quia Doctores *generatim* (2) sibi constant, ita ut ex eorum sententia circa presbyteratum inferri possit, saltem plerumque, quid de episcopatu et diaconatu ipsi sentiant; tum quia enumeratio fieret nimis confusa, complicata et prolixa, nisi restringeretur ad solam ordinationem presbyteralem.

Sex sententiae perspicue et singillatim infra exponentur (n. **161** ss.).

160. Quotuplex sit manuum impositio in ordinatione presbyterali. — Tres distingui solent manuum impositiones: prima, quae fit per Episcopum et presbyteros, silentio; altera, quae statim sequitur, dum Episcopus recitat orationem: *Oremus, fratres carissimi;* tertia in fine Missae, cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris,* etc.

Duae priores impositiones longe verius non sunt nisi una et eadem impositio, quae incipit silentio, dein continuatur et completur dum Pontifex, dexteram extensam cum sacerdotibus tenens super ordinandos, recitat praedictam orationem: *Oremus, fratres carissimi.*

Secunda impositio, quae longe probabilius nonnisi continuatio primae est, videtur sufficere, cum sit vera et proprie dicta manuum impositio, licet facta per plures.

Quidam censent materiam totius ordinationis presbyteralis esse primam impositionem manuum factam ab initio, alii secundam, alii utramque.

Nec inde conveniunt de forma. Iuxta alios ea consistit in verbis Episcopi: *Oremus, fratres carissimi;* iuxta alios in oratione: *Exaudi,* vel sola vel una cum praefatione (3).

Plures docent, per manuum impositionem significari totam ordinationem sacerdotalem, atque inde rite inferunt hanc solam impositionem manuum esse essentialem in illa ordinatione. Nec obstat, aiunt, quod ratio formae postulet verba. Id enim nec semper nec necessario verificatur, v. g. in matrimonio, cuius forma, praeter verba, possunt esse signa vel nutus quibus consensus coniugalis manifestatur.

(2) Dicimus *generatim,* quia nonnulli Auctores minus sibi constare videntur. Nam, etsi v. g. ritum essentialem presbyteratus reponant in porrectione instrumentorum, essentiam tamen episcopatus vel diaconatus collocant in manus impositione, vel tam in traditione instrumentorum quam in manus impositione, vel etiam alias materias et formas afferunt.

(3) Cfr. Tournely, *De sacram. ord.* q. 3, concl. 1 et 2; S. Alph. VI, n. 749; Morinus, p. III, exerc. VII, cap. 1, n. 8; P. Soto, *De instit. sacerd.,* lect. 5, etc.

Ita in sacramento ordinis, per solam manuum impositionem potest exprimi sufficienter potestas sacerdotalis.

Hinc est quod nonnulli tenent potestatem sacrificandi et potestatem absolvendi conferri *simul,* uno eodemque actu; alii, contra, dicunt conferri *distincte* et *seorsim.*

Quae ex dicendis de singulis sententiis clarius patebunt.

161. Sententia prima. — 1. Haec sententia tenet ritum essentialem ordinationis presbyteralis consistere *in sola instrumentorum traditione.*

Proinde materia essentialis *remota* est patena cum hostia et calix cum vino, *proxima* est traditio patenae cum hostia et calicis cum vino.

Forma sunt verba Pontificis: *Accipe potestatem offerre sacrificium Deo,* etc.

Impositio manus ceteraque omnia dicuntur pertinere ad ritum mere accidentalem.

2. Praecipui patroni huius sententiae sunt: *S. Albertus Magnus, Richardus de Mediavilla, Franciscus Mayron, Durandus de S. Porciano, Capreolus, S. Antoninus, Card. Caietanus, Franciscus a Victoria, Dominicus Soto, Ioannes Maior, Ruardus Tapper, Gregorius de Valentia, Petrus de Ledesma, Fagnanus, Gonet, Capisucchius, Grossi, Pichler, Zurla, Galtier, Hugon* (4).

Pro hac sententia plures Auctores afferunt etiam auctoritatem *S. Thomae.* Num recte, infra dicetur (n. **168**).

162. 3. Quaenam argumenta allegant patroni huius opinionis?

Antiquiores, v. g. *S. Albertus M., Capreolus* etc., nullum argumentum afferunt, nec alias opiniones memorant, remque habent uti omnino certam et ab omnibus admissam.

Alii — v. g. *S. Antoninus, Durandus a S. Porciano, Ioannes Maior, Richardus a Mediavilla* aliique — utuntur hoc generali principio, quod ut evidens atque inconcussum retinent. Ritus essentialis, aiunt, in eo

(4) S. Albertus Magnus, *in IV Sent.,* D. 24, art. 38; Richardus de Mediavilla, in IV, D. 24, art. 4, q. 3; Franciscus Mayron, in IV, D. 25, q. 2; Durandus de S. Porciano, in IV, D. 24, q. 3; Capreolus, in IV, D. 24, q. 1, art. 3 ad 3; S. Antoninus, *Summa,* pars. III, tit. 14, cap. 16, § 4; Card. Caietanus, *Opusc.* tom. I, tract. 26; Franciscus a Victoria, *Summa Sacram., de sacram. ordinis,* n. 229; Dominicus Soto, in IV, D. 24, q. 1, art. 4; Ioannes Maior, in IV, D. 24, q. 1; Ruardus Tapper, *de sacram. ordinis,* art. 17, § 4; Gregorius de Valentia, *Disp.* 9 *de sacram. ordinis,* n. 4; Petrus de Ledesma, *De sacram. ordinis,* cap. 3; Fagnanus, *Comment. Decretalium,* lib. I, cap. de sacram. non iterand., n. 10; Gonet, *Clypeus thom., de ordin.,* disp. 2, art. 3, § 1; Capisucchius, *Controv. theol.,* controv. 28, § 16; Grossi, *Tract. theol. mor.,* tract, 26, q. 1, art. 3; Pichler, in lib. I, tit. 16, n. 3; Zurla, *Enchiridion dogm. de sacram.,* suppl. q. 34; Galtier, *Imposition des mains,* in *Diction. de théol. cath.* to. VII, p. 2, col. 1415 ss.; Hugon, *Tract. dogm. de sacram. in communi,* q. 1, art. 4; *de ordine,* art. 2.

signo reponendus est, in quo principalis potestas, quam respicit ordo, significatur expressius. Porro nihil expressius potestatem presbyteralem significat, quam traditio instrumentorum cum verbis: *Accipite potestatem*, etc. Ergo.

Alii provocant ad exemplum Christi D., qui in ultima coena Apostolos suos ordinavit porrigendo ipsis corpus suum et sanguinem.

Multi provocant ad Decretum seu Instructionem Eugenii IV pro Armeniis, nec aliud afferunt argumentum in favorem suae opinionis.

Alii allegant decretalem Gregorii IX seu cap. *Presbyter* (lib. I, tit. 11, *de sacram. non iterandis*).

Gregorius IX ait: «Presbyter et diaconus cum ordinantur manus impositionem tactu corporali (ritu ab Apostolis introducto) recipiunt: quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos, caute supplendum, quod per errorem exstitit praetermissum. Suspensio autem manuum debet fieri, cum oratio super caput effunditur ordinandi».

Circa interpretationem huius capitis plures sunt opiniones Doctorum eaeque inter se discrepantes.

Verior, omnibus accurate perpensis, haec videtur. Pontifex iussit non esse iterandam sacramenti administrationem neque integrum ritum sacrae ordinationis repetendum, ne scandalum populo daretur; praetermissam tamen impositionem manus supplendam esse, sed *caute*, ita ut error a Pontifice commissus aliis ignotus maneat.

Difficultatem nonnulli opponunt ex relatis verbis Gregorii IX: «*ritu ab Apostolis introducto*». Nam, aiunt, si ritus iste seu manus impositio fuit introducta ab Apostolis, profecto non est de essentia ordinis, cum essentialia sacramentorum immediate a Christo D. instituta fuerint.

Responsio perspicua et manifesta. Verba: «*ritu ab Apostolis introducto*» non significant ritum esse *institutum* ab Apostolis, sed ritum a Christo D. constitutum et praefinitum, ab Apostolis in praxim fuisse deductum, ut explicat *Glossa marginalis* et docent *Innocentius IV, Gonzales, Pirhing* aliique canonistae *in h. c.*

Recentiores patroni allegant Decretum Eugenii IV, verba *Pontificalis Romani* et consensum theologorum.

De Eugenii IV Decreto alibi dictum est (n. **148**); de libris liturgicis ac de *Pontificali Rom.* infra erit sermo (n. **173** ss.). Assertus theologorum consensus non exsistit, ut evidentissime patet ex tot variisque sententiis quarum unaquaeque suos habet patronos.

163. Sententia secunda. — 1. Iuxta hanc sententiam ritus essentialis ordinationis presbyteralis consistit *in sola impositione manuum, et quidem prima*.

Cetera omnia, scil. traditio calicis et patenae cum pane et vino, et formula: *Accipe potestatem offerre sacrificium*, etc., et ultima manuum impositio cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum*, etc., dicuntur esse caeremoniae, ad essentiam ordinationis nullatenus pertinentes, ab Ecclesia decursu saeculorum introductae ad maiorem sollemnitatem et clariorem significationem potestatis collatae.

Nomine autem *primae* manuum impositionis nonnulli ex patronis intelligunt eam impositionem, quae fit ab Episcopo, in silentio; nonnulli alteram, quae nempe fit tum ab Episcopo tum a presbyteris, cum oratione; alii intelligunt utramque, quatenus alia aliam complectitur et perficit.

2. Praecipui veteres patroni huius sententiae sunt: *S. Petrus Canisius, S. Bonaventura, S. Alphonsus, Suarez, Gulielmus Antissiodorensis, Petrus de Tarentasia* (Innocentius V), *Thomas Waldensis, Dionysius Carthusianus, Petrus Soto, Card. Hosius, Mart. Becanus, Petrus Coton, Petrus Arcudius, Petavius, Morinus, Ludov. Habert, Natalis Alexander, Gasp. Iuenin, Martène, Berti, Bossius, Chardon, Petrus Collet, Stattler, Panzuti, Bouvier, Porpora*, aliique complures (5).

Plurimi sunt recentiores patroni huius sententiae inter quos praeeminent: *Kenrick, Schouppe, Martinet, Perrone, De Augustinis, Antonius Ballerini, Gury, Gousset, Scavini, Konnings, Franzelin, Del Vecchio, Card. D'Annibale, Palmieri, Sasse, Card. Gasparri, Lehmkuhl, Génicot, Pesch, Many, D'Ales, Tixeront, Straub, Quera, Heiner, Pohle, Sägmüller,*

(5) S. Petrus Canisius, *Opus catech. de sacram. ordinis*, q. 1, 3 et 5; S. Bonaventura, in IV, D. 24, p. 2, art. 2, q. 4; S. Alphonsus, lib. VI, n. 749; Gulielmus Antissiodorensis, in IV, tract. 8, art. 1; Petrus de Tarentasia, in IV, D. 24, q. 5, art. 3; Thomas Waldensis, *Doctrinale fidei*, to. III, *De sacram. ordinis*, cap. 123; Dionysius Carthusianus, *Enarratio in epist. I B. Pauli ad Timoth.*, art. 4; Suarez, *De sacram.*, disp. 2, sect. 3, disp. 33, sect. 4; Petrus Soto, *Tract. de instit. sacerd.*, de ord. lect. 4 et 5 de sacram. ordinis; Card. Hosius, *Confessio cath. fidei*, to. I, cap. 53; Mart. Becanus, *De sacram.*, cap. 26, q. 1; opusc. *de vocat. ministri*, n. 37 ss.; Petrus Coton, *Institio catholica* (contra Calvinum), lib. III, de sacram. ord., cap. 57; Petrus Arcudius, *De concordia Ecclesiae orient. et occident. in septem sacram. administratione*, lib. VI, cap. 7; Petavius, *De eccl. hierarch.*, lib. II, cap. 6, n. 13; Morinus, *De sacram. ord.*, pars III, exercit. 7, cap. 1, 2 et 5; Ludov. Habert, *Theol. dogm. et mor.*, pars I, cap. 7, q. 5; Natalis Alexander, *Theol. dogm. et mor.* lib. II, tract. de ordine, cap. 1, art. 7; Gasp. Iuenin, *Comment. hist. et dogm. de sacram.*, diss. 9, q. 3, cap. 2; Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, lib. I, cap. 8, art. 9, n. 16 ss.; Berti, *De theol. disc.*, lib. XXXVI, cap. 12; Bossius, *Instit. theol.*, lib. II, *de sacram. ordinis*, cap. 2; Chardon, *Dell'Ordine*, lib. I, cap. 11; Petrus Collet, *Instit. theol.*, tract. de ordin., cap. 5, § 3; Stattler, *Theol. christ.*, tract. VI, cap. 6, n. 585 s.; Panzuti, *Sacra theol. specul. Instit.*, tract. VII de ordine, n. 351; Bouvier, *Instit. theol.*, tract. de ordine, cap. 3; Porpora, *Theol. mor.*, tract. 20, part. 2, cap. 5, n. 218.

Dickamp, Arregui, Ubach, Tepe, Huarte, Specht, Card. Van Rossum, Marc, Card. Vives, Schanz, Einig, Otten aliique (6).

3. Argumenta, quibus haec sententia nititur quaeque eam omnino retinendam suadent, infra accurate exponentur (n. 170 ss.).

164. Sententia tertia. — 1. Haec affirmat ordinationem presbyteralem habere duos ritus essentiales, qui correspondent duplici potestati sacerdotii. Duae, aiunt patroni, sunt distinctae potestates sacerdotis: una in corpus Christi verum, alia in corpus Christi mysticum. Ita duo quoque sunt ritus, quibus istae potestates conferuntur. Potestas in corpus Christi verum confertur *traditione calicis cum vino et patenae cum hostia*, et verbis: *Accipe potestatem offerre sacrificium* etc. Potestas in corpus Christi mysticum communicatur ultima *impositione manuum*, cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata*, etc.

In utroque hoc ritu habetur pars essentialis sacrae ordinationis.

2. Huius sententiae patroni praecipui sunt: *S. Bellarminus, Scotus, Vasquez, Elbel, Medina, Toletus, Sanchez, Sayrus, Filliuccius, Lessius, Bonacina, Tanner, Coninck, Laymann, Ioannes a S. Thoma, Barbosa, Aversa, Hallier, Hurtado, Salmanticenses, Macratius, Pallavicinus, Tamburini, Busembaum, Escobar, Gonzales, Pignatelli, Pirhing, Sporer, Sylv. Maurus, Reiffenstuel, Viva, Wiestner, Lacroix, Leurenius, Catalanus, Schmalzgrueber, Pichler, Roncaglia, Antoine, Mazzotta, Billuart, Sardagna, Strugll, Dens, Gagliardus, Voit, Haine, Lottini* (7).

(6) Kenrick, *Theol. dogm.*, tract. XV, cap. 1; *Theol. mor.*, tract. XX, cap. unic., n. 7; Schouppe, *Elementa theol. dogm.*, *de ordin.*, cap. 2; Martinet, *Instit. theol.*, lib. V, art. 4; Perrone, *Praelect. theol.*, *de ordine*, sect. 2, n. 622; De Augustinis, *De re sacramentaria*, de ordine, art. 7; Ant. Ballerini, *Opus theol. mor.*, tract. X, sect. 7, n. 13; Gury, *Theol. mor.*, tract. de ordine, n. 701; Gousset, *Theol. dogm.*, de ordine, cap. 2; Scavini, *Theol. mor.*, lib. III, tract. 11, cap. 1, art. 2, n. 545; Konnings, *Theol. mor.*, *de ordine*, n. 1516; Franzelin, *Tract. de sacram. in genere*, thes. 5; Del Vecchio, *Theol. mor.*, tract. 11, disp. 1, cap. 1, n. 805; Card. D'Annibale, *Summula theol. mor.*, III, n. 290; Palmieri, *De Romano Pontifice*, proleg. § 15, schol. 3; Sasse, *Instit. dogm.*, *de sacram. ordinis*, cap. 3, thes. 7 et 8, cap. 4; Card. Gasparri, *Tract. canonicus de ordinatione*, n. 1079; Lehmkuhl, *Theol. mor.*, II, n. 590; Génicot, *Instit. theol. mor.*, tract. 11, sect. 7, cap. 1; Pesch, *Praelect. dogm.*, *de ordin.*, sect. 2, n. 622; Many, *Praelectiones iuris canonici de sacram. ordinis*, n. 256; D'Ales, in *Recherches de Sciences relig.*, 1919, p. 116; Tixeront, *L'Ordre et les Ordinations*, p. 174 ss.; Straub, *De Ecclesia Christi*, n. 704; Quera, *El Decreto de Eugenio IV para los Armenios y el sacramento del Orden*; Heiner, *Kath. Kirchenrecht*, to. 1, p. 2, sect. 1; Pohle, *Lehrbuch der Dogmatik*, to. III, lib. 6, p. 2, c. 1, art. 1; Sägmüller, *Lehrbuch des Kath. Kirchenrechts*, lib. III, § 49; Dickamp, *Kathol. Dogm.*, to. III, § 64; Arregui, *Summa theol. mor.*, n. 670; Ubach, *Compendium theol. mor.*, n. 756; Tepe, *Instit. theol.*, vol. IV, *de sacram.*, n. 727; Huarte, *De ordine et matrimonio*, prop. 7ª; Specht, *Lehrbuch der Dogmatik*, to. II, § 156; Card. Van Rossum, *De essentia sacramenti ordinis*, n. 113 ss.; Marc, *Instit. mor.*, tract. VII, cap. 1, art. 3; Card. Vives, *Compendium theol. mor.*, n. 650; Schanz, *Sacramentenlehre*, p. 6, § 51; Einig, *Instit. theol. dogm.*, *de ordine*, cap. 2, art. 2; Otten, VI, n. 361 ss.

(7) S. Bellarminus, *De sacram. ordinis*, lib. I, cap. 9; Scotus, in IV, D. 24, q. unic., art. 3; Vasquez, *in Summ.*, disp. 239, cap. 3, 4 et 5; Elbel, *Theol. mor. Sacr.*, p. I, confer. 21, § 1, n. 16; Medina, *De sacram. hom. contin.*, lib. I, cap. 21, 22 et 39; Toletus, *Instr. sacerd.*, tract. de sacram. ord., cap. 2; Sanchez, *Consilia*, lib. VII, cap. I, dub. 3; Sayrus, *De sacram.*,

3. Argumenta huius sententiae, quatenus affirmat traditionem instrumentorum requiri ad essentiam ordinationis, eadem sunt quae afferuntur a patronis primae opinionis; quatenus asserit impositionem manuum item esse ritum essentialem, iisdem fere ac secunda sententia nititur argumentis.

165. Sententia quarta. — 1. Haec dicit duos esse ritus essentiales sacrae ordinationis, scil. *traditionem instrumentorum* cum verbis: *Accipe potestatem* etc., et *primam impositionem manuum.*

Ut supra animadversum fuit, dicitur *prima* impositio manuum, ea quae distinguitur ab *ultima*, peracta cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata* etc. Utrum vero sufficiat prima impositio manuum Episcopi, quae fit in silentio, an requiratur alia quae fit ab Episcopo et presbyteris, addita oratione, an ulterius utraque requiratur, patroni huius sententiae non conveniunt inter se.

Discrimen inter hanc sententiam et tertiam manifestum est. Haec quarta sententia habet ut essentialem *primam* manuum impositionem, quae praecedit porrectionem instrumentorum; illa contra considerat ut essentialem *ultimam* impositionem manuum.

Igitur, secundum hanc opinionem, duplex habetur materia, quae tamen ut una concipienda est, et duplex forma, quae item ad unam dumtaxat reducitur.

2. Patroni huius opinionis praecipui sunt isti: *Liberius a Iesu, Gabriel* seu *Augustinus a Conegliano, Segna, Bonal, Tanquerey, Noldin, Billot, Heinrich-Gutberlet, De Guibert, Van Noort-Verhaar* (8).

lib. II, cap. 2, q. 3, art. 1; Filliuccius, *De sacram. ordinis*, cap. 2, n. 12; Lessius, *De sacram. ordinis*, cap. 1, dub. 5 et 6; Bonacina, *De sacramento ordinis*, punct. 3; Tanner, Disp. 7, q. 2, dub. 4; Coninck, Disp. 20, dub. 7; Laymann, *De sacram. ordinis*, cap. 5; Ioannes a S. Thoma, *Comp. totius doctrinae christianae*, part. I, cap. 11; Barbosa, *Ius eccl.*, lib. I, de presbyt., cap. 34; Aversa, *De ordin.*, q. 2, sect. 8; Hallier, *De sacr. elect. et ordin.*, part. II, sect. 2, cap. 2, art. 1, § 10 et 14; Hurtado, *Tract. de ordin.*, diff. 11; Salmanticenses, *Theol. mor. de sacram.*, tract. 8, cap. 3, punct. 5; Macratius, *Disp. in Summam*, tract. de ordin., disp. 7, sect. 1; Pallavicinus, *De univ. theol.*, lib. IX, n. 158; Busembaum, *Medulla theol. mor.*, lib. VI, tract. 5, cap. 2, dub. 1; Escobar, *Opera*, lib. XXIII, sect. 1, cap. 2; sect. 2, cap. 9; Gonzales, *Comment.* lib. I, tit. 16, cap. 3, n. 6 ss.; Pignatelli, *Consultationes*, to. I, consult. 121; Pirhing, *Ius canon. univ.*, lib. I, tit. 16, n. 5; Sporer, *Theol. sacr.*, part. 2, cap. 1; Tamburini, *De sacram.*, lib. VII, cap. 5; Sylv. Maurus, *Opus theol.*, lib. XIII, tract, 29, q. 266, n. 7 ss.; Reiffenstuel, *Theol. mor.*, tract. 14, dist. 12, q. 2, n. 32; Viva, *Cursus theol. de sacram.*, q. 7, art. 2, n. 5; Wiestner, *Ius eccl.*, lib. I, tit. 16, n. 8 s.; Lacroix, *Theol. mor.*, tract. 5 de sacram. ordin., cap. 2, n. 2130; Leurenius, lib. I, tit. 16, q. 622, n. 3; Catalanus, *Univ. iur. corp.*, part. III, q. 8, cap. 3; Schmalzgrueber, *Univ. ius eccl.*, lib. I, tit. 11, n. 5; Pichler, *Theol. polem.*, part. II, controv. 3, cap. 2, art. 6; Roncaglia, *De sacram.*, tract. 8, cap. 8; Antoine, *Theol. univ.*, tract. de sacr. ord., q. 7, § 2 s.; Mazzotta, Disp. 6, cap. 1, § 1 s.; Billuart, *De sacr. ord.*, diss. 1, art. 3; Sardagna, *Theol. dogm. polem.*, tract. 7, de sacr. ord., q. 7, n. 1551; Strugll, *Tract. IX de sacram.*, q. 3, art. 2, n. 23; Dens, *Tract. theol. de ord.*, § 4; Gagliardus, *Instit. iur. canon.*, lib. II, tit. 10, de sacram. ord., cap. 17; Voit, *Theol. mor. de sacram.*, n. 1085; Haine, *Tract. de ord.*, part. II, q. 24; Lottini, *Instit. dogm. spec.*, part. III, cap. 65, n. 660 s.

(8) Liberius a Iesu, *Controv.* tract. 7, part. I, disp. 2, controv. 2; Gabriel seu Augustinus

3. Rationes, quae in favorem huius sententiae afferuntur, partim ex dictis partim ex dicendis patebunt.

166. Sententia quinta. — 1. Docet haec sententia requiri ad essentiam sacrae ordinationis *et* primam manuum impositionem, *et* traditionem instrumentorum cum verbis: *Accipe potestatem offerre*, etc., *et* ultimam manuum impositionem cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum*, etc.

In hac sententia duplex est ritus essentialis: alter respicit potestatem in corpus verum Christi, alter potestatem in corpus Christi mysticum.

Prima manuum impositio cum traditione instrumentorum et verbis constituunt ritum partialem seu partialem materiam et formam ordinationis, qua confertur potestas in corpus Christi verum. Ultima manuum impositio est alter ritus seu altera pars essentialis, qua datur potestas in corpus mysticum Christi.

De *prima* manuum impositione vide n. **165**, 1.

2. Hanc sententiam tenent: *Card. De Lugo*, *Martinon*, *Simmonet*, *Gotti*, *Amort*, *Egger*, *Dalponte*, et alii (9).

3. Argumenta propter quae patroni huius opinionis habent *primam* impositionem manuum una cum instrumentorum traditione essentialem, eadem fere sunt ac quibus nititur alia sententia. Scil. *prima* manuum impositio habetur ut essentialis ob manifestam et constantem Ecclesiae traditionem; traditio instrumentorum habetur ut essentialis propter Decretum Eugenii IV. Utraque autem caeremonia constituit partialem tantum materiam et formam, quia «sola manuum impositione non determinat ad quem actum det ei gratiam, eumque reddat idoneum, ideo hoc per traditionem instrumentorum explicari et determinari debet» (10).

Ultima impositio manuum cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum*, habetur pariter ut essentialis, ob argumenta alias memorata, scil. quia

a Conegliano, *Theol. mor. de sacram.*, tract. 10, q. 2; Segna, *Theol. mor. comp.*, lib. IV, tract. 2, art. 6, cap. 1; Bonal, *Instit. theol.*, tract. de ordine, n. 30; Tanquerey, *Synopsis theol. dogm.*, de ordine, art. 2, n. 39; Noldin, *Summa theol. mor.*, n. 456; Billot, *De Ecclesiae sacramentis*, de ordine, thes. 30; Heinrich-Gutberlet, *Dogmat. theol.*, X, § 593, n. 5 ss.; De Guibert, in *Bulletin de littérature eccl.*, 1919, p. 81 ss., 150 ss., 195 ss.; Van Noort-Verhaar, *Tract. de sacram.*, II, n. 225.

(9) Card. De Lugo, *Disp. schol. de sacram. in genere*, disp. 2, sect. 5, nn. 90 et 98; Martinon, *Disp. theol.*, disp. 66, sect. 4, n. 43; Simmonet, *Instit. theol.*, tract. 17, disp. 3, art. 2, § 2; Gotti, *Theol. schol. dogm.*, de sacram. ord., q. 6, dub. 2, § 1; Amort, *Theol. elect.*, to. III, de sacr. ord., § 19; *Theol. mor.*, tract. 14, de ord., § 4, q. 2; Egger, *Enchiridion theol. dogm.*, tract. XII, cap. 2, art. 2, n. 649; Dalponte, *Compend. theol. dogm.*, tract. XII, de ord., cap. 2, n. 1016.

(10) Card. Gotti, *l. c.* § 3, n. 22.

exprimunt collationem potestatis remittendi et retinendi peccata seu potestatis in corpus mysticum Christi, i. e. Ecclesiam.

167. Sententia sexta. — 1. Tenet ista sententia *totam* essentiam sacrae ordinationis reperiri *tum* in manuum impositione, *tum* in traditione instrumentorum cum verbis: *Accipe potestatem*, etc., ita ut *alterutro* ritu sacramentum ordinis valide ministretur.

Hinc perspicue patet discrimen inter hanc sententiam et praecedentem. Ista docet ritum essentialem ordinationis *partim* in manuum impositione, *partim* in traditione instrumentorum reperiri, adeo ut nonnisi ex unione utriusque habeatur ritus integer et perfectus ad valorem ordinationis requisitus; dum in alia sententia, de qua modo verba fecimus, uterque ritus est essentialiter integer et perfectus. Quare valide quis ordinari potest duplici ratione, nempe *vel* per traditionem instrumentorum cum formula relativa: *Accipe potestatem*, etc., *vel* per primam tantum manuum impositionem cum oratione seu invocatione Spiritus Sancti.

De *prima* manuum impositione huc spectant quae supra diximus (n. **165**, 1).

2. Praecipui patroni sunt: *Amicus*, *Diana*, *Clericatus*, *Matthaeuccius*, *Martinus de Esparza*, *Franciscus Farvacques*, *Veranus*, *Cotonius*, *Schembri*, aliique pauci (11).

168. Doctrina S. Thomae. — Praestat breviter, sed accurate referre, quaenam circa essentiam sacrae ordinationis sit doctrina Angelici, cum altera opinio in sui favorem, altera item tanquam suum patronum alleget S. Doctorem.

1. Certum est, imprimis, *Angelicum* habere ut *essentialem* ritum ordinationis instrumentorum traditionem. Sane in opusc. V tract. *de articulis fidei et sacramentis Ecclesiae*, ubi agit ex professo de essentialibus elementis constitutivis sacramentorum, nullam aliam materiam et formam memorat, praeter traditionem instrumentorum et verba: *Accipe potestatem*, etc.

«Commune est omnibus, ait S. Doctor, quod sacramentum consistit in verbis et rebus *corporalibus*, sicut in Christo, qui est sacramentorum

(11) Amicus, *Cursus theol.* to. VII, *de sacram. in genere*, disp. 2, sect. 4; to. VIII, disp. 22, sect. 5; Diana, *Resol. mor.*, part. III, tract. 4, resol. 187; part. VIII, tract. 1, resol. 42; Clericatus, *Decis. sacram. de sacr. ord.*, decis. 7; Matthaeuccius, *Op. dogm. adversus heterodoxos*, controv. 7, cap. 2, ob. 5; Martinus de Esparza, *Cursus theol.* lib. X, de sacr. ord., q. 104, art. 7; Franciscus Farvacques, *Opuscula theol. de sacram. in gen.*, cap. 4, q. 3; Veranus, *Theol. polem.*, lib. X, cap. 6; Cotonius, *Controv.* lib. 11 de sacram., controv. 1, cap. 1, n. 20 ss.; Schembri, *De sacramentis*, th. 1.

auctor, est verbum caro factum. Et sicut caro Christi sanctificata est et virtutem sanctificandi habet per verbum sibi unitum, ita et *res sacramentorum* sanctificantur et vim sanctificandi habent per verba, quae in eis proferuntur, unde Augustinus dicit super Ioannem: *Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum.* Unde verba, quibus sanctificantur sacramenta, dicuntur sacramentorum formae: *res* autem sanctificatae dicuntur sacramentorum materiae, sicut aqua est materia baptismi et chrisma confirmationis.

« Requiritur etiam in quolibet sacramento persona ministri conferentis sacramentum cum intentione conferendi et faciendi quod facit Ecclesia: quorum trium si aliquod desit, id est si non sit debita forma verborum, et si non sit debita materia, et si minister sacramenti non intendit sacramentum conficere, non perficitur sacramentum...

« Sextum est sacramentum ordinis... Materia autem huius sacramenti est illud *materiale*, per cuius traditionem confertur ordo; sicut *presbyteratus traditur per collationem calicis*, et quilibet ordo traditur per collationem illius *rei* quae praecipue pertinet ad ministerium illius ordinis. Forma autem huius sacramenti est talis: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia Dei pro vivis et defunctis*, et idem est dicendum in consimilibus ordinibus ».

Angelicus eandem doctrinam tradit in alio quoque opere. Docet sane: « Episcopus in collatione ordinum duo facit: *praeparat* enim ordinandos ad ordinis susceptionem, et *ordinis potestatem tradit.* Praeparat quidem et instruendo eos de proprio officio, et aliquid circa eos operando... quae quidem praeparatio in tribus consistit, scil. benedictione, manus impositione et unctione... Per manus impositionem datur plenitudo gratiae, per quam ad magna officia sint idonei... Sed *potestatis collatio* fit per hoc quod datur eis aliquid quod ad proprium actum pertinet. Et quia principalis actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo *in ipsa datione calicis* sub forma verborum determinata, *character sacerdotalis imprimitur* » (12).

2. Videtur S. Thomas, ut plures eiusdem discipuli censent, ipsam quoque manuum impositionem essentialem habere. Dicimus consulto: *videtur*, quia verba non sunt valde perspicua et manifesta.

Ipse docet, per manuum impositionem conferri gratiam in sacramentis. Porro illud, per quod gratia confertur, procul dubio pertinet ad essentiam sacramenti.

« Impositio manuum in sacramentis Ecclesiae, ait, fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi, quibus manus impo-

(12) In IV, D. 24; *Suppl.*, q. 37, art. 5.

nuntur, quodammodo per quandam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus Sancti, et in sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis: unde et 2 ad Timoth. I, 6 dicitur: *Resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* » (13).

Item alibi, expresse disserens de sacramento ordinis, ait: « *Per manus impositionem* (qua Episcopus praeparat ordinandos ad ordinis susceptionem) *datur plenitudo gratiae, per quam ad magna officia sint idonei* » (14).

169. 3. Nonnullis videtur S. Thomas habere ut essentialem etiam *ultimam* manuum impositionem eaque conferri ordinando potestatem in corpus mysticum Christi.

Nam hanc difficultatem sibi proponit: « Dominus dedit discipulis sacerdotalem potestatem, quando dixit: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata*, etc. *Ioan.* XX, 22. Sed Spiritus Sanctus datur per manus impositionem: ergo et in ipsa manus impositione imprimitur character ordinis ».

Huic difficultati seu argumento respondet: « Ad secundum dicendum, quod Dominus discipulis dedit potestatem sacerdotalem, quantum ad principalem actum, ante passionem, in coena, quando dixit: *Accipite et manducate... Luc.* XXII, 19. Sed *post resurrectionem dedit eis potestatem sacerdotalem, quantum ad actum secundarium, qui est ligare et solvere* » (15).

Actus Apostolorum referunt ritum quo sacramentum ordinis collatum fuit ab Apostolis, scil. *impositione manus* atque *oratione* (16).

S. Paulus saepe in suis epistolis memorat ritum sacrae ordinationis (17). Cfr. n. **17** ss.

Inde manifesto colligitur, Apostolos per solam manuum impositionem et orationem sacramentum ordinis ministrasse. Quare dicendum, iuxta S. Scripturam, signum collationis gratiae sacramenti ordinis esse tantum impositionem manuum cum oratione.

Quae conclusio perspicuam obtinet confirmationem ex Concilio Tridentino, quod aperte docet S. Scripturam docere quid *maxime* in sacra ordinatione attendendum sit. « Non solum de sacerdotibus, ait Concilium, sed et de diaconis Sacrae Litterae apertam mentionem fa-

(13) *Summ. theol.* III, q. 34, art. 4.
(14) *Suppl.*, q. 37, art. 3; *Comm. in II ad Timoth.*, I, lect. 3 et *in 1 ad Timoth.*, I, lect. 3.
(15) *Suppl.*, q. 37, art. 5, ad 2.
(16) Cap. VI, 6; XIII, 3; XIV, 22.
(17) I Tim. I, 6; IV, 14; V, 22.

ciunt, et *quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt gravissimis verbis docent* » (18).

Porro certum est, ea quae maxime attendenda sunt in ordinatione esse ritus essentiales. Hos autem ritus iuxta Concilium Tridentinum, gravissimis verbis docet S. Scriptura. Atqui Scriptura pro sacerdotum, sicut et diaconorum, ordinatione, non alium refert ritum quam manuum impositionem et orationem. Ergo secundum S. Scripturam in hisce consistit ordinationis presbyteralis essentia. Ita patroni.

170. Sententia tenenda. — Secunda sententia quae affirmat essentiam ordinationis presbyteralis consistere in *prima manuum impositione* cum relativa Pontificis *oratione*, longe verior olim dicenda erat. Hodie, ad futurum quod attinet, certa est (cfr. n. **148bis**).

Consulto dicimus: *longe verior*, non autem certa et vera omnino, ut nonnulli affirmant, v. g. Card. *Van Rossum*. Nam, stante controversia de potestate Ecclesiae circa determinationem materiae et formae (cfr. n. **126**), argumenta quae desumuntur ex monumentis antiquis, ex libris liturgicis, ex diversa Ecclesiae latinae et orientalis disciplina etc., non sunt nec dici possunt decisiva et peremptoria.

Probatur:

1° *Ex S. Scriptura.*

S. Scriptura, loquens de ordinatione, nihil dicit de instrumentorum traditione, sed semper commemorat solam manuum impositionem cum oratione, cui gratiam Spiritus Sancti adscribit.

171. 2° *Ex testimoniis SS. Patrum, RR. Pontificum et veterum Scriptorum ecclesiasticorum.*

SS. Patres soli manuum impositioni, non alii ritui, effectum ordinationis adscribunt. Unde ipsa ordinatio simpliciter χειροτονία vel χειροθεσία, scil. *manuum impositio*, dicta est.

S. Cornelius Papa in epist. ad Fabium de Novatiano dicit, « imaginaria quadam ac vana *manuum impositione* episcopatum sibi tradere per vim » coëgisse (19).

S. Basilius de Episcopis ait: « Ordinationem a patribus habebant et per *manuum* eorum *impositionem* habebant donum spirituale » (20).

S. Innocentius I dicit: « Ab haereticis ordinatos vulneratum per illam *manus impositionem* habere caput » (21).

(18) Sess. XXIII, cap. 2.
(19) Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, cap. 43.
(20) Epist. I can. ad Amphiloch., can. 1; *P. G.* XXXII, n. 670.
(21) Epist. 17 ad Episc. Macedoniae, cap. 3; Migne, *P. L.* XX, 530.

S. Leo M. ait: « Quid est *manus* cito *imponere*... nisi sacerdotalem honorem tribuere non probatis? » (22).

S. Cyprianus in epistola ad clerum et populum Hispaniae ita ritum ordinationis commemorat: « Quod et apud vos factum videmus in Sabini collegae nostri ordinatione, ut de universae fraternitatis suffragio et de Episcoporum, qui in praesentia convenerant quique de eo ad vos litteras fecerant, iudicio Episcopatus ei deferretur et *manus ei* in locum Basilidis *imponeretur* » (23).

S. Ephraem Syrus ait: « O potestas ineffabilis (sacerdotii), quae in nobis dignata est habitare *per impositionem manuum* sacrorum sacerdotum » (24).

S. Epiphanius dicit: « Qui, nescio quid somniantes, licet *episcopalis ordinis impositionem manuum non suscepissent*, nihilominus ea quae Episcoporum sunt agere temere ausi sunt » (25).

S. Optatus Milevitanus haec refert: « Tunc, suffragio totius populi Caecilianus eligitur; et *manus imponente* Felice Autumnitano episcopus ordinatur » (26).

S. Ioannes Chrysostomus expresse uni manuum impositioni et orationi essentiam ordinationis adscribit: « Ordinati sunt per orationem; hoc enim est ordinatio: manus viri superponitur, totum vero Deus operatur, eiusque manus est, quae tangit caput ordinati, si quemadmodum oportet ordinetur » (27).

S. Hieronymus ita perspicue loquitur: « Plerique nostrum, χειροτονίαν, id est *ordinationem clericorum*, quae non solum *ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus* (ne scilicet, ut in quibusdam risimus, vocis imprecatio clandestina clericos ordinet nescientes), sic intelligunt, ut assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum: Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis (I Tim. v, 22)... » (28).

Constitutiones Apostolicae haec referunt: « Sed nec laicis permittimus quamlibet sacerdotalium functionum usurpare: ut sacrificium vel baptisma vel *impositionem manus* (χειροθεσίαν) ... nec enim quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo. Nam *per impositionem manuum Episcopi datur haec dignitas* » (29).

Canones Apostolorum id habent: « Episcopus a duobus vel tribus Episcopis *manus impositione* constituatur... Presbyter ab uno Episcopo *impositione manus* ordinetur, et diaconus et reliqui clerici » (30).

Episcopi Tarraconenses anno 465 scribentes ad Papam Hilarium et conquerentes de ordinatione acta a Silvano Calaquiritano Episcopo, dicunt: « Denique (Silvanus), contra vetustatem canonum, contra synodi constituta, ulterius fratris nostri presbyterum, spiritu tantum praesumptionis accensus,

(22) Epist. 12 ad Episc. africanos, cap. 2; Migne, *P. L.* LIV, 658.
(23) Epist. 68.
(24) *Sermo de sacerdotio.*
(25) *Adv. haer.*, lib. I, *Expositio fidei*, n. 13; *P. G.* XLII, 805.
(26) *De schism. Donat. contra Parmenian.*, lib. I, n. 18 s.; *P. L.* XI, 918.
(27) *Homil. 14 in Act. Apost.*, n. 3; *P. G.* LX, 136.
(28) *Comm. in Isaiam*, cap. 58; *P. L.* XXIV, 569.
(29) Lib. III, cap. 10; *P. G.* I, 787.
(30) Can. 1 et 2; Labbe-Coleti, *Concilia*, to. I, col. 26.

in eodem loco, qui illi fuerat destinatus, cui invito et repugnanti *imposuerat manus*, et qui nostro iam coetui fuerat aggregatus, Episcopum fecit » (31).

172. 3° *Ex auctoritate Conciliorum.*

Concilia, cum ritum ordinationis referunt, nonnisi de impositione manus et oratione verba faciunt.

Concilium Nicaenum (an. 325) statuit: « Si qui presbyteri, sine examine sunt provecti... *manus confessis imponere* tentaverunt: tales regula non admittit » (32).

Concilium Antiochenum (an. 341) in can. 17 haec praecipit: « Si quis Episcopus *per manus impositionem episcopatum acceperit* et praeesse populo constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari » (33).

Concilium Nicaenum II (an. 787) loquitur incidenter (can. 14) de ordinatione, cuius tamen nullam aliam materiam nominat quam manus impositionem (34).

Concilium Meldense (an. 845) praecipit can. 44 « ut chorepiscopus modum suum iuxta canonicam institutionem teneat... nec ecclesias conservet, neque ecclesiasticos qui *per impositionem manus* tribuuntur, i. e. non nisi usque ad subdiaconatum » (35).

Omittimus consulto alia testimonia, quae allegari possent ex variis Conciliis (36).

173. 4° *Ex antiqua Ecclesiae disciplina seu ex auctoritate librorum liturgicorum.*

Saltem per novem saecula ignota fuit in Ecclesia latina traditio instrumentorum. Sane ex veteribus libris ritualibus, qui scripti sunt ante annum 900, nullus est qui traditionem instrumentorum praescribat.

Porro incredibile, imo absurdum est dicere traditionem instrumentorum, licet essentialem, numquam adhibitam fuisse ideoque ordinationes fuisse omnes invalidas, aut omnes scriptores per novem et amplius saecula ritum essentialem numquam commemorasse.

Sacramentarium Leonianum. In hoc Sacramentario, quod inscribitur: « *Libri Sacramentorum Ecclesiae Romanae* », describitur ritus ordinationis. Porro omnes orationes *ad solam manuum impositionem*

(31) *P. L.* LVIII, 15.
(32) Labbe, to. VIII, 9.
(33) Labbe, to. I, 601.
(34) Labbe, to. VIII, 1258.
(35) Labbe, to. IX, 975.
(36) Cfr. Card. Van Rossum, *op. cit.*, n. 208 ss.

referuntur, nec ulla reperitur oratio vel formula, quae ad instrumentorum traditionem alludat. Igitur, secundum Sacramentarium S. Leonis M., presbyteratus (idem dicendum de diaconatu et episcopatu) confertur sola manus impositione et oratione, absque instrumentorum traditione (37).

Sacramentarium Gelasianum. S. Gelasius I circa annum 495 novam edidit normam sacrorum rituum eamque accuratiore ordine redegit.

Titulus XX libri I Sacramentorum ita inscribitur: « *Ordo qualiter in Romana Sedis Apostolicae Ecclesia presbyteri, diaconi et subdiaconi eligendi sunt* ».

Orationes sunt: « Ad ordinandos presbyteros: *Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipotentem*, etc. *Exaudi nos, Deus salutaris noster...*

« Consecratio: *Domine, sancte Pater, omnipotens aeterne Deus...*

« Consummatio presbyteri: *Sit nobis, fratres, communis oratio...* ».

Titulus XCV refert rubricam *impositionis manus.* Ita inscribitur: « *Incipit ordo de sacris ordinibus benedicendis* ». Primum ibi dicitur de tempore ordines conferendi, de interstitiis, de qualitate et aetate ordinandorum. Dein haec sequuntur: « *Episcopus* cum ordinatur, duo Episcopi ponunt et tenent Evangeliorum codicem super caput eius; et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes Episcopi, qui adsunt, *manibus suis caput eius tangunt.*

« *Presbyter* cum ordinatur, Episcopum (o) eum *benedicentem* (e) etiam omnes presbyteri qui praesentes sunt » (38).

« *Diaconus* cum ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit, *manum super caput illius ponat*, reliqui vero sacerdotes iuxta manum Episcopi super caput illius ponant ».

Dein, quoad ordinationem subdiaconi, acolythi, exorcistae etc., mentio fit de traditione instrumentorum.

Sacramentarium Gregorianum. S. Gregorius M. circa annum 591 tertium confecit Sacramentarium, aptiore ordine dispositis iis quae ad sacram ordinationem spectant. *Ordo qualiter in Romana Ecclesia diaconi et presbyteri ordinandi sunt... Presbyter* cum ordinatur, Episcopo eum benedicente, etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, *manus suas iuxta manus Episcopi super caput illius ponunt.* « Oratio ad presbyteros ordinandos: *Oremus, dilectissimi* etc... *Exaudi nos* etc.

« Consecratio: *Domine sancte, Pater omnipotens*, etc. ». Qua oratione finita, sequitur statim: « Hic vestit ei casulam: *Benedictio Patris et*

(37) *P. L.* LV, 1 ss.
(38) Merito Card. Van Rossum censet addenda esse verba: *manus suas iuxta manus Episcopi super caput illius ponunt*, quae verba, ait, per evidentem errorem amanuensis posita sunt in ordinatione diaconi. *Op. cit.*, n. 275, nota.

Filii et Spiritus Sancti descendat super te, etc. Consecratio manus: *Consecrentur manus istae*, etc. ». Nihil aliud additur, omissa penitus instrumentorum porrectione.

174. 5º *Ex auctoritate Ordinum Romanorum et Pontificalium.* Sacramentariis accedunt *Ordines Romani*, seu libelli qui referunt ritus ab auctoritate ecclesiastica approbatos in sacris functionibus peragendis et in sacramentis ministrandis.

Ex *quindecim* Ordinibus Romanis a Mabillon publicatis quatuor tantum de sacris ordinationibus verba faciunt.

Ordo Romanus VIII, qui est saeculo IX antiquior, pro subdiaconatu assignat traditionem calicis; sed in ordinatione diaconi, presbyteri, Episcopi de nulla traditione libri Evangeliorum, panis et vini, vel de impositione manus cum formula: *Accipe Spiritum Sanctum* sermo fit.

Pariter nulla mentio de hisce occurrit in Ordine IX.

Iuxta *Pontificale Landulphi*, Ep. Capuae Veteris, saec. IX, ordines minores et subdiaconatus cum solitis instrumentis et formulis conferuntur. In collatione diaconatus, presbyteratus et episcopatus nulla traditio libri Evangelii, calicis et patenae, nulla quoque manus impositio cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* memoratur.

Item *Pontificale Caturcense*, saec. X, nullam facit mentionem, quoad diaconatum, presbyteratum et episcopatum, de instrumentorum traditione aut manus impositione cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum.*

Adsunt quoque alii Ordines, praesertim Gallicanus, aliaque Pontificalia et Missalia, v. g. Eboracense saec. X, Anglicanum monasterii Gemmeticensis saec. IX, S. Dunstani Cantuariensis archiep. saec. X, et duo alia Pontificalia monasterii Beccensis saec. XIII (39).

Itaque ex libris liturgicis manifesto constat, per plura saecula in Ecclesia occidentali ritum sacramentalem conferendi presbyteratum (item diaconatum et episcopatum) fuisse solam manuum impositionem cum invocatione Spiritus Sancti. Atqui absurdum esset dicere libros liturgicos minus recte referre ritum essentialem sacrae ordinationis; nam ut merito animadvertit *Martène* (40), « quis credet, tot rituales libros tot insignium Ecclesiarum, singulos ordinationum ritus adeo religiose et in quibusdam adeo diffuse describentes in re tam essentiali defecisse? ».

(39) Cfr. Martène, *op. cit.*, Ord. III et XI.
(40) *Op. cit.*, lib. I, cap. 8, art. 9, n. 12.

175. 6º *Ex facto introductionis et sensu traditionis calicis et patenae in ordinatione sacerdotali.*

Sicut primae ordinationes diaconorum et Episcoporum factae sunt antequam libri Evangeliorum exsisterent, ita ordinatio sacerdotalis facta fuit prioribus Ecclesiae saeculis antequam adhiberentur calix et patena.

Item primis Ecclesiae temporibus vestimenta — quorum traditio ritus essentialis a nonnullis dicitur — vel deerant omnino vel saltem ut sacra et benedicta in usu minime erant.

Caeremonia traditionis calicis et patenae cum pane et vino sub formula: *Accipe potestatem offerre sacrificium* etc., saec. X verius introduci coepta fuit.

Sane prima vice occurrit in Codice *Italo*, in Romae vicinio composito, et in Codice *Vallicellano* Ordinis Romani et in libro Pontificali Ecclesiae *Noviomensis*, qui omnes sunt saeculi X.

In aliis Codicibus eiusdem saeculi nulla fit mentio de praedicta traditione. Haec deest quoque in Pontificalibus *Eboracensi*, *Caturcensi*, *Cantuariensi*, *Bellovacensi* etc. Saeculo XI Codices paucissimi, unus vel alter tantum, prodierunt; qui de traditione calicis et patenae nullum faciunt verbum.

Inde a saec. XII omnes fere Codices memorant huiusmodi traditionem.

Igitur nonnisi saec. X coepit introduci caeremonia traditionis panis et vini in ordinatione sacerdotali, eaque paulatim ab una ad aliam Ecclesiam ita extensa et propagata fuit, ut saeculo XII iam quasi universalis in Occidente evaserit.

Nullo decreto Concilii generalis vel RR. Pontificum ordinatione praescripta fuit traditio panis et vini, sed addita est arbitrio Episcoporum qui in ordinandis Sacramentorum caeremoniis magna pollebant atque utebantur potestate, adeo ut eam caeremoniam ut alias complures ritui primaevo ordinationis addiderint.

Finis autem et *sensus* huiusmodi caeremoniae seu traditionis iste fuisse videtur, scil. ut sacra potestas, per manus impositionem collata, apertius significaretur et enucleatius explicaretur.

176. 7º *Ex veterum Doctorum communi doctrina.*

Nullus est Auctor qui ante saec. X doceat traditionem calicis et patenae requiri ad essentiam ordinationis: omnes quippe concorditer tenent ritum essentialem esse manuum impositionem.

Simeon Metaphrastes in opusculo « *Epitome de gestis Sancti Petri* », quod ipse adornavit ex homiliis et libris recognitionum Clementis,

ita S. Petrum loquentem inducit: « Clementem autem hunc Episcopum vobis ordino... Ita cum perorasset et coram omnibus *manus mihi imposuisset...* » (41).

Regino Prumiensis ritum sacrae ordinationis expresse solam manus impositionem nominat (42). Item *Atto Vercellensis* (43).

Gerbertus (Sylvester II) ait: « Quis dat, frater Episcope, gratiam episcopalem? Deus an homo? — Sine dubio Deus; sed tamen per hominem. *Homo imponit manus*, et Deus largitur gratiam; sacerdos Deo servit supplici dextera, Deus benedicit potenti dextera » (44). Perspicue liquet ex contextu haec de sacerdotio quoque esse intelligenda.

Gerardus, Episcopus Cameracensis, in « *Actis Synodi Atrebatensis*, *cap.* VI *de sacris ordinibus* », relatis textibus S. Pauli ad Titum et Timotheum, dicit: « Igitur cum presbyteri ordinantur *per impositionem manuum* sacerdotalis gratiae donum suscipiunt » (45).

S. Petrus Damianus saepe in operibus suis loquitur de sacra ordinatione et docet eam fieri per manus impositionem.

In opusculo « *De sacramentis per improbos administratis* » ait: « ... Per quam *impositionem* (*manus*) Spiritus Sanctus coelitus datur » (46).

Alexander II in « *Epistola ad clerum et populum Lucensem* », contra simoniacas ordinationes, loquitur « de sacra manus impositione per quam Spiritus Sanctus confertur » (47).

B. Urbanus II in « *Epistola de consecratione Ivonis Carnotensis* » et in « *Oratione ad Ivonem consecratum* » aliam materiam sacrae ordinationis quam manus impositionem non commemorat (48).

S. Bruno ait: « Cum enim te consecrarem Episcopum *per impositionem manuum mearum*, gratiam Spiritus Sancti accepisti » (49). Quod affirmatur de consecratione episcopali, valet quoque ex contextu de ordinatione sacerdotali.

Inde a saec. XII sunt Auctores qui expresse loquuntur de traditione instrumentorum in ritu ordinationis, sed ita de ea loquuntur, ut ipsam habeant dumtaxat ut caeremoniam *accidentalem*, potestatis iam *acceptae* per manuum impositionem *explicativam*. Ita v. g. *Hugo a S. Victore*, *Petrus Lombardus*, *Innocentius III*.

Hugo a S. Victore diserte docet, per manus impositionem conferri pote-

(41) *P. G.*, II, 578.
(42) *De eccl. disciplinis et relig. christ.*, lib. I, cap. 386 et 412; *P. L.* CXXXII, 267 et 272.
(43) *Capitulare*, cap. 30; *P. L.* CXXXIV, 35.
(44) *Sermo de inform. Episcoporum*; *P. L.* CXXXIX, 175.
(45) *P. L.* CXLII, 1293.
(46) *Opusc. XXX*, cap. 1; *P. L.* CXLV, 525.
(47) *P. L.* CXLVI, 1333.
(48) *P. L.* CLI, 326, 563.
(49) *In II Tim.*, I, 6; *P. L.* CLIII, 460.

statem offerendi sacrificium (50). Dein memorat etiam traditionem instrumentorum, sed ait expresse: « Hi (presbyteri) post invocationem Sancti Spiritus stolam super utrumque humerum accipiunt... accipiunt et calicem cum vino et patenam cum hostiis de manu Episcopi, quatenus his instrumentis potestatem *se accepisse agnoscant* placabiles Deo hostias offerendi ».

Petrus Lombardus dicit ritum essentialem ordinationis consistere in manus impositione, cui « *adduntur verba mystica* ».

Iuxta hunc A., « *impositio manuum dat presbyterium ordinato* » (51). Disserens de presbyteris ait: « Cum ordinantur, inunguntur eis manus, ut intelligant *se accepisse* gratiam consecrandi, et caritatis opera debere extendere ad omnes: accipiunt et stolam, quae utrumque tenet latus, quia debent esse muniti armis iustitiae contra adversa et prospera. Accipiunt etiam calicem cum vino et patenam cum hostiis, *ut per hoc sciant se accepisse potestatem* placabiles Deo hostias offerendi » (52).

Innocentius III docet ordinationem fieri per impositionem manuum et orationem, ceteras vero caeremonias addi ut explicativas potestatis acceptae: « Accipiunt quoque (presbyteri), ait ipse, calicem et patenam de manu Pontificis, quatenus his instrumentis potestatem *se accepisse* agnoscant, placabiles hostias offerendi » (53).

177. Minus accurate et exacte de ritu ordinationis loquuntur *Ivo Carnotensis*, *Stephanus de Belgiaco*, *Hildebertus*, *Magister Bandinus*, *Sicardus Cremonensis*, aliique. Plures Auctores saec. XII cognoscunt quidem caeremoniam traditionis instrumentorum in ordinatione sacerdotali, sed consulto videntur abstinere ab indicando ritu ordinationis.

Hinc quisque facile intelligit quam confusae et incertae illis temporibus paulatim factae fuerint notiones circa essentiam sacrae ordinationis, et cur Scholastici eo pervenerint, ut ritum essentialem ordinationis in traditione instrumentorum consistere dixerint.

Rationes praecipuae vero huiusmodi Scholasticorum doctrinae sunt: oblivio veterum librorum ritualium, silentium scriptorum ecclesiasticorum de ritu ordinationis, eorum dicendi modus minus accuratus, abruptio relationum cum Ecclesia graeca et ignorantia rituum orientalium (54).

178. 8° *Ex facto introductionis ultimae impositionis manus cum verbis*: « *Accipe Spiritum Sanctum...* ».

(50) *De Sacramentis*, lib. II, part. 3, cap. 12.
(51) *In I Tim.* IV, 14; *P. L.* CXCII, 350.
(52) Lib. IV Sent., D. 24.
(53) *De sacro altaris mysterio*, lib. I, cap. 5; *P. L.* CCXVII, 780.
(54) Cfr. Martène, *op. cit.*, lib. I, cap. 8, art. 9, n. 12; Card. Van Rossum, n. 301.

Haec caeremonia primum reperitur in Pontificali *Rhemensi*, quod est saec. XII, in quo tamen posteriori tantum manu in margine addita est, et statim excipit caeremoniam traditionis instrumentorum. Eam eodem loco usurpant Pontificalia *Barense* saec. XIII, *Arelatense* saec. XIV, *Silvanectense* saec. XV et *Rothomagense* saec. XVI (55).

Pontificale collegii de *Fuxo* apud Tolosates, saec. XIII, memorat quidem impositionem manus cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum*, sed eam nullatenus praescribit. Dicit autem eandem esse in usu apud quasdam Ecclesias, *non vero apud Ecclesiam Romanam*, additque verba: *Accipe Spiritum Sanctum*, etc. pronuntiari a sacerdotibus assistentibus.

Praefata caeremonia ultimae impositionis manus cum relatis verbis prout habetur in Pontificali Romano, reperitur in Pontificali *Senonensi* saec. XIII, *Rothomagensi*, *Mettensi* et *Noviomensi* saec. XIV, *Andegavensi* et *Parisiensi* saec. XV.

179. Concludendum, igitur, caeremoniam ultimae impositionis manus cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc., ante saec. XI in nullo Pontificali seu libro liturgico reperiri ut nunc exsistit in *Pontificali Romano;* eam labentibus saeculis XII et XIII propagatam fuisse, initio quidem ut caeremoniam explicativam potestatis iam acceptae per primam manus impositionem, postea, variis faventibus circumstantiis, a pluribus Doctoribus habitam esse ut ritum essentialem ordinationis sacerdotalis.

180. 9° *Ex praxi et doctrina Ecclesiae cum Graecis ad unitatem fidei redeuntibus.*

In Concilio Florentino agebatur de unione Graecorum cum Ecclesia latina, et omnia ac singula quae ad hanc unionem efficiendam apud Graecos correctione indigere videbantur, diligenter proponebantur et disputabantur.

Porro manifesto constabat Graecos ordinare per solam manuum impositionem, et nihilominus ne minima quidem dubitatio mota est de valore harum ordinationum.

Inde aperte colligitur Patribus Concilii persuasum omnino fuisse, ordines valide conferri per solam manuum impositionem.

Idem valet de *Concilio Lugdunensi*, de posterioribus Pontificibus, v. g. de Clemente VIII qui, ut ait *Benedictus XIV* (56), « russorum Episcopos, presbyteros et diaconos ad catholicam unitatem admisit cum ordinibus, quibus secundum ritum Graecorum insigniti fuerant in suo schismate ».

(55) Cfr. Martène, *l. c.*
(56) *De Synodo dioec*, lib, VIII, cap. 10, n. 7.

181. 10° *Ex auctoritate Concilii Tridentini.*

Concilium Trid. pluries impositioni manuum, numquam traditioni instrumentorum, effectum sacramenti adscribit.

Sane ipsum docet, ministros sacramenti extremae unctionis esse Episcopos aut sacerdotes ab iisdem rite ordinatos « *per impositionem manuum* presbyterii ». Praeterea ex verbis D. Pauli: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum*, probat ordinem esse verum sacramentum, constans verbis et signis exterioribus et gratiam conferens (57).

182. 11° *Ex doctrina et praxi Ecclesiae orientalis.*

In Ecclesia orientali ritus essentialis ordinationis sacerdotalis tam antiquitus quam recentius semper habita est atque etiam hodie habetur sola manuum impositio.

Iuxta antiquissimum Codicem *Euchologii graeci* saec. IX, quem evulgavit Morinus (58), ordinatio presbyteri hoc modo peragitur:

« Repositis sacris donis in sacra mensa post hymnum cherubicum ordinator legit chartam: *Divina gratia* etc. — adducitur ordinandus — ter cruce signatur — imponitur manus et dicitur oratio: *Deus, qui es principii et finis expers* etc. — invocationes — iterata manus impositio cum oratione: *Deus, qui potens es* etc. — aptatur orarium — phelonium imponitur — osculum datur — in fine demum Missae, ante Sanctam Communionem tradit Archiepiscopus presbytero *ordinato* in manus panem unum e disco, tenentemque manibus panem sibi traditum et imponentem caput supra ipsum inclinat supra sacram mensam sicque manet, donec dicatur *Sancta sanctis* ».

Idem Codex refert quoque ordinationem Episcopi et diaconi, in qua ordinatione pariter ut ritus essentialis exhibetur sola manus impositio.

Praefatas caeremonias in sacris ordinibus conferendis continent etiam Codex Euchologii graeci monasterii *Cryptae Ferratae* saec. X, duo Codices Bibliothecae *Vaticanae* saec. XII, Codex Bibliothecae *Regiae* saec. XIV, et alii multi (59).

Ab exposito ritu parum differt ritus ordinationis qui continetur in Euchologio, edito a Goar, et in alio evulgato ab Habert.

Parum aut nihil differt ab eodem ritu, ille quem exhibet *Euchologium* publicatum a S. Congregatione de Propaganda Fide post accuratam revisionem, a Benedicto XIV Const. « *Ex quo primum* » diei 1 maii 1750, Graecis praescriptum, ab ipsis constanter adhibitum atque etiam in praesenti servatum.

Itaque in ritu graeco tam antiquitus quam hodie sacra ordinatio sola manuum impositione cum oratione fit, sine traditione instrumen-

(57) Sess. XIV, cap. 3 de extr. unct.; Sess. XXIII, cap. 3.
(58) *Comment. de sacris eccl. ordin.*, part. II.
(59) Cfr. Morinus, *l. c.*, p. 60 ss.; Martène, *op. cit.*, lib. I, cap. 8, art. 11, ord. XIX.

torum cum relativis formulis et sine impositione manus cum verbis *Accipe Spiritum Sanctum* etc.

In ritu *armeno* sacrae ordinationis olim nulla adhibebatur traditio instrumentorum cum formulis imperativis: *Accipe potestatem* etc. Ea caeremonia, saec. XII ex ritu latino recepta fuit, non quidem ut nova materia et forma sacramenti, quae locum teneret impositionis manus et orationis, sed solum tamquam caeremonia explicativa potestatis sacerdotalis (60).

Idem dicendum de ritu ordinationis, qui viguit et viget apud Syros, Maronitas, Coptos, etc.

Quae huc usque dicta sunt, manifesto confirmantur auctoritate Synodorum.

Synodus provincialis Ruthenorum an. 1720 dicit expresse materiam ordinum consistere « *in manuum impositione* » (61), et ne verbum quidem facit de traditione instrumentorum.

Synodus Libanensis Maronitarum an. 1736, quae approbata fuit in forma *specifica* a Benedicto XIV et quae proinde est vera et proprie dicta *lex pontificia*, haec habet: « Declaramus illius quidem (sacrae ordinationis) *materiam* et formam esse *manus impositionem*, et verba... » (62).

Synodus Syrorum an. 1888 dicit: « *Materia* in sacramento ordinis apud nos, sicut et apud ceteras Ecclesias orientales, est *manuum impositio*, quae ab Apostolis sanctis adhibita est, teste S. Scriptura » (63).

Synodus Coptorum Aegypti an. 1898 ait: « In ritu ordinationis apud nos traduntur suscipienti aliquem ordinem instrumenta vel insignia istius ordinis; *sed haec traditio nullo modo apud nos ad validitatem ordinationis requiritur*, siquidem fit in fine ordinationis et post peractam Deo gratiarum actionem de ordine collato » (64).

Posito hoc facto *certissimo*, dicendum *vel* 1° solam manuum impositionem esse materiam essentialem tam pro Ecclesia orientali quam pro Ecclesia latina, cum circa essentialia sacramenti ordinis nulla admittenda sit differentia; *vel* 2°, admissa hac differentia essentiali inter Ecclesiam latinam et orientalem, eam nonnisi ex mutatione inducta ab Ecclesia esse repetendam.

Sed, ut verbis utamur *Benedicti XIV* supra relatis, « *ubi et quando, quo saeculo, in quo Concilio, a quo Pontifice facta sit eiusmodi mutatio* » (65), omnes ignorant. Si Ecclesia in hac re essentialem mutationem

(60) Cfr. Denzinger, *Ritus orient.*, II, p. 274 ss.
(61) Tit. III, § 7.
(62) Part. II, cap. 14, n. 5.
(63) Cap. V, art. 13, § 1, n. 9.
(64) Sect. II, cap. 3, art. 7, n. 9.
(65) *De Synodo dioec.* lib. VIII, cap. 10, n. 10.

seu differentiam inter unam et alteram Ecclesiam facere voluisset, publico ac sollemni decreto hoc omnibus notum fecisset et facere debuisset.

Hoc autem factum non fuit. Ergo.

183. 12° *Ex refutatione argumentorum opinionis contrariae.* Argumenta praecipua, quibus nituntur patroni oppositae sententiae, haec sunt eaque facile refutantur.

a) *Concilium Carth. IV* (can. 2) decrevit Episcopo ordinando esse imponendum librum Evangelii. Qui ritus inde a saec. IV exeunte servatus fuit. Porro huiusmodi traditio instrumenti, ad valorem consecrationis episcopalis necessaria, requiritur quoque in ordinatione sacerdotali.

Resp. Nihil inde erui potest. Ante eiusmodi decretum vel Episcopi non erant, vel, si erant, ordinabantur sine impositione libri Evangelii. Porro certissimum est Episcopos exstitisse; item certissimum, teste S. Scriptura, eosdem adfuisse antequam Evangelia conscripta essent eorumque volumina exstitissent.

Ergo dicendum, tunc temporis Episcopos valide ordinatos fuisse sine impositione libri Evangelii.

Praeterea saepe non Episcopus ordinans, sed alii, sive Episcopi assistentes sive presbyteri vel diaconi, super caput ordinandi tenebant Evangelia (66). Atqui fieri nequit, ut in sacramento conferendo alius applicet materiam, alius pronuntiet formam (67).

Accedit quod *Concilium Carthag. IV* est particulare, non oecumenicum.

Concludendum: ritus, de quo loquitur illud Concilium, est mere accidentalis.

184. *b*) *Greg. IX* ad Episcopum Lundensem ita scribit: « Presbyter et diaconus, cum ordinantur, manus impositionem tactu corporali, ritu ab Apostolis introducto, recipiunt. Quodsi omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute supplendum, quod per errorem exstitit praetermissum. Suspensio autem manuum debet fieri, cum oratio effunditur super caput ordinandi » (68).

Resp. Nihil ex verbis Gregorii IX iure infertur contra traditam doctrinam.

(66) *Const. Apost.* lib. VIII, cap. 4.
(67) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 21.
(68) Cap. 3, X, I, 16.

Auctores dissentiunt inter se de quanam impositione manus Gregorius loquatur.

Nonnulli — ut *Gonet*, *Soto* etc. — censent verba Pontificis intelligenda esse de ultima manuum impositione, quae fit cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc. Quae opinio minus probabilis videtur.

Quidam — ut *Abbas Antiquus*, *Innocentius IV* etc. — tenent Gregorium loqui de prima manus impositione. Haec opinio probabilis dicenda.

Alii — ut *Fagnanus* (69) — docent Gregorium loqui tam de prima quam de ultima impositione manus, sed imprimis et praesertim de ultima.

Si admittitur quod Gregorius loquatur de *prima* manus impositione, gravis oritur quaestio, quid obiective statuerit verbis: *non est iterandum, sed caute supplendum praetermissum*, atque an inde aliquid possit deduci circa essentiam sacrae ordinationis. Ad hanc quaestionem quod attinet nonnulli canonistae — ut *Innocentius IV*, *Abbas Antiquus* et alii — dicunt Gregorium statuere dumtaxat supplendam esse impositionem manus omissam, quin tamen inde eruant impositionem illam esse accidentalem tantum. Cum haec quaestio sit dogmatica, canonistae consulto ab ea abstrahunt itemque Gregorium ab eadem abstrahere supponunt.

Alii — ut *Hostiensis*, *Fagnanus* etc. — tenent Gregorium ideo prohibuisse iterationem ordinationis, et suppletionem solummodo omissae impositionis manuum praecepisse, quia eam censebat caeremoniam mere accidentalem.

Alii, contra, affirmant Gregorium statuisse non esse iterandum sacramentum, neque integram sacrae ordinationis caeremoniam repetendam, ne scandalum populo daretur; omissam tamen manus impositionem, quam essentialem existimabat, esse quidem necessario supplendam, sed *caute*, ne alii cognoscerent errorem ab Episcopo commissum.

Haec interpretatio probabilior videtur.

Primo, quia verba ipsa eam suadent. Nam Gregorius dicit suppletionem faciendam esse « *statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos* »; quod profecto innuit, agi de ritu substantiali, non autem de caeremonia accidentali, cum ille extra tempus statutum fieri nequeat, dum haec quovis tempore poni possit. *Tanner* iure animadvertit: « Ipse canon supponit huiusmodi ordines,

(69) Lib. I, tit. 11, cap. presbyter, n. 11.

omissa manuum impositione, revera non fuisse collatos, sed postea primum fuisse conferendos » (70).

Secundo, quia tempore Gregorii locutio illa hunc sensum, et non alium, habebat. Paulo antea *Innocentius III* iisdem verbis usus fuerat, loquens de sacramento nulliter collato in cap. *Pastoralis*.

Tertio, quia praefato sensu in sacris canonibus verbum *iterare* frequenter usurpatur, v. g. c. 16, D. 1; c. 112 et 113 D. 4.

Demum animadvertendum, valorem praedicti canonis iuris non esse exaggerandum, ubi agitur de solvenda quaestione dogmatica, praesertim cum sensus ipsius incertus et dubius sit.

185. *c*) *Innocentius III* haec habet: « Praeterea nos consulere voluisti, an permitti debeat ministrare qui sine impositione manuum fuerit ad ordinem subdiaconatus assumptus, et si confirmationis sacramentum in eo debeat iterari, qui per errorem fuit non chrismate, sed oleo definitus. Ad quod *fraternitati tuae* breviter duximus respondendum, quod in talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum quod incaute fuerat praetermissum » (71).

Nihil profecto ex isto textu potest deduci contra expositam doctrinam. *Innocentius III* dicit supplendam esse manuum impositionem, non quatenus haec sit ritus accidentalis, sed quatenus ea opponitur iterationi totius ordinationis, quae complectitur plures ritus mere accidentales utpote institutionis ecclesiasticae (72).

Iteratio igitur respicit in casu omnes ritus ordinationis, etiam accidentales, supplementum refertur ad ritum substantialem. Si declarasset *Innocentius III* omissam manuum impositionem supplendam non esse, tunc quidem argumentum validissimum inde patroni deducere possent in favorem oppositae sententiae. Atqui omnino contrarium praecipit Papa. Ergo.

186. *d*) Allegantur verba *Eugenii IV* in decreto pro Armeniis: « Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem » (73).

De hoc Decreto, vide quae abunde diximus alibi (n. **143** ss.).

Cetera argumenta, quae ab adversariis allegantur, ex dictis iam reiecta et confutata habentur.

(70) *Theol. schol.*, to. IV, disp. 7. q. 2, dub. 3, n. 65.

(71) Cap. I, X, I, 16.

(72) Procul dubio, loco « subdiaconatus », legendum est: « ad ordinem *diaconatus* assumptus », ut quidam Codices revera habent (Cfr. *Corpus iuris canonici*, II, p. 134, ed. Friedberg), quia subdiaconus non ordinatur per manuum impositionem.

(73) Denz., n. 701.

Articulus VII.

De materia et forma ordinum maiorum in specie.

187. Ritus ordinationis subdiaconalis. — 1. Iuxta *Pontificale Romanum* ritus ordinationis hic est:

1° Episcopus, post verba: *Adepturi* etc., accipit calicem vacuum cum patena vacua superposita, quem successive manu dextera singuli tangunt, Episcopo dicente: *Videte* etc.

2° Postea archidiaconus accipit et tradit eis urceolos cum vino et aqua, ac pelvim cum manutergio: quae omnia similiter tangere debent.

3° Post duas orationes Episcopus imponit vestes subdiaconales, scil. *amictum*, *tunicam* et *manipulum*.

4° Dein tradit omnibus librum Epistolarum manu dextera ipsum simul tangentibus, dicens: *Accipite* etc.

2. Materia proxima duplex est, nempe:

1° *traditio calicis vacui cum patena vacua superposita*, quem singuli ordinandi manu dextera tangere debent, dum minister haec verba profert: « *Videte, cuius ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis* »;

2° *traditio libri epistolarum*, quem pariter singuli ordinandi manu dextera tangunt, Episcopo dicente: « *Accipite librum Epistolarum, et habete potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro vivis quam pro defunctis. In nomine Pa † tris, et Fi † lii, et Spiritus † Sancti.* ℟. *Amen* ».

188. 3. Certa ab incertis distinguenda: 1° Liber tradendus potest esse vel Missale vel Biblia tum veteris tum novi Testamenti.

2° Certum est traditionem urceolorum factam ab archidiacono et impositionem vestium non esse ritum essentialem. Isti ritus, iuxta plures, si forte praetermissi aut male positi fuerint, non sunt necessario supplendi.

3° Item certum est tactum per manum *dexteram* non requiri ad valorem, ut supra (n. **154**).

4° Verius ad valorem non requiritur ut calix sit vacuus et patena item vacua. De necessitate praecepti requiritur ut calix et patena

sint consecrata. Num etiam ad validitatem ordinationis, disputatur. Longe verius negandum (1).

5° Apud omnes certum est *traditionem calicis cum patena* esse materiam subdiaconatus ideoque ad essentiam requiri. Sane hic ritus antiquissimus est, et decretum Eugenii IV ad Armenios hanc materiam eamque tantum memorat: « Subdiaconatus vero (traditur) per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem ».

6° Num *traditio libri Epistolarum* pertineat ad ritum essentialem, disputatur. Longe communius DD. negant, iuxta citatum decretum Eugenii IV ad Armenios, affirmantes sufficere traditionem calicis et patenae (2).

Quidam censent ad valorem subdiaconatus requiri huiusmodi *traditionem libri Epistolarum*, tum quia *Pontificale Rom.* adhuc vocat *ordinandos*, qui nondum receperunt librum Epistolarum, *ordinatos* vero qui receperunt; tum quia verba « *Accipe librum Epistolarum, et habete potestatem...* » significant aliquam potestatem tunc conferri ordinandis (3).

7° Promovendi ad subdiaconatum possunt tum *successive* tum *simul* tangere calicem et patenam, et super eosdem duos vel tres simul tangentes hanc materiam potest ab Episcopo proferri forma: *Videte*, etc. (4). Hoc valet quoque de libro Epistolarum.

189. Si omissa fuerit traditio calicis et patenae cum relativis verbis, vel repetenda integra ordinatio vel saltem ipsa traditio *absolute* supplenda est. Si modo dubio posita fuerit, v. g. si defuit contactus physicus, si calix et patena non erant consecrata, sub *conditione* supplenda est.

190. Ad formam quod attinet, plures tenent hanc solam esse formam: « *Videte cuius ministerium...* », quam Episcopus pronuntiat, dum tradit calicem et patenam.

Alii censent hisce verbis addendam esse, ut complementum formae, orationem *Domine sancte*, quae est antiquissima quaeque olim dicebatur *benedictio subdiaconi* (5).

Num autem et verba: *Accipite* etc., quae profert Episcopus tradens librum Epistolarum sint vera forma necne, pendet ex supra dictis, i. e. ex natura ipsius traditionis.

(1) Cfr. D'Annibale, III, n. 150; Gasparri, n. 1034.
(2) Cfr. S. Thom., *Suppl.* q. 38, art. 1, ad 2; S. Antonin., *Summa theologica*, part. III, tit. 11, cap. 16, n. 4; Vasquez, in *III part. S. Thomae*, disp. 238, cap. 2; Schmalzgr., lib. I, tit. 11, n. 5; Billuart, *Summa D. Thomae, de ordine*, diss. II, art. 3; Many, n. 284.
(3) Reiffenst., *Theol. moralis*, II, tract. 6, dist. 12, n. 24; D'Annibale, III, n. 290.
(4) S. R. C. 11 mart. 1820.
(5) Cfr. Many, n. 284.

Item dubitatur de porrectione et tactu libri Epistolarum, an requiratur ad valorem necne. Nam, cum Franciscus Aersinus Ordinis Capuccinorum in suscipiendo subdiaconatu tetigisset quidem calicem et patenam, non autem librum Epistolarum, S. Congregatio Concilii die 11 ian. 1711 respondit, supplendum esse per Episcopum etiam privatim.

Si utraque traditio cum relativis verbis fuerit omissa, aut posita cum vitio probabiliter essentiali, integra ordinatio repetenda est vel absolute vel sub conditione.

191. Nocturnum recitandum. — 1. Ex *Pontificali Romano* Episcopus, post monitionem et preces, haec iniungit: « *Singuli... ad subdiaconatum et diaconatum* (promoti dicite) *nocturnum talis diei* ».

Non agitur certe de obligatione gravi (6); immo probabilius non est vera et proprie dicta obligatio, licet omnino deceat ut ordinati rite satisfaciant huiusmodi iniunctioni.

2. S. Congregationi Rituum sequentia dubia proposita fuere:

« 1° Utrum per *Nocturnum talis diei* necessario intelligi debeat totum officium nocturnum de tempore, sive matutinum et laudes eius diei in qua ordines conferuntur, sive unum nocturnum habeat, uti in sabbatis quatuor temporum, et in sabbato Passionis, sive tres ut in Sabbato Sancto, et in festis et dominicis, in quibus ordines extra tempora conferuntur; an vero in hoc casu matutinum de tempore absque laudibus intelligendum veniat;

« 2° Utrum in potestate Episcopi ordinantis sit iniungere unum tantum nocturnum quem maluerit sive officii de tempore, sive de Sanctis, quod ipsa die concurrat;

« 3° Utrum iniungere possit unum nocturnum de officio defunctorum, vel parvo B. Virginis Mariae, vel de alio Sancto;

« 4° Quando Episcopus ordinans nihil aliud exprimit quam quod verba *Pontificalis* sonant, utrum in potestate ordinatorum sit recitare tantum vel unum nocturnum de tempore eius diei in qua ordines receperunt, vel quemlibet alium nocturnum sive de tempore, sive de Sanctis illius diei, in qua preces iniunctas adimplere voluerint ».

S. Congregatio die 11 aug. 1860 respondit:

« Ad I: verba Pontificalis Romani: *Nocturnum talis diei* intelligi de unico nocturno feriali vel de primo dominicae ut in psalterio, idest duodecim psalmorum cum suis antiphonis de tempore, quem Episcopus designare potest, vel ipsius diei quo habet ordinationem, vel alterius pro suo arbitrio.

« Quoad II: provisum in primo.

« Quoad III: provisum in primo.

(6) S. Alph., lib. VI, n. 829.

« Quoad IV: dicendum nocturnum ferialem ut supra, qui respondeat illi diei in quo facta est sacra ordinatio ».

S. R. C. die 27 iun. 1899, ad I, declaravit: « Pro Nocturno talis diei intelligendus est Nocturnus ferialis, vel primus festi aut dominicae in psalterio, prout ordinatio in feria, festo aut dominica habita sit ».

Notandum, responsa haec data fuisse secundum disciplinam antiquam, i. e. ante reformationem inductam a Pio X Bulla « *Divino afflatu* ».

Huc spectat alia responsio S. R. C. scil., *in una Urbis*, 27 iun. 1890, ad I et II (*Decreta auth.*, n. 4042). Ex qua responsione liquet: 1° pro *Nocturno talis diei*, quem subdiaconis et diaconis Episcopus ordinans imponere solet ex Pontificali Romano, intelligendum esse Nocturnum ferialem, vel primum festi, aut dominicae in psalterio, prout ordinatio in feria, festo aut dominica habita sit; 2° Episcopum vero habere ius iniungendi alium a Nocturno diei, quem Pontificale designat.

S. R. C. die 10 iul. 1903 declaravit, non requiri ut recitentur psalmus *Venite, exsultemus*, hymnus et lectiones, sed sufficere psalmos cum respectivis antiphonis (*Decreta auth.*, nn. 4042, 4117).

3. Huiusmodi iniunctio de Nocturno recitando est originis sat recentis.

192. Ritus ordinationis diaconalis. — 1. Ritus diaconatus secundum *Pontificale Romanum* hic est:

Archidiaconus promovendos ad ordinem diaconatus appellat more consueto, eoque offerens Episcopo dicit: « *Reverendissime Pater, postulat sancta Mater Ecclesia catholica, ut hos praesentes subdiaconos ad onus diaconii sublevetis* ».

Episcopus interrogat, dicens: « *Scis illos dignos esse?* ».

Archidiaconus respondet: « *Quantum humana fragilitas nosse sinit, et scio et testificor ipsos dignos esse ad huius onus officii* ».

Tunc Episcopus dicit: « *Deo gratias* » (7).

Innocentius III in *cap. unic. de scrutinio in ordine faciendo*, inquirit num archidiaconus possit respondere ordinandum dignum esse, si ex privata notitia cognoverit esse indignum. Hodie habenda est ut mera caeremonia attestatio archidiaconi, cum Episcopus ordinans vitam et mores ordinandi iam aliunde exploraverit.

Quare licet archidiaconus fortasse non cognoscat ordinandum, potest nihilominus tuta conscientia respondere dignum esse, cum Episcopus eundem dignum habuerit post scrutinium a sacris canonibus statutum. Immo quamvis archidiaconus ex privata scientia sciat ordinandum esse indignum, tamen nec

(7) Vide Decretum S. R. C. 20 febr. 1950, ubi indicantur: « Variationes in rubricis Pontificalis Romani » circa ordinationem Diaconi. *Acta Apost. Sedis*, XXXXII, p. 449. Cfr. n. 148bis.

tenetur nec potest in actu ordinationis indignitatem manifestare, ita ut etiam in hoc casu respondere valeat, dignum esse. Ratio est, quia archidiaconus tunc munus personae publicae gerit, et habere debet ut idoneos quos a Curia episcopali recipit.

Animadvertit Innocentius III archidiaconum non asserere simpliciter promovendum dignum esse, sed quantum humana fragilitas nosse sinit, cum illum, quem indignum esse non novit, dignum habere debeat.

Dein Episcopus verbis: *Auxiliante* etc., eligit praesentes subdiaconos in ordinem diaconii, et populum interrogat: *Si quis habet*, etc. Quae interrogatio, ut patet, hodie mera caeremonia est. Nemine exeunte et dicente, Episcopus facit longam monitionem: *Provehendi*, etc.; qua finita, alloquitur populum et clerum, dicens: *Commune votum*, etc.

Postea invitat omnes ad orandum: *Oremus, dilectissimi* etc.; deinde, extensis manibus ante pectus, dicit orationem eucharisticam ad instar praefationis. Qua oratione interrupta, Episcopus manum dexteram extendens ponit eam tactu corporali super caput cuiusque ordinandi dicens singulis: *Accipe Spiritum Sanctum*, etc.

Dein Episcopus reassumit orationem, extensam manum dexteram tenens super omnes, usque ad finem praefationis, qua expleta, induit eos vestibus diaconalibus, nempe *stola* et *dalmatica*, atque librum Evangeliorum tradit, quem manu dextera omnes tangunt, Episcopo dicente: *Accipe* (vel *Accipite*, si plures sunt) *potestatem*, etc.

Demum bina oratio Episcopi claudit ordinationem.

193. 2. Materia proxima duplex est, nempe:

1° *impositio manus Episcopi*, qua durante Pontifex dicit: « *Accipite Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus eius: in nomine Domini* »;

2° *traditio libri Evangeliorum* (Missalis vel Bibliae), quem singuli manu dextera (non ad valorem, ut supra) tangere debent, dum Episcopus dicit: « *Accipite potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis: in nomine Domini.* ℟. *Amen* ».

Promovendi ad diaconatum possunt tum *simul* tum *successive* tangere librum Evangeliorum, et super singulos vel omnes simul tangentes proferri possunt ab Episcopo verba: *Accipe* vel *Accipite potestatem* etc. (8).

Ordinatio diaconi, cui Episcopus ordinans manus appropinquavit, sed caput ordinandi non tetigit, iteranda est sub conditione et secreto (9).

(8) Cfr. S. R. C. 11 mart. 1820.
(9) S. Off. 20 ian. 1875.

194. Circa ritum *essentialem* diaconatus tres olim habebantur sententiae (10).

Prima dicit constare sola porrectione instrumenti seu libri Evangeliorum, ut materia, et verbis relativis, ut forma.

Altera tenet constare *tum* traditione libri Evangeliorum, *tum* impositione manus Episcopi, cum relativis verbis.

Tertia affirmat constare sola impositione manus Episcopi, ut materia, et relativa oratione, ut forma.

195. Haec sententia communior erat et multo probabilior, attentis documentis antiquis et spectata disciplina Ecclesiae orientalis (11).

Sane: 1° Certum est ex S. Scriptura Apostolos primos diaconos ordinasse sola manus impositione, absque libri Evangeliorum traditione.

2° Deerant profecto ab initio, quando ordinati fuerunt primi diaconi, libri Evangeliorum, qui nonnisi serius conscripti fuerunt.

3° Per plura saecula, ut manifesto constat ex liturgia Romana, ordinatio diaconi facta fuit sola manus impositione cum oratione, sine traditione libri Evangeliorum.

Prima vestigia huius traditionis reperiuntur in Pontificalibus Anglicanis, scil. in Pontificali Ecclesiae *Rothomagensis* saec. VIII, sed praecedit ipsam impositionem manus et fit cum hac formula: « *Accipe istud volumen Evangelii et lege et intellige et aliis trade et tu opere adimple* ».

Item eodem loco et cum eadem formula occurrit in Pontificali *Gemmeticensi* saec. IX, in Pontificali S. Dunstani *Cantuariensis* et Egberti *Eboracensis* saec. XIII.

Ex Anglia caeremonia traditionis transiit in Galliam et in alias quoque regiones.

Saec. X invenitur post impositionem manus et cum formula, quam habet hodiernum *Pontificale Romanum* in Pontificali *Noviomensi* et in Codice *Ordinis Romani Vallicellani*. Sed eodem saec. X illa deest in Pontificali *Caturcensi* et *Bellovacensi*, et in Codice qui, ut refert Morinus, « *ab Italo Romae vicino compositus* » est (12).

Pariter desideratur in altero Pontificali *Bellovacensi*, scripto ad finem saec. XI, cui solum posteriori manu eadem formula adiecta est in margine.

Saec. XII eam habent Pontificalia *Moguntinum*, *Rhemense*, *Salisburgense* et *Suessionense*. Eodem saeculo illa carent Pontificalia *Turonense* et *Bisuntinum*.

(10) Omittendam censemus opinionem tum Durandi qui assignat pro materia traditionem stolae et traditionem libri Evangeliorum, tum Michaelis qui his rebus tertiam addit, scil. traditionem dalmaticae.
(11) Cfr. Martène, *l. c.*, art. 9, n. 1 ss.; Tournely, *l. c.*, q. 3 et 6, art. 3; Perrone, *l. c.*; Gasparri, n. 1046 ss.; Many, n. 267.
(12) *De sacris Eccl. Ordin.*, part. II.

Saec. XIII reperitur in Pontificalibus *Barensi*, *Apamiensi*, *Cameracensi*, etc. Saec. XIV illam continent Pontificalia *Noviomense*, *Romanum* bibl. Colbert., Pontificale ms. *Bibliothecae Vaticanae*, et *Ordinarium* « S. R. E. auctore Iac. Caietano, cap. 103, de ordinatione diaconi cardinalis » (13).

Ex dictis evidenter patet, ritum traditionis libri Evangeliorum fuisse initio plane ignotum, postea vero, nullius Concilii canone atque nullius R. Pontificis decreto, introductum et ab una in aliam Ecclesiam diffusum esse. Primitus alium sensum non habuit quam maioris sollemnitatis et explicationis potestatis vi diaconalis ordinationis acceptae.

196. 4° Veteres Auctores ecclesiastici ita loquuntur de caeremonia traditionis Evangelii in ordinatione diaconi, ut perspicue innuant, eam nequaquam habuisse rationem *materiae* et *formae* ordinationis.

Hugo a S. Victore ait: « Hi (diaconi), cum ordinantur, solus Episcopus manus eis imponit, quia ad ministerium non ad sacerdotium applicantur; ponitur eis orarium, id est stola super sinistrum humerum ab Episcopo, ut hoc agnoscant se accepisse iugum Domini, quo omnia ad sinistram, id est, praesentem vitam pertinentia adversa fortiter tolerent, et divino timori subiiciant. *Accipiunt et textum Evangeliorum de manu Episcopi, per quem intelligant se esse praecones Evangelii Christi* » (14).

Petrus Lombardus eadem fere verba habet: « Hi, inquit, cum ordinantur, solus Episcopus eis manus imponit, quia ad ministerium applicantur. Ponit eis orarium, id est, stolam super laevum humerum, ut per hoc intelligant se accepisse iugum Domini suave, quo ad sinistram pertinentia divino timori subiiciant. *Accipiunt et textum Evangelii, ut intelligant se esse praecones Evangelii Christi* » (15).

Baudinus, compendiator Magistri, dicit: « His (diaconis) Episcopus manus cum ordinantur imponit et stolam laevo latere, ut expediti sint ad ministrandum, et spiritualiter... *dat etiam eis Evangelii textum ut illos Christi praecones denuntiet* » (16).

Gulielmus Parisiensis, versus medium saec. XIII, scribit: « Cum (diaconi) accipiunt textum Evangelii de manu Episcopi, non dicit ei: Accipe potestatem docendi et praedicandi Evangelium, sed accipe potestatem legendi Evangelium in ecclesia Dei tam pro vivis quam pro defunctis in nomine Domini. *Ex quo magis insinuatur eos tunc recipere orandi officium* quam praedicandi vel docendi... absurdum enim est intellectu et dictu ut docens aut praedicans Evangelium docere intelligatur aut praedicare pro vivis ac pro mortuis » (17).

(13) Mabillon, *Museum Ital.*, to. II, *Ordo Roman.*, XIV.
(14) Lib. II, part. 3, cap. 11; *P. L.* CLXXVI, 427.
(15) Lib. IV *Sent.*, D. 24, n. 8.
(16) In IV, D. 23; *P. L.* CXCII, 1104.
(17) *De sacr. ord.*, cap. 3.

Durandus a S. Porciano († 1334), loquens de diaconis, ait: « Illud, in quo imprimitur character, debet observari et probabile quod observetur in omni Ecclesia; *sed traditio libri in ordinatione diaconi non observatur in omni Ecclesia; nec antiquitus* forsitan observabatur in aliqua Ecclesia... *quare non videtur quod in traditione imprimatur character diaconatus* » (18).

197. 5° Apud Orientales, exceptis tantum Armeniis, *sola* manus impositio adhibetur ut ritus essentialis ordinationis diaconalis. Porro si ad valorem ordinationis traditio libri Evangeliorum non requiritur in Ecclesia orientali, quo iure et titulo illa essentialis dicenda foret in Ecclesia latina?

6° Huc spectant, demum, quae late tradita sunt de impositione manuum tamquam ritu essentiali in ordinatione sacerdotali (n. **170** ss.).

198. Itaque, omnibus mature accurateque perpensis, concludendum: sententia quae tenet ritum essentialem ordinationis diaconalis consistere in sola manus impositione cum oratione, verior profecto est. Quoad futurum, ut unice vera habenda ex Pii XII Const. « *Sacramentum Ordinis* » (cfr. n. **148**bis).

199. Nonnulla speciatim de forma diaconatus. — 1. Quoad **formam** diaconatus, Doctores qui tertiam sententiam modo expositam sequuntur, diversimode sentiunt.

Nonnulli tenent formam constitui verbis quae Episcopus profert dum manum imponit super ordinandos: *Accipite Spiritum Sanctum ad robur* etc.

Alii censent esse orationem (quae olim dicebatur *consecratio* diaconi), quam nunc *Praefationem* vocamus, in qua haec verba sunt: *Emitte in eos, quaesumus, Domine, Spiritum Sanctum, quo in opus ministerii*, etc. (19).

Alii docent sufficere quaecumque verba i. e. quamcumque orationem seu invocationem Spiritus Sancti saltem implicitam.

200. 2. Haec sententia verior est. Sane: 1° Verba *Pontificalis Romani*, quae profert Episcopus dum manum imponit ordinando: *Accipe Spiritum Sanctum ad robur* etc., sunt recentioris originis.

Primum vestigium huius formulae invenitur in Pontificali *Rhemensi* saec. XII. Notandum tamen, quod primitus formula deerat, et solum recentiori scriptura in margine adiecta fuit. Praeterea notandum,

(18) In IV, D. 24, q. 3.
(19) Morinus, part. III, exercit. 9, cap. 2, n. 2; Vuitasse, *l. c.*, q. 3, art. 3; Many, n. 268.

caeremoniam impositionis manus iis dumtaxat absolvi verbis: « *Accipe Spiritum Sanctum* », sine addito.

Saec. XIV idem ritus sub eadem brevissima forma: *Accipe Spiritum Sanctum*, occurrit in Pontificali *Antissiodorensi*.

2º Pontificale *Moguntinum* saec. XIV refert aliam formulam: « *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi sine peccato custodiat te in nomine Domini. Amen* ».

3º Item, ut supra relatum fuit. Codex Ecclesiae *Rothomagensis* saec. VIII aliam exhibet formam: « *Accipe istud volumen Evangelii et lege et intellige et aliis trade et tu opere adimple* ».

4º In antiqua liturgia Romana oratio veluti distincta et separata exsistebat a manus impositione, quatenus haec praecedebat tum orationem simplicem tum orationem eucharisticam.

5º Conveniunt plane eruditi Auctores.

Martène ait: « Verba illa *Pontificalis Romani* ab Episcopo dicenda cum manum ordinando imponit: *Accipe Spiritum Sanctum ad robur, ad resistendum diabolo* etc., in quibus ordinationis diaconorum formam constituunt recentiores Scholastici, *recentioris sunt institutionis, quae quadringentos vix superant annos*. Et certe desiderantur in duplici Pontificali S. Remigii *Rhemensis*, in *Senonensi*, in *Cameracensi*, in *Apamiensi* et *Constantinopolitano* annorum circiter 500, in *Romano* duplici, in *Aquensi*, in *Arelatensi*, in *Noviomensi* annorum 400, in *Silvanectensi* annorum 300, aut parum amplius, et si bene memini in *Rothomagensi* annorum 200, aut parum plus. *Multo minus in antiquioribus libris istis codicibus* » (20). Eadem tradit *Catalanus* (21).

Nihil contra doctrinam hanc erui potest ex verbis Concilii Trid. (22) quod definit Episcopos non frustra dicere: « *Accipe Spiritum Sanctum* ». Nam aliud est haec verba debere verificari per ordinationem, id quod Concilium unice docere intendit, et aliud est per haec verba ipsa produci gratiam Spiritus Sancti: hoc profecto Concilium definire noluit. Proinde relata verba id unum significant, idque in definitione est maximi momenti, nempe quid ordinatione efficiatur.

201. Ex dictis haec, speculative loquendo, sequuntur:

1º Si manuum impositio fieret in medio praefationis sine illis verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc., ordinatio valeret, sicut olim, in antiqua liturgia Romana, valebat.

(20) *Op. cit.*, lib. I, cap. 8, art. 9, n. 2.
(21) *Pontif. Rom.*, tit. II, § 8, n. 7.
(22) Sess. XXIII, can. 4.

2º Si fieret manuum impositio cum solis verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc. sine oratione eucharistica, ordinatio adhuc verius esset valida, quia illa verba satis determinari videntur ad significationem sacramentalem per ipsam caeremoniam, sive dicatur ante vel post oratio eucharistica sive ea omittatur.

Hodie standum Constitutioni Pii XII, de qua in n. **148**bis.

202. Nocturnum recitandum. — In fine ordinationis, etiam diaconis imponitur ab Episcopo ordinante recitatio Nocturni. Huc spectant quae dicta sunt de subdiaconis (n. **191**).

203. An et quomodo supplendus defectus. — 1. Si omissa fuit manuum impositio, ipsa cum relativis verbis certe supplenda est. Utrum ea sola, an potius integra ordinatio in casu sub conditione repetenda, controvertitur.

Quidam, attentis verbis Innocentii III et Gregorii IX, censent *solam* manuum impositionem esse repetendam. Qui tenent huiusmodi manuum impositionem esse ritum essentialem, logice inde inferunt integram ordinationem esse iterandam.

2. Si manuum impositio facta quidem fuisset, sed absque *tactu corporali*, speculative loquendo, ordinatio esset valida nec ulla repetitio foret necessaria, quia manuum impositio vero proprioque sensu haberi potest etiam sine tactu corporali. Practice tamen huiusmodi tactus corporalis supplendus est.

Huc sane spectat responsum S. Officii diei 19 aug. 1851 ad Vicarium Apostolicum Cocincinae occidentalis. Sequens dubium propositum fuit: « Iuxta ius canonicum in ordinatione presbyteri et diaconi impositio manuum fieri debet tactu corporali: quod si omissum fuisset, caute supplendum esset, quod per errorem omissum esset. Sed dubitatur.

« 1º Utrum si facta fuerit impositio manuum sine *tactu corporali*, suppleri debeat impositio manuum, *tactu corporali*?

« 2º In quantum affirmative, an rumor publicus et mala fama, quae inde eveniret ordinanti, praesertim in his regionibus, esset ratio sufficiens ad abstinendum ab huiusmodi impositione manuum iterata cum tactu corporali?

« 3º Si suppleri debeat tactus corporalis, an iteranda sint verba, quae simul ab Episcopo proferuntur cum impositione manuum, praesertim in ordinatione diaconi, in qua verba: *Accipe Spiritum Sanctum* etc. videntur multis esse forma sacramenti?

« 4º Utrum possit suppleri tactus ille corporalis privatim, quando huiusmodi ordines non conferuntur? ».

S. Congregatio S. Officii die 19 aug. 1851 respondit: « Ad I. *Affirmative*.

Ad II. *Negative*. Ad III. *Affirmative*. Ad IV. *Affirmative* et *secreto* in actione Missae atque etiam extra tempora generalis ordinationis » (23).

Adsunt plures responsiones de hac re deinceps editae ab eodem S. Officio v. g. 20 ian. 1875 et 26 ian. 1898, quibus edicitur totam ordinationem esse repetendam sub conditione.

Nonnulli putant in casu repetendam esse necessario vel saltem congruentius integram praefationem cum impositione manuum et verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc. (24).

204. 3. Si omissa fuerit traditio libri Evangeliorum, hic ritus solus supplendus est. Item si liber Evangeliorum traditus quidem fuerit, sed absque verbis: *Accipe potestatem* etc., traditio libri cum praefatis verbis iteranda est.

Huc spectat responsio S. R. C. ad Archiepiscopum Taurinensem diei 16 iun. 1837. En casus propositus et resolutus. Archiepiscopus, ordinatione generali expleta et in domum episcopalem iam reversus, cognovit aliquos promovendos ad ordinem diaconatus non se praesentasse ad traditionem libri, putantes nondum tempus proprium advenisse. Statim Archiepiscopus eis tradit librum in privato sacello.

S. Congregatio Rituum de hoc facto consulta, reposuit: « Si Amplitudo Tua *prudenter iudicat moram temporis*, quae inter ordinationem horum subdiaconorum in diaconos et supplementum defectus intercesserit, *haud tantam fuisse*, ut moralis coniunctio formae cum traditione materiae merito censeatur abrupta, ordinatos huiusmodi relinquere possit in sua bona fide quoad praeteritum et a quavis suspensione in posterum absolutos declarare, quatenus sui ordinis officium publice tuta conscientia (si aliud non obstet impedimentum), pro ratione sui status libere valeat exercere.

« Si vero *dubitetur tantum fuisse temporis et diversarum operationum intercapedinem et varietatem*, ut hiatus iste inter ordinationem et supplementum defectus nulla probatorum Auctorum interpretatione coniungi possit, tunc iterum si, cum traditione prius omissa libri Evangeliorum, simul protulit formam, sciat se posse acquiescere et ita ordinatos in suorum ordinum exercitio pariter acquiescentes dimittere. Si vero solum tradidit partialem materiam libri Evangeliorum sine forma, *tutius* erit, si ordinatis huiusmodi *caute* et *secreto* suppleat opportuno tempore defectum, traditionem materiae, simul cum prolatione suae formae, repetendo.

« Quo in casu, si tempus proximae futurae ordinationis ad huiusmodi supplementum a canone constitutum exspectari nequeat, vel ob periculum scandali, vel ob alias non levis momenti causas et circumstantias, quas Amplitudo Tua probe noverit, nec aliud obstet impedimentum, poterit ab interstitiis dispensare et proximo quoque festo defectum praedictum *prudenter* et *secreto* supplere ».

(23) *Collect. S. C. de Prop. Fide*, I, n. 1199.
(24) Cfr. Gasparri, n. 1050.

205. 4. Si *dubitetur* num manuum impositio vel traditio libri Evangeliorum rite posita fuerit, defectus supplendus est sub conditione; secus absolute.

Si omissa fuerit tum impositio manuum tum traditio libri Evangeliorum, omnes conveniunt integram ordinationem esse repetendam.

5. Si manuum impositio facta fuerit cum solis verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* etc., sine oratione eucharistica, defectus supplendus est vel consulenda S. Sedes. Idem dicendum si facta fuerit manuum impositio cum oratione eucharistica, sed omissa fuerint verba: *Accipe Spiritum Sanctum* etc.

6. Impositio vestium diaconalium et aliae preces sunt procul dubio accidentales. Quare, si forte praetermissae fuerint, supplendae non sunt.

206. Ritus ordinationis presbyteralis. — 1. Ad ritum *essentialem* ordinationis sacerdotalis quod attinet, huc spectant quae abunde tradita iam sunt (n. **170** ss.).

Attendendae sunt *Variationes in rubricis Pontificalis Romani* de ordinatione Presbyteri ex Decreto S. R. C. 20 febr. 1950 (*Acta Apost. Sedis*, XXXXII, p. 451). Cfr. n. **148**bis.

Ritus ordinationis sacerdotalis hodie vigens in Ecclesia latina hic est:

Post appellationem ordinandorum eorumque praesentationem factam ab archidiacono post consultationem cleri et populi de ipsorum idoneitate (quae consultatio est hodie mera caeremonia), post monitionem et litanias Sanctorum, si ordinatio subdiaconorum vel diaconorum non praecesserit, Episcopus ordinandis imponit simul utramque manum super caput cuiuslibet successive, nihil dicens; idemque faciunt post eum omnes sacerdotes adstantes.

Interrogata S. R. C.: « quomodo intelligenda sint verba Pontificalis Romani in rubrica de ordinatione presbyteri quoad manuum impositionem: *Idemque faciunt post eum* (Episcopum) *omnes sacerdotes qui adsunt* », die 21 iun. 1821 respondit: « Iuxta votum. Ea verba Pontificalis Romani in ordinatione presbyteri: *Idem faciunt*, etc. intelligi posse moraliter iuxta locorum consuetudinem, servata rubrica quoad paramenta et stolas ».

207. 2. Quo facto, tam Episcopus quam sacerdotes tenent manus dexteras extensas super candidatos: quae extensio non est nisi continuatio prioris impositionis (25).

Postea Episcopus, extensis manibus, invitat omnes ad orandum: *Oremus, fratres carissimi*, et nonnullis interiectis, conversus ad ordi-

(25) Benedictus XIV, *De Synodo dioecesana*, lib. VIII, cap. 10, n. 4.

nandos dicit orationem simplicem: *Exaudi nos*, et deinde orationem eucharisticam ad instar praefationis.

Ex responsione S. R. C. diei 18 febr. 1843 « in ordinatione presbyterorum praxis servanda est Ecclesiae Romanae, quae manus ordinandis imponit in prima *tantum* oratione: *Oremus, fratres carissimi* », non etiam post genuflexionem intra orationem quae incipit: *Exaudi nos*, usque ad praefationem.

Tum Pontifex tum sacerdotes adstantes, vix facta impositione utriusque manus, *statim* debent dexteras manus extendere, easque sic extensas tenere, donec Episcopus orationem absolverit; non autem prius imponere utramque manum super caput cuiuslibet ordinandi, et postquam haec impositio ab omnibus absoluta fuerit, tunc elevare manus dexteras easque extensas super illos tenere, dum Pontifex dicit orationem. Ita ex responso S. R. C. diei 31 aug. 1872.

208. 3. Post praefationem imponuntur vestes sacerdotales, dicitur oratio: *Deus sanctificationum*, et recitatur vel canitur hymnus: *Veni Creator Spiritus*. Dum canitur vel recitatur iste hymnus, Episcopus ungit unicuique ordinando ambas manus simul iunctas, dicens, in actu unctionis: *Consecrare*, etc.

4. Peracta unctione, Episcopus tradit successive cuilibet candidato calicem cum vino et aqua atque patenam superpositam cum hostia, et candidatus illam accipit inter indices et medios digitos, cuppam calicis et patenam simul tangens dum Pontifex dicit: *Accipe potestatem*, etc.

Ex responso S. R. C. diei 11 mart. 1820 « in ordinatione presbyterorum *cuilibet* tradendus est calix cum vino et aqua et patena cum hostia, et *cuilibet* forma repetenda est in singulari: *Accipe potestatem*, etc. ». Ita secundum rubricam *Pontificalis Romani*.

Necesse non est ad validitatem ordinationis, ut calix et patena sint consecrata, nec ut vino aqua admixta fuerit.

209. 5. Quibus peractis, continuatur Missae celebratio. Si ordinatio fiat sine cantu, omnia procedunt sicut in Missa privata; sed unus ex subdiaconis legit epistolam, et unus ex diaconis Evangelium, dum Episcopus legit (26). Si ordinatio fiat cum cantu, unus ex diaconis noviter ordinatis, dicto: *Munda cor meum*, petit ab Episcopo benedictionem, eius manum deosculatus, deinde canit Evangelium, et tandem offert librum deosculandum Episcopo.

(26) S. R. C. 12 nov. 1831, ad VII.

Pariter si ordinatio fit cum cantu, presbyteri *legunt* praefationem et alia quae cantantur ab Episcopo, ita ut solus Pontifex canat, non vero ordinati (27).

6. Lecto offertorio, omnes ordinati accedunt bini ad Episcopum, primo presbyteri, deinde diaconi et ita successive alii secundum gradum ordinis, et coram eo genuflexi offerunt singuli candelam accensam et osculantur illius manum.

Alicubi viget consuetudo ut unus in quolibet ordine offerat candelam accensam, et alii offerant non accensam. Hanc consuetudinem expresse probavit S. R. C. die 12 nov. 1831, ad VI.

Quantitas et pondus candelae quae offertur, arbitrio candidati plane remittuntur. Siquidem *Taxa Innocentiana*, seu Instructio probata ab Innocentio XII die 8 oct. 1678, statuit: « ... Eccetto che l'ordinante possa ricevere l'oblazione della candela, secondo dispone il Pontificale, *a libero arbitrio dell'ordinato circa la qualità e peso* ».

210. 7. Presbyteri noviter ordinati Missam cum Episcopo ordinante concelebrant, ipsaque verba consecrationis una cum eo simul proferunt, ut monet *Pontificale Romanum*.

De huiusmodi ritu celebrationis vide quae alibi tradidimus (28).

Singuli presbyteri verum et proprie dictum Sacrificium Missae offerunt, ita ut iidem pro applicatione huius Missae percipere valeant stipendium (29).

211. 8. Postquam Episcopus se communicaverit et totum sanguinem sumpserit, priusquam digitos abluat, accedunt ante altare presbyteri. Episcopus eos communicat sub unica specie panis, quamvis cum eo ipsi consecraverint, nihil dicens (30). Si adsint diaconi, vel subdiaconi aliive ordinati aut fideles communicandi, postquam sacerdotes se communicaverint, dicitur *Confiteor* cum *Misereatur* etc., eosque Episcopus communicat utens formula Pontificalis: *Corpus D. N. I. C. custodiat te in vitam aeternam*; et singuli respondent: *Amen*.

Quae formula adhibenda est ab Episcopo dum communicat non solum promotos ad diaconatum et subdiaconatum, verum etiam promotos ad ordines minores atque ad primam tonsuram, non autem fideles ea occasione ad sanctam communionem accedentes (31).

(27) S. R. C. 12 nov. 1831, ad IX.
(28) Cappello, *De Sacramentis*, I, n. 452.
(29) Benedictus XIV, *De sacrosancto Missae sacrificio*, cap. XVI, n. 10; S. Alph., lib. VI, n. 829; Gasparri, n. 1066.
(30) S. R. C. 31 aug. 1872, ad II.
(31) S. R. C. 12 nov. 1831, ad II.

212. 9. *Pontificale Romanum* addit: « Unus ministrorum Pontificis stat iuxta cornu epistolae altaris, calicem habens, non illum cum quo Pontifex celebravit, sed alium cum vino et mappulam mundam in manibus ad quem singuli communicati accedunt, et se purificant, os extergunt, et ad partem se locant ».

Verba « *se purificant* » id unum significant, scil. quod communicati paululum vini bibunt, quod in calice continetur.

Haec caeremonia — quae vestigium est antiquae communionis sub utraque specie — alicubi non servatur; alicubi in usu est tantum pro novis presbyteris, non autem pro diaconis vel subdiaconis aliisve qui se communicaverint.

213. 10. Incepto responsorio post communionem, presbyteri noviter ordinati, ante altare stantes coram Episcopo, recitant simul symbolum Apostolorum. Quo finito, Pontifex super caput cuiuslibet coram se genuflexi imponit successive ambas manus, dicens: *Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt.*

Postea explicantur vestes sacerdotales, et noviter ordinati presbyteri promissionem obedientiae faciunt singillatim proprio Ordinario. *Catalanus* probat ex antiquis libris liturgicis hanc promissionem abhinc mille annis indubitanter in usu haberi (32).

214. Quaerunt Doctores, quaenam sit vis et valor huiusmodi promissionis. Nonnulli dicunt eam secumferre pro sacerdote *saeculari* gravem obligationem ex virtute fidelitatis, ita ut etiam ratione fidelitatis sacerdos sine licentia Episcopi nequeat v. g. discedere e servitio dioecesis cui in ordinatione addictus est (33).

Alii censent obligationem fidelitatis inde ortam esse levem tantum. Alii demum existimant nullam oriri *peculiarem* obligationem obedientiae, distinctam ab ea, qua presbyteri tenentur ratione ipsius status sacerdotalis erga proprium Ordinarium.

Religiosi vero hac promissione obedientiam directe spondent Praelato seu Superiori religioso, sicut in professione religiosa promiserant Deo se esse Superioribus obedituros.

215. 11. Praestita obedientia, ordinatus osculatur Episcopum; scil. deosculanda est dextera pars vultus Episcopi, ut declaravit S. R. C. die 12 nov. 1831, ad XII.

Tandem « ordinati ad presbyteratum dicant Evangelium in fine Missae », ait *Pontificale Romanum*.

(32) *Pontif. Roman.*, I, p. 149, in notis ad § 29.
(33) Cfr. Bened. XIV, Const. « *Ex quo* », 14 ian. 1747; S. Alph., VI, n. 828.

Interrogata S. R. C., utrum Evangelium dicere debeant « una cum Episcopo ad suam sedem redeunte, an ex se solis », die 12 nov. 1831, ad X, respondit: « *Una cum Episcopo* ».

216. Missae celebrandae. — 1. Post monitionem et preces Episcopus iniungit: « ...Ad presbyteratum vero ordinati, post primam vestram Missam, tres alias Missas, videlicet, unam de Spiritu Sancto, aliam de Beata Maria semper Virgine, tertiam pro fidelibus defunctis dicite, et omnipotentem Deum pro me orate ».

Quidam docent haberi veram obligationem, saltem levem, celebrandi Missas impositas ab Episcopo (34). Plerique tenent non haberi verum praeceptum, ideoque abesse veram obligationem, etiam levem. Quae sententia uti vera habenda est. Igitur relata *Pontificalis Romani* verba non continent praeceptum stricte dictum, sed consilium tantum, equidem servandum.

2. Istae Missae votivae dici debent, quando iuxta rubricas licet Missas votivas celebrare, ut declaravit S. R. C. die 11 april. 1840. Necesse non est, ut servetur ordo Pontificalis, ita ut prima Missa sit de Spiritu Sancto, altera de Maria Virgine, tertia pro defunctis; ordo potest inverti. Nec opus est, ut Missae applicentur ad mentem Episcopi; idcirco potest percipi stipendium earumque applicatio fieri ad intentionem eleemosynas offerentium. Demum necesse non est, ut quam primum Missae istae celebrentur: earum celebratio, praesertim ex aliqua causa iusta, potest differri.

217. An et quomodo supplendi defectus, quoad praeteritum, in ordinatione sacerdotali admissi. — 1. Si fuit praetermissa prima manuum impositio, iteranda est integra ordinatio, aut saltem supplenda ipsa manuum impositio cum longe verius ad ritum essentialem pertineat (n. **170** ss.).

2. Si fuit omissa prima manuum impositio *tactu corporali* Episcopi ordinantis, haec sola supplenda est, dummodo cetera omnia rite posita fuerint. Huc spectat decisio Gregorii IX rescribentis ad Episcopum Lundensem in Norvegia et responsio S. C. S. Officii diei 19 aug. 1851. Igitur ordinatio valide collata supponitur, secus repetenda diceretur.

3. Si defuit manuum impositio presbyterorum, non autem Episcopi ordinantis, ea supplenda non est; nam presbyteri manus imponunt dumtaxat in signum cooptationis et societatis ad simile ministerium, quin ipsi concurrant ad ordinis sacramentum conferendum. Id confirmatur responso S. C. de Prop. Fide diei 6 aug. 1840. Interrogata:

(34) Cfr. S. Alph. VI, n. 829.

« Utrum supplendae sint caeremoniae impositionis manuum sacerdotum, quae in ordinatione sacerdotali ob distantiam missionariorum omissae fuerunt », respondit: « *Negative* » (35).

4. Si, facta prima manuum impositione, deinde fuerit praetermissa extensio manuum Episcopi, sed cetera omnia rite dicta et facta fuerint, nihil supplendum. Ita ex responso S. C. S. Officii diei 16 sept. an. 1877.

218. 5. Si praetermissa fuit invitatio: *Oremus*, vel oratio: *Exaudi nos*, aut praefatio, repetenda est tantum prima manuum impositio cum subsequenti manuum extensione et verbis omissis.

6. Si una tantum manus imposita fuerit super caput ordinandi, non vero utraque, impositio valida censetur, et consequenter ordinatio ut valida habenda. Num practice iteranda sit ordinatio vel saltem supplenda manus utriusque impositio, disputatur. Integra ordinatio certe repetenda non est, forte sola manuum impositio.

7. Ordinatio integra repetenda est sub conditione, si praetermissa fuit traditio instrumentorum cum verbis: *Accipe potestatem* etc., vel si haec verba substantialiter corrupta fuerint.

8. Integra ordinatio dicitur sub conditione repetenda, si facta quidem fuerit traditio instrumentorum, sed in calice defuerit vinum, aut hostia super patenam vel si haec in terram deciderit, priusquam tangeretur ab ordinando. Ita ex responsione S. C. C. 11 febr. 1708. Agebatur in casu de quodam Capuccino, qui ordinatus fuerat per porrectionem patenae sine hostia. S. C. Concilii censuit integram ordinationem esse conditionate iterandam.

Id liquet etiam ex responsis S. Officii, 6 iul. 1898, 11 ian. 1899, 17 ian. 1900. Hisce non obstantibus, nonnulli censent iterationem totius ordinationis non requiri, sed opus esse ad summum ut solus defectus suppleatur.

219. 9. Nihil supplendum est, si candidatus non tetigit *simul* calicem cum vino et patenam cum hostia, ad normam *Pontificalis Romani*, sed tetigit unam tantum alteramve rem. Calix enim cum vino et patena cum hostia quid unum constituunt, ita ut si unam rem candidatus tangat et alias tangere censetur. S. R. C. die 3 dec. 1661 respondit ordinatum, qui tetigerat *patenam cum hostia*, non autem suppositum calicem cum vino « posse continuare celebrationem S. Sacrificii absque ullo scrupulo, ac tuta prorsus conscientia ».

(35) *Collect. S. C. de Prop. Fide*, n. 1195.

Pariter nihil supplendum, si ordinatus tetigit *calicem cum vino*, non vero superpositam patenam cum hostia; quia eadem valet ratio. Nihil praeterea supplendum, si ordinatus tetigit *calicem cum vino* et *patenam*, non vero hostiam, aut tetigit calicem cum vino et hostiam, non vero patenam (36).

Demum si ordinatus tetigit *patenam*, non vero hostiam et calicem cum vino, aut *hostiam*, non vero patenam et calicem cum vino, in singulis casibus vel recurrendum ad S. Sedem vel iteranda ordinatio sub conditione.

220. 10. Certe valida est impositio manuum sive Episcopus imponat manus cum chirothecis, sive tangat caput pileolo aut coma adscititia coopertum (37).

11. S. Off. die 17 mart. 1897 censuit iterandam esse sub conditione et secreto ordinationem presbyteri, in qua a sacerdotibus adstantibus omissa fuit ex inadvertentia manuum impositio, nec Episcopus memor est (nec memores sunt adstantes) se manus extendisse super caput ordinandi in secunda earum impositione, dum recitaret orationem *Oremus, fratres carissimi* etc.

12. Parva interruptio formae in porrectione instrumentorum non obstat validitati ordinationis (38).

13. Item ex integro sub conditione et secreto iteranda est ordinatio presbyteri, in qua Episcopus ad secundam manuum impositionem, iunctas easdem servavit ante pectus, et dein eas resolvit (39).

14. Valida certe est ordinatio, in qua prima et secunda manuum impositio omissa fuit cum forma relativa, at omnia postea impleta sunt ante instrumentorum traditionem (40).

15. Sub conditione et privatim repetenda est ordinatio, in qua adfuit sola prima manuum impositio, et dubitatur pro secunda, an Episcopus, etiam per momentum, manus extenderit super ordinandum (41).

16. Ex integro sub conditione et secreto iteranda est ordinatio presbyteri, in qua omissa fuit prima et secunda manuum impositio, cui factum est satis post communionem (42).

(36) Cfr. S. Off. 25 iul. 1866; 22 nov. 1871; 9 iun. 1875; 22 iul. 1892; 17 mart. 1897.
(37) S. Off. 22 ian. 1890.
(38) S. Off. 20 april. 1898.
(39) S. Off. 6 iul. 1898.
(40) S. Off. 3 maii 1899.
(41) S. Off. 19 iul. 1899.
(42) S. Off. 22 aug. 1900.

221. 17. Si omissa fuit *ultima* manuum impositio cum forma: *Accipe Spiritum Sanctum* etc., aut si haec verba fuerint substantialiter vitiata, hic solus ritus supplendus est. Quo facto, ordinatio in omnium sententia valet.

Episcopus quidam, in hac ultima manuum impositione, mutavit formam, dicens: *Quorum remiseris peccata, retenta sunt, et quorum retinueris, remissa sunt.* Proposito dubio S. C. S. Officii, haec die 27 maii 1840, probante SSmo, respondit: « Sub conditione, in privato oratorio, quovis anni tempore, suppleatur a quovis Episcopo induto de more, tertia manuum impositio et forma respectiva: *Accipe Spiritum Sanctum* etc., non tamen repetendo caeremonias accidentales antea adhibitas ».

Idem responsum datum fuit ab eadem S. Congregatione die 4 mart. 1874, in simili casu, quo Episcopus ordinans dixerat: *Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, retinentur eis, et quorum retinueris, retenta sunt*.

222. 18. Si praetermissa fuit unctio manuum cum verbis: *Consecrare* etc., supplenda est, quin repetantur aliae caeremoniae.

Nonnulli censent idem dicendum de impositione vestium sacerdotalium, ac de recitatione canonis cum Episcopo, vel saltem de recitatione consecrationis in canone (43).

Sed neutrum certum est, ut ait ipse *S. Alphonsus* (l. c.): idcirco nulla datur stricta obligatio supplendi.

Quidam, v. g. *Card. Gasparri* (l. c.), putant supplendam esse promissionem obedientiae in fine, cum gravior ceteris caeremoniis mox recensitis videatur. Censemus ne huiusmodi quidem omissionem esse supplendam, saltem de rigore iuris.

223. 19. Ceteri ritus, praeter memoratos, si forte praetermissi fuerint, necesse non est ut iterentur, iuxta communem DD. sententiam et praxim SS. Congregationum.

20. Quae hucusque dicta fuerunt, respiciunt ordinationes *praeteritas*. Hodie unice *standum* est Const. « *Sacramentum Ordinis* », 30 nov. 1947. Cfr. n. **148bis.**

224. Quandonam ordo reapse conferatur, si materia et forma ordinationis multiplex et distincta dicatur. — 1. Id habetur, secundum sententias iam expositas seu iuxta doctrinam traditam de variis ordinibus, in ordinatione acolythi, subdiaconi, diaconi et presbyteri.

2. Si ordinatio est institutionis ecclesiasticae, ideoque characterem non imprimat, dicendum, ordinem constare duplici potestate distincta quae distinctis ritibus confertur. Quare, iuxta probabilem sententiam,

(43) Cfr. Salmant., VIII, 3, n. 26; Lehmkuhl, II, n. 591; Gasparri, n. 1086; S. Alph. VI, n. 758.

acolythus post traditionem candelabri ante traditionem urceoli, est acolythus ex parte tantum. Idem dicendum de subdiacono, post traditionem calicis vacui cum patena vacua, ante traditionem libri Epistolarum.

3. Si ordinatio est iuris divini, ideoque imprimens characterem, plures DD. hanc regulam tradunt: character imprimitur, quando pars *principalis* perficitur, sive in positione sit prior sive non. Si pars principalis non est prior, tunc suspenditur effectus, scil. collatio gratiae et impressio characteris, usque dum pars *principalis* perficiatur. Id verificatur in diaconatu secundum opinionem quorumdam, qui censent in ordinatione diaconi esse essentialem tum ritum impositionis manuum tum ritum traditionis libri Evangeliorum, et hunc esse praecipuum.

In hac sententia diaconus post impositionem manuum, ante traditionem libri Evangeliorum, nondum obtinet characterem cum gratia; character enim imprimitur in traditione libri, quamvis et manuum impositio dicatur pertinere ad essentiam ordinationis.

Si autem pars principalis sit prior, character imprimitur gratiaque habetur, quando ipsa pars principalis ponitur; deinde cum ponitur pars minus principalis, sed et ipsa essentialis, character impressus extenditur quoque ad potestatem quae confertur illo posteriori ritu.

Ita res explicatur ab illis, qui censent, in ordinatione presbyterali esse essentialem tum instrumentorum traditionem tum ultimam manuum impositionem. In traditione instrumentorum, aiunt, gratia confertur et character imprimitur; deinde, cum manus imponuntur, character extenditur ad potestatem remittendi peccata, sine qua extensione huiusmodi potestas data non esset (44).

225. 4. Quae explicatio minus congruere videtur cum principiis theologicis. Nam character est effectus proprius sacrae ordinationis iuris divini, ideoque praesupponit totam rei essentiam iam rite positam, ab eaque ille procedit ut effectus a causa. Quare videtur excludenda distinctio inter partem principalem et minus principalem, si utraque ad essentiam pertineat. Igitur dicendum rectius, characterem tunc imprimi, cum tota essentia sacrae ordinationis posita est.

226. Ritus consecrationis episcopalis. — 1. Huc spectant in primis quae infra dicentur de ministro consecrationis episcopalis (n. **312**). Scil. tum in Ecclesia orientali tum in Ecclesia latina, praeter Episcopum *consecratorem*, saltem duo Episcopi olim *assistentes* vocati, hodie *conconsecrantes* dicti et hoc munere revera fungentes (de mutatione inducta a

(44) Cfr. S. Alph., VI, n. 758; Salmant., VIII, III, n. 33, 41; Fagnan., in cap. 3 *de sacramentis non iterandis*, n. 21.

Pio XII dicemus, loquentes de ministro) requiruntur ad liceitatem consecrationis, nisi legitima dispensatio a R. Pontifice concessa fuerit.

2. Consecrandus uti debet colore albo; consecrator et assistentes colore tempori vel officio Missae convenienti. Sane interrogata S. R. C. «an in consecratione Episcoporum tam consecrator, quam consecrandus atque assistentes omnes uti debeant colore albo», die 16 iun. 1663 respondit: «Consecrandus albo, consecrator et assistentes colore tempori vel officio Missae convenienti» (45).

Censemus colorem album pro consecrando sub levi, aut forte nonnisi de consilio esse adhibendum.

3. Secundum hodiernam disciplinam in *Pontificali Romano* relatam, senior assistentium versus ad consecratorem dicit: *Reverendissime Pater, postulat sancta mater Ecclesia catholica, ut hunc praesentem presbyterum ad onus episcopatus sublevetis*».

Consecrator petit: «*Habetis mandatum apostolicum?*». Episcopus senior assistentium respondet: «*Habemus*». Tunc consecrator dicit: «*Legatur*». Et legitur. Ratio huiusmodi disciplinae est, quia in Ecclesia latina (cfr. can. 953; n. **320**) R. Pontifex sibi reservavit Episcoporum consecrationem; idcirco sine eiusdem mandato seu venia nequit *licite* quis promoveri ad episcopatum.

Dubium propositum fuit «de consecratione electi Episcopi Petrinensis, *nondum receptis litteris apostolicis*, peracta, eo quia ex una parte adiuncta postulabant ne ulterius eadem consecratio differretur et ex alia habebatur certa et authentica notitia de earum litterarum expeditione et transmissione». S. Congregatio de Prop. Fide die 30 dec. 1781 reposuit consecrationem in casu esse *legitimam* (46).

4. Postea, si facultas facta fuerit, recipitur iuramentum de obedientia et observantia erga Sedem Apostolicam et de custodia legum ecclesiasticarum.

227. Forma iuramenti ex *Pontif. Romano* (ed. antiqua) haec est:

«Ego *N.* electus Ecclesiae *N.* ab hac hora in antea fidelis et obediens ero B. Petro Apostolo, sanctaeque Romanae Ecclesiae, et Domino Nostro, Domino N. Papae N. suisque Successoribus canonice intrantibus...

«Regulas Sanctorum Patrum, decreta, ordinationes, seu dispositiones, reservationes, provisiones et mandata Apostolica, totis viribus observabo, et faciam ab aliis observari. Haereticos, schismaticos, et rebelles eidem Domino Nostro, vel successoribus praedictis, pro posse persequar et impugnabo. Vocatus ad synodum, veniam, nisi praepeditus fuero canonica praepeditione. Apostolorum limina singulis trienniis personaliter per me ipsum visitabo; et

(45) *Decreta auth.*, n. 1265.
(46) *Collect. S. C. de Prop. Fide*, n. 1209.

Domino Nostro ac successoribus praefatis, rationem reddam de toto meo pastorali officio, ac de rebus omnibus ad meae Ecclesiae statum, ad cleri et populi disciplinam, animarum denique, quae meae fidei traditae sunt, salutem quovis modo pertinentibus, et vicissim mandata Apostolica humiliter recipiam, et quam diligentissime exsequar.

«Quod si legitimo impedimento detentus fuero, praefata omnia adimplebo per certum Nuntium ad hoc speciale mandatum habentem, de gremio Capituli, aut alium in dignitate ecclesiastica constitutum, seu alias personatum habentem: aut, his Romanae Ecclesiae, et Domino Nostro, Domino *N.* Papae *N.* suisque successoribus canonice intrantibus. Non ero in consilio aut consensu vel facto, ut vitam perdant, aut membrum, seu capiantur mala captione, aut in eos violenter manus quomodolibet ingerantur. Consilium vero, quod mihi credituri sunt, per se aut nuntios suos, seu litteras, ad eorum damnum, me sciente, nemini pandam.

«Papatum Romanum et Regalia S. Petri adiutor eis ero ad retinendum et defendendum, salvo meo ordine, contra omnem hominem. Legatum Apostolicae Sedis ineundo et redeundo honorifice tractabo, et in suis necessitatibus adiuvabo. Iura, honores, privilegia et auctoritatem S. R. Ecclesiae, Domini Nostri Papae, et successorum praedictorum, conservare, defendere, augere et promovere curabo. Neque ero in consilio vel facto seu tractatu, in quibus contra ipsum Dominum Nostrum, vel eandem Romanam Ecclesiam aliqua sinistra, vel praeiudicialia personarum, iuris, honoris, status et potestatis eorum machinentur. Et si talia a quibuscumque tractari vel procurari novero, impediam hoc pro posse: et quanto citius potero, significabo eidem Domino Nostro, vel mihi deficientibus, per dioecesanum sacerdotem; et clero deficiente omnino, per aliquem alium presbyterum saecularem vel regularem, spectatae probitatis et religionis, de supradictis omnibus plene instructum. De huiusmodi autem impedimento docebo per legitimas probationes ad S. R. E. Cardinalem Proponentem in Congregatione Sacri Concilii, per supradictum Nuntium transmittendas.

«Possessiones vero ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de novo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiae meae, inconsulto Romano Pontifice. Et si ad aliquam alienationem devenero, poenas in quadam super hoc edita constitutione, eo ipso incurrere volo.

«Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia». In ed. 2ª post typicam an. 1908 forma est paulisper mutata.

228. Ex can. 332, § 2 iuramentum fidelitatis erga S. Sedem emittendum est, una cum fidei professione, ante canonicam institutionem seu provisionem. Quare *Pontificale Romanum* de obligatione iuramenti emittendi in actu consecrationis hanc refert limitationem: «Si consecratio fit vigore litterarum Apostolicarum, *per quas etiam iuramenti per Electum praestandi receptio Consecratori committitur...* Electus legit iuramentum».

Hodie, mutatis rerum conditionibus atque in nonnullis mutata quoque Ecclesiae disciplina, forma iuramenti cum quibusdam variationibus legi solet. Optandum ut integra forma, servata substantia, opportune mutetur, eaque elegantior et congruentior sit, ad normam vigentis disciplinae.

229. Forma iuramenti prout refertur in *Pontificali Romano* videtur a Gregorio VIII an. 1079 inducta. At procul dubio ea formulas antiquiores imitatur. Nam simile est iuramentum *Gregorianum* (cfr. cap. IV, *de iureiurando*), quod certe antiquius est; illudque non solum in provincia Romana, verum etiam in aliis Italiae regionibus, necnon in Hispania et Africa, et alicubi etiam in Gallia emitti solebat iam ante saec. XI.

Verba: « *Haereticos, schismaticos et rebelles eidem Domino Nostro vel successoribus praedictis pro posse persequar et impugnabo* », quibusdam principibus saecularibus minus grata et dura visa sunt. Quapropter S. Sedes permisit nonnullis Episcopis ut eadem expungerent e forma et adderent in fine: « Omnia et singula eo inviolabilius observabo, quo certior sum nihil in illis contineri, quod fidelitati meae Serenissimo Principi eiusque successoribus ad thronum adversari possit ». Id concessit Clemens XIV Metropolitae Mohilewiensi an. 1783, Pius VI Episcopis Hiberniae, an. 1791, Gregorius XVI Episcopo Sangallensi an. 1845, Pius IX Episcopis Neerlandiae an. 1853, etc.

230. 5. Dein habetur examen, quo consecrandus interrogatur ab Episcopo consecratore et rursus promittit modo generali rectam executionem muneris episcopalis, custodiam canonum, obedientiam Sedi Apostolicae, morum honestatem ac demum fidem circa nonnulla dogmata profitetur.

Praxis exigendi a novo Episcopo professionem fidei cum promissione servandi disciplinam canonicam et vitae sanctitatem antiquissima est. Huiusmodi praxim exhibet iuramentum et examen praefatum.

6. Post examen, habetur oratio: *Adesto*, monitio: *Episcopum*, invitatio: *Oremus*, et litaniae Sanctorum.

Quibus expletis, Episcopus consecrator accipit librum Evangeliorum illumque apertum, adiuvantibus Episcopis assistentibus, super cervicem et scapulas consecrandi imponit. Iste ritus est antiquissimus. In Ecclesia Romana adhiberi olim solebat tantum in consecratione R. Pontificis, sicut in Ecclesia Alexandrina in consecratione solius patriarchae (47).

(47) Cfr. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, cap. X, not. 1; Gasparri, n. 1097.

231. 7. Postea Episcopus consecrator ambabus manibus caput consecrandi tangit, dicens: « *Accipe Spiritum Sanctum* », quod successive faciunt Episcopi conconsecrantes, qui non solum debent utraque manu caput Electi tangere, dicentes: « *Accipe Spiritum Sanctum* », verum etiam, facta opportuno tempore mentis intentione conferendi episcopalem consecrationem una simul cum Episcopo consecratore, orationem quoque *Propitiare* recitare cum integra sequenti Praefatione (48).

Sequens dubium propositum fuit: « In consecratione Episcopi, cum facta sit facultas ut assistant duo presbyteri loco duorum Episcoporum, utrum isti presbyteri assistentes debeant ambabus manibus caput consecrandi post Episcopum consecrantem tangere, et recipere consecratum ad osculum pacis? » S. R. C. die 9 iun. 1853 respondit: « *Servetur eodem modo, idest strictim, rubrica Pontificalis Romani* » (*Decret. auth.*, n. 3014).

De ritu impositionis manuum in consecratione Episcoporum vide n. **236** ss.

8. Oratio ad instar praefationis interrumpitur ad verba: *Coelestis unguenti rore sanctifica.* Consecrator, flexis genibus, versus ad altare incipit, ceteris prosequentibus, hymnum: *Veni, Creator Spiritus.*

Finito primo versu, Consecrator caput electi coram se genuflexi inungit sacro chrismate, formans primo signum crucis per totam coronam, deinde reliquum coronae liniendo, interim dicens: *Ungatur et consecretur caput tuum, coelesti benedictione, in ordine pontificali.* Et producens manu dextera tertio signum crucis super caput electi, dicit: *In nomine Pa † tris, et Fi † lii, et Spiritus † Sancti*, etc.

Expleta unctione, Consecrator in pristina voce prosequitur orationem ad instar praefationis, dicens: *Hoc, Domine, copiose* etc.

Post antiphonam: *Unguentum in capite* et psalmum: *Ecce quam bonum*, Episcopus consecrator inungit electo ante ipsum genuflexo ambas manus simul iunctas cum chrismate in modum crucis, producendo cum pollice suo dextero intincto duas lineas; videlicet a pollice dexterae manus usque ad indicem sinistrae, et a pollice sinistrae usque ad indicem dexterae; et mox inungit totaliter palmas electi.

De unctione vide infra n. **243**.

232. 9. Episcopus consecrator, post alias preces, tradit consecrato baculum benedictum dicens: *Accipe baculum pastoralis officii* etc. (cfr. n. **248**).

Dein benedicit annulum ipsumque in digitum annularem dexterae manus consecrati immittit, dicens: *Accipe annulum, fidei scilicet signaculum* etc. (n. **250**).

(48) Vide « Variationes in rubricis Pontificalis Romani » de consecratione Episcopi. S. R. C. 20 febr. 1950. *A. A. S.*, XXXXII, p. 452.

10. Tum Consecrator tradit consecrato librum Evangeliorum clausum, dicens: *Accipe Evangelium, et vade, praedica populo tibi commisso: potens est enim Deus, ut augeat tibi gratiam suam. Qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.*

Demum Consecrator recipit consecratum ad osculum pacis; similiter et assistentes Episcopi singuli, dicentes ipsi consecrato: *Pax tibi.* Et ipse respondet singulis: *Et cum spiritu tuo.*

233. 11. Deinde celebratur Missa. Consecrator procedit in Missa usque ad Offertorium inclusive. Idem facit consecratus in cappella sua, seu in alio altari. Dicto Offertorio, consecratus veniens ex cappella seu altari suo, « inter assistentes Episcopos medius coram Consecratore genuflectit, et illi offert duo intortitia accensa, duos panes, et duo barilia vino plena, et Consecratoris praedicta recipientis manus reverenter osculatur ». Ita *Pontificale Romanum.*

Huius oblationis origo ex eo repetenda est, quod, primis Ecclesiae temporibus, fideles offerebant pro Missae sacrificio panem et vinum; quorum una pars erat pro ipso sacrificio, reliqua pro celebrante aliisque (49).

Postea continuatur Missa, in qua Episcopus consecratus celebrat una cum Episcopo consecratore, sumens communionem sub utraque specie. « Deinde postquam Consecrator corpus Domini sumpserit, non totum sanguinem sumit, sed solum partem eius cum particula Hostiae in calicem missa. Et priusquam se purificet, communicat Consecratum ante se in eodem cornu capite inclinato stantem, et non genuflectentem, prius de corpore, tum de sanguine, deinde purificat se, postea Consecratum ». Ita *Pontificale Romanum.*

234. 12. Finita Missae celebratione, Consecrator mitram benedictam capiti et chirothecas pariter benedictas manibus Consecrati imponit (n. **251**). « Et statim imponit ei annulum pontificalem. Tum surgit Consecrator, et accipit Consecratum per manum dexteram, et primus ex assistentibus Episcopis per sinistram, et inthronizat eum, ponendo ipsum ad sedendum in faldistorio, de quo surrexit Consecrator, vel, si id fiat in ecclesia propria Consecrati, inthronizat eum sede episcopali consueta; et Consecrator tradit ei baculum pastoralem in sinistra. Deinde versus ad altare Consecrator, deposita mitra, stans incipit, ceteris usque ad finem prosequentibus, hymnum: *Te Deum.* Incepto hymno, Consecratus ducitur ab assistentibus Episcopis cum mitra per ecclesiam, et omnibus benedicit ». Ita *Pontificale Romanum.*

(49) Cfr. Cappello, *De sacramentis,* I, n. 660.

13. Postea sequuntur acclamationes. « Consecratus accedit ad cornu Epistolae altaris; et ibidem cum mitra et baculo genuflexus versus ad Consecratorem dicit cantando: *Ad multos annos.* Deinde accedens ante medium altaris, ubi iterum, ut prius genuflexus, dicit altius cantando: *Ad multos annos.* Postea accedit ad pedes Consecratoris, ubi tertio genuflexus, ut supra, iterum altius cantando dicit: *Ad multos annos* ». Ita *Pontificale Romanum.*

Antiquitus mos erat, ut praesentes acclamarent Consecratorem et Consecratum: qui mos adhuc viget apud unam aliamve Ecclesiam orientalem.

Quando electus in Romanum Pontificem ordinatur presbyter aut consecratur Episcopus, ipse ordinans aut consecrans adprecatur *multos annos* (50).

235. 14. Tandem, expletis acclamationibus, Consecrator recipit Consecratum ad osculum pacis; et similiter faciunt assistentes Episcopi vel presbyteri qui loco ipsorum assistant, ex supra citata responsione S. R. C. 9 iun. 1853 (n. **231**).

Iste ritus recipiendi ad osculum pacis antiquissimus est, utpote qui iam a primis Ecclesiae temporibus occurrit.

236. Quaenam materia et forma essentialis, quoad praeteritum, in consecratione episcopali. — 1. Variae Doctorum sententiae ad sequentes apte reduci possunt.

Prima sententia tenet materiam esse impositionem manuum Episcopi consecrantis seu potius Episcoporum conconsecrantium, et formam esse relativa verba: *Accipe Spiritum Sanctum.*

Secunda sententia affirmat materiam esse impositionem manuum solius Episcopi consecrantis et formam esse solam praefationem absque verbis: *Accipe Spiritum Sanctum.*

Tertia dicit duplicem esse materiam et formam consecrationis episcopalis, scil. tum impositionem manuum Episcopi consecrantis cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum* et praefatione, tum traditionem libri clausi Evangeliorum cum relativis verbis, ita quidem ut prior sit materia et forma principalis, altera partialis et secundaria.

Ratio praecipua huius sententiae desumitur ex decreto Eugenii IV pro Armeniis (51). Sed immerito: *a*) quia Decretum Eugenii IV non loquitur ex-

(50) Cfr. Cappello, *De Curia Romana,* II, p. 567 ss.
(51) Cfr. Hallier, part. II, sect. 2, cap. 2, art. 1, § 13, n. 29.

presse de consecratione episcopali: *b*) quia Decretum nullam facit mentionem de manuum impositione, ideoque ratio allegata nimis probaret, quatenus inde foret concludendum manuum impositionem non esse materiam consecrationis episcopalis; *c*) quia de vi et sensu genuino Decreti alibi dictum est (n. 148).

Quarta sententia censet materiam et formam saltem partialem episcopatus esse unctionem capitis et manuum cum relativis verbis.

Rationes praecipuae huius sententiae sunt istae: *a*) *Pontificale Romanum*, ante unctionem manuum, vocat Episcopum *electum*, post unctionem *consecratum* appellat; *b*) Innocentius III in epist. ad Primatem Bulgariae ita loquitur de praefata unctione, ut ea videatur omnino requisita ad valorem consecrationis episcopalis.

Prima ratio est nullius momenti, quia post consecrationem capitis et manuum candidatus est *consecratus* seu *unctus* etiam consecratione accidentali, qui iam erat consecratus consecratione essentiali, ut iure animadvertit Card. Gasparri (52).

Item nullius momenti est ratio desumpta ex epist. Innocentii III, de qua infra (n. **243**).

Haec sententia olim habuit quosdam patronos, hodie nullum habet, ita ut iam obsoleta dicenda sit.

237. 2. Quaenam ex praefatis sententiis verior? Reiecta tertia et quarta, manent aliae duae.

Prima sententia, quatenus tenet materiam esse impositionem manuum non solum Episcopi consecrantis, sed etiam Episcoporum (vel presbyterorum) assistentium, et formam esse verba: *Accipe Spiritum Sanctum*, exclusa praefatione, non potest admitti. Nam valida est consecratio episcopalis peracta sine assistentia duorum Episcoporum, et etiam licita si Sedes Apostolica dispensaverit (n. **318**).

Verba autem: *Accipe Spiritum Sanctum* sunt originis sat recentis. Ante saec. XIV in nullo libro liturgico reperitur illa formula.

Quare Martène docet ea verba fuisse ignota «toti antiquitati... adeo ut vix in ullo Pontificali annos 400 attingente (i. e. ad saec. XIV pertinente) reperiantur. Nam ex omnibus, quae percurrimus, tria tantum illa habent, Arelatense, Andegavense et Gulielmi Durandi. Sed neque antiquiores Scholastici, qui absolutas Sacramentorum formas undecumque explicari studuerunt, ullam eorum verborum mentionem faciunt» (53).

Porro si verba: *Accipe Spiritum Sanctum* non erant de essentia consecrationis episcopalis, utpote omnino ignota, ante saec. XIV, quo titulo et iure pertinebunt hodie ad essentiam? Et si tunc temporis valida erat episcopalis consecratio sine verbis illis, cur hodie valida itidem dicenda non erit, iisdem omissis?

(52) *Op. cit.*, n. 1110.
(53) *Op. cit.*, lib. I, cap. 3, art. 9, n. 14.

238. 3. Sententia communior et longe probabilior hucusque erat secunda, *rite tamen intellecta*.

Ratio praecipua desumitur ex iis quae fuse diximus de impositione manuum (n. **170**), attentis verbis S. Scripturae, monumentis ecclesiasticis antiquissimis, sententiis Patrum et Doctorum, etc. Idque confirmatur ex refutatione aliarum opinionum (54).

Diximus: *rite tamen intellecta*, quatenus non tota et integra praefatio habenda est ut forma essentialis consecrationis, sed ea pars seu verba deprecativa, quibus Episcopus consecrator implorat super candidatum gratiam Spiritus Sancti, ut munus episcopale rite implere valeat. Compertum sane est, formam cuiuslibet sacramenti in iis verbis consistere, quae effectum sacramentalem significant et nexu physico vel saltem morali cum materia iunguntur.

4. Hodie standum est Const. «*Sacramentum Ordinis*» Pii XII, 30 nov. 1947, de qua diximus alibi (n. **148bis**).

239. An et quinam ritus supplendi in consecratione episcopali. — Considerantur casus qui forte acciderint ante Constitutiones a Pio XII latas, passim allegatas et allegandas.

1. Si omissa fuit impositio manuum tum Episcopi consecrantis tum Episcoporum vel sacerdotum assistentium, integra consecratio repetenda est, et quidem absolute.

2. Si omissa fuit sola impositio manuum Episcoporum vel sacerdotum assistentium, consecratio non est repetenda nec absolute nec sub conditione, cum valida sit. Num impositio manuum sit supplenda, controvertitur. Verius negandum, perspecto ob analogiam responso S. C. de Prop. Fide 6 aug. 1840 quoad impositionem manuum sacerdotum in ordinatione presbyterali (n. **217**, 3).

3. Si omissa fuit manuum impositio *solius* Episcopi consecrantis, tota consecratio repetenda est absolute, si defuerunt Episcopi assistentes. Si isti adfuerunt ac revera manus imposuerunt, nonnulli dicunt validam esse consecrationem in Ecclesia latina, quia illi Episcopi sunt

(54) Cfr. Card. Gasparri, n. 1109; Card. Van Rossum, n. 387; D'Annibale, II, n. 151; Otten, VI, n. 365.

comministri ideoque materiam et formam qua tales ponunt (cfr. n. **316**) - (55). In praxi semper adeunda est S. Sedes, scil. S. C. S. Officii.

Si assistentes non fuerint Episcopi, sed sacerdotes iique manus imposuerint, ita ut nullus Episcopus manus super caput consecrandi imposuerit, consecratio ex integro repetenda est absolute, utpote certe invalida ob defectum legitimi ministri.

240. 4. Si facta fuit impositio manuum Episcopi consecrantis, sed omissa fuerunt verba: *Accipe Spiritum Sanctum* et ipsa praefatio, tota consecratio repetenda est absolute.

5. Si manuum impositio rite facta fuit, sed omissa fuerunt verba: *Accipe Spiritum Sanctum,* non autem praefatio, iuxta plures repetenda est sub conditione integra consecratio; iuxta alios, supplendus tantum defectus. Practice consulatur Sedes Apostolica.

Idem dicendum si dicta fuerint verba: *Accipe Spiritum Sanctum,* sed omissa fuerit praefatio.

6. Si traditio libri clausi Evangeliorum omissa fuit cum relativis verbis, ipsa sola supplenda est.

Num etiam impositio libri aperti Evangeliorum, forte omissa, supplenda sit per Episcopum, adiuvantibus duobus Episcopis, disputatur. Verius negandum. In praxi tamen adeunda S. Sedes.

7. Unctio capitis et manuum cum sancto chrismate, si fuerit praetermissa, supplenda est per Episcopum, assistentibus duobus Episcopis (aut presbyteris), ut declaravit Innocentius III *in cap. unic. de sacra unctione.*

241. 8. Si praetermissum fuerit iuramentum ab initio, aut omissa fidei professio, de qua in can. 1406, 3°, defectus supplendus est.

Huc spectat sequens dubium: « Vicarius Apostolicus N. in Sinis exponit, quod, ante suam consecrationem, fidei professionem a Pio IV praescriptam non emisit, eo quod tam ipse quam Episcopus consecrans crederent iuramentum in *Pontificali Romano* contentum et professionem fidei unam eandemque rem esse. Nunc autem melius edocti, iidem duo Episcopi Vestram Sanctitatem suppliciter et humiliter rogant pro censurarum, si quas forte incurrerint, absolutione ».

S. C. de Prop. Fide die 15 ian. 1875 respondit: « SSmus Pius PP. IX utrumque Vicarium Apostolicum absolvit, quatenus opus sit, a censuris ob praemissa quomodolibet incursis, firma manente obligatione Vicario Apostolico N. emittendi coram aliquo missionario sui vicariatus professionem fidei iuxta formulam a Pio PP. IV praescriptam ».

(55) Gasparri, n. 1113.

9. Utrum *examen* in caeremonia consecrationis forte praetermissum, supplendum sit necne, dubitatur. Probabilius negandum. Practice recurrendum ad Sanctam Sedem.

242. 10. Alii ritus consecrationis episcopalis, v. g. traditio baculi, annuli etc., si forte praetermissi fuerint, non sunt necessario supplendi, cum sint et accidentales et minoris momenti.

243. Nonnulla speciatim de unctione in ritu episcopalis consecrationis. — 1. Ecclesia latina tantum utitur unctione in consecratione episcopali. Ecclesia orientalis, exceptis Maronitis, eam non habet.

In antiqua liturgia Romana deerat tum unctio capitis tum unctio manuum; dum in antiqua liturgia Gallicana aderat sola unctio manuum. Unctio capitis brevi in liturgiam Gallicanam invecta est, atque ex ea in liturgiam Romanam utraque unctio iam ab antiquis temporibus transiit (56).

2. Innocentius III *in cap. unic. de sacra unctione* expresse agit de praefata unctione. Occasio fuit ista. Episcopus Brandizuberensis in Bulgaria, ut Legatus regis Bulgarorum pro unione Ecclesiae latinae et graecae Romam venit. Exposuit autem Innocentio III se in consecratione episcopali quam receperat ab Archiepiscopo Trinovitano totius Bulgariae Primate, non habuisse sacram unctionem ex chrismate, quia apud Bulgaros Episcopi in ritu consecrationis non solebant inungi.

Innocentius III praecepit ut quod illi defuerat, in illo suppleretur, nimirum ut sacram unctionem ex chrismate reciperet in capite et manibus ab Episcopo Albanensi, assistentibus duobus Episcopis secundum disciplinam ecclesiasticam.

Postea scripsit Innocentius ad Primatem Bulgariae epistolam, cuius fragmenta *in cit. cap. unic. de sacra unctione* referuntur, ut de sacris iis unctionibus eum instrueret, qui eas deinde in suam provinciam introduceret. Quod tamen factum non fuit.

Innocentius III dicit se iussisse Episcopum Brandizuberensem sacro chrismate inungi, quia « hoc catholica tenet Ecclesia non solum *ex praecepto divino*, verum etiam *Apostolorum exemplo*. In Exodo quoque legitur praecepisse Dominus Moysi, ut Aaron et filios eius inungeret, quatenus ei sacerdotio fungerentur. Et Anacletus, origine graecus, quia a B. Petro fuit in presbyterum ordinatus, et postea in apostolatus officio Clementi successit, tradidit in ordinatione sua ungendos Episcopos more Apostolorum et Moysis, quia omnis sanctificatio in Spiritu Sancto consistit, cuius invicibilis virtus sancto est chrismate permixta ».

(56) Morinus, part. III, exerc. VI, n. 2.

244. Quomodo intelligendum est *praeceptum divinum* et *exemplum Apostolorum*, de quo loquitur Innocentius III?

Praeceptum divinum ita intelligi debet, quatenus unctio in veteri Testamento praecepta erat. Hoc autem praeceptum erat *caeremoniale* tantum, ideoque, post Redemptoris adventum, cessare debebat. Ecclesia vero illud innovavit, prout in aliis multis factum est, et ita unctio Episcoporum in nova lege *ex praecepto mere ecclesiastico* viget. Quod autem Innocentius III revera hoc sensu accipiat praeceptum divinum, patet evidenter ex eo quod se refert ad *caput* XXVIII *Exodi*.

Exemplum vero *Apostolorum* desumit Innocentius III ex can. 1, D. 75, in Decreto Gratiani, quem canonem putavit esse S. Anacleti Papae, cui inscribitur, dum est apocryphus, et pseudo-Isidori figmentum (57).

Praeterea Innocentius III dicit: «Manus Episcopo inunguntur, ut ostendatur accipere potestatem benedicendi et consecrandi. Unde cum eas consecrator inungit: *Consecrare*, inquit, *et sanctificare digneris, Domine, manus istas per istam unctionem et per nostram benedictionem, ut quaecumque consecraverint, consecrentur, et quaecumque benedixerint, benedicantur in nomine Domini*».

Quidam censent Innocentium III confundere unctionem presbyterorum cum unctione Episcoporum secundum *Pontificale Romanum;* quia, aiunt, in unctione presbyterorum adhibetur illa forma, non autem in unctione Episcoporum.

Alii tenent verba Innocentii III exinde explicari, quod mystica significatio communis est unctioni presbyterorum, et Episcoporum, ac propterea Pontifex, agens de Episcopis, eam explicat afferens verba quae proferuntur in unctione presbyterorum. Alii rectius dicunt utramque formam consecrationis manuum olim adhibitam fuisse indistincte tum pro presbyteris tum pro Episcopis, ut colligi videtur ex antiquis libris liturgicis, praesertim ex Sacramentario Gelasiano.

Demum Innocentius III in praefata epistola refert omnes mysticos sensus olei, balsami et unctionis in capite ac manibus electi in Episcopum.

245. Professio fidei et iuramentum. — 1. Antiquissima est praxis exigendi a candidato in Episcopum electo professionem fidei. *Concilium Trid.* statuit ut inquisitio de promovendis ad episcopatum in publicum instrumentum redacta cum testimonio et *professione fidei ab eisdem emissa* transmittatur quamprimum ad R. Pontificem qui, accurata totius negotii ac personarum notitia habita, pro gregis dominici commodo de illis, si idonei per examen seu per inquisitionem reperti fuerint, Ecclesiis possit utilius providere (58).

2. *Gregorius XIV* Const. «*Onus apostolici*», 15 maii 1591, accuratius

(57) Cfr. *Decretum Gratiani*, ed. Friedberg, Lipsiae 1879, col. 265.
(58) Sess. XXIV, cap. 1, *de ref.*

determinavit formam et rationem huiusmodi professionis faciendae. Haec debet emitti iuxta formulam praescriptam a Pio IV in Bulla «*Iniunctum Nobis*», 13 nov. 1564, aliquantulum auctam per Decretum S. C. Concilii diei 20 ian. 1877, ut ratio haberetur definitionum Concilii Vaticani, quae respiciunt praesertim primatum et infallibilitatem Romani Pontificis.

3. Tota fidei professio, attento can. 332, § 2 iunct. can. 1406, § 1, 3°, emittenda est *ante canonicam institutionem seu provisionem*, et quidem per se, non vero per procuratorem sub poena nullitatis, reprobata quavis contraria consuetudine (can. 1407, 1408).

246. 4. Praeter professionem fidei, candidatus emittere debet etiam *iusiurandum fidelitatis* erga S. Sedem secundum formulam ab Apostolica Sede probatam: quod iusiurandum nonnisi obligationes quas Episcopus contrahit ratione officii respicit, non vero peculiares et distinctas.

Istud iuramentum emittendum est, ut fidei professio, «*ante canonicam institutionem seu provisionem*» (can. 332, § 2). Si forte praetermissum fuerit, datur interdum facultas Episcopo consecranti illud recipiendi ideoque emittitur in actu consecrationis episcopalis.

247. Insignia episcopalia. — 1. Omnes Episcopi, non exceptis titularibus, ius habent deferendi peculiaria *insignia*, quae proinde *episcopalia* vocantur. Sunt autem: 1° vestes speciales; 2° pileolus et biretum coloris violacei; 3° crux pectoralis; 4° annulus cum gemma; 5° mitra; 6° baculus pastoralis; 7° peculiares vestes sacrae (can. 349, § 1).

Nonnulla speciatim dicenda ducimus de iis praesertim insignibus, quae peculiare momentum obtinent in ritu consecrationis episcopalis, scil. de *baculo pastorali*, de *annulo*, de *mitra*, de *chirothecis* et de *cruce pectorali.*

248. 2. **Baculus pastoralis.** — Est insigne pastoralis dignitatis Episcopi. Consecrator dum tradit Episcopo consecrato ait: «*Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in corrigendis vitiis pie saeviens, iudicium sine ira tenens, in fovendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate severitatis censuram non deserens. Amen*».

Glossa *in cap. unic. de sacra unctione* describit sequentibus versiculis officia pastoralia, quae baculus significat:

«*In baculi forma, Praesul, datur haec tibi norma:*
Attrahe per primum, medio rege, punge per imum.
Attrahe peccantes, rege iustos, punge vagantes.
Attrahe, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta».

Omnes Episcopi baculum deferunt in Ecclesia latina, excepto R. Pontifice. Innocentius III *in cap. unic. de sacra unctione* dicit hanc exceptionem esse « *tum propter historiam, tum propter mysticam rationem* ».

Historia, quae narratur, haec est: S. Petrus in Gallias una cum S. Valerio et S. Materno misit S. Eucherium, primum Trevirensem Episcopum. Cum vero S. Maternus diem supremum obiisset, S. Petrus misit Trevirim suum baculum, ad cuius tactum S. Maternus fuit re-suscitatus (59).

Inde accidit, aiunt, quod unus R. Pontifex in Ecclesia latina baculum non habeat, utpote qui Trevirim missus fuerit. Hinc est, quod S. Thomas doceat R. Pontificem in sola dioecesi Trevirensi baculum gestare (60).

Historia illa fabula est ideoque spernenda.

Glossa refert (l. c.) nonnullas *mysticas rationes*, ad quas alludit Innocentius III, nempe: « Baculus habet in summitate recurvationem quasi ad trahendum, quod non est necessarium R. Pontifici, quia nullus ab illo divertere potest finaliter, quia Ecclesia non potest esse nulla...; vel quia per baculum designatur correctio sive castigatio; ideo alii Pontifices recipiunt a suis Superioribus baculos, quia ab homine potestatem recipiunt: R. Pontifex non utitur baculo, quia potestatem a solo Deo recipit ».

Historice non constat RR. Pontifices semper caruisse baculo. Quidam affirmant eo usos fuisse saltem per aliquod tempus, v. g. saec. IX (61). Alii, contra, tenent usum baculi pastoralis numquam in Ecclesia Romana viguisse (62).

249. *Quando* et *ubi* primum invaluerit usus baculi, controvertitur. Plures censent huiusmodi usum introductum fuisse primum in Hispania, vel a saec. VII ineunte, cum de eo mentionem faciant S. Isidorus (63) et Concilium Toletanum IV (can. 27). Nonnulli affirmant usum baculi viguisse saec. VIII etiam in patriarchatu Aquileiensi.

Disputatur, an olim Episcopi orientales gestaverint necne. Hodie certe non gestant verum et proprie dictum baculum pastoralem. Antiquitus saltem Graeci illum deferre solebant. Id liquet, ceteris omissis, ex Concilio VIII oecumenico. Cum enim Photius ingressus est ad Concilium cum baculo, Maximus

(59) Glossa, *l. c.*; Innocentius III, *De mysteriis Missae*, lib. I, cap. 62.
(60) In IV, D. 24, q. 3, art. 3, ad 3.
(61) Cfr. Hallier, part. III, sect. 8, cap. 9, art. 4, § 2.
(62) Duchesne, *Origines du culte chrétien*, cap. XI, n. 8.
(63) *De eccl. off.*, II, 5.

legatus R. Pontificis iussit eidem auferri baculum, dicens: « Baculus signum est dignitatis pastoralis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus est, non pastor » (64).

250. 3. **Annulus.** — Hic annulus, qui traditur electo in Episcopum in ritu consecrationis, significat « spirituale foedus coniugii quod inter Episcopum et Ecclesiam in electione initiatum, ratum in confirmatione et in consecratione intelligitur consummatum ». Ita Innocentius III in cap. IV, *de translatione Episcopi*.

Dum Episcopus consecrans tradit Episcopo consecrato annulum cum gemma benedictum, ait: « *Accipe annulum, fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei, sanctam videlicet Ecclesiam, intemerata fide ornatus, illibate custodias.* ℟. *Amen* ».

Usus annuli videtur introductus prius in Hispania saec. IX; saec. X in Gallia et in patriarchatu Aquileiensi iam vigebat. Annulus cum gemma serius introductus fuit, nimirum saec. XII ineunte, primum in Gallia.

Episcopi orientales annulum cum gemma, more latinorum, hodie non gestant. Olim, saltem alicubi, deferre solebant.

251. 4. **Mitra.** — Episcopus consecrator, dum mitram benedictam capiti Episcopi consecrati imponit, dicit: « *Imponimus, Domine, capiti huius Antistitis et agonistae tui galeam munitionis et salutis, quatenus decorata facie, et armato capite, cornibus utriusque Testamenti terribilis appareat adversariis veritatis; et, te ei largiente gratiam, impugnator eorum robustus exsistat, qui Moysi famuli tui faciem ex tui sermonis consortio decoratam, lucidissimis tuae claritatis ac veritatis cornibus insignisti; et capiti Aaron Pontificis tui tiaram imponi iussisti. Per Christum Dominum Nostrum.* ℟. *Amen* ».

Mitra introducta videtur in Ecclesia Romana ineunte saec. XI; eiusdem vestigia reperiuntur in Hispania et in Gallia saec. X.

Mitrae triplex est species. Una, quae *pretiosa* dicitur, quia gemmis et lapidibus pretiosis vel laminis aureis vel argenteis contexta esse solet. Altera, *auriphrygiata* sine gemmis et sine laminis aureis vel argenteis, sed aliquibus parvis margaritis composita, vel ex serico albo auro intermixto, vel ex tela aurea simplici sine laminis et margaritis.

(64) Baculus varias denominationes apud scriptores ecclesiasticos accepit. Modo *ferula* pastoralis, modo *pedum* pastorale, modo *virga* episcopalis vocatus fuit. Cfr. Schmidt, *Dissert. de baculo pastorali*, § 8.

Tertia, quae *simplex* dicitur, sine auro, ex simplici serico damasceno, vel alio, aut etiam linea ex tela alba confecta, rubeis laciniis seu frangiis et vittis pendentibus.

Episcopus utitur mitra pretiosa in sollemnioribus festis et generatim quandocumque in officio dicitur hymnus: *Te Deum*, et in Missa: *Gloria in excelsis Deo*. Tamen in eisdem festis etiam auriphrygiatam adhibere potest, sed potius ad commoditatem, quam ex necessitate; ne scilicet Episcopus nimis gravetur, si in toto officio pretiosa utatur.

Hinc usu receptum est, tam in Vesperis quam in Missis, ut Episcopus utatur mitra pretiosa in principio et in fine sacrarum functionum, adeundo ad ecclesiam et redeundo ab eadem, cum paramenta sumit ac deponit in secretario, quando lavat manus, et dat sollemnem benedictionem. Intermedio autem spatio, accipit auriphrygiatam.

Episcopus utitur mitra auriphrygiata a Domini adventu usque ad festum Nativitatis Domini, excepta dominica tertia adventus, in Missis et officiis de tempore. Item a septuagesima usque ad feriam quartam inclusive hebdomadae maioris, excepta dominica quarta quadragesimae, pariter in Missis et officiis de tempore. Item in vigiliis, in quibus ex lege Ecclesiae urget obligatio ieiunii, in quatuor temporibus, in rogationibus, in litaniis et processionibus, quae poenitentiae causa fiunt; in festo SS. Innocentium, nisi venerit in dominica; et in benedictionibus et consecrationibus, quae privatim peraguntur. His omnibus diebus abstinet Episcopus a mitra pretiosa deferenda.

Nihilominus potest Episcopus, dum utitur auriphrygiata, uti etiam simplici, eodem modo et forma, prout de pretiosa et auriphrygiata dictum est.

Mitra simplici utitur Episcopus feria sexta in Parasceve, et in officiis et Missis defunctorum (65).

Tolerari nequit ut mitra sit coloris rubri vel violacei, quando paramenta sint eiusdem coloris (66).

Vetitum omnino est, Episcopum uti mitra in Missa privata, quando lavat manus aut populo trinam benedictionem impertitur (67).

252. R. Pontifex loco mitrae defert *coronam*, quae ab antiquis historicis et canonistis *regnum* et hodie *tiara* vocari solet.

Usus *coronae* seu *regni* satis antiquus est. Nam Codex Vaticanus n. 1560 haec refert de Alexandro III a. 1159 in R. Pontificem electo: « Praeeunte Spiritus Sancti gratia, consecratus est in Summum Pontificem, et secundum solitum Ecclesiae morem, *regno* de more insignitus, mitra turbinata scilicet cum corona ».

Certum est R. Pontificem olim adhibuisse mitram ad instar Episcoporum. Sane *Caeremoniale Gregorii X*, n. XII, tradit Summum

(65) *Caeremoniale Episcoporum*, lib. I, cap. 17, n. 1 ss.
(66) S. R. C., *Lincien.*, 17 maii 1890, ad 1; *Decreta auth.*, n. 3729.
(67) S. R. C., *Romana*, 20 iun. 4839, ad 3; *Decreta auth.*, 4035.

Pontificem « diversas habere *mitras*, quibus diversis temporibus utitur, scilicet unam albam totam, unam cum aurifrisio in titulo sine circulo et mitram aurifrisiatam in circulo et in titulo ».

Notandum, has mitras distingui a *phrygio* seu *regno* quo Papa coronatur. Phrygium enim vocari solebat *regnum* aut *corona* aut *mitra turbinata cum corona* (68); quam *tiaram pontificalem* hodie vocamus.

Antiquis temporibus *regnum*, quo utebatur Papa, una tantum constabat corona, cui postea aliae additae fuerunt; scil. Bonifacius VIII alteram, Clemens V tertiam addidit (69).

Quoad significationem tiarae cum tribus coronis, nonnulli dicunt eas indicare triplicem Ecclesiam seu regnum, nempe Ecclesiam militantem, purgantem et triumphantem, eisque supremum imperii, qua Romanus Pontifex gaudet iurisdictione, visibili etiam signo manifestari. Alii parum discrepant, affirmantes tiaram cum tribus coronis significare R. Pontificis auctoritatem in regnum temporale, in Ecclesiam militantem et in Ecclesiam purgantem.

253. De origine tiarae plura tradunt *Novaes*, *Bollandistae*, *Moroni*, *Duchesne* etc. (70).

Iste auctor de origine tiarae pontificalis haec refert: « La tiare paraît avoir été à l'origine un insigne tout à fait particulier au Pape. Au moins ne la rencontre-t-on nulle part ailleurs en Occident. Il n'y en a aucun document antérieur à la vie du Pape Constantin (708-715) où l'on voit le Pape faire son entrée à Constantinople *cum camelauco ut solitus est Roma procedere*. La similitude du mot *camelaucum* avec le terme grec de καμηλαύκιον montre qu'il s'agit ici d'un couvre-chef. Soixante ans plus tard l'auteur de la fausse donation Constantinienne en donne la description, et en explique l'origine. L'empereur Constantin a voulu donner sa couronne impériale à saint Sylvestre; mais celui-ci s'y étant refusé par humilité, il lui posa sur la tête une coiffure phrygienne de couleur blanche, *frigium candido nitore*, et il lui accorda, à lui et à ses successeurs, le droit de la porter dans les processions, à l'imitation de la pompe souveraine. Cet insigne n'apparaît à ma connaissance sur aucun monument antérieur aux peintures de l'ancienne église de Saint Clément, à Rome (XIIe s.). Dans ces peintures le bonnet de forme à peu près conique s'appuie sur une couronne gemmée; cette couronne doit avoir été ajoutée postérieurement au huitième siècle, car la fausse donation Constantinienne suppose qu'elle n'était pas en usage alors. La deuxième couronne ne se rencontre pas sur les monuments avant le temps de Boniface VIII; la troisième a été ajoutée par l'un des Papes d'Avignon ».

(68) *Ordo Romanus XIV*, cap. XIX.
(69) Cfr. Armellini, *Lezioni di archeologia cristiana*, p. 420; Mazaronius, *De tribus pontificiis coronis*, p. 13; Sirleti, *Coronae aureae super mytram*, p. 18.
(70) Novaes, *Dissertazioni*, to. II, dissert. 5; Bollandistae, *Acta SS. maii*, to. IV, die 19, p. 467; Moroni, *Dizionario* etc., VII, p. 161; Duchesne, *Origines du culte chrétien*, cap. XI, n. 6.

254. 5. **Chirothecae.** — Usus eas adhibendi introductus dicitur a nonnullis saec. XII, ab aliis saec. XIII, ab aliis demum saec. XIV.

Episcopus consecrator dum illas imponit manibus Episcopi consecrati ait: « *Circumda, Domine, manus huius ministri tui munditia novi hominis, qui de coelo descendit, ut quemadmodum Iacob dilectus tuus, pellicolis haedorum opertis manibus, paternam benedictionem, oblato patri cibo, potuque gratissimo, impetravit, sic et iste, oblata per manus suas hostia salutari, gratiae tuae benedictionem impetrare mereatur. Per Dominum Nostrum Iesum Christum Filium tuum: qui in similitudinem carnis peccati tibi pro nobis obtulit semetipsum.* ℟. *Amen* ».

Ex ista oratione perspicue colligitur quaenam sit mystica significatio chirothecarum.

255. 6. **Crux pectoralis.** — Nulla fit benedictio et traditio eiusdem in ritu consecrationis episcopalis.

Episcopi consecrati utuntur semper et ubique cruce pectorali, in qua reconditur reliquia S. Crucis. Quae reliquiae cum magis magisque in dies rariores fiant, Leo XIII Episcopis commendatum enixe voluit, ut curarent has crucis reliquias ad successores, ipsis mortuis, transire: quod intelligendum est de solis S. Crucis reliquiis, non vero de thecis ex pretioso metallo in formam crucis affabre confectis (71).

Huc spectat praescriptum can. 1288: «Sanctissimae Crucis reliquiae, quas in cruce pectorali Episcopus forte defert, ecclesiae cathedrali, ipso defuncto, cedunt, Episcopo successori transmittendae; et si defunctus pluribus praefuerit dioecesibus, ecclesiae cathedrali dioecesis, in cuius territorio supremum diem obiit aut, si extra dioecesim mortuus est, ex qua ultimo discessit ». Hoc praescriptum, perspecta ipsa rei natura, urgere sub gravi videtur.

Crux pectoralis in Missa pontificali debet sumi ab Episcopo post albam et cingulum, iuxta dispositionem *Caeremonialis Episcoporum* (lib. II, cap. VIII, § 14), nec post assumptam casulam extrahi debet (72).

Episcopi omnes, etiam titulares, possunt crucem pectoralem gestare detectam ubicumque degunt (73).

256. Notae historicae. — 1. Secundum antiquam liturgiam *Romanam*, episcopalis consecratio ita fiebat.

Post invitatorium: *Oremus, dilectissimi*, dicebantur litaniae Sanctorum; dein R. Pontifex imponebat manus, nihil dicens; statim postea recitabat orationem: *Propitiare*, quae ad verbum in Pontificali Romano exhibetur. Deinde extensis manibus recitabat orationem eucharisticam ad instar praefationis; qua finita, novus Episcopus admittebatur ad osculum pacis.

In consecratione R. Pontificis, post litanias Sanctorum, Episcopus Albanensis recitabat orationem simplicem, deinde aliam Episcopus Portuensis, tandem Episcopus Ostiensis ipsum *consecrabat*, i. e. extensis manibus recitabat orationem *consecratoriam*, dum diaconi tenebant librum apertum Evangeliorum super caput consecrandi.

2. Iuxta veterem liturgiam *Gallicanam*, in primis populus interpellabatur: *Servanda est* etc., et populo respondente: *Dignus est*, Episcopus consecrator invitabat omnes ad orandum: *Deus totius*, etc. Deinde pronuntiabat, extensis manibus, *consecrationem*, quae refertur in Pontificali Romano, dum duo Episcopi tenebant librum Evangeliorum super caput ordinandi aliique Episcopi praesentes manibus suis caput eiusdem tangebant. Demum sequebatur unctio manuum: *Ungantur*, etc.

257. 3. In patriarchatu Aquileiensi ritus consecrationis erat paululum diversus, quatenus omittebatur interpellatio populi et oratio: *Deus totius*, de qua in liturgia Gallicana; oratio eucharistica ad instar praefationis in nonnullis differebat ab ea quae nunc refertur in *Pontificali Romano*.

258. Anniversarium consecrationis Episcopi. — 1. In anniversario consecrationis Episcopi residentialis, in Missa dicenda est de praecepto collecta pro eodem Episcopo ab omnibus et solis sacerdotibus utriusque cleri, qui intra limites dioecesis ea die celebrant (74).

2. In cathedrali et collegiata ecclesia est praeceptiva Missa sollemnis seu cantata in anniversario consecrationis Episcopi, accedente eius speciali mandato (75).

3. Haec Missa sollemnis de anniversario consecrationis Episcopi prohibita est dominicis ceterisque diebus festivis, nec non diebus festis primae et secundae classis aliisque diebus duplicia excludentibus (76).

Tunc autem in Missa conventuali, etiam in cathedralibus et collegiatis, addenda est commemoratio anniversarii sub unica conclusione, exceptis illis diebus, in quibus excluditur quaecumque collecta (77).

(71) S. C. S. Off. 25 mart. 1889.
(72) S. R. C. *Arboren.*, 14 iun. 1873, ad 1; *in una S. Iacobi de Chile*, 6 sept. 1895, ad 2; *Decreta auth.*, nn. 3301, 3873.
(73) S. R. C. *Romana*, 20 iun. 1899; *Decreta auth.*, n. 4035.

(74) S. R. C. *Tridentina*, 12 mart. 1836; *Granaten.*, 14 aug. 1858, ad 3; *Quebecen.*, 27 april. 1894, ad 5; *Decreta auth.*, nn. 2740, 3078, 3824.
(75) S. R. C. *Granaten.*, 14 aug. 1858, ad 1; in una de Venezuela, 23 april. 1875, ad 3; *Decreta auth.*, nn. 3078, 3352.
(76) S. R. C. *Ravennaten.*, 18 maii 1883, ad 4 et 6; *Decreta auth.*, n. 3575.
(77) S. R. C. *Ravennaten.*, 18 maii 1883, ad 5.

259. 4. Missa autem sollemnis seu cantata, quae praescribitur, est Missa, quae reperitur in Missali Romano inter votivas; quae tamen Missa votiva modo privato nequit celebrari, ne in ipsa quidem die consecrationis, etsi rubricae non obstent celebrationi Missarum votivarum (78).

5. In omnibus ecclesiis, etiam regularium, dummodo saltem commemoratio Missae votivae non prohibeatur, ad omnes Missas cantatas et conventuales, si Missa de ipso anniversario non canatur, et ad omnes Missas privatas, praeter quam Defunctorum, ultimo loco post orationes a Rubricis praescriptas additur oratio pro Episcopo.

Quoties autem Missa votiva de anniversario prohibeatur a rubricis, in Missa diei currentis, quamvis cantata vel conventuali, dici potest oratio pro Episcopo, sub unica conclusione cum prima oratione, nisi occurrat commemoratio omnium fidelium defunctorum, aut duplex I classis, etc. (79).

6. Si anniversarium consecrationis Episcopi pro tota dioecesi in perpetuum impediatur a duplici I classis, aut a Vigilia Nativitatis Domini, aut a commemoratione omnium fidelium defunctorum, fixe reponatur in proximiori sequenti die, in Kalendario dioecesano respective libera a festo duplici I classis. Et similiter in proximiori sequenti die libera fixe reponitur anniversarium Episcopi, si eadem die occurrat cum alterutro anniversario R. Pontificis (80).

260. 7. Nequit celebrari anniversarium Episcopi Administratoris, cui regimen alicuius dioecesis, sede plena vel ad tempus commissum sit (81). Aliter dicendum, attento can. 315, § 1, de Administratore Apostolico, sede vacante, permanenter constituto.

8. Si de mandato Episcopi dicenda sit in Missa collecta pro Papa, die anniversario consecrationis Episcopi omittitur (82).

(78) S. R. C. *Mechlinien.*, 12 sept. 1840, ad 2; *Decreta auth.*, n. 2823.
(79) Cfr. *Additiones et variationes in Rubricis Missalis*, tit. II, n. 5.
(80) *Additiones et variationes in Rubricis Missalis*, tit. II, n. 6; S. R. C., 20 dec. 1861; 12 dec. 1891; *Strigonien.*, 30 aug. 1892, ad 2; *Decreta auth.*, nn. 3132, 3762, 3792.
(81) S. R. C. *Sarsinaten.*, 22 aug. 1762, ad 5; *Decreta auth.*, n. 2274.
(82) S. R. C. *Olomucen.*, 5 mart. 1870, ad 1; *Decreta auth.*, n. 3213.

CAPUT V.

DE MINISTRO SACRAE ORDINATIONIS (1)

ARTICULUS I.

De ministro in genere.

261. Minister sacrae ordinationis. — Minister sacrae ordinationis ille intelligitur, *qui habet potestatem ritum ordinationis valide conficiendi.* Quae potestas potest alicui competere *semper* et *absolute*, vel solum *ad tempus* et *certis sub conditionibus;* praeterea potest haberi *vi ordinis suscepti*, independenter a peculiari concessione facta a competente Superiore, vel tantum *ex huiusmodi concessione* seu ex potestate peculiariter ad id obtenta.

262. Minister ordinarius et extraordinarius. — 1. Minister *ordinarius* is dicitur, qui vi ipsius ordinis seu consecrationis episcopalis sacram ordinationem confert, independenter a peculiari potestate a R. Pontifice recepta. In tali ministro, proinde, consideratur ordo seu character episcopalis, cui inseparabiliter et indelebiliter coniungitur potestas conferendi ordines. Hinc est, quod minister *ordinarius*, eo ipso quod talis est, scil. eo ipso quod ordines confert *vi potestatis episcopalis* receptae in ipsa consecratione, *valide* semper eos confert, quamvis forte illicite.

2. Minister *extraordinarius* ille dicitur, qui ordines confert non vi potestatis sibi competentis ex ordinatione eaque sola, sed *vi peculiaris potestatis a Romano Pontifice* receptae. Igitur in ministro extraordinario immediate et directe attendenda est ista *peculiaris potestas* a Summo Pontifice concessa, dum in ministro ordinario attenditur sola *potestas episcopalis*, ex ipsa consecratione episcopali profluens.

(1) S. Thom., *Suppl.* q. 38, art. 1 et 2; in IV, D. 25, q. 1, art. 1 et 2; S. Bellarminus, *De sacramentis in genere*, cap. 24 ss. et *De ordine*, cap. 7; S. Bonaventura, in IV, D. 25, art. 1, q. 1 et 2; Scotus, in IV, D. 25, q. 1; Vasquez, disp. 243, cap. 1 ss.; Billuart, *De sacramento ordinis*, dissert. 3, cap. 1 s.; Benedictus XIV, *De Synodo dioec.*, lib. XIII, cap. 13; Wirceburgenses, X, *De sacramento ordinis*, n. 129 ss.; De Augustinis, *De ordine*, thes. 8; Gasparri, *op. cit.* n. 774 ss.; Perrone, *De ordine*, n. 132 ss.; Pesch, VII, n. 649 ss.; Many, *op. cit.* n. 85 ss.; Sasse, *De ordine*, thes. 9 ss.; Otten, VI, n. 376 ss.; Tixeront, *L'ordre et les ordinations*, p. 188 ss.; Matth. a Coronata, *l. c.* n. 27 ss.

3. Distinctio inter ministrum *ordinarium* et *extraordinarium* respicit ordines non sacramentales, scil. primam tonsuram, ordines minores et subdiaconatum.

263. 4. Ex ipso conceptu ministri extraordinarii seu peculiaris potestatis in eo requisitae, ex R. Pontificis concessione, sequitur ministrum extraordinarium non semper valide conferre ordines, sed tantum *si* et *quatenus*, posita exsistentia praefatae peculiaris potestatis, Titius ea utatur secundum normas et conditiones a R. Pontifice concedente praefinitas.

Olim nonnulli Doctores negabant vel saltem dubitabant, aliis tamen merito contradicentibus (2), num semper et necessario valide conferret ordines minister extraordinarius. Sed nulla profecto est ratio negandi vel dubitandi nullaque difficultas. Nam causa proxima et immediata validitatis ordinationis in casu est peculiaris potestas eiusque legitimus usus. Porro qui concedit huiusmodi potestatem, procul dubio valet eam concedere sub certis ac determinatis conditionibus — quoad tempus, locum, subiectum etc. — ita quidem ut, iisdem non servatis, invalida sit ordinatio, quatenus sublata tunc censetur ipsamet potestas seu ligatus sub poena nullitatis eiusdem usus.

De hac re hodie nulla est aut esse potest controversia, attento praescripto can. 957, § 2 et can. 964, 1°; idcirco tradita doctrina, *catholica* dicenda est.

Nonnullae quaestiones infra exponentur (n. **284** ss.).

264. Minister validae et licitae ordinationis. — 1. Ut in ceteris sacramentis minister potest interdum et valide et licite ea conficere ac ministrare, interdum valide tantum, non autem licite; ita quoque in sacramento ordinis. Qui licite confert sacram ordinationem, valide etiam confert, positis ponendis; non autem viceversa.

2. Liceitas ex parte ministri in casu non consideratur ratione fidei, probitatis, status gratiae etc., sed ratione praescriptionum, quae ex sacris canonibus servari debent circa *usum* seu *exercitium* potestatis conferendi ordines.

Igitur in ministro *validae* ordinationis requiritur et sufficit potestas sacram ordinationem conferendi, aut episcopalis aut peculiaris a R. Pontifice recepta; in ministro *licitae* ordinationis requiritur, praeterea, aliquid aliud, scil. ut verificetur certa conditio a iure statuta, v. g. quod Episcopus sit *proprius*.

3. Generatim loquendo, distinctio inter ministrum *validae* et ministrum *licitae* ordinationis applicatur ministro ordinario, potius quam extraordinario.

(2) Cfr. Schmalzgrueber, lib. I, tit. 12, n. 34.

Articulus II.

De ministro ordinario validae ordinationis.

265. Quinam sit minister ordinarius validae ordinationis. — 1. Talis minister est *omnis* et *solus* Episcopus *consecratus* (can. 951).

Dicitur *omnis* Episcopus, quatenus nemo charactere episcopali insignitus excluditur, nec potest excludi, cum potestas ordinandi inseparabilis sit a charactere episcopali, qui indelebilis est. Sane *ubi* et *quoties* adest potentia agendi, actus est *semper* validus. Igitur etiam censuratus, irregularis, depositus, degradatus, haereticus vel schismaticus, dummodo ipse sit valide consecratus. Hinc patet cur ordinationes factae ab Episcopo anglicano sint nullae et irritae, cum ipse non sit valide consecratus; dum ordinationes factae ab Episcopis schismaticis sunt validae, cum hi sint valide consecrati. De hac re fuse infra (n. **272**).

Dicitur *solus*, quia requiritur necessario character episcopalis, ut quis sit minister ordinarius.

Dicitur *consecratus*, quia is tantum, qui consecrationem episcopalem receperit sitque proinde charactere episcopali insignitus, habet eo ipso potestatem ordinandi.

Episcopus electus et confirmatus, sed nondum consecratus, potest quidem concedere litteras dimissorias suis subditis ordinandis, sed nequit eos ordinare.

266. 2. Quod minister ordinarius ordinum sacramentalium sit solus Episcopus, de fide est.

Concilium Trid. definit: « *Si quis dixerit, Episcopos... non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem... anathema sit* » (1).

Quod Episcopus sit minister ordinarius ordinum non sacramentalium est doctrina theologice certa.

Argumenta, quae afferuntur ad probandam veritatem, respiciunt potissimum ordines sacramentales, qui sunt institutionis divinae. Quoad ordines non sacramentales seu institutionis ecclesiasticae, attendenda est praxis Ecclesiae eiusque lex. Nam ex voluntate ipsius Eccle-

(1) Sess. XXIII, can. 7, *de sacram. ordinis*; Eugenius IV (in Conc. Florentin.), Const. « *Exsultate Deo* », 22 nov. 1439, etc.

siae pendet, quinam sit minister huiusmodi ordinum, quinam habendus tamquam ordinarius, quinam ut extraordinarius tantum. Huc spectat praescriptum can. 951.

267. Probatur Episcopum esse ministrum *ordinarium* ordinum sacramentalium:

1° *Ex S. Scriptura.* Ordines a solis Episcopis conferri iisque solis hanc potestatem adscribi manifeste perspicimus in Sacris Litteris (2).

2° *Ex SS. Patribus.* Potestatem ordinandi Sancti Patres solis Episcopis tribuunt.

S. Hieronymus ait: « Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod presbyter non faciat? » (3).

S. Epiphanius: « Totum illud (Aërii dogma) stoliditatis plenissimum prudens quisque facile perspicit, velut cum Episcopum ac presbyterum adaequare conatur. Hoc enim constare qui potest? *Siquidem Episcoporum ordo ad gignendos patres praecipue pertinet. Huius enim est patrum in Ecclesia propagatio.* Alter (presbyter), cum patres non possit, filios Ecclesiae regenerationis lotione producit, non tamen patres aut magistros » (4).

S. Athanasius: « Unde presbyter Ischyras? quo ordinante? num Colutho? Id enim solum restat. Atqui Coluthum *presbyterum* obiisse *ambasque eius manus sine auctoritate fuisse, ac omnes, qui ab eo* schismatis tempore *ordinati sunt, ad laicorum status redactos* ita conventibus interesse, omnibus notum ac nulli dubium est » (5).

S. Ioannes Chrysostomus: « Sola ordinatione superiores sunt (Episcopi), atque hoc tantum plus quam presbyteri habere videntur » (6).

268. 3° *Ex Conciliis.* Omnia Concilia, cum agunt de sacra ordinatione eiusque ministro, absolute statuunt eam peragendam esse ab Episcopo, nec alium ministrum unquam agnoscunt, nisi ubi sermo est de potestate facta presbytero ad ordines diaconatu inferiores conferendos. Ita Concilium Nicaenum I (an. 325), can. 4; Antiochenum (an. 341), can. 13; Sardicense (an. 347), can. 19; Carthaginiense II (an. 397), can. 12; Nicaenum II (an. 787), can. 14; Florentinum, Decr. pro Armeniis; Tridentinum, Sess. XXIII, de sacram. ord.

269. 4° *Ex antiquis scriptoribus ecclesiasticis.* Loquentes de ordinum collatione, semper verba faciunt de solo Episcopo eumque habent tamquam verum et proprium ministrum.

(2) Act. VI, 6; XIV, 22; I Tim. V, 22; II Tim. I, 6; Tit. I, 5.
(3) Epist. 146 ad Evang. n. 1; *P. L.*, XXII, 1193.
(4) *Haer.* 75, n. 4; *P. G.*, XLII, 507.
(5) *Apologia contra Arianos*, n. 12; *P. G.*, XXV, 270.
(6) In I Tim. hom. 11; *P. G.*, LXII, 553.

Constitutiones Apostolorum: « Episcopus benedicit, non benedicitur... manus imponit, non ordinat, non deponit » (7),

Canones Apostolorum: « Episcopus igitur ab Episcopis ordinetur duobus vel tribus, presbyter ab uno Episcopo ac diaconus et reliqui cleri » (8).

270. 5° *Ex libris liturgicis.* Libri rituales seu Pontificalia, quae ritum ordinationis conferendae exponunt, sine exceptione et absolute loquuntur de Episcopo tamquam ministro, nec alium profecto memorant ministrum.

Id valet de libris ritualibus non solum Ecclesiae latinae, sed etiam Ecclesiae orientalis, adeo ut *Denzinger* expresse affirmet: « Ministrum sacramenti ordinis esse solum Episcopum, ut in tota Dei Ecclesia, ita apud Orientales pro irrefragabili fundamento semper habitum est » (9).

271. 6° *Accedit communis theologorum doctrina.* Satis est referre auctoritatem *Angelici*, qui ait: « Potestas episcopalis habet se ad potestatem ordinum inferiorum, sicut politica quae coniectat bonum commune ad inferiores artes et virtutes, quae coniectant aliquod bonum speciale. Politica autem legem ponit inferioribus, scilicet quisquam debeat exercere, et quantum et qualiter; et ideo ad Episcopum pertinet in omnibus divinis ministeriis alios collocare. Unde ipse solus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem constituuntur... Ipse etiam in ministeriis ordinum ordinandos consecrat, et vasa, quibus uti debent, eis determinat sua consecratione; sicut etiam officia saecularia in civitatibus distribuuntur ab illo qui habet excellentiorem potestatem, sicut a rege » (10).

Ratio igitur, quae passim afferri solet a theologis, est ista: in quolibet regno ordinarie solius principis est, munera publica distribuere; atqui in Ecclesia principes sunt Episcopi; ergo soli Episcopi possunt et debent alios admittere ad munera publica ecclesiastica (11).

272. Ordinationes factae ab Episcopis haereticis et schismaticis. — 1. Certum est Episcopos haereticos et schismaticos valide conferre ordines, dummodo requisitam materiam et formam adhibeant et

(7) Lib. VIII, cap. 28, n. 2 et 3; *P. G.*, I, 1124.
(8) Can. 1; Funk, I, 564.
(9) *Rit. Orient.*, I, 141.
(10) *Suppl.*, q. 38, art. 1.
(11) Vasquez, disp. 243, cap. 1; Tanner, disp. 7, q. 3, dub. 2.

habeant necessariam intentionem. Ratio manifesta. Siquidem ordo sacramentalis confertur non per potestatem iurisdictionis, quae potest auferri aut coarctari, sed per potestatem ordinis, et cum ordinans potestatem suam acceperit per infusionem characteris indelebilis, evidenter et necessario consequitur *validitatem ordinationis* unice pendere ex ipsa potestate vi ordinis recepta eaque indelebiliter in subiecto permanente, non autem a probitate vel a fide eiusdem subiecti seu ministri.

2. *Concilium Nicaenum I*, can. 8, statuit: « De his, qui se nominant Catharos (Novatiani), i. e. mundos, si aliquando venerint ad Ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno Concilio, ut impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant » (12). Alii aliter referunt versionem.

Disputatur, quonam sensu verba « *impositionem manus accipientes* » intelligenda sint, cum textus originalis habeat: χειροθετουμένους αὐτούς, *impositis iis manibus*. Quae verba referri possunt vel ad poenitentiam agendam vel ad ordinationem in schismate receptam. Sed nihil aut parum interest; nam in utroque casu evidenter supponitur ordinationes Novatianorum esse validas, ac propterea Concilium statuit ut huiusmodi ordinati ad Ecclesiam redeuntes « *sic in clero permaneant* ».

S. Augustinus expresse docet ordinem se habere sicut baptisma, adeo ut numquam liceat ordinem iterare, sive quis ordine iam suscepto inciderit in schisma vel haeresim et postea revertatur ad bonam frugem, sive extra Ecclesiam catholicam ordinem susceperit.

« Utrumque enim sacramentum est, ait S. Doctor, et quadam consecratione utrumque homini datur: illud cum baptizatur, istud cum ordinatur, *ideoque in Catholica utrumque non licet iterari*. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam praepositi, pro bono pacis, correcto schismatis errore, suscepti sunt, et si visum est opus esse, ut eadem officia gererent quae gerebant, *non sunt rursus ordinati*, sed sicut baptismus in iis, *ita ordinatio mansit integra*, quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est, non in sacramentis, quae, ubicumque sunt, ipsa sunt... Ideoque non iis in populo manus imponitur, ne non homini sed ipsi sacramento fiat iniuria » (13).

Paulo inferius ita prosequitur: « Quapropter sicut redeunti non redditur quod foris habebat, sic venienti *non repetendum est quod foris acceperat*. Unde consequenter intelligitur perversitatem hominum esse corrigendam, *sanctitatem autem sacramentorum in nullo perverso esse violandam*. Constat enim in perversis et sceleratis hominibus, sive in iis qui intus sunt, sive in iis qui foris sunt, impollutam atque inviolabilem permanere » (14).

(12) Ita ex versione Dionysii Exigui (Mansi II, 680; D. B., 55).
(13) *Contra Epist. Parmen.*, lib. II, cap. 13, n. 28; *P. L.*, XLIII, n. 70 s.
(14) Ibid., n. 30; *P. L.*, XLIII, 72.

S. Hieronymus de ministro haeretico ait: « Si in fide baptizato baptizans nocere non poterit, et in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinavit » (15).

Item: « Eadem ratione Episcopum ab Arianis recipio, qua tu accipis baptizatum » (16).

273. Accedunt alia Concilia. Ita *Carthaginense III*, can. 38, statuit: « *Non liceat fieri* rebaptizationes et *reordinationes* vel translationes Episcoporum » (17). Pariter *Ephesinum* (art. 7), *Nicaenum II* (18) etc., decreverunt validos esse ordines schismaticorum et haereticorum.

Hinc est quod in Conciliis Lugdunensi et Florentino cum agebatur de unione Graecorum et Armeniorum, ne verbum quidem factum est de reordinandis eorum Episcopis et sacerdotibus.

Eadem est doctrina *S. Gregorii M.*, *S. Leonis M.*, *Anastasii I* et *Anastasii II*, etc.

S. Petrus Damiani, cum saec. XI disputaretur de validitate ordinationum factarum ab Episcopis simoniacis, qui haereticis aequiparabantur, earum validitatem maxime defendit (19): cuius doctrina postea universaliter recepta est.

274. *Paschalis II* in Concilio Guastallensi (an. 1106) cap. I, statuit: « Per multos iam annos regni Theutonici latitudo ab Apostolicae Sedis unitate divisa est. In quo nimirum schismate tantum periculum factum est, ut, quod cum dolore dicimus, vix pauci sacerdotes aut clerici catholici in tanta terrarum latitudine reperiantur... Patrum nostrorum exemplis et scripturis instructi, *qui diversis temporibus Novatianos, Donatistas et alios haereticos in suis ordinibus susceperunt*, praefati regni *Episcopos in schismate ordinatos... in officio episcopali suscipimus*. Idipsum de clericis cuiuscumque ordinis constituimus, quos vita scientiaque commendat » (20).

275. Igitur communis hodie apud Doctores certaque doctrina est, ordinationes factas ab Episcopis haereticis vel schismaticis validas esse. *S. Thomas*, contrariis sententiis refutatis, ita concludit: « Et ideo alii dicunt quod (haeretici) vera sacramenta conferunt... et haec est tertia opinio, *quae vera est* » (21).

(15) *Dial. adv. Lucif.*, n. 11; *P. L.*, XXIII, 166.
(16) Ibid., n. 14; *P. L.*, XXIII, 168.
(17) Mansi, III, 934.
(18) Mansi, IV, 1472; XII, 1022 s.
(19) *P. L.*, CXLV, 99 ss., 523 ss.
(20) Mansi, XX, 1209.
(21) *Suppl.*, q. 38, art. 2; in IV, D. 25, q. 1, art. 2.

276. Utrum Ecclesia habuerit unquam ut invalidas ordinationes factas ab Episcopis haereticis vel schismaticis aut simoniacis. — 1. Prima sententia affirmat ob sequentes rationes:

1º Veteres canones et nonnulli Patres atque Doctores expressis disertisque verbis vocant illas ordinationes *irritas, vacuas, vanas, nullius effectus*. Ita v. g. c. 1, 5, C. 9, q. 1; c. 40, 108, C. 1, q. 1; ita *S. Cyprianus* et alii Episcopi africani; ita *Gratianus* cum aliis.

2º *Urbanus VI* statuit: « Qui vero scienter se a simoniacis consecrari (immo exsecrari) permiserint, eorum consecrationem omnino *irritam* esse decernimus » (22).

3º *Gregorius VII* huiusmodi ordinationes « *falsas* esse » declarat (23).

4º *Concilium VIII*, can. 4, promotos ab haereticis vel schismaticis ad episcopatum vocat *non Episcopos*.

5º Vetera documenta ecclesiastica tradunt huiusmodi ordinatos esse iterum ordinandos, quia, aiunt, haeretici vel impii nihil habent quod tradant.

6º Accedit factum reordinationum, quod perspicue ostendit ex mente Ecclesiae priores ordinationes revera irritas et nullas fuisse; nam citra scelus valida ordinatio numquam potest repeti.

277. 2. Secunda sententia, accurate perpensis documentis ecclesiasticis, negat; atque ita diluit difficultates et obiectiones a patronis opinionis contrariae allatas:

1º Imprimis non est confundenda *Ecclesia* cum aliquo particulari Concilio aut Doctore. Quidam, fatendum, errarunt, v. g. *S. Cyprianus*. Sed inde nihil iure potest concludi; agitur quippe de errore mere privato.

2º Verba Urbani VI, Gregorii VII et aliorum sunt intelligenda eo sensu, quod tales ordinati excludebantur ab omnibus officiis et muneribus ecclesiasticis, ita ut gradum, honorem, gratiam sanctificantem non reciperent, perinde ac si ordinati non fuissent.

3º Episcopi ordinati simoniace vel a ministro haeretico vel schismatico habebantur tamquam *non Episcopi*, quia omni iurisdictione carebant.

4º Episcopi haeretici vel schismatici aut impii dicuntur nihil habere nihilque tradere posse, quatenus erant suspensi ab exercitio

(22) Cfr. c. 108, C. 1, q. 1.
(23) C. 113, C. 1, q. 1.

ordinum, ita ut ordinati ab iisdem non haberent liberum seu licitum exercitium ordinum susceptorum, nec constituerentur in gradu et honore ecclesiasticae hierarchiae.

5º RR. Pontifices illicitas ordinationes reprobarunt easque interdum *irritas* vel *falsas* iudicarunt; nihilominus certum est earum iterationem vehementer damnasse, ideoque illas ut validas habuisse.

6º Quandoque ordinatio facta ab haereticis invalida fuit procul dubio, ob defectum materiae aut formae vel intentionis necessariae, i. e. deficiente aliquo elemento essentiali.

7º Quod attinet ad reordinationes, vide n. **280**.

278. Num Ecclesia possit invalidas declarare ordinationes factas a ministro haeretico vel schismatico. — 1. Plures tenent Ecclesiam id posse statuere, quia, aiunt, ipsa definire valet, « quibus conditionibus ordinans Episcopus auctoritate sua uti debeat, quibusve cum donis et qualitatibus ordinandus sese ordinanti sistere, ut valide et efficaciter ordinem ab eo recipiat; ita ut si ordinans aut ordinandus definitionem hanc neglexerint, contraque egerint, actio sit nulla et irrita atque, ut effectus producatur, iteranda ». Ita Morinus (24), qui exemplo sacramenti matrimonii et poenitentiae id declarat atque confirmat.

2. Alia sententia negat absolute quoad omnes ordines, nulla facta distinctione inter sacramentales et non sacramentales.

3. Tertia sententia distinguit inter ordines *sacramentales* et ordines *non sacramentales*. Quoad illos, ait, Ecclesia non potest declarare invalidam ordinationem, quoties adsint omnia elementa essentialia seu constitutiva, i. e. materia et forma ac necessaria intentio, cum, positis ponendis, sacramentum effectum producat ex opere operato; quoad istos, contra, Ecclesia gaudet omnimoda potestate, cum ab ipsa ordines non sacramentales sint instituti, ideoque unice ab eius voluntate pendet, num valida habenda sit ordinatio necne, num effectus producatur an non.

Hoc, ut patet, ad *ius* quod attinet, non autem quoad *factum;* nam Ecclesia de facto etiam quoad ordines non sacramentales servat eandem oeconomiam quae ex Christi institutione viget quoad ordines sacramentales, ut suo loco traditum est.

279. Haec tertia sententia praeferenda est.

Imprimis huc spectat doctrina Concilii Trid.: « Si quis dixerit ministrum in peccato mortali exsistentem, modo omnia essentialia quae

(24) *De sacris Ecclesiae ordinationibus*, exercitium V, cap. 9, n. 1.

ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, a. sit » (25).

Exemplum matrimonii, quod afferunt patroni prioris opinionis, non est ad rem. Nam Ecclesia, dum statuit impedimenta dirimentia aut formam celebrationis determinat, nihil aliud facit quam determinare quinam sit *validus* et *legitimus* consensus coniugalis, a Christo D. ad dignitatem sacramenti evectus. De qua re fuse alibi (26).

Nec valet aliud exemplum, scil. sacramenti poenitentiae. Nam, praeter potestatem ordinis, ad *validam* peccatorum absolutionem requiritur in ministro potestas iurisdictionis (cfr. can. 872): quae potestas penes Ecclesiam Christi eamque tantum reperitur. Idcirco Ecclesia potest hanc potestatem vel concedere vel denegare, semel concessam auferre, coarctare etc. (cfr. can. 873, § 3, 874, 878, 879, etc.). Deficiente autem potestate iurisdictionis eaque ab Ecclesia non suppleta, absolutio peccatorum invalida est ex ipso iure divino (27).

Ecclesia tamen potest profecto habere tamquam invalidas quoad effectus iuridicos ordinationes a ministro haeretico, apostata vel schismatico factas, aut quomodocumque contra sacros canones receptas aut peractas. Huc spectat v. g. notificatio S. Officii diei 14 iunii 1950, qua decernitur sacerdotem Stanislaum Bojan « habendum esse tamquam laicum quoad omnes iuris effectus, solutum ab omnibus obligationibus ex sacra ordinatione contractis » (*A. A. S.*, XXXXII, p. 489).

280. Num reordinationes quandoque revera habitae fuerint. — 1. Tres sunt sententiae. Prima negat factum reordinationum, asserens illud esse aut falsum aut valde dubium.

Secunda tenet reordinationes quandoque habitas fuisse, et quidem ut veras et proprie dictas iterationes ordinum prius collatorum ab Episcopis haereticis vel schismaticis aut simoniacis (28).

Tertia opinio admittit factum reordinationum, sed explicat hoc modo, quatenus non fuerint verae et proprie dictae reordinationes, sed potius reordinationes *apparentes*, quia non constat ritum essentialem sacrae ordinationis fuisse revera iteratum.

281. 2. Haec sententia, omnibus mature consideratis argumentis hic inde allatis, verior videtur.

Haec animadvertenda ducimus:

1° Ecclesia numquam approbavit reordinationes; immo plures Pontifices, v. g. Innocentius I, Gregorius M. et Anastasius II, vehementissime eas reiecerunt et reprobarunt.

(25) Sess. VII, can. 12.
(26) Cfr. *De matrimonio*, n. 57.
(27) Cfr. Cappello, *De poenitentia*, n. 358 ss.
(28) Cfr. Saltet, *Les réordinations*, Paris, 1907; Pourrat, *Theology of the Sacramenta*, p. 234 ss.

Factum Sergii III et Leonis IX optime intelligi potest de reiteratione ritus accidentalis aut canonicae institutionis (29).

2° Factum reordinationum, inde a saec. VIII usque ad saec. XII, alicubi accidisse admittendum; sed certum est, huiusmodi praxim nec generalem nec late diffusam fuisse.

3° Nullum affertur exemplum certum atque indubitatum de *vera* et *proprie dicta iteratione*. Sane exempla adducta recte intelligi possunt de repetitione ritus accidentalis, de receptione in sinum Ecclesiae catholicae, de collatione iurisdictionis, de iteratione institutionis seu provisionis canonicae.

4° Aliquando ordinati a ministro haeretico vel schismatico fuerunt iterum ordinati vel absolute vel conditionate, quia defuerat eorum ordinationi certe vel probabiliter aliquod elementum essentiale.

282. An et cur ordinationes anglicanae et Protestantium in Dania et Suecia invalidae sint. — 1. Certum est ordines apud Anglicanos invalide conferri.

Leo XIII, re mature accurateque examinata, auctoritative hanc definitivam protulit sententiam in Litteris Apostolicis « *Apostolicae curae* », 13 sept. 1896: « Itaque omnibus Pontificum Decessorum in hac ipsa causa decretis usque quaque assentientes, eaque plenissime confirmantes ac veluti renovantes auctoritate Nostra, motu proprio certa scientia *pronunciamus et declaramus, ordinationes ritu anglicano actas, irritas prorsus fuisse et esse, omninoque nullas* ».

2. Ratio nullitatis repetenda ex triplici capite: 1° quia in rituali anglicano non est forma essentialis definita; 2° quia ritus integer non exprimit doctrinam catholicam de sacrificio et sacerdotio; 3° quia deest intentio conferendi potestatem sacerdotalem proprie dictam.

Ad rem sapientissime Leo XIII ait: « Iam vero verba quae ad proximam usque aetatem habentur passim ab Anglicanis tamquam forma propria ordinationis presbyteralis, videlicet: *Accipe Spiritum Sanctum*, minime sane significant definite ordinem sacerdotii vel eius gratiam, et potestatem quae praecipue est *potestas consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini*, eo sacrificio quod non est nuda commemoratio sacrificii in Cruce peracti... De consecratione episcopali similiter est. Nam formulae: *Accipe Spiritum Sanctum*, non modo serius adnexa sunt verba: *ad officium et opus episcopi*, sed etiam de iisdem, ut mox dicemus, iudicandum aliter est quam in ritu catholico. Neque rei proficit quidquam advocasse praefationis precem, *Omnipotens Deus*; cum ea pariter deminuta sit verbis quae *summum sacerdotium* declarent. Sane, nihil huc attinet explorare, utrum episcopatus complementum sit sacerdotii, an ordo ab illo distinctus, aut collatus, ut aiunt, *per saltum*, scilicet homini non sacerdoti, utrum effectum habeat necne. At ipse procul dubio, ex institutione Christi, ad sacramentum ordinis verissime pertinet, atque est praecellenti gradu sacerdotium: quod nimirum et voce SS. Patrum et rituali nostra consuetudine *summum sacerdotium, sacri ministerii summa* nuncupatur.

(29) Cfr. Saltet, p. 408 ss.; Pesch, n. 664; Otten, VI, n. 385.

Inde fit ut, quoniam sacramentum ordinis verumque Christi sacerdotium a ritu anglicano penitus extrusum est, atque adeo in consecratione episcopali eiusdem ritus nullo modo sacerdotium confertur, nullo item modo episcopatus vere ac iure possit conferri; eoque id magis quia in primis episcopatus munus illud scilicet est, ministros ordinandi in sanctam Eucharistiam et sacrificium. *Cum hoc igitur intimo formae defectu coniunctus est defectus intentionis*, quam aeque necessario postulat ut sit sacramentum » (30).

Agitur de sententia *infallibili* ex cathedra prolata, ita ut de *nullitate* ordinationum anglicanarum dubium ullum haberi nequeat.

3. In Bulla Leonis XIII nihil dicitur de dubia consecratione episcopi *Barlow*, per quem ordines anglicani transmissi sunt; sed invaliditas istorum ordinum, ea praetermissa, repetitur ex defectu debitae formae et ritus essentialis ordinationis atque intentionis ministri exterius manifestatae (31).

4. Irritae quoque sunt ordinationes Protestantium in Dania et Suecia, quia in illis deest saltem *forma* et *intentio* essentialiter requisita (32).

283. Num validae dicendae sint ordinationes Orientalium dissidentium, Iansenistarum in Hollandia et « veterum catholicorum » in Germania et Helvetia. — 1. Ex iis quae supra exposita sunt (n. 272 ss.) manifesto consequitur ordinationes factas ab Episcopis haereticis vel schismaticis *per se* validas esse, cum ipsi, non obstante haeresi vel schismate, *potestatem ordinis episcopalis* ideoque *valide* ordinandi, integram atque indelebiliter servent.

Episcopi orientales dissidentes, propter successionem in hierarchia ordinis numquam interruptam, valide sunt consecrati iique ritus *essentiales* in ordinibus conferendis servare *solent* simulque de ipsorum intentione faciendi quod facit Ecclesia dubitari nequit. Quare ordinationes factae in Ecclesia orientali dissidenti *generatim* ut validae habendae sunt (33).

(30) Cfr. Decr. S. Off. 21 aug. 1875 cum epist. Card. Patrizi 30 april. 1875; Leonis XIII Breve « *Religioni* », 5 nov. 1896; *Civiltà Cattolica*, 1896, vol. VIII, pag. 677 ss.; Estcourt, *The question of the anglican ordinations*, Lond. 1873; *A vindication of the Bull « Apostolicae curae ». A letter on Anglican Orders. By the Cardinal Archbishop and Bishops of the province of Westminster*. London, 1898.

(31) Quod attinet ad quaestionem de consecratione *Barlow*, vide *The Month*, iul. 1922, p. 38 ss.; ian. 1923, p. 62 ss.

(32) Warrimond, *Mémoire historique sur la prétendue succession apostolique de la Scandinavie* (an. 1854); Phillips, I, § 39.

(33) Cfr. Bened. XIV Const. « *Etsi pastoralis* », 26 maii 1742, § 7, n. 13 ss.; Const. « *Eo quamvis* », 4 maii 1745, § 20; decret. S. Officii, 21 april. 1875; Gasparri, n. 1057 ss.; *Civiltà Cattolica*, 1896, vol. VIII, p. 577 ss.

2. Idem dicendum de valore ordinationum Iansenistarum in Hollandia et consequenter de ordinationibus « *veterum catholicorum* » in Germania et Helvetia (34).

3. Practice, ubi agitur de conversione ad fidem catholicam, iudicium ferendum est in singulis casibus et quoad singulas nationes, peculiaribus circumstantiis attente consideratis. In dubio recurrendum ad Sanctam Sedem.

Articulus III.

De ministro extraordinario sacrae ordinationis.

284. Quinam sit minister extraordinarius. — 1. Ex can. 951 ille est minister extraordinarius, « qui, licet charactere episcopali careat, a iure vel a Sede Apostolica per peculiare indultum potestatem acceperit aliquos ordines conferendi ».

2. Quod R. Pontifex valeat concedere simplici presbytero potestatem conferendi quosdam ordines, scil. non solum primam tonsuram, sed etiam ordines minores et subdiaconatum, *doctrina theologice certa* est.

285. Probatur:

1° *Ex ipsa rei natura.* Ordines non sacramentales sunt institutionis ecclesiasticae. Quare Ecclesia designat etiam ministrum eorundem ordinum. Igitur potest concedere potestatem illos conferendi simplici quoque sacerdoti, seu eum designare ut legitimum ministrum.

2° *Concilium Nicaenum II* (can. 14) concedit, ut hegumenos (Abbas), qui presbyter sit et ab Episcopo benedictionem hegumeni acceperit, suis subditis ordinem lectoratus concedere possit.

3° *S. Gelasius Papa* epist. 9 ad Episcopos Lucaniae de presbytero ait: « Nec sibi meminerit ulla ratione concedi sine Summo Pontifice subdiaconum aut acolythum ius habere faciendi ».

4° *Alexander III* de ordinibus collatis ab Episcopo, qui muneri suo renuntiaverat, haec scribit: « Si a tali ordines usque ad subdiaconatum quis acceperit, et quia huiusmodi ordines quandoque a non Episcopis conferuntur, et in illis deservire poterit et ad maiores, si idoneus fuerit, promoveri » (1).

(34) Cfr. Pii IX Encycl. « *Etsi multa* », 21 nov. 1873.

(1) C. 1, X, I, 13.

5° *Concilium Trid.* statuit: « Abbatibus ac aliis quibuscumque, quantumvis exemptis, non liceat in posterum, intra fines alicuius dioecesis consistentibus, etiamsi nullius dioecesis vel exempti esse dicantur, cuiquam, qui regularis subditus sibi non sit, tonsuram vel minores ordines conferre » (2).

Supponit igitur Tridentina Synodus abbates suis subditis conferre posse tonsuram et ordines minores.

6° *S. Pius V* et *Clemens VIII* concesserunt Abbatibus Cisterciensibus facultatem conferendi ordines minores et subdiaconatum.

7° *Codex* expresse loquitur de huiusmodi ministro extraordinario, scil. de potestate facta alicui simplici sacerdoti conferendi aliquos ordines (can. 239, § 1, 22°, 951, 957, 32, 964, 1°).

8° Accedit communis Doctorum consensus. *Sanctus Thomas* docet: « Dicendum, quod Papa, qui habet plenitudinem potestatis pontificalis, potest committere non Episcopo ea quae ad episcopatus dignitatem pertinent, dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi; et *ideo ex eius commissione aliquis sacerdos simplex potest conferre minores ordines* » (3).

286. 3. Nonnulli veteres theologi negabant R. Pontificem posse simplici sacerdoti concedere facultatem conferendi subdiaconatum (4). Sed immerito: 1° quia subdiaconatus, ut prima tonsura et ordines minores, est institutionis ecclesiasticae; ideoque ex ipsa rei natura exceptio admittenda non est;

2° quia subdiaconatus olim inter ordines minores adnumerabatur etiam in Ecclesia latina, ut adhuc hodie in Ecclesia orientali; et solum ex dispositione mere ecclesiastica in praesenti disciplina adnumeratur inter ordines maiores;

3° quia decretalis Alexandri III et concessiones factae a S. Pio V et a Clemente VIII respiciunt ipsum subdiaconatum.

287. Quaenam sit disciplina hodierna. — 1. Potestas conferendi aliquos ordines potest competere alicui simplici presbytero aut *ex iure communi* i. e. ex Codice, aut *ex speciali indulto S. Sedis.*

2. Huiusmodi potestas, in praesenti disciplina Ecclesiae latinae, respicit tantum primam tonsuram et ordines minores.

288. 3. A *iure communi*, si episcopali carent charactere, gaudent potestate conferendi primam tonsuram et ordines minores:

1° *Cardinales* (can. 239, § 1, 22°);

2° *Vicarius* et *Praefectus Apostolicus*, *Abbas* vel *Praelatus nullius*,

(2) Sess. XXIII, cap. 10, *de ref.*
(3) *Suppl.*, q. 38, art. 1, ad 3.
(4) Cfr. Tanner, disp. 7, q. 3, dub. 2.

in proprio territorio et durante tantum munere, tum propriis subditis saecularibus, tum aliis qui litteras dimissorias iure requisitas exhibeant; ordinatio extra hos fines peracta ab iisdem irrita est (can. 957, § 2);

3° *Abbates regulares de regimine*, dummodo sint sacerdotes et benedictionem abbatialem legitime acceperint atque ordinandi sint eisdem subditi vi saltem simplicis professionis; secus ordinatio, revocato quolibet contrario privilegio, est irrita (can. 964, 1°).

Cur Ecclesia declarare valeat irritam ordinationem aliter factam, vide n. 263.

289. Quaenam sit natura potestatis, ex qua simplex sacerdos potest, committente R. Pontifice, conferre primam tonsuram et ordines minores. — 1. Ista potestas est *ordinis*, sed *iuris ecclesiastici*, de qua in can. 210. Aequiparanda est potestati consecrandi ecclesias, altaria, calices et patenas, etc.; quae item est potestas *ordinis*, *iuris* equidem mere *ecclesiastici*.

2. Huiusmodi potestas, eo ipso quod respicit ordines non sacramentales, non est confundenda cum potestate conferendi sacramentum confirmationis concessa a Sede Apostolica simplici presbytero (cfr. can. 782, § 2). De hac iure disputatur, utrum sit potestas ordinis an iurisdictionis, utrum potestas ordinis iuris divini an potestas ordinis iuris ecclesiastici, utrum extensio potestatis presbyteralis necne. De his alibi sermo occurrit.

290. Utrum R. Pontifex valeat potestatem conferendi tonsuram et ordines minores concedere diacono vel subdiacono aliive clerico. — 1. Cum tonsura et ordines minores sint institutionis ecclesiasticae, ac propterea potestas eosdem conferendi sit iuris mere ecclesiastici, ut supra dictum fuit (n. 99), manifesto consequitur, R. Pontificem eam potestatem concedere posse non solum presbyteris, sed etiam diaconis vel subdiaconis ceterisve clericis, immo et laicis.

Idem dici nequit de potestate ministrandi confirmationem, quae uni presbytero committi potest: agitur quippe de sacramento.

2. Attamen Ecclesia numquam concessit vel concedit praefatam potestatem conferendi ordines minores iis qui in sacro presbyteratus ordine constituti non reperiantur.

291. Utrum Episcopi, praescindendo a reservatione sibi facta a RR. Pontificibus, concedere possint simplici presbytero potestatem

conferendi tonsuram, ordines minores et subdiaconatum. — 1. Habentur duae sententiae. Nonnulli negant, ob sequentes praesertim rationes: 1° Ex monumentis ecclesiasticis non constat talem potestatem Episcopis fuisse tributam, aut eos illam unquam concessisse.

2° Concessio huiusmodi potestatis recensenda est inter causas maiores, quae nempe uni Sedi Apostolicae competunt.

3° Nullum est documentum S. Sedis, ex quo liqueat praefatam potestatem competere posse ipsis quoque Episcopis.

Alii affirmant, his potissimum innixi argumentis:

1° Ex rei natura, nulla adest repugnantia vel prohibitio, quominus Episcopi valeant praefatam potestatem concedere.

2° Sicut Episcopus, vi muneris, potest constituere ministros seu clericos qui divinis ministeriis mancipentur, ita, regimine dioecesis animarumque bono exigente, videtur posse facere per alium, quod per se ipsum peragere valet, quoties ipsa rei natura aut positiva lex ecclesiastica id non vetet.

3° Plura vetera Concilia diserte loquuntur de potestate concessa ab Episcopis conferendi ordines minores atque ipsum subdiaconatum. Quare nequit negari olim Episcopos potuisse huiusmodi facultatem tribuere.

Argumenta contrariae opinionis facile diluuntur.

Sane, aiunt, causae *maiores* sunt duplicis generis ad normam can. 220: aliae quippe sunt tales *natura sua*, aliae solum *lege positiva*. Inutile est, addunt, loqui aut quaerere de documentis ecclesiasticis, quia non est sermo de facto aut de disciplina vigente, sed de iure in se et abstracte considerato, *praescindendo* equidem *a reservatione sibi facta a RR. Pontificibus*. Qua posita reservatione, causa *maior* procul dubio est, non tamen ex natura sua, sed *ex lege* tantum *positiva* Ecclesiae.

292. 2. Omnibus accurate perpensis, vera videtur, speculative loquendo, secunda sententia (5).

293. 3. Hodie certum est, hanc facultatem, saltem in Ecclesia latina, reservari Summo Pontifici secundum regulam iampridem statutam: « Licet Episcopus committere valeat, quae iurisdictionis exsistunt; quae ordinis tamen episcopalis sunt, non potest inferioris gradus clericis demandare » (6).

(5) Cfr. Hallier, *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. II, sect. 5, cap. 1, art. 1, n. 18, et art. 3, n. 9; Tixeront, *L'ordre et les ordinations*, p. 196, nota 2.
(6) C. 9, X, III, 40.

294. Utrum R. Pontifex simplici presbytero concedere valeat potestatem conferendi diaconatum. — Duae sunt Doctorum sententiae.

1. Prima affirmat, quia nulla habetur intrinseca repugnantia ex rei natura; praeterea habetur praxis Ecclesiae seu factum concessionis (cfr. n. **301** ss.). Posita autem concessione facta a R. Pontifice, nequit citra scelus dubitari de eius potestate.

Haec sententia inter veteres theologos et canonistas communior est. Eam tenent: *Lacroix*, *Holzmann*, *Roncaglia*, *Herinex*, *Palaus*, *Escobar*, *Rodriguez* (*Rodericus*), *Hurtado*, *Aversa*, *Reiffenstuel*, *Schmalzgrueber*, *Morinus*, *Berti*, *Suarez*, *Vasquez*, *Pirhing*, *Giraldi*, *Herrmann*, *Pius a Langonio*, et alii (7).

295. *Hermann* ait: « Affirmantem sententiam *veluti certam* admittimus. Ratio est, quia facultas subdiaconos et diaconos ordinandi ab Innocentio VIII, an. 1489, concessa est Abbati generali Ordinis Cisterciensis, et Abbatibus quatuor monasteriorum eiusdem Ordinis (8).

Giraldi docet: « Hoc, inquam, privilegium fuisse vere concessum... luculenter ostendunt, inter alios innumeros, Rob. Sala, Card. Bona, Laur. Berti etc. » (9).

Schmalzgrueber dicit: « De subdiaconatu et diaconatu maior est controversia... Communior sententia... affirmativae adhaeret; nec immerito: nam tale privilegium ordinandi subdiaconos et diaconos constat fuisse concessum Abbatibus Cisterciensibus » (10).

Berti asserit: « Nos Innocentii Bullam legimus non tantum apud Chr. Henriquez Cisterciensem in Bullario eiusdem Ordinis, to. I, pag. 190, edit. Antverpiensis, verum etiam in Collect. Emm. Roderici Ordinis Minorum » (11).

Martène sine ulla dubietate ita loquitur: « Verum ampliorem omnibus potestatem accepit, Abbas Cisterciensis, qui cum quatuor primis Ordinis sui coabbatibus, subdiaconos et diaconos ordinandi licentiam habet. Hanc ei indulsit Innocentius Papa VIII... » (12).

Clericatus ait: « Supposita veritate privilegiorum, de quibus supra, temerarium esset hanc affirmativam opinionem improbabilem appellare » (13).

(7) Lacroix, lib. VI, part. 2, n. 2212; Holzmann, *De ordine*, n. 85; Roncaglia, cap. 2, q. 1; Herinex, disp. 10, n. 55; Diana, part. 8, tract. 1, resol. 34 et 35; Palaus, tract. 27, punct. 14, n. 10; Escobar, lib. 28, n. 225; Rodriguez, *Quaest. regul.*, to. I, q. 18, art. 3; Hurtado, *De ordine*, diff. 18; Aversa, q. 3, sect. 3; Reiffenstuel, lib. I, tit. 13, n. 18; Schmalzgrueber, lib. I, tit. 11, n. 45; Morinus, *De sacris Ecclesiae ordinationibus*, exerc. 4, cap. 3, n. 2; Berti, *De theologicis disciplinis*, lib. 36, cap. 13; Suarez, *De virtute relig.*, tract. VIII, disp. 11, n. 5; Vasquez, disp. 243, cap. 4, n. 39; Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 24; Giraldi, *Expositio iur. pontif.*, part. I, sect. 105, ad 3; Herrmann, *Instit. theol. dogm.*, vol. III, *De sacram.*, tract. 14, cap. 3, art. 1; Pius a Langonio, in *Analecta ecclesiastica*, 1901, p. 311, 358, 468 ss.
(8) *Instit. theol. dogm.*, vol. III, *De sacram.*, tract. 14, cap. 3, art. 1.
(9) *Expos. iur. pontif.*, part. 1, sect. 105, ad 3.
(10) Lib. I, tit. 11, n. 35.
(11) *De theol. discipl.*, lib. 36, cap. 13, n. 4.
(12) *De antiquis Ecclesiae ritibus*, p. I, sect. 2, cap. 23.
(13) *De ordinis sacramento Decisiones*, decis. XVI, n. 18 ss.

Reiffenstuel ait: « Quod ex delegatione Papae possit sacerdos non Episcopus conferre ordinem subdiaconatus et diaconatus, stante dicta concessione pontificia, negari non potest; alioquin Papa gravissimi argueretur erroris, quod absit » (14).

Rodriguez seu *Rodericus* diserte docet: « Et sic concludo dicendo: *primo*, non posse negari Summum Pontificem supradictum privilegium concessisse dictis Abbatibus; *secundo*, dico Summum Pontificem id concedere potuisse » (15).

Vasquez: « Nos vero, inquit, vidimus Bullam in qua Innocentius VIII praedictum privilegium Abbatibus Cisterciensibus concedit, et habetur in nova compilatione privilegiorum, privil. 118, et in vetusto codice qui inscribitur *Collecta Bullarum Ordinis Cisterciensis*, atque in bibliotheca huius nostri Collegii Complutensis (Alcala) servatur, cuius verba subiicere placuit... » (l. c.) - (16).

296. 2. Altera sententia negat posse presbyterum delegari a R. Pontifice ad conferendum diaconatum. Sane, aiunt, diaconatus est sacramentum, et quidem habens immediatam relationem ad verum corpus Christi; idcirco non valet ratio allata quoad ordines minores, sed, contra, urget argumentatio *S. Thomae* supra relata. Quod vero attinet ad concessionem, quae dicitur facta a R. Pontifice, nihil inde iure concludi potest: tum quia huiusmodi concessio est falsa aut valde incerta, tum quia unum factum R. Pontificis nec legem facit nec dogma.

Hanc sententiam tenent v. g. *Gazzaniga*, *Salmanticenses*, *Trullench*, *Drouven*, *Perrone*, *D'Annibale*, et alii (17).

Perrone ait: « Nunc inter omnes catholicos theologos convenit, posse presbyterum a R. Pontifice delegari ad ordines minores ac subdiaconatum conferendos; quod vero spectat ad ordines *hierarchicos* una iam pariter sententia est theologorum, hos conferri non posse nisi ab Episcopo. Si qui fuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis, qui docuerint posse R. Pontificem delegare presbyterum ad inaugurandos diaconos et presbyteros, *iamdiu istorum paucorum sententia obsoleta est*, nec ullum patronum iam sibi vindicat, adeo ut non opus sit pluribus eam refellere » (l. c.).

297. 3. Prima sententia communior est apud veteres theologos et canonistas, secunda forte communior apud Doctores recentiores.

Haec animadvertenda censemus:

(14) Lib. I, tit. 13, n. 18.
(15) *Quaest. regul. et canon.*, to. I, q. 18, art. 3.
(16) *Suarez*, qui a nonnullis citatur ut contrarius, v. g. a S. Alphonso (VI, n. 762), de iure concedendi nullatenus ancipitem se praebet.
(17) Gazzaniga, *Praelect. theol.*, dissert. VIII, n. 101; Salmanticenses, *Cursus theol. mor.*, tract. VIII, cap. 4, punct. 1, n. 26 ss.; Trullench, *Praxis sacramentorum*, lib. IV, cap. unic., dub. 6, n. 2; Drouven, *De re sacramentaria*, to. IV, p. 44, Venetiis 1789; Perrone, *De ordine*, n. 134; D'Annibale, *Summula*, III, n. 292, nota 12.

1º Argumenta omnino concludentia et decisiva pro neutra sententia afferuntur.

2º Ratio quae valet pro ordinibus diaconatu inferioribus profecto non valet pro diaconatu, qui certissime est sacramentum.

Nec viceversa ex eo quod diaconatus est sacramentum, licet concludere non posse simplici presbytero committi facultatem illum conferendi. Nam potest de hoc sacramento dici, quod affirmatur de sacramento confirmationis eiusque ministro.

3º Quaestio haec est vere et proprie dogmatica, non autem disciplinaris, utpote quae respicit ambitum potestatis pontificiae seu iura quae ex divina ordinatione competunt Vicario Christi.

4º Omnibus mature consideratis, intrinsece probabilis dicenda sententia affirmativa. Nam *per se* non obstat ratio sacramenti, quia et confirmationis collatio committi potest presbytero; neque obstat ratio ordinis hierarchici, nam cum diaconus sit inferior ac multum distet a presbytero, nihilque habeat quod ipse solus prae inferioribus valide facere possit, « nulla repugnantia apparet, ut nequeat Papa committere presbytero, ut ordinet suum ministrum » (18).

Fatendum, decisivum argumentum in favorem huius opinionis erui non posse ex concessione Bonifacii IX (n. **307** ss.), quae nequit in dubium revocari, cum authentia Bullarum sit extra omnem controversiam.

298. Num, posito facto concessionis ex parte RR. Pontificum, quaestio dogmatica iam soluta dicenda sit. — Quidam affirmant. *Tixeront* ait: « Si la bulle est authentique, il faut purement et simplement admettre qu'un prêtre, autorisé par le Pape, peut conférer le diaconat » (19).

Plures negant, quia, aiunt, R. Pontifex potuit sequi opinionem, quae a multis doctoribus defendebatur, quin intenderet eo ipso illam definire.

Alii rectius distinguunt: si agitur de uno aut altero facto dumtaxat, non inde oritur lex vel dogma, neque absolute excluditur error privatus; si agitur, contra, de concessione pluries facta seu de pluribus factis, tunc admittenda est quaedam lex et veritas catholica, quae errorem excludit ex parte RR. Pontificum (20).

299. Num R. Pontifex valeat concedere simplici presbytero potestatem conferendi presbyteratum. — 1. Duae habentur Doctorum sen-

(18) Cfr. Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*, V, *De ordine*, n. 914, ed. III.
(19) *Op. cit.*, p. 193.
(20) Cfr. Pesch, VII, n. 668; Pohle, *Lehrbuch der Dogmatik*, III, p. 517 ss.

tentiae. Quidam affirmant, v. g. *Escobar*, *Angelo*, *Hurtado* (21). In hanc sententiam inclinat ipse *Vasquez* (l. c.).

Aureolus, quin distinguat inter varios ordines, dicit generaliter: « Minister idoneus (sacramenti ordinis) est solus Episcopus, licet ex dispensatione possit esse sacerdos » (22).

Argumenta praecipua pro hac sententia sunt ista:

1º S. R. Pontifex potest simplici presbytero concedere potestatem conferendi diaconatum, non videtur adesse solida ratio, cur nequeat potestatem tribuere conferendi quoque presbyteratum, nam si primum admittitur, alterum quoque videtur concedendum.

2º Bonifacius IX concessit huiusmodi potestatem (cfr. n. **307** ss.).

3º Ex antiquis monumentis ecclesiasticis constat Chorepiscopos interdum ordinasse sacerdotes; porro Chorepiscopi charactere episcopali carebant; ergo (23).

2. Plerique negant, ob sequentes praesertim rationes:

1º Patres unanimiter loquentes de ministro ordinationis sacerdotalis, memorant unum Episcopum, nulla facta mentione de presbytero ex commissione R. Pontificis.

2º Doctores fere omnes id semper tenuerunt, paucissimis tantum exceptis.

3º Chorepiscopi, qui dicuntur ordinasse sacerdotes, fuerunt veri Episcopi, ut liquet, ceteris praetermissis, ex can. 10 Concilii Antiocheni (24). Quare *Tixeront* ait: « Les chorévêques, dont la plupart étaient certainement évêques par l'ordination... » (25).

4º Bulla Bonifacii IX nihil aut parum probat (n. **310**).

Haec altera sententia longe communior est eaque, attenta praesertim traditione ac disciplina ecclesiastica, ut probabilior habenda; at etiam affirmativa sententia intrinsece probabilis est, tum quia ex una parte argumentum validissimum contra hanc sententiam afferri nequit, tum quia ex alia parte presbyteri potestas in corpus reale Christi excellentissima et maxima est, quae alias potestates complecti atque excedere videtur.

300. Num R. Pontifex possit concedere simplici presbytero potestatem conferendi episcopatum. — Communis doctrina est, R. Pontificem huiusmodi potestatem concedere non posse.

(21) Escobar, lib. 23, n. 228; Angelo, v. *Ordo*, II, n. 2; Hurtado, *De ordine*, diff. 18.
(22) In IV, D. 25, art. 1.
(23) Cfr. Hallier, *De sacris elect.*, part. II, sect. 5, cap. 1, art. 2, n. 20 ss.; Wirceburg., n. 137 s.
(24) Hefele, I, 516.
(25) *Op. cit.*, p. 190, nota 3. Cfr. Gillmann, *Das Institut der Chorbischöfe im Orient*, München, 1903, p. 50 ss.

Argumenta praecipua sunt haec: 1º Consensus unanimis Patrum et Doctorum; 2º Nullum factum concessionis adducitur, nec certum nec mere probabile; 3º Principium: *Nemo dat quod non habet:* presbyter nequit transferre in alios potestatem, qua ipsemet caret, scil. potestatem confirmandi et ordinandi; 4º Si R. Pontifex ex dictis nequit simplici presbytero concedere facultatem conferendi presbyteratum, a fortiori nequit tribuere potestatem conferendi episcopatum.

301. Bulla Innocentii VIII. — 1. Tenor Bullae, ad quaestionem nostram quod attinet, est iste: « Innocentius, Episcopus, Servus Servorum Dei, *Dilecto Filio Ioanni* (26) *Abbati monasterii Cistercii, Cabilonen. Dioecesis, salutem et apostolicam benedictionem.*

« Exposcit tuae devotionis sinceritas et religionis promeretur honestas ut tam te, quem speciali dilectione prosequimur, quam tuum et alia quattuor principalia tui Cisterciensis Ordinis monasteria post praedictum monasterium tuum immediate fundata, primas quattuor illius filias (27) nuncupata, condignis honoribus attollamus, ac specialibus favoribus et gratiis prosequamur... Ne monachi dicti Ordinis pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus ordinibus extra claustrum hinc inde discurrere cogantur, tibi et successoribus tuis, ut quibuscumque dicti Ordinis monachis, aliis vero quattuor abbatibus praefatis, ac eorum successoribus, ut suorum monasteriorum praedictorum religiosis, quos ad id idoneos repereritis, subdiaconatus et diaconatus ordines huiusmodi alias rite conferre...

« Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicae millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, V idus aprilis (9 aprilis 1489), Pontificatus nostri anno quinto ».

302. 2. Bulla Innocentiana bis publici iuris facta est, nempe in Collectanea Cisterciensium privilegiorum, quae tum Divione anno 1491, tum Parisiis anno 1713 typis cusa fuit (28).

Sed Bulla *originalis* in tabulario Archivi Vaticani, non obstantibus quamplurium eruditorum accuratis investigationibus, huc usque reperta non fuit. *Card. Gasparri* ait: « Mihi, facta inspectione in Archivo Vaticano, relatum est Bullam quidem ibidem reperiri, sed mentionem de diaconatu in ea deesse » (29). In *Regesto Vaticano* Innocentii VIII

(26) Id est Ioannes IX de Cirey, qui circa annum 1476 suffectus est Imberto de Laune, et anno 1501 abbatiali dignitati renuntiavit.
(27) Quatuor istae primae *filiae* seu filiationes Ordinis Cisterciensis fuerunt: La Fertó (Firmitatis), Pontiniaci, Claraevallis et Morimontis.
(28) De hac Bulla fuse atque erudite disserit Pius a Langonio, *De Bulla Innocentiana, seu de potestate Papae committendi simplici presbytero subdiaconatus et diaconatus collationem disquisitio historico-theologica*, in *Analecta ecclesiastica*, 1901, p. 311, 358, 468 ss.
(29) *Tractatus canonicus de sacra ordinatione*, 798.

ne abbreviatorium quidem transcriptum seu, ut dicitur, Bulla minuta (*la minuta*), adinveniri potuit. Proinde, deficiente Bulla *originali* vel saltem eius *minuta*, quaestio adhuc sub iudice manet.

Bullam hanc se legisse, ac in Collegio Complutensi Societatis Iesu asservari testatur *Vasquez* (30). Eiusdem meminit *Navarrus* (31), ubi ait Abbates Cisterciensis Ordinis ante Concilium Trid. semper hoc privilegio et facultate usos esse. Idem confirmat *Morinus* (32).

303. 3. Circa Bullae authentiam et legitimitatem tres habentur opiniones.

Nonnulli dicunt Bullam esse supposititiam (33).

Alii dubitant, v. g. *Ioannes Maior, Victoria, Navarrus, Coninck, Gotti, Billuart, S. Alphonsus, Ballerini-Palmieri, Lehmkuhl, Santi*, etc.

Plures Bullae authentiam et privilegii legitimitatem propugnant. Ita v. g. *Vasquez, Rodericus, Ysambert, Morinus, Pirhing, Brancatius de Laurea, Reiffenstuel, Schmalzgrueber, Martène, Berti, Giraldi, Hermann, Panhölzel, Pius a Langonio* (34).

304. 4. Argumenta praecipua in favorem authenticitatis Bullae sunt ista:

1° *Collectanea* Ordinis Cisterciensium an. 1491, i. e. duos annos tantum post editam Bullam (9 april. 1489), eam refert.

2° Quidam Auctores, equidem magnae auctoritatis fideque omnino digni, v. g. *Vasquez*, testantur se Bullam vidisse.

3° Nonnulli, v. g. *Navarrus, Morinus* et alii, dicunt Abbates Ordinis Cisterciensis ante Concilium Tridentinum semper hoc privilegio et facultate usos esse, imo fatentur suis quoque temporibus privilegium in praxi fuisse.

4° Rituale antiquum Cisterciense ritum praescribit, quo ordo diaconatus conferendus sit ab Abbate.

(30) Disp. 243, cap. 4.
(31) *Consil.*, lib. V, de privilegiis, cons. 13.
(32) *Op. cit.*, part. III, exerc. 4, cap. 3, n. 2.
(33) Cfr. Phillips, *Kirchenrecht*, I, 353; Wirceburg. n. 144; Gasparri, *op. cit.*, n. 798, art. 3; Ysambert, *De sacram. ord.*, disp. VI, art. 1; Morinus, *De sacris Ecclesiae ordin.*, exerc. 4,
(34) Vasquez, Disp. 243, cap. 4, n. 39; Rodericus, *Quaest. regul. et canon.*, to. I, q. 18, cap. 3, n. 2; Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 48; Brancatius de Laurea, disp. 8, art. 2; Reiffenstuel, lib. I, tit. 11, n. 23; Schmalzgrueber, lib. I, tit. 11, n. 35; Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, l. c.; Berti, *De theol. discipl.* lib. 36, cap. 13, n. 4; Giraldi, *Expositio iuris pontif.*, part. I, sect. 105, ad 3; Hermann, *Instit. theol. dogm.*, III, de sacram., tract. 14, cap. 3, art. 1; Panhölzel, *Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und dem Zisterzienserorden*, V, I, 441 ss.; Pius a Langonio, in *Analecta ecclesiastica*, 1901, p. 311, 358, 468 ss.

305. 5. Praecipua argumenta contra authenticitatem Bullae haec sunt:

1° Bulla *originalis*, in qua expressa fiat mentio de privilegii concessione, non reperitur in tabulario Archivi Vaticani, nec eiusdem *minuta*. Imo ea ne in Archivo quidem Ordinis Cisterciensis asservatur.

2° Non constat Abbates Cistercienses revera usos esse aliquando huiusmodi privilegio, et haberi in Ordine Rituale, quod praescribat ritum ordinationis diaconalis ab Abbate faciendae.

3° « L'objection la plus importante vient du texte même de la bulle. Ce texte se compose de deux parties. La première partie contient un exposé des demandes de l'abbé de Cirey. Dans cet exposé, il n'est pas question du pouvoir d'ordonner des sousdiacres et des diacres: il n'est question que de celui de conférer les ordres mineurs et de divers autres privilèges. La seconde partie contient les concessions pontificales. Et c'est là que, sans qu'elle soit annoncée, sans même qu'il soit question des ordres mineurs, on trouve l'autorisation donnée à l'abbé de Citeaux, et aux supérieurs mentionnés plus haut, de conférer à leurs sujets le sous-diaconat et le diaconat. *Il y a l'un* moto proprio *étrange et bien en dehors des habitudes du temps*. On essaie d'expliquer cette anomalie, en supposant que la demande de l'abbé de Cirey, qui se trouvait à Rome, a été faite *summarie* et peut-être seulement de vive voix, et que le rédacteur de la bulle octroyée, pour qu'elle parût répondre à une demande en forme, a copié en tête une autre demande faite peu auparavant par l'abbé de Cirey, et qui ne cadre qu'imparfaitement avec la réponse (35). L'explication est ingénieuse, mais ne prouve pas précisément en faveur de l'exactitude du rédacteur: elle ne satisfait pas, en somme, complètement » (36).

Haec difficultas haud levis momenti videtur.

306. 6. Omnibus perpensis rationibus quae *pro* et *contra* genuinitatem Bullae afferuntur, dicendum argumenta nec sententiae affirmantis nec sententiae negantis esse decisiva et peremptoria, ideoque concludendum Bullam *probabiliter* tantum esse genuinam.

307. Bullae Bonifacii IX. — 1. Iste Pontifex duas Bullas edidit, ex quibus videtur Papa concessisse simplici sacerdoti potestatem conferendi, praeter diaconatum, etiam presbyteratum. Quae Bullae datae sunt atque ex illis praefata potestas concessa dicitur Abbati canonicorum regularium monasterii S. Osithae in Anglia.

(35) Pie de Lang., *op. cit.*, n. 86-90.
(36) Tixeront, *L'ordre et les ordinations*, p. 195.

308. 2. Prima Bulla data est die 1 Febr. 1400. Ea reperitur in *Archivo Vaticano* (37), unde ad verbum exscribimus.

Tenor ipsius hic est: « *Bonifatius* etc. *ad perpetuam rei memoriam.*

« Sacrae religionis sub qua dilecti filii Abbas et Conventus Monasterii Apostolorum Petri et Pauli ac Sancte Osithe virginis et martyris in Essexia Ordinis sancti Augustini Londoniensis dioecesis devotum et sedulum altissimo famulatum promeretur honestas ut votis eorum illis praesertim exhibent quae utilitas dicti monasterii procuratur et cultus divinus in eodem per augmentatur, ac honor abbatibus eiusdem monasterii pro tempore exsisten- in dies tibus uberius impenditur in futurum quantum cum Deo possumus favorabiliter annuamus.

« Hinc est quod nos ipsorum Abbatis et Conventus in hac parte supplicationibus inclinati ut *idem abbas et successores sui in perpetuum abbates eiusdem monasterii pro tempore exsistentes omnibus et singulis Canonicis praesentibus et futuris professis eiusdem Monasterii omnes minores necnon subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus ordines* statutis a iure temporibus *conferre libere et licite valeant* et quod Canonici sic per dictos abbates promoti in sic susceptis ordinibus licite et libere ministrare possint quibuscumque Constitutionibus Apostolicis et aliis contrariis incontrarium editis quibuscumque quacumque firmitate roboratis nequaquam obstantibus eisdem abbati et successoribus suis ac eorum Canonicis auctoritate apostolica tenore praesentium indulgemus.

« Ipsis Abbati et Conventui de uberioris dono gratiae concedentes et eadem auctoritate decernentes quod si forsan imposterum gratias ut indulgentias seu privilegia vel alias quascumque concessiones seu litteras apostolicas de huiusmodi ordinibus conferendis seu suscipiendis aut de alia quacumque materia seu re per Sedem Apostolicam vel praedicta auctoritate imperpetuum vel ad certum tempus praedictis Abbati et Conventui vel aliis quibuscumque in partibus anglie vel alibi concessa per eamdem sedem in genere vel in specie revocari restringi aut minui contigerit, per hoc praesens indulgentia nullatenus revocatur restringatur aut in aliquo quomodolibet minuatur. Et praesentes litterae nisi de ipsis plena et expressa de verbo ad verbum mentio habeatur in omni sua permaneant robore firmitate, Constitutionibus et ordinationibus apostolicis et aliis quibuscumque gratiis privilegiis indulgentiis seu litteris apostolicis vel aliis quomodolibet communiter vel divisim concessis et aliis contrariis non obstantibus quibuscumque.

« Nulli igitur etc. nostre concessionis et constitutionis in forma gracie etc. Si quis etc. Datum Rome apud Sanctumpetrum Kal. februarii. Anno undecimo etc. De mandato Iacobus de Teramo ».

309. 3. Secunda Bulla eiusdem Bonifacii IX edita est die 6 febr. 1403. Per eam Pontifex revocat facultatem concessam Abbatibus mo-

(37) Reg. Lat. 81, fol. 264.

nasterii S. Osithae Bulla praecedenti an. 1400. Etiam haec altera Bulla reperitur in Archivo Vaticano (38).

En ad verbum: « *Bonifatius* etc. *ad futuram rei memoriam.*

« Apostolice Sedis providentia circumspecta nonnumquam concessa seu ordinata per eam cassat revocat et annullat prout rerum circumstantiis pensatis presertim cathedralium ac prelatorum illis presidentium statui id conspicit utiliter expedire. Dudum siquidem nos ad dilectorum filiorum Abbatis et Conventus monasterii sancte Osithe Ordinis sancti Augustini Londoniensis diecesis petitionis instantiam ut ipse Abbas et successores sui abbates dicti monasterii qui essent pro tempore, mitra annulo et omnibus aliis pontificalibus insigniis libere uti...

« Et deinde ut Abbas et successores prefati omnibus et singulis canonicis presentibus et futuris professis eiusdem monasterii omnes minores nec non subdiaconatus diaconatus et presbyteratus ordines statutis a iure temporibus conferre libere et licite valerent felicis recordationis Alexandri PP. IIII predecessoris nostri que incipit Abbates et aliis quibuscumque Constitutionibus apostolicis nequaquam obstantibus eisdem Abbati et successoribus auctoritate apostolica per quasdam alias nostras duximus indulgendum prout in predictis litteris plenius continetur.

« Cum autem sicut exhibita nobis pro parte venerabilis fratris nostri Roberti Episcopi Londoniensis petitio continebat monasterium prefatum in quo idem Episcopus ius obtinet patronatus per quosdam ipsius Episcopi predecessores londonienses episcopos qui fuerant pro tempore fundatum extiterit ac littere et indulta huiusmodi in gravem ipsius Episcopi et iurisdictionis sue ordinarie ac ecclesie londoniensis lesionem vergere dignoscantur. Pro parte eiusdem Episcopi nobis fuit humiliter supplicatum ut sue et eiusdem ecclesie indemnitati consulere in premissis de benignitate apostolica dignaremur. Nos super iis prout ex iniuncti nobis ministerii pastoralis officio tenemur providere volentes huiusmodi supplicationibus inclinati literas et indulta huiusmodi auctoritate apostolica ex certa scientia tenore presentium revocamus cassamus et irritamus ac nullius esse volumus roboris vel momenti. Districtius inhibentes Abbati et Conventui ac successoribus predictis ne pretextu dictarum litterarum contra revocationem nostram huiusmodi aliquid attemptare aut iisdem litteris uti quoquomodo presumant et decernentes ex nunc irritum et inane quidquid contrarium a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari predictis litteris et Constitutionibus Apostolicis et aliis contrariis non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo etc. nostre revocationis et cassationis irritationis voluntatis et constitutionis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Rome apud Sanctumpetrum octavo Id. Februarii anno quartodecimo. N. XXXX de Benevento » (39).

(38) Reg. Lat. 108, fol. 132.

(39) Cfr. de hisce Bullis Vermeersch, in *Periodica*, 1924, p. 18 ss.; Hocedez, in *Nouvelle Rev. théol.*, 1924, p. 332 ss.; Puig de la Bellacasa, in *Estudios eclesiásticos*, 1925, p. 3 ss.;

310. 4. Circa huiusmodi facultatem, de qua in praedictis Bullis Bonifacii IX, tres sunt eruditorum sententiae.

Nonnulli censent praefatas Bullas non esse genuinas, sed spurias, saltem quoad memoratam concessionem.

Quidam tenent Bullas esse quidem authenticas, sed facultatem, de qua in iisdem sermo fit, esse intelligendam de iure concedendi litteras dimissorias, non autem de potestate proprie dicta conferendi ordines diaconatus et presbyteratus. Nam, aiunt, in documentis pontificiis saec. XIII, XIV et XV, passim voces « *ordinare* », « *ordines conferre* », « *promovere ad ordines* », significant licentiam tribuere conferendi subdito *proprio* ordines seu litteras dimissorias concedere *ad ordines suscipiendos*. Sane Abbates de iure communi, usque ad Codicem, non poterant huiusmodi litteras dimissorias concedere subditis suis sine peculiari privilegio S. Sedis.

Alii dicunt Bullas esse authenticas iisque Bonifacium IX revera concessisse Abbatibus monasterii S. Osithae facultatem conferendi non solum ordines minores et subdiaconatum, verum etiam diaconatum et presbyteratum. Ita v. g. *Fofi*, *Hocedez*, *de la Taille* et alii (40).

5. Praecipua huius sententiae argumenta sunt ista:

1° Non videtur facultas intelligi posse eo sensu, quod merum privilegium concessum fuerit dandi litteras dimissorias, ita ut religiosi monasterii S. Osithae ordines recipere possent a quocumque Episcopo, arbitrio Abbatis eligendo. Nam verba concessionis adeo sunt clara et perspicua, ut nullam videantur admittere dubitationem.

2° Verum non est, in pontificiis documentis saec. XIII, XIV et XV, voces « *ordinare* », « *ordines conferre* » semper adhibitas fuisse ad significandam potestatem concedendi litteras dimissorias. Imo certum atque indubitatum est, verba « *ordines conferre libere et licite* », secundum stylum Curiae Romanae saec. XIII, XIV, XV vigentem, significare facultatem *conferendi* vero proprioque sensu *ordines*.

Ita v. g. Gregorius IX (an. 1283) concessit cuidam Abbati facultatem « *conferendi* fratribus tuis *minores ordines* ».

Item Sixtus IV (an. 1483) tribuit facultatem ut « quatuor ordines minores novitiis et aliis religiosis professis dicti monasterii *conferre licite et libere* valeatis » (41). Porro huiusmodi verba « *conferre* ordines

Hugon, in *Revue Thomiste*, 1924, p. 491 ss.; *Scuola Cattolica*, 1924, p. 178 ss.; *Ephemerides theol. Lovan.*, 1924, p. 464 ss.; Pohle, *Lehrbuch der Dogmatik*, III, p. 519 ss.

(40) Fofi, in *Scuola Cattolica*, 1924, p. 176 ss.; Hocedez, in *Nouvelle Revue théologique*, 1924, p. 332 ss.; de la Taille, *Mysterium fidei*, p. 412.

(41) Cfr. *Bullarium Lateranense*, Romae, 1727, p. 77; Appendix, p. 4.

minores » semper intellecta sunt de vera et proprie dicta *collatione*. Igitur iste sensus tribuendus quoque iisdem verbis, quae habentur in Bullis Bonifacii IX.

3° Bonifacius IX in Bulla diei 6 febr. 1403 dicit expressis verbis facultatem conferendi ordines minores et maiores, presbyteratu non excepto, concessam fuisse Abbati S. Osithae eiusque successoribus, non obstante Const. « *Abbates* » Alexandri IV. Porro ista Constitutio, quae refertur in *c.* 3, *Abbates*, *V*, 7 *in* 6°, statuit Abbates *conferre posse tonsuram tantum*. Agitur proinde de vera et proprie dicta *collatione*, non autem de concessione litterarum dimissorialium aut de facultate recipiendi ordines a quocumque Episcopo.

4° Id confirmari videtur ex ipso motivo, propter quod concessa facultas revocatur, nempe quia cedebat in gravem laesionem Episcopi eiusque iurisdictionis atque Ecclesiae Londoniensis, ut expresse affirmat ipse Bonifacius in secunda Bulla. Si facultas fuisset exorbitans aut respexisset dumtaxat ius conferendi litteras dimissorias aut simile privilegium, quomodo Pontifex potuisset simpliciter dicere indultum concessum « in gravem ipsius Episcopi et iurisdictionis suae ordinariae ac Ecclesiae Londoniensis laesionem vergere »?

Inde perspicue patet, factam concessionem non fuisse revocatam ob aliquod motivum theologicum, quatenus dubius esset valor huiusmodi concessionis seu excessiva videretur talis potestas Abbati tributa, sed contra revocatam fuisse solummodo propter rationes mere extrinsecas. Igitur potest iure affirmari duas exsistere Bullas pontificias, in quibus sermo est de facultate concessa a R. Pontifice simplici sacerdoti conferendi ordinem diaconatus et presbyteratus.

Quare *P. Hocedez*, hisce rationibus consideratis, concludit: « *Il n'y a donc pas de doute possible sur le sens de la Bulle* » (42).

311. Doctrina tenenda. — Omnibus mature accurateque perpensis sub respectu theologico, canonico atque historico, haec est nostra sententia et conclusio:

I. Authenticitas Bullarum Bonifacii IX, de quibus supra, nequit ullo modo in dubium revocari; ideoque prima opinio reiicienda est.

II. Verba Bullae « *Sacrae religionis* », 1 febr. 1400, quibus Abbati tribuitur facultas ut valeat « *conferre libere et licite*... omnes minores necnon *subdiaconatus*, *diaconatus et presbyteratus ordines* », sunt intel-

(42) *Nouvelle Rev. théol.*, 1924, p. 335, nota 2.

ligenda de facultate Abbati concessa licentiam seu litteras dimissorias tribuendi subditis pro suscipiendis ordinibus, *independenter ab Episcopo Londinensi* seu *dioecesano*.

Huiusmodi interpretationem manifesto suadent peculiares circumstantiae historico-iuridicae, eamque necessario exigunt tum ipsissima verba utriusque Bullae, accurate considerata atque perpensa, tum stylus et usus loquendi Curiae Romanae necnon terminologia passim in documentis pontificiis et apud probatos canonistas recepta. Sane:

1º Huc spectant, imprimis, quae infra (n. **340**) dicentur de ordinatione regularium secundum ius antiquum. Scil. regulares, nisi gauderent peculiari privilegio apostolico, ordinari debebant ab Episcopo *dioecesano*, cum consensu seu ad praesentationem abbatis.

Plures regulares, inde a Clemente IV, privilegium obtinuerunt a Sede Apostolica praesentandi ad ordinationem subditos suos *cuivis Episcopo* communionem cum S. Sede habenti.

Vi huiusmodi privilegii Superiores regulares vero et proprio sensu dicebantur subditos suos ipsi ad ordines promovere seu ordinare, cum a nullo Episcopo penderent in illis ordinandis.

2º Privilegium, ut dicitur expresse in prima Bulla, concessum fuit ad instantiam abbatis seu iuxta eiusdem vota et supplicationes. Porro credibile non est, immo absurdum videtur, quod abbas petierit, contra traditionem et disciplinam ecclesiasticam, facultatem conferendi subditis suis non solum ordines minores et subdiaconatum, verum etiam diaconatum et presbyteratum.

Item, ex alia parte, credibile non est, sed fere absurdum, quod R. Pontifex, nulla adducta ratione theologica, praefatam facultatem revera concesserit. Absit omnino!

Privilegium, ut evidenter liquet ex tempore concessionis, tribuitur non ut *insolitum*, *extraordinarium*, *inauditum*, sed, contra, ut *ordinarium* et *consuetum*. Ergo.

3º Rationes, quibus permovetur Papa ad privilegium concedendum, extraordinariam et inauditam facultatem minime exigunt, sed potius excludunt. Dicitur sane: « Ut votis eorum, illis praesertim per quae *utilitas* dicti monasterii procuratur et *cultus divinus* in eodem dies augmentatur ac *honor* abbatibus... uberius impenditur... favorabiliter annuamus ».

4º Conceditur abbatibus facultas, ut ordines minores et maiores « conferre *libere* et *licite* valeant ». Porro voces *libere* et *licite* nequaquam intelligi possunt de asserta potestate conferendi revera ordines sacros, dum optime intelligi atque explicari possunt de memorato

privilegio praesentandi subditos ad ordinationem cuilibet Episcopo. Scilicet *libere*, absque dependentia ab Episcopo dioecesano; *licite*, sine transgressione legis ecclesiasticae atque laesione iuris alieni.

Si ageretur de facultate conferendi ordines sacros, R. Pontifex debuisset dicere non solum *licite*, sed *valide*. Supponit igitur Papa agi de privilegio, ex quo non *validitas* ordinum pendet, sed sola *liceitas*. Porro certum atque indubitatum est, simplicem presbyterum, sine facultate obtenta a R. Pontifice, *invalide* conferre ordines quoscumque.

5º Papa expresse dicit se privilegium conferre « *quibuscumque Constitutionibus Apostolicis* et aliis contrariis in contrarium *editis* quibuscumque... nequaquam *obstantibus* ».

Atqui Constitutiones Apostolicae aliaque documenta pontificia, quae decernant abbates diaconatum et presbyteratum conferre non posse, eisque a Bonifacio IX fuisse derogatum, non exsistunt, utpote minime necessaria, vigente quippe contraria traditione et disciplina Ecclesiae. Dum e contra adsunt Constitutiones et Decretales RR. Pontificum, quae sub finem saec. XI ius *commune* constituunt de ordinatione regularium, qui, nonnisi de Praelatorum consensu sive licentia, iubentur ordines recipere ab Episcopo loci (cfr. c. 5, X, *de temporibus ordinationum* etc., I, 11) - (43).

6º Id confirmat querela mota ab Episcopo Londinensi, de qua in secunda Bulla Bonifacii IX. Episcopus, praeter titulum iuris communis illius temporis, cui derogabat privilegium concessum Abbati S. Osithae, allegat titulum specialem *iuris patronatus*, quatenus ipse Episcopus Londinensis fundavit monasterium. Inde peculiari titulo illud sibi subiectum iure affirmat. Quare eius iurisdictioni praeiudicium affertur ex eo quod Abbates, vi privilegii a Papa obtenti, subditos promovere possent per Episcopum *alienae dioecesis*.

7º Huic querelae respondet unica ratio, quae in secunda Bulla affertur ut motivum revocationis factae concessionis, nimirum quia vergebat « *in gravem ipsius Episcopi et iurisdictionis suae ordinariae ac Ecclesiae Londoniensis laesionem* ».

8º Ex historia monasterii canonicorum regularium S. Osithae in Anglia constat Abbates eiusdem monasterii ne una quidem vice ordines sacros revera contulisse subditis suis, vi privilegii obtenti a Bonifacio IX.

9º Doctores, qui post annum 1400 floruerunt, nullam faciunt mentionem de facultate concessa abbatibus monasterii S. Osithae nec

(43) Ed. Friedberg, II, col. 119.

ullam permovent difficultatem aut inde argumentum hauriunt in favorem potestatis pontificiae. Dum e contra posteriores theologi et canonistae late disserunt de Bulla Innocentii VIII, de eius authenticitate, de valore privilegii etc. (cfr. n. **323** ss.).

10° Ex stylo Curiae Romanae, ex usu loquendi in documentis pontificiis adhibito atque a probatis canonistis passim recepto, liquet verba «*ordinare*», «*ordines conferre*», «*promovere ad ordines*», interdum significare «*praesentare ad ordines suscipiendos*», «*dare licentiam pro ordinatione*», «*concedere litteras dimissorias*», seu «*facere ordinari*», ut expressis verbis ait Bonifacius VIII (c. 3, *de temporibus ordinationum* etc., I, 9, in 6°).

Clemens V an. 1307 concessit abbati monasterii Opitergiensis facultatem «*conferendi*, praeter clericalem tonsuram et ordines minores, etiam maiores ordines, statutis a iure temporibus, seu *praesentandi* subditos professos Episcopo ut licite ordinentur».

Idem Clemens V an. 1309 Card. Episcopo Sabinensi, munere Legati a latere in Sicilia fungenti, tribuit facultatem «clericalem tonsuram necnon, statutis a iure temporibus, minores et maiores ordines... *conferendi* per te vel *per alium*».

Igitur verba «*conferre ordines*» accipi possunt duplici sensu, scil. «*conferre ordines per se*», quatenus quis revera ordinationem ipse peragat, vel «*conferre ordines per alium*», quatenus quis praesentet candidatos ordinandos, vel tribuat licentiam Episcopo alieno conferendi ordines subditis suis, vel curet ut ordinatio fiat.

Bonifacius VIII ait: «Quum nullus clericum parochiae alienae, praeter Superioris ipsius licentiam, debeat *ordinare*... Inferiores quoque Praelati, religiosi vel alii, nisi eis, quod suos clericos aut subditos possint a quo voluerint Episcopo *facere ordinarii*... Episcopo autem in remotis agente, ipsius in spiritualibus vicarius generalis, vel, sede vacante, Capitulum... *dare possunt licentiam ordinandi*» (44).

Concilium Trid. statuit: «Episcopi per semetipsos ordines conferant» (45). Ergo possunt etiam per alios, seu licentiam concedere quoad ordines conferendos aut suscipiendos.

Omittimus consulto, brevitatis causa, complures alios textus.

In ipso Codice multi sunt canones, qui huc spectant. V. g. can. 955, § 2: «Episcopus proprius... *per se ipse* suos subditos ordinet». Item can. 969, § 2: «Non prohibetur tamen Episcopus proprium promovere subditum...», ubi vocabulum *promovere* intelligendum est tum de ordinatione facta ab ipso Episcopo proprio, tum de ordinatione peracta ab Episcopo alieno ex litteris dimissoriis Episcopi proprii.

(44) C. 3, *de temporibus ordinationum et qualitatibus ordinandorum*, I, 9, in 6°.
(45) Sess. XXIII, cap. 3 *de ref.*

Pariter can. 973, § 3: «Episcopus *sacros ordines* nemini *conferat*...», ubi verba «*conferat ordines*» procul dubio accipienda sunt non solum de ordinatione facta per se, sed etiam de ordinatione per alium peracta, i. e. ex litteris dimissoriis alieno Episcopo concessis.

11° Nulla difficultas habetur ex eo quod Bonifacius IX allegat decretalem «*Abbates*» Alexandri IV, quae refertur in Sexto Decretalium, lib. V, tit. 7, *De privilegiis*, cap. 3 (46).

Nam in dicta decretali non solum fit sermo de collatione primae tonsurae, sed etiam de aliis privilegiis; item in prima Const. «*Sacrae religionis*» Bonifacii IX mentio occurrit quoque de aliis privilegiis Abbati monasterii S. Osithae ab eodem Papa benigne concessis.

Praeterea verba «primam clericalem conferre tonsuram», quae leguntur in praedicta decretali Alexandri IV, non excludunt collationem ceterorum ordinum per alios forte peractam. Demum tum idem Bonifacius IX in aliis Bullis ipsi Abbati et conventui monasterii S. Osithae datis, tum eius Successores, v. g. Innocentius VII et Gregorius XII, expresse affirmant se derogare decretali Alexandri IV etsi nullam faciant mentionem de ordinibus conferendis aut suscipiendis (47).

312. III. Privilegium, igitur, Abbati monasterii S. Osithae in Anglia concessum a Bonifacio IX Const. «*Sacrae religionis*», 1 febr. 1400, nihil aliud continet quam facultatem promovendi ad ordines sodales professos, independenter ab Episcopo dioecesano; quae facultas, post concessionem a Clemente IV factam Minoribus, paulatim aliis quoque monasteriis et ordinibus mendicantibus ac deinde ceteris etiam ordinibus tributa fuit.

(46) Cfr. *Corpus iuris canonici*, ed. Friedberg, col. 1084 s.
(47) Cfr. *Regest. Lateranens.* vol. 44, fol. 192; vol. 153, fol. 106; vol. 174, fol. 84; vol. 193, fol. 65.

Articulus IV.

De ministro consecrationis episcopalis.

313. Minister est solus Episcopus. — Doctrina certissima ex huc usque dictis. Nam si Episcopus est solus minister validae ordinationis presbyteralis, a fortiori ipse unus est minister consecrationis episcopalis, ita quidem ut ne R. Pontifex quidem valeat simplici presbytero concedere potestatem conferendi episcopatum (n. **300**).

314. Tres Episcopi requiruntur ad ordinandum Episcopum. — 1. Can. 954 statuit: « Episcopus consecrator debet alios duos Episcopos adhibere, qui sibi in consecratione assistant, nisi hac super re a Sede Apostolica dispensatum fuerit ».

Pontificale Romanum praescribit saltem ternarium numerum. Loquitur enim de Episcopo consecratore, et addit: « Adsint duo ad minus Episcopi assistentes » (1).

2. Ista praxis antiquissima est. *Concilium Nicaenum I* (can. 4) statuit: « Episcopum convenit maxime quidem *ab omnibus*, qui sunt in provincia, *Episcopis* ordinari. Si autem difficile fuerit aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem, *tribus* tamen omnimodis in id ipsum convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus et per scripta consentientibus tunc celebratio ordinetur ». Id ipsum praescribunt Conc. Antioch. (an. 341), can. 19; conc. Sardic. (an. 347), c. 5; Conc. Carthag. II (an. 397), can. 12; Conc. Carthag. IV, can. 2.

3. Euchologium Graecorum requirit tres Episcopos praeter consecrantem. Alii libri liturgici orientales requirunt, generatim loquendo, saltem tres (2).

4. Numerus ternarius non fuit semper absolute requisitus in antiqua Ecclesiae disciplina. Sane *Canones Apostolorum* statuunt: « Episcopus a duobus vel tribus Episcopis ordinetur » (can. 1). *Constitutiones Apostolorum* item decernunt: « Episcopum praecipimus ordinari a *tribus* Episcopis, aut *ut minimum a duobus:* non licet autem vobis ab uno constitui... Episcopus a tribus vel duobus Episcopis ordinetur » (3).

(1) Tit. *De consecratione electi in Episcopum.*
(2) Cfr. Denzinger, *Ritus orient.*, I, 142.

315. Num tres seu plures Episcopi requirantur ad valorem consecrationis. — 1. Nonnulli affirmant, v. g. *Morinus*, *Gonet* et alii (4).

Quidam distinguunt, dicentes valere ordinationem factam ab uno Episcopo ex indulto R. Pontificis; hoc deficiente, ordinationem esse nullam et irritam. Ita *Vasquez* (5) cum aliis.

Plerique veteres et fere omnes recentiores tenent consecrationem factam ab uno Episcopo semper esse validam, etsi illicitam si fiat sine indulto apostolico (6).

2. Haec sententia certa est. Sane:

1° Episcopus *consecrans* vere et proprie est unus, alii sunt assistentes, ut dicetur infra (n. **316**).

2° Pluralitas ministrorum neque ex S. Scriptura neque ex Traditione, nec demum ex rei natura ostenditur necessaria ad validitatem consecrationis.

3° *Constitutiones Apostolorum* haec habent: « Si quis ordinatus fuerit ab uno Episcopo, deponatur et ipse, et qui ordinavit eum. Quodsi necessitas coincidens coëgerit ab uno ordinari, eo quod propter persecutionem aut aliam similem causam plures interesse non possint, afferat auctoritatem mandati plurimum Episcoporum » (7).

Inde manifesto patet iam prioribus Ecclesiae saeculis episcopalem consecrationem factam ab uno Episcopo validam habitam fuisse.

4° In sacra antiquitate plures occurrunt Episcoporum ordinationes factae ab uno Episcopo, quae improbantur quidem ut illicitae, sed nequaquam reiiciuntur ut nullae et irritae; nec uspiam legitur Episcopum ab uno Antistite consecratum iussum fuisse munus consecrationis iterum recipere ab Episcopo, cui duo vel plures alii Episcopi cooperarentur.

(3) Lib. 3, cap. 20; lib. 8, cap. 27.
(4) Morinus, *De sacr. ord.*, part. III, exerc. 4, c. 2; Gonet, *De ord.*, disp. 4, art. 3.
(5) Disp. 243, cap. 6, n. 63.
(6) Bened. XIV, *De Synodo dioec.*, lib. XIII, cap. 13, n. 4 ss.
(7) Lib. 8, cap. 27.

5° Unus Episcopus habet plenam potestatem ordinis, quae minime augetur praesentia aliorum Episcoporum, Proinde Episcopus confert in consecratione episcopali eam plenam potestatem, quam ipse habet et quam conferre nullo iure prohibetur.

6° In aliis sacramentis conferendis plures ministri ad valorem nullatenus requiruntur. Cur in consecratione Episcopi pluralitas ministrorum necessaria dicenda? Huiusmodi necessitas, potissimum cum agatur de *valore*, non asserenda, sed certis atque indubiis argumentis comprobanda est.

7° Alexander VII in Litteris Apostolicis « *Alias* », 27 febr. 1660, *consecrationem ab uno Episcopo peractam*, non exhibito apostolico dispensationis indulto, « quantum spectat ad sacramentum et impressionem characteris *fuisse validam* », quamvis « non legitimam », declaravit.

R. Pontifex potest dispensare, ut consecratio episcopalis fiat ab uno Episcopo sine assistentia aliorum (cfr. n. **318**). Porro si pluralitas Episcoporum requireretur ad *validitatem* consecrationis, hoc profecto esset repetendum ex iure divino, scil. ex ipsa ordinatione Christi D.: idcirco Papa nequaquam dispensare posset. Igitur potestas dispensandi, quae certissime competit R. Pontifici, evidenter ostendit agi de lege ecclesiastica, non autem divina; ideoque concludendum, consecrationem ab uno Episcopo factam, esse procul dubio validam.

8° Demum Pius XII in Const. « *Episcopalis consecrationis* » (cfr. n. **315**[bis]) expresse hoc docet: « Licet ad episcopalis consecrationis validitatem *unus tantummodo requiratur Episcopus* idemque sufficiat... ».

315[bis]. **Const. « Episcopalis consecrationis » Pii XII, 30 nov. 1944.** — « Episcopalis Consecrationis Ministrum esse Episcopum et ad huius Consecrationis validitatem unum solum sufficere Episcopum, qui cum debita mentis intentione essentiales ritus perficiat, extra omne dubium est diuturnaque praxi comprobatum. A priscis tamen Ecclesiae temporibus plures Episcopi huiusmodi Consecrationi adstiterunt, ac nostra quoque aetate « Pontificalis Romani » auctoritate praescribitur duo alii Episcopi Consecrationi adsint oportere, quamvis in peculiaribus rerum adiunctis a vetere instituto dispensatio concedatur, si Adsistentes haberi nequeant. Utrum vero qui adsunt Episcopi cooperatores et consecratores sint, an testes dumtaxat Consecrationis, non omnibus satis exploratum est eo vel magis quod *Pontificalis Romani* Rubricae, ubi de precibus recitandis agunt, saepe unum Consecratorem singulari numero innuunt, et manifeste non constat Rubricae praescriptionem, quae initio prostat ante Examen Electi — adsistentes videlicet Episcopos submissa voce dicere debere quaecumque dixerit Consecrator — ad universum pertinere totius Consecrationis ritum.

« Exinde factum est ut alicubi Episcopi adsistentes verbis « Pontificalis Romani » inhaerentes, prolatis verbis « Accipe Spiritum Sanctum » dum caput Electi cum Consecratore tangunt, postea ea quae sequuntur non pronuntient; alicubi vero, ut in Urbe, Episcopi non tantum praefata verba, sed submissa voce orationem quoque « Propitiare » cum sequenti Praefatione, quin etiam omnia et singula proferant quae Consecrator ab initio ad finem usque sacri ritus recitat vel canit.

« Quibus omnibus diligentissime perpensis, eo consilio permoti ut Episcoporum, qui in Consecratione Electi ad Episcopatum adsunt, officio et ministerio provideatur et tam in Urbe quam in ceteris terrarum orbis partibus unus idemque semper agendi modus in posterum hac in re servetur, de Apostolicae plenitudine potestatis ea quae sequuntur declaramus, decernimus ac statuimus:

« Licet ad Episcopalis Consecrationis validitatem unus tantummodo requiratur Episcopus idemque sufficiat, cum essentiales ritus perficiat, nihilominus duo Episcopi, qui ex vetere instituto, secundum « Pontificalis Romani » praescriptum, adsunt Consecrationi, debent cum eodem Consecratore, et ipsi Consecratores effecti proindeque Conconsecratores deinceps vocandi, non solum utraque manu caput Electi tangere, dicentes « Accipe Spiritum Sanctum », sed, facta opportuno tempore mentis intentione conferendi Episcopalem Consecrationem una simul cum Episcopo Consecratore, orationem quoque « Propitiare » recitare cum integra sequenti Praefatione, itemque, universo ritu perdurante, ea omnia submissa voce legere quae Consecrator legit vel canit, exceptis tamen precibus ad pontificalium indumentorum benedictionem praescriptis, quae in ipso Consecrationis ritu sunt imponenda.

« Quae autem hisce litteris Nostris declaravimus, decrevimus, statuimus, ea omnia rata firmaque permanere auctoritate Nostra iubemus, quibuslibet minime obstantibus, peculiari etiam mentione dignis; proindeque volumus ac decernimus ut secundum data praescripta *Pontificale Romanum* opportune reformetur... » (*A. A. S.*, XXXVII, p. 131).

316. An omnes Episcopi ordinent, an unus tantum. — 1. Nonnulli censent omnes Episcopos esse consecratores, quia omnes manus imponunt capiti ordinandi, dicentes: « *Accipe Spiritum Sanctum* ».

Plerique docent non omnes Episcopos conferre ordinem episcopatus, sed unum tantum esse consecratorem seu verum et proprie dictum ministrum ordinationis episcopalis.

317. 2. Argumenta praecipua sunt ista:

1° *Pontificale Romanum* unum vocat Episcopum *consecratorem*, alios duos Episcopos *assistentes* appellat.

2° Item can. 954 loquitur de Episcopo *consecratore* et de aliis duobus qui *assistunt*.

3° Perspecta antiqua disciplina, plures Episcopi in consecratione episcopali requiruntur, non ut munere ministrorum fungantur, sed solum tamquam testes (8).

4° Ritus ipse consecrationis episcopalis perspicue ostendit unum esse Episcopum consecrantem, non plures. Nec refert quod etiam Episcopi assistentes manus imponant capiti consecrandi, dicentes: « *Accipe Spiritum Sanctum* », quia haec verba, aiunt, non sunt forma (n. **237**).

3. Hodie Episcopi sunt vere *conconsecratores*, ut manifesto liquet ex citata Pii XII Constitutione atque ex Variationibus in rubricis Pontificalis Romani introducendis iuxta Decretum S. R. C. 20 febr. 1950 (cfr. n. **231**).

318. An R. Pontifex possit concedere ac revera interdum concedat ut Episcopus ab uno consecretur. — 1. Procul dubio Papa potest concedere seu dispensare ut Episcopus ab uno consecretur, ac reapse saepissime dispensavit.

Gregorius M. Augustino Anglorum Episcopo — qui interrogaverat: « Peto, si longinquitas itineris magna interiacet, ut Episcopi facile non possint convenire, an debet sine aliorum Episcoporum praesentia Episcopus ordinari? » — respondit: « Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc *solus* tu Episcopus inveniris, ordinare Episcopum non aliter *sine Episcopis* potest » (9).

Pius IV Brevi « *Hispaniarum rex* », 11 aug. 1562, indulsit ut designati ad cathedrales et metropolitanas Ecclesias in Indiis Orientalibus ab uno Episcopo consecrarentur (10).

Alexander VII in Litt. Apost. « *Alias* », 27 febr. 1660, dicit: « Sedes Apostolica solita (est) circa numerum Episcoporum dispensare ».

Leo XIII, litt. encycl. « *Trans Oceanum* », 18 april. 1897, edicit: « Ut electi Episcopi in Americae Latinae ditionibus commorantes,

(8) Cfr. Hallier, *De sacris elect.*, part. II, sect. 5, cap. 2, § 2.
(9) Lib. 11, ep. 64; Migne, *P. L.*, LXXVII, 1191.
(10) Cfr. *Collect. S. C. de Prop. Fide*, I, p. 56, nota.

postquam promotionis litteras Apostolicas acceperint... a quocumque maluerint catholico Antistite, gratiam et communionem Apostolicae Sedis habente, *accitis et assistentibus*, si alii Episcopi assistentes absque gravi incommodo reperiri nequeant, *duobus vel tribus presbyteris* in ecclesiastica dignitate constitutis, vel cathedralis ecclesiae canonicis, *consecrationis munus accipere valeant* » (n. 1).

Haec omnia expresse confirmantur praescripto can. 954: « Episcopus consecrator debet alios duos Episcopos adhibere... *nisi hac super re a Sede Apostolica dispensatum fuerit* ».

319. 2. Cum R. Pontifex indulget ut promotus ad sedem episcopalem consecretur ab uno Episcopo sine aliorum Episcoporum assistentia, semper mandat ut Episcopo consecratori duo vel tres presbyteri assistant. Isti presbyteri, quoad fieri potest, debent esse in ecclesiastica dignitate constituti, vel canonici ecclesiae cathedralis. His deficientibus, assistant consultores dioecesani, de quibus in can. 423, vel alii sacerdotes pietate et moribus commendati.

Praeceptum ut, loco Episcoporum, duo vel tres presbyteri assistant consecrationi episcopali, urget sub gravi.

Aliquando S. Sedes permittit gravissimis de causis, ut consecratio episcopalis fiat sine Episcoporum et sacerdotum assistentia.

320. Consecratio episcopalis R. Pontifici reservatur. — 1. Praescriptum can. 953 statuit: « *Consecratio episcopalis reservatur Romano Pontifici, ita ut nulli Episcopo liceat quemquam consecrare in Episcopum, nisi prius constet de pontificio mandato* ».

2. Haec reservatio viget tantum pro Ecclesia latina, non autem pro Ecclesia orientali, ubi generatim Episcopi suffraganei consecrantur a Patriarcha vel a Metropolita.

Olim etiam in Ecclesia latina, de iure communi (cfr. c. 6, 7, X, *de tempore ordinationum et qualitate ordinandorum*, I, 11), consecratio Episcopi suffraganei pertinebat ad Metropolitam. At ius vetus non determinabat, ad quemnam inter suffraganeos pertineret consecratio Metropolitae, aut consecratio suffraganei, sede metropolitana vacante (11).

3. Consecratio episcopalis coepit reservari R. Pontifici, saltem alicubi, iam saec. XI, ob abusus qui ex parte quorundam Metropolitarum irrepserant. Quae reservatio deinde generalis facta est, postquam

(11) Cfr. Hallier, part. III, cap. 4, art. 1.

provisio ecclesiarum cathedralium Sedi Apostolicae reservata fuit; nam consequens est, ut is consecret, qui promovet ad episcopatum (12).

321. 4. Si consecratio extra Urbem fieri debet, haec commissio datur in Bulla hisce verbis: « *Cuicumque, quem maluerit, catholico Antistiti, gratiam et communionem Sedis Apostolicae habenti* ».

Si consecratio fiat in Urbe, *Benedictus XIV* haec servanda mandavit: « Statuimus namque, Consecrandum, cui facultas fit eligendi Consecratoris, seligere debere aut unum ex Cardinalibus episcopali charactere insignitum, aut aliquem ex quatuor Patriarchis plerumque in Urbe residentibus... eo tantum excepto casu, quo nemo ex praefatis, quod perdifficile est, oblatum sibi consecrationis peragendae munus acceptum haberet; in hac quippe casus hypothesi, facta est Episcopo consecrando facultas adeundi alium quemcumque Archiepiscopum, Episcopumve, qui ei consecrationem impenderet. Neque in his edendis sanctionibus excidit Nobis Metropolitarum memoria; cum constituerimus, ne, si in Urbe praesentes sint Metropolita eiusque Suffraganeus, consecratio Suffraganei cuipiam, praeterquam suo Metropolitae, delegetur » (13).

Haec disciplina adhuc viget eaque generatim etiam hodie servari solet.

5. Posita huiusmodi reservatione consecrationis episcopalis, manifesta et perspicua apparent verba *Pontificalis Rom.* de mandato apostolico (cfr. n. **226**).

ARTICULUS V.

De ministro licitae ordinationis.

322. Promovendus ad episcopatum et ordinatus a R. Pontifice. — 1. Nemo in Ecclesia latina licite ad episcopatum promoveri potest, nisi a R. Pontifice, vel ex Sedis Apostolicae mandato (can. 953; n. **320**).

2. Nemini licet ordinatum a Summo Pontifice ad altiorem ordinem promovere sine S. Sedis peculiari facultate (can. 952). Id statuitur ob reverentiam erga R. Pontificem. Quod iuris praescriptum etiam ante Codicem vigebat, ex principio communiter admisso: *ubi R. Pontifex manus apposuerit*, negotium ipsi unice reservatur, adeo ut omnes inferiores nihil agere valeant circa illud.

(12) Cfr. Schmier, to. I, lib. I, tract. 3, cap. 1, n. 567 ss.
(13) Epist. « *In postremo* », 20 oct. 1756, § 16.

323. Ordinatio saecularium et religiosorum. — 1. Ad ministrum *licitae* ordinationis quod attinet, probe distinguendum inter ordinationem *saecularium* et ordinationem *religiosorum*.

2. Nomine *saecularium* hic veniunt: 1° statum clericalem suscepturi extra religionem; 2° religiosi non exempti; 3° itemque sodales in communi viventes sine votis, de quibus in can. 673-681.

3. *Religiosorum* nomine hic veniunt: 1° regulares proprie dicti, seu religiosi votorum sollemnium; 2° religiosi votorum simplicium, qui pertinent ad religionem *exemptam*. Cfr. n. **344**.

324. Quinam sit minister licitae ordinationis saecularium. — 1. *Saeculares*, de quibus supra (n. **323**, 2), ordinari debent ab Episcopo *proprio*, sive per se ipse ordinet sive ordinet per alium Episcopum, litteris dimissoriis eidem traditis.

Quare can. 955, § 1 principium generale statuit: « *Unusquisque a proprio Episcopo ordinetur aut cum legitimis eiusdem litteris dimissoriis* ».

2. Is dicitur Episcopus *proprius*, qui valide et licite *subditum suum* ordinare valet sive per se sive per alium. Quare ad conceptum Episcopi *proprii* attenditur peculiaris relatio inter Episcopum ordinantem et subditum ordinandum exsistens, relatio siquidem iurisdictionis ex parte ordinantis et subiectionis ac dependentiae ex parte ordinandi.

Hic attenditur Episcopus *proprius* sensu specifico, i. e. *quoad ordinationem*, non autem in genere, quoad potestatem quae competit Episcopo qua Ordinario loci in omnes subditos ratione domicilii vel quasi-domicilii ad normam can. 94.

325. Quinam sit Episcopus proprius saecularium. — 1. Can. 956 perspicue determinat quinam sit *proprius* Episcopus *quoad ordinationem saecularium:* « Episcopus *proprius* quod attinet *ad ordinationem saecularium*, est tantum Episcopus dioecesis in qua promovendus habeat domicilium una cum origine aut simplex domicilium sine origine; sed in hoc altero casu promovendus debet animum in dioecesi perpetuo manendi iureiurando firmare, nisi agatur de promovendo ad ordines clerico qui dioecesi per primam tonsuram iam incardinatus est, vel de promovendo alumno, qui servitio alius dioecesis destinatur ad normam can. 969, § 2, vel de promovendo religioso professo de quo in can. 964, n. 4 ».

2. Igitur ex duplici titulo Episcopus efficitur *proprius* quoad ordinationem *saecularium:* 1° ratione *domicilii una cum origine;* 2° ratione

simplicis domicilii sine origine, sub quibusdam tamen conditionibus.

3. Prae oculis habeantur quae supra diximus de receptione primae tonsurae (n. **125**).

326. I. Domicilium una cum origine. — Generatim domicilium designat stabilem cuiuspiam sedem. Potest esse *necessarium* seu *legale* et *voluntarium*. Primum obtinetur ipsa lege, sine ulla facti conditione. Ex legis praescripto uxor, a viro non legitime separata, domicilium viri sui sortitur; amens, domicilium curatoris; minor, domicilium patris vel tutoris seu illius cuius potestati subiicitur (can. 93, § 1).

Alterum domicilium, scil. *voluntarium*, acquiritur commoratione in aliqua paroecia vel quasi-paroecia, aut saltem in dioecesi, vicariatu apostolico, praefectura apostolica; quae commoratio *vel* coniuncta sit cum animo ibi perpetuo manendi, si inde nihil avocet, *vel* sit protracta ad decennium completum (can. 92, § 1) - (1).

Duplici modo igitur domicilium voluntarium acquiritur: 1° quando simul concurrunt *et* factum commorationis *et* animus praedictus; 2° eo ipso quod quis alicubi per *decem annos* commoratus est.

De animo perpetuo manendi constare potest tam ex declaratione Titii, quam ex indiciis seu factis quae huiusmodi animum sat manifeste ostendant, ex. gr. si aedificetur domus vel transferatur maior bonorum pars, etc. (2). At necesse non est ut de facto id contingat.

Haec attendenda: 1° Ex commoratione *decennali* non oritur praesumptio iuris nec, proprie et accurate loquendo, praesumptio iuris et de iure, sed aliquid amplius, nimirum acquisitio domicilii *ope* ipsius *legis*, adeo ut nedum directa verum etiam indirecta probatio in contrarium excludatur penitus.

2° Non requiritur voluntas *absoluta* non discedendi, sed nisi necessitas vel occasio aliud suadeat. Sane conditio « *si nihil inde avocet* » (can. 92, §§ 1 et 2), cum sit resolutiva, praesentem voluntatem non mutat.

3° Censetur *commorari* qui domum, sive propriam sive conductam, more aliorum civium per notabile tempus colit. Non sufficit mera residentia legalis, etiam diuturnior, sine commoratione proprie dicta, aut aedium, praediorum, officinae possessio, aut secundum leges civiles adscriptio inter municipes.

4° Ad fovendum domicilium satis est commoratio trium vel quatuor mensium quotannis; idcirco si quis haberet tres vel quatuor domos instructas easque alternative habitaret, in singulis locis domicilium retinere aestimandus esset.

(1) Cfr. Cappello, *Summa iur. can.*, I, n. 193; *De matrimonio*, n. 680 ss.
(2) Cfr. Schmalzgr., lib. II, tit. 2, n. 9; Sanchez, *De matrimonio*, lib. I, disp. 18, n. 2; D'Annibale, I, n. 83.

5° Domicilium ordinarie et regulariter loquendo acquiritur in paroecia vel quasi-paroecia, et dicitur *paroeciale*, vel in dioecesi, vicariatu, praefectura, non autem in paroecia aut quasi-paroecia, et vocatur *dioecesanum* (can. 92, § 3), quod est veluti subsidiarium. Domicilium (vel quasi-domicilium) *dioecesanum* in iure antiquo erat penitus ignotum.

6° Domicilium acquiritur *statim ac* quis, habita intentione perpetuo manendi, sedem in loco figit. Igitur nec hebdomada nec dies requiritur: sufficiunt paucae horae, imo et pauca minuta. At *commoratio*, saltem ad brevissimum tempus, necessaria omnino est.

7° Ad acquirendum domicilium satis non est commoratio per modum itinerantis vel visitantis, sed requiritur commoratio per modum *inhabitantis*.

Pergit commorari qui ad breve tempus discedit cum animo revertendi, ita ut moraliter inhabitans existimetur.

Intentio *conditionata*, ex. gr. *manebo si tale officium assequar*, domicilio acquirendo non sufficit; at, purificata conditione, debita intentio censetur adfuisse iam ab initio.

8° Continua commoratio *per integrum annum* aut *maiorem* eius *partem*, ubi agitur de domicilio, nullatenus necessaria est. Hinc qui rusticatum discedit, urbem inhabitare pergit ex communi aestimatione: idcirco duo sive plura domicilia haberi possunt.

9° Commoratio potius ex *nocturna* quam ex diurna praesentia deducitur; unde non videtur sufficere habitatio in loco, durante die, ex. gr. in officina, nisi ex alio capite factum verae habitationis eruatur. Qua de re hae regulae generales statui posse videntur.

Qui *habitat* in aliquo loco, puta in domo paterna, ibidem secundum communem aestimationem commoratur, licet quotidie aut interdiu aut noctu alibi degat, ex. gr. si per diem vel per noctem in officina alius loci operatur.

Qui *nullibi habitat*, sed interdiu in uno loco, nocte vero alibi degere consuevit, dicitur potius commorari ubi solet pernoctare, praesertim si eius familia ibi degat.

Non interrumpitur commoratio solis *diurnis* absentiis, imo nec una vel altera longiore.

10° Nihil refert, utrum quis tamquam catholicus, an tamquam acatholicus commoretur in loco.

11° Domicilium amittitur discessu a loco cum animo non revertendi (can. 95), salvo praescripto can. 93 qui servatam vult dispositionem de domicilio *necessario* seu *legali* uxoris et minoris. Haec igitur attendenda:

a) Domicilium *originis* nemo praesumitur deseruisse, nisi id certo constet, licet forte aliud sibi acquisierit: peculiaris enim adest relatio ad huiusmodi domicilium ratione nativitatis, et conditio vagi in iure est valde odiosa et extraordinaria, ideoque minime praesumenda.

b) Domicilium *voluntarium* sive *habitationis* tunc solum amittitur, cum elementum *utrumque*, unde ortum est, cessat, nempe *et* factum commorationis *et* animus manendi. Non sufficit propositum neque expressa declaratio valedicendi domicilio vel quasi-domicilio, nisi de facto discesseris. Ex alia parte non

obest discessus etiam per menses et annos, si animum revertendi retineas; v. g. vir, qui ratione militaris servitii praestandi discedit, eo expleto, domum reversurus.

c) Animus revertendi non excluditur necessario novi domicilii acquisitione: possunt enim duo seu plura domicilia simul haberi. *Praesumitur* quoties discessus fiat sub explicita vel implicita conditione suspensiva: quae praesumptio est *iuris* tantum.

12° Qui habent domicilium *necessarium*, illud amittere nequeunt, donec eorum status iuridicus non mutetur: lex ipsa supplet defectum commorationis aut animi.

327. Locus originis (3), ut vox ipsa indicat, a *nativitate* seu *ortu* dependet, nec confundendus est cum *domicilio originis*, quod, secus ac ille, deseri vel mutari potest. *Origo* autem hic sumitur *iuridice*, non materialiter, quatenus dicit ordinem ad parentes per quos filii consequuntur *ius originis*. Huius nomine intelligitur complexus iurium et officiorum alicui competentium in determinato loco (civitate, patria) mediante illo, per quem generatione personalitas physica et, una cum ipsa, personalitas iuridica derivatur.

Locus originis is est ubi *iuridice* nascimur. Non igitur nativitas mere casualis sive fortuita, sed *naturalis* et *ordinaria* a iure attenditur, quae idcirco *iuridica* dicitur. Porro ibi filius naturaliter nasci censetur, ubi pater habet domicilium. Unde can. 90, § 1, merito hoc statuit principium: « *Locus originis filii, etiam neophyti, est ille in quo, cum filius natus est, domicilium, aut, in defectu domicilii, quasi-domicilium habebat pater vel, si filius sit illegitimus aut postumus, mater* ».

Igitur:

1° Filius *legitimus*, qui vivente patre nascitur, locum originis habet ubi pater domicilium fovet. Si pater caret domicilio, attenditur quasi-domicilium: quod sane in iure canonico non est nisi subsidiarium domicilii.

Hoc principium applicatur etiam *neophytis*, iis nempe qui in adulta aetate baptizantur: quare *spiritualis* nativitas, aliter ac olim (4), hodie non attenditur, excepto forte casu in quo locus ignoretur omnino. Filius legitimus is est de quo in can. 1114.

2° Filius *legitimus postumus* locum originis sortitur ex matris domicilio vel, hoc deficiente, quasi-domicilio. Idem dicendum de filio *illegitimo*, sive pater cognoscatur sive non. Si mater filii illegitimi est ignota (cfr. can. 777, § 2), locus originis ille erit ubi infans natus est et parocho baptizandus traditur.

(3) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, I, n. 192.

(4) Cfr. Gasparri, *De sacra ordinatione*, n. 807; Many, *De sacra ordinatione*, n. 31; Ball.-Palm., V, n. 915.

3° Si pater filii illegitimi notus sit eiusque nomen in baptismali libro referatur ad normam can. 777, § 2, censemus filium locum originis sortiri ex domicilio aut, hoc deficiente, quasi-domicilio patris.

4° Quid vero si filius *legitimetur* per subsequens matrimonium (can. 1116), aut *postea* a patre recognoscatur huiusque nomen in libro baptismali inscribatur? In utroque casu locus originis ille erit, quem nativitatis momento infans sortitus est: huiusmodi enim locus, semel acquisitus, idem semper manet, nec, aliter ac domicilium, mutari vel amitti potest. At quoad effectus canonicos legitimatus aequiparatur filio legitimo (can. 1117).

In foro canonico ea sunt attendenda quae ex libro baptizatorum eruuntur, non autem *per se*, quae ex regestis civilibus.

5° « *Si agatur de filio vagorum, locus originis est ipsemet nativitatis locus; si de exposito, est locus in quo inventus fuit* » (can. 90, § 2).

Iure statuitur haec regula, quia vagus nullibi habet domicilium vel quasi-domicilium; expositus autem ibi iuridice nasci censetur, ubi exponitur et reperitur. Si postea pater vagus acquirat domicilium, aut cognoscatur locus ubi expositus revera natus est vel hic legitimetur aut a parentibus recognoscatur ad normam iuris, non ideo, ut supra dictum est, mutatur eiusdem locus originis iam iuridice obtentus ex inscriptione in regestis paroecialibus.

328. II. **Simplex domicilium sine origine.** — Qui habet simplex domicilium in dioecesi sine origine, ut licite promoveri possit ad ordines, debet *iurata promissione* animum perpetuo manendi in dioecesi confirmare.

Hoc tamen iuramentum necessarium non est, si agitur: 1° de clerico promovendo, qui iam dioecesi incardinatus est per primam tonsuram; 2° de promovendo alumno, qui servitio alius dioecesis destinatus est (cfr. n. **336**); 3° de promovendo religioso professo, cuius ordinatio iure saecularium regitur. Ratio huius exceptionis manifesta est. Nam eo ipso quod quis est religiosus, suis Superioribus omnino subiicitur in omnibus iis quae respiciunt disciplinam religiosam, destinationem huic vel alteri domui, transitum ab una ad aliam dioecesim.

329. Nonnulla practice attendenda. — 1. Ex dictis Episcopus *proprius* quoad ordinationem alius non est nisi Episcopus *domicilii* sive legalis seu necessarii sive voluntarii. Inde sequitur, eum qui in nulla dioecesi domicilium habet, carere Episcopo a quo licite ordinari possit; et si domicilium, ratione minoris aetatis aut propter impossibilitatem commorationis in loco, praevie acquirere non valet, nullum habet vel habere potest Episcopum *proprium* quoad ordinationem, ita ut per indultum apostolicum in casu consulendum sit.

Nonnulli censent minores, v. g. alumnos Seminarii, acquirere posse

domicilium voluntarium quoad ordines suscipiendos. Si de iure condito seu vigente sermo est, procul dubio ista opinio iuridice sustineri nequit, cum evidenter adversetur praescripto can. 93. Si agitur de iure condendo, quaestio alia est eaque huc nullatenus spectat. Optandum quidem vehementer, ut difficultatibus, quae in praxi facile occurrere possunt, a S. Sede peculiari decreto seu declaratione consulatur.

Peculiaris difficultas haberi potest quoad eos qui v. g. ex Polonia aut Hollandia Romam petunt aliamve urbem, praesertim studiorum causa, et destinati sunt pro alia quadam dioecesi v. g. Americae.

Difficultas adest, si domicilium in loco originis *revera* amiserunt per discessum sine animo redeundi, nec alibi aliud domicilium acquisierint. Quo in casu, stricte loquendo, nec Episcopus originis nec Episcopus pro cuius dioecesi destinati sunt nec Episcopus residentiae vel quasi-domicilii, est *proprius* eorumdem, ita ut neque ipse per se ordinare neque litteras dimissorias concedere valeat. Practice, vel ante discessum e loco originis consulenda est acquisitio domicilii vel obtinenda facultas a S. Sede.

Sane interrogata Pontificia Commissio Codicis ab Archiepiscopo Armacano: « Quisnam sit Episcopus proprius pro ordinatione illorum, qui nullum domicilium habent (can. 956) »; die 17 aug. 1919 respondit: « Prout dubium exponitur, est Episcopus loci in quo fit ordinatio, modo tamen ordinandus praevie acquirat domicilium cum iuramento ad normam can. 956 » (5).

Licet responsum hoc promulgatum non fuerit in *Actis Apost. Sedis*, tamen maximam habet vim tutamque normam agendi praebet.

Ex relato responso manifeste consequitur, nullum esse Episcopum *proprium* pro iis qui *nullum domicilium* habent; nam praevia domicilii acquisitio praescribitur.

2. Si domicilium in loco originis adhuc servent, res facile componitur. Episcopus originis ipse potest eos promovere ad primam tonsuram vel litteras dimissorias conferre, cum destinatione ad aliam dioecesim.

3. Ceterum, vix in praxi admittendum, eos *revera* amisisse domicilium originis. Nam si minores sunt, illud necessario retinent; si maiores, iure praesumitur illud retineri, donec aliud legitime fuerit acquisitum (cfr. n. **326**, 11°).

330. 4. Disciplina canonica quatuor his capitibus potest tota comprehendi:

a) Episcopus ordinare atque ita suae dioecesi incardinare valet eum, qui ibi habet *domicilium una cum origine*.

(5) Cfr. *Irish Theological Quarterly*, 1919, pag. 391; *Periodica*, 1923, pag. 73.

b) Potest ordinare eum, qui ibi habet simplex *domicilium sine origine*, ita tamen ut promovendus, ante ordinationem, animum in dioecesi perpetuo manendi iureiurando confirmet.

c) Ordinare valet pro servitio alius dioecesis eum, qui *saltem simplex domicilium* ibi habet; quo in casu per ipsam primam tonsuram ordinatus incardinatur alii dioecesi, pro cuius servitio ordinatur, ut patet ex resp. Pontif. Comm. Codicis, 17 aug. 1919 (cfr. nn. **125, 336**).

d) Potest ordinare, *sine praevio iuramento manendi in dioecesi*, et suae dioecesi incardinare eum, qui habet *simplex domicilium* sine origine et in futurum, praevia legitima excardinatione et incardinatione, *servitio alius dioecesis destinetur*.

e) Non potest ordinare eum, qui caret domicilio, nisi praevie is domicilium acquisierit, servatis servandis.

5. De variis quaestionibus circa collationem primae tonsurae seu ordinationem *laici*, vide nn. **125, 331, 336.**

331. Casus et quaestiones de laici ordinatione et consequenti dioecesi incardinatione. — I. Potestne laicus, *inscio aut invito Episcopo originis*, in aliam dioecesim se conferre ibique acquirere domicilium qualificatum iureiurando, quo animum perpetuo ibidem manendi firmet, atque ita primam tonsuram ceterosque ordines recipere?

Quidam negant. At perperam omnino. Olim, praesertim post decretum S. C. Concilii « *A primis* » diei 20 iul. 1898, tribuebatur Episcopo ius promovendi ad ordines alumnum suae dioecesi incardinatum, quamvis in dioecesi nondum commorantem, ita ut *ex titulo incardinationis* Episcopus fieret proprius ordinationis eodem iure ac alii Episcopi ordinationis proprii ex titulo originis, domicilii, beneficii et familiaritatis.

Aliud vero eiusdem S. C. Concilii decretum diei 24 nov. 1906 extendit etiam ad *laicos* normas excardinationis, per litteras proprii Episcopi dimittentis, et incardinationis formaliter faciendae, per litteras Episcopi recipientis, ita ut etiam laicus adscriberetur dioecesi incardinantis et consequenter Episcopus fieret *proprius* quoad ordinationem.

Decretum diei 24 nov. 1906 haec, inter alia, habet: « E.mi Patres (S. Congreg. Concilii) censuerunt, permitti posse, si Sanctitas Sua id probaverit, ut praefatae litterae, quibus *laici* a propria dioecesi dimittuntur, ab Ordinariis concedantur, earum vi extradioecesanus fieri proprius valeat Episcopi benevoli receptoris, et hoc titulo ad clericalem tonsuram et ad sacros ordines ab eo promoveri, dummodo tamen:

« 1° Dimissio ab Episcopo proprio ex iusta causa, in scriptis et pro determinata dioecesi concedatur.

« 2° Acceptatio ne fiat nisi servatis regulis, quae pro clericis *incardinatis* statutae sunt... et servato quoque decreto *Vetuit* diei 22 dec. 1905 quoad alumnos a Seminariis dimissos.

« 3° Sed iuramentum ad tramitem Const. *Speculatores* requisitum, praestandum esse ante clericalem tonsuram. Verum, cum obligatio permanendi in dioecesi non propria, eique in perpetuum serviendi, ante maiorem aetatem non sine difficultatibus et periculis suscipi possit, cavendum esse ab Episcopis ne ad clericalem tonsuram admittant, qui aetate maior non sit » (6).

Codex nullam facit mentionem de huiusmodi litteris *excardinatoriis* laici; ideoque dicendum veterem disciplinam consulto fuisse praetermissam eamque proinde non amplius vigere.

332. II. Si laicus primam tonsuram receperit ab Episcopo *non proprio* ad normam can. 956, cuinam dioecesi incardinatur? Quidam tenent incardinari dioecesi Episcopi ordinantis; alii dicunt incardinari dioecesi *suae*, in qua nempe habet domicilium cum origine; alii putant nulli dioecesi adscribi ideoque uti acephalum habendum esse.

Verius ita distinguendum. Si Titius primam tonsuram receperit ab Episcopo *non proprio*, Episcopus *proprius* semper habet ius reclamandi. Si Titius intentionem habuerit se incardinandi dioecesi Episcopi ordinantis, et nonnisi ex errore aut dolo fuerit ordinatus ab Episcopo non proprio ob praetermissas condiciones a iure statutas, habendus est tamquam incardinatus dioecesi Episcopi ordinantis, at quamprimum debet animum ibi perpetuo manendi iureiurando firmare.

Contra, si Titius animum se incardinandi dioecesi Episcopi ordinantis nullatenus habuerit et ex fraude sive dolo aut errore promotus fuerit ab Episcopo non proprio, nec dioecesi Episcopi ordinantis incardinatus censendus est, nec iusiurandum emittere tenetur de perpetua commoratione ibidem servanda.

Si Episcopus *proprius* talem clericum reclamet, is habendus est uti incardinatus illius dioecesi. At Episcopus proprius non tenetur illum recipere; quo in casu si clericus nolit incardinari dioecesi Episcopi ordinantis, debet *vel* alium Episcopum receptorem invenire, *vel* ad statum laicalem regredi ad normam can. 211, § 2, *vel* S. Sedem adire, quae, mature omnibus perpensis, quid faciendum sit sapienter decernet.

333. III. Laicus qui recipit primam tonsuram *servitio dioecesis determinatae* (cfr. n. 336), huic plane incorporatur, ita ut ipsa *propria* fiat eiusque Episcopus *proprius* sit.

(6) *Acta S. Sedis*, XXXIX, p. 600 ss.

Nam iuxta disciplinam Codicis, clericus *uni* tantum dioecesi potest esse incardinatus et *unum* dumtaxat habere potest Episcopum *proprium* quoad ordines suscipiendos. Quare ea dioecesis, in qua laicus recipit primam tonsuram pro servitio alius dioecesis, ipsi *aliena* iuridice est, et Episcopus ordinans nec est nec manet proprius. Posito facto incardinationis *certae* ac *determinatae* dioecesi, necessario consequitur illius Episcopum fieri proprium, ac propterea ius habere promovendi clericum incardinatum seu subditum suum.

Episcopus autem, qui primam tonsuram contulit laico promoto servitio alius dioecesis *determinatae*, eatenus potest superiores ordines eidem conferre, quatenus licentiam seu litteras dimissorias habeat Episcopi *proprii* ordinandi, seu Episcopi illius dioecesis cui, receptione tonsurae, emisso iureiurando, clericus incardinatus fuit.

Quare si Episcopus A., facta conventione cum Episcopo B., conferat primam tonsuram pro dioecesi B. iuveni qui domicilium cum origine habet in dioecesi A. ibique per plures annos adhuc manebit, v. g. studiorum curriculi absolvendi causa, Episcopus B. potestne ordinare clericum, tamquam proprium, aut ei dare litteras dimissorias, an potius hoc ius competit Episcopo A.?

Prima fronte videretur uterque Episcopus esse proprius, ac propterea ius habere conferendi ordines. Sane in dioecesi Episcopi A. alumnus adhuc servat domicilium cum origine, ideoque ad normam can. 956 proprius videtur dicendus.

Ex alia parte etiam Episcopus B. videtur proprius, quia alumnus iam incardinatus est ipsius dioecesi, quae proinde *propria* facta est. Idque eo vel magis forte dicendum, si alumnus, ante incardinationem, domicilium praevie acquisivisset etiam in dioecesi B. Tunc Episcopus huius dioecesis item proprius videretur ad normam can. 956, ratione domicilii ac destinationis eidem dioecesi et subsecutae incardinationis.

At iuxta vigentem disciplinam Episcopus proprius quoad ordinationem est *unus*, non multiplex. Igitur pluralitas excludenda.

Duplici sensu Episcopus dicitur *proprius* vel *alienus* itemque dioecesis *propria* vel *aliena* nuncupatur, ubi agitur de clericis. V. g. Antonius sacerdos est incardinatus dioecesi A.; at de consensu Episcopi vel S. Sedis docet sacras disciplinas in Seminario dioecesis B. ibique quasi-domicilium aut forte domicilium acquirit. Episcopus *proprius*, cui Antonius qua *clericus* subest, manet semper Episcopus dioecesis A., sicuti haec manet propria, et dioecesis B. aliena.

Iam vero quando Codex loquitur de *clerico* eiusque Episcopo vel Ordinario *proprio* (cfr. can. 112, 125, 126, 127, 128, 139, § 3, 141, § 1, 143, etc.), sumit hanc vocem sensu specifico, quatenus significat Epi-

scopum vel Ordinarium cuius dioecesi clericus est incardinatus. Huc spectat praesertim praescriptum can. 127: « Omnes clerici... *speciali obligatione* tenentur *suo quisque Ordinario* reverentiam et obedientiam exhibendi ».

Ipsi autem conceptui incardinationis repugnat, clericum duabus seu pluribus dioecesibus esse *eodem tempore* incardinatum. Quare Episcopus sensu specifico clerici proprius *unus* est *unaque* dioecesis propria.

Quo posito, quinam erit in casu de quo agitur Episcopus proprius candidati quoad ordines conferendos?

Si candidatus in dioecesi B., cuius servitio est ordinatus eique consequenter iam incardinatus est per primae tonsurae receptionem, habet domicilium legitime acquisitum — cum plura domicilia quis habere possit, ut supra dictum est (n. **326**) — procul dubio Antistes proprius quoad ordinationem eiusdem candidati est Episcopus dioecesis B.

Idem dicendum, licet alumnus domicilium in praedicta dioecesi B. non habeat.

Quae doctrina expresse confirmatur responso Pontificiae Commissionis Codicis diei 7 dec. 1931 ad Episcopum S. Fidei in America Merid. Proposito dubio: « An ille, qui promotus fuit ad primam tonsuram a proprio Episcopo, sed pro servitio alius dioecesis, cui eo ipso est incardinatus ad normam can. 111, § 2 et responsi Pontificiae Commissionis diei 17 aug. 1919, ad II, superiores ordines recipere debeat a priore Episcopo, an potius ab Episcopo dioecesis cui rite iam incardinatus est, etsi studia theologica absolvere teneatur in alia dioecesi »; responsum fuit: « *Negative* ad primam partem, *affirmative* ad secundam ».

De hac responsione eiusque vi et valore, etsi nondum publici iuris facta in *Actis Apost. Sedis*, idem dicendum ac de alia iam relata.

Item proposito dubio: An Episcopus dioecesis, in cuius servitium laicus ad primam tonsuram a proprio Episcopo promotus fuerit, illi iure proprio et exclusivo ordines conferre aut litteras dimissorias dare valeat ad normam can. 955, § 1, *licet ipse in eadem dioecesi domicilium nondum acquisiverit* »; Pontif. Comm. Cod. die 24 iul. 1939 respondit: « *Affirmative* » (*A. A. S.* 1939, p. 321).

334. IV. Clericus habet domicilium cum origine in dioecesi A. Episcopus huius dioecesis clericum excardinat et Episcopus dioecesis B. eum incardinat, servatis servandis. Clericus videtur adhuc retinere domicilium in dioecesi A. ad normam can. 95, cum ab ea non discesserit animo non revertendi. Quinam est Episcopus proprius quoad ordinationem?

Responsio perspicue eruitur ex iis quae huc usque tradita fuerunt, licet casus sit omnino diversus; nam aliud est loqui de incardinatione vi receptionis primae tonsurae facta, aliud loqui de incardinatione clerici qui litteras *excardinationis* obtinuerit.

Secundum disciplinam a Codice inductam, clericus *unam* tantum ut *propriam* habet dioecesim, atque *unum* dumtaxat sortitur Episcopum *proprium* quoad ordinationem, non plures, ut supra dictum est.

Porro vi excardinationis et incardinationis legitime (can. 112 ss.) factae, clericus suam dioecesim *a qua* amittit, obtinet vero ut *propriam* dioecesim *ad quam*. Hinc fit ut dioecesis, quae prius erat propria, fiat aliena; et quae erat aliena, fiat propria. Idem dicas de Episcopo.

Eo ipso quod clericus excardinatur a sua dioecesi et incardinatur alienae, *per se* necessario amittit domicilium quod habebat in dioecesi excardinationis illudque obtinet in dioecesi incardinationis.

Sane, cum clericus incardinatur *formaliter*, debet iureiurando coram Ordinario eiusve delegato declarare « se *in perpetuum* novae dioecesis servitio velle adiici ad normam sacrorum canonum » (can. 117, 3°). Haec autem voluntas de servitio novae dioecesi *in perpetuum* praestando, quomodo conciliari posset cum intentione *perpetuo* manendi in alia quoque dioecesi?

Ubi agitur vero de excardinatione et incardinatione *tacita* aut *aequivalenti*, necesse est ut clericus ab Ordinario alienae dioecesis beneficium *residentiale* obtineat cum consensu sui Ordinarii in scriptis dato, vel cum licentia ab eodem in scriptis concessa *e dioecesi discedendi in perpetuum* (can. 114).

Voluntatis actus, quo clericus in casu beneficium *residentiale* acceptat, vix videtur simul exsistere posse cum voluntate *perpetuo* manendi etiam in alia dioecesi.

Quae huc usque diximus, confirmantur praescripto can. 143 et 144. Nam clericus ita manet adscriptus suae dioecesi, cui incardinatus est, atque in ea residere tenetur, ut, licet beneficium aut officium residentiale non habeat, nequeat tamen per notabile tempus ab illa discedere sine licentia saltem praesumpta proprii Ordinarii (can. 143); quod si in aliam dioecesim cum licentia sui Ordinarii transierit, semper potest revocari, iusta de causa et naturali aequitate servata (canon 144).

Quibus positis, voluntas *perpetuo* manendi in una dioecesi videtur manifeste opponi voluntati *perpetuo* item manendi in alia dioecesi, sicuti *perpetua residentia* in una dioecesi necessario excludit *perpetuam residentiam* in alia.

Dices forte: nonne plures haberi possunt Ordinarii proprii ad normam can. 94, pluraque domicilia?

Episcopus sive Ordinarius *proprius* de quo in can. 94, § 1 non est idem ac Episcopus sive Ordinarius *proprius* de quo in can. 956. Iste canon loquitur de Episcopo proprio *quoad ordinationem;* ille e contra agit de Episcopo sive Ordinario (atque etiam de parocho) *quoad subiectionem*. Can. 94, § 1 respicit omnes fideles universim, sive mares sive feminas; can. 956 respicit dumtaxat alumnos saeculares ad ordines promovendos.

Naviter attendendum, vinculum dependentiae et subiectionis erga Episcopum et dioecesim duplex esse: aliud quo quis detinetur qua *fidelis*, ratione domicilii vel quasi-domicilii aut, utroque deficiente, actualis commorationis, ad normam can. 94; aliud quo quis detinetur qua *clericus*, ratione peculiaris adscriptionis seu incardinationis dioecesi. Quare duplici sensu Episcopus dicitur *proprius* vel *alienus* itemque dioecesis *propria* vel *aliena* nuncupatur, ubi agitur de clericis. Huc spectant quae supra tradita sunt (cfr. n. **333**).

Porro clericus qua *fidelis* potest quidem habere plures Ordinarios et parochos *proprios* ratione domicilii et quasi-domicilii; qua *clericus* autem, scil. qua peculiari dioecesi incardinatus, non potest habere nisi unicum Ordinarium sive Episcopum *proprium*. Peculiare atque distinctum est vinculum quo tenetur *clericus* erga proprium Ordinarium, ab eo quo tenetur *fidelis* erga eundem Ordinarium: aliud alio longe strictius est.

Ulterius forte quis dicet: domicilium ad normam can. 95 amittitur discessione a loco cum animo non revertendi; quidnam si clericus excardinetur et incardinetur, attamen *sine animo non amplius revertendi?*

Huiusmodi animus potest esse explicitus et implicitus, expressus et tacitus, verbis aut facto manifestatus. Iam vero clericus qui legitime excardinatur e sua dioecesi et alienae incardinatur, *expresse* illum animum patefacit eo ipso quod iureiurando declarat « se *in perpetuum* novae dioecesis servitio velle addici ad normam sacrorum canonum » (can. 117, 3°), si agitur de excardinatione et incardinatione formali; eundem animum *implicite* et *facto* manifestat per beneficii *residentialis* in aliena dioecesi acceptationem, si agitur de excardinatione et incardinatione tacita seu aequivalenti.

Si forte duae contrariae voluntates habeantur, ex. gr. si clericus, non obstante excardinatione et incardinatione legitime facta, velit nihilominus priori dioecesi adscriptus adhuc manere, huiusmodi intentio nihil iuridice operatur et praevalet profecto altera voluntas eaque contrariam excludit atque in foro externo unice attendenda est.

Ceterum, dato etiam et non concesso quod clericus adhuc retineat domicilium in dioecesi A., inde non sequitur Episcopum A. esse proprium quoad ordinationem, ut supra dictum est (n. **333**), cum *unus* tantum sit Episcopus proprius ordinationis iuxta Codicis disciplinam.

Igitur concludendum: Episcopus B., quoad clericum rite excardinatum et incardinatum, est Episcopus *proprius* ad normam can. 956,

ideoque potest eum promovere ad ordines sive per se ipse, sive per litteras dimissorias.

335. Necessitas vel utilitas dioecesis quoad ordinationem. — 1. Certum est, quemlibet candidatum *saecularem* ordinandum esse *intuitu dioecesis*, quatenus nempe necessitas vel saltem utilitas Ecclesiae seu dioecesis postulet ministerium ecclesiasticum ordinandi.

Can. 969, § 1 statuit: « *Nemo ex saecularibus ordinetur, qui iudicio proprii Episcopi non sit necessarius vel utilis ecclesiis dioecesis* ». Quae verba fere ad litteram desumpta sunt ex Concilio Trid. (Sess. XXIII, *de ref.*, cap. 16) seu ex iure antiquo.

2. Necessitas vel utilitas in casu est *spiritualis* eaque *moraliter* et *lato sensu* accipienda. Attenditur scil. bonum animarum, exercitium muneris sacri, administratio sacramentorum et sacramentalium, celebratio Missae, ceteraque id genus.

Iudicium auctoritativum de huiusmodi necessitate vel utilitate non competit candidato vel Seminarii rectori aliisve, sed *uni* Episcopo *proprio* cui dioecesis regenda committitur quique spirituali fidelium saluti apte consulere tenetur per idoneos ministros.

3. Si clerici in dioecesi plures sint numero, ita ut vera et stricta necessitas vel utilitas aliorum ordinationem minime exigat, non ideo prohibetur Episcopus eos promovere ad sacram ordinationem, dummodo adamussim serventur quae Codex sapienter statuit, v. g. de titulo.

4. Si candidatus gravi infirmitate detineatur nec ulla sit spes valetudinis recuperandae, potestne in his adiunctis promoveri ad ordines? Si divinis ministeriis nondum initiatus sit saltem per primam tonsuram, procul dubio nequit ordinari. Si candidatus sit iam in sacris constitutus, nil vetat, ceteris positis, quominus promoveatur etiam ad presbyteratum, ubi Episcopus prudenti iudicio id opportunum censuerit, omnibus mature perpensis, licet neo-sacerdos praevideatur forte moriturus intra breve tempus.

Nec obstat *necessitas* vel *utilitas* dioecesis, quia *moraliter* et *latiore sensu* ea accipienda est, ut supra animadversum fuit; et solatium spirituale quod diacono gravi morbo laboranti obvenit ex ordinatione presbyterali et celebratio divinorum officiorum etiam per paucos menses vel dies possunt esse iusta et sufficiens causa huiusmodi promotionis faciendae.

5. Necessitas vel utilitas, de qua in can. 969, § 1, *per se* attendenda est iam ante collationem primae tonsurae; nam ex can. 973, § 1 prima

tonsura et alii ordines iis tantum conferendi sunt, qui habeant propositum ascendendi ad presbyteratum. Quare clericus, dummodo cetera adsint requisita, habet ius ex ipsa receptione primae tonsurae et consequenti incardinatione dioecesi, suscipiendi alios ordines, ita ut nequeat ab iisdem arceri ob magnum clericorum numerum.

336. Ordinatio candidati, qui servitio alius dioecesis destinatur. — 1. Certum est, candidatum *saecularem* ordinari posse ab Episcopo proprio non pro sua dioecesi, sed *pro alia*, quatenus ita ordinatus, de consensu utriusque Episcopi, destinetur servitio huius dioecesis.

Can. 969, § 2 decernit: « *Non prohibetur tamen Episcopus proprium promovere subditum, qui in futurum, praevia legitima excardinatione et incardinatione, servitio alius dioecesis destinetur* ».

2. Attentis variis Codicis canonibus (can. 111, 956, 969) iisque inter se diligenter collatis, dubitandum non est, quin *aliena* dioecesis, cuius servitio destinatur ordinandus, possit esse *certa* et *determinata*, vel etiam *indeterminata* et *nondum expresse praefinita*.

Eatenus autem potest esse certa ac determinata, quatenus Episcopi utriusque dioecesis collatis inter se consiliis processerint, ita ut ante ordinationem adfuerit praevie consensus utriusque Episcopi.

Quo in casu, proinde, dioecesis *ad quam* consideratur ut certa ac determinata non solum ex intentione Episcopi proprii ordinantis, verum etiam *iuridice*, cum mutuus consensus utriusque Episcopi intercesserit. In hoc casu, candidatus qui recipit primam tonsuram ab Episcopo proprio, sed ordinatur *pro alia dioecesi*, equidem *certa* ac *determinata*, eo ipso incardinatur huic dioecesi atque inde *propriam* sortitur dioecesim et *proprium* Episcopum, iuxta responsionem Pontif. Comm. Codicis diei 17 aug. 1919.

Qua responsione attenta (n. 125), dubitandum non est quin duplex collatio tonsurae pro *aliena* dioecesi distinguenda sit: prior, quae ex utriusque Episcopi praevio consensu, scil. proprii et Antistitis cui candidatus destinatur, confertur, eaque statim et immediate incardinationem virtualiter operatur; altera sine communi consensu utriusque Episcopi peracta, quae candidatum in propria dioecesi manere *interea* sinit, nimirum donec bene visum erit Episcopo alieno ordinatum recipere, et Episcopo proprio eundem excardinare (7).

3. Ulterius *aliena* dioecesis potest esse *indeterminata* duplici modo: vel *proprie* et *iuridice* loquendo, quatenus Episcopus proprius ordinans habet intentionem destinandi clericum ordinatum servitio huius vel

(7) Cfr. Vermeersch, in *Periodica*, 1923, pag. 75.

alterius dioecesis, quam dignoscit maxima laborare clericorum penuria, sed praevius consensus et acceptatio Episcopi huius dioecesis non habetur; vel est indeterminata etiam *ex intentione Episcopi proprii ordinantis*, quatenus hic non cogitat de peculiari dioecesi determinata, cuius servitio destinandus erit ordinatus, sed ob oculos habet alienas dioeceses in genere, quae sacris ministris indigeant. In priore hypothesi Episcopus *per se* potest subditum proprium ordinare; in altera, contra, *per se* nequit.

In istis casibus, ordinatus incardinatur dioecesi Episcopi proprii ordinantis, ita ut postea facienda sit praevia excardinatio et incardinatio ad normam can. 969, § 2. Ratio est manifesta. Eo ipso quod dioecesis *aliena*, cuius servitio ordinatus destinabitur, non est certa ac determinata proprie et iuridice, candidatus nequit eidem incardinari; quare, ex praescripto can. 111, § 2, manet incardinatus dioecesi Episcopi *proprii* ordinantis.

Quidnam, in casu, si forte Episcopus alienus nolit quavis de causa recipere clericum in suam dioecesim? Clericus manet incardinatus suae dioecesi, et Episcopus proprius debet, servatis servandis, eum promovere ad ordines superiores.

4. Quaeri potest, utrum quis promoveri possit *intuitu alius dioecesis* solum ad primam tonsuram, an etiam ad ceteros ordines; ac praeterea, an qui fuerit promotus ad primam tonsuram vel ad ordines minores pro sua seu pro una dioecesi, promoveri possit ad reliquos ordines pro alia dioecesi.

Procul dubio quis promoveri potest *intuitu alius dioecesis* non solum ad primam tonsuram, sed etiam ad alios ordines tam minores quam sacros. Qui fuit promotus ad primam tonsuram vel etiam ad ordines minores pro sua dioecesi, seu pro certa ac determinata dioecesi, potest et debet promoveri, positis ponendis, ad ceteros quoque ordines usque ad presbyteratum inclusive.

Cum pro suscipiendis ordinibus sacris requiratur titulus canonicus (cfr. can. 974. § 1, 7°; n. 423), nihil vetat quominus clericus minor, qui caret titulo de quo in can. 979, scil. beneficio aut patrimonio vel pensione, promoveatur ad ordines sacros titulo servitii *alius* dioecesis, praevio consensu et acceptatione, ut patet, Episcopi huius dioecesis, servatis servandis.

337. 5. Quae omnia confirmantur responso Pontif. Comm. Codicis, 24 iul. 1939 (n. 125). Difficultas tamen haberi potest ex can. 93, § 1, quo minores prohibentur domicilium proprium acquirere. Etenim candidati ad ordines non raro sunt minores; quare si domicilium originis non habent, et mutuare illud nequeant a parentibus vel tutoribus, dicendum eos et domicilio carere et ipsum acquirere non posse. At cum in rebus spiritualibus filii etiam minores non subsint parentibus

(cfr. can. 89, 542, § 2, 555, 573, 971, 973, 1648, § 2), videtur nihil obstare quominus pro ordinatione domicilium proprium sibi acquirere valeant independenter a parentibus vel tutoribus, simulque emittere iusiurandum perpetuae commorationis a iure requisitae.

Ceterum acquisitio domicilii potest esse formalis et aequivalens, ut supponit ipsum dubium propositum Pontificiae Commissioni. Proinde sive admittatur acquisitio aequivalens domicilii sive formalis in casu, conclusio ac doctrina canonica eadem semper est, scil. candidatum etiam aetate minorem incardinari dioecesi pro cuius servitio ordinatur fierique subditum Episcopi huius dioecesis ab eoque ceteros ordines esse accipiendos.

338. Quinam possit legitime religiosos ad ordines promovere. — Haec, generatim loquendo, principia attendantur oportet, ad ordinationem *religiosorum* quod attinet:

1° Abbas regularis de regimine, nempe qui actu praeest monasterio exempto, etsi sine territorio *nullius*, potest conferre primam tonsuram et ordines minores, dummodo *a*) promovendus sit ipsi subditus vi professionis saltem simplicis; *b*) ipse Abbas sit presbyter; *c*) et benedictionem abbatialem acceperit.

Extra hos fines, ordinatio ab eodem collata, revocato quolibet contrario privilegio, est nulla et irrita, nisi ordinans charactere episcopali polleat. Ita can. 964, n. 1°.

2° Religiosi *exempti* a nullo Episcopo possunt licite ordinari sine litteris dimissoriis proprii Superioris maioris (can. 964, 2°).

3° Religiosi *non exempti*, citra indultum vel privilegium apostolicum, ordinandi sunt ab Episcopo proprio domicilii (cum vel sine origine), vel cum litteris dimissoriis eiusdem.

Episcopus autem proprius domicilii est Episcopus dioecesis, in qua exsistit domus religiosa, ad quam pertinet ordinandus. Necesse non est ut promovendus *actu* degat in domo religiosa, dummodo *revera* eidem sit adscriptus ex competentis Superioris mandato.

4° Omnes Superiores, sive religionis exemptae sive etiam non exemptae, qui possunt litteras dimissorias concedere pro ordinatione subditorum, possunt quoque iisdem ordines conferre, si episcopali charactere polleant (cfr. n. **346**).

5° Religiosi, quibus Superiores maiores nequeunt litteras dimissorias concedere, licite ordinantur ab Episcopo loci seu domicilii, ut supra, vel cum ipsius litteris dimissoriis ab alio Episcopo.

6° Item religiosi, quibus Superiores maiores concedere valent litteras dimissorias, citra indultum seu privilegium apostolicum, licite

ordinantur tantum ab Episcopo dioecesis, in qua sita est domus religiosa, ad cuius familiam ordinandus pertinet (can. 965), seu ab Episcopo dioecesis, ubi exsistit domus religiosa, cui ordinandus adscriptus est.

Superiores autem cavere debent, sub peculiari quidem sanctione poenali (can. 2410; cfr. n. **344**, 10), ne in fraudem Episcopi dioecesani subditum ordinandum mittant ad aliam domum religiosam (can. 967). Huiusmodi vetitum *per se* grave est.

7° Novitii licite promoveri nequeunt ad ordines, durante novitiatu (can. 567, § 2). Etiam hoc praescriptum *per se* urget sub gravi.

8° An, quinam, quibusnam et qua ratione possint Superiores religiosi litteras dimissorias concedere subditis suis, dicetur infra (n. **344**).

339. Episcopus proprius subditos suos per se ipse ordinare debet. — 1. Can. 955, § 2 statuit: « *Episcopus proprius, iusta causa non impeditus, per se ipse suos subditos ordinet; sed subditum orientalis ritus, sine apostolico indulto, licite ordinare non potest* ».

2. Agitur de vera et proprie dicta obligatione, non gravi tamen, sed levi tantum, ita ut quaelibet causa rationabilis ab eiusdem implemento excuset, v. g. senium, incommodum animi vel corporis, defectus temporis, negotia gerenda etc.

3. Obligatio, quae incumbit Episcopo latino, non ordinandi subditum ritus orientalis sine peculiari venia S. Sedis, est procul dubio gravis, ipsa rei natura perspecta.

4. De ordinatione subditi *diversi ritus* nonnulla speciatim attendenda sunt:

1° *Coelestinus III* in cap. 9, *de temporibus ordinandorum*, statuit: « Nolumus de cetero commixtiones et consuetudines rituum in ordinibus observari ».

De hac re fuse atque egregie agit Benedictus XIV in Const. « *Etsi pastoralis* », 26 maii 1745.

2° Certum est candidatum *valide*, etsi illicite, ordinari ab Episcopo diversi ritus sine apostolico indulto, ut liquet tum ex ipsa natura ordinis tum ex doctrina Benedicti XIV (8).

Contraria opinio quorundam veterum Doctorum (9) iam obsoleta dicenda.

3° Ut Episcopus proprius subditum diversi ritus *licite* valeat

(8) Const. « *Etsi pastoralis* », 26 maii 1745, n. 14; Const. « *Allatae* », 26 iul. 1755, n. 20, 21.

(9) Cfr. Hallier, part. II, sect. 2, cap. 11, art. 2, § 6; Lacroix, lib. VI, part. I, n. 16; Arriaga, to. VII, *De sacramentis in genere*, disp. VI, n. 11.

promovere, requiritur indultum apostolicum. Hoc interdum conceditur urgente necessitate propter defectum Episcoporum ritus ordinandi.

Aliquando datur indultum Episcopo latino dimittendi subditum proprium ritus orientalis ad Episcopum orientalem diversi ritus.

4° Numquam conceditur indultum ut Episcopus latinus candidato orientali conferat ordines ritu orientali, aut viceversa Episcopo orientali ut ordinet ritu latino.

Huc spectat responsio S. Officii, 21 nov. 1709.

Quaesitum fuerat: « Essendo necessario qualche ministro o sacerdote o diacono cattolico di rito Armeno, pel servizio delle chiese Armene cattoliche in Aspan, ed in Giulfa; e non trovandosi ivi, e nè tampoco nei paesi circonvicini vescovo alcuno cattolico di rito Armeno, che possa ordinarlo; si cerca se in questo caso possa farsi ordinare da un vescovo Latino nel rito Armeno cattolico per impedire che non venga ordinato da vescovo Armeno scismatico od eretico, e provvedere alla necessità delle chiese » (10).

S. C. reposuit: « Non licere; et S. C. de Prop. Fide, ad normam sacrorum canonum et Apostolicarum constitutionum in locis, de quibus agitur, de aliquo antistite catholico provideat qui secundum Armeni ritus observantiam clericos Armenos pro catholicis illius ritus ecclesiis, ad sacros ordines promovere valeat ».

340. Notae historicae ac discrimen inter ius antiquum et novum quoad Episcopum proprium ordinationis. — 1. Tribus prioribus Ecclesiae saeculis quilibet Episcopus erat proprius pro ordinatione laici, quatenus poterat laicum cuiuscumque dioecesis ordinare. Ita vero ordinatus dioecesi ordinantis perpetuo adscribebatur (11).

2. Initio saeculi IV (12) constat Episcopis constitutos fuisse certos limites, quatenus nullus Episcopus poterat *licite* extra dioecesim *propriam* et subditis *alienis* ordines conferre, itemque *intra* proprium territorium *alienos* subditos ordinare. Huc spectant complures canones Conciliorum (13).

Prohibitio ne Episcopus subditos *alienos* ordinaret, proprie et directe respiciebat *clericos* alienae dioecesis, qui superiores ordines recipere non poterant ab Episcopo alieno.

(10) *Latine:* Cum necessarius sit aliquis minister sive sacerdos sive diaconus catholicus ritus Armenici pro servitio ecclesiarum Armenarum catholicarum in Aspan et in Giulfa, cumque nec in vicinis regionibus reperiatur aliquis episcopus catholicus ritus Armenici qui eum ordinet; quaeritur utrum hoc in casu ordinari possit ab episcopo Latino cum ritu Armenico catholico ad impediendum quominus ordinetur ab episcopo Armenico schismatico aut haeretico, et ad providendum necessitati ecclesiarum.

(11) Riganti, in reg. XXIV Conc. Apost., § 3, n. 1; Thomassinus, part. II, lib. 1, cap. 1 ss.

(12) Cfr. c. 24 Conc. Illiber. an. 300-306.

(13) Cfr. c. 17 Conc. Arelaten. an. 314; c. 16 Conc. Nicaen. an. 325; c. 15 Conc. Sardicen. an. 343; c. 13, 22 Conc. Antioch. an. 341; c. 36 Apost.

Huiusmodi prohibitio, progressu temporis et saltem cum aliqua restrictione, extensa quoque fuit ad *laicos* alienae dioecesis, qui vel absolute ordinari vetabantur ab Episcopo alius dioecesis vel saltem si a proprio Episcopo reiecti fuissent (14).

3. Quare, attentis vetustissimis documentis, Episcopus censebatur *proprius* ratione triplicis tituli: 1° ratione *baptismi* seu *nativitatis spiritualis*; 2° vel ratione *diuturnae habitationis* sive *domicilii*; 3° vel ratione *ordinationis*.

4. Clemens IV (an. 1265-1268) - (15) coepit reformare ius antiquum quatenus commemoravit expresse ut Episcopos *proprios* solum Episcopos *originis naturalis* vel *beneficii*, quin tamen diserte excluderet alios titulos.

Bonifacius VIII (16) statuit generaliter eum solum esse Episcopum *proprium* ordinationis, qui esset Episcopus *ordinandi* vel ratione *originis*, vel ratione *beneficii*, vel demum ratione *domicilii*.

Deinde per consuetudinem paulatim introductus fuit alius titulus, scil. *familiaritatis*. Qui titulus postea sub certis conditionibus recognitus et confirmatus fuit a Concilio Trid. (Sess. XXIII, cap. 9, *de ref.*) atque ab Innocentio XII Const. « *Speculatores* », 5 nov. 1694.

Hisce titulis ex decreto S. C. Concilii « *A primis* » 20 iul. 1898 accessit pro *clericis* alius titulus, scil. *incardinationis* novae dioecesi. Qui titulus deinceps, per decretum S. C. Concilii 24 nov. 1906, extensus quoque fuit ad *laicos*.

5. Itaque ex disciplina ante Codicem vigente tituli ordinationis pro *saecularibus* erant *quinque*, scil.: 1° ratione *originis*; 2° ratione *domicilii*; 3° ratione *beneficii*; 4° ratione *familiaritatis*; 5° post decretum S. C. Concilii « *A primis* » diei 20 iul. 1898 et decretum diei 24 nov. 1906 eiusdem S. C. Concilii, ratione *incardinationis* (17).

Hodie, contra, tituli sunt *duo*, ut supra dictum fuit (n. **325**).

6. *Regulares* antiquitus exempti non erant a iurisdictione Episcoporum. Proinde iisdem suberant quoad ordines suscipiendos.

Concilium Carthag. an. 401 (can. 14) Episcopum illegitime ordinantem monachum *alieni* monasterii seu *alterius* dioecesis poena excommunicationis, monachum vero male promotum depositionis poena plectit.

Sed gravia incommoda et maximum detrimentum disciplinae reli-

(14) Cfr. c. 5 Conc. Carthag. an. 345-348; c. 9 Conc. Arausic. an. 441; c. 16 Conc. Romani an. 402; Hofmann, *Act. theol. Oenipont.*, XXIV, p. 115; Hallier, part. II, sect. 5, cap. 3, art. 1 et 2; Phillips, *l. c.* § 43.

(15) C. 1, *de temp. ordin.*, I, 9, in 6°.

(16) C. 3, *de temp. ordin.*, I, 9, in 6°.

(17) Gasparri, II, n. 802 ss.; Many, *op. cit.*, n. 28; Ojetti, *Synopsis*, n. 2591.

giosae oriebantur ex eo quod interdum Episcopi promoverent ad ordines monachos, inconsulto et forte invito Abbate. Hinc Concilium Agathense an. 506 (c. 27; c. 12, C. XVIII, q. 2) et Concilium Herdense an. 524-546 (c. 3; c. 34, C. XVI, q. 1) statuerunt monachum ab Episcopo ordinari non posse, nisi cum consensu et licentia Abbatis seu ad *eiusdem praesentationem.*

Haec norma postea transiit in *ius commune* eaque sollemniter recepta et confirmata fuit (18).

Post institutos ordines mendicantes saec. XIII, qui non singularia monasteria constituebant, sed societates late diffusas easque in varias provincias divisas, *Clemens IV* (an. 1265-1268) concessit Fratribus Minoribus privilegium *praesentandi* subditos suos ad ordines recipiendos cuilibet Episcopo communionem cum Sede Apostolica habenti.

Hoc privilegium a Sixto IV (an. 1474) confirmatum fuit. Deinde sive directa concessione sive per communicationem ad alios ordines religiosos extensum est.

7. Concilium Trid. novum condidit ius (19) quod fere congruit cum iure hodie vigenti. Illud ius confirmarunt religioseque servandum praescripserunt Gregorius XIII Const. « *In tanta rerum* » 1 mart. 1583, Sixtus V Const. « *Sanctum et salutare* » 5 iun. 1589, Clemens VIII per decretum S. C. Concilii diei 15 mart. 1596.

Demum Benedictus XIV celebri Const. « *Impositi Nobis* » diei 27 febr. 1747 illas Constitutiones quoad praecipua capita confirmavit et authentice interpretatus est atque accurate circumscripsit (20) hac ratione, quatenus ea sola privilegia integra manerent, quae concessa fuissent *post* Concilium Trid. et quidem *nominatim* et *directe*, non vero per communicationem.

En verba *Benedicti XIV*: « Quemadmodum vero eorum Ordinum regularium privilegia firma et rata esse volumus, quibus ad Apostolica Sede reperitur indultum, ut eorum alumni a quolibet catholico Antistite ipsius Sedis gratiam et communionem habente ordinari valeant; dummodo huiusmodi privilegia *post Tridentinum Concilium*, et ipsis Ordinibus *nominatim* atque *directe*, non autem per communicationem concessa fuerint: ita porro omnia similia privilegia, quae aliis Ordinibus *ante praefatum Concilium Tridentinum*, ab ipsa

(18) C. 5, X, *de temporibus ordinationum et qualitate ordinandorum*, I, 11 (Lucius III, an. 1181-1185); c. 1, § 8, *de statu monach.*, III, 10, in Clem.

(19) Sess. VII, cap. 11 *de ref.*; Sess. XXIII, cap. 8 *de ref.*

(20) Cfr. Piat, *Praelect. iuris regul.*, II, q. 350 ss.; Hallier, part. I, sect. 1, cap. 1 ss.; Thomass., part. I, lib. 3, cap. 26 ss.; Many, n. 156 ss.

etiam Apostolica Sede, et sub quibuscumque tenoribus et formis indulta sint, vel etiam post ipsum Concilium non ipsis directe concessa, sed *per communicationem ad eos extensa esse dicantur*, iisdem auctoritate et tenore, *nulla et irrita, omnique vigore ac robore*, ad effectum, de quo agitur, *penitus destituta et vacua esse volumus et statuimus* ».

Hodie quoque, ad valorem privilegiorum huiusmodi quod attinet, attendenda est praedicta dispositio ac limitatio a Benedicto XIV statuta.

Articulus VI.

De litteris dimissoriis.

341. Quid sint litterae dimissoriae. — 1. Litterae dimissoriae eae sunt, quibus Episcopus **proprius** concedit Episcopo *alieno* facultatem conferendi ordines subdito suo; vel, quod in idem recidit, sunt litterae quibus Episcopus *proprius* concedit subdito licentiam recipiendi ordines ab Episcopo *alieno*.

Istae litterae nullatenus confundendae sunt cum litteris *testimonialibus* vel *commendatitiis* proprie dictis.

2. Vocabulum *litterarum dimissoriarum* sumptum est ex antiquis litteris *dimissorialibus*, quibus Episcopus plene dimittebat clericum proprium, ut alii dioecesi incardinaretur (1).

Variis nominibus olim vocari solebant huiusmodi litterae *dimissoriae*, scil.:

1º *licentia* ordinandi vel recipiendi ordines (c. 1, 2, 3, 4, *de temp. ordin.*, in 6º);

2º *reverendae*, quia incipere solent a vocibus *Reverendo*, *Reverendissimo*, quibus Episcopi se salutare solent (Conc. Trid. Sess. VII, cap. 10, *de ref.*);

3º *commendatitiae*, quia solent continere commendationem subditi dimissi (Conc. Trid. Sess. XIV, cap. 2 et 3, *de ref.*);

4º *canonicae*, *pacificae*, *formatae*, *testimoniales* (2).

3. Litterae dimissoriales *ad liceitatem* ordinationis requiruntur, non excepta prima tonsura, cum ordinandus non est subditus Episcopi ordinantis, seu cum ordines recipiendi sunt ab Episcopo *non proprio* ad normam can. 956.

(1) Cfr. Hallier, part. II, sect. 5, cap. 3, art. 10, n. 8 ss.

(2) Cfr. Hallier, *l. c.*, art. 11, § 5; Gasparri, II, n. 863; Many, n. 60.

4. Concedi possunt sive verbo sive scripto. Palam est *litteras*, proprie loquendo, nonnisi scriptas concipi. Sed heic nomine litterarum dimissoriarum intelligitur Episcopi venia seu licentia, quae procul dubio potest etiam oretenus dari. Consultius ista licentia scripto conceditur.

5. Necesse non est ut dirigantur ad certum ac determinatum Episcopum, nisi agatur de ordinandis religiosis, ut infra dicetur (n. 335). Idcirco dirigi possunt *ad quemcumque Episcopum catholicum*, vel ad quemcumque Episcopum gratiam et communionem cum *Sede Apostolica habentem*, vel ad *talem Episcopum determinatum aut alium quemcumque ab eo deputatum*, etc.

6. Concedi possunt *ad tempus*, *sub conditione*, ita ut elapso tempore aut conditione non impleta, irritae fiant.

7. Interdum continent etiam bonum testimonium de vita et honestate subditi, clausulas de dispensatione super interstitiis, temporibus ordinationum, aetate, etc.

8. Litterae dimissoriae ex dictis requiruntur etiam pro prima tonsura. Sane Pontificia Commissio Codicis, interrogata: « An vi canonis 111, § 2, conlati cum canone 955, § 1, Episcopus alienum subditum sine legitimis proprii Episcopi litteris dimissoriis ad primam tonsuram promovere licite possit »; die 17 febr. 1930 respondit: « *Negative* » (3).

Ratio manifesta. Nam ipse quoque laicus ordinari debet ab Episcopo proprio vel de eius licentia. Porro Episcopus *proprius* quoad ordinationem is est, in cuius dioecesi candidatus habet domicilium cum origine vel domicilium qualificatum (n. **325**).

9. Proprie et accurate loquendo, notio litterarum dimissoriarum alia est ubi agitur de candidato *saeculari*, alia ubi agitur de candidato *religioso* (cfr. n. **344**).

10. Olim Cardinalis Urbis Vicarius poterat, ex facultate vivae vocis oraculo concessa a Gregorio XIV die 20 mart. 1591 (4), conferre primam tonsuram exteris in Urbe commorantibus, etiam sine litteris dimissorialibus suorum Ordinariorum.

Censemus huiusmodi facultatem seu ius speciale non amplius vigere.

11. S. Congregatio de Propaganda Fide interdum indulsit Vicariis et Praefectis Apostolicis ut, attentis peculiaribus atque extraordinariis rerum adiunctis, candidatos promovere possent absque litteris dimissoriis. Ita v. g. die 13 ian. a. 1665, 5 april. 1674, 7 aug. 1678 ad 9, 17 ian. 1793 (5). Praefata adiuncta omnino

(3) *A. A. S.*, XII, p. 195.
(4) Cfr. Honorante, cap. XI, not. 1; Riganti, in Reg. XXIV Cancell. Apost., § III, n. 322.
(5) *Collectanea S. C. de Propaganda Fide*, I, nn. 159, 207, 216, 615.

extraordinaria hodie vix verificari possunt, ideoque locus non est huiusmodi indultis. At si revera verificarentur illae circumstantiae peculiares atque extraordinariae, dubitandum non est quin locus esset memoratis indultis.

342. Quinam concedere possint litteras dimissorias pro ordinatione saecularium. — 1. Quandiu iurisdictionem in territorio habent, illas concedere possunt ad normam can. 958:

1° Episcopus proprius, postquam possessionem suae dioecesis legitime cepit, licet nondum sit consecratus. Forte concessae ante captam possessionem, essent *nullae* et *irritae*.

2° Vicarius generalis, sed tantum ex mandato speciali Episcopi; idque *sub poena nullitatis*.

3° Vicarius capitularis, sed solum de consensu Capituli et post annum elapsum a sede vacante. Utraque conditio *ad valorem*.

Intra annum solis « *arctatis* » ratione beneficii recepti aut recipiendi vel ratione certi alicuius officii, cui propter necessitatem dioecesis sine dilatione est providendum. Non sufficit *utilitas* dioecesis; requiritur *necessitas*, generatim gravis, moraliter aestimanda.

Vicarius capitularis cavere debet, ne litteras dimissorias concedat iis qui ab Episcopo reiecti fuerunt (can. 958, § 2). Id tamen non sub poena nullitatis.

4° Vicarius et Praefectus Apostolicus, Abbas vel Praelatus *nullius*, licet episcopali charactere careant, etiam ad ordines maiores.

5° Rectores Seminariorum et Collegiorum, quae pro missionibus sunt instituta, quaeque a S. C. de Prop. Fide dependent.

Collegium S. Congregationis de Propaganda Fide in Urbe ex Brevi « *Ad uberes* », 18 maii 1638, Urbani VIII, aliaque Seminaria seu Collegia pro missiònibus, quae a S. C. de Propaganda Fide dependent, privilegium habent alumnos ad ordines promovendi absque litteris dimissoriis.

Huiusmodi privilegium concessum fuerat nonnullis quoque Collegiis seu Seminariis, « quae alumnos *ex dissitis civitatibus* colligunt », scil. promovendi eosdem sine litteris dimissoriis suorum Ordinariorum, « dumtaxat *de consensu Superiorum* ipsius Collegii, vel *de licentia Cardinalis Protectoris Collegii et de consensu Rectoris*, vel etiam *cum litteris testimonialibus Rectoris* ».

Isto privilegio olim fruebantur in Urbe plura Collegia, v. g. Germanicum, Anglorum, Scotorum, Hibernorum etc. (6).

Proposito autem dubio: « Utrum in praesenti, mutatis temporum

(6) Cfr. Honorante, *Praxis* etc., cap. XVII.

et locorum adiunctis et Codice iuris canonici promulgato, memorata privilegia adhuc perseverent »; S. Congregatio Consistorialis die 6 nov. a. 1920 declaravit, probante SSmo, « memoratum privilegium, cessatis causis ob quas concessum est, cessare debere, et ius commune esse restituendum » (7).

6° Rectores quorundam Seminariorum et Collegiorum (v. g. Urbis), quibus competit *speciale* privilegium, concessum post diem 6 nov. 1920, huiusmodi litteras concedendi.

343. 2. Litterae dimissoriae mitti possunt ab Episcopo proprio, etiam a Cardinali Episcopo suburbicario (aliter ac antea), ad quemlibet Episcopum catholicum, seu *communionem cum Sede Apostolica habentem*, excepto tantum, citra indultum apostolicum, Episcopo ritus diversi a ritu promovendi (can. 961). Intellige ritum qui propria liturgia et ecclesiastica disciplina constat, scil. *orientalis;* non autem eiusdem ritus *varietas*, v. g. in Ecclesia latina ritus ambrosianus.

3. Episcopus proprius potest dare litteras dimissorias etiam subditis suis ritus diversi. V. g. Episcopus *latinus* subdito proprio ritus *graeci* concedit litteras dimissorias, ut ille rite ordinetur ab Episcopo *graeco*.

344. Litterae dimissoriae pro ordinatione religiosorum. — 1. Litterae dimissoriae, ubi agitur de religiosis, definiri possunt: *Documenta quibus legitimus Superior religiosus concedit subdito professo facultatem recipiendi ordines, simulque testatur eundem praeditum esse omnibus iis quae a sacris canonibus postulantur ad licitam ordinationem.*

Haec notio ex dicendis declarabitur et perspicua fiet.

Ex can. 995, § 1 Superior religiosus in litteris dimissoriis testari debet non solum promovendum emisisse professionem religiosam et esse de familia domus religiosae sibi subditae, sed etiam de studiis peractis, deque aliis iure requisitis.

Quare Superior religiosus in suis litteris dimissoriis haec omnia expresse testari debet, utpote a iure requisita:

1° candidatum esse *professum*, vel temporaria vel perpetua aut sollemni professione, ut illico appareat utrum ad ordines minores tantum, an etiam ad maiores promoveri queat;

2° ipsum esse *bonis moribus* praeditum;

3° esse de *familia monasterii* quod intra fines dioecesis Episcopi ordinantis exsistit;

4° *studia* requisita rite absolvisse;

5° *exercitia spiritualia* ad normam iuris peregisse.

(7) *Acta Apost. Sedis*, XIII, pag. 259.

Episcopus ordinans, acceptis iis litteris dimissoriis a legitimo Superiore concessis, non indiget aliis litteris testimonialibus (can. 995, § 2).

Hinc patet litteras dimissorias pro ordinatione religiosorum cumulari cum litteris testimonialibus: idque ex ipso iuris praescripto.

Episcopus ordinans, si forte dubitet v. g. de studiis rite peractis, de bonis moribus etc., potestne investigationes facere aut peculiares litteras testimoniales de huiusmodi re exigere?

Ita distinguendum: si nullum datur dubium fundatum, Episcopus *per se* nec debet nec potest illud agere; si exsistit dubium positivum, potest, sed *per se* non tenetur, quidquam facere, cum praesumptio, stante dubio, faveat Superiori religioso; si moralis certitudo adsit de requisitorum defectu, potest ac debet Episcopus omittere ordinationem atque ad normam iuris procedere. Quo in casu tamen patet recursus ad S. Congregationem de Religiosis ex parte tum Superioris religiosi tum sodalis.

2. Religiosi *exempti* a nullo Episcopo ordinari licite possunt sine litteris dimissoriis proprii Superioris maioris (can. 964, 2°).

Ex can. 964, 1° Abbas *de regimine*, licet sine territorio *nullius*, potest conferre primam tonsuram et ordines minores, dummodo religiosus promovendus sit ipsi subditus vi professionis saltem simplicis, et ipse sit presbyter ac benedictionem abbatialem legitime acceperit.

Abbas *de regimine* is dicitur, qui *revera praeest* monasterio, et per hoc distinguitur ab *Abbate* mere *titulari*, qui titulum abbatialem et forsan benedictionem habet, sed nullum monasterium actu regit.

Generatim loquendo, Abbas de regimine praeest monasterio *sui iuris*, ideoque est Superior maior ad normam can. 488, 8°. Habentur tamen quidam Abbates, praepositi regimini monasterii, quod non est vero et stricto sensu sui iuris. Controvertitur, utrum isti Abbates possint primam tonsuram et ordines minores conferre suis subditis, vel litteras dimissorias iisdem concedere. Affirmativa sententia verior est, dummodo revera Abbates de regimine sint.

Moderator supremus potest concedere praefatas litteras pro omnibus et singulis sodalibus religionis; provincialis seu superior maior, infra moderatorem supremum, pro suis respective subditis.

Superior localis potestne concedere litteras dimissorias? Ante Codicem quidam Superiores locales ius eas concedendi habebant. Can. 964, 2° expresse decernit religiosos a nullo Episcopo licite ordinari posse sine litteris *Superioris maioris*.

Hodie, attento hoc praescripto Codicis, Superiores *locales*, qui olim lit-

teras dimissorias concedere poterant, ius eas concedendi adhuc servant? Quidam negant (8); quidam affirmant; plerique silent.

Ita nobis videtur distinguendum: si praedictum ius competebat Superioribus localibus ex peculiari indulto seu privilegio apostolico, illud ius integrum adhuc manet ad normam can. 4; si contra competebat ex suae religionis constitutionibus, ius penitus abrogatum est.

Quaeri potest, utrum Superiores maiores religionis *laicalis* exemptae, v. g. Ordinis S. Ioannis de Deo, valeant concedere litteras dimissorias, si forte quidam sodales promovendi sint ad ordines.

Plures negant. Alii affirmant (9). Horum sententia certa videtur, quia can. 964, 2° loquitur absolute de religiosis *exemptis* quibuslibet, quin distinguat inter religionem clericalem et laicalem. Concessio litterarum dimissoriarum est quidem actus iurisdictionis seu potestatis, non tamen iurisdictionis *episcopalis* aut *quasi-episcopalis*, sed potestatis ad instar dominativae sive iurisdictionis latae sumptae, quatenus Superior praesentat Episcopo subditum proprium, simulque testatur eum debitis requisitis praeditum esse ideoque ad ordines licite promoveri posse, ad normam legum ecclesiasticarum.

3. Superiores maiores professis a votis *temporariis* litteras dimissorias concedere valent tantum ad primam tonsuram et ordines minores (can. 964, 3°), professis a votis *perpetuis* etiam ad ordines maiores. Quare litterae dimissoriae numquam concedi possunt, nisi praecesserit professio sollemnis vel simplex perpetua, «revocato quolibet indulto Superioribus concesso dandi professis a votis temporariis litteras dimissorias ad ordines maiores» (can. 964, 4°).

Revocatio est generalis. Respicit constitutiones peculiares religionis, consuetudines forte inductas, indulta et privilegia quaelibet apostolica *praeterita*. Consulto dicimus *praeterita*, quia non excluditur quod *in futurum* S. Sedes huiusmodi indultum concedat in aliquo casu particulari.

Cur nonnulli dicant professos a votis *temporariis*, etiam religionis *exemptae*, cum litteris dimissoriis *proprii Episcopi* posse promoveri ad ordines sacros (10), intelligere non valemus. Haec opinio carere videtur quovis fundamento. Nam can. 964, 2° expresse et absolute statuit: «Religiosi *exempti* a nullo Episcopo ordinari licite possunt sine litteris dimissoriis proprii Superioris maioris».

Igitur nulla fit distinctio inter ordines maiores et minores, inter religiosos a votis temporariis ad normam can. 574 et religiosos a votis perpetuis. Attenditur dumtaxat *exemptio*, ita ut omnes et singuli religiosi *exempti* nonnisi cum litteris dimissoriis proprii Superioris maioris licite ordinari queant.

(8) Cfr. Fanfani, *De iure religiosorum ad normam Codicis iuris canonici*, n. 285.
(9) Fanfani, *l. c.*; Vermeersch-Creusen, *Epitome*, II, n. 241.
(10) Cfr. Fanfani, *op. cit.*, n. 285.

4. Ordinatio aliorum omnium alumnorum religionis *non exemptae*, item societatis ad instar religionis de qua in can. 673 ss., regitur iure saecularium (can. 964, 4°), ut supra dictum fuit (n. **323**).

5. Complures religiones iuris pontificii, quamvis *non exemptae*, habent indultum seu privilegium concedendi litteras dimissorias suis subditis. Quo in casu attendenda sunt ipsissima verba rescripti pontificii.

Nonnulli videntur inutile aestimare huiusmodi indultum seu privilegium, «quia, aiunt, religiosis *non exemptis* his litteris opus non est; nam eo ipso quod non sunt exempti, proprium habent Episcopum domicilii, a quo sine his litteris ordinari poterunt».

Hoc quidem verum est. Sed nihilominus momentum et utilitas praedicti indulti seu privilegii evidens apparet. Sane in casu quo Episcopus loci seu domicilii non ordinet, Superior religiosus, non autem Episcopus, litteras dimissorias concedit. Praeterea, cum S. Sedes tribuit huiusmodi indultum, ita illud concedere solet, ut simul tribuat quoque facultatem concedendi litteras dimissorias *ad quemcumque Episcopum catholicum eiusdem ritus*, praetermisso Episcopo dioecesis, in qua sita est domus religiosa ad quam ordinandus pertinet.

6. Ex dictis liquet alumnos religionis *non exemptae*, sive professi sint a votis temporariis sive etiam perpetuis, extra casum peculiaris indulti seu privilegii apostolici, licite ordinari non posse nisi ab Episcopo *proprio*, cui nempe subsunt utpote *non exempti*, vel cum litteris dimissoriis eiusdem.

7. Quinam, in casu, est Episcopus proprius ordinationis, qui proinde litteras dimissorias concedere valet?

Nonnulli distinguunt inter religiosos a votis perpetuis et religiosos a votis temporariis, dicentes pro his esse Episcopum originis vel domicilii aut quasi-domicilii, pro illis esse Episcopum domicilii aut quasi-domicilii, «cum professi a votis perpetuis propriam dioecesim ipso iure amittant» (11).

Alii censent Episcopum competentem, in casu, esse pro omnibus Episcopum domicilii (12). Haec sententia vera est, dummodo rite intelligatur, ut ex dicendis declarabitur.

Can. 964, 4° statuit ordinationem «ceterorum omnium alumnorum cuiusvis religionis», scil. *non exemptorum*, regi «*iure saecularium*». Porro ordinatio saecularium regitur praescripto can. 956, qui expresse loquitur etiam de religiosis, immo remittit explicite ad citatum cano-

(11) Fanfani, *op. cit.*, n. 285.
(12) Vermeersch-Creusen, II, n. 241.

nem, per verba: « *vel de promovendo religioso professo, de quo in can. 964, n. 4* ».

Igitur Episcopus proprius ordinationis pro religiosis *non exemptis*, salvo peculiari indulto, ille est, ad normam can. 956, in cuius dioecesi alumnus promovendus habet domicilium una cum origine, aut simplex domicilium sine origine.

Nihil in contrarium erui potest ex can. 585, qui decernit professum a votis perpetuis sive sollemnibus sive simplicibus amittere *ipso iure* propriam quam in saeculo habebat dioecesim. Per huiusmodi amissionem professus nequaquam amittit originem vel domicilium in dioecesi, nisi, ad domicilium quod attinet, discedat a loco cum animo non revertendi. Vi can. 585, professus a votis perpetuis, si clericus, non amplius censetur adscriptus suae dioecesi, seu excardinatur; si laicus, peculiare vinculum quo antea ligabatur erga dioecesim, solvitur.

8. Superior religiosus debet litteras dimissorias, salvo peculiari privilegio, dirigere ad Episcopum dioecesis, in qua sita est domus religiosa ad quam ordinandus pertinet (can. 965). Consulto dicimus: *salvo peculiari privilegio*. Nam plures religiones ante Codicem gaudebant privilegio mittendi alumnos ordinandos *ad quemcumque Episcopum communionem cum Apostolica Sede habentem*. Huiusmodi privilegium etiam post Codicem manet integrum, ut liquet ex can. 4 atque ex canone 2373, 4°, ubi expresse dicitur: « *salvo legitimo privilegio* ».

Necesse est ut hoc privilegium *nominatim* et *directe*, non autem per communicationem, post Concilium Trid. religiosis concessum fuerit, ut supra (n. **340,** 7) dictum est (13). Praescriptum *per se* urget sub gravi.

Tunc tantum potest ad *alium* Episcopum dirigere cum Episcopus dioecesanus: 1° aut licentiam dedit; 2° aut est diversi ritus; 3° aut est absens; 4° aut non est ordinationem habiturus proximo legitimo tempore; 5° vel denique cum dioecesis vacat, nec is, qui eam regit, charactere episcopali pollet (aut forte ordines conferre potest). Ita ex praescripto can. 966, § 1.

Necesse est ut id Episcopo ordinaturo, singulis in casibus, constet ex authentico testimonio Curiae episcopalis. Superiores religiosi cavere debent ne concessionem litterarum dimissoriarum *de industria* in id tempus differant, quo Episcopus vel abfuturus vel nullas habiturus est ordinationes (can. 965-967).

9. An dentur causae excusantes in hac re, v. g. infirmitas religiosi ordinandi, distantia locorum, asperitas viarum etc., controvertitur.

(13) Cfr. Benedicti XIV Const. « *Impositi Nobis* », 27 febr. 1747; Gasparri, II, n. 925 s.; Many, n. 62 ss.

Procul dubio admittendae videntur causae *excusantes* in nonnullis casibus extraordinariis, dummodo sint graves et ordinatio differri nequeat absque notabili incommodo aut sodalis ordinandi aut praesertim religionis.

Si Episcopus forte recuset iniuste ordinare religiosum aut veniam concedere ut ab alio ordinetur, Superiores nequeunt alumnum mittere ad alium Episcopum. In casu, recurrendum ad S. Sedem. Huc spectat responsum S. C. Concilii diei 20 april. 1604.

10. Superior religiosus, qui deliquerit in hac re, i. e. contra praescriptum can. 965-967, incurrit ipso facto suspensionem per mensem a Missae celebratione ex can. 2410 (14).

345. Quaenam observanda circa concessionem, durationem, revocationem et praesumptionem litterarum dimissoriarum. — 1. Litterae dimissoriae nequeunt concedi, nisi antea habita fuerint omnia testimonia a iure requisita, de quibus suo loco.

Id tamen ad valorem litterarum minime requiritur.

2. Episcopus aliusve qui iure pollet concedendi litteras dimissorias, valide eas concedit, quamvis forte sit suspensus, excommunicatus vel interdictus, dummodo non sit remotus ab officio aut iurisdictione privatus per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam.

3. Litterae dimissoriae concessae *pro omnibus ordinibus* aut in genere *pro ordinibus*, valent per se etiam pro suscipiendis ordinibus sacris, nisi ex contextu aliud constet.

Item concessae pro ordine *superiore*, valent per se etiam pro ordine inferiore forte non recepto. Dicimus *per se;* nam iste casus vix potest verificari, cum Episcopus in litteris dimissoriis testari debeat de ultimo ordine recepto.

4. Quilibet Episcopus, acceptis litteris dimissoriis, subditum alienum *licite* ordinare valet (can. 962).

5. Litterae dimissoriae possunt ab ipso concedente vel eius successore limitari aut revocari; semel autem concessae non exstinguuntur resoluto iure dantis (can. 963).

Ratio cur non cessent praefatae litterae haec est: censentur illae continere *gratiam factam* ordinando. Porro *gratia semel facta* non exstinguitur resoluto iure concedentis, quia iuxta regulam 16^{am} iuris, in 6°: « Decet concessum a principe beneficium esse mansurum ». Idque confirmatur praescripto can. 70.

(14) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 561 ss.

Igitur litterae dimissoriae non cessant nec *morte* concedentis, nec eiusdem *depositione* vel *translatione* aut *renuntiatione* vel *depositione ab officio*. Unde si agitur de dimissoriis concessis a Vicario capitulari, eae non cessant per captam possessionem dioecesis a novo Episcopo.

6. Quaeri potest, an *praesumpta* Episcopi proprii *licentia* admittenda sit quoad ordinationem subditi *alieni*. Huiusmodi praesumpta licentia Episcopi proprii, ubi agitur de ordinando subdito alieno, per se admittenda non est, imo excludenda penitus. Hinc est, quod litterae dimissoriae *expressam* et *formalem* Episcopi proprii facultatem seu licentiam continere debent promovendi ad ordines subditum alienum.

Solum *in quibusdam extraordinariis adiunctis* potest forte verificari casus, in quo, *urgente gravi necessitate dioecesis seu Ecclesiae*, liceat Episcopo non proprio ex praesumpta venia Ordinarii proprii vel R. Pontificis ordinare subditum alienum.

7. Potestne Episcopus denegare absentibus litteras dimissorias? Iusta de causa procul dubio denegare valet. At sine huiusmodi causa, v. g. si candidatus absque incommodo gravi nequeat in dioecesim redire aut ordinationem differre, Episcopus denegare nequit litteras dimissorias.

Non ideo tamen candidatus potest ab Episcopo alieno ordinari sine praefatis litteris; sed recurrendum ad S. Sedem, quae, re mature perpensa, si revera Episcopus irrationabiliter recuset litteras dimissorias, vel mandat eidem Episcopo ut eas concedat, vel ex suprema sua potestate facultatem impertitur suscipiendi ordines aut a determinato Antistite aut a quocumque catholico Episcopo.

Huc spectat decisio S. C. Concilii in *Aniciensi, Ordinationis*, 23 mart. 1878, *per summaria precum*.

In dioecesi Aniciensi adest inter alias rite Romae revisas, haec lex provincialis: « Alumni ecclesiastici per duos annos iuxta methodum scholasticam et summa quidem animi applicatione philosophiae studeant ». Iam vero clericus Petrus S., uno tantum philosophiae emenso anno, discessit e dioecesano seminario ac dioecesi, quia rigidum illius loci clima sustinere haud poterat et quia speciali indigebat victu ob morbum quo afflictabatur; et Romam petiit ubi, in Gregoriana Universitate, studiis theologicis sedulam impendit operam. Cum autem tempus urgeret recipiendi sacros ordines, ne militare servitium agere cogeretur, pluries, sed frustra, litteras dimissoriales a suo Episcopo postulavit.

Tandem supplicem libellum Summo Pontifici obtulit petens licentiam recipiendi ab alio Episcopo sacros ordines usque ad presbyteratum inclusive.

Episcopus, rogatus a S. C. C., reposuit se litteras dimissorias dare noluisse ob violatam synodalem dispositionem; ceterum nil habere contra mores et agendi rationem oratoris, cui alias proposuit litteras excardinationis, ut ad aliam dioecesim, si vellet, convolaret.

S. C. censuit: « Pro facultate ad hoc ut orator a quovis catholico episcopo, servatis ceteris de iure servandis, ad sacros ordines usque ad presbyteratum inclusive promoveri possit, facto verbo cum SSmo ».

8. Litterae dimissoriae *revocari* possunt tum a concedente tum ab eius successore tum a Superiore i. e. a R. Pontifice. At revocatio nullum effectum parit iuridicum, nisi legitime significata fuerit candidato promovendo vel Episcopo in eisdem litteris designato aut utrique.

Potestne candidatus, in cuius favorem conceduntur litterae dimissoriae, his renuntiare? Quidam negant; nonnulli dubitant; alii affirmant. Sententia affirmativa vera est, rite tamen intellecta, scil. dummodo renuntiatio acceptata fuerit a concedente. Quare valor et effectus litterarum unice pendet a voluntate Superioris competentis.

346. An gaudens facultate concedendi litteras dimissorias, valeat per se ipse ordines conferre. — 1. Qui potest litteras dimissorias ad ordines recipiendos dare, potest quoque eosdem conferre per se ipse, is necessariam ordinis potestatem habeat (can. 959).

2. Haec regula valet non solum quoad omnes Praelatos saeculares, Vicarium capitularem, Abbatem et Praelatum *nullius* etc., sed etiam quoad Superiores religiosos, quia verba Codicis adeo sunt explicita et perspicua, ut quamcumque videantur restrictionem et limitationem penitus excludere.

Accedit ratio legis. Sane incongruum maxime videretur, quod Superior maior charactere episcopali pollens, posset quidem Episcopo alieno veniam concedere conferendi ordines subditis suis, ipse autem iisdem conferre non valeret.

Ceterum eadem regula vigebat quoque ante Codicem. Quare *Card. Gasparri*, expresse docet: « Viceversa qui potest dare litteras dimissorias, potest etiam, si potestate ordinandi ceteroquin pollet, ordinare per seipsum, nam *qui facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum*, reg. 72 iuris in 6° » (15).

347. Notae historicae et discrimen inter ius vetus et novum. — 1. In sex dioecesibus suburbicariis, si candidatus non ordinabatur in propria dioecesi a Cardinali Episcopo, vel ab eius Auxiliari, aut ab alieno Episcopo de eorum licentia, dimissoriae ad ordines minores vel sacros litterae dirigi debebant ad unum Cardinalem Urbis Vicarium, ex Const. « *Apostolica sollicitudo* » Alexandri VII diei 2 aug. 1662; secus ex Const.

(15) *Op. cit.*, II, n. 865.

« *Apostolicae Sedis* » ordinatus manebat suspensus ab ordinibus ita receptis ad beneplacitum S. Sedis, Episcopus ordinans erat suspensus per annum ab usu pontificalium.

Huiusmodi praescriptio non respiciebat receptionem primae tonsurae, quia Clemens VII loquebatur de promotione ad minores vel sacros ordines (16).

2. Episcopi regni Neapolitani, ex praescripto Gregorii XV an. 1623, litteras dimissorias ad primam tonsuram et ordines minores concedere non poterant nisi pro uno tantum et determinato Episcopo (17).

348. 3. *Ultramontani* in Italia, seu ab Episcopis Italiae, ordinari non poterant, nisi his tribus servatis conditionibus, scil.: 1° ut dimissoriae proprii Episcopi datae essent *in scriptis*, et continerent « causam rationabilem, quare ipsum (candidatum) nolit aut nequeat ordinare »; 2° ut dimissoriae praevie recognitae et approbatae essent a Nuntiis Apostolicis, in quorum provincia degebant Episcopi dimittentes, ex Const. « *Secretis* » Urbani VIII, 11 dec. 1624; 3° ut subscriptiones Nuntiorum Apostolicorum recognoscerentur et approbarentur a Card. Urbis Vicario, quamvis ordinatio non ab ipso facienda esset.

Vocabulum *Ultramontani* complectebatur, iuxta citatam Constitutionem Urbani VIII, « Hispanos, Lusitanos, Gallos vel Germanos, aliosque quoscumque ultramontanos et *ex quibusvis locis extra Italiam oriundos* », non tamen eos qui erant ex Sicilia, Sardinia aliisque insulis Italiae adiacentibus (18).

Istae leges peculiares hodie penitus abrogatae sunt.

(16) S. C. Conc. 29 ian. et 28 maii 1695; 16 febr. 1704; Honorante, cap. VI, not. I.
(17) Cfr. Riganti, *l. c.* n. 171; Honorante, cap. VII, not. 1; Gasparri, II, n. 882.
(18) Cfr. Honorante, cap. X, not. 3; Many, n. 66.

CAPUT VI.

DE SUBIECTO SACRAE ORDINATIONIS (1)

ARTICULUS I.

De subiecto in genere.

349. Subiectum in se consideratum. — 1. In V. T. sacerdotium reservatum fuerat, ex Dei praescripto, Aaron eiusque filiis; ministerium sacrum tribui Levi. Quare ministri *Levitae* fuerunt appellati.

2. Christus D. nihil statuit de hac re. Omnes, cuiuslibet sane idiomatis, tribus, nationis et classis, absque ullo discrimine, vocari possunt ad statum ecclesiasticum. Sed tum ipse Deus iure sive positivo sive naturali, tum praesertim Ecclesia ex potestate a Christo recepta, quasdam personas arcet a statu clericali vel in perpetuum vel ad tempus, certis nempe perdurantibus circumstantiis.

3. Itaque, loquendo in genere, dici potest subiectum idoneum sacrae ordinationis esse personam a Deo vocatam, nullo iure sive divino sive canonico prohibitam.

4. Can. 968, § 1 perspicue et concinne ait: « *Sacram ordinationem valide recipit solus vir baptizatus* ».

350. Incapacitas et prohibitio in genere. — 1. Nomine *incapacitatis* hic venit *radicalis inhabilitas ad actum*, ita ut ordinationem nedum illicitam, verum etiam nullam et irritam faciat.

Simplex *prohibitio* reddit quidem ordinationem illicitam, at nullatenus afficit eiusdem valorem. Ad prohibitionem reducitur *irregularitas* et *impedimentum*.

2. Incapacitas in subiecta materia alia ex iure divino positivo provenit, alia ex iure ecclesiastico. Cum sacerdotium sit iuris divini positivi, etiam incapacitas, de qua nunc sermo est, nonnisi ex iure divino positivo profluit.

3. Provenit incapacitas ex iure divino positivo quoad diaconatum,

(1) S. Thom. *Suppl.* q. 36, art. 1 ss.; Billuart, *De ordine*, dissert. III, art. 1 ss.; S. Alph., VI, n. 802 ss.; Habert, *De ordine*, part. III, c. 1; Bened. XIV, *De Synodo dioec.*, lib. XII, cap. 4, n. 7; Thomass., part. 1, lib. II, cap. 67 ss.; Gasparri, I, n. 108 ss.; Many, n. 72 ss.; De Augustinis, IV, *De ordine*, thes. IX; Otten, VI, n. 373 ss.; Pesch, VII, n. 643; Sasse, *De ordine*, thes. 7 ss.; Perrone, *De ordine*, n. 120 ss.

presbyteratum et episcopatum, cum sint gradus iuris divini; provenit ex iure ecclesiastico quoad primam tonsuram et ceteros ordines, cum sint iuris ecclesiastici (n. **91** ss.). Ratio incapacitatis quoad istos ordines ex eo repetenda est, quod Ecclesia in iis instituendis imitata est oeconomiam iuris divini eosque institutos voluit tamquam *gradus* peculiares ad sacerdotium.

Hinc manifesto patet, R. Pontificem istam incapacitatem auferre, mutare, restringere, ampliare posse.

351. Quinam sint inhabiles seu incapaces ad sacram ordinationem suscipiendam. — Tales sunt: 1° *Angeli et animae separatae;* 2° *viatores non baptizati baptismo aquae;* 3° *mulieres.*

352. 1° Angeli *et* animae separatae, licet sub forma humana.

S. Paulus ait: « Omnis pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis: qui condolere possit his qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis » (2).

Apostolus hisce verbis manifeste declarat sacerdotium reservari hominibus viatoribus.

Quaerunt DD., utrum Deus possit potestatem ordinis, praesertim sacerdotalis et episcopalis, conferre angelis et animabus separatis. Certum est, ex doctrina S. Thomae, Deum absolute loquendo id facere posse.

« Sciendum est, ait *Angelicus,* quod sicut Deus virtutem suam non alligavit sacramentis, quin possit sine sacramentis effectum sacramentorum conferre, ita etiam virtutem suam non alligavit Ecclesiae ministris, *quin etiam Angelis possit virtutem tribuere ministrandi in sacramentis.* Et quia boni Angeli sunt nuntii veritatis, si aliquod sacramentale ministerium a bonis Angelis perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet constare, hoc fieri voluntate divina, sicut quaedam templa dicuntur angelico ministerio consecrata » (3).

Veritas enuntiata, quod scil. hominibus viatoribus, non autem Angelis et animabus separatis, reservetur ordinum susceptio et collatio, sicut generatim omnium sacramentorum, *theologica ratione* confirmatur. Sane tota virtus sacramentorum derivatur a Christo patiente; ergo ad homines pertinet, non ad angelos, ministrare sacramenta, quia homines

(2) Hebr. v, 1.
(3) *Summa theol.* p. 3, q. 64, art. 7.

Christo assimilantur in natura, non Angeli. Praeterea « Christus patiens, in quantum patiens, fuit minor Angelis; minister autem non debet esse maior principali agente, ut contingeret in proposito, si sancti Angeli essent ordinarie ministri Christi patientis » (4).

353. 2° Homines viatores non baptizati baptismo aquae.

Conditio igitur absolute necessaria est baptismus aquae, ita ut excludantur omnes nondum baptizati et ii quoque qui nonnisi baptismum sanguinis aut flaminis, v. g. catechumeni, receperint (5).

Ratio theologica evidens est. Baptismus aquae isque tantum est ianua sacramentorum; quo nondum recepto, subiectum incapax omnino est de iure ipso divino ad cetera sacramenta suscipienda.

Innocentius III interrogatus fuit, num presbyter, qui ordinem sacerdotalem non baptizatus susceperat, esset iterum ordinandus. Pontifex rescribens ad Episcopum Ferrariensem varias exponit sententias.

« Quidam, inquit, in eam inclinaverunt sententiam, ut cum baptismus sit fundamentum omnium sacramentorum, ante susceptionem baptismi non suscipiatur aliud sacramentum, quoniam ubi fundamentum non est, superaedificari non potest. Porro e contra videri posset; nam quis non solum per sacramentum fidei, sed per fidem etiam sacramenti efficitur procul dubio membrum Christi; et qui Christum habet per fidem, etiamsi baptismum non habeat, habet utique fundamentum, praeter quod aliud poni non potest, quod est Christus Iesus, et superaedificare posse videtur sicut salutifera opera, sic et quaelibet ecclesiastica sacramenta, cum illud non sit generaliter verum, neque de novis neque de veteribus sacramentis, quod baptismus sit fundamentum illorum; quoniam sacramentum coniugii et Eucharistiae a non baptizatis recipi potest.

« Praeterea sacramentum ordinis non solum pontificalis, sed sacerdotalis et levitici, ex institutione sua praecessit baptismum; propter quod forsitan videtur quod ante baptismum huiusmodi ordines possent rite conferri, maxime his qui baptizati esse creduntur ».

Innocentius III ita concludit: « Nos... in hoc dubitabili casu quod tutius est sequentes, mandamus quatenus ipsum per singulos ordines usque ad sacerdotium promovere procures et permittas eum in sacerdotio ministrare, quia non intelligitur iteratum quod ambigitur esse factum, nec male de sacramento sentitur, cum illud non religionis contemptus, sed articulus necessitatis excludit ».

(4) Card. Caietanus, In 3 p., q. 64, art. 7.
(5) Cfr. Cappello, *De sacramentis,* I, n. 125.

Ex eo quod Innocentius III dicit esse reordinandum absolute et simpliciter, non autem sub conditione, perspicue patet, Pontificem priori sententiae ita adhaerere, ut alteri veram probabilitatem deneget. Quae opinio hodie ab omnibus reiicitur eaque obsoleta prorsus dicenda.

S. Thomas ad rem ait: « Respondeo dicendum, quod nihil potest aliquis recipere, cuius receptivam potentiam non habet; per characterem autem baptismalem efficitur homo receptivus aliorum sacramentorum: unde, qui characterem baptismalem non habet, nullum aliud sacramentum recipere potest; et sic character ordinis baptismalem characterem praesupponit » (6).

Ita autem obiicit: « Potest contingere, quod aliquis non sit baptizatus, qui se baptizatum existimat probabiliter. Si ergo talis ad ordines accedat, non consequetur characterem ordinis, si character ordinis praesupponit characterem baptismalem, et sic quae faciet, vel in consecratione vel in absolutione, nihil erunt; et in hoc Ecclesia decipietur, quod est inconveniens ».

Ad hanc difficultatem *Angelicus* sic respondet: « Ad secundum dicendum, quod talis, si ad sacerdotium promoveatur, *non est sacerdos*, nec conficere potest, nec absolvere in foro poenitentiali. Unde secundum canones debet baptizari, et iterato ordinari (sicut dicitur Extrav. de presbytero non baptizato, cap. *Si quis* et cap. *Veniens*) et si etiam in Episcopum promoveatur, illi, quos ordinat, non habent ordinem; sed tantum pie credi potest, quod, quantum ad ultimos effectus sacramentorum, summus sacerdos suppleret defectum et quod non permitteret hoc ita latere, quod Ecclesiae posset periculum imminere » (7).

354. 3° *Sunt incapaces* **mulieres.**

Apostolus ait: « *Mulieres in ecclesia taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit* (Gen. III). *Si quid autem volunt discere, domi viros interrogent. Turpe est enim mulierem loqui in ecclesia* » (8).

Et alibi: « *Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio* » (9).

SS. Patres ita interpretantur verba D. Pauli, ut excludant omnino mulieres a hierarchia ecclesiastica ac propterea ab ordinibus suscipiendis et tanquam haereticam habeant sententiam, quae affirmat dignitatem et officium sacerdotale mulieribus tribui posse.

(6) *Suppl.* q. 35, art. 3.
(7) *Suppl.* q. 35, art. 3, ad 2.
(8) I Cor. XIV, 34.
(9) I Tim. II. 11 s.

Quidam censent mulieres capaces esse tonsurae et ordinum minorum (10). Haec opinio caret probabilitate. Nam prima tonsura est praeparatio ad ordines in genere, ordines minores sunt via et praeparatio ad ordines maiores. Porro qui arcetur ab istis ordinibus, necessario arcetur quoque ab illis (11).

Non obstant quae leguntur in lectionibus Breviarii sub die 12 augusti. Dicitur nempe S. Clara Assisiensis recepisse a S. Francisco tonsuram. Sermo non est de tonsura proprie dicta, sed tantum de capillorum tonsione. Ceterum S. Franciscus nec Episcopus erat, nec presbyter.

Huiusmodi incapacitas mulierum ad suscipiendos ordines minores et tonsuram, posito quod iidem sint iuris ecclesiastici, repetenda unice est ex iure ecclesiastico.

Nonnulli (12) censent mulieres a tonsura clericali et ordinibus minoribus non arceri iure divino positivo, sed *iure naturali*, ita ut ne ipse quidem R. Pontifex dispensare possit ut mulieres accipiant tonsuram clericalem vel ordines minores. Haec doctrina nonnisi caute et prudenter accipienda videtur.

Procul dubio minus conveniens foret admittere mulieres ad tonsuram et ordines, ita ut remote et sensu quodam lato dici possit eas arceri iure naturali. Sed collatio tonsurae et ordinum minorum eisdem facta a R. Pontifice vel de eius mandato, non ideo *ipso iure divino* positivo vel naturali dicenda esset irrita et nulla, at solum illicita. Igitur ratio formalis, proxima et specifica prohibitionis derivanda est ex iure ecclesiastico.

355. Quaestio de hermaphroditis. Quaerunt Doctores, quid sit dicendum de ordinatione hermaproditae, qui scil. utroque sexu pollere censetur.

Secundum recentiores medicos et physiologos veri hermaphroditae non dantur; sed semper et necessario homo est aut vir aut femina, numquam utrumque. Quare si est mas, ordinatio valet; si est mulier, non valet; si dubitetur, dubia erit ipsa ordinatio. Quamdiu manet dubium, ordinatus, ut patet, nequit ordines exercere. Dubium autem diluendum est per accuratam corporis inspectionem a medicis peragendam; manente dubio, ordinatio vetita omnino est.

(10) Cfr. Hallier, part. II, sect. 4, cap. 2, § 2.
(11) Cavagnis, I, n. 109 s.; Many, n. 75; De Augustinis, IV, *De ordine*, th. IX; S. Bonaventura, in IV, D. 25, art. 2, q. 1; Otten, VI, n. 373.
(12) Pesch, VII, n. 643.

ARTICULUS II.

De intentione requisita ad validitatem ordinationis.

356. An et quaenam intentio requiratur et sufficiat. — 1. Si promovendus sit *adultus*, debet habere intentionem suscipiendi ordines. Id autem ad valorem, ex ipsa natura sacramenti ordinis (1).

2. Non requiritur intentio actualis vel virtualis. Requiritur et sufficit intentio habitualis, quamvis expediat ut intentio actualis vel saltem virtualis habeatur.

3. Haec generatim dicta sint. Ex dicendis penitius et clarius ea patebunt.

357. Utrum infantes, amentes, fatui, dormientes, ebrii, per iocum, metu coacti valide ordinentur et clericalibus obligationibus teneantur. — 1. Infantes iure divino sunt capaces sacrae ordinationis.

Benedictus XIV tradit, apud Coptos invaluisse consuetudinem conferendi infantulis, immediate post baptismum, omnes ordines usque ad diaconatum inclusive. Pontifex ait: « *Concordi theologorum et canonistarum suffragio* definitum est, *validam*, sed *illicitam* censeri hanc ordinationem, dummodo nullo laboret substantiali defectu materiae, formae et intentionis in Episcopo ordinante »; et varia decernit circa *exercitium* ordinum sic receptorum, et onus coelibatus his adnexum (2).

Id ex ipsa natura sacramenti ordinis consequitur, cum et ipsi intentionis eliciendae incapaces sint, utpote rationis usum nunquam assecuti (3). Nec ulla est solida ratio excipiendi ordinationem presbyteralem quia in *infante*, cum propriae voluntatis actum elicere nequeat ob defectum rationis, *nulla* requiritur *intentio*.

Num infantes (iisque aequiparati) *valide* recipere possint *episcopatum*, etiamsi presbyteratum rite iam susceperint, controvertitur.

S. Thomas negat, hac reddita ratione: « Ad episcopatum, ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus suscipientis curam pastoralem; et ideo est etiam de necessitate consecrationis episcopalis quod usum rationis habeat » (4).

(1) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 82.
(2) Benedictus XIV, Instr. « *Eo quamvis* », 4 maii 1745, §§ 17-20; epist. « *Anno vertente* » 19 iun. 1750, § 7.
(3) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 82.
(4) *Suppl.* q. 39, art. 2.

Haec ratio exigui ponderis videtur; nam in Episcopi consecratione non ipsa cura pastoralis confertur, sed tantum potestas pastoralis ad eam requisita. Id ipsi *Thomistae* fatentur, ideoque verba *Angelici* aliter explicare conantur. Ita v. g. *Billuart*, qui ait: « Duo distinguenda sunt in Episcopo, scil. extensio characteris seu potestas, et cura pastoralis animarum atque Ecclesiae quacum init matrimonium; ad hoc secundum requiritur consensus, non ad primum. Et hoc sensu intelligendum esse S. Thomam docent nobiles interpretes, Paludanus, Dominicus Soto, Gonet, alii » (5).

Quidquid sit de textu *S. Thomae* eiusque genuino sensu, hoc certum est atque hodie ab omnibus admissum, scil. infantes valide suscipere episcopatum.

2. Quod dicitur de infantibus, dicendum quoque est de **perpetuo amentibus**; nec refert quod usus potestatis his impossibilis semper erit. Id enim nonnisi *per accidens* est; porro quod est *per se*, non autem *per accidens*, considerandum.

3. Quoad eos qui non sunt perpetuo amentes, scil. qui *in amentiam lapsi sunt post usum rationis adeptum*, ita distinguendum: si ante lapsum in amentiam, intentionem saltem habitualem habuerint suscipiendi ordines, procul dubio ordinatio est valida; si ea intentio defuerit ordinatio non valet.

Quoad obligationem servandae castitatis aliaque onera, si amens perfecte convaluerit, attendenda sunt quae supra diximus de ordinatione impuberis aut pueri vix pubertatem adepti, ubi forte in huiusmodi aetate intentio suscipiendi ordines elicita fuerit.

4. **Fatui, semifatui, idiotae** etc., si *perpetuo* tales fuerint, ita ut in huiusmodi statum non inciderint post adeptum usum rationis, *per se* ordinantur valide, quia aequiparantur perpetuo amentibus. Dicimus *per se;* nam in singulis casibus dispiciendum, quinam sit gradus discretionis eorundem, seu utrum revera aequiparandi sint amentibus necne. Si in praedictum statum inciderint *post usum rationis perfecte consecutum*, huc spectant quae supra dicta sunt de iis qui lapsi sunt in amentiam post usum rationis. Item quoad obligationes, attendenda sunt quae de amentibus iam diximus.

5. **Dormientes** valide aut invalide ordinantur, prout intentionem saltem habitualem recipiendi ordines habuerint necne.

Idem *per se* dicendum de *ebriis*. Distinguendum tamen est inter *perfecte* ebrios et *non perfecte*, prout advertentia et consensus defuerint necne.

(5) *De ordine*, diss. 3, art. 3.

6. Ordinatio per modum *iocantis* recepta, ab eo scil. qui per iocum aut risum accedit ad ordines suscipiendos, nulla et irrita est. Ratio manifesta. Nam eo ipso quod quis ordinem suscipit *per modum iocantis*, ostendit se carere requisita intentione seu voluntate. At si forte quis accedat per iocum, postea *serio* velit ordinem suscipere eumque *revera* cum debita intentione recipiat, procul dubio valida est ordinatio: deest quippe iocus in actu ordinationis.

Angelicus ait: « Si quis ablutionem exteriorem reciperet, non intendens recipere sacramentum, sed *ludum* et dolum facere, non esset baptizatus » (6). Quod affirmatur de baptismo, dicendum quoque de ordine (7).

358. 7. Infantes (atque iisdem aequiparati) ordinati ad nullam obligationem adstringuntur, nisi plene sui compotes ordinationem suam ratam habuerint. Obligationes enim, v. g. coelibatus et divini officii, non sunt essentiales et inseparabiles ab ordinatione. Quare *Benedictus XIV* in citata Instructione « *Eo quamvis* » docet: « Aeque tamen certum et exploratum est, per hanc ordinum collationem (factam infantibus) non subiici promotos obligationi servandae castitatis, nec aliis oneribus ab Ecclesia impositis; cum electio status a libera cuiusque pendeat voluntate, et Altissimo nostra, non autem aliena, vota reddere teneamur » (§ 20).

Huiusmodi infantes promoti ad sacros ordines, ubi *plene sui compotes* facti fuerint, diserte interrogandi sunt super intentione permanendi, necne, in ordine sibi collato. Si *firmo deliberatoque animo* palam assenserint, censendi sunt obstricti obligatione servandae castitatis ceterisque oneribus; sin minus, licitum iisdem est ad saecularia vota transire, suspensa exercendi ordinis potestate.

Porro quandonam censentur *plene sui compotes*, seu *interrogatio* atque *inquisitio* facienda est?

Benedictus XIV in memorata Instructione (§ 28) docet huiusmodi ordinatos plene sui compotes censeri, postquam « decimum sextum aetatis annum excesserint ». Quod criterium laudatus Pontifex desumit ex aetate a Concilio Trid. praefinita pro emittenda professione religiosa sollemni. Ait enim *Benedictus XIV*: « Consonum quippe est, diaconos eo tempore deliberare, quo, iuxta Tridentina Decreta (Sess. XXV, *de regularibus*, cap. 15), in quacumque religione tam virorum quam mulierum sollemnia castitatis, paupertatis et obedientiae vota per regularem professionem emittuntur » (l. c.).

Hoc criterium hodie non valet, cum ad professionem *perpetuam*, sive simplicem sive sollemnem, necesse sit ut eam emissurus *vicesimum primum aetatis annum expleverit* (can. 573). Eadem aetas ex can. 975 requiritur etiam ad suscipiendum subdiaconatum, cui praefatae obligationes gravissimae adnexae sunt.

(6) *Suppl.* q. 45, art. 4.
(7) Cfr. Wernz, II, n. 82; Many, *op. cit.* n. 311, 313; Gasparri, I, n. 640.

Quare, perspecta vigente disciplina, censemus ordinatos, de quibus supra, censeri perfecte sui compotes, ut maturo consilio ac deliberata voluntate procedere queant, cum vicesimum primum aetatis annum compleverint.

8. Quidnam de valore ordinationis et obligationibus, si quis ordinetur in sacris post usum rationis, sed ante pubertatem? Ordinatio valida aut invalida dicenda est, prout adfuerit, necne, requisita intentio seu voluntas in subiecto. Obligationes autem non contraxit, quia impubes non censetur adeo sui compos ut maturo consilio valeat suscipere onera gravissima ordinibus sacris adnexa.

Proinde, ubi compleverit vicesimum primum aetatis annum, ipsi, ut supra, optio danda est utrum velit permanere in ordine sibi collato cum implemento adnexarum obligationum, an potius praeferat transire ad saecularia vota, interdicto exercitio ordinum susceptorum.

Quod dicitur de ordinatione impuberis, dicendum quoque est de ordinatione pueri vix pubertatem adepti, scil. de puero 12, vel 13 aut 14 annorum circiter, ad obligationem servandae castitatis ceteraque onera quod attinet.

359. 9. **Metu coacti** valide ordinantur, etiamsi metus forte gravis sit. Ratio est, quia metus *per se* voluntarium non tollit, sed minuit tantum. Quare can. 103, § 2 generale principium ita enuntiat: « Actus positi *ex metu gravi* et iniuste incusso vel ex dolo, valent, nisi aliud iure caveatur ». Porro, aliter ac de matrimonio, professione religiosa, etc., ius nullibi cavet de ordinatione.

Sermo est de metu proprie dicto, seu de coactione morali, quae probe distinguitur a coactione physica i. e. a vi extrinseca, cui resisti non possit (8).

Plures censent matrimonium ex metu gravi initum, *ipso iure naturae* esse invalidum, ob vinculum perpetuum et indissolubile gravia secumferens officia inter coniuges (9). Porro obligationes sacris ordinibus adnexae, graviores videntur obligationibus matrimonii. Proinde si nuptiae ex metu censentur a nonnullis nullae et irritae ipso iure naturali, attentis praesertim officiis et oneribus quae ex foedere coniugali oriuntur, a fortiori vel saltem a paritate videtur invalida dicenda ordinatio in sacris ex metu gravi suscepta.

Responsio obvia ac perspicua est. Ex matrimonio effectus quidam seu peculiaria officia oriuntur sponte et necessario, utpote insepara-

(8) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 603 ss.
(9) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 609.

bilia ab eius natura atque substantia (cfr. can. 1110, 1111, 1113, 1128); dum e contra gravissimae obligationes, quae sacris ordinibus adnexae reperiuntur, nonnisi accessorie et iure positivo Ecclesiae cum iisdem coniunguntur, ita ut separari omnino queant et validitas ordinationis salva atque integra consistere possit sine validitate onerum rite susceptorum, secundum ea quae alibi diximus.

10. Quamvis metu gravi coactus *valide* ordinetur, tamen ipse nisi, remoto metu, ordinationem ratam habuerit saltem tacite per exercitium ordinis, volens per huiusmodi exercitium clericalibus obligationibus se subiicere, ad statum laicalem, legitima probata coactione et ratihabitionis defectu, sententia iudicis reducitur, sine ullis coelibatus et horarum canonicarum obligationibus. Ita ex can. 214.

11. Plura sunt accurate animadvertenda circa hoc praescriptum:

1º Metus quoad ordines suscipiendos numquam *iuste* incussus dici potest. Igitur quilibet metus, quo quis inducitur ad sacram ordinationem, est semper intrinsece *iniustus*, attentis incommodis gravissimis obventuris ex statu sacerdotali coacte suscepto, praesertim quod attinet ad vitae sanctitatem, ad animarum salutem, ad coetus clericalis decorem. Contraria sententia caret fundamento (10).

Idcirco can. 214, § 1 memorat tantum metum gravem, dum can. 1087, § 1, ubi sermo est de matrimonio, requirit metum gravem *iniuste* incussum.

2º Metus debet esse *gravis* absolute vel relative, omnibus circumstantiis mature perpensis (11). In dubio, favendum est clerico.

3º Requiritur metus verus seu coactio proprie dicta. Quare coactus non est qui nec minis illatis nec terrore incusso nec ulla vi exteriore adhibita ordines suscipit, sed timore humilis conditionis velrerum penuria aut formidine laboriosae vitae, statum clericalem amplectitur.

4º Consideratur metus non solum *directe*, sed etiam *indirecte* incussus, a quo nempe, ut quis se liberet, cogatur eligere susceptionem ordinum.

5º Metus gravis debet incuti quoad ordines *sacros* suscipiendos, non autem per se et proprie loquendo quoad primam tonsuram et ordines minores tantum. Fingamus casum. Pater gravibus minis cogit filium ad statum clericalem amplectendum per tonsurae et ordinum minorum susceptionem. Interea pater moritur, et filius libere recipit subdiaconatum. Metus, de quo hic quaeritur, in casu nullatenus exsistit, etsi

(10) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 438; Gasparri, *De matrimonio*, I, n. 610, ed. nova ad mentem Codicis I. C.

(11) De huiusmodi metu vide Cappello, *De matrimonio*, n. 603 ss.

forte filius ad subdiaconatum accesserit ex quadam verecundia et animi formidine ob reductionem ad statum laicalem secus obventuram.

Quidnam si Titius sponte susceperit subdiaconatum; postea, mutata voluntate, nolit ad superiores ordines ascendere, et a patre aliisve cogatur eos suscipere atque de facto suscipiat? Titius procul dubio tenetur lege continentiae servandae et divini officii recitandi, cum *sponte* susceperit subdiaconatum, cui memoratae obligationes adnexae sunt. Quo in casu, tamen, metu gravi quoad receptionem diaconatus et presbyteratus probato, dispensatio ab oneribus impetrari potest.

12. Quidnam ulterius, si Titius ex gravi coactione sibi illata subdiaconatum susceperit, et postea, metu remoto, suscipiat diaconatum aut forte etiam presbyteratum?

Ita distinguendum: *a*) si Titius sponte susceperit ceteros ordines maiores, intendens per huiusmodi receptionem se subiicere clericalibus obligationibus, his certe tenetur; *b*) si e contra superiores ordines receperit sine expressa intentione se subiiciendi obligationibus, iisdem ligatus censetur; nam eo ipso quod, remoto metu, libere suscepit diaconatum et presbyteratum, iure supponitur Titium ratam habuisse ordinationem subdiaconatus seque subiicere voluisse clericalibus obligationibus; *c*) si demum res est dubia, quatenus certo non constat de cessatione metus aut de voluntate Titii quoad ratihabitionem, obligatio pariter est dubia ideoque favendum practice libertati Titii.

360. Iure antiquo erat controversia inter Doctores utrum ordinatus in sacris ex metu gravi teneretur, necne, obligationibus clericalibus.

Quidam censebant ordinatum teneri, ita ut opus esset dispensatione, semper quidem concedenda post iuridice probatum metum et defectum ratihabitionis.

S. Congregatio Concilii olim solebat ad cautelam respondere, adeundum esse Pontificem pro dispensatione a clericalibus obligationibus.

Communior sententia docebat ordinatum ex gravi metu praedictis obligationibus non ligari. Quae sententia non solum probabilior, sed vera, etiam in iure antiquo dicenda erat.

Sane *Benedictus XIV* ait: « Iuxta vigentem canonicam iurisprudentiam, si quis gravi veroque metu coactus, ad ordinationem accedat, et ordines suscipiat, valida quidem habetur illius ordinatio et character ordinis ipsius animae impressus; sed nihilominus eadem ordinatio illicita reputatur, *nec ordinatus adstrictus remanet continentiae voto*, quod annexum est ordini eidem collato » (12).

(12) *De Synodo dioec.*, lib. XII, cap. 4, n. 2.

Idque saltem implicite docet idem *Benedictus XIV* in Instr. « *Eo quamvis tempore* », 4 maii 1745, hisce verbis: « *Obsolevit vetus illa Ecclesiae disciplina, quae coacte aut per vim promotos ad sacerdotium et episcopatum, duro subiiciebat iugo servitutis et observationis onerum et legum cuicumque ordini impositarum,* spreta quavis protestatione ordinati, vel promoti, contra vim illatam, spretaque declaratione animi a suscepto ordine abhorrentis... *cum electio status a libera cuiusque pendeat voluntate* » (§§ 20, 21).

Codex expresse ac perspicue hanc doctrinam confirmat. Nam ex can. 214, § 1 clericus, qui metu gravi coactus ordinem sacrum recepit, legitime probata coactione et ratihabitionis defectu, redigitur ad statum laicalem, sine oneribus coelibatus et horarum canonicarum, quin opus sit peculiari dispensatione super iisdem.

Id ipsum confirmat Decretum S. C. de Sacramentis diei 9 iunii 1931: « Ut locorum Ordinarii in causarum instructione super *nullitate*... onerum eidem (sacrae ordinationi) inhaerentium tutius et expeditius, ad tramitem iuris communis procedant, sequentes regulae praestitutae sunt » (13).

Vox « *nullitas* » manifeste significat obligationes clericales, in casu metus gravis, nullas et irritas esse seu non contrahi, adeo ut clericus coacte ordinatus ab iisdem liber et immunis sit.

De processu conficiendo super nullitate obligationum clericalium ob metum gravem, itemque de aliis quaestionibus connexis alibi erit sermo (n. **671** ss.).

361. Controversia de praevalentia intentionis. — 1. Gravis controversia est circa praevalentiam intentionis seu voluntatis in eo qui accedit ad ordinationem suscipiendam, *interne* tamen vere dissentit ideoque *ficte* ordinationem recipere dicitur. Status quaestionis accurate praefiniendus est. Nam si desit forte dissensus *internus* ideoque *vera* fictio, licet candidatus interne reluctans accedat aut passive se habeat, dubitandum non est de valore ordinationis, eo ipso quod candidatus, deficiente intentione contraria, *voluntarie* permittit ut minister ritum sacrum in ipsum exerceat.

Controversia, de qua hic agitur, alia est; respicit sane candidatum qui *interne* dissentit seu non habet intentionem suscipiendi ordinationem, nihilominus *externe* accedit et *voluntarie* sinit ut Episcopus seu minister ritum sacrum in ipsum ponat. Ordinatio in hoc casu est valida

(13) *Acta Apost. Sedis*, XXIII, pag. 457.

aut invalida? Responsio, ut patet, pendet ex alia quaestione: utrum voluntas seu intentio recipiendi ordinationem in casu admittenda sit, necne.

2. Quidam censent ordinationem validam esse, ob sequentes rationes:

1º Sacramentum operatur *ex opere operato*; quapropter sufficit consensus in applicationem ritus sacri. Porro iste consensus adest in eo qui voluntarie accedit sinitque ut minister ordinans ritum sacrum in ipsum exerceat.

2º In candidato qui accedit cum expressa intentione non recipiendi ordinationem, habentur duae voluntates contrariae, quatenus ipse vult ordinationem *quia accedit*, et non vult *quia habet intentionem contrariam*. Atqui prima voluntas praevalet et informat actum, quia de facto candidatus accedit et voluntarie recipit ordinationem; idcirco huius tantum voluntatis ratio habenda est.

3º Innocentius III in Decretali *Maiores* (c. 3, X, *de baptismo et eius effectu*, III, 42) docet valere baptismum illius qui ficte, idest ore consentiens sed corde dissentiens, accedit ad baptismum. « Propter quod, ait laudatus Pontifex, inter invitum et invitum, coactum et coactum, alii non absurde distinguunt: quod is qui terroribus atque suppliciis violenter attrahitur, et, ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit sacramentum, talis, *sicut et is qui ficte ad baptismum accedit*, characterem suscipit christianitatis impressum ».

4º Accedit Glossa (in cap. 3, *de baptismo*, v. *Perdurare*) quae ait: « Illi (ficti) ore exprimunt, licet corde dissentiant, et ideo sacramentum recipiunt, quia Ecclesia dare intendit; sed tale sacramentum non prodest ad remissionem peccatorum, nisi cum fictio illa recesserit ».

Cum vero, aiunt patroni huius opinionis, a baptismate ad ordinationem merito argumentari liceat, deducendum inde est, ordinationem in casu validam esse.

Hanc sententiam amplectitur *Card. Gasparri* eamque veriorem habet (14).

3. Sententia fere communis tenet ordinationem esse nullam: idque affirmat in genere de receptione cuiuslibet sacramenti, et a fortiori de ordinatione. Haec sententia non solum probabilior, sed certa nobis videtur. Sane:

1º Certum est, in adulto ad valorem ordinationis requiri intentionem saltem habitualem i. e. *verum* consensum in sacramentum, et

(14) *Op. cit.* I, n. 643.

quidem *internum*, cum verus consensus natura sua internus sit seque exterius prodat verbis aut signis vel nutibus (15).

2° *Benedictus XIV* expresse docet in ordinando requiri intentionem internam et externam suscipiendi id quod Ecclesia intendit ab eo suscipi, sicut in ordinante requiritur intentio interna et externa faciendi id quod facit Ecclesia (16).

Id perspicue eruitur ex *Benedicti XIV* epist. « *Postremo mense* », 28 febr. 1747, §§ 47-51. Quare percipere minime valemus, cur *Card. Gasparri* hoc asserat: « Igitur si Cardinalis Lambertinus dum scribebat praeclarum opus *De sacrosancto Missae sacrificio*, nobis contrarius erat et communi sententiae favebat... Benedictus XIV, auctor cit. epist. *Postremo mense*, nobis potius favet, aut certe contrarius non est » (17).

Sane doctissimus Pontifex his verbis quaestionem de baptismo accurate praefinit: « Qui vultu, atque oculis, ac toto corpore ad modestiam composito, *voluntate tamen alienissima*, ad hoc sacramentum veniat... » (§ 47). Post amplam discussionem, ita pergit: « Examen porro si haberi debeat de adulti *proposito* aut *voluntate*, cum baptismum accepit, is profecto est ante ceteros audiendus et interrogandus... Fieri enim potest (nec casus sane hic metaphysicus est), ut ipso in actu intentionem habuerit sufficientem, diabolicis deinde stimulis incitatus et dictus... de intentione interrogatus nigrum pro albo, ut inquiunt, repraesentet... Quod si nulla sit reliqua dubitatio planeque constet hac luce clarius, *adulto baptismum accipiendi nullam prorsus fuisse voluntatem aut intentionem*, nil restat aliud, quam eumdem et hortari et admonere, ut rite id faciat, quod iam irrito fecit et suscipiat *absolute* ac *libere* sacramentum; ac si obstinate repugnet, tum nihil aliud superest, nisi ut remittatur » (§§ 50, 51).

Igitur iuxta *Benedictum XIV* adultus, qui externe ritum sacramentalem suscipit, sed nullam habet voluntatem seu intentionem, *invalide* baptizatur. Quod autem de baptismo dicitur, de ordinatione quoque dicendum est.

3° Can. 1086, loquens de matrimonio, expresse docet internum animi consensum *praesumi* conformem verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis; simul aperte innuit externam manifestationem consensus nullatenus excludere semper et necessario internum dissensum. Quare accidere potest, quod quis, ut utamur verbis iam relatis *Benedicti XIV*, « vultu atque oculis ac toto corpore ad modestiam composito, *voluntate tamen alienissima* » nuptias contrahat; hic profecto

(15) S. Thom., *Suppl.* q. 45, art. 4; Billuart, *De sacram. in communi*, diss. VI, art. 1, De Lugo, *De sacram. in genere*, disp. IX, sect. 7, n. 131; Lacroix, II, n. 2163; D'Annibale; III, n. 117; Franzelin, *De sacramentis in genere*, thes. XVII.
(16) *De sacrosanto Missae sacrificio*, lib. III, cap. 10, n. 11.
(17) *Op. cit.* II, n. 645.

nulliter atque irrito contrahit. Fatemur paritatem non exsistere inter matrimonium et ordinationem ceteraque sacramenta. Argumentum tamen plenam vim obtinet contra oppositae sententiae patronos, qui dicunt haberi in casu duas contrarias voluntates eamque ex iisdem praevalere quae exterius manifestatur.

4° S. Congregationi S. Officii sequens dubium propositum fuit: « Titius, dum Episcopus confert ei ordinem subdiaconatus, interna mentis intentione renuit, nec vult vere acceptare ordinem illum, nec contrahere obligationem perpetuae castitatis; deinde eodem prorsus modo ordinatur diaconus; denique ordinem presbyteratus accipit cum debita interna intentione, eumque ordinem vere et sincere acceptat. Quid agendum? ».

Die 2 mart. 1842 responsum fuit: « Ad E.mum Maiorem Poenitentiarium, ut Titium promotum ad presbyteratum *per saltum* dispenset a suspensione et irregularitate, et mandet ut *omissos* ordines subdiaconatus et diaconatus secrete recipiat a quocumque catholico Antistite extra tempora, non servatis interstitiis, et absque dimissoriis proprii Episcopi, in quibuscumque diebus festis, etiam continuis, et postea possit rite Missam in posterum celebrare, aliaque sacerdotalia munia valide et licite exercere » (18).

S. Congregatio S. Officii, secundum relatum responsum, censuit Titium *invalide* recepisse subdiaconatum et diaconatum, deficiente interna mentis intentione.

Aliud dubium propositum S. Officio, scil.: « L'Arcivescovo N. espone che un prete *buonissimo* della propria diocesi, ma *tormentato da scrupoli*, dubitando della propria fede nell'atto della ordinazione presbiterale, ricusò il suo consenso a ciascuna parte dell'ordinazione, proponendo così: « Affinchè io più tardi non abbia alcun dubbio sulla invalidità di questa mia ordinazione, dichiaro di non voler essere ordinato: la mia ordinazione avrà luogo un'altra volta; non osando uscir di chiesa, ora farò solo che sembri ai miei compagni di essere ordinato ». Coerentemente a questa intenzione, non proferì le parole della consacrazione, credendole essenziali alla validità dell'ordinazione; non intese ricevere la potestà di rimettere i peccati; avendo solo subìta la materiale imposizione delle mani del Vescovo ordinante; neppure intese di promettere obbedienza al Vescovo, volendolo poi fare un'altra volta, quando sarebbe di nuovo ordinato. Da fededegne informazioni intanto si ha che questi serbò condotta lodevolissima in tutto il tempo trascorso in Seminario ed *ardentemente desiderava il sacerdozio;* che il dì dell'ordinazione *vi andò di sua piena volontà*, e che il dì seguente alla ordinazione, *confortato dal confessore a disprezzare lo scrupolo*,

(18) *Collect. S. C. de Prop. Fide*, I, n. 946.

celebrò la sua prima Messa. Stante tutto ciò, l'umile oratore chiede se può considerarsi valida la detta ordinazione ».

S. Congregatio S. Officii die 28 nov. 1900 respondit: « Ordinationem esse iterandam ex integro sub conditione et secreto quocumque die, facto verbo cum SS.mo ut suppleat de thesauro Ecclesiae, quatenus opus sit, pro Missis celebratis in casu. SS.mus approbavit, ac gratiam benigne concessit » (19).

Ideo ordinatio praecipitur iteranda sub conditione, quia, attentis peculiaribus adiunctis, praesertim scrupulis candidati, certo non constabat defuisse revera intentionem seu voluntatem ordinem presbyteratus suscipiendi.

5º Argumentum praecipuum oppositae sententiae est Decretalis *Maiores* Innocentii III (c. 3, X, *de baptismo et eius effectu*, III, 42), de qua supra.

At si res accurate perpendatur, liquido apparet nihil ex illa Decretali erui posse quod nostrae doctrinae adversetur, imo potius contrarium. Sane Innocentius III reiicit eorum sententiam, qui dicunt, « quod sacramenta, quae per se sortiuntur effectum, ut baptismus et ordo ceteraque similia, non solum dormientibus et amentibus, sed *invitis* etiam et *contradicentibus*, etsi non quantum ad rem, quantum tamen ad characterem conferuntur... *quamvis non ore, corde tamen dissentiunt*, recipiant sacramentum » (20).

Sedulo attendantur verba: « *quamvis non ore, corde tamen dissentiunt* »; ex quibus liquet spectandum esse dissensum *internum*, nec sufficere voluntatem exterius manifestatam. Postea addit: « Propter quod inter invitum et invitum, coactum et coactum alii non absurde distinguunt, quod is, qui terroribus atque suppliciis violenter attrahitur, et, *ne detrimentum incurrat*, baptismi suscipit sacramentum, talis quidem... characterem suscipit ». Hic sermo est de eo qui metu gravi inducitur ad sacramentum suscipiendum, scil. de eo qui « *ne detrimentum incurrat* », sacramentum recipit. Porro metus gravis, ut supra dictum est (n. **359**), non tollit voluntarium; ideoque metu gravi coactus valide ordinatur. Iterum, ad doctrinam confirmandam atque illustrandam, addit Pontifex: « Ille vero, qui *numquam consentit*, sed *penitus contradicit*, nec rem, nec characterem suscipit sacramenti ».

Praeterea, ad Decretalem *Innocentii III* quod attinet, haec animadvertenda: *a*) Papa sententiam aliorum *refert*, quin illi subscribat in omnibus; *b*) *fictio*, de qua ipse loquitur, intelligenda est de fictione *dispositionum*, scil. fidei et contritionis, non autem de fictione *intentionis* seu *voluntatis*; *c*) iam ab

(19) *Collect. S. C. de Prop. Fide*, II, n. 2096.
(20) Edit. Friedberg, Lipsiae 1881, col. 646.

initio Glossatores atque imprimis Innocentius IV in celebri suo Commentario verba Innocentii III interpretati sunt iuxta sensum modo expositum (21).

6º Fundamentum, quo nititur contraria opinio, de praevalentia scil. *externae* manifestationis *vero* consensui *interno*, contradicit ipsis principiis philosophicis iurisque naturalis de actibus humanis, nimirum de intellectu et voluntate. Id evidenter confirmat can. 1086, de quo supra.

ARTICULUS III.

De conditionibus requisitis in subiecto ad licitam ordinationem.

362. Conditiones in genere. — 1. Sunt istae: 1º vocatio divina; 2º recepta sacra confirmatio; 3º status gratiae; 4º mores ordini recipiendo congruentes; 5º aetas canonica; 6º debita scientia; 7º ordinum inferiorum susceptio gradatim facta; 8º observatio interstitiorum; 9º titulus canonicus; 10º immunitas ab irregularitatibus aliisve impedimentis (can. 968, § 1, 974, § 1).

2. Pro iis qui promovendi sunt ad episcopatum peculiaria requisita postulantur (can. 974, § 2), de quibus suo loco.

3. Complures ex iis conditionibus comprehenduntur nomine *vocationis clericalis* (1).

363. Quid sit vocatio clericalis. — 1. Circa genuinum vocationis clericalis conceptum plures sunt Doctorum sententiae.

Prima tenet vocationem consistere in quadam singulari propensione ad statum ecclesiasticum, « quae si dulcis, si constans, si fortis, nonnisi a Deo esse potest ».

Iuxta *Olier*, vocatio est « l'inclination et le mouvement de Dieu qui porte toute l'âme et qui l'incline à cette divine profession, non par

(21) Cfr. Wernz, II, n. 82; Many, *op. cit.* n. 313; D'Annibale, III, n. 257; Franzelin, *De sacram. in genere*, thes. XVII, etc.

---

(1) Cfr. Lahitton, *La vocation sacerdotale. Traité théorique et pratique*, Paris 1913; Olier, *Traité des saints ordres*, Paris 1817; Kroust, *Institutio clericorum*, Paris 1806; Lamothe-Tenet, *Les saints ordres*, Paris 1883; Brancherau, *De la vocation sacerdotale*, Paris 1895; Hurtaud, *La vocation au sacerdoce*, Paris 1911; Vermeersch, *De vocatione religiosa et sacerdotali*, p. 50 ss., ed. 2a; Salsmans, in *Nouvelle Revue théol.*, 1922, p. 42 ss.; Raus, *La doctrine de S. Alphonse sur la vocation et la grâce en regard de l'enseignement de S. Thomas et des prescriptions du Code. Etude théologique-canonique*, Lyon-Paris, 1926; Mulders, *La vocation au sacerdoce*, p. 45 ss.

sentiment ni par saillie ou par différentes reprises; mais par empire, par état, et par consistance immuable en son fond » (2).

Secunda censet vocationem reponendam esse in peculiari Dei motione, qua quis suaviter et constanter allicitur ad statum sacerdotalem amplectendum, simulque in recta intentione ceterisque animi et corporis qualitatibus, quibus candidatus ornatus sit oportet, ut ministerium ecclesiasticum rite et fructuose exercere valeat.

Tertia dicit vocationem consistere in canonica idoneitate candidati, quatenus is omnia requisita habeat, quae postulantur ad ministerium sacerdotale rite suscipiendum atque exercendum.

Quarta existimat, initialiter et antecedenter consistere in vocatione divina, consequenter et formaliter in vocatione Episcopi seu in admissione ad statum ecclesiasticum ab eo canonice facta.

Quinta asserit, constare hisce elementis, scil. divina vocatione, recta intentione, vitae probitate et animo clericandi.

Sexta tenet, veram et proprie dictam vocationem clericalem, specifice et formaliter sumptam, consistere in canonica admissione ad statum ecclesiasticum facta ab Episcopo.

Patroni huius sententiae nituntur praesertim verbis *Catechismi Romani*, qui ait: « Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesiae ministris vocantur » (3).

Septima censet, vocationem *adaequate* sumptam constare triplici elemento, scil. speciali vocatione ex parte Dei, canonica idoneitate ex parte candidati, quatenus is omnibus animi et corporis fulgeat qualitatibus ad ministerium sacerdotale rite exercendum requisitis, et admissione ad statum ecclesiasticum ex parte Episcopi.

364. 2. Postrema sententia praeferenda est, utpote quae tradit *adaequate* conceptum et naturam vocationis clericalis, omnibus elementis constitutivis accurate indicatis, tam intrinseco quam extrinseco, cum subiectivo tum obiectivo.

Unaquaeque ex relatis sententiis verum continet, sed *adaequatum* vocationis sacerdotalis conceptum minime tradit, si res theologice et canonice spectetur.

Quod attinet ad verba *Catechismi Romani* superius relata, quae tanti faciunt nonnulli, et forte plus aequo (4), animadvertendum est, ea nullatenus

(2) *Traité des saints ordres*, p. 159, Paris 1817.
(3) *De ordine*, n. 3.
(4) Cfr. Lahitton, *op. cit.*, pagg. 11, 94, 97, 125 ss.; Pègues, in *Revue Thomiste*, juin 1911, p. 405.

excludere vocationem divinam et qualitates peculiares ad sacerdotium requisitas. Verba intelligenda sunt hoc sensu, scil. quod nemo potest privata auctoritate se intrudere in ministerium ecclesiasticum, sed ius eum admittendi competit Episcopo seu legitimo Superiori ecclesiastico.

Id manifesto liquet ex contextu. Ait enim *Catechismus* (l. c.): « Huius igitur tanti officii onus nemini *temere* imponendum est, sed iis tantum, qui illud *vitae sanctitate, doctrina, fide, prudentia* sustinere possint. Nec vero *quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron.* Vocari autem a Deo dicuntur qui a legitimis Ecclesiae ministris vocantur: *nam, qui in hoc ministerium seipsos arroganter inferunt atque intrudunt*, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit: *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant* ».

365. An et quodnam discrimen exsistat inter vocationem clericalem et religiosam. — 1. Alia profecto est vocatio ad statum religiosum, alia ad statum clericalem. Hic sane non ordinatur aut unice aut saltem praecipue ad personalem sanctificationem, sed potissimum ad alios sanctificandos. Dum e contra status religiosus primario et per se ordinatur ad sodalium perfectionem evangelicam procurandam (cfr. can. 487, 488, 1°).

2. Num requiratur vocatio quaedam *specialis* ad statum religiosum, controvertitur. Dissensus Doctorum potius in verbis quam in re consistit. Nam tota quaestio huc spectat, quid *generalis*, quid *specialis* vocationis nomine veniat.

Nonnulli censent praescriptum can. 538 excludere vocationem *specialem*, cum de ea nulla fiat mentio, sed solum de recta intentione, de carentia impedimentorum ac de idoneitate (5).

Sed minus recte. Nam *recta intentio* aut confunditur cum vocatione *speciali* aut eam necessario praesupponit. Igitur dicendum, etiam ad statum religiosum requiri aliquam vocationem *specialem*, quae consistat in peculiari motione gratiae divinae saltem per rectam intentionem manifestata (6).

366. Vocatio divina. — 1. Nomine *vocationis divinae* ad statum clericalem intelligitur actus supernaturalis providentiae, quo Deus aliquos prae aliis eligit ad statum ecclesiasticum, munit gratiae auxiliis eosque peculiaribus congruisque exornat dotibus tam animi quam corporis atque ita eos apte praeparat ad sacrum ninisterium digne obeundum.

(5) Prümmer, *Manuale iuris canonici*, q. 200.
(6) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, II, n. 507; Vermeersch, *De vocatione religiosa et sacerdotali*, p. 20 ss.; Raus, *La doctrine de S. Alphonse sur la vocation et la grâce etc.*, p. 30 ss.; Maggiolo, *La vocazione religiosa secondo S. Tommaso*, p. 277 ss.

2. Vocatio ad statum clericalem respicit omnes gradus sacrae hierarchiae usque ad presbyteratum inclusive, adeo ut non detur vocatio divina ad peculiarem gradum terminative, secundum ordinariam oeconomiam divinae providentiae; nam in praesenti Ecclesiae disciplina, omnes gradus ordinantur ad presbyteratum, utpote via et praeparatio ad illum.

3. Vocatio divina non aufert humanam libertatem, nec solet esse absoluta. Quare potest interdum effectum non sortiri, vel propter culpam ipsius personae vocatae aut aliorum, vel absque culpa.

Ex parte Dei potest esse aut *imperativa* aut *invitativa* seu *adhortativa*. Illa habetur, quando Deus ita vocat quempiam ad statum clericalem, ut obligationem parendi imponat; haec adest, cum Deus invitat quidem ad statum clericalem amplectendum, sed strictam obligationem illum suscipiendi nullatenus imponit.

367. Necessitas vocationis divinae. — S. Scriptura eam diserte postulat.

S. Paulus ait: « *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu* » (7).

Ipse Christus docet: « *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium* » (8).

Et alibi dicit: « *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos... ut fructum afferatis, et fructus vester maneat* » (9).

Iterum idem Christus ait: « *Rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam* » (10).

Hinc est, quod Apostoli, cum agebatur de alio subrogando in locum Iudae, ita deprecati sunt Deum: « *Tu, Domine... ostendis quem elegeris* » (11).

368. SS. Patres et **Doctores** expresse loquuntur de necessitate divinae vocationis.

S. Leo M. ait: « Cessante privilegio patrum, et familiarum ordine praetermisso, eos rectores Ecclesia accipit, *quos Spiritus Sanctus praeparavit;* ut, in populo adoptionis Dei, cuius universitas sacerdotalis atque regalis est, non praerogativa terrenae originis obtineat unctionem, sed *dignatio caelestis gratiae gignat antistitem* » (12).

S. Gregorius M., allatis verbis Osee (VIII, 4): « Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exstiterunt, et ego ignoravi » sic pergit: « Ex se namque, et non ex arbitrio summi rectoris regnant, qui, nullis fulti virtutibus, *nequaquam divinitus vocati*, sed sua cupiditate accensi, culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur » (13).

S. Bernardus, contra eos qui non vocati divinis ministeriis se mancipant, hisce utitur gravissimis verbis: « Unde tantus praelationis ardor? unde ambitionis impudentia tanta? unde vesania tanta praesumptionis humanae? Audetne quis vestrum terreni cuiuslibet reguli, non praecipiente, aut etiam prohibente eo, occupare ministerium, praecipere beneficia, negotia dispensare? » (14).

(7) Hebr, v, 4.
(8) Ioan. x, 1.
(9) Ioan. xv, 16.
(10) Luc. x, 2.
(11) Act. I, 24.

369. Instructio S. Congregationis de Sacramentis diei 27 dec. 1930, a Pio XI rata habita et confirmata (cfr. n. **390**), plura habet de *vocatione divina*, eaque diserte et luculenter tradita.

Praecipua capita, maximi equidem momenti, quae ex praelaudata Instructione eruuntur, sunt ista:

1º Vocatio sacerdotalis non est confundenda cum admissione ad statum ecclesiasticum facta ab Episcopo. Dicitur sane, sedulo cavendum ne admittantur ad ordines suscipiendos ii, in quibus reperitur defectus « sacerdotalis vocationis » (§ 1, n. 1).

2º Ad statum clericalem amplectendum requiritur vocatio divina seu sacra, quae probe distinguenda est a vocatione seu admissione ex parte Episcopi.

« Ne ad tonsuram et minores ordines admittantur ii, qui sacerdotio fungendo non sint apti, seu *a Deo non sint vocati* » (§ 1, n. 3).

« Quoties Episcopus, antequam quis ad diaconatum aut ad sacerdotium initietur, pro certo habeat... *ipsum sacra* revera *vocatione esse destitutum*, S. Sedem adire non omittat » (§ 3, n. 3).

3º Ipse candidatus testificari debet de sua vocatione. Nam in declaratione propria manu subsignanda candidatus, inter alia, testari tenetur, se ordinem sacrum sponte et libere exoptare et velle, « *cum experiar et sentiam a Deo me esse revera vocatum* ».

370. Motiva peculiaria id confirmant. 1º Ministerium ecclesiasticum exigit natura sua peculiaria gratiae auxilia, ut cum fructu

(12) Serm. III, n. 1; *P. L.* LIV, 145.
(13) *Liber Regulae pastoralis*, part. I, c. 1; *P. L.* LXXVII, 14.
(14) *Tract. de convers. ad clericos*, cap. XIX.

exerceri possit. Porro huiusmodi auxilia Deus iis tantum vel saltem praesertim concedit, qui revera vocati fuerint, non autem iis qui audent contra Dei voluntatem se divinis mancipare ministeriis.

2° Status sacerdotalis non potest digne et laudabiliter exerceri sine congruis dotibus animi et corporis. Atqui istae dotes sunt donum Dei, quod vocatis conceditur, non ceteris, saltem secundum ordinariam divinae providentiae oeconomiam. Huc spectant verba S. Pauli: « *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* » (15).

3° Sacerdos fungitur munere mediatoris inter Deum et homines, iuxta illud: « *Omnis Pontifex pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia* » (16) et illud: « *Pro Christo legatione fungimur* » (17). Porro nemo potest se ingerere in dispensationem mysteriorum Dei, intercedere apud divinam misericordiam, officium mediatoris exercere, nisi rite vocatus et admissus fuerit ab ipso Deo, a quo pendet nostra reconciliatio.

4° Status sacerdotalis gravissimas secumfert obligationes, quae per totam vitam vix aut ne vix quidem possunt fideliter adimpleri absque auxiliis specialibus. Atqui Deus gratiam sufficientem nemini denegat, auxilia autem specialia nonnisi vocatis tribuit, saltem iuxta ordinariam suae providentiae oeconomiam.

371. Signa vocationis. — 1. Alia sunt *ordinaria*, alia *extraordinaria*. Haec possunt esse miraculosa et non miraculosa, prout excedant necne consuetum et ordinarium modum naturae operandi. Huiusmodi est v. g. visio, apparitio, vox aliudve simile signum, quo Deus suam voluntatem expresse manifesteque ostendit. Ita vocati fuerunt *S. Paulus*, *S. Ambrosius*, *S. Gregorius M.*, etc.

Signa extraordinaria, ipsa eorum natura perspecta, rarissime occurrunt. Generatim loquendo, nemo existimare debet se huiusmodi ratione vocari ad statum clericalem amplectendum.

Signum ordinarium est supernaturalis animi sensus, quo homo movetur ad amplectendum statum ecclesiasticum ratione Dei gloriae et proximorum salutis procurandae.

Quae supernaturalis invitatio est interna et subiectiva, cum fundamento tamen in re, quamvis non sit sensibilis, eamque comitantur alia indicia, nempe ardens in Deum et proximum amor, studium et cura rerum sacrarum, etc.

(15) I Cor. III, 7.
(16) Hebr. v, 1.
(17) II Cor. v, 20.

Inclinatio debet esse constans et satis vehemens. Consistere potest cum affectibus contrariis, cum tentationibus diuturnis et gravibus, cum timore suscipiendi statum cui onera gravia incumbunt.

Non sufficit tamen praedicta inclinatio. Accedere debet recta intentio (cfr. n. 376), congruae dotes, praesertim congrua scientia et peculiaris vitae sanctitas, carentia irregularitatis et impedimenti vel dispensatio rite obtenta super iisdem.

Instructio S. C. de Sacramentis diei 27 dec. 1930 iubet, ante sacram ordinationem inquirendum esse « *de singularibus vocationis signis, uti sunt pietas, modestia, castitas, de propensione ad sacras functiones, de studiorum profectu, de bonis moribus* » (§ 2, n. 5).

2. Vocatio potest esse dubia, probabilis, moraliter certa. Ut certa sit, requiritur — praeter inclinationem ad statum ecclesiasticum, dotes animi et corporis, carentiam irregularitatum et impedimentorum — admissio legitimi Superioris scil. Episcopi, qui iudicet candidatum esse necessarium aut utilem.

Hac ratione quis procedere debet, ut sibi constet de vocatione. Imprimis effusis precibus a Deo lumen humiliter postulet ad cognoscendam eius voluntatem ipsamque cognitam ultro amplectendam. Dein conscientiam suam maxima sinceritate moderatori spiritus aperiat, quaelibet cordis sui abscondita ingenue manifestans. Quibus praemissis, si moderator spiritus iudicium ferat pro vocatione, candidatus petere potest ut admittatur ad ordines suscipiendos; et si, facto scrutinio, ab Episcopo admittatur, iam satis constat de vocatione: quare candidatus tranquillus accedere potest ad ordines recipiendos.

Si, e contra, moderator spiritus non ferat iudicium favorabile pro vocatione asseratque Titium non esse vocatum, ipse illius sententiam sequi tenetur, etsi forte aliter sentiant rector Seminarii, parochus, Episcopus aliive.

372. Quid faciendum si dubitetur de vocatione. — In dubio de vocatione, ita distinguendum:

1° Si dubium sit mere subiectivum ex parte candidati, quippe qui vexatur scrupulis et anxietatibus, spernendum est, adeo ut, ceteris conditionibus universim exsistentibus, licite ordines suscipere valeat.

2° Si dubium oriatur ex vitiosis habitibus nondum eradicatis aut ex peccatis contra castitatem, in praxi diiudicandum pro non vocatione, ita ut candidato nullatenus liceat, dubio perdurante, ad ordines suscipiendos accedere.

3° Si ex alio capite oriatur dubium, v. g. ex incertis animi et corporis congruis qualitatibus, Titius potest tuta conscientia recipere primam tonsuram et ordines minores, ita tamen ut interea divinam voluntatem melius scrutetur, pietatis exercitia ferventius excolat, virtutes studiose exerceat. Quod si, his non obstantibus, dubium adhuc supersit nec deponi possit secundum regulas christianae prudentiae, Titius ad ulteriores ordines licite ascendere nequit.

Divinae providentiae oeconomia ea est, ut per aliorum ministerium Dei voluntatem cognoscamus. Sane Paulo roganti: « *Domine, quid me vis facere?* », Deus illum ad Ananiam mittit: « *Et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere* » (18).

Et Cornelio Centurioni dicitur: « *Accersi Simonem: hic dicet tibi quid te oporteat facere* » (19).

373. Sancti Patres id manifesto confirmant tum exemplo, tum doctrina. *Exemplo*, quatenus statum clericalem declinarunt, donec per legitimos Pastores divinam voluntatem perspectam habuerunt; *doctrina*, quatenus ecclesiasticas dignitates fugiendas esse pronuntiarunt, easque tunc solum esse acceptandas, cum ab iis, qui locum Dei tenent ipsiusque voluntatem manifestant, imponantur.

Ratio ipsa idem aperte confirmat. Sacerdotium perfectionem exigit eamque praesupponit. Porro, ut ait *Angelicus* (20), praesumptionem sapit quod aliquis se perfectum existimet, et saepe fallitur homo circa ea quae ad se ipsum pertinent, et censet se bona habere quibus revera destituitur.

Quare aliorum consilium exquirere debet, qui suam vocationem tuto explorare cupit.

Huiusmodi exploratio in foro interno fit a confessario seu a moderatore spiritus; in foro externo fit ab Episcopo et ab iis qui vices ipsius gerunt, nempe a rectore Seminarii, a parocho aliove sacerdote cui forte candidatus fuerit commissus.

374. Valor et necessitas admissionis candidati ex parte Episcopi. — 1. Iudicium ultimum et auctoritativum de candidati admissione ad ordines aut reiectione, uni reservatur Episcopo, qui in eo ferendo, praeter cetera quae immediate personam candidati respiciunt, prae oculis necessario habere debet etiam necessitatem vel utilitatem Ec-

(18) Act. IX, 6.
(19) Act. X, 5.
(20) *Summa theol.* 2-2, q. 185, art. 1, ad 2.

clesiae (cfr. can. 969, § 1; Conc. Trid. Sess. XXIII, cap. 16 *de ref.*).

Huc spectat declaratio Commissionis Cardinalium, a Summo Pontifice approbata. Sane Pius X die 26 iun. 1912 sententiam probavit, quam specialis Cardinalium Commissio hisce verbis dederat de libro cl. J. Lahitton *La vocation sacerdotale* inscripto:

« Opus praestantis viri Iosephi canonici Lahitton, cui titulus *La vocation sacerdotale*, nullo modo reprobandum esse; imo, qua parte adstruit:

« 1° Neminem habere unquam ius ullum ad ordinationem antecedenter ad liberam electionem Episcopi;

« 2° Conditionem, quae ex parte ordinandi debet attendi, quaeque *vocatio sacerdotalis* appellatur, nequaquam consistere, saltem necessario et de lege ordinaria, in interna quadam adspiratione subiecti, seu invitamentis Spiritus Sancti, ad sacerdotium ineundum;

« 3° Sed e contra, nihil plus in ordinando, ut rite vocetur ab Episcopo, requiri quam rectam intentionem simul cum idoneitate in iis gratiae et naturae dotibus reposita, et per eam vitae probitatem ac doctrinae sufficientiam comprobata, quae spem fundatam faciant fore ut sacerdotii munera recte obire, eiusdemque obligationes sancte servare queat: esse egregie laudandum » (21).

2. Inde minime sequitur, ut nonnulli immerito affirmant, vocationem divinam non requiri, proindeque admissionem factam ab Episcopo constituere ipsam vocationem sacerdotalem seu cum ea identificari. Sunt res omnino distinctae.

Quare, cum iis quae suprema auctoritate R. Pontificis tradit Instructio S. C. de Sacramentis (n. **369**, 3°), nequaquam videntur posse conciliari quae habet *Pègues* et quae sua facit *Lahitton:* « La vocation sacerdotale n'existe que lorsque l'évêque, ou ses représentants officiels appellent: *elle est vraiment constituée par cet appel...* La vocation *pure* et *simple, la vocation au sens plein et formal et actif, c'est l'acte officiel de l'évêque* ou de ses représentants authentiques invitant à marcher à l'ordination. *Voilà la vocation divine au sacerdoce*, la *vocation sacerdotale simpliciter* » (22).

375. Utrum admissio ex parte Episcopi praesupponat idoneitatem candidati; an potius eam conferat vel saltem eiusdem certum signum sit. — 1. Haec quaestio est maximi momenti ad genuinum conceptum vocationis intelligendum, atque ad omnia et singula eiusdem elementa

(21) *Epist. Secret. Status ad R. P. D. Carolum M. A. De Cormont, Episcopum Aturensem, 2 iul. 1912* (*Acta Apost. Sedis*, IV, p. 485).
(22) Pègues, in *Revue Thomiste*, juin 1911, p. 405; Lahitton, *op. cit.* p. 124 s.

constitutiva rite percipienda. Nonnulla de hac re apud quosdam auctores, v. g. penes *Lahitton*, minus exacte vel saltem minus accurate exposita reperiuntur.

2. Episcopi admissio procul dubio idoneitatem ad statum clericalem, scil. scientiam, pietatem, bonos mores etc., nullatenus confert. Hinc est quod ex can. 973, « prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt... quos *merito coniicere liceat* aliquando dignos futuros esse presbyteros... Episcopus sacros ordines nemini conferat *quin ex positivis argumentis moraliter certus sit de eius canonica idoneitate* ».

Instructio S. Congregationis de Sacramentis diei 27 dec. 1930 clare et expresse id confirmat (§ 1, n. 1-3, § 2, n. 4-6, § 3, n. 1-4). Supervacaneum ducimus singula verba referre, cum sint complura, et integer textus Instructionis allegetur (n. **390**).

3. Episcopi admissio non est signum *certum* idoneitatis. Quare immerito plane quis existimaret, se tuta conscientia, posita vocatione ex parte Episcopi, posse statum clericalem, praesertim ordines sacros suscipere, si recta intentione careret, aut turpes amores foveret, aut alio impedimento laboraret.

Huc spectant verba *S. Thomae*, qui docet: « *Subditus non tenetur ei* (Archiepiscopo) *obedire ad suscipiendum* episcopatum, vel etiam *sacros ordines, si sit irregularis* » (23).

4. Episcopi admissio praesupponit necessario idoneitatem canonicam candidati, quatenus ipse iis qualitatibus se ornatum exhibeat, « quae ad rite, sancte ac fructuose ministerium sacerdotale exercendum hodie requiruntur » (Instructio S. C. de Sacram. § 1, n. 2).

Quare can. 973, § 3 statuit ordines sacros nemini esse conferendos, quin Episcopus « moraliter certus sit de eius canonica idoneitate ».

376. Recta intentio et propositum omnes ordines usque ad presbyteratum recipiendi. — 1. *Recta intentio* est unum ex praecipuis signis ordinariis vocationis. In eo consistit, quod candidatus per ordinum susceptionem seu per ministerium ecclesiasticum sibi consequendam proponat gloriam Dei et propriam ac proximi salutem. Sane finis operantis fini operis conformis sit oportet. Porro finis operis in casu, scil. status clericalis, est gloria Dei propriaque ac proximi salus. Qui finis, ut patet, ac propterea intentio, supernaturalis est.

Si quis accedit ad ordines suscipiendos, hoc fine excluso, alioque humano motivo unice permotus, *per se* mortaliter peccat, quia gravis

(23) *Summa theol.* 2-2, q. 185, art. 2, ad 2.

habetur deordinatio. Si quis, praeter finem supernaturalem, ob oculos habeat alium quoque finem humanum honestum, v. g. succurrendi familiae indigenti ex reditibus beneficialibus, non peccat, dummodo hic finis sit mere secundarius, alter principalis.

Si una cum intentione supernaturali concurrat finis humanus plus minusve deordinatus, ex. gr. desiderium honoris, commodi temporalis etc., culpa procul dubio adest, eaque gravior aut levior prout finis humanus principalis vel secundarius sit, plus aut minus rectus (24). In praxi, curandum omnino est, ut quis *recta intentione eaque tantum permotus* ad ordines suscipiendos accedat.

2. Licetne ordines et nominatim episcopatum desiderare?

S. Paulus ait: « *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* » (25). Plures docent peccare et quidem graviter eum, qui episcopatum desiderat. Quomodo igitur intelligenda sunt verba Apostoli?

Ad rem *Benedictus XIV* in Const. « *Inclitum* », 12 april. 1753, dicit: « Nec unusquisque ignorare debet a peccati culpa immune non esse desiderium ipsum episcopatus, quia quamvis desiderium aliis iuvandi laudabile est, tamen cum adiumentum praestari non valeat sine ipsa episcopatus sublimitate, ut plurimum ex vitio insitae praesumptionis ortum habet ».

Et *S. Thomas* docet: « In episcopatu tria possunt considerari. Quorum unum est principale et finale, scilicet episcopalis operatio per quam utilitati proximorum intenditur, secundum illud *Ioan. ult.*, 17: *Pasce oves meas.* Aliud autem est altitudo gradus, quia Episcopus super alios constituitur, secundum illud *Matth.* XXIV, 45: *Fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Tertium autem est quod consequenter se habet ad ista, scilicet reverentia et honor et sufficientia temporalium, secundum illud *I Tim.* V, 17: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.*

« Appetere ergo episcopatum ratione huiusmodi circumstantium bonorum manifestum est quod est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel ad ambitionem... Quantum autem ad secundum, scilicet ad celsitudinem gradus, appetere episcopatum, est praesumptuosum... Sed appetere proximis prodesse, est secundum se laudabile et virtuosum. Verum quia prout est episcopalis actus, habet adnexam gradus celsitudinem, praesumptuosum videtur quod aliquis praeesse appetat ad hoc quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente... Potest tamen absque praesumptione quilibet appetere talia opera facere, si eum contingeret in tali officio esse, vel etiam se esse dignum ad talia opera exsequenda, ita quod opus bonum cadat sub desiderio, non autem primatus dignitatem » (26).

(24) S. Alph. VI, n. 785; Hallier, part. I, sect. 3, cap. 2, § 5, n. 32.
(25) I Tim. III, 1.
(26) *Summa theol.* 2-2, q. 185, art. 1.

Hinc patet sensus verborum S. Pauli. Apostolus laudat desiderium operis episcopalis, quatenus hoc a celsitudine gradus et a commodis temporalibus seiunctum et separatum consideretur (quae seiunctio ac separatio practice valde difficilis videtur), atque statim requisita in Episcopo memorat: « *Oportet autem Episcopum irreprehensibilem esse...* ».

3. Requiriturne in candidato, qui primam tonsuram vel ordines minores suscipit, intentionem suscipiendi quoque ordines sacros atque ipsum presbyteratum?

Inter ius Codicis et ius praecedens datur aliquod discrimen. Nam *Concilium Trid.* (27) mandat ne « prima tonsura initientur... (ii) de quibus *probabilis coniectura* non sit, eos non saecularis iudicii fugiendi fraude, sed *ut Deo fidelem cultum praestent*, hoc vitae genus elegisse ».

Praeterea idem Concilium (l. c. cap. 11) iubet: « *Nemo iis* (ordinibus minoribus) *initietur, quem non scientiae spes maioribus ordinibus dignum ostendat* ».

Can. 973, § 1 statuit: « *Prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt, qui propositum habeant ascendendi ad presbyteratum* et quem merito coniicere liceat aliquando dignos futuros esse presbyteros ».

Igitur candidatus, qui accedit ad primam tonsuram et ordines suscipiendos, debet, ex vigenti disciplina, habere *propositum* seu *intentionem* ascendendi ad presbyteratum; nam prima tonsura ceterique ordines sunt *gradus* ad sacerdotium. Ante Codicem, ut quis prima tonsura et ordinibus minoribus initiari posset, requirebatur et sufficiebat ut *aliqua spes* affulgeret quod ad ordines maiores esset pro tempore ascensurus (28).

Quare *S. Alphonsus* docebat: « Certum et commune est non peccare graviter, etiamsi quis suscipiat ordines maiores et non intendat suscipere sacerdotium, ut recte dicunt Laym., Salm. et Ex. et alii passim... Ratio est, quia quilibet ordo confertur ad hoc ut ordinatus inserviat Deo, proprium munus exercendo; *sufficit igitur munus illud acceptare sine intentione ulterius progrediendi* » (29). Quae doctrina hodie, perspecto can. 973, § 1, admitti non potest.

Si candidatus primam tonsuram aliosque ordines suscipit sine intentione ascendendi ad presbyteratum, certe peccat. Item Episcopus, qui sciens candidatum carere huiusmodi proposito, eum nihilominus ordinat. *Per se* peccatum in casu esset grave. Episcopus ne in dubio quidem de proposito praefato ex parte candidati, potest eum licite ordinare.

(27) Sess. XXIII, cap. 4, *de reform.*
(28) Cfr. Gasparri, n. 653.
(29) Lib. VI, n. 785.

Confundendum tamen non est *propositum* cum *perseverantia in eo.* Nam licet Titius primam tonsuram et ordines susceperit cum intentione ascendendi ad presbyteratum, non ideo tenetur re vera ad illum ascendere, nec alios ordines forte nondum susceptos recipere. Variis de causis huiusmodi mutatio propositi accidere potest. Ex una parte, igitur, candidatus non tenetur superiores ordines recipere; ex alia parte nequit Episcopus eum cogere ad illos suscipiendos aut exercitium ordinum susceptorum hac de causa ipsi vetare (can. 973, § 2).

In huiusmodi casu tria suppetunt remedia:

1° Si Titius primam tonsuram tantum vel minores ordines susceperit et nolit perseverare in statu ecclesiastico, potest sua ipsius voluntate, praemonito loci Ordinario, ad statum laicalem *ipso iure* regredi ad normam can. 211, § 2.

2° Si ordinem sacrum subdiaconatus vel diaconatus susceperit nolitque perseverare in sua vocatione, potest petere dispensationem super oneribus clericalibus eaque impetrata reducitur ad statum laicalem.

3° Si velit perseverare in statu ecclesiastico omnesque obligationes clericorum proprias sancte religioseque servare, de quibus in can. 124-144, et ordines susceptos exercere, servatis servandis, id ipsi permissum concessumque est.

377. An moralis certitudo de vocatione necessaria sit, ut licite ordines conferri possint. — 1. Attento praescripto can. 973, §§ 1 et 3, probe distinguenda est collatio sacrorum ordinum a collatione primae tonsurae et ordinum minorum.

Pro sacris ordinibus conferendis, necesse est ut Episcopus « *ex positivis argumentis moraliter certus sit* » de canonica idoneitate, ideoque de vocatione candidati ad statum ecclesiasticum.

Pro prima tonsura et ordinibus minoribus requiritur et sufficit *fundata spes* vocationis, quatenus *merito* coniicere liceat candidatum aliquando dignum futurum esse presbyterum.

Ratio discriminis manifesta est, tum attenta diversitate et duratione vinculi atque obligationum, tum perspecta diversitate discretionis et conditionum, quae aliae sunt pro suscipiendis prima tonsura et ordinibus minoribus et aliae pro recipiendis ordinibus sacris.

2. Requiritur certitudo *moralis*, quia versamur in humanis, ea quippe quae omne dubium prudens in contrarium excludat omnino. Quae moralis certitudo solido fundamento niti debet, nimirum ex positivis argumentis seu ex variis signis vocationis, de quibus supra (n. **371**), eruenda est.

3. Episcopus gravi, imo gravissima obligatione tenetur hac in re, tum coram Deo tum coram dioecesi seu Ecclesia. Nam innumera mala eaque gravissima oriuntur ex promotione ad ordines sacros candidatorum qui vera careant sacerdotali vocatione. Scandalum, animarum detrimentum, dedecus status ecclesiastici aliaque id genus, inde profluunt, teste experientia!

Quare, ut merito animadvertit can. 973, § 3, Episcopus « *non solum gravissime peccat, sed etiam periculo sese committit alienis communicandi peccatis* », si sacros ordines conferat alicui quin moraliter certus sit de eius canonica idoneitate. Agitur enim de maxima responsabilitate coram Deo, Ecclesia et fidelibus, quam Episcopus ordinans contrahit.

Articulus IV.

De status clericalis susceptione.

378. Obligatio suscipiendi statum clericalem. — Qui moraliter certus est de sua vocatione tenetur statum clericalem suscipere, ne divinae voluntati se opponat.

SS. Patres exemplo et doctrina id aperte suadent.

S. Augustinus in epistola ad Eudoxium ait: « Vos autem, fratres, cohortamur in Domino, ut propositum vestrum custodiatis et in eo usque in finem perseveretis; ac si quam operam vestram mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum, qui vos regit... nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiae praeponatis; cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini, non inveniretis » (1).

Item *S. Athanasius* monachum Dracontium Manathum, qui episcopatum recusabat ob studium contemplationis et solitariae vitae, ob emissum iuramentum dignitates ecclesiasticas non acceptandi, ob occasiones et pericula peccandi, induxit ad munus episcopale acceptandum, contrariis rationibus, quibus ille permovebatur, reiectis ac refutatis (2).

Viri sancti sua agendi ratione hoc confirmant omnes. Nam honorem clericalem ipsi constanter et sincero animo recusarunt; sed ubi primum manifestam Dei voluntatem cognitam habuerunt, statim eidem obtemperandum humiliter existimarunt impositasque dignitates ecclesiasticas acceptarunt.

(1) Epist. 48ª (alias 81ª) ad Eudoxium; Migne, *P. L.* XXXIII, 188.
(2) Epist. *ad Dracontium*, n. 3; *P. G.* XXV, 526.

379. Num liceat recusare statum clericalem. — Si quis vocatus recuset statum clericalem amplecti, peccatne?

Si absoluta et imperativa Dei voluntas manifesta est eaque ut talis cognoscatur, graviter peccat qui illam sequi recusat (3). In praxi huiusmodi hypothesis rarissime verificatur.

Si praefata voluntas Dei absoluta et imperativa non innotescit, abest profecto grave praeceptum suscipiendi statum clericalem seu divinae voluntati obtemperandi.

Num adsit saltem praeceptum obligans sub levi, controvertitur. Alii affirmant, alii negant, alii dubitant (4).

Accuratius videtur sic distinguendum:

1° Alia est obligatio fori externi, alia fori interni. In foro externo, stricta obligatio procul dubio non exsistit, adeo ut Episcopus expressis verbis moneat promovendos ad subdiaconatum *liberos* esse ad saecularia vota transire, licet censeat certos esse de sua vocatione.

Id confirmatur responso S. Poenitentiariae diei 27 aug. 1829, quo declaratum fuit non esse cogendum ad suscipiendos sacros ordines clericum qui, etsi a suis Superioribus electus et a suo confessario dignus existimatus sacris ministeriis, renuit tamen eorum monitis obtemperare causa humilitatis vel timore inimicorum; nec etiam cogendum censuit diaconum ad suscipiendum presbyteratum (5).

2° Si vocatio est moraliter certa et nihilominus nolit quis clericalem statum suscipere, videtur saltem leviter peccare ratione caritatis erga se ipsum: *tum* quia se privat peculiaribus gratiae auxiliis, *tum* quia secundum doctrinam plurium Sanctorum, se exponit periculo damnationis.

Si vero motivum, propter quod status ecclesiasticus in praedicta hypothesi non suscipitur, sit minus honestum aut rationabile, ex. gr. vanitas aut cupiditas rerum mundanarum vel inordinatus affectus erga parentes, peccatum — ratione huiusmodi motivi — procul dubio exsistit.

3° Si vocatio moraliter certa non sit, nullum est peccatum; imo bene agit et laudandus plane qui, ea deficiente, statum clericalem suscipere non audet.

380. Quidnam de eo, qui certe vel dubie non vocatus sacram ordinationem susceperit. — 1. De eo qui non vocatus statum ecclesiasticum susceperit, variae distinctiones faciendae occurrunt.

(3) Cfr. Icard, *op. cit.* n. 318; Many, n. 82.
(4) Cfr. Icard, *l. c.*; Gasparri, I, n. 114.
(5) Vermeersch, *op. cit.* p. 27 s.

1° Is certe peccavit; et si promotus fuerit ad primam tantum tonsuram vel ad ordines minores, tenetur sub gravi recedere. Idem dicendum si fuerit quidem in Seminarium admissus, sed nondum primam tonsuram aut ordines minores susceperit: tenetur quippe e Seminario discedere.

2° Si certus de non vocatione ausus fuerit ordines sacros recipere, gravius certe peccavit (6).

3° De eo qui bonis moribus careat vide n. **409** s.

381. 2. Idem dicas de eo qui in dubio de vocatione aut sine debita investigatione divinae voluntatis ad sacros ordines suscipiendos accessit. Potestne ac debet iste recedere? Doctores, qui de huiusmodi casu agunt, ne verbum quidem faciunt de recessu, quia supponunt remedium nullum haberi. Hinc docent applicandum esse principium illud Sancti Augustini: *Fac ut voceris*. Addunt, consequenter, ordinato poenitentiam de gravi temeritate esse faciendam, orationi et mortificationi studiose incumbendum, onera ordinibus sacris adnexa fideliter implenda, opera virtutum naviter peragenda, ut speciale Dei auxilium impetrare valeat.

Hoc utique admittendum, si Titius fuerit sacerdotio iam initiatus, quia dispensatio a lege coelibatus ceterisque oneribus non conceditur iis qui promoti fuerint ad presbyteratum. Si, contra, subdiaconatum aut forte etiam diaconatum susceperit, consulendum omnino est eiusmodi ordinato ut, praevie petita et obtenta dispensatione a S. Sede, recedat ad statum laicalem redactus.

Ratio est, quia ex una parte dispensatio seu reductio ad statum laicalem hodie facile conceditur iusta gravique de causa non solum subdiaconis, verum etiam diaconis; ex alia parte valde difficile est quod is, qui sine vocatione ordines susceperit, possit fructuose et laudabiliter, sine scandalo et animarum detrimento, ecclesiasticum ministerium exercere.

382. An lex ecclesiastica seu Episcopus vel R. Pontifex cogere possit candidatum ad ordines suscipiendos. — 1. Quatuor habentur sententiae. Nonnulli negant absolute, affirmantes neminem invitum esse promovendum ad ordines.

Alii distinguunt inter ordines minores et maiores, censentes ad primam tonsuram et ordines minores suscipiendos posse quempiam induci, non autem ad ordines maiores, qui onera gravissima habent adnexa.

(6) Cfr. S. Alph. lib. III, n. 803; Habert, *De ordine*, part. III, cap. 1.

Porro nemo, aiunt, compelli potest invitus ad huiusmodi onera suscipienda.

Alii tenent Titium posse induci ad ordines suscipiendos, et allegant quaedam vetera exempla.

Demum nonnulli distinguunt inter coactionem proprie dictam et coactionem seu inductionem improprie dictam, quatenus Titius, qui prius erat invitus, congruis consiliis et adhortationibus fiat volens, ac praeterea et consequenter distinguunt inter varios casus et diversas hypotheses.

2. Prima opinio est vera sub uno respectu, falsa sub alio, prout coactio proprio et stricto sensu intelligatur an improprio tantum.

Secunda sententia, attenta disciplina hodie vigente, nititur falso supposito, quia tonsura et ordines minores illi tantum conferendi sunt, qui habet intentionem ascendendi ad ordines altiores. Quare — nisi sermo sit de R. Pontifice qui unus potest hanc disciplinam mutare — Episcopus aliusve Superior, si nequit compellere ad ordines maiores, ne ad minores quidem inducere valet.

Tertia opinio, quae absolute et simpliciter affirmat, sustineri non potest. De exemplis vero allatis, infra dicetur (n. **388**).

Quarta sententia, rite intellecta secundum explicationes statim dandas, vera est. Cfr. n. **386**.

383. Doctrina tenenda. — Doctrina tenenda his capitibus accurate proponi potest:

1° Nemo vere et proprie invitus compelli potest ad ordines sacros suscipiendos, imo ne ad ipsam quidem primam tonsuram vel ordines minores, perspecta disciplina hodie vigente. Igitur probe distinguendum inter *veram* seu *proprie dictam* coactionem, et coactionem *improprie dictam*.

2° Qui renuit suscipere ordines propter humilitatem vel scrupulos aliave motiva, prudenter et suaviter induci potest ad huiusmodi voluntatem mutandam, ita ut de invito fiat volens, de reluctante rite dispositus.

3° Clericus qui forte susceperit aliquod beneficium vel officium, cui adnexa sit obligatio recipiendi ordinem sacrum, potest induci ad huiusmodi ordinem suscipiendum. Nam eo ipso quod sponte acceptavit beneficium vel officium, sciens et volens acceptavit quoque obligationes adnexas, ideoque onus sibi imposuit ordinem sacrum suscipiendi. Quod si, mutata voluntate, nolit ordines maiores suscipere, debet beneficium vel officium dimittere.

4° Non est confundenda obligatio *moralis* cum obligatione *iuridica*. Quis, v. g. in casu necessitatis spiritualis, potest teneri etiam sub gravi ad ordines suscipiendos; inde tamen minime sequitur posse *vera* et *proprie dicta* coactione induci a Superiore ecclesiastico ad illos recipiendos.

5° Quinam sint tituli seu casus, quibus occurrentibus Titius teneatur ordines suscipere, statim dicetur.

384. An et quandonam quis teneatur ratione motivi extrinseci ordines sacros suscipere. — Dicimus ratione motivi extrinseci, scil. non *per se* i. e. ratione ipsius vocationis, sed *per accidens*, nempe ob causam peculiarem.

Huiusmodi causa seu motivum extrinsecum ad triplex hoc genus apte reduci potest, nimirum 1° *ad legem ecclesiasticam;* 2° *ad Ecclesiae necessitatem;* 3° *ad praeceptum Superioris.*

1° **Lex ecclesiastica.** Quandoque qui beneficium aut officium obtinet, tenetur iure communi aut particulari, interdum ex lege fundationis, ordinem sacrum, v. g. presbyteratum, suscipere. Iste dicitur *arctatus*. In hoc casu prae oculis habenda sunt quae supra diximus (n. **383,** 3°).

2° **Necessitas Ecclesiae.** Ob peculiaria temporum et locorum adiuncta, praesertim propter sacerdotum penuriam, necessitas Ecclesiae tanta esse potest, ut quis teneatur ordines suscipere. « Sicut enim, pro salute patriae, civis et miles aliquando tenentur ad heroica, ita a fortiori christianus, pro salute patriae spiritualis, teneri potest ad consilia et perfectiora servanda ». Ita Many (7). Quae verba caute et prudenter accipienda sunt, nec allatum exemplum civis et militis nimis urgendum est. Nam aliud est loqui de milite qui *sponte* militiae nomen dederit, aliud de eo qui *coacte* arma susceperit; item aliud est sermonem facere de conditione *precaria*, de statu *transeunte*, de *uno aliove* actu heroico, et aliud est loqui de *perpetua* vitae conditione quae per ordines sacros suscipitur.

Tres conditiones requiruntur, ut adsit in casu obligatio recipiendi ordines: *a*) ut exsistat vera necessitas spiritualis eaque gravis; *b*) ut huiusmodi necessitati nequeat alio modo apte consuli; *c*) ut Titius censeat se revera esse divinitus vocatum ad ordines suscipiendos.

3° **Praeceptum Superioris.** Imprimis iste Superior pro tota Ecclesia et pro omnibus fidelibus, ut patet, est R. Pontifex. Pro sua dioecesi suisque respective subditis est Episcopus, et pro subditis religiosis eorundem legitimus Superior.

De vi et legitimitate huiusmodi praecepti statim dicetur.

(7) *Op. cit.*, n. 82.

385. Vis et efficacia praecepti Superioris obligantis ad ordines suscipiendos. — 1. Quidam tenent R. Pontificem vel Episcopum aliumve Superiorem praecipere posse clerico inferiori ut ascendat ad ordines superiores, vel etiam laico ut ingrediatur statum clericalem, sive vera adsit et gravis necessitas Ecclesiae, sive exsistat tantum ordinaria seu communis eiusdem necessitas aut utilitas.

Alii distinguunt inter R. Pontificem et Episcopum ceterosque Superiores, putantes illud praeceptum dari quidem posse a Papa, non autem ab Episcopis aliisve Praelatis inferioribus.

Plures demum distinguunt inter clericos et laicos, dicentes praeceptum dari posse clericis minoribus quoad ascensum ad ordines superiores, non autem laicis quoad statum clericalem amplectendum.

2. Nulla ex iis sententiis videtur accurate doctrinam et praxim Ecclesiae integram referre.

3. Haec animadvertenda ac tenenda sunt, omnibus mature consideratis:

1° Certum est, competentem Superiorem ecclesiasticum quandoque, i. e. in casu evidentis necessitatis Ecclesiae, praecipere posse clericis minoribus, ut recipiant ordines maiores.

Ad rem *Benedictus XIV* docet: « Contra id, quod superius posuimus, de non adigendis minoribus clericis ad suscipiendos ordines sacros... non alia nobis occurrit exceptio seu limitatio, praeter eam, *quam aliquando inducere potest Ecclesiae necessitas*. Quae quidem alteri cuilibet respectui praeponderare debet, atque sufficere dicenda est, ut etiam ii, qui aliunde ad ordinem sacrum aut ad sacerdotium promoveri non tenentur, *et ad maiores ordines et ad sacerdotium ipsum ascendere compellantur*. Id recte deducitur ex can. *Consuluit* et ex can. *Placuit*, dist. 74 » (8).

Can. *Consuluit*, de quo infra (n. **386**), desumptus a Gratiano ex epistola Gelasii ad Episcopum Victorem, non recte allegatur, cum contrarium evincat.

Can. *Placuit* (c. 4, D. 74) desumptus fuit e Concilio Carth. an. 419. Ita se habet: « Placuit, ut quicumque clerici vel diaconi *pro necessitatibus ecclesiasticarum rerum* [alii legunt: *ecclesiarum* (9)] non obtemperaverint Episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in ecclesia sua promovere, nec illic (alii legunt: *illi*) ministrent in gradu suo, unde recedere noluerunt ».

Iste canon profecto regulam certam non constituit: tum quia latus est a Concilio particulari, tum quia respicit disciplinam antiquam, tum quia verba generice et indeterminate expressa reperiuntur.

(8) *De Synodo dioec.* lib. XII, cap. 4, n. 7.
(9) *Decretum Gratiani*, ed. Friedberg, Lipsiae 1879, col. 262.

2º Episcopus aliusve Superior infra R. Pontificem nequit vero et *formali praecepto* iubere, ut laicus statum clericalem aut clericus simpliciter tonsuratus vel in ordinibus minoribus constitutus ad ordines maiores *invitus* ascendat. Ratio evidens est. Disciplina hodierna ea est ut libere et sponte quis ordines suscipiat. Accedit, quod ex una parte onera gravissima quae ex iure vigente adnexa sunt ordinibus sacris nequeunt candidatis invitis imponi; ex alia parte Episcopus aliusve Superior ab iisdem oneribus eximere nequit.

Prioribus Ecclesiae saeculis, quando disciplina canonica circa ordines et obligationes iisdem adnexas erat valde diversa, praeceptum Episcopi de ordinibus suscipiendis cum ea facile conciliari poterat. Quare ex veteri disciplina et praxi Ecclesiae nihil iure deduci potest in favorem opinionis supra memoratae.

3º R. Pontifex, qui utpote supremus legislator mutare valet disciplinam hodie vigentem ab eaque dispensare, potest, *urgente Ecclesiae necessitate*, praecipere susceptionem status clericalis et ascensum ad ordines superiores, ita tamen ut si quis *invitus* ad haec adigatur, immunis declaretur a *perpetua* obligatione castitatis servandae et divini officii quotidie recitandi (cfr. can. 132, 135).

Extra casum urgentis necessitatis et sine exemptione a praedictis oneribus, ne ipse quidem Papa imponere valet *invitis* susceptionem status clericalis, potissimum sacrorum ordinum.

386. 4º Quaenam revera sit doctrina et praxis Ecclesiae in hac re, manifesto patet ex epistola Gelasii Papae ad Episcopum Victorem, scripta inter an. 492 et 496. In ea dicitur: « Quapropter, quia *invitos fieri ecclesiastica moderatio gravitasque non patitur*, ut ex nolentibus fiant volentes ordinatio illa potest perficere, si quos habes in acolitis vel subdiaconibus maturiores etate, et quorum sit vita probabilis, hos in presbiterium studeas promovere... » (10).

Can. 971 statuit: « *Nefas est quemquam, quovis modo, ob quamlibet rationem, ad statum clericalem cogere* ».

Hoc sapientissimum et prudentissimum vetitum respicit non modo parentes seu familiam et moderatorem Seminarii ceterasque privatas personas, verum etiam ipsum Episcopum. Perpendantur verba: « *quovis modo ob quamlibet rationem* », quae nullum casum excipiunt, nullam admittunt restrictionem aut limitationem.

Dicitur: « *quovis modo* », nempe seu directe seu indirecte, sive per se sive per alium, tam immediate quam mediate tantum. Dicitur: « *ob*

(10) Ita ad verbum: c. 9 (« *Consuluit* »), D. 74; ed. Friedberg, Lipsiae 1879, col. 265.

quamlibet rationem », scil. quovis praetextu vel causa aut occasione, non solum propter motivum malum seu humanum, v. g. honoris, commodi, lucri etc., sed etiam ratione boni spiritualis seu necessitatis Ecclesiae.

Praeterea can. 973, § 2 statuit ordinatum, qui superiores ordines recipere recuset, *non posse « ab Episcopo ad eos recipiendos cogi »*. Quidnam clarius et accuratius?

Haec omnia egregie confirmat Instructio S. Congregationis de Sacramentis diei 27 dec. 1930. « Haec Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, quae vi can. 249, § 3 competens est in causis, quibus agitur de nullitate sacrae ordinationis aut onerum eidem adnexorum, in iisdem agitandis, rem, ut plurimum, esse animadvertit de sacerdotibus... qui aperte ostendunt, se fuisse *praepostero modo* in sacram militiam adlectos... *nec libera et spontanea voluntate sacros ordines suscepisse. Quod grave incommodum ut penitus removeatur*, eadem Sacra Congregatio... » (§ 1, n. 1).

Candidatus autem in singulis sacris ordinibus suscipiendis propria manu subscribere debet declarationem peculiarem, qua haec, inter alia, testatur: « Ego subsignatus N. N... testificor in primis, *nulla me coactione seu vi, nec ullo impelli timore* in recipiendo eodem sacro ordine, *sed ipsum sponte exoptare, ac plena liberaque voluntate eundem velle* ».

Quaenam sit mens et voluntas Ecclesiae in hac re, quaenam canonica disciplina hodie vigens, ex dictis luculentissime patet, a qua Episcopi nullatenus recedere possunt, nec eidem quoquo modo derogare valent.

387. 5º Contra ea quae huc usque dicta sunt nihil erui potest ex doctrina *S. Augustini*, *S. Thomae* et aliorum Doctorum.

S. Augustinus in epist. (81^a) ad Eudoxium ait: « Si quam operam vestram mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis... Neque otium vestrum necessitatibus Ecclesiae praeponatis; cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inveniretis ».

S. Doctor loquitur in genere de munere spirituali in bonum animarum suscipiendo et in specie de episcopatu; loquitur autem de obligatione consulendi pro viribus fidelium saluti ideoque suscipiendi huiusmodi munus. Quae obligatio profecto admittenda est.

S. Thomas docet: « Dicendum, quod accipere episcopatum non est de se necessarium ad salutem, sed fit necessarium ex Superioris praecepto » (11).

(11) *Summa theol.*, 2-2, q. 185, art. 2, ad 3.

Angelicus loquitur de officio episcopali, et supponit illud recusari humilitatis gratia aliave causa, quae in casu necessitatis, vocante Superiore, attendenda non est.

Huc spectant alia verba eiusdem *Angelici:* « Quidam dicunt, quod Papa non potest *praecipere* alicui quod accipiat episcopatum, quia consensus debet liber esse. Sed hoc posito, periret ecclesiasticus ordo; nisi enim aliquis posset *cogi* ad suscipiendum regimen Ecclesiae, Ecclesia conservari non posset, cum quandoque *illi qui sunt idonei ad hoc*, nolint suscipere, *nisi coacti* » (12).

388. Num aliquando inviti et reluctantes promoti fuerint ad ordines. — 1. Nonnulli negant, dicentes verba quorundam SS. Patrum et Doctorum esse intelligenda de reluctantia improprie dicta.

Alii affirmant olim ordinatos revera fuisse quosdam invitos et reluctantes.

Alii facta admittunt, at saltem quoad pleraque distinguunt inter voluntatem antecedentem et consequentem; quatenus, aiunt, ii qui prius erant inviti et reluctantes, cognita Dei voluntate ex Praelati aut populi placito, volentes susceperunt ordines, quamvis non libenter et sponte omnino.

2. Haec tertia sententia vera dicenda est. Factum huiusmodi ordinationum in dubium revocari nequit.

S. Augustinus ait: « Tam multi, ut episcopatum suscipiant, tenentur inviti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quae nolunt, donec adsit eis voluntas suscipiendi operis boni » (13).

S. Paulinus de se ipso haec refert: « Vi subita, invitus, quod fateor, adstrictus et multitudine strangulante compulsus, quamvis cuperem calicem ipsum a me transire, tamen necesse habui dicere Domino: Verum non mea voluntas, sed tua fiat » (14).

Perrone, his aliisque textibus relatis, concludit: « Haec enim antiquitus *invaluerat consuetudo*, ut passim insignes monachi, aut in populo caelibes, ad clericatum raperentur, et *inviti* ac *reclamantes* ab Episcopis consecrarentur... Sic olim factum fuit S. Epiphanio, Pauliniano, S. Paulino, S. Augustino, aliisque multis » (15).

In hisce casibus, initio defuit quidem voluntas suscipiendi ordines, quatenus candidatus erat invitus et plane reluctans, sed postea voluntatem mutavit consensumque praebuit in sui ipsius ordinationem, etsi non omnino sponte et ultro. Id v. g. perspicue colligitur ex modo relatis verbis S. Paulini.

(12) *Suppl.* q. 47, art. 6, ad 4.
(13) Epist. 173ª ad Donatum; *P. L.* XXIII, 754.
(14) Epist. 2ª ad Amandum; *P. L.* LXI, 160.
(15) *De Ordine*, n. 83.

Quare merito *Tournely*, loquens de iis qui inviti et reclamantes ordinati dicuntur, ait: « Nec omnino ac simpliciter inviti dici possunt, sed tantum secundum quid » (16).

389. An, cui et quando liceat quempiam impedire a statu clericali suscipiendo. — 1. Sicut nefas est quemquam, quovis modo, ob quamlibet rationem, cogere ad statum clericalem (n. **383**), ita pariter nefas est candidatum canonice idoneum ab eodem statu clericali avertere (canon 971). Ratio evidens.

Eo ipso quod Titius est *canonice idoneus*, Deus eum vocat ad ministerium ecclesiasticum suscipiendum omniaque requisita adesse censentur ad illud sancte et fructuose exercendum. Porro manifestum est, nemini licere Dei voluntati se opponere ac bonum animarum impedire. Quod non solum intelligendum est de parentibus seu familia candidati, verum etiam de parocho, rectore Seminarii, ceterisque Superioribus.

2. Can. 970 statuit: « *Proprius Episcopus vel Superior religiosus maior potest suis clericis ex quavis canonica causa, occulta quoque, etiam extraiudicialiter, ascensum ad ordines interdicere, salvo iure recursus ad Sanctam Sedem, vel etiam ad Moderatorem generalem, si agatur de religiosis quibus ascensum interdixerit Superior provincialis* ».

Haec ad rem notanda:

1º Ascensus interdici potest *ab Episcopo proprio*, non autem alieno, ab eo nempe qui potest vel per se ipse licite ordines conferre vel litteras dimissoriales concedere, aut *a Superiore religioso maiore*, non autem a Superiore locali.

2º Tum Episcopus proprius tum Superior religiosus maior (sive provincialis sive moderator supremus) *suis* respective *subditis* iisque tantum interdicere valet ascensum ad ordines. At si agitur de sodalibus religiosis *non exemptis*, ascensus vetari potest non solum a Superiore maiore, verum etiam ab Episcopo, cui iidem subsunt quoad ordinationem.

3º Verba « suis *clericis* » supponunt agi de iis qui saltem per primam tonsuram divino servitio iam sunt mancipati ad normam can. 108, § 1. Quod autem affirmatur de interdicto ascensu ad ordines, valet profecto etiam de prima tonsura.

(16) *De sacramento ordinis*, quaest. IV, art. 4.

4° Ut ascensus licite vetari possit, requiritur *causa canonica*, i. e. a iure admissa. Huiusmodi est delictum, irregularitas, impedimentum, defectus scientiae debitae, vocatio dubia, etc.

5° Quae causa canonica *per se* gravis sit oportet, moraliter quidem aestimanda. Potest esse sive publica vel notoria, sive occulta, v. g. delictum.

6° Ascensus vetari potest duplici modo: sive *iudicialiter*, scil. supposito delicto gravi eoque rite probato per processum, lata sententia declaratoria aut condemnatoria, sive (ut plerumque fit) *extraiudicialiter*, nempe per praeceptum, v. g. ad normam can. 1933, § 4. Huc spectat ex. gr. suspensio « *a certo et definito ordine exercendo* »; qua poena mulctatus prohibetur eundem ordinem conferre et « *superiorem recipere* » (can. 2279, § 2, 5°).

7° Vetitus ascensus ad ordines *per se* et *ordinarie* loquendo non habet rationem poenae, quoties praesertim fiat extraiudicialiter.

8° Contra vetitum ascensum admittitur recursus ad S. Sedem, scil. ad S. Congregationem de Seminariis et Universitatibus studiorum, si agitur de alumno saeculari alicuius Seminarii (ad S. C. de Prop. Fide, pro locis missionum suisque subditis) vel ad S. Congregationem de Religiosis, si agitur de sodali religioso; quo in casu, si ascensus prohibitus fuerit a Superiore provinciali, recursus fieri potest ad Moderatorem generalem.

Si forte ascensus fuisset interdictus *iudicialiter* seu per sententiam, locus esset appellationi, servatis de iure servandis.

ARTICULUS V.

Instructio S. Congregationis de Sacramentis et S. Congreg. de Religiosis circa scrutinium ordinandorum.

390. Instructio S. Congregationis de Sacramentis, 27 dec. 1930 (1). — « § 1. — *Ad R.mos locorum Ordinarios. De Ordinariorum munere sedulo scrutandi mores candidatorum ante Ordinationem.*

« 1. Quam ingens Ecclesiae atque animarum saluti detrimentum inferant qui, divina destituti vocatione, sacerdotale ministerium inire praesumunt, angelicis ipsis humeris formidandum, neminem profecto fugit. Unde qui a Spiritu Sancto sunt positi regere Ecclesiam Dei, ad

(1) *Acta Apost. Sedis*, XXIII, 120 ss.

plurima atque ingentia avertenda mala ab ipsa Ecclesia atque a christifidelibus, sedulissimam adhibeant curam oportet, ne tanti ministerii aditus illis pateat quibus, ob defectum sacerdotalis vocationis, aptandum est illud Christi Domini: « Amen, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium sed ascendit aliunde, ille fur est et latro » (2).

« Haec Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, quae vi can. 249, § 3 competens est in causis, quibus agitur de nullitate sacrae Ordinationis aut onerum eidem adnexorum, in iisdem agitandis, rem, ut plurimum, esse animadvertit de sacerdotibus querelam moventibus adversus sacram Ordinationem, qui, etsi probare non valeant se vi aut gravi metu fuisse adactos ad sacros Ordines suscipiendos, tamen ex iis quae in actis deducuntur, aperte ostendunt, se fuisse praepostero modo in sacram militiam adlectos, seu non satis fuisse exploratam vocationem, nec libera et spontanea voluntate sacros Ordines suscepisse. Quod grave incommodum ut penitus removeatur, eadem Sacra Congregatio ea instanter recolere satagit, quae S. Paulus ad Timotheum scribens commendabat: « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis » (3), quaeque relata sunt atque fusius explicata in Codice iuris canonici: « Episcopus sacros Ordines nemini conferat, nisi ex positivis argumentis moraliter certus sit de eius canonica idoneitate: secus non solum gravissime peccat, sed etiam periculo se committit alienis communicandi peccatis » (can. 973, § 3).

« 2. In primis itaque Episcopus rationem habere debet eorum, quae vigens ius de Seminariorum disciplina constituit, necnon ceterarum normarum, quas ad nostra usque tempora Sacrae Congregationi de Seminariis et Studiorum Universitatibus ad rem praestituere placuit, uti Seminariorum alumni iis qualitatibus se ornatos exhibeant, quae ad rite, sancte ac fructuose ministerium sacerdotale exercendum hodie requiruntur. His praeterea sunt accensenda quae ius canonicum praescribit quaeque respiciunt, praeter irregularitates, impedimenta quoad sacros Ordines suscipiendos, uti in cann. 983-987 cautum est, ceteraque, quae can. 973 in subiecto sacrae Ordinationis exigit.

« 3. Quae ut probe exsecutioni demandentur, Episcopus seu Ordinarius in perscrutandis moribus eorum qui adscribi petunt sacrae militiae, prae oculis habeat oportet, maxime interesse ut a limine eiiciantur, seu ne ad tonsuram et minores Ordines admittantur ii, qui sacerdotio fungendo non sint apti, seu a Deo non sint vocati. Nam sacri Ordines, iuxta sacrorum canonum praescriptum, sub finem curriculi

(2) Ioann. x, 1.
(3) I Tim. v, 22.

studiorum conferuntur: sed «turpius eiicitur, quam non admittitur hospes»: videlicet nemo nescit quam sit grave et difficile negotium, iuvenem dimittere quum paene absolverit studia theologica, nedum ob iam progressam aetatem, quocirca non facilis patet via ad aliud capessendum vitae et studiorum institutum, sed etiam ob humanarum relationum respectum, praecipue cum consanguineis et amicis, qui soliti sunt culpae, seu levitati ingenii, vertere huiusmodi mutationes in vitae ratione, unde fit ut nullus non moveatur lapis ut ultra procedat qui eatenus progressus est.

«4. Praeterea, prouti eruitur ex processibus apud H. S. C. agitatis de nullitate sacrae Ordinationis aut adnexarum obligationum, scrutatores bene perspectas habere debent rationes, quae passim adducuntur ab asserentibus, se veram voluntatem non habuisse recipiendi sacram Ordinationem, aut saltem se submittendi gravibus sacrae Ordinationi adnexis obligationibus. Hae rationes sunt aliae ipsis assertoribus *intimae* seu *intrinsecae*, veluti cupiditas commodiori clericali vitae, uti vulgaris opinio est, indulgendi, honores aucupandi, lucra sibi facile comparandi, effugiendi (et haec est hodie communissima ratio) manuum laborem, — ne cogantur fodere, seu agros excolere cum parentibus et fratribus, aut aliam similem vitae rationem prosequi; — vel fruendi privilegiis clericalibus, et potissimum exemptione a servitio militari, aut a foro saeculari; vel saltem cum clericali statu altiorem gradum, etiam civiliter aestimatum, consequendi. *Extrinseca* ratio ipsi postulanti et veluti *classica* in his causis, est metus gravis, sive absolutus sive relativus, uti est metus reverentialis; utraque autem species metus est perspectissime a canonica iurisprudentia explanata.

«Itaque haec Sacra Congregatio, quo facilius R.mi locorum Ordinarii praescriptis sacrorum canonum obtemperare valeant, sequentes tradit normas, respicientes scilicet methodum scrutationum, fontesque determinans unde veritas hauriri possit. Sed mens non est Sacrae Congregationi, ut omnes et singulae inquisitiones in singulis casibus absolute peragantur, cum non semel ex his nonnullae supervacaneae sint, aut non possibiles; sed ut ea colligantur, quae de moribus ordinandorum cognosci et explorata esse debent, antequam ad sacram Ordinationem tuto procedi possit.

«5. Acta, quae in huiusmodi perscrutationibus conficiuntur, asservanda erunt sub secreto in Curiae tabulario».

391. « § 2. — *De scrutinio ante collationem primae tonsurae et minorum Ordinum faciendo.*

«1. Appropinquante tempore, quo candidati erunt primam tonsuram et Ordines minores recepturi, scriptam ipsi exhibeant, duos saltem ante menses, moderatori Seminarii petitionem, sua manu exaratam et subscriptam, qua candide significent, se libera omnino voluntate atque spontanea, primam tonsuram et postea Ordines minores postulare.

«2. Eiusmodi petitio, cui attestatio addenda erit de suscepto Baptismate et de recepto Confirmationis sacramento, ab eodem Seminarii moderatore, una cum sua personali informatione de oratoris idoneitate ad clericalem statum, Exc.mo Episcopo exhibebitur, qui nisi, attenta eiusdem moderatoris informatione habitisque forte prae oculis aliis notitiis sibi certo cognitis, dictam petitionem a limine reiiciendam esse existimaverit, normas de quibus infra observabit.

«3. Quod si agatur de alumnis in regionalibus Seminariis vel in ecclesiasticis collegiis, tum italicis tum exteris, praesertim huius Almae Urbis, degentibus, horum moderator, nisi habitualiter peculiare mandatum inquirendi iuxta sequentes normas de eiusmodi petitionibus ab Episcopis alumnorum, attenta locorum distantia, habuerit, petitionem pariter ab ipsis alumnis sibi traditam, proprio eorum Episcopo, sua informatione munitam, mittendam curabit.

«4. Ordinarius, in utroque casu, uti par est, ipsam petitionem ad eumdem Seminarii moderatorem remittet, cum mandato inquirendi eius nomine et auctoritate de idoneitate et qualitatibus oratoris, pro tempore quo ipse in Seminario fuit.

«Si forte desit Seminarii Moderator et alius eius vices gerat, aut Seminarii Moderatorem non eum esse, qui in casu utilem inquisitionem peragere valeat, censeat Ordinarius, hic mandatum inquirendi alii deferat.

«5. Seminarii moderator diligentissime notitiam de promovendis exquirere curabit ab alumnorum praefectis, praecipue si isti sacerdotali dignitate exornentur, tum etiam ab iis qui in Seminario doctorum gerunt munus, ipsosque non solum seorsum audiet, sed etiam insimul convocatos, de singularibus nempe vocationis signis, uti sunt pietas, modestia, castitas, de propensione ad sacras functiones, de studiorum profectu, de bonis moribus, ad quod inservire poterunt interrogatoria, congrua congruis referendo, quae in appendice habentur, iuxta Mod. II et III.

«Quia in Seminariis dioecesanis coetus adesse debet deputatorum pro disciplina tuenda ad normam can. 1359, hi etiam, si de personis edocti sint, percontandi erunt in scrutiniis faciendis.

«Quum Seminarii moderator Episcopo remittit notitias a se collectas illius mandato, suum pandat iudicium seu opinionem suam ma-

nifestet exinde habitam de candidati moribus et ingenio. Huiusmodi iudicium non parvi ponderis profecto erit: siquidem praesumitur, moderatorem, prae ceteris, de alumnis rectum iudicium fore laturum.

« 6. Ad rem autem intimius in singulis casibus perscrutandam, Episcopus, alumnorum, eorumque familiae parocho praeterea mandabit sedulo exquirere non modo de vocationis signis promovendorum, deque eorumdem virtutibus, seu pietate, sed etiam de anteacta ipsorum vitae ratione et de praesenti; ac maxime percontabitur quomodo sese gesserint feriarum tempore, an videlicet quamdam animi levitatem ostenderint, vel profanis rebus indulserint; et quaenam sit publica ipsorum fama (Mod. II). Insuper num candidatorum parentes bona gaudeant existimatione, et quae sint rei familiaris rationes; num lucri seu quaestus causa, eos reluctantes importunis suasionibus, precibus vel minis, vel alio modo impellant ad sacerdotium ineundum, pertimescentes scilicet aliquod familiae obventurum damnum, sacra Ordinatione posthabita. Quod si haec incitamenta aut inconvenientia sint manifesta, vel prudens de iisdem adsit dubium, Ordinarius omnibus viribus ut ab incepto desistant ipsis suaviter suadebit, vel, si casus ferat, fortiter eosdem moneat parentes de poena excommunicationis ipso facto incurrenda, ab Ecclesia contra quocumque modo cogentes ad suscipiendos sacros Ordines statuta (can. 2352).

« 7. Quod si parochus consanguinitate vel affinitate sit cum promovendo coniunctus, Episcopus ab alio parocho aut sacerdote in loco commorante notitias sumere curabit; idque praecipue quum aliquis sacros Ordines, antequam canonicae perficiantur publicationes, vel iisdem legitime dispensatis vi can. 998, erit suscepturus. Non parum etiam proderit ad praecavenda mala quae ex sacrae Ordinationis oneribus temere susceptis oriri solent, inquirere, num aliquod abnorme ex parentibus in candidatum manavisse coniici aut suspicari fas sit, ac praecipue num corporis habitus ad libidinem sit proclivis, quod atavismum sapiat (Mod. II). Hanc inquisitionem quisquis Episcopus peragere curet pro suis subditis.

« 8. Praeterea Episcopus a Seminarii moderatore et ab huius gerente vices, seorsim auditis, quid de candidatis sincera fide sentiant, si fieri potest, expetat: quod quidem erit peragendum post iam acceptas notitias de ipsius mandato ab eodem moderatore collectas.

« Aliae etiam personae, sive ecclesiasticae sive saeculares probitate insignes, quae peculiares notitias de promovendis praebere possint, iuxta Mod. III interrogandae erunt, si eas interrogare, ex rerum et personarum circumstantiis, opportunum ducat Ordinarius, praecipue quum aliquid supersit dubii de moribus et canonica promovendi idoneitate.

« 9. Nec satis; nam penitius candidatorum animus singulatim erit explorandus ab Episcopo proprio vel, eo impedito, a Vicario generali, vel ex mandato, a Seminarii moderatore, seu etiam ab iis qui totius Seminarii disciplinae tutandae deputantur. Quod si agatur de alumnis degentibus in Seminariis extra dioecesim, mandatum ad hoc fieri poterit Episcopo loci commorationis vel ecclesiasticae personae dignitate fulgenti, vel ipsi Seminarii moderatori. Oportet enim, ne decipiat assensio vel fallat affectio, ut ordinandorum voluntatem Episcopus experiatur per se vel per alias memoratas personas, planeque noscat, num promovendi alienis potius suasionibus, obtestationibus, pollicitationibus pressi, seu etiam minis compulsi ac perterriti, sacram Ordinationem expetant; num etiam cognitum eis prorsus exstet, quaenam erunt onera ab eis suscipienda, ac praecipue quid caelibatus lex importet, et an parati sint hanc integre constanterque servare, divinae gratiae ope, atque opportunis rationibus pericula vitantes, adeo ut eorum conversatio, prout in Pontificali Romano legitur, probata et Deo placita exsistat, et digna ecclesiastici honoris augmento.

« Unde expediens erit ut idem Episcopus verba, quae in Pontificali Romano referuntur, candidatis perlegat, atque accuratius explicet, scilicet quod promovendi iterum atque iterum considerare debeant attente, quale onus appetant; quod ante sacram Ordinationem, cum sint liberi, liceat eis pro arbitrio ad saecularia vota transire; sacris autem susceptis Ordinibus, amplius per se non possint a proposito resilire, sed Deo famulari perpetuo et castitatem servare ipsos oporteat; ideoque, dum tempus est, adhortetur promovendos ut sedulo et coram Deo cogitent, quo certior idem Episcopus fiat, num in eiusmodi proposito perseverare ex animo intendant, atque ad eadem promissa implenda sint parati. Itaque verbis humanissimis ac more paterno eis suadebit, ut suum candide sibi animum pandant fidentissime, ipsis spondens suam, si opus fuerit, se praebiturum libenter operam, ut debita libertate fruantur; adeo ut, vero deficiente proposito, in re tam gravi, aliud comparare sibi munus possint, magis sui ingenii proclivitati accommodatum ».

392. « § 3. — *De scrutinio habendo antequam clerici maioribus Ordinibus initientur.*

« 1. Quando ex peractis perscrutationibus prudenter inferri possit, postulatorem ad studia theologica admitti posse, et primam tonsuram et deinde minores Ordines ei conferri, de inquisitionum actis in Curiae archivo asservatis iterum ratio habenda erit, quum alumnus postulabit ut ad subdiaconatum promoveatur. Ast Episcopus, seu loci Ordinarius non solum attendere debet quae iam acta sunt, sed, antequam subdia-

conatus conferatur, candidati mores iterum perscrutetur oportet, servata methodo iam explicata. Verum supervacaneum est adnotare, haud necesse esse denuo inquirere de iis, quae ad alumni originem, eiusque parentum indolem et ingenium atque anteactos alumni mores spectant, nisi iusta exorta sit suspicio notitias ante habitas veritati non fuisse consentaneas. Interest vero semper inquirere de alumni moribus eiusque moralibus qualitatibus, quomodo nempe istae se exhibuerint ex vita in Seminario acta, atque ex profectu in studiis.

« Quibus peractis inquisitionibus, si nulla adsit canonica ratio, quae alumnum a subdiaconatu arcendum fore suadeat, hic scribere debebit sua manu declarationem, iuramento ab ipso firmandam, in Appendice relatam (Mod. I), qua scil. ipse fatetur se omnimoda libertate ad sacrum Ordinem accedere, riteque perspecta habere omnia onera eidem adnexa. Quae quidem declaratio erit similiter a candidatis exaranda antequam ad reliquos sacros Ordines promoveantur, diaconatum nempe et presbyteratum.

« 2. Quum res est de diaconatu conferendo, ut plurimum sufficit prae oculis habere iam peractas inquisitiones, nisi interim novae perpendendae sint circumstantiae, quae dubitare cogant de sincero proposito candidati, aut de eius morali idoneitate servandi onera, obligationesque exsequendi sacris Ordinibus susceptas.

« Eiusmodi forte exortum dubium depellendum erit, iis adhibitis inquisitionibus, iuxta normas traditas, pro casus qualitate, opportunis aut necessariis. Si vero res eo deducatur, ut clare pateat subdiaconum ad diaconatum promovendum, vel sacram vocationem reapse numquam habuisse, aut eamdem corruptis moribus amisisse, tunc res erit intimius perscrutanda, prouti modo dicemus de subdiacono ad diaconatum promovendo, et de presbyteratu conferendo.

« 3. Quoties Episcopus, antequam quis ad diaconatum aut ad sacerdotium initietur, pro certo habeat ex promovendi confessionibus aut ex aliis certis indiciis et probationibus susceptis, ipsum sacra revera vocatione esse destitutum, S. Sedem adire non omittat, candide et plane referens rerum statum, seu argumenta, quibus vehemens fovetur dubium de subdiaconi aut diaconi idoneitate ad onera maiora digne et fideliter perferenda. Res quidem agitur tanti momenti, ut Ordinariorum conscientia graviter onerata maneat de hac obligatione, ut periculum amoveatur manus imponendi diacono vel presbytero, qui gravissimo sacrorum Ordinum oneri sustinendo, impar sit.

« 4. Ne autem ad hoc extremum res perducatur, in animo Episcoporum et locorum Ordinariorum alte sit repositum, magnopere interesse, ab ipso limine sacrae Ordinationis eos esse depellendos, qui sunt indigni et non vocati. Hi enim sanctuarium cum ingressi sint, ut humanae cupiditati aut alterius voluntati obsequantur, ut plurimum, non se praebent uti a Deo non vocatos, sed suam minus dignam agendi rationem omnimode obtegere seu simulare solent. Sunt alii, qui bona fide minores et sacros Ordines susceperunt, sed antequam presbyteratum consequantur, experiuntur se impares oneribus sacrae Ordinationis sustinendis, aut se vitiis vel moribus saecularibus implicarunt: in his, nimirum, facilius et apertius sanctae vocationis patebit defectus, iidemque ipsi, ut suae miserrimae condicioni consulatur, ultro efflagitabunt.

« 5. Maxime proinde interest praescriptas normas adamussim et diligentissime servari, antequam Episcopi candidatos ad clericalem militiam admittant, seu ad hunc finem dimissorias litteras pro suis subditis in aliena dioecesi degentibus Episcopo loci tradant. Exinde consequetur ut sacro Ordini adscripti digni dispensatores mysteriorum Dei evadant, atque magnopere tueantur provehantque in terris regnum Dei, quod tum catholicae tum civili reipublicae feliciter benevertet.

« In plenariis Comitiis die 19 dec. 1930 in Civitate Vaticana habitis, E.mi ac R.mi Patres Cardinales Instructionem hanc diligenti perpensam examine, concordi suffragio adprobarunt; eamque Ss.mus Dominus Noster Pius divina Providentia Pp. XI, in audientia diei 26 dicti mensis et anni, audita relatione infrascripti Secretarii Sacrae Congregationis, ratam habere et confirmare dignatus est, mandans praeterea ut eadem instructio omnibus Rev.mis locorum Ordinariis notificetur, ab ipsis adamussim observanda; praecipiens etiam ut in Seminariis quolibet anno, studiorum curriculo ineunte, alumnis perlegatur, deque hisce praescriptionibus fideliter adimpletis in ordinaria de statu dioecesis relatione S. Sedem edocere non omittant; contrariis quibuscumque non obstantibus.

« Placeat R.mis locorum Ordinariis de huius Instructionis receptione huic Sacrae Congregationi referre... ».

393. Appendix. Mod. I. — *Declaratio propria manu subscribenda a candidatis in singulis sacris Ordinibus suscipiendis, iuramento coram Ordinario praestito.*

« Ego subsignatus *N. N.*, cum petitionem Episcopo exhibuerim pro recipiendo subdiaconatus (seu diaconatus vel presbyteratus) Ordine, sacra instante Ordinatione ac diligenter re perpensa coram Deo, iuramento interposito, testificor in primis nulla me coactione seu vi, nec ullo impelli timore in recipiendo eodem sacro Ordine, sed ipsum sponte exoptare, ac plena liberaque voluntate eumdem velle, cum experiar ac sentiam a Deo me esse revera vocatum.

« Fateor mihi plene esse cognita cuncta onera caeteraque ex eodem sacro Ordine dimanantia, quae sponte suscipere volo ac propono, eaque toto meae vitae curriculo, Deo opitulante, diligentissime servare constituo.

« Praecipue quae caelibatus lex importet clare me percipere ostendo, eamque libenter explere atque integre servare usque ad extremum, Deo adiutore, firmiter statuo.

« Denique sincera fide spondeo iugiter me fore, ad normam sacrorum Canonum, obtemperaturum obsequentissime iis omnibus, quae mei praecipient Praepositi, et Ecclesiae disciplina exiget, paratum virtutum exempla praebere sive opere sive sermone, adeo ut de tanti officii susceptione remunerari a Deo merear.

« Sic spondeo, sic voveo, sic iuro, sic me Deus adiuvet et haec Sancta Dei Evangelia, quae manibus meis tango ».

(Loco)... die... mensis... anni...

394. Mod. II. — *Inquisitio ope Parochorum peragenda.*

« Parochus in sua scripta relatione super his mentem suam aperiet:

« 1. Num clericus in explendis pietatis operibus, videlicet in piis peragendis commentationibus, in audienda Missa, in visitatione Ss. Sacramenti atque in mariali rosario recitando sedulus et devotus exstet.

« 2. Num ad sacram Confessionem et ad sacram Synaxim crebro ac devote accedat.

« 3. Num diligenter ac pie in sacris functionibus suum ministerium expleat.

« 4. Num christianae doctrinae tradendae, quatenus huic extra Seminarium addictus fuerit (4), suam operam navet.

« 5. Num studium curamque prodat divinum provehendi cultum, animarum curandi bonum, atque ad sacra exercenda ministeria propensionem patefaciat.

« 6. Quibus speciatim intendat studiis, et qua sedulitate.

« 7. Num profanis perlegendis libris diariisque, odium contra fidem, vel bonos mores, foventibus, sit deditus.

« 8. Num autumnalibus feriis, extra Seminarium clericali veste usus sit atque utatur.

« 9. Num praedictis feriis cum aliquibus utriusque sexus personis non bonae famae, aut etiam bonae famae sed cum scandalo et admiratione fidelium, si agatur de personis alterius sexus, familiaritatem foverit, vel loca frequentaverit haud suspicione carentia.

« 10. Num in loquendo probum ac integrum sese ostenderit.

« 11. Num occasionem praebuerit ut censoria nota afficeretur circa mores, vel Ecclesiae doctrinam et praecepta.

« 12. Quomodo se gerat cum pueris, puellis aliisque diversi sexus personis.

« 13. Num se proclivem exhibeat ad vitae commoda, ad copiosum hauriendum vinum, ad liquores sumendos, atque ad profana oblectamenta capienda.

(4) Priusquam vero candidatus ad ulteriores sacros Ordines promoveatur, si nondum praefato muneri addictus fuerit, addici debet.

« 14. Num caritatem ostendat, demissionemque atque obsequium iis qui praesunt, praebeat.

« 15. Quae sit publica de ipsius vocatione opinio.

« 16. Num inter parentes alicuius infirmitatis indicia, ac praecipue mentis morumque pravorum, adsint, quae atavismum suspicari sinant.

« 17. Num parentes, vel alter e familia ipsum impellant ad sacerdotium ineundum ».

395. Mod. III. — *Interrogatorium aliis personis probis proponendum.*

« Quo autem facilius personae probae interrogationibus responsa praebeant, haec ab ipsis erunt exquirenda:

« 1. An clericus sive in ecclesia, sive in consuetudine cum aliis habenda, pie, graviter, prudenterque se gesserit ac gerat.

« 2. An aliquod de sua vocatione ad sacros Ordines foveri possit dubium, et qua ratione.

« 3. An parentes vel alter e familia ad eosdem suscipiendos sacros Ordines ipsum impellant.

« 4. An familiariter utatur cum iis, qui in suspicionem veniant de fidei carentia, vel de malis moribus.

« 5. Quae sit publica et praecipue praestantiorum hominum existimatio de agendi ratione, tum morali tum religiosa, eiusdem clerici, et de eius vocatione ad sacerdotium ineundum ».

396. Quaedam adnotanda circa praefatam Sacrae Congreg. Instructionem (5). — 1. Voce *scrutinii* intelligitur hoc loco *ratio* seu *modus* perscrutandi qualitates ordinandorum. Ad notionem examinis vox ista addit aliquam activam diligentiam perquirendi.

2. S. Congregatio de Sacramentis se ipsa experientia edoctam profitetur de magna opportunitate peculiariter inquirendi *qua intentione* et *qua spontanea voluntate* quis ordinationem cupiat.

3. Ex pluribus sapienter indicatis in hac Instructione haec potissimum notanda nobis occurrunt:

1° Plurimum interesse ut minus idonei a limine et ante primam tonsuram arceantur. Istud bis inculcatur, i. e. § 1, 3 et § 3, 5.

2° Ut in paterno colloquio quod Episcopus cum singulis promovendis ad primam tonsuram habere iubetur, candidati facilius animum pandant; ipse, si opus fuerit, spondeat operam suam ut, vero deficiente proposito, aliud munus sibi magis congruens comparare queant. Quod etiam prudenter statuitur in privato et singulari colloquio praestandum esse, ne publicus nuntius de tam liberali Antistitis animo plures fictos candidatos adducat.

(5) Cfr. Iorio, *Sacerdos alter Christus. - De Instructione pro scrutinio ad ordines peragendo commentarius*, Romae 1934.

3° Quoad obligationem huius Instructionis, profecto ipse R. Pontifex eam adamussim ab Ordinario observandam mandat; servari tamen potest mens quam ipsa S. Congregatio profitetur esse suam, ut omittantur inquisitiones supervacaneae aut non possibiles. Summa est ut ea colligantur quae cognosci et explorata esse debent.

4° Autographae autem declarationes a singulis scribi et tradi debent (6).

397. Instructio S. Congreg. de Religiosis, 1 dec. 1931 (7).

« *Ad supremos religionum et societatum clericalium moderatores: de formatione clericali et religiosa alumnorum ad sacerdotium vocatorum, deque scrutinio ante ordinum susceptionem peragendo.*

« 1. Quantum Religiones omnes ac Societates clericales (8) ad salutem conferant populorum, sive hi iam Christi fide sint regenerati, sive adhuc in idololatriae tenebris et in mortis umbra sedeant, vix poterit verbis edici. Eorum quippe alumni ii sunt qui, evangelica secuti consilia, atque mundo despecto, totos se divino servitio mancipantes, professionis suae virtute, aliud non quaerunt quam Dei regnum in terris promovere, prout non ita pridem Ss.mus Dominus Noster Pius XI testabatur (9): " Ex hac igitur tanta religiosorum Ordinum varietate quasi ex dissimilibus arboribus in agro dominico consitis, magna oritur et in salutem gentium provenit fructuum varietas; atque nihil sane pulchrius atque adspectu delectabilius quam harum complexus atque universitas Sodalitatum, quae, etsi ad unum atque idem denique spectant, habent tamen suum quaeque industriae et laboris campum, a ceteris aliqua ex parte distinctum. Fieri enim divinae Providentiae consilio solet, ut, quotiescumque novis est necessitatibus occurrendum, nova item religiosa instituta excitentur ac floreant ,,.

« 2. Qui status, quam sublimis et nobilis sit, nuper eloquenter edisserebat idem Beatissimus Pater in nuntio radiophonico ad totum terrarum orbem transmisso, 12 febr. 1931, dum religiosos omnes alloquens, quos " filios et filias praedilectionis Nostrae ,, nominabat, eos esse dicebat, " qui quaeve charismata meliora aemulantes, atque in fide sanctissimorum votorum et in religiosa disciplina totius vitae nedum praeceptis sed et desideriis consiliisque divini Regis et Sponsi obsecundantes, Ecclesiam Dei virgineo odore fragrantem facitis, contemplationibus illustratis, orationibus fulcitis, scientia et doctrina ditatis, ministerio verbi et apostolatus operibus in dies percolitis et augetis ,,.

(6) Cfr. Vermeersch, *Periodica*, 1931, pag. 255 ss.
(7) *Acta Apost. Sedis*, XXIV, 74 ss.
(8) Supplemus hanc vocem, quae, ut liquet, in *Acta Apost. Sedis* casu excidit.
(9) Ep. apost. « *Unigenitus Dei Filius* », 19 martii 1924 (*A. A. S.*, XVI, pp. 133-134).

« Igitur vere caelestis et angelicae vocationis participes, quanto pretiosiorem thesaurum gestatis, tanto diligentiorem adhibeatis custodiam, non solum ut certam vestram vocationem et electionem faciatis, verum etiam ut in vobis, tamquam in servis apprime fidelibus et devotis, cor Regis et Sponsi consolationem et separationem aliquam inveniat pro infinitis offensionibus et negligentiis quibus homines ineffabilem Eius dilectionem rependunt ,, (10).

« 3. Cum ergo religiosorum status adeo praecellens sit, nihil mirum si humanae salutis hostis nullum non moveat lapidem, ut eos, qua perversis suasionibus, qua mundanarum voluptatum adlectu, qua denique passionum concitatione, ab eiusdem status sublimitate deiciat. Re quidem vera, non desunt graves desertionum casus, nedum ab statu religioso, verum etiam ab ipsa sacra militia, in quam per ordinum susceptionem fuerant viri religiosi cooptati. Quod, quanto accidat eorumdem religiosorum, immo ipsius religionis, detrimento atque christifidelium scandalo, nemo est qui non videat. Quapropter, arrepta occasione Instructionis, non ita pridem a Sacra Congregatione de Sacramentis ad locorum Ordinarios missae super scrutinio candidatorum instituendo antequam ad ordines promoveantur (11), Sacra haec Congregatio Religiosorum, ut muneri suo satisfaciat, facto verbo cum Sanctissimo ac de ipsius speciali mandato, haec quae sequuntur, in Moderatorum Religionum ac Societatum clericalium memoriam, revocare, atque, ubi opus sit, praecipere decrevit ».

398. De formatione alumnorum ad ordines promovendorum. — « 4. Ex ipsa rerum natura atque quotidiana experientia accipimus, Religionum prosperitatem ab alumnorum formatione, sicut a cultura pulcritudinem arborum potissimum pendere. Quod ita exponebat sanctae memoriae Pius IX (12): " Cum ex diligenti tyronum admissione atque optima illorum institutione latius cuiusque sacrae familiae status decorque plane pendeat, vos summopere hortamur, ut eorum qui religiosae vestrae familiae nomen daturi sunt, indolem, ingenium, mores antea accurate exploretis, ac sedulo investigetis quo consilio, quo spiritu, qua ratione ad regularem vitam ineundam ipsi ducantur ,,.

« 5. Enimvero, mature iam prudenterque delectis adolescentibus religiosae vitae candidatis, Superiores impense curabunt, ut eis una cum pietatis doctrina, ad aetatem eorum accommodata, inferiores

(10) *A. A. S.*, vol. XXIII, p. 67.
(11) Instructio 27 dec. 1930 (*A. A. S.*, vol. XXIII, p. 120).
(12) Litt. apost. « *Ubi primum* » 17 iunii 1847.

quoque disciplinae tradantur, quae in gymnasiis tradi solent (13); " ita scilicet, ut non ante ad novitiatum accedant, quam humanitatis, ut aiunt, curriculum confecerint, nisi sat gravis interdum causa aliter decernendum suadeat ,, (14), quo casu compleri debebit, antequam cursus philosophicus incipiatur.

« 6. Atqui imprimis, maxima diligentia, iam inde a primo candidatorum in Religionem ingressu, Superioribus adhibenda erit ut adolescentes, non gregatim, neve festinanter adsciscantur (15), sed ii soli, in quibus divinae vocationis indicia deprehenduntur, et spes affulget eosdem cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo addictum iri (can. 1363, § 1). Ampliores adhuc de candidatis notitias sibi procurent Superiores antequam alumnos ad novitiatum admittant (cann. 544-545), et testimoniales litteras forsan insufficienter acceptas, per alias accuratas investigationes a fide dignis personis habitas, suppleant.

« Neque negligant Superiores notitias sibi assumere de illorum familiarum moribus, utrum nempe parentes fuerint ab illis vitiis immunes, quae facile in prolem redundare possent. Nimirum, in candidatis ad sacerdotium designandis, communia vocationis religiosae indicia minime sufficiunt, sed requiruntur praeterea signa specialia clericorum statui propria. Hac ergo de causa praecipiunt sacri canones, ut novitiatus alius pro clericis, alius pro conversis habeatur, adeo ut qui pro una classe expletus fuerit, pro altera non valeat (can. 558).

« 7. Expleto novitiatu, alumni in iis domibus collocentur, in quibus plena legum observatio floreat, praesertim quod ad perfectam vitam communem (can. 587, § 2), necnon ad paupertatem spectat, ubi, praeterea, cetera ita sint disposita, ut praescriptum philosophiae ac theologiae cursum fructuosius valeant peragere. Quo quidem tempore cavebunt Superiores ne iuvenes a virtutum certamine animos remittant, illos ab illorum librorum aut ephemeridum lectione, quibus a bonis studiis praepediri utcumque possent, arcentes, necnon, quod ad animi recreationem pertinet, ab illis quoque exercitationibus corporeis, quae clericos minime decent, iuxta gravissimum monitum Concilii Tridentini (16): " Sic decet omnino clericos, in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil, nisi grave, moderatum ac religione plenum prae se ferant ,,.

(13) *Cod. iur. can.*, c. 589.
(14) Pius XI, Ep. ap. cit., p. 140.
(15) Pius X, Ep. « *Cum primum* », 4 aug. 1913, ad Mag. Gen. O. P. (*A. A. S.*, vol. V, p. 388. Cfr. Pius XI, ibid.).
(16) Sess. XXII, c. 1., *de reform.*

« Curabunt quoque Superiores ut Magistri spiritus, quorum speciali curae toto studiorum curriculo illi committuntur, eorum animos ad vitam religiosam et clericalem, qua opportunis monitis, qua instructionibus atque adhortationibus, informent (can. 588, § 1): hac enim ratione et non aliter, tandem aliquando solidam doctrinam praeferent cum sanctissima vita coniunctam.

« 8. Quod spectat ad sacrarum litterarum studia, gravissima verba semper prae oculis habeant eiusdem Ss.mi Domini Nostri Pii XI (canon 590): " Quam quidem rerum sacrarum cognitionem cum necesse sit Ecclesiae administros et maximi facere et penitus percipere, id ipsum est hortationis Nostrae caput, ut sodales religiosos, sacerdotio vel iam potitos vel posthac initiandos, ad disciplinas sacras assidue excolendas excitemus, quas nisi calleant, vocationis suae munia perfecte absoluteque implere non poterunt. Cum enim iis, qui se Deo consecraverint, aut unum aut certe praecipuum propositum sit orare Deum et divina contemplari aut meditari, qui igitur gravissimo eiusmodi fungantur officio, nisi fidei doctrinam plane cognitam habeant atque perspectam?

" Quod velimus eos imprimis attendere, qui umbratilem in caelestium rerum contemplatione vitam degunt; errant enim, si putant, theologicis studiis aut ante neglectis aut postea depositis, posse se, copiosa illa destitutos, quae e doctrinis sacris hauritur, Dei mysteriorumque fidei cognitione, facile in excelsis versari atque ad interiorem cum Deo coniunctionem efferri atque evehi. Ad ceteros autem quod attinet, sive ii docent, sive concionantur, sive animis expiandis pro tribunali poenitentiae sedent, sive in sacras expeditiones dimittuntur, sive cum populo in cotidiana vitae consuetudine sermocinantur, nonne multiplex ista ministerii sacri exercitatio eo plus habitura est roboris atque efficacitatis, quo maiore eruditionis summa niteant ac polleant ,,?

« 9. Quoniam vero haec iuvenum studiosa formatio compleri nequit ubi dissipationi locus detur, aut iuvenibus passim per diversas domos vagari, vel apud parentes commorari permittatur, ideo non absque iusta et gravi causa, de qua re Superiorum conscientia graviter onerata manet, eosdem itinera suscipere liceat, sed in domibus ad studia destinatis constanter permaneant; ibique, in exercitia pietatis ac scientiae, usque ad completum studiorum curriculum, incumbant assidue. Quod valet etiam, si quando eos, de licentia huius Sacrae Congregationis, ante completum quartum sacrae theologiae annum, presbyteratu insigniri contingat.

« 10. Cum autem maiores scopuli initio vitae sacerdotalis occurrere soleant, caveant Superiores ne post ordinationem et completo iam studiorum curriculo, iuvenes sibi ipsi relinquantur, sed per aliquod tem-

pus sub speciali cura eosdem habeant. Quod ut facilius fiat, illos in domibus ubi perfecta viget regularis observantia assignent, speciale tyrocinium, pro uniuscuiusque captu, subituros. Interim studia prosequantur et in eis iugem profectum edant ad normam sacri canonis, praecipientis ut "religiosi sacerdotes,... post absolutum studiorum curriculum, quotannis, saltem per quinquennium, a doctis gravibusque patribus examinentur in variis doctrinae sacrae disciplinis antea opportune designatis „ (17): de qua re, in quinquennali relatione Sacram hanc Congregationem edoctam teneant, simul rationem reddentes de causa motiva exemptionum, si quas ipsi dare censuerint.

«11. Haec autem omnia officia Superiores faciliore negotio adimplebunt, si in personis, quibus iuvenum institutio committitur deligendis, speciales impenderint curas, ut nonnisi viri prudentes, caritate ac pietatis observantia praestantes ad id muneris advocaverint. Ipsi vero spiritus Magistri necnon scientiarum Professores, alumnis suis, iam ab unguiculis, exemplo disciplinae religiosae et virtutum sacerdotalium esse satagant, scientes nonnihil verba, plurimum vero exempla ad animos iuvenum informandos conferre (can. 559, § 1; 588, §§ 1, 2)».

399. De scrutinio ante susceptionem ordinum peragendo. — «12. Quod, vi canonicae legislationis, ad ordinationem religiosorum attinet, Superiores maiores vel concedunt litteras dimissorias Episcopis ordinantibus (cann. 965 et 966, § 1), vel saltem alumnos ordinationi praesentant cum litteris testimonialibus (can. 994, § 5). Hisce testimonialibus litteris Superior religiosus non solum alumnos esse de familia testatur, sed etiam de studiis peractis, deque aliis in iure requisitis fidem facit (can. 995, § 1). Hinc liquet, gravissimam illam obligationem qua tenentur Episcopi efformandi, probandi ac seligendi proprios subditos saeculares qui sacros ordines recipere volunt, eamdem prorsus Superioribus religiosis incumbere, quorum est suis subditis ad sacros ordines accessum permittere. Et licet Episcopi valeant ad normam iuris (can. 997, § 2) testimonio Superiorum non acquiescere ac per sese religiosum ordinandum examinare, non tamen ad hoc tenentur; sed, coram Deo ac Ecclesia, Superiorum bono testimonio assentiri possunt, atque in ipsos plenam respondendi obligationem circa candidatorum formationem et dignitatem refundere (cann. 970, 995, § 2).

«13. Cum res ita sapienter ordinatae sint, tanquam sibi iniuncta Superiores existimare debent gravissima Apostoli verba, tam saepe

(17) Ep. ap. cit., pp. 136, 137.

inculcata, quibus Episcopi de strictissima obligatione admonentur, candidatos semel atque iterum probandi, antequam eos ad sacros ordines admittant: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis* (18): *et hi autem* (Diaconi) *probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes* (19). Priora verba commentans aiebat S. Ioannes Chrysostomus (20): *Quid est cito? Non post primam probationem, nec post secundam, vel tertiam; sed postquam saepius circumspexeris et accurate examinaveris.* Et Codex iuris Canonici, Patrum Conciliorumque sententias perstringens, ait (can. 973, § 3): *Episcopus sacros ordines nemini conferat, quin ex positivis argumentis certum sit de eius canonica idoneitate; secus non solum gravissime peccat, sed etiam periculo se committit alienis communicandi peccatis.*

«14. Quae cum ita sint, sequentia ab omnibus religionum et societatum clericalium moderatoribus deinceps erunt observanda. Novitii, ante professionem votorum temporalium, quae omnino praecedere debet promotionem ad tonsuram et ad ordines minores, Superiori petitionem scripto deferant, in qua expressis verbis testimonium ferant de sua ad statum religiosum et clericalem vocatione, simulque firmum propositum pandant perpetuo se militiae clericali, in statu regulari, mancipandi (can. 973, § 1): quae petitio et declaratio in archivo asserventur. Superiores vero quemquam ad ordines ascendere ne sinant, quamdiu de eiusdem moribus, pietate, modestia, castitate, ad statum clericalem propensione, in studiis ecclesiasticis profectu, necnon religiosa disciplina, sibi per accuratum scrutinium non constiterit (can. 973, § 1).

«Ad quod certius obtinendum, testimonium exquirant Magistri spiritus aliorumque, quibus ob specialem cum alumnis frequentiam, horum vitam moresque pernoscere contigerit. Quae testimonia leviter ne recipiantur, sed sedulo ponderentur, habita ratione prudentiae, sinceritatis, iudicii maturitatis illa ferentium. De factis inquisitionibus deque scrutinii exitu, iustum condatur documentum in archivo asservandum. Denique, Superior ipse, vel per se, vel per alium scientia ac prudentia praeditum, sibique adolescentum fiduciae comparandae idoneum, hos interrogare curet, ut tandem aliquando certior reddatur, ipsos libere ac scienter ordines in statu religioso appetere.

«15. Quod ad ordinum maiorum susceptionem attinet, meminisse Superiores religiosos oportet, eos alumnos suos minime posse ad eosdem promoveri sinere, antequam professionem sive perpetuam, sive sollemnem emiserint (can. 964, §§ 3, 4). In Religionibus ubi perpetua vota

(18) I Tim., v, 22.
(19) Ibid. III, 10.
(20) *Homil. XVI*, n. 1.

non emittuntur, Superiores districte vetantur, alumnos ante triennium completum votorum temporariorum ad ordines sacros promovere: in Societatibus vero sine votis, — peracta, si adsit, perpetua seu definitiva cooptatione — ante triennium item completum a prima post novitiatum cooptatione in ipsam Societatem.

«16. Antequam alumni ad subdiaconatum admittantur, novam Superiores inquisitionem de supradictis (n. 14) instituere debent. Ad quod praestandum documenta inquisitionis iam peractae in archivo servata iterum videant, et nova testimonia de moribus, deque spiritualibus qualitatibus cum antiquis comparent; ut probe noscant quomodo iuvenes a prima professione, tum in disciplina religiosa, tum in profectu in studiis clericalibus sese exhibuerint. Quibus demum peractis, si digni et idonei inventi fuerint, nullaque adsit ratio canonica cur ab ordine recipiendo arceantur, Superiores litteras dimissoriales seu testimoniales pro ordinatione ipsis concedere possunt; iis servatis quae in iure canonico propriisque constitutionibus statuuntur.

«17. In omnibus vero Religionibus et Societatibus, Superiores antequam alumnos ad subdiaconatum praesentent, praeter inquisitionem supra praescriptam (n. 16), ab ipsis testificationem intuitu subsecuturae, tempore suo, sacrae ordinationis, manu propria candidati subscriptam et iurisiurandi fide, coram Superiore, firmatam, exigere debent sequentis tenoris:

«Ego subsignatus *N. N.*, alumnus Ordinis vel Congregationis *N. N.*, cum petitionem Superioribus exhibuerim pro recipiendo subdiaconatus ordine, diligenter re perpensa coram Deo, iuramento interposito, testificor: 1. Nulla me coactione, seu vi, aut nullo impelli timore in recipiendo eodem sacro ordine, sed ipsum sponte exoptare, ac plena liberaque voluntate eumdem cum adnexis oneribus amplecti velle. — 2. Fateor mihi plene esse cognita cuncta onera ex eodem sacro ordine dimanantia, quae sponte amplector, ac Deo opitulante propono me toto vitae curriculo diligenter servare. — 3. Quae castitatis voto ac coelibatus lege praecipiuntur, clare me percipere testor, eaque integre servare usque ad extremum vitae, Deo adiuvante, firmiter statuo. — 4. Denique sincera fide spondeo iugiter me fore, ad normam sacrorum canonum, obsequentissime obtemperaturum iis omnibus quae mihi a Praepositis, iuxta Ecclesiae disciplinam, praecipientur, paratus virtutum exempla, tum opere, cum sermone, aliis praebere, adeo ut tanti officii susceptione retributionem a Deo promissam accipere merear. Sic testor ac iuro, super haec Sancta Dei Evangelia, quae manu mea tango.

Die... mensis... anni...

N. N. manu propria ».

400. «18. Notandum, in Ordinibus votorum sollemnium, praedictam testificationem, manu propria religiosi subscriptam et iurisiurandi fide firmatam, emissioni votorum sollemnium praemitti debere.

«19. In dimissoriis litteris pro alumnorum ordinationibus, iuxta praescripta Codicis iuris canonici, concedendis, necnon in testimonialibus litteris, Superiores de his omnibus, onerata eorum conscientia, Episcopo ordinanti testentur; cui tamen liberum sit pro lubitu interrogationes etiam privatim alumnis ordinandis facere.

«20. Licet pro diaconatus et presbyteratus ordine opus non sit informationes adeo amplas atque nova requirere testimonia, advigilent tamen Superiores et videant utrum, in intervallo ab unius et alterius ordinis sacri collatione, nova acciderint, quae vel patefaciant dubiam ad sacerdotium vocationem, vel nullam prorsus commonstrent. Hoc in casu, perscrutatione perquam diligenter peracta, adhibitoque virorum prudentum consilio, novi ordinis susceptionem penitus interdicant, remque ad hanc Sacram Congregationem referant, a qua, pro singulis casibus, quod opportunius in Domino visum fuerit, decernetur.

«21. Haec omnia Ss.mus Dominus Noster Pius divina Providentia Pp. XI in audientia diei primae mensis decembris anni 1931, audita relatione ab infrascripto Card. Praefecto Sacrae Congregationis peracta, rata habere et confirmare dignatus est, mandans praeterea ut praesens instructio omnibus Supremis Religionum et Societatum clericalium Moderatoribus notificetur, ab ipsis adamussim observanda, praecipiens etiam ut sub initio cuiuslibet anni religiosis clericis perlegatur, deque hisce praescriptionibus fideliter adimpletis Superiores in quinquennalibus relationibus Sacram hanc Congregationem edoceant.

«Contrariis quibuscumque non obstantibus ».

401. Quaedam animadvertenda. — 1. Haec Instructio, non minus quam illa quam die 27 dec. 1930 *S. Congreg. de Sacramentis* de scrutinio ordinandorum promulgavit, tota quanta huc tendit ut praecaveatur inconstantia saepe lamentabilis et defectio eorum qui ordinibus sacris honorati sunt; ac praesertim ut omnis occasio excusandi coactionem ipsis eripiatur.

Post quamdam introductionem, binas partes complectitur, quarum altera de generali institutione seu praeparatione religiosorum ad ordines bene suscipiendos, sequendas normas memorat, altera praescripta in posterum servanda de scrutinio ordinandorum accurate definit.

2. Praecipitur prudens iuvenum selectio, praeeunte matura deliberatione et diligenti investigatione.

Docemur, praeter communia vocationis religiosae indicia, *signa peculiaris vocationis clericalis* postulari.

Si quaeras quaenam sint haec *peculiaria* vocationis clericalis *signa*, videntur consistere in firmo motivis supernaturalibus fundato desiderio

non tantum vitae religiosae, sed etiam vitae sacerdotalis, coniuncto cum aptitudine ad superiora studia cum fructu peragenda. Addas, si religio fuerit apostolica, quamdam iudicii dotem ad prudenter exercenda ministeria sacra; quamdam animi firmitatem quae, in variis adiunctis, *per se* in bono stare et proficere noverit. Etenim, cum sacerdotibus partes magis activae incumbant et ipsi facile in adiunctis periculosis versentur, non satis est ut passive in viam virtutis et perfectionis perduci queant.

Necessitas istorum signorum specialium dicitur etiam causa esse cur alius pro conversis, alius pro clericis novitiatus praescribatur.

3. Positive praecipitur ut Magistri spiritus monitis, instructionibus et adhortationibus iuvenum animos ad vitam religiosam et clericalem informent (cfr. can. 588, § 1).

4. Severe monentur Superiores, cum iure dandi litteras dimissorias ad ordines, connecti similia Episcoporum officia in vocandis iuvenibus ad ordines sacros.

5. Ante professionem votorum temporalium, novitii scriptam petitionem Superiori deferre debent, in qua, expressis verbis, testantur suam ad statum religiosum et clericalem vocationem, suumque firmum propositum « perpetuo se militiae clericali mancipandi ».

Itaque intentio quam Codex can. 488, 1° in religiosis inesse supponit, iam expresse pandi debet.

Sicut S. Congregatio de Sacramentis laudata Instructione praecipit, id etiam praecipit S. Congregatio de Religiosis, i. e. ut « expressis verbis testimonium ferant de sua ad statum religiosum et clericalem vocatione »; sed quibus verbis id testari debeant non declaratur, dum in formula S. Congr. de Sacramentis, hanc suae voluntatis rationem dare debent: « Cum experiar ac sentiam a Deo me esse re vera vocatum ».

Quam subiectivam experientiam, quem sensum se experiri, plures etiam optimi asserere de se non audent, ita ut opus sit eosdem securos reddere, quod propria de vocatione persuasio etiam prudenti Moderatoris consilio et signis externis gigni queat. Difficultas huiusmodi ex verbis Instruct. S. Congreg. de Religiosis oriri nequit.

402. 6. Superioribus debet, per diligentem inquisitionem, de qualitatibus candidati constare.

Hic, non paucis mirum visum est quod testimonium *Magistri spiritus* in primis exquirendum dicatur. Namque in pluribus iisque optime constitutis Seminariis, « Magister spiritus » interesse prohibetur consilio in quo de admittendis ad ordinationes deliberatur. Qui usus prorsus laudandus est, ubi Director spiritus non est nisi spiritualis singulorum

Moderator. Sed *Magister spiritus* quem Codex, can. 588, §§ 1 et 2 vult religiosis studentibus adesse, distinguendus est a *Directore spiritus* quem can. 1358 et 1360 in Seminariis ad confessarios addunt.

Magister spiritus religiosorum partes magistri novitiorum erga neo-professos continuare censetur. Monitis, instructionibus atque exhortationibus animos ad vitam religiosam informat (can. 588, § 2), scil. potestate dominativa pollet; atque in pluribus Institutis familiariter cum ipsis quasi continuo conversatur, non exclusa cura disciplinae exterioris. Quare, sicut ipse Magister novitiorum de novitiis, is de neo-professis rationem reddere potest et debet.

Quae tamen iuvenes sive Magistro novitiorum sive Magistro spiritus de sua intima conscientia revelaverint, ambo isti gravissimo secreto commisso tegere debent et de sola sua exteriore observatione testimonium ferre possunt. Quare in Instruct. S. Congreg. de Sacramentis nullatenus suadetur, ut testimonium a Directore spiritus exquiratur.

Obtenta testimonia attente ponderanda sunt, et documentum de facta investigatione et de scrutinii exitu in archivo reponendum est.

7. Superior per se vel per alium fiduciae comparandae idoneum, adolescentes interrogare debet, ut certior reddatur ipsos *libere* ac *scienter* ordines in statu religioso appetere.

8. Ante subdiaconatum, qua ratione ante ordines minores fieri iubebatur, eadem nova inquisitio a Superioribus instituenda est. Hi documentum in archivo servatum cum novis testimoniis conferre debent. Qui digni reperti fuerint, litteras dimissorias recipere poterunt.

9. Ante vota sollemnia, debent religiosi propria manu iuratam testificationem scientiae et spontaneae voluntatis scribere et subsignare iuxta tenorem formulae in Instructione contentum.

10. Ipse Episcopus ordinans interrogationes ordinandis privatim facere permittitur.

Quisnam est Episcopus *ordinans?* Attento fine legis, hoc loco esse videtur cum Episcopus qui ordines revera confert, tum Episcopus dioecesanus cuius nomine ordinatio peragitur.

11. Ante diaconatum et presbyteratum, accurate inquirendum est utrum, an non, quaedam nova acciderint — vel etiam, ut putamus, anteriora revelata sint —, quae vocationem ad sacerdotium dubiam vel nullam commonstrent. Quae res tunc ad S. Congregationem defertur, prohibito interea accessu ad novum ordinem (21).

(21) Vermeersch, *Periodica*, 1932, pag. 188 ss.

ARTICULUS VI.

De confirmatione, statu gratiae, aetate, etc.

403. Sacra confirmatio. — 1. Necesse est ut qui per ordines divinis ministeriis mancipatur, in fide confirmatus plane sit atque ad virtutes excolendas roboratus; dedecet sane eum, qui nondum sacramento confirmationis miles Christi factus est, aliorum ducem per ordinationem constitui. Porro sacramentum confirmationis valde inservit ad constantiam obtinendam in exercitio virtutum.

404. 2. S. Congregationi Concilii haec dubia proposita fuerunt in *Augustana*, 27 sept. 1601: « 1° Quaeritur an primam tonsuram et quatuor minores ordines male vel per saltum suscepisse dicatur qui sacramento confirmationis solum post illos susceptos fuit perunctus; 2° An idem, ut supra, ordinatus et provisus de simplicibus beneficiis ante sacramentum confirmationis, legitime dicta beneficia acquisiverit, ita ut nulla indigeat nova provisione; 3° An idem possit ad sacros ordines ascendere, nulla petita absolutione vel dispensatione ».

S. Congregatio respondit: « Ad I. Esse male promotum; Ad II. Minus legitime acquisivisse, atque egere nova provisione; Ad III. Non posse, nisi praevia Sedis Apostolicae dispensatione » (1).

Attenta disciplina hodie vigente, qui nondum confirmatus tonsuram et ordines minores (a fortiori, ordines sacros) recipit, male ordinatur. Provisio tamen beneficii ex hoc capite nulla et irrita nullatenus dicenda foret, nec proinde opus esset nova provisione. Ita promotus absolutione vel dispensatione non indiget, sed ante receptionem ordinum superiorum debet confirmari.

405. 3. Utrum grave an leve peccatum sit, tonsuram et ordines suscipere ante confirmationem, controvertitur.

Iuxta disciplinam antiquam, theologi longe communius docebant peccatum in casu esse leve (2), « quia, licet verba Tridentini potius indicent decentiam, quam praeceptum, tamen in hoc contraire non excusantur a levi saltem deordinatione », ut ait *S. Alphonsus* (l. c.).

Alii, perspectis verbis Concilii Trid. (Sess. XXIII, cap. 4 *de ref.*), dicebant « non agi de praecepto, sed de consilio ».

(1) Giraldi, II, sect. 91; Gasparri, I, n. 480; Wernz, *l. c.* n. 119.
(2) S. Alph. VI, n. 786; Suarez, *De sacram. in gen.*, disp. 38, sect. 1; D'Annibale, III, n. 154.

Hodie procul dubio agitur de vero et proprie dicto praecepto, attento can. 974, § 1, qui statuit: « Ut quis *licite* ordinari possit, requiruntur: 1° recepta sacra confirmatio... ». Cum materia sit natura sua gravis, verius dicendum peccatum esse mortale.

4. Sicuti non confirmatus licite ordinari nequit, ita in receptis ordinibus licite ministrare non potest, nisi causa iusta excuset. Ita in iure antiquo (3); idem dicendum ex hodierna disciplina.

406. Status gratiae. — 1. Sacramentum ordinis est sacramentum vivorum ac proinde requirit in suscipiente statum gratiae; qui praeterea necessarius est etiam ex alio capite, quia nempe promovendi ad sacros ordines debent Eucharistiam sumere die ordinationis (can. 1005).

2. Status gratiae certe non requiritur pro recipienda prima tonsura, nec pro ordinibus minoribus et subdiaconatu, cum sacramentum aut certe aut saltem probabilissime non sint. Practice igitur status gratiae exigi nequit a confessario; maxime tamen expedit ut omnes promovendi sint in statu gratiae. Attamen suscepturis subdiaconatum, et aliquando etiam ordines minores, recipienda est Eucharistia; idcirco sub hoc respectu iidem in statu gratiae esse debent.

407. Aetas canonica. — 1. Aetas canonica est annus 21 completus pro subdiaconatu, 22 annus completus pro diaconatu, 24 annus completus pro presbyteratu, 30 annus completus pro episcopatu (can. 331, § 1, 2°, 975).

2. Nulla aetas canonica tonsurae et ordinibus minoribus expresse praefinitur; istae tamen ordinationes nequeunt recipi ante incepta studia theologica. Implicite proinde et indirecte huiusmodi praescripto de ratione studiorum, determinatur quoque aetas requisita, quae in singulis ordinandis varia est prout citius vel serius studia philosophica fuerint absoluta et incepta theologica.

3. Quomodo aetas supputanda? Anni supputandi sunt mathematice, non moraliter, ad normam can. 34, § 3, 3°, ita ut dies nativitatis non sit computanda.

4. Facultas dispensandi super aetate uni competit S. Sedi. Haec numquam dispensare solet pro subdiaconatu, raro pro diaconatu; crebro pro presbyteratu, iusta causa interveniente, etiam super defectu unius anni cum dimidio, non ultra tamen, nisi forte adsit gravissima et urgens causa.

Inter varia indulta quae concedi solent Episcopis a Sede Apostolica,

(3) Cfr. Schmalzgrueber, V, tit. 29, n. 13; Gasparri, n. 481; Suarez, *l. c.*

interdum reperitur quoque facultas dispensandi super defectu unius anni, sed tantum ad presbyteratum suscipiendum.

Congregatio competens est S. Congregatio de Sacramentis pro clericis saecularibus, S. Congreg. de Religiosis pro sodalibus religiosis et aequiparatis, S. Congreg. de Prop. Fide pro iis qui eiusdem subsunt iurisdictioni ad normam can. 252, § 3.

5. Episcopus ne super uno quidem alterove die *per se* valet dispensare. Urgente gravi causa, dispensare potest ad normam can. 81.

6. Qui ante canonicam aetatem malitiose seu mala fide ordines susceperit, est ipso facto a recepto ordine suspensus (can. 2374), ut suo loco explicabitur.

408. Notae historicae circa aetatem. — 1. Antiquitus magna fuit varietas disciplinae ecclesiasticae circa aetatem (4).

Disciplina inducta a Concilio Trid. quoad ordines *maiores* cohaeret cum disciplina Codicis.

2. Quoad *tonsuram* et *ordines minores* usque ad Codicem nulla aetas iure communi erat praefinita, ideoque statim post septennium recipi poterant. Iure particulari, in pluribus dioecesibus vigente, collatio tonsurae et praesertim ordinum minorum pleniorem aetatem postulabat (5).

409. Mores ordini recipiendo congruentes. — 1. Huc imprimis spectant quae supra exposuimus (n. 377).

Mores ordini recipiendo congruentes requiruntur tum ex lege positiva Ecclesiae (can. 973, §§ 1-3, 974, § 1, 2°) tum ex ipsa lege divina i. e. ex sanctitate atque excellentia status ecclesiastici: ideoque *probitas vitae positiva*. Hac ea probata virtus intelligitur, quae et oneri perpetuae castitatis sustinendo et sanctissimis muneribus digne fungendo, et fidelibus exempla virtutum dando, par sit candidatus, ut praecipit gravissimis verbis Trid. Synodus (6).

Proinde necesse omnino est, ut ordinandus vitam agat spiritualem, assiduus in ecclesia, sacramenta frequentet, orationi vacet, caste religioseque vivat.

Ad rem *Catechismus Rom.* monet: «Primum itaque in eo, qui sacerdos creandus est, vitae et morum integritas commendetur magnopere oportet;

(4) Cfr. Dist. 77, 88; compl. IV, lib. I, tit. 8 de aetate et qualit. ordinand.; lib. I, tit. 14, de aetate et qualit. et ordin. praed. X, tit. eod. in 6°, tit. eod. in Clem.

(5) Cfr. Bened. XIV, *Instit. eccl.* 42; Suarez, *De censuris et irreg.*, disp. 51, sect. 1, n. 5 ss.; Many, n. 84 s.; Wernz, I, part. 1, n. 112 s.

(6) Sess. XXIII, cap. 11-14, *de reform.*

non solum quia, si alicuius mortiferi peccati conscius se initiari curet, vel etiam patiatur, novo se et maximo scelere obstringit, sed etiam quia virtutis et innocentiae lumen aliis praeferre debet. Ea de re quid Apostolus Tito et Timotheo praecipiat, pastoribus declarandum erit; et simul illud docendum, ea corporis vitia, quae in veteri lege ex Domini praescriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelica lege ad animae vitia praecipue transferenda esse» (7).

2. Hac de causa, sedulam sacerdotes dent operam, praesertim parochi, ut pueros, qui indicia praebent ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant et ad pietatem tempestive informent (can. 1353).

Dein curandum, ut ad statum clericalem adspirantes inde a teneris annis in *Seminario* recipiantur. Omnes autem tenentur commorari in Seminario saltem per integrum sacrae theologiae curriculum, nisi Ordinarius in casu particulari, gravi de causa (v. g. infirmae valetudinis), eius conscientia onerata, dispensaverit (can. 972, § 1).

Egregie *Leo XIII* in Litt. «*Etsi nos*», 12 febr. 1882, ait: «Illi in sacerdotio integre sancteque versabuntur, qui sese in hoc genere ab adolescentia excoluerint et tantum disciplina profecerint, ut ad eas virtutes, quae commemoratae sunt, non tam instituti quam nati videantur».

Pius X Motu prop. «*Sacrorum Antistitum*», 1 sept. 1910, in clericali iuventute, praeter doctrinam, exigit «*singularem virtutis constantiaeque praestantiam*».

Speciatim attendenda quae sapientissime tradit Pius XI in Encycl. «*Ad catholici sacerdotii*» diei 20 dec. 1935.

3. Qui ad ordines adspirant, et extra Seminarium legitime morantur, commendari debent pio et idoneo sacerdoti, qui eis invigilet eosque studiose ad pietatem informet (can. 972, § 2).

410. 4. Controvertitur, num peccet graviter qui suscipit ordines, dubitans an requisita vitae sanctitate polleat, vel probe sciat se ea carere. Nobis aliisque ita videtur distinguendum:

1° Si agitur de prima tonsura et ordinibus minoribus, verior videtur sententia, quae tenet in casu peccatum esse leve, non autem grave, quia per huiusmodi ordinationem candidatus in statu clericali minime confirmatur.

2° Si agitur de ordinibus sacris, scil. de subdiaconatu vel diaconatu, probabiliter leve tantum committit peccatum, qui noverit requi-

(7) Part. II, cap. 7, *de ordinis sacramento*, q. 31.

sitis dotibus se carere, sed *firmum habeat propositum cum spe fundata* ita mores componendi, ut contractis obligationibus plene satisfacere valeat. Cfr. n. **411**.

3° Peccat graviter contra, in praefata hypothesi, si Titius careat firmo proposito se emendandi, vel prudenter timeat ne, quamvis propositum firmum gerat, tanta consuetudinis vi alliciatur, ut a vitiorum coeno se non retrahat, obligationes clericales non impleat, sacrilegiis se commaculet.

4° Si agitur de presbyteratu, Titius, qui conscius propriae indignitatis illum recipit, vix aut ne vix quidem immunis videtur a peccato gravi, quia in manifestum salutis discrimen se coniicit. Nec, in tali casu, allegari posset propositum se emendandi, de quo supra; aliud quippe est subdiaconatum vel diaconatum recipere, aliud presbyteratum suscipere (8).

411. Candidatus vitio luxuriae coinquinatus. — An licite suscipere possit ordines sacros, sine diuturno experimento castitatis servatae, qui luxuriae habitum contraxerit, gravis inter Doctores est controversia.

1. Sententia communior et verior atque omnino tenenda *negat*. Ratio est, quia non licet tali candidato vitae statum temere amplecti, qui *positivam* exigit probitatem, cum proximo periculo graviter violandi obligationes huic statui adnexas et gravi periculo scandalum aliis praebendi. Id perspicue confirmat ipsa dignitas et sanctitas status clericalis et in specie status sacerdotalis; qui status secundum doctrinam Ecclesiae, ob sanctitatem munerum et officiorum eidem adnexorum et propter bonum exemplum quod fidelibus praebere debet sacerdos, non solum *positivam* requirit *probitatem*, verum etiam bonitatem excellentem et in specie *probatam castitatem* (9).

Atqui tali probitate caret candidatus praedictus. Ergo non potest licite ad sacros ordines ascendere (10).

2. Experimentum castitatis servatae debet esse *diuturnum*. Nonnulli requirunt integrum annum; alii sex menses; alii tres vel quatuor menses. Iuxta communiorem sententiam, requiritur, *regulariter* loquendo, experimentum saltem sex mensium pro subdiaconatu, unius anni pro presbyteratu.

(8) Cfr. Habert, *De ordine*, part. II, cap. 1, § 2; Aertnys-Damen, *Theol. Mor.*, II, n. 585, ed. 12ª; Gasparri, n. 112; Piscetta-Gennaro, VI, n. 37.

(9) Cfr. S. Thom., *Summa theol.* 2-2, q. 184, art. 8; *Suppl.*, q. 35, art. 1, ad 3; Bened. XIV, Encycl. « *Ubi primum* », 3 dec. 1740; Leo XIII, Encycl. « *Etsi nos* », 25 febr. 1882; Pius X, Motu propr. « *Sacrorum Antistitum* », 1 sept. 1910; S. Alph. lib. VI, n. 63 ss.; *Homo Apost.*, tract. ult. n. 16 s.; Aertnys-Damen, II, n. 586.

(10) S. Alphonsus initio contrariae opinioni adhaeserat; sed inde ab anno 1751 aliam sententiam secutus est, illamque *improbabilissimam* esse palam asseruit (*Corresp. gen.*, n. 176). Cfr. de hac re *N. K. St.* 1915, pag. 150; Aertnys-Damen, II, n. 586, not. 2.

Nostra sententia severior est. Candidato, qui studiis theologicis iam vacat et frequenter adhuc in peccata solitaria labitur, suadendum ut recedat a statu ecclesiastico; si vero peccet, etsi raro, cum aliis personis, ipsi praecipiendum est ut ab ordinibus sacris recipiendis omnino abstineat.

3. Confessarius candidato vitio luxuriae laboranti, generatim loquendo, significare debet, eum sub gravi teneri *vel* a proposito ascendendi ad sacros ordines resilire *vel* per tempus diuturnum seipsum probare, an possit deinceps castitatem servare et pravum habitum deponere. Si clericus id renuat, confessarius nequit ipsi absolutionem impertire, quamvis alioquin dispositus videatur.

Confessarius in huiusmodi clericis absolvendis maxima utatur cautela et prudentia, praesertim in permittendo ascensu ad ordines sacros, speciatim ad sacerdotium. Agitur quippe de causa Ecclesiae, de bono fidelium, de salute ipsius ordinandi. Experientia nimio plus docet, clericorum, qui vix e vitiorum coeno eruti ad ministerium altaris ascendere praesumunt, infelicem exitum frequenter deplorari, cum maximo Ecclesiae detrimento et fidelium discrimine. Generatim ei qui post pubertatem cum aliis pluries peccaverit omnino suadendum ne sacerdotium suscipiat.

4. Excipitur casus, iuxta nonnullos, quo candidatus *extraordinariae conversionis certa argumenta exhibeat*. Quandoque enim, etsi raro, contingere potest, ut Deus donet poenitenti tam extraordinariam contritionis gratiam, ut eum plane immutet atque liberet a prava consuetudine, ideoque constans resipiscentia merito inde coniici possit. Quo in casu, candidatus *potest*, praetermisso alio experimento, ascendere ad sacros ordines, quia per huiusmodi extraordinarium gratiae divinae auxilium eam animi dispositionem acquirit, quae temporis probationem compensat.

Interim tamen, aiunt, confessarius studeat poenitentem, licet ita contritum et bene dispositum, inducere ad aliquam temporis moram interponendam, priusquam ad sacrum ordinem, praesertim ad presbyteratum accedat, quo ipse melius pravo habitu se purgare et confessarius de illius poenitentiae efficacia atque sincera emendatione certius iudicare valeat (11).

412. 5. Argumenta praecipua, quae a nonnullis afferuntur contra expositam doctrinam, sunt ista:

I. Verba, aiunt, *Pontificalis Rom.* contrarium evincunt. Episcopus sane promovendos ad subdiaconatum ita alloquitur: « Si usque nunc fuistis ebriosi, amodo sobrii, si usque nunc inhonesti, amodo casti ».

II. Talis candidatus potest emittere votum castitatis aut ingredi in religionem, quamvis periculum adsit violandi votum (12). Cur sacros ordines suscipere nequit, cum detur paritas?

(11) S. Alph. lib. VII, n. 63 ss.; *Hom. Apost.*, tract. ult., n. 16 s.

(12) Cfr. S. Thom. *Opusculum* 17, cap. 17; S. Alph. lib. VI, n. 74.

III. Si candidatus resiliat a proposito ascendendi ad sacros ordines, infamiam patitur eamque gravem: quae omnino vitanda est.

IV. Penuria sacerdotum, praecipue in nonnullis dioecesibus, maxima est, eaque interdum cogit Episcopos ad illos quoque candidatos admittendos qui parum tuti videntur.

Haec argumenta nullius prorsus sunt valoris. Sane:

Ad I. Verba *Pontificalis Rom.* significat omne vitium a sacris ordinibus procul excludendum esse. Ceterum si ea verba secus urgenda essent, ut vellent adversarii, neque ii, qui *notorie* ebriosi aut inhonesti fuissent, excludi possent: quod manifesto adversatur doctrinae et praxi Ecclesiae.

Ad II. Non datur paritas inter statum sacerdotalem et statum religiosum. Hic per se non requirit probitatem positivam, neque habet obligationes ita graves sibi annexas ut ordo sacer. Imo status religiosus assumi potest tamquam medium se liberandi a peccatis.

Ad III. Dilatio ordinationis fieri potest ex multis causis, et interdum fit quoque a piis iuvenibus. Ad rem scite *Benedictus XIV* animadvertit « Nihil infamiae in eo esse, si quis dicat velle se maturius cogitare de ineundo eiusmodi vitae instituto, quod graviora secum fert onera, quodque semel susceptum per omnem vitam necessario servandum erit » (13).

Ad IV. Penuria sacerdotum nequaquam ut causa iusta potest licite allegari. Urget sane praescriptum can. 973, § 3, de quo supra (n. 377). *S. Thomas* ait: « Deus numquam ita deserit Ecclesiam suam, quin inveniantur idonei ministri sufficientes ad necessitatem plebis, si *digni promoverentur*, et *indigni repellerentur* ». Et si non possent tot ministri inveniri quot modo sunt, melius esset habere paucos ministros bonos, quam multos malos, ut dicit Innocentius III in *cap.* 14, *de aetat. et qual.* (14).

Benedictus XV in Epist. ad Episcopos Boliviae, 4 aug. 1918, qui de penuria sacerdotum conquesti fuerant, egregie scribit: « Praecavendum ne minus digni quoque, *necessitatis causa*, in sacerdotium admittantur... Itaque *non quot*, sed *quos sacrorum ministros assumamus perpendere debemus*; omniaque experti, quae ad sacerdotii studium in iuventute fovendum suadeat prudentia, diligenter rem Deo, cuius in manu est, commendemus ».

413. Quod huc usque diximus de vitio luxuriae (sive agatur de peccatis solitariis sive a fortiori de peccatis cum alia persona), dicendum

(13) *De Synodo dioec.*, lib. XI, cap. 2, n. 18.
(14) *Suppl.* q. 36, art. 4, ad 1.

quoque est de alio vitio, praesertim de eo, a quo (ut est v. g. ebrietas) difficilius plena emendatio haberi solet, et quod in grave scandalum fidelium cedit aliaque affert detrimenta haud levia.

Quidam censent mitius *regulariter* agendum esse cum iis, qui religionem clericalem ingressi sunt, in qua vitam a mundi periculis remotam ducunt, nullam animarum curam suscipiunt, neque iuventutis institutioni addicuntur. Validiora enim subsidia religio suppeditat (15). Haec sententia solidis nititur rationibus eaque admittenda est.

414. Debita scientia. — 1. Ut quis ad ordines licite promoveatur, scientia requisita praeditus sit oportet. Nemo ad primam tonsuram promoveri potest ante inceptum cursum theologicum; ad subdiaconatum nisi exeunte tertio cursus theologici anno; ad diaconatum nisi incepto quarto anno; ad presbyteratum nisi post medietatem eiusdem quarti anni.

Cursus autem theologicus peractus esse debet non privatim, sed in scholis ad id institutis secundum studiorum rationem a Codice determinatam (can. 976).

2. Porro quae studiorum ratio sacrorum ordinum candidatis sit tradenda, statuitur in can. 1364 et 1365. Scil.: 1° In *inferioribus* Seminarii scholis: *a*) praecipuum locum obtinet religionis disciplina; quae, modo singulorum ingenio et aetati accommodato, diligentissime explicari debet; *b*) alumni addiscere debent praecipue linguam latinam et patriam; *c*) ea in ceteris disciplinis tradenda est institutio, quae conveniat communi omnium culturae et statui clericorum in regione, in qua alumni sacrum ministerium exercere debent.

2° In philosophiam rationalem cum disciplinis affinibus alumni per integrum saltem biennium incumbere debent.

3° Cursus theologicus saltem integro quadriennio constare debet, et praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium sacrae Scripturae, historiae ecclesiasticae, iuris canonici, liturgiae sacrae, eloquentiae et cantus ecclesiastici. Praeterea, tradendae sunt de theologia pastorali lectiones additis practicis exercitationibus, praesertim de ratione tradendi pueris aliisve catechismum, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis.

3. Cursus theologicus censetur inceptus *probabiliter*, iuxta nonnullos, a momento inscriptionis, ante quoque initium scholarum, aut *probabilius* ab inchoatis lectionibus. Verba « exeunte tertio cursus theologici

(15) Cfr. Vermeersch, *l. c.*; Piscetta-Gennaro, VI, n. 43.

anno » ita sunt intelligenda, ut subdiaconatus recipi possit 30 vel 40 circiter diebus ante tertium annum cursus theologici expletum. Alii latius accipiunt hoc temporis spatium.

Quartus annus censetur inceptus vel a momento inscriptionis, ut supra, quae haberi potest etiam uno alterove mense ante lectionum initium, aut a lectionibus inchoatis.

Medietas quarti anni moraliter aestimanda est. Generatim annus scholaris 9 mensibus constare debet, examinum tempore supputato. Medietas proinde habetur post quinque circiter menses seu saltem quatuor cum dimidio iam integre elapsos.

Annus scholaris censetur finem attigisse, absolutis periculis, imo etiam lectionibus tantum absolutis.

Hinc patet verba can. 976, § 2, qui loquitur de anno incepto vel exeunte *cursus theologici*, benignius sumenda esse quam in declaratione S. C. Consistorialis, 24 mart. 1911 (16).

4. Codex de ordinibus minoribus non agit. Hi procul dubio conferri possunt perdurante priore anno cursus theologici, uti colligi potest ex can. 978, § 2.

5. Pro *episcopatu* requiritur ut promovendus sit laurea doctoris vel saltem licentia in sacra theologia aut iure canonico potitus in aliqua Universitate aut in aliquo Instituto studiorum a S. Sede probatis, vel saltem earundem disciplinarum vere peritus. Si vero ad aliquam religionem pertineat, a suis Superioribus maioribus vel similem titulum vel saltem verae peritiae testimonium habere debet. Ita ex can. 331, § 1, 5°.

415. 6. Promotus ad presbyteratum nequit ministerium animarum exercere v. g. munus praedicandi aut excipiendi sacramentales confessiones obire, ante quartum annum cursus theologici completum. Huiusmodi enim ministerium solet graviter studium impedire. Ita decrevit S. Congregatio de Religiosis pro sodalibus religionum et alumnis societatum in communi viventibus sine votis, die 27 oct. 1923 (17).

Quae norma applicanda quoque est clericis saecularibus, durante cursu theologico, ad presbyteratum ex dispensatione S. Sedis promotis. Rescriptum dispensationis solet expressam de hac re clausuram referre.

At etiam si forte explicite non memoretur, rescriptum, quo dispensatio conceditur super curriculo studiorum a can. 972, § 2 praescriptorum, semper includit praedictam clausulam, ut declaravit S. C. de Religiosis in citato decreto.

(16) *A. A. S.*, III, 181.
(17) *A. A. S.*, XV, 549.

Vetatur ministerium habituale aut frequens, non autem per modum actus, v. g. diebus dominicis, illudque vetatur durante anno scholari, non autem feriarum tempore.

416. Notae historicae circa scientiam in candidatis requisitam. — 1. Ecclesia semper maximam adhibuit curam, ut promovendi ad ordines, pro gradu ac dignitate sui ministerii, *scientia debita* praediti essent.

Huc spectat epistola Gelasii Papae (an. 494) - (18).

2. Necessitas scientiae requisitae in candidatis ordinandis varia fuit pro diversitate temporum, locorum et personarum; nec praesto semper fuit occasio atque opportunitas educandi ac instituendi clericos (19).

3. Concilium Trid. haec statuit:

1° Nemo prima tonsura initietur, qui *fidei rudimeuta* ignoret, quique *legere* et *scribere* nesciat.

2° Ad ordines minores ii tantum promovendi sunt, qui saltem *linguam latinam* intelligant.

3° Subdiaconi et diaconi *litteris* et iis, quae *ad ordinem exercendum* pertinent, instructi sint oportet.

4° Promovendi ad sacerdotium debent idonei reperiri, ex praevio diligenti examine, *ad docendum populum* ea quae scire omnibus necessarium est ad salutem, et *ad sacramenta ministranda* (20).

Iste gradus scientiae a Tridentina Synodo determinatus, erat *minimus*, nec profecto vetabat quominus Episcopi pleniorem institutionem exigerent in promovendis ad ordines. Imo mens S. Sedis eiusque praxis illud aperte suadebat (21).

Progressu temporis plures de hac re praescriptiones latae fuerunt a S. Sede tam pro clericis religiosis quam pro candidatis saecularibus (22).

417. Ordinum inferiorum susceptio gradatim facta. — 1. Ordinatio sic dicta *per saltum* est graviter prohibita et congruis poenis percellitur (can. 997 et 2374); nam ordines *gradatim* conferendi sunt, quatenus nemo, praetermisso ordine inferiore, ad superiorem promovendus est.

2. Si recipiantur ordines sacri, omissis minoribus, valide procul dubio recipiuntur; potestates enim sunt distinctae. Item valida est susceptio diaconatus, omisso subdiaconatu, et susceptio presbyteratus, omisso diaconatu.

Si recipiatur episcopatus, omisso presbyteratu, huc redeunt quae supra diximus (n. **61**).

(18) Cfr. c. 1, D. 36; c. 1, D. 55; c. 8, D. 81; Thiel, *Epist. Rom. Pontif.*, p. 362 ss.
(19) Cfr. c. 16 Conc. Aurel. II (an. 533); c. 2 Conc. Nicaen. (an. 787); c. 4 Conc. Rom. (an. 826), etc.
(20) Sess. XXIII, cap. 4, 5, 13, 14, *de ref.*
(21) Cfr. Innoc. XIII Const. « *Apostolici ministerii* », 13 mart. 1723; Notif. Card. Vic. in Urbe, 2 dec. 1740.
(22) Cfr. Cappello, *De visitatione SS. Liminum*, II, p. 319 ss.; *La riforma dei Seminari in Italia*, p. 35 ss.

3. Qui ordinati sunt per saltum, secundum canones non reordinantur, sed id, quod omissum fuit de praecedentibus ordinibus, eis confertur. Si quis forte ordinatus fuerit ostiarius, ante receptionem primae tonsurae, disputatur utrum promovendus sit ad primam tonsuram, ante collationem aliorum ordinum. Verius stricta obligatio id faciendi non datur.

4. Si quis, ritu orientali ad aliquos ordines iam promotus, indultum a S. Sede obtinuerit superiores ordines suscipiendi ritu latino, debet prius ritu latino recipere ordines quos ritu orientali non receperit (can. 1004). Haec obligatio gravis est.

5. Qui malitiose seu mala fide recipit ordines per saltum, ipso facto manet suspensus ab ordine suscepto (can. 2374), ut suo loco declarabitur.

418. Notae historicae de ordinibus gradatim conferendis. — 1. Iam a primis Ecclesiae saeculis disciplina canonica ea fuit, ut debitus ordo servaretur in candidatis promovendis ad dignitates et officia. Hinc more prius receptum, deinde iure scripto statutum fuit, ut ordines gradatim essent conferendi (23).

2. Antiquo iure ordinati per saltum depositionis poena plectebantur, quae poena, proprie loquendo, perpetuae suspensioni aequivalebat. Ista suspensio saltem ex iure Decretalium, confirmato postea a Concilio Trid., ipso iure incurrebatur (24).

3. Inter ordines hierarchicos et non hierarchicos datur magnum discrimen. In illis recipiendis gradatio praecipitur lege ecclesiastica, ita ut R. Pontifex summo iure posset dispensare, licet de facto numquam dispenset; in istis suscipiendis, contra, gradatio ex ipso iure divino servanda est, ita ut Papa dispensare nequeat (25).

4. In iure antiquo ipsa omissio primae tonsurae, quae certe ordo non est, constituebat promotionem per saltum (26).

5. Nulla poena in antiqua disciplina statuta reperitur contra *Episcopum* per saltum ordinantem.

Post Const. « *Apost. Sedis* » Pii IX suspensio ab ordine per saltum suscepto non erat *censura* latae sententiae, sed simplex *prohibitio* ministrandi in ordine

(23) Cfr. c. 2 Conc. Nicaen. (an. 325); c. 10 Conc. Sard. (an. 343); c. 10, D. 61.

(24) Cfr. cap. unic. X, de cleric. per saltum promot. V, 29; Suarez, *De censuris*, disp. 31, sect. 1, n. 44; Kober, *Der Suspension*, p. 213.

(25) Cfr. Suarez, *l. c.* n. 4; Schmalzgr., lib. V, tit. 29, n. 15.

(26) Cfr. S. C. C. in caus. *Anciren.* 30 ian. 1894; Schmalzgr., *l. c* n. 10; Giraldi, part. I, sect. 866.

sive bona sive mala fide suscepto (27). Quare violatio huiusmodi prohibitionis etiam malitiose facta irregularitatem non inducebat. Aliter iure Codicis (can. 2374 iunct. can. 985, 7º), ut suo loco dicetur.

419. Observatio interstitiorum. — 1. Nomine *interstitiorum* intelligitur congruum temporis spatium inter unam et alteram ordinationem. Nam de iure communi servanda sunt in ordinationibus temporum interstitia, quibus promoti in receptis ordinibus, secundum Episcopi praescriptum, sese exercere debent (can. 978, § 1).

2. Inter primam tonsuram et ostiariatum itemque inter singulos ordines minores interstitia committuntur prudenti Episcopi iudicio, qui proinde potest dispensare super iisdem. Inter acolythatum et subdiaconatum requiruntur interstitia saltem unius anni; inter subdiaconatum et diaconatum ac inter diaconatum et presbyteratum saltem trium mensium (can. 978, § 2).

3. Episcopus *proprius* ordinandi potest ab interstitiis dispensare, sive expresse sive tacite seu implicite, ubi necessitas aut utilitas Ecclesiae id postulet. Can. 978, § 1 loquitur de *Episcopo*. At, sede vacante, facultas dispensandi non videtur deneganda Vicario capitulari; imo, saltem probabiliter, etiam Vicario generali, si Episcopus absit aut legitimo impedimento detineatur. Attamen, *sine peculiari venia S. Sedis*, numquam conferri possunt eidem candidato uno eodemque die ordines minores cum subdiaconatu, vel duo sacri ordines, reprobata contraria consuetudine. Imo amplius non licet, sine licentia Sedis Apostolicae, primam tonsuram conferre una cum aliquo ex ordinibus minoribus, neque omnes ordines una simul (can. 978, § 3).

Contraria consuetudo de hac re estne legitima? Quidam affirmant (28). Practice verius negandum ad normam can. 5, quia nulla videtur haberi solida ratio *tolerandi* huiusmodi consuetudinem. At locus epikeiae procul dubio non excluditur.

Hinc patet, longe severius prohiberi coniunctionem minorum ordinum cum subdiaconatu, vel duorum ordinum maiorum, quam coniunctionem tonsurae cum minore ordine vel collationem in eadem ordinatione omnium ordinum minorum.

4. Episcopus, ex causa necessitatis aut utilitatis concessa dispensatione super interstitiis, potest conferre hodie tonsuram, die sequenti unum, duos vel tres ordines minores, alio die reliquos ordines minores, et crastina die subdiaconatum, etc.

(27) Cfr. Bucceroni, *Comment. de Const. « Apost. Sedis »*, n. 103 ss.; Gasparri, I, n. 498; Pennacchi, *In Const. « Apost. Sedis » commentatio*, II, p. 478; Wernz, VI, n. 442.

(28) Prümmer, q. 320, 8.

5. Annus inter acolythatum et subdiaconatum potest esse sive *naturalis* sive etiam *ecclesiasticus* qui longior aut brevior est anno naturali. Quare clericus, promotus ad acolythatum in sabbato sancto huius anni, poterit in sabbato sancto anni sequentis promoveri ad subdiaconatum, licet nondum effluxerit annus *naturalis*. Quovis in casu annus *moraliter* sumendus est, non mathematice.

Obligatio *per se* est gravis; sed ubi agitur de paucis diebus, gravitas videtur excludenda.

Regula de interstitiis trium mensium inter subdiaconatum et diaconatum atque inter diaconatum et presbyteratum, satis observata dicenda, si quis in Quatuor Temporibus subdiaconus vel diaconus ordinatus, ordinem superiorem in Quatuor Temporibus sequentibus recipiat, quamvis tres menses non omnino effluxerint.

420. 6. Quoad *religiosos* haec speciatim animadvertenda sunt:

1º S. C. Concilii pluries declaravit «remissionem interstitiorum ex causis a Concilio expressis pertinere ad Episcopum *ordinantem*, eum tamen debere quoad causas deferre iudicio et attestationi Superioris regularis ordinandi». Ita Benedictus XIV (29).

2º Quidam Ordines privilegio gaudent, ut proprii alumni ordinentur, non servatis interstitiis. Ita v. g. Societas Iesu ex Litt. Apost. Gregorii XIII «*Pium et utile*», 22 sept. 1582, Ordo SS. Trinitatis ex Const. Urbani VIII «*Redemptoris nostri*», 22 mart. 1634, Ordo B. M. de Mercede ex Const. «*Inscrutabili*» Alexandri VIII, 28 iul. 1690.

An *per communicationem* alii quoque Ordines gaudeant eodem privilegio, controvertitur. Plures affirmant. Nonnulli negant, «quia post Concilium Trid. mos invaluit in Curia Romana non concedendi indulta, nisi cum apposita vel subintellecta conditione, ut dies ordinationis essent interpolati, et non continui» (30).

Haec ratio solida non est; nam praedicta limitatio communiter respiciebat tantum indulta ordinandis concessa, non vero privilegia regularibus et aliquando etiam Episcopis tributa. Appositio talis conditionis perspicue confirmat, privilegia, quae sine huiusmodi clausula ante concessa erant, praefatae limitationi non subiacere.

Sententia affirmativa, etiam post Codicem, vere probabilis dicenda est.

3º Episcopus, etiam cum religiosis, dispensare valet, ob iustam causam, ab interstitiis.

(29) *Instit.* 58, n. 3 ss.

(30) Cfr. Decretum Innoc. XII, 14 dec. 1693; Giraldi, II, 95; Schmalzgr., I, tit. 11, n. 12; Gasparri, I, n. 505 ss.

421. An et quaenam sit obligatio exercendi ordinem susceptum. — Stricta obligatio exercendi ordinem inferiorem, antequam clericus promoveatur ad superiorem, non exsistit. Quamvis enim can. 878, § 1, ex Trid. Conc. (31) illud exercitium inculcet, tamen verum praeceptum non exprimit. Ita passim auctores veteres et recentiores.

422. Notae historicae de interstitiis. — 1. Disciplina de interstitiis observandis iam a primis Ecclesiae temporibus ex lege universali et consuetudine inducta reperitur (32).

Sane tempora ordinationum erant praefinita et fixa, et ordinatus antequam superiores ordines reciperet, debebat, per tempus lege *determinatum* se exercere in ordinibus inferioribus.

2. Concilium Sardic. can. 10 (an. 343) statuit, neminem esse ad episcopatum promovendum, qui prius officiis inferiorum graduum non fuisset rite perfunctus (33).

Siricius Papa (an. 385) et Zosimus Papa (an. 418) statuerunt distincta temporis intervalla inter singulos gradus sive ordines esse observanda (34).

Ista intervalla temporis prima vice a Gelasio Papa an. 494 *intervalla* vocantur, eaque confirmata et praescripta reperiuntur.

3. Concilium Trid. ius antiquum de interstitiis confirmavit simulque accuratius hac ratione praefinivit:

1º Ordines minores *per tempora interstitia* conferri debent, nisi aliud Episcopo expedire videatur.

2º Clerici in ordinibus minoribus constituti, nonnisi *post annum* a susceptione ultimi ordinis possunt ad sacros ordines promoveri, nisi necessitas aut utilitas Ecclesiae aliud postulet.

3º Promotus ad *subdiaconatum*, nisi saltem per annum in eo sit versatus ad gradum superiorem nequit promoveri, excepto casu quo Episcopo aliud expedire videatur.

4º Diaconus nequit promoveri ad *presbyteratum*, si ad minus per integrum annum non ministraverit in diaconatu, nisi propter necessitatem vel utilitatem Ecclesiae aliud Episcopo visum fuerit (35).

4. S. Congregatio Concilii consuetudinem pluribus in dioecesibus introductam conferendi simul eodem die primam tonsuram et ordines minores ut legitimam admisit (36).

5. Peculiaris praxis antiquitus vigebat Romae, in patriarchatu Aquileiensi, in ditione Veneta, in Sicilia et alibi.

(31) Sess. XXIII, cap. 11, 13 et 14 *de ref.*

(32) Cfr. Thomass., part. I, lib. I, cap. 35 s.; Bened. XIV, *Instit. eccl.* 58; Many, n. 108; Hallier, part. II, sect. 7.

(33) C. 10, D. 61. Cfr. quoque can. 2 Conc. Nicaen. (an. 325) in c. 1, D. 48.

(34) Cfr. c. 2, 3, D. 77.

(35) Conc. Trid. Sess. XXIII, cap. 11, 13, 14 *de ref.*

(36) Cfr. S. C. C. 31 maii 1597, 13 april. 1720, 25 febr. 1728; Fagnan., in cap. 3, X, lib. I, tit. 11, n. 42; Riganti, *l. c.* Reg. Cancell. Apost. 24, § 1, n. 87.

ARTICULUS VII.

De titulo ordinationis.

423. Notio tituli ordinationis. — 1. Nomine huiusmodi tituli venit: *cautio legitima, Ecclesiae institutione constituta, pro congrua et perpetua sustentatione promovendorum ad sacros ordines,* seu *reditus unde promovendi ad ordines sacros, secundum canonicas praescriptiones, sufficientem ad perpetuam sustentationem percipiunt* (1).

2. Titulus dividitur in *proprium* seu *ordinarium,* in *subsidiarium* et *suppletorium,* prout ab Ecclesia recognoscitur per se et directe qua titulus sufficiens, vel solum si et quatenus desit titulus ordinarius, vel demum per modum exceptionis et via suppletoria, si desint alii omnes tituli.

Alius est titulus pro clericis *saecularibus,* alius pro sodalibus *religiosis.*

3. Ex iure Codicis tituli ordinationis iure communi probati sunt isti: 1° beneficium ecclesiasticum; 2° patrimonium; 3° pensio; 4° servitium dioecesis; 5° missio seu servitium missionis; 6° mensa communis. Ex his quatuor priores sunt potissimum pro clericis saecularibus, quintus pro missionariis, ultimus pro religiosis.

4. Tituli pro clero saeculari requisiti, debent esse *vere securi* pro tota ordinati vita et *vere sufficientes* ad congruam eiusdem sustentationem, secundum normas ab Ordinario pro diversis locorum ac personarum necessitatibus et circumstantiis dandas (can. 979).

De singulis nonnulla accurate trademus.

424. Beneficium ecclesiasticum. — 1. Titulus *proprius* et *ordinarius* pro clero saeculari est titulus *beneficii ecclesiastici* (2).

Sane can. 979, § 1 expresse statuit: « *Pro clericis saecularibus titulus canonicus est titulus beneficii* ».

Vi huius tituli, clericus promovendus ad ordinem subdiaconatus debet *pacifice* possidere beneficium ecclesiasticum *verum, certum, perpetuum,* quod ipsi, secundum taxam synodalem vel morem regionis aut normam ab Ordinario statutam, ad honestam sustentationem sufficiat.

(1) Cfr. cap. 4, X, *de praeb.* III, 5; Conc. Trid. Sess. XXI, cap. 2, *de ref.*
(2) Cfr. cap. 4 et 16, X, *de praeb.,* III, 5; Conc. Trid. Sess. XXI, cap. 2 *de ref.*

Nihil interest utrum beneficium sit *duplex* seu *residentiale,* an *simplex.*

2. Sufficitne beneficium ecclesiasticum temporarium seu amovibile? Videretur negandum, quia titulus ex can. 979, § 2 debet esse securus « *pro tota ordinati vita* ». Porro beneficium temporarium seu amovibile excludit perpetuitatem subiectivam, cum *revocabiliter* conferatur non vero in perpetuum, ad normam can. 1411, 4°. Igitur videtur non sufficere.

Quare, perspecta disciplina antiqua (3), quidam censent, eatenus beneficium manuale sufficere, quatenus collator vel patronus eiusdem beneficii se obliget forma iuridice valida ad non utendum iure suo, donec ordinatus beneficium inamovibile acquisierit vel patrimonium sacrum sibi constituerit.

His non obstantibus, dicendum, ex disciplina Codicis, sufficere pro titulo ordinationis etiam beneficium amovibile, ob sequentes rationes: 1° quia can. 979, § 1 loquitur de *beneficio* sine addito; atqui ex iure Codicis ipsum beneficium amovibile est verum beneficium ecclesiasticum ad normam can. 1411, 4°; 2° quia nec beneficiarius potest renuntiare beneficio tituli ordinationis, ut infra dicetur, nec loci Ordinarius valet illum ab eo removere, nisi congruae sustentationi beneficiarii aliter provisum sit.

3. Olim disputabatur utrum cappellania, commenda, vicaria paroecialis sufficerent necne, ad constituendum huiusmodi titulum ordinationis (4).

Hodie, attento can. 1412, res difficultate caret. Nam cappellania laicalis, commenda temporaria et vicaria paroecialis non in perpetuum erecta, in iure *beneficii ecclesiastici* nomine nequaquam veniunt. Ergo *qua beneficia* titulum ordinationis constituere nequeunt. Dum e contra cappellania ecclesiastica, commenda perpetua canonice erecta, vicaria paroecialis perpetua canonice constituta, sunt beneficia ecclesiastica, ideoque titulum ordinationis constituere possunt.

Non obstat, *per se,* quominus titulus beneficii cumuletur cum alio. V. gr. si reditus beneficiales non sufficiant ad congruam ordinati sustentationem, addi potest etiam titulus patrimonii vel pensionis. Idque remittitur prudenti arbitrio Ordinarii loci.

4. Ex can. 1485 dimissio beneficii, cuius titulo clericus ordinatus fuit, *nulla* et *irrita* est, nisi expressa fiat mentio clericum illius titulo

(3) Cfr. Lingen et Reuss, *Causae selectae S. C. C.,* p. 14 ss.; Pirhing, lib. III, tit. 5, n. 69; Riganti, *Reg. Canc. Apost.* 24, § 5, n. 32 ss.
(4) Cfr. Wernz, *l. c.* n. 92; Many, n. 137.

promotum fuisse, eidemque, de consensu Ordinarii proprii, alium legitimum titulum ordinationis (aliud beneficium, patrimonium, pensionem) substituisse. Duplex igitur conditio: utraque *ad valorem* dimissionis beneficii requisita.

5. Clericus nequit in poenam sui delicti privari beneficio cuius titulo ordinatus fuit, nisi aliunde eius honestae sustentationi consulatur (can. 2299, § 3).

At poena *depositionis* secumfert ipso iure privationem omnium beneficiorum, licet eorum titulo forte clericus ordinatus fuerit. Quo in casu tamen, si clericus vere indigeat, Ordinarius *pro sua caritate*, non autem ex iustitia, debet ei providere meliore quo fieri potest modo, ne cum dedecore status clericalis mendicare cogatur (can. 2303, §§ 1 et 2).

Hoc ultimum praescriptum de subsidio caritativo praestando clerico deposito cessat, si ipse non det signa emendationis et praesertim si scandalum dare pergat monitusque non resipiscat ideoque privetur ab Ordinario iure deferendi habitum ecclesiasticum (can. 2304).

425. Titulus patrimonii. — 1. Iste titulus est *subsidiarius*, quatenus ipsi locus fit tantum in casu quo desit titulus proprius et ordinarius beneficii (cfr. can. 979, § 1).

Nomine **patrimonii** veniunt *bona propria ipsius clerici ordinandi legitime acquisita et sufficientia ad honestam eius sustentationem iuxta taxam synodalem aut probatam regionis consuetudinem aut normam ab Ordinario praefinitam* (5).

Ista bona debent esse: 1° *certa* in re, non solum in spe, nec tantum probabilia; 2° *immobilia* aut iisdem aequiparata, ita ut reditus certi et perpetui inde percipiantur; 3° *secura*, adeo ut congruae clerici sustentationi revera provisum sit; 4° *libera* ab omni onere et hypotheca; 5° *frugifera*, ut clericus ex iisdem bonis congruos reditus percipere valeat; 6° *firma* et *stabilia*, seu ita vinculata etiam secundum legem civilem, ut a clerico aliisve nequeant valide alienari sine Ordinarii consensu, donec ordinatus beneficium ecclesiasticum sufficiens ad honestam sustentationem sit consecutus vel habeat aliunde bona, quibus, prudenti Ordinarii iudicio, congrue sustentari valeat.

2. Patrimonium constitui potest etiam in numerata pecunia vel pensione, praestita in tali casu debita cautione aut inscripta hypotheca ad rei securitatem.

(5) Cfr. Santachiara, *Il titulus patrimonii nella storia e nel diritto*, pag. 5 ss.

Item titulus patrimonii potest esse officium vacabile, cuius fructus pertineant ad ordinandum; pariter bona in hunc finem ab alia persona donata (6).

Etiam census realis potest constituere titulum patrimonii. At si census sit redimibilis, debitor promittere debet, suscepta obligatione civiliter valida, se censum non esse redempturum aut sortem apud probam ac fidelem personam esse depositurum, ut iterum collocetur in titulis securis et frugiferis.

Titulus iste constitui potest ex censibus publicis (*rendita pubblica, rente publique*).

3. Nequeunt pro titulo patrimonii inservire proventus, qui ex honesto labore vel industria comparantur, v. g. si promovendus sit magister, scriptor etc. (7).

At si *certos* et *sufficientes* ac *stabiles* reditus promovendus inde percipiat, nil vetat quominus ex prudenti Ordinarii loci iudicio pro titulo ordinationis praefati reditus haberi queant. Verificantur sane omnes conditiones ad illum legitime constituendum requisitae.

Dum e contra non sufficit pro titulo patrimonii futura patris hereditas, quae donec delata non fuerit, nullum affert heredi emolumentum; nec sufficiunt bona, in quibus ordinandus habet tantum dominium indirectum, non autem directum seu utile (8).

4. Licet patrimonium, de quo huc usque, dicatur *sacrum*, nihilominus eius bona nequaquam transeunt in dominium *Ecclesiae*, sed manent in *privato* dominio clerici ordinati, ita ut bona *ecclesiastica* nec sunt revera nec dici possunt, ad normam can. 1497, § 1 (9).

426. Titulus pensionis. — 1. Etiam iste titulus est *subsidiarius*, ut patrimonium, ex praescripto can. 979, § 1.

Nomine **pensionis** hic venit *census legitime constitutus vel impositus, ex quo honestae ordinandi sustentationi consulitur.*

Iste census, ut supra de patrimonio, debet esse *certus*, firmus seu *stabilis* ac *sufficiens* ad congruam sustentationem, secundum taxam synodalem aut morem regionis aut normam ab Ordinario statutam.

2. Potest imponi vel constitui census super fructibus beneficii ecclesiastici aut super aliis bonis ecclesiasticis (10); item super ceteris bonis etiam non ecclesiasticis, sive immobilia sint sive mobilia iisdem aequi-

(6) Bened. XIV, *Instit. eccl.* XXVI, n. 13; Lucidi, *De visitatione SS. Liminum*, I, n. 409.
(7) S. C. Concilii, in causa Seguntina an. 1589; 23 maii 1609; Bened. XIV, *l. c.*
(8) Schmalzgr. lib. I, tit. 11, n. 55; Lucidi, *l. c.* 416; Wernz, *l. c.* n. 92.
(9) Cfr. Bened. XIV, *l. c.* n. 4; Riganti, *l. c.* n. 132 s.
(10) Cfr. S. C. C. 4 sept. 1869; *A. S. S.*, V, p. 113 ss.

parata, ut sunt v. g. obligationes Status, dummodo *secura, frugifera* atque *stabilia* revera ea sint.

Proinde pensio potest esse non solum ecclesiastica, sed etiam laicalis sive civilis; potest solvi a persona singulari, vel a communitate, a persona privata vel publica, sive ecclesiastica sive civili, v. g. a municipio, a Statu, a Seminario, a monasterio etc. (11).

3. Obligatio personalis alendi clericum quoad provideatur, non sufficit, nisi huiusmodi obligatio firmetur congrua cautione, natura sua perpetua vel saltem duratura ad vitam ordinati (12).

Pensio quae ab Episcopo in favorem clerici super aliquo beneficio reservatur, non sufficit pro titulo ordinationis, quia ad normam canonis 1429, § 1 huiusmodi pensio non potest esse perpetua vel temporaria quae ad vitam pensionarii duret.

4. Titulus ordinationis potest esse cappellania laicalis, quae scil. non sit erecta a competente auctoritate ecclesiastica; pariter commenda temporaria, quae tamen duratura sit ad vitam pensionarii. Necesse sane non est, ut pensio sit obiective perpetua. Requiritur et sufficit, ut sit perpetua subiective, nempe ut ad totam vitam ordinati duratura sit. S. Congregatio de Sacramentis die 19 Dec. 1939 declaravit documentum securitatis, vulgo *polizza di assicurazione*, non posse admitti tamquam titulum legitimum sacri patrimonii. Ratio, quia nec certus nec stabilis censetur.

5. Titulus pensionis, prudenti Ordinarii iudicio, potest iusta de causa cumulari cum titulo patrimonii vel beneficii, v. g. si reditus beneficiales vel patrimoniales non sufficiant revera ad congruam ordinati sustentationem.

427. Tituli suppletorii. — 1. Sunt duo: 1° titulus **servitii dioecesis,** et 2° titulus **missionis.** Prior viget pro regionibus universis quae iure communi reguntur, seu in quibus status missionis non exsistit. Alter viget pro locis S. C. de Prop. Fide subiectis.

Isti tituli dicuntur *suppletorii*, quia iisdem eatenus locus fit, quatenus desint alii tituli canonici, scil. beneficium vel patrimonium aut pensio.

Can. 981, § 1 statuit: « Si ne unus quidem ex titulis, de quibus in can. 979, § 1, praesto sit, *suppleri* potest titulo *servitii dioecesis*, et, in locis S. C. de Prop. Fide subiectis, titulo *missionis*, ita tamen ut ordinandus, iureiurando interposito, se devoveat perpetuo dioecesis aut missionis servitio, sub Ordinarii loci pro tempore auctoritate ».

2. Isti tituli etiam ante Codicem in pluribus regionibus exsistebant,

(11) Cfr. S. C. C. 2 oct. 1707; 13 maii 1868; Schmalzgr., *l. c.* n. 57.
(12) S. C. C. 7 iun. 1704; Bened. XIV, *l. c.*, n. 11; Gasparri, I, n. 606.

sed solum ex peculiari concessione Sedis Apostolicae seu ex iure *particulari*. Nunc ex praescripto Codicis facti sunt tituli iuris *communis*, aliis deficientibus.

Titulus servitii dioecesis variis nominibus, pro diversitate regionum, vocari solebat.

V. g. in *Gallia* vigebat titulus *obedientiae* sive *promissionis servitii dioecesani* (13). Utrum esset titulus legitimus necne, nisi expressa accessisset facultas a S. Sede tributa, plures dubitabant.

In *Hungaria* et in multis dioecesibus *Austriae* exsistebat titulus *servitii dioecesani* (14).

In *Germania* occurrebat frequenter titulus *mensae*, qui partim cum titulo pensionis partim cum titulo servitii dioecesis confundebatur. Sane is consistebat in promissione, munita cautione tertiae personae sive ecclesiasticae sive laicae, clerico ad sacros ordines promoto certam sustentationem congruam *tum* solum praestandi, *cum* idem clericus ad munia ecclesiastica obeunda *citra culpam* inhabilis factus esset (15).

In republica *Mexicana* vigebat titulus *administrationis* a S. Sede admissus. Idem titulus *administrationis* seu *servitii dioecesani* receptus quoque erat in *America Latina*. Iste titulus erat « destinatio ordinandi ad munia ecclesiastica obeunda, ubi Episcopo videbitur, cum iure ad pensionem congruentem pro sustentatione, ex fidelium oblationibus recipiendam, dummodo ex sua culpa inhabilis ad illa officia non reddatur » (16).

In regionibus subiectis S. C. de Prop. Fide, velut in Anglia, Hibernia, America septentrionali, exsistebat titulus *missionis* legitime approbatus (17).

Titulus *missionis* iamdiu exsistit, ex peculiari concessione S. Sedis, pro alumnis Collegiorum quae subsunt S. Congregationi de Prop. Fide.

3. Duplex conditio requiritur pro huiusmodi titulo suppletorio inducendo: 1° praevie requiritur ut desit alius titulus canonicus; 2° ut ordinandus iureiurando sese obliget ad servitium perpetuo praestandum dioecesi aut missioni. Utraque conditio requiritur ad hoc ut validus et legitimus praefatus titulus suppletorius dici possit.

Qua ratione servitium dioecesis vel missionis sit titulus canonicus sustentationis, ipse can. 981, § 2 expresse ac perspicue declarat: « *Ordinarius presbytero, quem promoverit titulo servitii ecclesiae vel missionis, debet beneficium vel officium vel subsidium, ad congruam eiusdem sustentationem sufficiens, conferre* ».

(13) Cfr. Collect. Lac. IV, col. 1189; Many, n. 146 ss.; Craisson, *Manuale iuris canonici*, II, pag. 249.
(14) Collect. Lac. V, col. 686.
(15) Cfr. Sägmüller, *Lehrbuch d. k. K.* p. 176, 178 s.; Scherer, *l. c.*, p. 364 ss.; *Arch. f. k. K.*, III, p. 257 ss.
(16) Cfr. *Acta S. Sedis*, XII, pag. 569 ss.
(17) Cfr. Collect. Lac. III, col. 152, 153, 385, 964; Many, n. 144 s.; *Arch. f. k. K.*, XXII, p. 128; Putzer, *l. c.* n. 211 ss.

Dicitur «*presbytero*»: igitur *non subdiacono vel diacono*, qui, ut iure supponitur, adhuc in Seminario degunt, studiorum causa. Inde tamen nequaquam concludendum, praedictum titulum inservire pro solo presbyteratu, non autem pro *subdiaconatu* suscipiendo. Proinde ipse subdiaconus promoveri potest titulo servitii dioecesis vel missionis.

428. Tituli ordinationis pro religiosis. — 1. Distinguendum inter religiosos votorum *sollemnium* et religiosos votorum *simplicium*.

2. Pro religiosis votorum sollemnium titulus ordinarius est titulus *paupertatis* quem alii vocant quoque titulum monasterii aut professionis religiosae vel simpliciter religionis.

Hoc titulo ii soli sodales religiosi promoveri possunt ad subdiaconatum, qui professionem *sollemnem* iam emiserunt.

S. Pius V Const. «*Romanus Pontifex*», 14 oct. an. 1568, de hoc titulo primus expresse accurateque legem scriptam tulit.

Can. 982, § 2 statuit: «Pro *regularibus* titulus canonicus est *sollemnis* religiosa professio seu titulus, ut dicitur, paupertatis».

Iste titulus ex speciali privilegio S. Sedis fuit interdum concessus etiam professis votorum *simplicium* in ordinibus. Huiusmodi privilegium, ex Gregorii XIII Const. «*Ex Sedis Apostolicae*» 28 febr. 1573, competit Societati Iesu pro clericis professis votorum simplicium.

Simile privilegium concessum fuit etiam Congregationi SS. Redemptoris a Leone XII Const. «*Inter religiosas*» 11 mart. 1828 (18).

Durante novitiatu et professione votorum simplicium, quae professioni perpetuae ad triennium valitura praemittenda est ad normam can. 574, alumni nequeunt praedicto titulo paupertatis ad ordines sacros promoveri.

3. Pro religiosis *votorum simplicium perpetuorum* habetur, ex praescripto can. 982, § 2, «titulus *mensae communis, Congregationis aliusve similis*, ad normam constitutionum» (19).

Dicitur «*aliusve similis*»; nam constitutiones interdum memorant titulum *professionis religiosae*, interdum titulum *vitae religiosae*, interdum *votorum simplicium*, interdum *servitium religionis*.

Necesse est ut vota fuerint *iam emissa*, et quidem *perpetua*. Nam inde peculiare vinculum oritur inter familiam religiosam et sodalem pro-

(18) Cfr. etiam Alexand. VII Const. «*Sacrosancti*», 26 sept. 1659; Bened. XIV Const. «*Aequa*», 5 april. 1744.

(19) Cfr. Leonis XIII Const. «*Conditae a Christo*», 8 dec. 1900, § 2; S. C. Ep. et Reg. *Novarien.* dec. 1838; Decr. «*Aucto admodum*», 4 nov. 1892, n. 1; S. C. de Prop. Fide, *Instr.* 27 april. 1871, n. 3 s.

fessum, ita ut hic ex mensa communi seu ex bonis religionis alatur, qui proprius finis est tituli canonici ordinationis.

4. *Pro ceteris* religiosis, scil. *votorum simplicium temporariorum*, idem est titulus ac pro clericis saecularibus (can. 982, § 3).

Hoc principium iuris communis respicit omnes sodales religiosos omniaque Instituta sine ulla distinctione. Aliter dicendum ex privilegio apostolico seu ex iure particulari. Nam quaedam Instituta religiosa indultum a S. Sede obtinuerunt, ex quo alumnos ad sacros ordines promovere valent titulo *mensae communis* vel *Congregationis*, etsi nondum vota simplicia perpetua emiserint, sub certis ac praefinitis conditionibus.

5. Pro sodalibus qui vivunt in communi sine votis, de quibus in can. 673 ss., titulus ordinationis ex iure *communi* idem est ac pro clericis saecularibus, scil. beneficium, patrimonium, pensio etc. Iure *particulari* autem plures Societates gaudent facultate, ex concessione Sedis Apostolicae, promovendi alumnos ad ordines sacros titulo mensae communis aliusve similis, ut religiosi votorum simplicium perpetuorum.

429. Quaestiones. — I. *Quidnam si loci Ordinarius aliquem clericum ad sacros ordines promoveat sine titulo?*

Resp. 1° Si Ordinarius, citra indultum apostolicum, subditum suum *sine titulo canonico* scienter ad sacros ordines promoverit aut promoveri permiserit, ipse eiusque successores debent clerico ordinato egenti alimenta necessaria praebere, donec congruae eiusdem sustentationi aliter provisum fuerit (can. 980, § 2) - (20).

Agitur in casu de obligatione stricte dicta subministrandi necessaria vitae subsidia clerico indigenti, de obligatione imposita ab ipso iure, et quidem *reali*, quippe transit in successores Episcopi culpabiliter ordinantis subditum sine titulo.

Obligatio est gravis. Ut ipsi locus sit, duae postulantur conditiones: 1° ut Ordinarius loci (Episcopus, Abbas vel Praelatus *nullius*, Administrator apostolicus, Vicarius et Praefectus apostolicus) *scienter*, i. e. cum plena cognitione et advertentia de tituli canonici defectu, ordinaverit aut ordinari permiserit subditum sine titulo; 2° ut clericus ita ordinatus vere *egeat*, seu careat necessariis vitae subsidiis, et *quamdiu* iisdem indigeat.

An ex culpa Vicarii generalis aut Vicarii capitularis praefata obligatio *realis* in successores transire possit?

(20) Cfr. cap. 2, 4, 16, X, *de praeb.*, III, 5; cap. 37, *de praeb.*, III, 4 in 6°; Schmalzgr. lib. I, tit. 11, n. 69; Gasparri, I, n. 610 ss.

Eatenus obligatio realis quoad successores in officio oritur, quatenus Vicarius generalis ex mandato speciali Episcopo litteras dimissoriales dederit aut, si charactere episcopali praeditus ordines sacros ipse contulerit. Idem dicendum de Vicario capitulari, *si* et *quatenus* legitime litteras dimissoriales tradiderit ad normam can. 958, § 1, 3°, aut, episcopali charactere insignitus, ipsemet ordinaverit.

Praescriptum citati can. 980, § 2, ut patet ex ipsa rei natura, non respicit Ordinarium religiosum seu Superiorem maiorem religionis clericalis exemptae.

Forte dices: Nonne Episcopus semper tenetur congruae sustentationi clerici egentis consulere, sive culpabiliter sive inculpabiliter is ordinatus fuerit, cum titulo aut sine titulo?

Magnum datur discrimen inter casum et casum, inter obligationem et obligationem. Episcopus ex caritate et aequitate canonica semper providere tenetur, meliore quo fieri potest modo, clerico vere indigenti. In casu nostro agitur de obligatione *peculiari*, quae urget ex ipso iuris praescripto, et quae ex eodem iure, utpote realis, successores quoque tenet.

2° « Si Episcopus aliquem ordinaverit sine titulo canonico, cum pacto ut ordinatus non petat ab ipso alimenta, hoc pactum omni vi caret » (can. 980, § 3), ideoque nullum et irritum est in utroque foro (21).

Attento textu et contextu, dubitandum non est quin vox « *ordinaverit* » intelligenda sit non modo de collatione ordinum ab Episcopo personaliter facta, verum etiam de collatione facta per alium, litteris dimissorialibus ad id traditis.

Item dubitandum non est quin vocabulum « *Episcopus* », in casu, intelligendum sit universim de quolibet Ordinario loci, qui sive per se sive per alium candidatum ad ordines sacros promoverit sine titulo, cum pacto praedicto; ideoque etiam de Vicario capitulari aut de Vicario generali, si forte iidem litteras dimissoriales concesserint.

3° Ordinatus sine titulo *hodie* nullam poenam incurrit. Aliter in iure antiquo (22).

Innocentius III (cap. 16, X, *de praeb.*, III, 5) hanc poenam abrogavit.

Poena suspensionis contra fraudulenter ordinatum sine titulo in pristinum vigorem revocata fuit a Sixto V Const. « *Sanctum* », 5 ian. 1589, §§ 2 et 3.

(21) Ante Codicem Episcopus incurrebat suspensionem per triennium a collatione ordinum. Cfr. cap. 45, X, *de simon.*, V, 3; Pii IX Const. « *Apostolicae Sedis* », V, 3.

(22) Olim collatio ordinis sacri sine titulo facta declarabatur nulla et irrita, quatenus ita ordinatus, *iuridice* censebatur tamquam non ordinatus i. e. suspensus ab exercitio ordinis suscepti.

Clemens VIII Constit. « *Romanum Pontificem* », 28 febr. 1596, talem poenam ipso facto incurrendam suppressit.

In Const. « *Apostolicae Sedis* » Pii IX, 12 oct. 1869, nulla erat mentio de poena suspensionis contra ordinatum sine titulo (23).

430. II. *Quidnam si ordinatus inculpabiliter aut culpabiliter titulum ordinationis, v. g. patrimonium, amittat?*

Resp. 1° Tenetur ordinatus alium titulum sibi procurare, nisi, iudicio Episcopi, eius congruae sustentationi aliter provisum sit (can. 980, § 1), vel ex bonis patrimonialibus vel ex officio ecclesiastico aut ex muneribus obeundis.

Ista obligatio quaerendi alium titulum *per se* gravis est. Gravius profecto incumbit, si *culpabiliter* titulus amissus fuerit.

2° Ordinatus, sive inculpabiliter sive culpabiliter amittat titulum, non ideo poenam suspensionis incurrit ipso facto, ut olim quidam tenebant si amissio culpabilis fuisset (24); nec Episcopus posset urgere constitutionem novi tituli sub poena suspensionis proprie dictae.

3° Si congruae sustentationi ordinati, qui titulum amisit, aliter cautum sit, controvertitur utrum Episcopus possit exigere ut ordinatus sibi alium titulum provideat.

Si revera provisum sit honestae sustentationi clerici, et quidem *secure, sufficienter* ac *stabiliter*, respondendum negative; secus affirmative, scil. in hoc altero casu Episcopus urgere potest constitutionem novi tituli.

431. III. *An et a quonam concedenda sit dispensatio super titulo canonico ordinationis.*

Resp. 1° Episcopus nequit dispensare, cum agatur de praescripto iuris communis. Hinc dicitur: « Qui, *citra apostolicum indultum*, suum subditum... ordinaverint aut ordinari permiserint... ».

Attamen applicatio can. 81 non excluditur.

2° Sedes Apostolica procul dubio dispensare valet. Si agitur de *promovendis clericis saecularibus* ad sacros ordines Congregatio competens est S. C. de Sacramentis ad normam can. 249. Si agitur de iisdem clericis saecularibus *iam promotis* scil. iam constitutis in sacro presbyteratus ordine, et alius titulus pro amisso providendus sit, facultas dispensandi est penes S. C. Concilii. Si agitur de clericis *religiosis*, sive regantur iure saecularium sive non, tam promovendis quam promotis,

(23) Cfr. Bucceroni, *De censuris*, n. 97; D'Annibale, I, n. 412, nota 12; Gasparri, I, n. 613.

(24) Cfr. S. C. C. 8 iul. 1876; *A. S. S.*, X, p. 173 ss.

competens est S. Congregatio de Religiosis. Idem dicendum de sodalibus, in communi viventibus sine votis.

3° Hodie, attento titulo *suppletorio* iure communi admisso, de quo in can. 981 (cfr. n. **427**), vix unquam necessitas erit petendi dispensationem a S. Sede.

432. IV. *Num contra legem canonicam, quae titulum ordinationis exigit, consuetudo legitima introduci queat.*

Resp. 1° Ex iure Codicis, cum ipsum *ecclesiae servitium*, aliter ac olim, sit titulus canonicus, licet subsidiarius, vix concipi potest contraria consuetudo eaque rationabilis; nemo enim promoveri potest ad sacram ordinationem, nisi ob necessitatem vel saltem utilitatem ecclesiae seu dioecesis.

2° Ante Codicem magna erat controversia circa consuetudinem in Gallia vigentem, num legitima dicenda esset necne. De facto seu exsistentia huius consuetudinis auctores passim loquuntur (25).

Plures legitimitatem huius consuetudinis negant aut saltem in dubium revocant, v. g. Gasparri, Vecchiotti, Bouix, Craisson (26).

Card. Gasparri docet hanc consuetudinem videri irrationabilem, «utpote legem subvertens latam ad dedecus status clericalis impediendum». Et addit: «Illud certum est, RR. CC. nullam rationem habere huius consuetudinis; sed vel urgere observantiam legis, vel dispensationem vel dispensandi indultum elargiri» (l. c.).

Alii tenent consuetudinem legitimam esse. Ita v. g. Many, qui ait: «Si vero agatur de consuetudine *in concreto*, nempe de consuetudine, *qualis revera recepta est in Gallia*, omnino rationabilis videtur... Proinde, cum praedicta consuetudo sit rationabilis, et cum per diuturnum tempus, imo centum iam annis, viguerit, *dubitari nequit de eius legitimitate*» (27).

Omnibus mature perpensis, videtur praefata consuetudo in Gallia recepta, rationabilis atque legitima fuisse. Argumenta enim a Many adducta (l. c.) omnino concludentia videntur.

3° Sane distinguendum inter consuetudinem et consuetudinem. Consuetudo, vi cuius Episcopus promoveat clericos ad sacros ordines sine ullo titulo, nec postea consulat eorum congruae sustentationi, procul dubio irrationabilis est, utpote quae in periculum adducit decus status clericalis; ideoque legitima numquam erit.

(25) Cfr. Gousset, *Theol. mor.* I, n. 669; Bouvier, *Instit. theol.* IV, p. 59; Bouix, *De Episcopo* II, p. 180; Icard, *Praelect. iuris canonici*, n. 324; Craisson, *Manuale iuris canonici*, n. 2016, etc.
(26) Gasparri, I, n. 614; Vecchiotti, *Instit. canon.* III, § 29, p. 46; Bouix, *l. c.*; Craisson, *l. c.*
(27) *Op. cit.* n. 147.

Consuetudo in Gallia vigens haec erat, saltem in multis dioecesibus: Episcopi promovebant clericos ad ordines sacros, quando ex una parte deerat omnino titulus canonicus beneficii vel patrimonii aut pensionis, ex altera parte necessitas aut utilitas dioecesis postulabat clericorum ordinationem, simulque Episcopi onus assumebant eorum honestae sustentationi providendi.

433. V. *Utrum leges particulares circa titulum ordinationis, quae ante Codicem alicubi vigebant, vim suam adhuc retineant.*

Resp. 1° In nonnullis regionibus peculiaris praxis ac disciplina olim vigebat, a Conciliis provincialibus vel a dioecesanis statutis aut ex dispositione R. Pontificis introducta.

V. g. Romae antiquitus praxis erat, ut etiam pro candidatis ad primam tonsuram promovendis aliquis titulus exigeretur (28). Quae praxis iamdiu obsolevit.

Item in regno utriusque Siciliae peculiaris disciplina viguit usque ad nostra tempora (29).

Pariter in insula Milevitana ius particulare vigebat (30), et in regione Veneta.

2° Omnes leges particulares, quae Codicis praescriptis circa titulum canonicum ordinationis contrariae sunt, hodie non amplius vigent attento can. 6.

Privilegia et indulta proprie dicta, si qua revera concessa fuerint a S. Sede, et momento promulgationis Codicis in usu adhuc erant nec revocata, integra manent ad normam can. 4.

434. Notae historicae. — 1. Ecclesia iam a prioribus saeculis aliquem titulum pro candidatis ordinandis necessarium esse statuit. Quare nemo ordinari solebat, nisi alicui determinatae *ecclesiae* adscriberetur in eaque *certo munere* seu *servitio* fungeretur, unde ipsius sustentationi provisum esset (31).

Titulus, igitur, tunc temporis erat *inscriptio ecclesiae* et vi huiusmodi inscriptionis *certum officium* in ea obeundum. Inde clericus vocari solebat *intitulatus* vel titulatus, cui opponebatur clericus *vagus* vel *acephalus*.

(28) Cfr. mandatum Clementis XI, 25 febr. 1718; Honorante, *l. c.* p. 5.
(29) Cfr. Conc. prov. Neapolit. an. 1699 in *Collect. Lac.* I, col. 189 ss.; Nussl, *op. cit.* p. 87, 90, 91.
(30) Cfr. Pii VI Const. «*Ea semper*», 25 iun. 1777; S. C. C. *Milev.* 9 aug. 1890.
(31) Cfr. Buonocore, *Il «Titulus canonicus»; Storia e teoria*, p. 8 ss.; Santachiara, *op. cit.* pag. 43 ss.

phalus aut *solutus* (absolutus) i. e. sine titulo sive officio nullique ecclesiae determinatae adscriptus.

Huc spectat classicus can. 6 Concilii Chalcedonensis an. 451 (32). Qui titulus sive ecclesia, cui per ordinationem fuerat ascriptus, privata auctoritate nullatenus mutari poterat, adeo ut si clericus arbitrario modo dereliquisset titulum seu ecclesiam tamquam transfuga habendus esset, gravibus poenis obnoxius (33).

2. Necessitas tituli seu adscriptionis determinatae ecclesiae pro ordinibus suscipiendis tanta erat, ut secus ordinatio illa diceretur nulla et irrita (34).

Hoc sensu intelligenda atque explicanda est nullitas ordinationis, quatenus ordinatio *iuridice* censebatur vana et inutilis, quia ita ordinatus suspensus erat ab exercitio ordinum illegitime susceptorum, perinde ac si revera ordinatus non fuisset (35).

3. Post institutionem beneficii ecclesiastici, inde a saec. VI, ipsum beneficium haberi coepit tamquam titulus requisitus pro ordinibus suscipiendis. Sed varii abusus, decursu temporum, praesertim in nonnullis regionibus, orti sunt. Summi Pontifices iisdem auferendis opportuna tulerunt praescripta.

4. Alexander III in Conc. Lateran. III (a. 1179), ut abusui clericorum vagorum provide occurreret, statuit: « *Episcopus, si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitae percipiat, in diaconum vel presbyterum ordinaverit, tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ecclesia ei convenientia stipendia clericalis militiae assignet, nisi talis forte ordinatus de sua vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere* » (36).

Sedulo attendantur verba « in *diaconum* vel *presbyterum* ordinaverit », e quibus manifeste colligitur titulum iuxta Alexandrum III, non requiri pro subdiaconatu et ordinibus inferioribus.

Innocentius III innovavit statuta Alexandri III, simulque necessitatem tituli extendit etiam ad *subdiaconatum*, quia iste ordo ex illo tempore recenseri coepit inter ordines sacros seu maiores (37).

Verba Alexandri III in Concilio Lateranen. III, « *nisi talis forte*

(32) C. 1, D. 70. Cfr. etiam c. 6 Conc. Valentin. (an. 524-548); cap. 23 Conc. Aquisgran.
(33) Cfr. c. 15 et 16 Conc. Nicaen. an 325; Thomass. part. II, lib. I, c. 9.
(34) Cfr. S. Leon. epist. (an. 458-459) in c. 40, C. 1, q. 1, cum dictis Gratiani praeced. et subseq.; c. 6 Conc. Chalced.; Kober, *Die Suspension*, p. 220.
(35) Kober, in *Act. theol. Tubing.*, to. 22, pag. 502 ss.; Hollweck, *l. c*, pag. 288 ss.; Fuchs, *Der Ordinationstitel von seiner Entstehung bis auf Innozenz III*, p. 43 ss.
(36) Cfr. cap. 4, X, *de praeb.*, III, 5.
(37) Cfr. cap. 16, 23, X, *de praeb.*, III, 5; Goffred. de Trano, *Summa*, lib. III, tit. 5, n. 14; Hostiensis, *Summ.* lib. III, tit. 5, n. 3; Gasparri, I, n. 591; Santi, lib. I, tit. 11, n. 45; Fuchs, *op. cit.* pag. 125 ss.

ordinatus de sua vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere », quae titulum patrimonii exprimunt, pluribus abusibus ansam praebuerunt (38).

5. Concilium Trid. peculiaria decreta ad huiusmodi abusus tollendos edidit (39).

S. Pius V Const. « *Romanus Pontifex* », 14 oct. an. 1568, titulos ordinationis regularium accuratius determinavit ac novis sanctionibus constituit.

Gregorius XIII an. 1579 *antiquioribus titulis* ordinationis adiunxit pro Collegio Anglico titulum *missionis*. Qui titulus an. 1584 extensus fuit ad Collegium Germ. et Hung., atque demum ab Urbano VIII Const. « *Ad uberes* », 18 maii 1638, ad omnia Collegia S. Congreg. de Propaganda Fide subiecta extensus est.

6. In multis regionibus mos invaluit, ut *titulo mensae* aut alio simili candidati promoverentur ad sacros ordines. Ab initio S. Sedes renuit hunc titulum approbare atque legitimum habere. Huc spectat v. g. decisio S. C. Concilii in caus. *Florentina* 28 iun. 1704 (40).

Postea tum in approbatione constitutionum Institutorum religiosorum, tum per peculiaria indulta, tum in Concordatis, *titulum mensae* tamquam legitimum Sedes Apostolica admisit (41).

In nonnullis dioecesibus, vel ex consuetudine vel ex privilegio apostolico, receptus fuit titulus *servitii dioecesis* vel *ecclesiae* aut *administrationis*.

7. Pro Concilio Vaticano schema peculiare praeparatum erat de titulis ordinationis, in quo disciplina mitior proponebatur et titulus servitii dioecesani inter titulos ordinationis a iure communi admissos recensebatur (42).

Inde luculenter apparet disciplinam Codicis sapienter praeformatam fuisse.

(38) Cfr. Thomass. part. II, lib. I, cap. 9, n. 5; Riganti, *l. c.* § 5, n. 113.
(39) Sess. XXI, cap. 2, *de ref.*; Sess. XXIII, cap. 16, *de ref.*
(40) Cfr. ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 116, n. 32.
(41) Cfr. Nussi, *op. cit.* p. 93; Collect. Lac. V, col. 173.
(42) Cfr. Martin, *Collect. docum. Concilii Vaticani*, p. 144.

CAPUT VII.

DE IRREGULARITATIBUS ET IMPEDIMENTIS (1)

Articulus I.

De irregularitatibus in genere.

435. Notio. — Irregularitas est *impedimentum perpetuum, iure ecclesiastico propter reverentiam divini ministerii constitutum, prohibens primario susceptionem ordinis et secundario exercitium ordinum susceptorum* (cfr. can. 983).

Dicitur: 1° *Impedimentum* seu quoddam obstaculum, non autem censura aut poena vindicativa.

Sane irregularitas non semper culpam supponit; et etiam quando oritur ex delicto, finis eius non est ultio criminis, sed status clericalis honor et decus, quatenus cavetur ne quis indignus statum ecclesiasticum suscipiat, aut ministerium sacrum exerceat.

2° *Perpetuum*, quia irregularitas ex iure Codicis est semper et necessario perpetua (can. 983). In hoc praecise tota reponenda differentia inter irregularitatem proprie dictam et impedimentum simplex.

3° *Iure ecclesiastico constitutum*, quia huiusmodi impedimentum ex sola Ecclesiae positiva dispositione oritur.

Quare is qui iure *divino* naturali vel positivo arcetur ab ordinibus suscipiendis vel exercendis, v. g. mulier, vel qui caret vocatione aut qui versatur in statu peccati mortalis, non est proprie irregularis, sed incapax aut non idoneus aut indignus.

4° *Propter reverentiam divini ministerii*, quia non ob criminis vindictam seu in poenam, licet agatur de irregularitate ex delicto, nec ob privatum bonum aliudve huiusmodi motivum, sed solum ratione decentiae et reverentiae ministerii sacri quis arcetur ab ordinibus suscipiendis iisque iam susceptis exercendis.

5° *Prohibens primario susceptionem ordinis* etc. Haec verba

(1) Marianus, *Tractatus de irregularitatibus*, Norimb. 1510; Borgasi P., *Tractatus de irregularitatibus et impedimentis ordinum*, etc., Venetiis 1574; Bönninghausen E., *Tractatus de irregularitatibus*, 1863; Maioli S., *De irregularitatibus et aliis canonicis impedimentis*, Romae, 1610; Suarez, *De censuris*, disp. 40, sect. 1 ss.; Feliciani, *Enchiridion de censuris, irregularitate et privilegiis*, Ingolst. 1583; Ugolini B., *De irregularitatibus*, Venetiis 1601; Thomass., part. II, lib. I, cap. 56 ss.; A. Sexten H., *Tract. de censuris cum app. de irregularitate*, 1898; Gasparri, I, n. 155 ss.; Wernz, II, n. 110 ss.; Matth. a Coronata, *op. cit.*, n. 96 ss. etc.

effectus irregularitatis indicant, quae nempe vetat, nequaquam irritat susceptionem et exercitium ordinum.

Nomine ordinis intelligitur etiam prima tonsura, quia frustra fere daretur, cum alii ordines recipi non possent.

Irregularitas prohibet quidem collationem et receptionem beneficii, cum ipsi adnexum sit officium quod irregularis exercere vetatur; sed minime impedit, ne irregularis *retineat* beneficium iam receptum vel exerceat iurisdictionem iam obtentam. Tamen, extra casum necessitatis aut legitimae petitionis ex parte fidelium, nequit *licite* potestatem ordinis exercere.

Irregularitas respicit *primario*, seu *directe* et *immediate*, susceptionem ordinum, quatenus reverentia divini ministerii postulat ne quis ob aliquem defectum sive maculam ordinibus initietur; *secundario*, i. e. *indirecte* et *mediate*, respicit exercitium ordinum, quatenus eadem reverentia sacri ministerii exigit ne quis, manente defectu sive macula, divinis muniis fungatur, si forte iam fuerit ordinatus.

Iste alter effectus est quaedam consequentia necessario profluens ex effectu primario.

436. Divisio. — 1. Irregularitas alia est *ex defectu*, alia *ex delicto*. Prima oritur ex defectu inculpabili; altera inducitur ex peccato personali, gravi, externo, opere consummato, post baptismum commisso (cfr. n. 454).

2. Alia est *totalis*, alia *partialis*, prout impedit susceptionem vel exercitium omnium ordinum susceptorum, vel solum ascensum ad ordinem superiorem aut aliquod ministerium ordinis suscepti.

V. g. sacerdos carens pollice est irregularis dumtaxat quoad Missam celebrandam non autem quoad confessiones excipiendas.

3. Alia est *antecedens*, alia *consequens* vel *superveniens*, prout exsistit ante ordines suscipiendos vel iisdem iam susceptis supervenit.

437. Ius inducens irregularitates. — 1. Can. 983 haec habet: « Nullum impedimentum perpetuum quod venit nomine *irregularitatis*, sive ex defectu sit sive ex delicto, contrahitur, *nisi quod fuerit in canonibus qui sequuntur expressum* ».

Igitur nulla datur irregularitas ab homine, sed solum a iure, et quidem a iure communi Codicis. Excluditur proinde ius *particulare*, sive dioecesanum, sive provinciale, sive nationale, cum nullus legislator infra R. Pontificem valeat irregularitatem constituere.

2. Etiam ante Codicem potestas irregularitatem constituendi erat reservata Sedi Apostolicae. Documentum classicum huius reservationis est cap. 18, *de sententia excommunicationis, in 6°*.

Bonifacius VIII (l. c.) docet temerarie profecto agere sacerdotem qui celebrat in ecclesia polluta aut coram excommunicato excommunicatione maiori, sed subiungit: « Irregularitatis tamen, *cum id non sit expressum in iure*, laqueum non incurrit ».

Hinc regula, tamquam axioma, a canonistis communiter recepta: « *Irregularitas non incurritur, nisi fuerit in iure expressa* » (2).

Suarez iure animadvertit Bonifacium VIII in citato capite 18 (de sententia excommunicationis, in 6°) nihil novi statuisse, sed applicasse irregularitatibus principium generale quod « odia sunt restringenda » (3).

438. 3. Consuetudo potestne introducere novam irregularitatem? Ante Codicem DD. censebant consuetudinem *particularem* inducere non posse irregularitatem. Idem communior sententia affirmabat de consuetudine *universali*, quia, dicebant AA., « Bonifacius VIII nomine iuris intelligit ius canonicum, commune, scriptum » (4).

Alii vero putabant ex consuetudine universali induci posse irregularitatem (5).

In praxi regula passim a canonistis et a theologis recepta affirmabat « irregularitatem indictam in vetustis canonibus editis in Conciliis minime generalibus quorum plurimi exstant in Decreto Gratiani, hodie non vigere, nisi tales canones proponantur qui sint in universa Ecclesia recepti; quod demonstrari potest aut ex moribus, aut obtentis dispensationibus » (6).

Iure Codicis, scil. attento can. 983, censemus consuetudine introduci non posse novas irregularitates.

An ex consuetudine possit irregularitas extendi aut coarctari aut tolli, controvertitur.

Alii affirmant, alii negant, alii dubitant. Cum consuetudo sit optima legum interpres (can. 29), irregularitas, praesertim in re dubia, potest consuetudine coarctari et forte etiam tolli, ad normam can. 27. Nulla sane in Codice reperitur clausula reprobatoria huiusmodi consuetudinis. Quare applicandum necessario generale iuris principium.

439. Regulae servandae in casu dubiae irregularitatis. — 1. In primis sedula diligentia adhibenda est ad dubium removendum. Si dubium est

(2) Cfr. Suarez, *De censuris*, disp. XI, sect. 4, n. 11 ss.; Schmalzgr., lib. V, tit. 37, n. 61 ss.; Bened. XIV, *De synode dioec.*, lib. XII, cap. 3, n. 7; Bönninghausen, *Tractatus juridico-canonicus de irregularitatibus*, part. I, cap. 4; Reiffenst. lib. V, tit. 37, n. 67.

(3) *De censuris*, disp. XI, sect. 5, n. 5.

(4) Suarez, *l. c.* n. 13; S. Alph., lib. VII, n. 345; D'Annibale, I, n. 404, not. 3.

(5) Berardi, *Ius eccl. univ.*, lib. V, part. 2, diss. 4, cap. 2; Laymann, lib. I, tract. 5, part. 5, cap. 1, n. 7; Gasparri, I, n. 161; Wernz, *l. c.* n. 99.

(6) Berardi, *l. c.*

leve, post diligentiam adhibitam, spernendum est, ideoque irregularitas habenda est tamquam exsistens vel non exsistens.

Si dubium est *iuris* et quidem positivum et probabile, applicandum principium can. 15, nimirum lex in casu non obligat, ideoque concludendum pro non exsistentia irregularitatis. Si dubium est *facti*, item positivum et probabile quatenus solida ratione nitatur, contra irregularitatem, haec in praxi censetur non esse, adeo ut Titius possit se habere tamquam immunem ab irregularitate. Applicatur sane notissimum iuris axioma: *Odia sunt restringenda* (cfr. can. 19).

Dubium *iuris* est, cum dubitatur num pro tali defectu vel delicto statuta sit irregularitas necne. Dubium *facti* respicere potest exsistentiam defectus vel delicti pro quo statuta est irregularitas, utrum nempe verificetur necne in casu defectus ille, v. g. illegitimitas natalium, vel commissum sit illud delictum, v. g. homicidium aut violatio censurae.

Recte monet *Suarez*, in dubio iuris, utrum sententia contra irregularitatem sit solide probabilis necne, « non ex auctorum numero, sed ex rationum pondere, et in praesenti materia ex verbis iurium recte expensis et ponderatis colligendum est » (7).

2. Si dubium sive iuris sive facti deinde cesset et habeatur certitudo de irregularitate, quidam censent in tali casu irregularitatem vim habere, nisi agatur de irregularitate ex delicto, quod delictum ob tale dubium ex principio reflexo non exsistit (8). Ita iure antiquo. Iure Codicis vix potest verificari casus, in quo dubium iuris cesset absque authentica interpretatione legislatoris seu Pontificiae Commissionis Codicis per modum legis datae. Dubium facti quidem potest cessare. Utrum enuntiata regula, ubi agitur de irregularitate ex delicto, sit applicanda necne in ea hypothesi, inspicienda sunt varia adiuncta atque elementa constitutiva delicti.

3. Si dubium est facti et agitur de ordinibus suscipiendis, expedit ut dispensatio ad cautelam obtineatur vel a S. Sede vel ab Ordinario qui dispensare valet ad normam can. 15. Dispensatio tamen, stricte loquendo, necessaria non est.

Si agitur de ordine iam recepto sive bona sive forte mala fide, ordo receptus potest licite exerceri, donec probetur exsistentia irregularitatis. Qua exsistentia probata, dispensatio petenda omnino est.

(7) *De censuris*, disp. XI, sect. 5, n. 7.

(8) Suarez, *l. c.* sect. 3, n. 8; Gasparri, I, n. 163.

440. Effectus irregularitatis accuratius describuntur. — 1. Prohibitio suscipiendi ordines respicit tum ministrum ordinationis tum ipsum irregularem cui accessus ad statum clericalem vetatur.

Quidam existimant prohibitionem respicere directe ministrum ordinationis, indirecte irregularem (9).

Quod universim admittendum non videtur. Si ex. gr. agitur de irregularitate occulta, haec directe afficit natura sua irregularem, potius quam ministrum ordinationis.

2. Prohibitio respicit omnes gradus, a prima tonsura usque ad episcopatum inclusive. Hinc irregularitas *individua* a DD. nuncupari solet. Ratio est, quia omnes gradus ordinantur ad sacerdotium. Proinde qui arcetur a sacerdotio, arcetur quoque ab iis gradibus qui sunt via et praeparatio ad illud.

Aliqua controversia, ante Codicem, erat de prima tonsura. Longe communior tamen sententia affirmabat, non obstante quadam responsione S. C. Concilii relata a Barbosa, sine die et anno, ex Sellio desumpta (10). Haec est responsio: « Prima tonsura conferri potest illi qui habet omnia requisita *cap.* IV, *Sess. XXIII*, licet ob aliquod impedimentum non possit ascendere ad alios ordines, non obstante *capite* XI eiusdem Sess., quia hoc loquitur de quatuor minoribus, illud vero de prima tonsura tantum » (11).

Haec responsio — de cuius authenticitate iure potest dubitari — profecto non sufficit ad quaestionem theoreticam dirimendam.

Hodie, attento praescripto can. 950, 968 et 973, § 1, nulla est aut potest esse dubitatio.

441. 3. Praedicta prohibitio *gravis* est quoad omnes gradus, ita ut tam ex parte ministri quam ex parte subiecti lethaliter illicita sit promotio irregularis etiam ad primam tonsuram tantum (12).

A culpa gravi excusant non solum ignorantia et inadvertentia, verum etiam metus gravis, scandalum, infamia, seu grave incommodum quodcumque. Agitur enim de lege ecclesiastica. Idcirco applicatur nota regula tam in iure quam in theologia morali recepta: *lex ecclesiastica per se non obligat cum gravi incommodo*. V. g. si quis irregularitatis meminit, in ecclesia quando nec recedere potest sine magna admiratione, nec dispensationem petere; item si quis metu gravi inducitur ad ordinationem.

(9) Cfr. Gasparri, I, n. 166; Wernz, *l. c.* n. 103.

(10) Bönninghausen, part. I, cap. 5; Suarez, disp. XI, sect. 4, n. 1; S. Alph., lib. VII, n. 312; Reiffenst., lib. I, tit. 11, n. 23; Schmalzgr. lib. V, tit. 36, n. 90.

(11) Barbosa, *Summ. decis. apost. Collect.* 598, n. 1, ex Sellio, *in select. canon.* cap. 2, n. 19.

(12) Cfr. Suarez, disp. XI, sect. 2, n. 2; Bönninghausen, part. I, cap. 5, § 1; S. Alph., lib. VII, n. 342.

Sed, cessante gravi incommodo, ordinatus debet quamprimum dispensationem postulare pro exercitio ordinis suscepti.

4. Prohibitio est *perpetua* tum ex parte causae, propter quam lata est, tum ex parte ipsius vetiti.

Satis est, quod causa, v. g. vitium corporis, naturaliter cessare nequeat, quamvis cessare possit per miraculum.

5. Collatio et receptio alicuius ordinis, non obstante irregularitate, est quidem illicita, sed valida omnino (13).

Id evidenter patet ex can. 968, ubi perspicue distinguuntur ea quae ad *validam* et ea quae ad *licitam* ordinationem postulantur.

An Ecclesia potuisset constituere, ut ordinatio in casu esset quoque nulla et irrita, disputatur. Distinguendum inter gradus iuris divini, et gradus iuris ecclesiastici. Quoad istos certe Ecclesia potuisset. Quoad illos, nonnulli affirmant, putantes Ecclesiam constituere posse conditiones necessarias ex parte ministri, temporis et loci, quae ipsum valorem ordinationis respiciant; idcirco, addunt, ista potestas exerceri potest ab Ecclesia etiam in casu irregularitatis, quatenus immunitas ab ea postuletur ut conditio requisita ad validitatem ordinationis.

Alii negant vel dubitant, quia tenent Ecclesiae non competere huiusmodi potestatem, vel dubiam esse. Ecclesia numquam praedicta potestate usa est, nec unquam forte utetur in posterum.

442. 6. Effectui directo et primario irregularitatis, collationi nempe et susceptioni ordinum, correspondet prohibitio exercendi ordines susceptos. Haec prohibitio, ut supra innuimus, est effectus indirectus ac secundarius qui necessario et sponte derivatur ex illo tamquam conclusio et sequela.

Cur aliquis prohibetur suscipere ordines? Ne eosdem exerceat. Finis sane ac terminus prohibitionis est praecise vetitum exercitium; nam ordines in hunc finem dumtaxat conferuntur et suscipiuntur, ut scil. rite suscepti exerceantur.

Cum dicimus exercitium ordinum irregulari esse prohibitum, intelligimus exercitium *quoad actus qui ordinatis unice reservantur*, non autem quoad omnes et singulos actus. V. g. promoti ad primam tonsuram et ad ordines minores possunt quosdam actus exercere, qui etiam laicis permittuntur, ut Missae inservire, aperire ianuas ecclesiae, legere in ecclesia, etc.

Porro prohibitio exercendi ordines susceptos est absoluta et totalis quoad actus ordinatis reservatos, si agitur de ordinibus *mala fide* susceptis post con-

(13) Cfr. Suarez, disp. XI, sect. 2, n. 1; S. Alph., lib. VII, n. 363; D'Annibale, I, n. 399, not. 4; Gasparri, I, n. 170.

tractam irregularitatem. Si agitur de ordinibus susceptis *bona fide* post contractam, ut supponitur, irregularitatem, exercitium vetatur, sed facilius dispensatio obtineri potest.

Demum si agitur de ordinibus receptis ante contractam irregularitatem, exercitium pariter prohibetur, cum aliqua tamen restrictione, quatenus ob vitium corporis non vetantur actus qui rite poni possunt (cfr. can. 984, 2°), ut infra declarabitur.

443. Huc spectat quaestio, utrum irregularitas prohibeat exercitium ordinum quoad actus ordinatis non reservatos, et utrum vetet in genere exercitium ordinum minorum. Plures negant absolute et simpliciter (14).

Rectius videtur distinguendum. Actus qui ita sunt proprii alicuius ordinis, ut nonnisi ab eo qui tali ordine sit insignitus poni queant, v. g. conficere Eucharistiam vel absolvere a peccatis, semper et necessario sunt reservati ideoque irregularibus prohibiti.

Actus alicuius ordinis qui ex officio et cum peculiari sollemnitate et vestibus sacris ponuntur a constitutis in illo ordine, v. g. canere epistolam in Missa sollemni cum manipulo et infundere aquam in calicem, eatenus reservantur ordinatis, quatenus ponantur tamquam ex officio et cum sollemnitate ac vestibus sacris illius ordinis propriis.

Ordines minores cum peculiari sollemnitate et vestibus sacris eorundem propriis non exercentur; idcirco irregularitas non prohibet exercitium eorum. Quoad potestatem exorcizandi vide can. 1151 (15).

444. 7. Alter effectus irregularitatis, magis secundarius et indirectus quam prohibitio exercendi ordines, est vetita collatio et receptio beneficii (can. 991, § 3).

Hoc, iuridice consideratum, ad normam can. 1409 constat duplici elemento, scil. officio sacro et iure recipiendi reditus ex dote. Porro officium sacrum non potest exerceri ab eo qui est irregularis. Si vero iste nequit officium exercere, palam est nec illud consequi posse. « *Cum quid prohibetur* — ait reg. 39ª iuris, in 6° — *prohibentur omnia quae sequuntur ex illo* », et iuxta Glossam in can. 3 D. 50: « *Prohibito uno, consequenter prohiberi aliud quod cum illo connexum est* ».

Ante Codicem disputabatur, utrum irregularitas redderet solum *illicitam*, an etiam *invalidam* collationem et susceptionem beneficii (16).

(14) Cfr. S. Alph., lib. VII, n. 342; Salmant. X, 7, n. 19; D'Annibale, I, n. 401.
(15) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 115 ss.
(16) Cfr. Suarez, disp. XI, sect. 2, n. 36; Bönninghausen, part. I, cap. 5, § 2; Schmalzgr. lib. V, tit. 37, n. 93; D'Annibale, I, n. 401, not. 17; S. Alph., lib. VII, n. 342; Gasparri, I, n. 173.

Hodie certum est, provisionem beneficii irregulari factam esse validam, etsi illicitam, quia nullibi Codex loquitur de nullitate eiusmodi provisionis et ubi recenset conditiones requisitas ad *valorem* provisionis officii et beneficii nullam facit mentionem de immunitate ab irregularitate.

445. Num irregularitas reddat *illicitam* etiam provisionem beneficii *simplicis?* Olim plures negabant, inter quos eminebat Card. *Gasparri* dicens: « Quoniam vero beneficium simplex non habet adnexum officium seu exercitium ordinis sacri, sed tantum recitationem horarum vel aliquid aliud quod etiam irregularis facere potest, hinc per se licite irregulari confertur et ab eodem acceptatur » (17).

Quae doctrina etiam iure Codicis videtur admittenda, sed cum congruis animadversionibus. Beneficium *simplex*, de quo in can. 1411, 3°, habet necessario adnexum officium sacrum, ex ipsa sua essentia, ad normam can. 1409; secus non esset beneficium ecclesiasticum. Porro huiusmodi officium sacrum etiam quoad beneficium simplex, quippe quod excludit in suo conceptu residentiam tantum, potest interdum secumferre onus exercendi aliquem actum ordinis sacri, v. g. celebrandi aliquoties in anno Missam, aut munus diaconi vel subdiaconi gerendi in nonnullis peculiaribus festis, etc.

Proinde si agitur de beneficio simplici, cui adnexa sit, praeter recitationem divini officii, etiam obligatio ponendi actum ordinis sacri proprium, procul dubio provisio huiusmodi beneficii facta irregulari esset illicita.

Si agitur de beneficio simplici quod nullam peculiarem obligationem habeat adnexam exercendi actum ordinis sacri, illud potest licite conferri clerico irregulari ab eoque acceptari. Hypothesis ut palam est, respicit irregularitatem quae supervenit saltem primae tonsurae receptae, quia ex can. 118 soli clerici possunt beneficia obtinere.

De irregularitate quae supervenit beneficiis iam obtenti vide n. **435**.

446. 8. Alter effectus irregularitatis est prohibitio suscipiendi dignitates et munera quae secumferunt exercitium potestatis ordinis aut iurisdictionis sive fori interni sive fori externi, praesertim iurisdictionis episcopalis aut quasi-episcopalis.

Imo rigor in hac re tantus est, ut ne ipse quidem generaliter dispensatus super irregularitate renuntiari queat Cardinalis, Episcopus, Abbas vel Praelatus *nullius*, Superior maior in religione clericali exempta (can. 991, § 3).

447. 9. Irregularitas, quae supervenit officio, dignitati aut beneficio, *per se* nec privat iisdem, nec reddit illicitam eorundem possessionem;

(17) *Op. cit.* I, 172.

nec, si agitur de beneficio ecclesiastico, privat *per se* iure percipiendi reditus eiusdem. Dicimus *per se*, quia accidere potest quod delictum inducens irregularitatem secumferat beneficii aut officii vel dignitatis amissionem, vel quod irregularis teneatur beneficium dimittere ex eo quod servitium personale, ad fructus percipiendos requisitum, praestare nequeat.

Pariter irregularitas non aufert nec semper et necessario impedit iurisdictionem sive fori interni sive fori externi, sive ordinariam sive delegatam. Quare Episcopus irregularis valide et licite confert beneficia, dispensationes concedit, poenas irrogat, leges fert, etc. Item parochus irregularis valide et licite assistit matrimoniis, dispensat super lege ieiunii et abstinentiae; valide idem parochus absolvit, sed illicite, quia exercet actum ordinis presbyteralis prohibitum (18).

Canonicus irregularis licite in choro recitat horas canonicas, percipit fructus praebendae et chorales distributiones. Quidam censent id licitum esse, « dummodo officiatorem non agat canendo orationem cum *Dominus vobiscum* », quia, aiunt, hoc solis diaconis licet (19). Haec limitatio iure Codicis non videtur admittenda, quia caret solido fundamento.

448. Demum irregularitas non privat susceptione aliorum sacramentorum, praeter ordinem, nec assistentia divinis officiis, nec sepultura ecclesiastica, neque actibus legitimis ecclesiasticis, neque in genere ceteris sacramentalibus.

ARTICULUS II.

De impedimentis simplicibus in genere.

449. Notio. — 1. Impedimentum simplex, prout distinguitur ab irregularitate proprie dicta, est obex natura sua temporaneus.

Definiri potest: *Impedimentum temporaneum, iure ecclesiastico constitutum, eosdem per se gignens effectus ac ipsa irregularitas.*

2. Differentia specifica inter irregularitates et impedimenta simplicia duplex est: 1° irregularitas est perpetua, impedimentum simplex temporaneum; 2° irregularitas alia est ex defectu, alia ex delicto; impedimentum simplex hanc divisionem non admittit.

(18) Suarez, disp. XI, sect. 2, n. 45 ss.; S. Alph., lib. VII, n. 342; D'Annibale, I, n. 401, not. 18; Wernz, l. c. n. 104.

(19) Gasparri, I, n. 174; Lega, *De iudiciis eccl.*, III, p. 286 s.

3. Ante Codicem conceptus irregularitatis et impedimenti non erat perspicue praefinitus. Nonnulli distinguebant irregularitates ab impedimentis; plures nullatenus distinguentes inter haec et illas, omnia impedimenta sive temporanea sive perpetua irregularitates vocabant.

Card. Gasparri egregie distinguebat inter impedimenta simplicia et irregularitates. Illa in eius sententia erant 12, scil.: 1° defectus confirmationis; 2° turpe mercimonium circa Missarum eleemosynas; 3° defectus aetatis; 4° defectus gradus inferioris et interstitiorum non expletorum; 5° vinculum matrimoniale; 6° militia saecularis; 7° servitus; 8° negotia saecularia et ratiocinia reddenda; 9° defectus debitae scientiae; 10° defectus debitae sanctitatis; 11° sufficientia clericorum in dioecesi; 12° defectus tituli canonici pro ordinatione in sacris (1).

Iure Codicis impedimenta simplicia sunt 7 (can. 987). Singula infra exponentur et declarabuntur (n. **518** ss.).

450. Divisio. — Aliud est *antecedens* et aliud *superveniens*, prout exsistit ante ordines susceptos vel supervenit iisdem iam receptis. Generatim loquendo impedimenta considerantur qua antecedentia.

Aliud provenit ex facto *personali* libere posito, v. g. ex matrimonio sponte inito, aliud ex facto *alieno* aut ex peculiari rerum *conditione lege* ipsa *praefinita*, v. g. ex permanentia parentum acatholicorum in errore aut ex servitio militari vel servitute.

451. Effectus. — Effectus impedimentorum *per se* et *generatim* iidem sunt ac irregularitatum. Idcirco effectus primarius et directus est vetita collatio et susceptio primae tonsurae aliorumque ordinum; effectus secundarius et indirectus est exercitium ordinis suscepti, cum ceteris effectibus adnexis. Generatim tamen loquendo, impedimenta non secumferunt ipso iure prohibitionem exercendi ordines rite susceptos.

ARTICULUS III.

De subiecto, specifica differentia et conditionibus requisitis ad inducendam irregularitatem.

452. Subiectum. — Irregularitatis *subiectum* est omnis et solus *vir baptizatus*. Inter baptizatos autem nullus immunis est ab ea incurrenda, praeter R. Pontificem. Attenditur baptismus aquae et quidem valide collatus. Quare excluduntur non solum infideles, sed etiam catechumeni ac dubie baptizati.

(1) *Op. cit.* I, 477 ss.

453. Specifica differentia. — 1. Irregularitates *ex defectu* proximam originem trahunt *ex absentia* alicuius qualitatis ad rectam susceptionem ordinum aut eorundem exercitium requisitae.

Irregularitates, contra, *ex delicto* eae sunt, quae proxime oriuntur *ex crimine proprio*. Unde irregularitas potest esse ex defectu, licet praesupponat delictum alienum, ut illegitimitas, vel etiam delictum proprium, ut infamia iuris cuidam inusta propter gravissimum scelus.

2. Patet ex dictis irregularitatem *rationem poenae nullatenus habere*, quia ob defectum omnino inculpabilem incurri possit. Ne ipsa quidem irregularitas *ex delicto* proprie habet rationem poenae: nam Ecclesia in ea statuenda minus intendit punire delictum, quam indignos arcere a ministeriis divinis.

454. Conditiones in genere. — 1. Irregularitas tam *ex defectu* quam *ex delicto* debet esse *certa*, scil. factum eam inducens debet *certe* exsistere. Quare irregularitas dubia est irregularitas nulla.

Proinde qui irregularitate *dubia* laborat, licite, facta debita inquisitione, ordines suscipere valet, sive dubium sit *iuris*, nempe circa legem quae irregularitatem statuit, cum leges etiam inhabilitantes in dubio iuris non urgeant (can. 15); sive dubium sit *facti*, scil. circa defectum vel delictum propter quod in casu incurratur. Ratio manifesta: irregularitas, utpote odiosa, est strictae interpretationis eaque non praesumitur sed probanda est.

Unicum est delictum quod irregularitatem inducit, licet sit commissum *ante* vel *in* baptismo, id est si adultus baptismum sibi conferri sinat ab acatholicis (n. **504**).

Omnia quae excusant a culpa gravi, v. g. parvitas materiae, bona fides, inadvertentia, etc., excusant quoque ab irregularitate ex delicto.

In praxi tamen consultius erit, quoties *serium* manet dubium *facti*, dispensationem *ad cautelam* petere ab Ordinario ad normam can. 15, ne forte postea impediatur clericus ab ordinibus exercendis, si postea irregularitas forte certa cognoscatur.

Quare immunis ab irregularitate dicendus est, qui actionem delictuosam *non consummavit* secundum proprietatem verborum.

2. Ex can. 986 delicta eatenus pariunt irregularitatem, quatenus fuerint « *gravia peccata post baptismum perpetrata*, salvo praescripto can. 985, n. 2, *itemque externa, sive publica sive occulta* ».

Igitur actio qua contrahitur irregularitas debet esse peccatum mortale subiective et obiective. Requiriturne ut delictum sit *opere consummatum?* Affirmandum, quia, ubi agitur de delicto, hoc accipiendum est sensu proprio et specifico, ad normam can. 2242, § 1: versamur quippe in odiosis.

3. An metus gravis, v. g. quoad homicidium aut abortum, excuset ab irregularitate incurrenda, etsi a peccato gravi non eximat, disputatur. Sententia affirmativa vere probabilis dicenda.

ARTICULUS IV.

Num ignorantia excuset ab irregularitatibus et impedimentis.

455. Praescriptum can. 988. — 1. Iste canon expresse statuit: « *Ignorantia irregularitatum sive ex delicto sive ex defectu atque impedimentorum ab eisdem non excusat* ». Ratio manifesta ex supra dictis.

Nimirum irregularitates et impedimenta non sunt proprie ac directe constituta in punitionem atque vindictam, sed in decus et honorem status ecclesiastici. Atqui, ubi agitur de procurando huiusmodi honore, non privata singulorum spectanda est conscientia, sed status sacerdotalis dignitas et sanctitas, habito respectu ad proborum hominum existimationem.

Irregularitates *ex defectu* et impedimenta incurruntur etiam *sine ulla culpa*. Sed irregularitates *ex delicto* supponunt peccatum grave, post baptismum patratum, externum sive publicum sive occultum (can. 986; n. **454**).

2. Non est confundenda ignorantia *irregularitatis* cum ignorantia *legis*.

Iuxta nonnullos excusat ab irregularitate ignorantia legis ecclesiasticae, quoties lex ecclesiastica concurrit cum lege divina vel naturali prohibente id quod causam irregularitatis constituit. Istam opinionem probabilem intrinsece dicere non audemus.

Si irregularitas oritur ex violatione legis simpliciter ecclesiasticae, ignorantia legis excusat profecto ab irregularitate, cum absit in casu delictum.

3. Quod dicitur de ignorantia, valet quoque de errore, inadvertentia, etc., ex generalibus iuris principiis.

Articulus V.

An et quomodo multiplicentur irregularitates et impedimenta.

456. Praescriptum can. 989. — 1. Canon iste haec habet: « *Irregularitates et impedimenta multiplicantur ex diversis eorundem causis, non autem ex repetitione eiusdem causae, nisi agatur de irregularitatibus ex homicidio voluntario* ».

Quare: 1° Pluribus irregularitatibus et impedimentis simul ligari quis potest.

2° Eatenus irregularitates et impedimenta multiplicantur, quatenus eorum *causa prorsus diversa* sit, ut illegitimitas et homicidium.

3° Ubi eadem causa repetitur, non multiplicantur, nisi agatur *de homicidio voluntario.*

Controvertitur num assimilandus sit *abortus.* Quidam affirmant saltem ut probabilius (1). Sed contrarium tenendum est, cum agatur de lege strictae interpretationis. Sane dum canone 985, 4° abortus homicidio coniungitur tamquam specialis forma delicti, can. 989 memorat dumtaxat homicidium voluntarium, nulla facta mentione de abortu, cum tamen legislator ad praedictum canonem 985, 4° facile remittere potuisset, ut alias fecit, v. g. in can. 990, § 1.

2. Multiplicitas irregularitatum et impedimentorum attendenda praesertim est, ubi agitur de dispensatione ab iisdem postulanda.

Articulus VI.

De irregularitatibus ex defectu.

457. Istae irregularitates ex can. 984 apte sex numerari possunt, scil.: 1° defectus natalium; 2° defectus corporis; 3° defectus animi; 4° defectus sacramenti seu bigamia; 5° defectus famae; 6° defectus lenitatis.

Singulas fuse accurateque exponemus.

458. Defectus natalium. — Sunt irregulares « *illegitimi, sive illegitimitas sit publica sive occulta, nisi fuerint legitimati vel vota sollemnia professi* » (can. 984, 1°).

1. Ad normam can. 1114 censentur illegitimi filii nati extra *verum* aut saltem *putativum* matrimonium. Quare omnes isti irregulares sunt.

Est illegitimus, ac propterea irregularis, etiam filius natus quidem ex valido matrimonio, sed post susceptum ordinem sacrum vel emissam

(1) Génicot-Salsmans, II, n. 631.

sollemnem professionem religiosam ab una vel utraque parte, si tempore conceptionis eidem parti usus matrimonii antea contracti prohibitus erat (can. 1114), nempe si dispensatio legitime obtenta non praecesserit (1). Aliter dicendum, si forte usus matrimonii prohibitus fuerit ob professionem simplicem, nulla obtenta dispensatione super ea.

Si forte in diiudicanda sobolis legitimitate discrepat ius civile a canonico, huic unice ad veram illegitimitatem pronunciandam standum est. Nec, ut patet, habenda est ratio legitimationis quae facta sit a principe civili.

2. Ob illegitimitatem *dubiam*, sive dubio iuris sive dubio facti, nullus censendus est irregularis, quia praesumitur legitimus. Eiusmodi dubium plerumque habetur quoad filios, quorum parentes ignorantur.

Irregularitas abest, quamvis gravia indicia et praesumptiones exsistant contra legitimos natales. Quare Sacra Congregatio Concilii in *Syracusana*, 27 ian. 1857, cum N. N. qui ex libris paroecialibus et ex statu civili apparebat ortus ex legitimo matrimonio, sed tum a publica fama tum ab utroque parente dicebatur adulterinus, dispensationem super hac irregularitate petiisset, S. Congregatio respondit: *Non indigere.*

Id praesertim dicendum, si ex actis *publicis*, v. g. ex libris paroecialibus, filius ut legitimus, dubiis et indiciis non obstantibus, appareat.

Hinc habendi non sunt ut illegitimi, ac propterea irregulares, filii durante valido matrimonio nati *ex adulterio*, si adulterium et illegitima origo filii non sint iuridice probata aut notoria. Valet sane notum iuris principium: « *Pater is est quem iustae nuptiae demonstrant, nisi evidentibus argumentis contrarium probetur* » (can. 1115, § 1).

Item legitimus censetur, si natalia illegitima nota sunt tantum mulieri coniugatae eiusque complici vel etiam marito. Neque absolute necessaria est dispensatio, nisi in iure probetur impossibilitas legitimi ortus, licet aliunde valde probabilis sit origo adulterina, v. g. ex matris confessione.

Sollemne quippe principium est: legitimitas *iuridice* certa, si nempe filius fuit baptizatus et inscriptus ut legitimus in libris paroecialibus, praevalet, etsi deinceps gravia oriantur indicia de illegitimitate, quamvis *uterque* coniux et publica fama dicat esse adulterinum.

459. 3. Filii **expositi** suntne habendi tamquam illegitimi et consequenter ut irregulares? Ante Codicem duplex DD. sententia. Alii dicebant expositos indigere dispensatione, « quia ad ordines requiritur probatio legitimitatis » (2). Alii negabant, « quia cum quisque admittendus sit ad statum clericalem qui vocatur a Deo et non prohibetur, potius illegitimitas probanda est ut quis a statu clericali arceatur » (3).

Haec altera sententia, speculative loquendo, longe verior eaque praeferenda

(1) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 746.
(2) Cfr. Suarez, disp. I, sect. 4, n. 3; Garcias, *De benef.* part. VII, cap. 2, n. 8; Lega, *l. c.*, p. 332 s.
(3) Gasparri, I, n. 236.

est. In casu irregularitas esset dubia. Atqui in dubio irregularitatis stricta obligatio petendi dispensationem non exsistit.

Practice dispensatio *ad cautelam* dari solet: consultius quidem expetenda videtur.

Eadem regula valet pro omnibus iis casibus, in quibus illegitimitas sit *dubia* ex quocumque capite.

4. Nihil refert utrum defectus natalium sit publicus an occultus; cognitus an ignoratus; utrum sit publicus ex natura sua, an ex facto i. e. ex notorietate.

Quando illegitimitas apparet ex libris paroecialibus, censetur ut publica natura sua. Idem *per se* dicendum de illegitimitate, quae ex regestis civilibus dignoscitur, nisi forte ordinandus versetur in remotissima a loco originis regione.

5. Notandum illegitimos in Seminarium admitti non posse (can. 1363, § 1). Sufficit autem legitimatio per subsequens matrimonium, ut infra dicetur (4).

460. 6. Ratio cur Ecclesia hanc irregularitatem induxerit, multiplex est.

Primo, quia illegitimitas, licet filio inculpabilis omnino, quaedam tamen macula est, quae dignitatem clericalem et ministerium ecclesiasticum minus honorabile reddit in communi hominum aestimatione.

Hinc *S. Thomas* ait: « Ordinati in quadam dignitate pro aliis constituuntur. Ideo ex quadam honestate requiritur in eis claritas quaedam non de necessitate sacramenti, sed de necessitate praecepti, ut scilicet sint bonae famae, bonis moribus ornati, non publici poenitentes. Et quia obscuratur hominis claritas *ex vitiosa origine*, ideo etiam de illegitimo thoro nati a susceptione ordinum repelluntur, nisi cum eis dispensetur, et tanto difficilior est dispensatio, quanto eorum origo est turpior » (5).

Secundo, « ut paternae incontinentiae memoria a locis Deo sacris, quos maxime puritas sanctitasque decet, longissime arceatur » ut monet Concilium Tridentinum (6).

Tertio, ut periculum amoveatur ne filius incontinentiam paternam imitetur atque ita sacrum ministerium commaculet cum maximo dedecore et animarum detrimento.

Quarto, ut incontinentia paterna aliqua ratione puniatur, et huiusmodi filiorum remotione a statu ecclesiastico parentes a peccato deterreantur.

Prima et secunda ex traditis rationibus praecipuae sunt.

(4) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, II, n. 796.
(5) In IV, D. 25, q. 2, art. 2.
(6) Sess. XXV, cap. 15 *de ref.*

461. Quo tempore irregularitas haec fuerit primum inducta, incertum est. A principio filii tantum sacrilegi presbyterorum fuerunt exclusi ab ordinibus suscipiendis, ut incontinentia clericorum compesceretur, qui filios suos, cum Ecclesiae detrimento et christifidelium scandalo, successores suos in officiis et beneficiis ecclesiasticis habebant.

Postea, cum comites, barones et duces « suos passim ex ancillis bastardos violenter intruderent in sacras dignitates, atque ita servili simul et adulterino sanguine foedarent Ecclesiam », ut inquit *Christianus Lupus* (7), Ecclesia statuit omnes illegitimos indiscriminatim removendos esse a clericali statu.

462. Eatenus illegitimi sunt irregulares, quatenus *non fuerint* « *legitimati vel vota sollemnia professi* » (can. 984, 1°).

Triplici modo tollitur illegitimas et consequenter irregularitas, scil. 1° legitimatione per subsequens matrimonium; 2° dispensatione a competente Superiore concessa; 3° sollemni professione religiosa.

1° Vi *legitimationis* defectus natalium aufertur quoad omnes iuridicos effectus, ita ut filius illegitimus habeatur tamquam legitimus. Irregularitas autem est effectus iuridicus illegitimitatis, qua sublata, eo ipso etiam illa evanescit.

Quomodo vero *legitimatio* habetur? Obtinetur per dispensationem concessam ad normam can. 1051 super impedimento dirimente, excepta prole adulterina et sacrilega, quo in casu legitimatio fit *ipso iure;* item per subsequens matrimonium et per rescriptum R. Pontificis aliusve Superioris legitima potestate praediti.

Ex can. 1116 « per subsequens parentum matrimonium sive verum sive putativum, sive noviter contractum sive convalidatum etiam non consummatum, legitima efficitur proles, dummodo parentes habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis vel nativitatis ». Igitur vi matrimonii subsequentis legitimatur proles *naturalis*, non autem *spuria*.

Filii autem legitimati per subsequens matrimonium, quoad effectus canonicos ideoque etiam quoad ordines recipiendos, aequiparantur in omnibus legitimis, « *nisi aliud expresse cautum sit* » (can. 1117).

Est dispositio positiva. Aliud *expresse* cavetur quoad inhabilitatem *a*) ad Cardinalatum (can. 232, § 2, 1°); *b*) ad Episcopatum (can. 331, § 1, 1°); *c*) ad Abbatiam vel Praelaturam *nullius* (can. 320, § 2).

Ex responso Pontif. Commissionis Codicis diei 13 iul. 1930 filii legitimati per subsequens matrimonium habendi sunt ut legitimi ad effectum, de quo in can. 1363, § 1, scil. quoad admissionem in Seminarium (8).

(7) *Op. cit.* to. III, cap. 12, dissert. 1ª; Thomass., part. II, lib. I, cap. 80 ss.; Phillips, l. c., § 92.
(8) *A. A. S.*, XXII, p. 365.

Vi canonis 1116 per subsequens parentum matrimonium legitima non efficitur proles, ab eiisdem genita detentis impedimento aetatis vel disparitatis cultus, quod cessaverit tempore initi matrimonii (Pontif. Comm. Cod. 6 dec. 1930; *A. A. S.*, XXIII, p. 25).

Si parentes ob impedimentum dirimens nuptias inter se contrahere non potuissent tempore conceptionis vel praegnationis aut nativitatis, proles, quae in casu *spuria* dicitur, non legitimatur per subsequens matrimonium.

Si hoc contrahunt parentes ex dispensatione super illo impedimento, v. g. consanguinitatis vel affinitatis, proles legitimatur ex *rescripto* legitimationis quod apponi solet auctoritate R. Pontificis, quoties postuletur, cuilibet dispensationi matrimoniali per clausulam: *Prolem susceptam, si qua sit, vel suscipiendam legitimam declarando.*

Interdum dispensatio super irregularitate ex defectu natalium conceditur directe et immediate a competente Superiore, etiam sine ulla ad matrimonium relatione.

An Ordinarius aliusve Superior infra R. Pontificem valeat dispensare super eiusmodi irregularitate, dicetur infra (n. **514**).

Aliqua difficultas oriri videtur ex can. 1051, qui statuit haberi ipso facto legitimationem prolis iam natae vel conceptae per dispensationem concessam super impedimento dirimente ex potestate ordinaria aut ex potestate delegata per indultum generale. Nulla difficultas quoad parochum et Ordinarium qui dispensent in periculo mortis aut in casu gravis et urgentis necessitatis (can. 1043, 1044, 1045). Quid vero de simplici sacerdote, qui nec fruitur ordinaria potestate nec indultum generale habet? (cfr. can. 1044, 1098). Censemus in casu sacerdotem, cum dispensat super impedimento, legitimam declarare posse prolem iam natam aut conceptam, nisi agatur de adulterina aut sacrilega. De hac re vide quae fuse traduntur in tractatu *De Matrimonio*, n. 291.

2° Vi *professionis religiosae sollemnis* cessat, *ope legis*, illegitimitas, eaque sublata, tollitur eius effectus iuridicus, nempe irregularitas. Ratio est, quia sollemnis professio religiosa censetur quaedam spiritualis nativitas ac veluti quidam baptismus, unde, vita nova incepta, quaelibet praecedens macula ex defectu natalium orta evanescit penitus (9).

Dicitur *sollemnis professio religiosa*. Proinde excluditur simplex ingressus in religionem, postulatus et novitiatus, professio simplex sive temporaria sive etiam perpetua, professio triennalis quae praemittitur professioni sollemni. Iste effectus est canonicus, nempe ex sola Ecclesiae dispositione derivatur.

(9) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, II, n. 615.

Necesse est ut professio valida sit; si forte esset nulla ob vitium occultum, irregularitas in foro externo ut sublata habenda foret.

Professio simplex in Societate Iesu ex Gregorii XIII Const. « *Ascendente Domino* » eundem parit effectum.

Irregularitas, quae per religiosam professionem sollemnem remota fuerit, postea non reviviscit, si professus legitime transeat ad religionem votorum simplicium, aut e religione egrediatur. Quare ipse non prohibetur *per se* altiores ordines recipere, receptos exercere et beneficia ecclesiastica acceptare.

Si quis sine dispensatione fuisset ordinatus in saeculo et postea religionem sollemniter profiteretur, eo ipso posset receptos ordines exercere et alios suscipere.

463. 3° R. Pontifex per *rescriptum* potest legitimare ad omnes effectus canonicos, et quidem etiam prolem spuriam, sacrilegam etc. (10).

Haec legitimatio *minus plena* censetur.

An de facto gratia legitimationis ad omnes effectus canonicos, ideoque etiam ad omnes et singulos ordines suscipiendos, concessa censenda sit, ex tempore rescripti eruendum est. Ordinarie per rescriptum gratia legitimationis conceditur quoad omnes ordines suscipiendos, usque ad presbyteratum inclusive.

In foro interno conceditur a S. Poenitentiaria; in foro externo a S. C. de Sacramentis pro fidelibus latinis, a S. C. pro Ecclesia orientali si agitur de fidelibus ritus orientalis.

464. Defectus corporis. — Sunt irregulares « *corpore vitiati qui secure propter debilitatem, vel decenter propter deformitatem, altaris ministerio defungi non valeant. Ad impediendum tamen exercitium ordinis legitime recepti, gravior requiritur defectus, neque ob hunc effectum prohibentur actus qui rite poni possunt* » (can. 984, 2°).

1. Duplex defectus attenditur: alter respicit debilitatem corporis, alter deformitatem. Ex illo quis nequit *secure* ministerium ecclesiasticum, cum, ex isto *decenter* eodem ministerio fungi non valet. Hinc ratio inductae irregularitatis, nempe *securitas* et *decentia* ministerii sacri. Ut quis *decenter* celebret ideoque irregularis non sit, necesse est ut *nec* res sacras periculo irreverentiae exponat, *nec* fidelibus horrorem iniiciat, *nec* leges liturgicas in re notabilis momenti violet.

2. Praecipui defectus corporales, qui irregularitatem secumferunt, sunt: 1° *debilitas membrorum;* 2° *mutilatio;* 3° *coecitas;* 4° *surditas;* 5° *defectus loquelae;* 6° *deformitas.*

(10) Cfr. Bened. XIV, epist. « *Redditae* », 19 dec. 1744, § 40; Schmalzgr. lib. IV, tit. 17, n. 92 ss.; Pichler, lib. IV, tit. 17, n. 16.

465. 1° **Debilitas membrorum.** Ex hoc capite sunt irregulares qui nequeunt pedibus consistere et sedere coguntur, sive ob peculiarem morbum sive ob corporis debilitatem; item qui gravi tremitu manuum vel crurum seu pedum laborant; pariter qui habitualiter adeo vehementi dolore capitis vexantur, ut Missam attente ac devote, sine periculo irreverentiae, celebrare nequeant.

De morbo *epileptico* vide n. **483.**

S. Congregatio Concilii dispensationem concessit:

a) clerico, qui manum sinistram eiusque digitos habebat minores manu dextera, et qui in manu sinistra quatuor digitos habebat inter se membrana cinctos (S. C. C. 25 maii 1895);

b) clerico, qui in manu dextera perdiderat phalangem pollicis, et medii et duas phalanges indicis (S. C. C. *Utinen.* 28 mart. 1896);

c) clerico, qui non poterat super infimo altaris gradu genuflectere, quin assistentis humero inniteretur (S. C. C. *Cathacen.* 17 dec. 1859);

d) clerico, qui laborans anchilosi in dextro genu, nequibat illud flectere, nisi dimidiate (S. C. C. *Comaclen.* 27 febr. 1864);

e) clerico, qui, eadem anchilosi laborans, genu sinistrum nullo modo flectere poterat, etsi cum dextero aliquam genuflexionis speciem facere posset (S. C. C. *Veronen.* 7 april. 1900);

f) clerico qui sinistrum crus quindecim centimetris brevius dextero habebat, etsi hoc illi non prohiberet, quominus genuflectere et ad multa millia passuum ire posset (S. C. C. *Basileen.* 23 iunii a. 1900);

g) clerico, qui detortis pedibus natus unum praeterea gerebat ad modum equini pedis (S. C. C. 27 maii 1899);

h) clerico, qui laborabat *strabismo* et *neurastenia* (S. C. C. 20 dec. 1902). Dispensatio hac clausula concessa fuit: « Dummodo adsit ecclesiae necessitas, nullus habeatur irreverentiae timor in Sacro faciendo, neque scandali neque admirationis occasio esse possit oratoris promotio, arbitrio et conscientiae Episcopi » (11).

Id sedulo notandum: ex eo quod S. Congregatio concessit dispensationem absolute, sine clausula « *ad cautelam* » aliave aequivalenti, non ideo concludendum statim, irregularitatem in casu revera adfuisse eamque in similibus casibus adesse. Hoc, secundum veterem disciplinam immerito quis affirmaret, perspecto stylo et praxi SS. Congregationum; post Codicem vero, a fortiori id excludendum, attenta mitiore disciplina a Legislatore inducta.

(11) Multos huiusmodi casus videre est apud Lingen et Reuss, *Causae selectae* etc., a n. 11 ad 68.

466. 2° **Mutilatio.** Est irregularis qui caret utroque vel alterutro *brachio*, vel qui habet utrumque, sed tali infirmitate laborat in utroque vel alterutro, ut secure ac decenter Sacrum facere non valeat.

Qui caret *alterutro* brachio non semper et necessario, *hodie* aliter ac olim, habendus ut irregularis ad ordines *exercendos*, si per brachium affabre factum defectui apte suppleatur.

Quare exempla dispensationum, quae saepe datae fuerunt a S. Sede, non sunt valde urgenda; sed attendenda sunt inventa scientifica, instrumenta egregie confecta, etc.

Iis qui habent alterutrum brachium non amputatum, sed inhabile ad operandum, dispensatio facile concessa fuit. Ita v. g. S. C. C. *Cosentin.* 13 iul. 1725; *Placentin.* 1 febr. 1766; *Ortonen.* 27 iun. 1863.

Agebatur in casu de oratore sacerdote, qui manu dextera signum crucis facere et calicem ori admovere non poterat.

In *Pampilonen.* 31 mart. 1860 S. Congregationi Concilii iste casus propo-
situs fuit. Orator, qui statum clericalem amplecti exoptat, tendonem brachii
dexteri ob receptum ictum ita obduratum habet, ut suam frontem manu
tangere nequeat ad signum crucis faciendum, neque calicem ori admovere, licet
omnes alias caeremonias explere valeat. Orator petit ut dispensetur ad ordines
suscipiendos usque ad sacerdotium inclusive sub conditione signum crucis fa-
ciendi et sanguinem sumendi ope manus sinistrae, aut utendi calice altiori,
quo valeat consummationem peragere ipsa manu dextera.

S. Congregatio respondit: « *Pro gratia dispensationis et habilitationis iuxta votum Episcopi, facto verbo cum SSmo* ».

S. R. C. in *Savannen.* 31 maii 1883, ad preces cuiusdam sacerdotis, qui ob
apoplexiae morbum brachii sinistri et sinistrae manus usum omnino amiserat,
respondendum censuit: « SSmus, attentis expositis, ac praesertim commenda-
tionis officio Revmi Episcopi Savannensis declarantis oratorem, haud obstante
defectu in precibus enuntiato, sacrosanctum Missae sacrificium iuxta ecclesia-
sticas praescriptiones celebrare posse, preces remisit prudenti ipsius arbitrio,
ut eidem oratori in aliquo privato oratorio vel etiam in ecclesia publica, hora
minus a fidelibus frequentata, Sacrum facere permittat, sub onere tamen ut
eidem litanti alius sacerdos superpelliceo indutus continuo assistat, et ipse a
celebratione cesset statim ac in ea gravius defecerit aut morbus ingravescat,
manente super his onerata conscientia Revmi eiusdem Episcopi. Contrariis non
obstantibus quibuscumque ».

Interdum dispensatio concessa fuit etiam illi, cui amputatum fuerat bra-
chium sinistrum. Eam concessit v. g. S. R. C. die 8 mart. 1884. Quidam missio-
narius in Vicariatu Apostolico Madraspanatensi, in suis itineribus pro infideli-
bus evangelizandis victum ex venatione sibi procurabat. Quadam die ignita-
bulum (*le fusil*) explodens brachium sinistrum ita vulneravit, ut deinde eius
abscissionem pati debuerit.

Cum petiisset licentiam Missam celebrandi solo brachio dextero, S. Rituum Congregatio respondit: « SSmus, attentis expositis, preces remittit Revmo Vicario Apostolico Madraspatanensi qui oratori, nomine et auctoritate S. Sedis, expetitam dispensationem ad annum tantummodo concedat, iniuncto onere, ut ipsi oratori Sacrum litanti alter sacerdos superpelliceo indutus continuo assistat et amoto quovis irreverentiae aut scandali periculo; verum onerata super his conscientia eiusdem Revmi Apostolici Vicarii qui, antequam huiusmodi experimenti annus expiret, referat eidem SSmo Domino Nostro utrum in Missa ab oratore cum exposito defectu celebrata, aliquod inconveniens ortum fuerit ».

Ex recenti bello plures clerici et sacerdotes huiusmodi abscissionem brachii passi sunt, et multae dispensationes super tali defectu concessae fuerunt, non solum ad ordines iam receptos exercendos, sed etiam, attentis peculiaribus rerum et personarum adiunctis, ad altiores ordines suscipiendos usque ad presbyteratum inclusive.

467. Si quis caret brachio *dextero*, potestne obtinere dispensationem? Card. Gasparri ait: « Nec habemus exemplum dispensationis pro Missae celebratione concessae sacerdoti cui amputatum fuisset brachium dexterum » (12).

Post recens bellum, huiusmodi dispensatio sacerdotibus qui in proelio amputationem brachii dexteri passi fuerant, concessa fuit, nonnullis tamen additis conditionibus, ad vitandum periculum irreverentiae et admirationis fidelium.

Imo etiam ante bellum reperiuntur exempla huiusmodi dispensationis concessae. V. g. die 25 maii 1909 concessa fuit dispensatio sacerdoti ob brachii dexteri amputationem irregulari, « dummodo celebret in oratorio privato et, si Episcopo videatur, cum adsistentia alterius sacerdotis vel diaconi ».

468. Item irregularis *per se* est qui utraque vel alterutra caret *manu*, aut qui utramque vel alterutram ineptam habet.

Dicimus *per se*, nam ad ordines *exercendos* quod attinet huc spectant quae supra dicta fuerunt (n. **466**).

S. C. Concilii in *Litomericen.* 24 sept. 1864 dispensationem concessit sacerdoti oratori, qui sinistra manu carebat, pro Missae celebratione. In casu, magister caeremoniarum, facto experimento, declaraverat oratorem, saltem

(12) *Op. cit.* I, n. 262.

manus sinistrae fictitiae adiumento, omnia manu dextera rite peragere posse. Episcopus autem oratorem commendabat propter eius indigentiam et propter sacerdotum penuriam.

S. Congregatio respondit: « *Dummodo adsit populi necessitas, et celebret cum assistentia alterius sacerdotis vel diaconi, pro gratia remittenda arbitrio Episcopi dispensationis et rehabilitationis, facto verbo cum SSmo* ».

In *Aesina*, 26 nov. 1864, dispensatio concessa fuit sacerdoti, qui ex morbo apopletico manum sinistram ineptam habebat, nec poterat hostiam frangere supra calicem manu tantum dextera, nec eadem manu abstergere patenam super calicem, sed haec peragere debebat adiutus ab altero sacerdote.

In *Sutrina*, 28 febr. 1807, dispensatio tributa fuit sacerdoti, qui paralysi utriusque manus laborabat, ita ut celebrando sine assistentia, versaretur in periculo evertendi calicem aut alias inferendi irreverentiam sacramento; quae tamen pericula cavere poterat per assistentiam alterius sacerdotis qui vinum et aquam in calicem infunderet, eundem palla cooperiret et detegeret, in oblatione, elevatione et sumptione sustineret, etc. (13).

Concessa fuit dispensatio cuidam clerico, qui ob vulnus in bello accepto integrae manus dexterae rescissionem passus fuerat, cum ope manus affabre arte elaboratae Missam rite celebrare posset (S. C. de Sacram. 1 iul. 1918; *A. A. S.*, 1921, p. 436).

469. Est irregularis ille, cui duo digiti cum medietate palmae abscissi sunt; qui caret pollice utriusque manus, aut pollice et indice manus dexterae; qui habet pollicem et indicem ineptos ob defectum phalangis aliudve vitium.

S. Congregatio Concilii in *Maceraten.* 17 dec. 1853, dispensationem concessit cuidam F., nomen daturo Ordini Cappuccinorum, qui carebat tertia phalange indicis sinistrae manus; in *Burdigalen.* 23 ian. 1856, oratori carenti duabus primis phalangibus indicis manus dexterae; in *Sabarien.* 6 iun. 1863 sacerdoti oratori qui carebat indice et pollice sinistrae manus, cum istis clausulis: « Attentis peculiaribus circumstantiis, pro gratia dispensationis et habilitationis, iniuncto tamen onere, ut amissis digitis suppleatur duobus digitalibus argenteis inauratis iuxta relata ab Episcopo, et dummodo his digitalibus in nulla alia actione utatur, et ea reverenter custodiat in capsula, facto verbo cum SS.mo ».

Irregularis est qui caret tribus ultimis digitis in quacumque manu; pariter qui eos ita habet debiles in manu dextera, ut nequeat sumere calicem vel ad illum sumendum debeat seiungere pollicem ab indice. In hoc casu S. C. Concilii in *Meliten.* 17 dec. 1853 tribuit dispensationem sacerdoti pro Missae celebratione « indicta tamen oratori lege, ut ante sumptionem digitos super calicem diligenter abstergat ».

(13) Cfr. Gasparri, I, n. 263; Ojotti, *Synopsis*, v. *Irregularitas*, n. 2527; S. Alph. lib. VII, n. 406.

Utrum ob huiusmodi defectum digitorum Titius semper et necessario habendus sit irregularis etiam quoad ordines *exercendos*, huc spectat quod supra animadversum fuit (n. **466**).

Irregularis est ad ordines suscipiendos qui caret solo pollice, praesertim manus dexterae. Num idem dicendum sit de eo, qui caret solo indice, controvertitur. Plures affirmant; multi negant. Verius ita distinguendum: si carens indice, potest nihilominus decenter ac secure hostiam manu tenere ac frangere, irregularitas abest; secus habetur.

Certe irregularis non est qui habet sex digitos; qui caret uno tantum vel duobus ex ultimis digitis; qui habet ultimos duos vel tres digitos coniunctos, dummodo possit secure et reverenter hostiam manu tenere et calicem sumere.

Ex eo quod interdum concessa sit dispensatio a S. Sede super hoc aut illo defectu, non semper et necessario concludendum est, in casu revera irregularitatem exsistere. Nam compertum est, aliquando Sacras Congregationes concedere dispensationes vel ad cautelam vel etiam cum necessariae reipsa non essent.

470. Qui *crure* vel *pede* caret, aut aridum habet, ita ut nequeat stare et Missae caeremonias rite peragere, procul dubio irregularis est. Num idem sit dicendum etiam in casu quo per pedem artificialem seu mechanicum omne periculum in celebrando et populi admiratio amoveatur simulque caeremoniae Missae recte persolvi queant, disputatur. Verius irregularitas aut nulla aut dubia dicenda, si omnes illae conditiones verificentur revera.

S. C. Concilii in *Mathelicen.* 5 maii 1866, dispensationem concessit clerico professo Ordinis Fratrum Minorum, qui amputationem pedis dexteri passus fuerat et crure mechanico deambulabat.

471. Claudus qui sine baculo nequit ad altare se conferre et stare, certe irregularis est.

Pariter qui valde claudicat, licet forte baculo non indigeat, et Missae caeremonias rite peragere non valet. Item qui genua flectere nequit, aut genu dexterum flectere non potest, ita ut genuflexionem facere debeat genu sinistro.

Ad rem S. C. Concilii in *Comaclen.* 3 dec. 1863 concessit gratiam dispensationis et habilitationis, facto verbo cum SSmo, ad ordines sacros recipiendos, cuidam clerico, qui genu dexterum flectere non poterat, ideoque genuflexionem facere debebat genu sinistro, et claudicabat aliquantulum, licet baculo non indigeret.

In *Ianuen.* 29 nov. 1862, dispensatio tributa fuit parocho pauperi, qui tibiarum infirmitate laborabat, ita ut in Missae celebratione non posset ad populum perfecte se vertere, neque profundam genuflexionem peragere, sed tantum eam vix indicare, pedem scilicet retrahendo, et caput humerosque inclinando; qui praeterea scipionibus innixus ad altare pergebat, ibique illis dimissis, vestes sacras induebat et Missam celebrabat.

Qui claudicat aliquantulum, sed baculo non indiget, et potest caeremonias Missae omnes rite peragere, irregularis non est. Dum e contra irregularitate laborat qui habet crura adeo distorta, ut ne veste quidem talari hic defectus tegi valeat, aut qui cruribus vel toto corpore contremiscit, de quo vide S. C. C. in *Pennen.* 28 ian. 1822.

Quare principium prae oculis habendum hoc est: si defectus sive difformitas crurium veste talari satis tegatur simulque secure ac decenter Missae celebrationi sit consultum, irregularitas abest; secus exsistit.

472. Coecus totaliter, qui facultate visiva caret in utroque oculo, certe irregularis est. Dispensatio super tali defectu numquam concedi solebat usque ad nostra tempora, ad ordines suscipiendos, adeo ut Card. Gasparri dicat: « Dispensatio in tali casu ad ordines suscipiendos, praesertim laico aut in minoribus ordinibus constituto, *numquam* conceditur » (14).

Pius X concessit dispensationem cuidam sodali S. I.; item Benedictus XV eam benigne tribuere dignatus est.

Quoad *coecutientes*, distinguendum. Si nullatenus valeat decenter legere in Missali, irregularis est; si possit decenter et accurate legere, saltem ubi ope instrumenti facultas visiva adiuvetur, irregularis non est. Facile in hisce casibus conceditur a S. Sede facultas legendi quotidie Missam B. M. V. vel defunctorum, servatis normis a S. R. C. die 12 ian. 1921 praefinitis (15).

473. Controvertitur an sit irregularis qui caret uno tantum oculo. Multi affirmant; alii negant; alii distinguunt inter oculum sinistrum et dexterum, putantes defectum oculi sinistri — qui vocari solet *oculus canonis* — inducere irregularitatem, non autem defectum oculi dexteri.

Haec, attentis principiis generalibus et resolutionibus SS. Congregationum, tenenda videntur:

(14) *Op. cit.* I, n. 256.
(15) *Acta Apost. Sedis,* XIII, pag. 154 ss.

a) Si alter oculus erutus est et adsit visibilis ac magna deformitas, certe irregularitas admittenda.

b) Si oculus quidem erutus est, at nulla exterius appareat deformitas, v. g. quia per oculum vitreum reparatur illa deformitas, simulque potentia visiva sufficiens et firma sit ad Missam rite celebrandam, irregularitas abest.

c) Si potentia visiva non est sufficiens ad Missam integre ac devote legendam, absque indecenti capitis inclinatione aut conversione, irregularitas exsistit. Idem dicendum si facultas visiva sit quidem sufficiens hic et nunc, sed ex natura morbi defectura praevideatur sine spe illam recuperandi.

d) Si potentia visiva et *sufficiens* et *constans* sit iudicio medici, sive oculus bonus sit dexter sive sinister, irregularitas abest (16).

e) *Solus* defectus oculi *sinistri* non constituit irregularitatem, ut declaravit S. C. de Relig. in rescripto diei 28 nov. 1924 ad Proc. Gen. Capuccin.

Qui strabo est, seu qui obliquo intuetur, irregularis non est, nisi magna sit deformitas.

474. Mutus, non solum est irregularis, sed ipso iure divino a statu clericali arcetur, *si nullo modo* ne quidem valde imperfecte, loqui valet, adeo ut R. Pontifex nullatenus possit cum eo dispensare pro ordinibus hierarchicis.

Irregularis est qui nequit verba integra proferre; qui modo omnino inintelligibili pronuntiat, aut penitus praecipitanter; qui ita balbutiens est, ut lente et indecenter verba proferat risumque audientium excitet.

Huc spectat responsio S. Congregationis Concilii in *Imolen.* 11 april. 1852. Titius, ceteroquin optimis praeditus moribus, verba omnia sufficienter proferre valebat, ita tamen ut qui numquam ipsi familiares fuissent aut ignorassent ea quae recitaret, nullo fere modo percipere possent quae pronuntiaret, verba, sed vocis tantum sonitum audirent. Magister caeremoniarum, facto experimento, referebat aliquam exinde oriri posse in populo admirationem, sed non notabilem. S. Congregatio reposuit non esse consulendum SSmo pro dispensatione.

Mutus tamen non est incapax ordinis valide suscipiendi, si defectus loquelae accidentalis sit et valorem ordinationis minime afficiat. Imo si ex peculiari institutione nostra aetate tam exculta mutus loqui valeat, et quidem modo intelligibili, ut non raro fit, dispensatio profecto concedi potest, et interdum revera concessa fuit.

Qui ita laborat balbutie ut verba distincte nullatenus possit proferre, est certe irregularis; nec dispensatio concedi potest, quandiu defectus iste maneat et dubium supersit de capacitate recte pronuntiandi verba in Sacro faciendo et sacramentis ministrandis.

(16) Cfr. Suarez, disp. LI, sect. 2, n. 13; Pirhing, lib. I, tit. 20, n. 6; S. Alph., lib. VII, n. 404; Reiffenst., lib. V, tit. 37, n. 83; D'Annibale, I, n. 414.

475. Sunt irregulares **paralytici** aliive simili morbo laborantes, qui vasa sacra manu tenere nequeunt et praescriptas caeremonias rite peragere aut nonnisi magna cum difficultate id peragere valent. Si periculum sit leve aut difficultas parva, irregularitas vel nulla vel dubia erit.

476. Item irregulares sunt *surdi* omnino, scil. in ambabus auribus, qui nihil audire valent. *Surdastri* e contra non sunt irregulares, licet, difficulter audiant; nec surdi ex una tantum aure.

Ante Codicem communissima sententia erat, surdum ex utraque aure non esse irregularem pro Missae celebratione, si defectus superveniret post receptum presbyteratum; esse irregularem, e contrario, pro ordinibus suscipiendis (17).

Hodie huiusmodi principium nequit admitti, tum quia irregularitas est impedimentum natura sua perpetuum, tum quia per se eosdem semper parit effectus. At, si iam suscepto sacerdotio surditas superveniat, celebratio Missae non interdicitur, cum adeo necessarium non sit audire ministrum respondentem. Huc spectant infra dicenda (n. **480**).

477. Sunt irregulares **deformes,** qui tali vitio *externo* et *facile visibili* laborant, ut in aliis excitent horrorem vel risum aut magnam admirationem.

Huiusmodi sunt notabiliter gibbosi aut veri pygmaei; qui carent nasu seu naribus vel labiis; qui laborant cancro in vultu; qui habent faciem notabiliter ustulatam aut valde maculatam; qui habent labia notabiliter corrosa, aut nasum deformem, scil. valde distortum aut valde demissum, ita ut ad horrorem vel risum moveant; a fortiori qui caput deforme habent, nempe valde ingens; qui laborant lepra aliove simili morbo (18).

Qui caret *auribus* irregularis non est, praesertim si defectus iste capillis tegi possit.

Controvertitur num irregularis sit, qui habet pedem *varum* idest deformiter inclinatum versus pedem alterum; item qui habet pedem *equinum* aut crura distorta. Non desunt exempla dispensationis super huiusmodi defectibus, v.

(17) Cfr. Suarez, disp. LI, sect. 2, n. 13; S. Alph., lib. VII, n. 405; Gasparri, I, n. 259; D'Annibale, I, n. 413.

(18) Cfr. S. Alph., lib. VII, n. 410; D'Annibale, I, n. 414.

g. in *Pennen.* 28 ian. 1832, in *Soanen. Pitilianen.* 22 sept. 1866, in *Marsicen. et Potentina* 27 maii 1899.

Verius ita distinguendum: in priore casu, si defectus apte occultari possit vestibus, ita ut deformitas non appareat, irregularitas deest, secus non; in altero casu, irregularitas non exsistit, quia defectus satis commode tegi potest; in tertio casu, irregularitas exsistit vel non, prout defectus apte et sufficienter tegi possit necne.

Ex concessa forte dispensatione a S. Sede sive absolute sive ad cautelam, non ideo statim et necessario concludendum irregularitatem exsistere. Quod non satis perspectum habere videntur nonnulli auctores.

Pusillitas staturae, si valde notabilis sit eaque deformitatem apparentem secumferat, irregularitatem inducit. In una *Taurinen. Dispensationis ab irregularitate* Episcopus referebat: « In clero meo est clericus D. qui in aetate 24 annorum adeo parvae est staturae ut vix altitudinem unius metri et 33 centimetrorum attingat; praeterea cruribus varus est et aliquantulum gibbosus, capite grosso et debilissimae visivae facultatis... ».

Omnibus perpensis rescriptum fuit die 29 ian. 1848: « Consulendum SSmo ut concedatur facultas Archiepiscopo pro suo arbitrio et conscientia dispensandi et habilitandi clericum D. ad omnes ordines usque ad presbyteratum inclusive, servatis servandis, dummodo celebret in oratorio privato vel in ecclesia hora minus frequentata ».

Idem responsum in eisdem fere adiunctis datum fuit in *Pisana* 21 nov. 1840, in *S. Agathae Gothorum* 14 dec. 1844, in *Mediolanen.* 10 mart. 1874, etc.

In praxi irregularitas ob staturam perquam raro admittenda.

478. Hermaphroditae suntne irregulares?

Persona, quae non est vir, *ex ipso iure divino* est incapax validae ordinationis; si nescitur utrum masculi an feminae sint, ex eodem iure divino arcentur a statu clericali, ne promotio ad ordines periculo nullitatis exponatur. Si forte ordines susceperint, amovendi sunt ab eorum exercitio, ne fideles ex sacramentorum administratione dubie valida damni gravis periculum patiantur.

479. Irregulares, demum, sunt quoque ii qui *habitualiter* laborant *tali morbo* — quicumque is sit — ut celebrare nequeant sine periculo *proximo* vel 1° deficiendi aut notabiliter errandi, ut generatim in vertiginosis; vel 2° effundendi calicem, ut in iis, qui manus valde tremulas habent; vel 3° evomendi, ut in iis, qui cancro pectorali laborant, aut in iis qui tantam patiuntur tussim, ut adsit revera periculum in Eucharistia sumenda. Cum his, ut patet, ne ipse quidem Papa dispensare valet.

Nonnulli docent *abstemios* esse irregulares. Quod absolute et simpliciter affirmari nequit. Eatenus abstemius est irregularis, quatenus ita abhorreat a vino, ut illud degustare nequeat sine periculo proximo vomitus aliusve gravis incommodi.

Quidam cum S. Alphonso (l. c.) aethiopes irregulares habent; sed ex sola negritudine certe irregulares non sunt.

480. Nonnulla speciatim attendenda de corporis defectu. — 1. Ad impediendum exercitium ordinis legitime suscepti gravior requiritur defectus, quam ad ordinem suscipiendum (can. 984, 2°).

Ratio manifesta. Eo ipso quod quis est legitime ordinatus, ius habet exercendi ordinem susceptum; dum e contra qui nondum est ordinatus, ius strictum recipiendi ordines non habet. Igitur, ex ipsa rei natura, gravior requiritur causa ut quis privetur exercitio ordinis suscepti, quam promotione ad altiores ordines.

2. Episcopi est iudicare, num in casu particulari defectus tantus sit, ut irregularitatem revera inducat necne.

Si agitur de exercitio ordinis suscepti, iudicium spectat ad Episcopum *proprium* ratione domicilii vel quasi-domicilii, cuius tamen iudicio Episcopus loci ubi ordo exercetur, stare non tenetur. Si agitur de ordinibus conferendis, est Episcopus proprius qui ordinat vel dat litteras dimissorias; sed in hoc altero casu Episcopus ordinans non tenetur stare eius iudicio (19).

Quoad *regulares* controvertitur utrum iudicium competat Superiori regulari, an Episcopo ordinanti. Praeferenda sententia, quae tenet iudicium spectare ad Superiorem regularem si agitur de exercitio ordinis suscepti, et probabilius etiam si agitur de ordinibus suscipiendis. At in hoc altero casu, quaestio parvi momenti est, quia Episcopus ordinans non tenetur admittere iudicium Superioris regularis (20).

Idem dicendum quoad subditos saeculares Abbatis vel Praelati *nullius*, si charactere episcopali is careat et per Episcopum alienum, datis litteris dimissoriis, illos ad ordines promoveat.

481. 3. In praxi, experimentum coram magistro caeremoniarum fieri debet, ut inde dignoscatur utrum defectus inducat irregularitatem necne.

4. Defectus, qui ordines antecedit, *plenam* irregularitatem inducit, atque ideo ab omni ordine excludit; nam, cum omnes ordines ad sacer-

(19) Cfr. Suarez, disp. LI, sect. 2, n. 16; S. Alph., lib. VII, n. 414.
(20) Cfr. Suarez, *l. c.*; Barbosa, *De officio et potestate Episcopi*, alleg. 42, n. ult.; S. Alph., *l. c.*

dotium referantur, exclusus a sacerdotio censetur exclusus quoque ab omnibus aliis ordinibus. Idcirco *corpore vitiati* prohibentur *a prima etiam tonsura* recipienda.

Quidam censent defectus, qui *deformitatem* afferunt, arcere ab omnibus ordinibus; defectus vero qui *impotentiam* gignunt, prohibere tantum ab iis ordinibus suscipiendis, quibus quis congrue fungi non possit (21). Haec opinio ex dictis hodie improbabilis dicenda est, attento praesertim can. 973, § 1.

5. S. Congregatio Consistorialis decreto « *Redeuntibus* », 25 oct. 1918, de speciali mandato Benedicti XV concessit omnibus Ordinariis locorum et religiosorum facultatem « dispensandi ab irregularitate ex defectu corporis cum suis *sacerdotibus* e militari servitio revertentibus, quoties ex testimonio scripto magistri caeremoniarum, qui sacerdotem examini subiecerit, plane constiterit ipsum (22) posse sine alieno auxilio servare cum decore omnes ritus necessarios in Missae celebratione praescriptos; onerata super hoc ipsorum Ordinariorum conscientia ».

Num, edito iam Codice et attento praescripto can. 984, 2°, necessaria fuerit in casu peculiaris facultas dispensandi a S. Sede concessa, iure dubitari potest.

Ob defectum corporis non prohibentur actus qui rite poni possunt (can. 984, 2°).

Ratio manifesta. Ex una parte habetur ius, ceteris positis, exercendi ordines legitime susceptos; ex alia parte causa iusta omittendi huiusmodi exercitium non habetur, imo contrarium, cum actus *rite* poni possint, ita ut nulla sit irreverentia aut fidelium admiratio.

V. g. si presbyter fiat coecus, valet nihilominus confessiones audire; si amittat pollicem et indicem manus dexterae vel sinistrae, potest nihilominus munere diaconi vel subdiaconi fungi.

482. Defectus animi. — Sunt irregulares « *Qui epileptici vel amentes vel a daemone possessi sunt vel fuerunt* » (can. 984, 3°).

483. 1. **Epilepsis,** qui dicitur etiam morbus *comitialis*, *sonticus* et *caducus*, censetur uti morbus physico-moralis propter influxum quem in eundem exercent animi passiones.

Agitur quippe de morbo systematis nervosi centralis qui manifestatur per crises ad intervalla temporis indeterminata occurrentes. Generatim iste morbus complectitur triplicem statum: *prodromicum,*

(21) D'Annibale, I, n. 414.
(22) Loco *ipse*, ut legitur ex mendo typograph. in *Act. Apost. Sedis*, X, pag. 481.

convulsivum, coma post-epilepticum. Ratio, cur etiam qui fuerunt epileptici, postea autem convaluerunt, sint irregulares, evidens est. Iste morbus natura sua fere semper perpetuus est, adeo ut vix eo affectus *perfecte* convaluisse censendus sit, praesertim si manifestatur post pubertatem (23), teste experientia et medicorum iudicio; idque praesertim affirmandum de morbo post pubertatem contracto seu exterius manifestato. Praeterea notitia huius morbi minuit vel saltem potest imminuere reverentiam populi erga clericum, qui autem morbo tam terribili vexabatur.

Codex non distinguit inter epilepsim *ante* et *post* pubertatem contractam. Hinc quaeri potest, num ex vigenti disciplina adsit irregularitas, si morbus caducus apparuit ante pubertatem et deinde per plures annos cessavit, ita ut moralis certitudo sit iudicio peritorum de eiusdem totali ac perfecta cessatione. Olim probabilis sententia negabat in tali casu haberi irregularitatem (24).

Censemus, speculative loquendo, hanc sententiam adhuc esse probabilem, dummodo verificentur tres praefatae conditiones, scil. 1° quod morbus ante pubertatem supervenerit; 2° quod a pluribus iam annis cessaverit; 3° quod ex peritorum iudicio moralis certitudo adsit de totali et perfecta eiusdem cessatione. Fatendum, ultimam conditionem vix posse verificari, quia ne medici quidem ipsi iudicium ferre valent morali certitudine de *totali* et *perfecta* morbi cessatione, nisi omnino *accidentalis* causa morbi fuerit, ut repentinus terror vel vulnus inflictum.

In praxi consultius erit recurrere ad S. Sedem ab eaque dispensationem *ad cautelam* postulare. Vera tamen obligatio petendi dispensationem non datur, cum irregularitas in casu aut nulla aut dubia sit.

Quae dicuntur de epilepsi nequeunt applicari quibusdam aliis morbis, qui aliquam similitudinem habent cum illa, ut est ex. gr. gravis nervorum excitatio, neurasthenia, delirium etc. Haec possunt quidem, morbo durante, impedire tum exercitium ordinum et eorundem susceptionem, sed irregularitatem proprie dictam nullatenus constituunt.

484. Si epilepsia sacerdotio superveniat et sacerdos raro, puta semel in mense, eiusmodi morbo corripiatur, sine notabili corporis agitatione aut spumatu vel clamore, iuxta plures auctores posset *privatim* celebrare, adiuncto sibi alio sacerdote ieiuno, qui Sacrificium perficiat, si forte epilepticus morbo abripiatur. Haec sententia probabilis videtur.

(23) Suarez, disp. LI, sect. 1, n. 4 ss.; S. Alph., lib. VII, n. 399; De Sanctis-Ottolenghi, *Trattato pratico di psicopatologia forense*, Milano 1910, n. 342 ss.; Bon, *Medicina e religione*, pag. 467.
(24) Cfr. S. Alph., lib. VII, n. 399; Suarez, *l. c.*

Ad ius vetus quod attinet, vide n. **489.** Ubi agitur de ordinibus *suscipiendis*, requiritur dispensatio pontificia, etiamsi constet de perfecta sanatione.

De exercitio ordinum post cessatam epilepsim dicetur infra (n. 488).

485. 2. **Amentes** sunt irregulares non solum dum morbo laborant, sed etiam in lucidis intervallis; imo in statu morbi repelluntur ab ordinibus suscipiendis vel exercendis ipso iure divino.

Ratio cur post recuperatam quoque valetudinem sint irregulares, eadem ac supra, scil. reverentia ac dignitas status clericalis et periculum relapsus.

Amentibus aequiparantur *dementes, fatui, idiotae*, etc. Isti, dum laborant vitio mentis, iure quoque divino arcentur ab ordinibus (25).

Amentia proprie dicta est morbus natura sua fere semper perpetuus, ut docent periti, qui varias periodos sive phases habere solet, adeo ut, licet habeantur lucida intervalla, perfecta tamen valetudo vix recuperatur. Proinde dispensatio ad ordines recipiendos iis, qui vera amentia laborarunt, non solet unquam concedi. Consideratur amentia, quae oritur ex constitutione physico-psychica, non ex causa transeunte et accidentali, quae post breve tempus disparet.

In hac re maxime deferendum peritis.

486 3. **Possessi a daemone** ideo sunt irregulares, etsi possessio cessaverit, quia vix practice sciri potest, utrum illa superveniat necne; praeterea offensio populi habetur et nota quaedam infamiae huiusmodi possessis inest, ita ut status clericalis dignitatem et reverentiam dedeceat talis conditio.

Vera *possessio* heic intelligitur ex iudicio theologorum, praesertim Ordinarii, non autem ex medicorum sententia. Quae possessio confundenda non est cum peculiaribus morbis physico-moralibus, qui interdum phaenomena quaedam extraordinaria et abnormalitates secumferunt.

Dum quis actu possidetur a daemone, sacros ordines recipere eosque exercere vetatur ipso iure divino, ut palam est.

Controvertitur num possessionis nomine veniat quoque *obsessio* aut *circumsessio*, quae ab illa interdum distinguitur. Verius affirmandum, quia theologice passim sumuntur promiscue.

Ante Codicem disputabatur, num ii qui a daemone possessi fuerant, sed postea liberati, essent irregulares necne.

(25) Cfr. Suarez, disp. LI, sect. 1, n. 3; D'Annibale, I, n. 405.

Nonnulli dicebant, eos promoveri posse ad primam tonsuram et ordines minores, non vero ad maiores. Alii putabant promoveri posse ad omnes ordines, nisi ex memoria morbi remansisset aliqua infamiae aut offensionis nota.

Alii demum censebant non posse promoveri ad ullum ordinem, seu illos vere irregulares existimabant. Quae sententia communior erat et vera (26).

487. Huc spectant duae responsiones. Alia est in *Panormitana*, 10 april. 1685. Frater Mansuetus de Panormo, clericus O. M. Obs. Ref. S. Francisci eiusdem provinciae, exposuit S. Poenitentiariae se per aliquod tempus a daemone obsessum iam a duobus annis liberatum esse, supplicavit secum dispensari super irregularitate exinde contracta ad effectum suscipiendi ordines sacros.

Sed S. Poenitentiaria, audito procuratore generali — qui ita retulit: « L'esposto dell'oratore è vero, come appare da una fede autentica sottoscritta da religiosi degni di fede e confermata da quel suo Superiore provinciale: onde si potrà graziare, se tanto parerà a sua Beatitudine » — instantiam remisit ad S. C. Concilii, cui proinde supplicatum fuit declarare, an petita dispensatio oratori esset concedenda necne.

S. Congregatio respondit: « Pro nunc negative ».

Alia responsio est in *Mediolanen.* 10 febr. et 2 dec. 1724. Cum H. qui olim fuerat a daemone possessus, sed ab integro biennio nullam passus erat vexationem, postularet dispensationem ab irregularitate ad primam tonsuram et ordines recipiendos, haec dubia proposita fuerunt: « 1° An orator sit de iure irregularis quoad ordines suscipiendos in casu? Et quatenus affirmative: 2° An ei sit dispensatio concedenda in casu? ».

S. Congregatio die 2 dec. 1724 respondit: « Ad I. *affirmative;* ad II. pro nunc *negative* ».

488. Quidnam si epilepsis, amentia vel daemonis possessio ordinibus iam susceptis superveniat. — 1. Can. 984, 3° haec habet: « *Quod si post receptos ordines tales* (scil. epileptici vel amentes vel a daemone possessi) *evaserint et iam liberos esse certo constet, Ordinarius potest suis subditis receptorum ordinum exercitium rursus permittere* ».

Ordinarius intelligitur Episcopus (item Vicarius generalis et capitularis, Administrator Apostolicus, Vicarius et Praefectus Apostolicus, etc.) proprius ratione incardinationis; sed non excluditur Ordinarius proprius etiam ratione domicilii vel quasi-domicilii aut actualis commorationis. Intelligitur quoque Superior maior religionis clericalis exemptae pro suis respective subditis.

(26) Suarez, disp. LI, sect. 1, n. 7; S. Alph., lib. VII, n. 399; Bonacina, disp. VII, punct. 2, prop. 1, n. 24.

Ut Ordinarius permittere valeat exercitium ordinum, tres requiruntur conditiones: 1° quod ordines recepti fuerint ante epilepsim, amentiam vel daemonis possessionem; 2° quod ordinatus iam liber evaserit; 3° quod moralis certitudo adsit de huiusmodi liberatione. Quae certitudo, moraliter aestimanda, desumitur ex temporis lapsu, ex peritorum iudicio, ex variis circumstantiis, etc.

Ratio huius praescripti eadem est ac quae supra tradita fuit. Scil. qui ordines iam recepit, reperitur in legitima possessione eorundem, ita ut ius habeat eos exercendi, nisi obstet iusta causa. Quae causa, posita certa liberatione aut certo recuperata valetudine, deest, cum ordines exerceri possint sine nota infamiae vel offensionis et sine ulla irreverentia.

489. 2. Olim si agebatur de epilepticis, etiam pro ordinibus exercendis, opus erat dispensatione S. Sedis,

Praestat referre nonnullas responsiones.

In *Nanneten.* 21 iun. 1831, Episcopus declaraverat irregularem parochum qui a duobus annis morbo comitiali laborabat. Parochus, adhibitis remediis, ita convaluerat ut a pluribus mensibus in morbum non incidisset. Episcopus petit dispensationem, affirmans parochum, qui praesentiebat aggressionem morbi, in actu Missae numquam cecidisse, sed duabus vicibus ante Missam et semel post Missam in sacrario; praeterea medicum declarasse morbum non esse indolis gravis, sed potius defectionem cordis et nervorum; tandem ab anno iam parochum relapsum non esse.

S. Congregatio Concilii reposuit: «Pro gratia dispensationis et rehabilitationis, arbitrio, conscientiae et iuxta votum Episcopi, facto verbo cum SSmo».

Cum morbus postea rursus apparuisset et quidem sat frequenter, parochus a sacro ministerio obeundo abstinere debuit. Cum Episcopus pro eo licentiam postulasset praedicandi, catechizandi et confessiones audiendi, affirmans parochum numquam a morbo repentino vexari, sopore et capitis gravedine moneri ante crisim, ita ut tunc a sacris ministeriis tempestive posset abstinere, S. Congregatio die 3 aug. 1833 respondit: «Iuxta exposita non indigere».

Demum parochus, adhibitis nonnullis remediis, fere pristinam recuperavit sanitatem, ita ut a quindecim mensibus tres tantum easque leves passus esset nervorum excitationes. Tunc iterum petiit rehabilitationem ad Missae celebrationem.

S. Congregatio die 19 april. 1845 reposuit: «Pro gratia dispensationis et rehabilitationis ad sacrosanctum Missae sacrificium cum assistentia alterius sacerdotis, et cum reincidentia, si in morbum relabatur, arbitrio Episcopi, facto verbo cum SSmo»

In *Aturen.* 24 sept. 1832, parochus B. morbo epileptico corripiebatur non certis determinatis temporibus, sed sex, octo vel decem circiter vicibus per annum, ordinarie de adventu morbi praemonebatur, ita ut si in altari esset, posset in sacrarium tempestive redire, et post horae quadrantem sensus recuperabat. Fidelibus qui parochum singulari veneratione prosequebantur, nullum erat scandalum nullaque offensio, et vicarius eidem celebranti assistebat.

S. Congregatio Episcopo petenti dispensationem respondit: «*Consulendum SSmo pro concedenda dispensatione*».

490. Ante Codicem multi Doctores tenebant, Episcopum vel Superiorem regularem admittere posse clericum, qui obsessus fuerat a daemone, ad exercitium ordinum postquam per annum vel saltem sex menses repertus fuisset liber a diaboli incursionibus.

Censemus iure Codicis totam rem prudenti iudicio Ordinarii remitti.

In dubio num adsit necne certitudo moralis de liberatione a morbo vel a possessione daemonis, Ordinarius, iuxta plures, nequit permittere exercitium ordinum; sed, aiunt, recurrendum est ad S. Sedem. Speculative loquendo, Ordinarius potest permittere in casu exercitium ordinum; at practice melius est ut recurratur ad S. Sedem.

491. Bigamia. — Sunt irregulares «*bigami, qui nempe duo vel plura matrimonia valida successive contraxerunt*» (can. 984, 4°).

1. Hodie consideratur tantum bigamia *vera*, dum in iure antiquo etiam *interpretativa* et *similitudinaria* considerabantur (27).

Bigamia *similitudinaria* habetur, ubi quis voto sollemni castitatis ligatus matrimonium attentat et consummat; quia similis est contrahenti duplex matrimonium, quatenus post connubium spirituale cum Christo ab eo recedens attentat carnale. Quia tamen haec irregularitas oritur ex delicto, de ea infra erit sermo, ubi de irregularitatibus ex delicto (n. **505**).

2. Ad conceptum verae bigamiae, duo requiruntur: 1° ut quis contraxerit successive duo vel plura matrimonia; 2° ut haec valida sint.

Excluditur proinde matrimonium sive nullum ob defectum formae vel ob impedimentum dirimens vel ob defectum formae, sive putativum, bona aut mala fide contractum. Multiplicatis autem matrimoniis, non ideo multiplicatur bigamia et consequenter irregularitas.

3. Ante Codicem utrumque matrimonium debebat esse consummatum, attento cap. 5, tit. 21 (de bigamis non ordinandis), lib. 1 Decretalium, ubi Innocentius III id tradit.

Ex Codice disciplina in hac re mutata est, ita ut spectandum sit matrimonium validum sive consummatus sive ratum tantum. Applicatur sane notissima interpretationis regula: *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.*

(27) Cfr. Suarez, disp. XL, sect. 2, n. 7; Gasparri, I, n. 379 ss.; D'Annibale, I, n. 418, not. 13; Pirhing, lib. I, tit. 21, n. 17; S. Alph., lib. VII, n. 447; Thomass., part. II, lib. I, cap. 78 ss.

Ratio est, tum quia bigamia non perfecte significat unionem Christi cum unica eius sponsa Ecclesia, tum etiam quia ex quadam praesumptione maculam incontinentiae prae se fert.

Quidam tamen aliter sentiunt, putantes requiri utrumque matrimonium consummatum, ut in iure praecedenti; nam, aiunt, legislator si voluisset veterum sententiam explodere, id expresse declarasset (28). Haec sententia, re mature considerata, iuridico fundamento carere videtur:

1° quia can. 984, 4° expresse tradit conceptum *bigamiae*, seu declarat quinam habendi sint in casu ut *bigami;* 2° quia ex can. 6, 3°, canones qui ex parte tantum cum veteri iure congruunt, qua congruunt ex iure antiquo aestimandi sunt; *qua discrepant, sunt ex sua* ipsorum sententia diiudicandi; 3° quia ex Codicis disciplina iidem effectus canonici tribuuntur matrimonio consummato et rato tantum (cfr. can. 97, § 1, 188, 5°, 2356, 2388).

492. 4. Qui ante baptismum plures habuit uxores, vel unam ante baptismum et aliam post baptismum, estne irregularis?

Antiquitus celebris fuit controversia de hac re. *S. Hieronymus* negabat (29); *S. Augustinus* et *S. Ambrosius* (30) affirmabant.

Innocentius I diremit controversiam, statuens in casu haberi irregularitatem, quia «in baptismo peccata remittuntur, non acceptarum uxorum numerus aboletur» (31). Quae doctrina etiam hodie tenenda est.

Cum irregularitas sit iuris ecclesiastici, ante baptismum bigamus certe irregularis non est; talis efficitur statim post baptismum susceptum.

493. Apostolus ait: «*Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris, virum... Diaconi sint unius uxoris viri*» (32).

Igitur iam ab aevo apostolico arcentur ab ordinibus bigami, secundum praeceptum D. Pauli.

Ratio prohibitionis haec est: ordinatio bigami statum clericalem dedecet, eius ministerium minus honorabile et fructuosum esset.

Ista irregularitas dicitur, iuxta verba S. Augustini, *ex defectu sacramenti*. Nam ratio sacramenti matrimonii consistit in repraesentatione unionis Christi cum Ecclesia. Porro bigamia successiva, quamvis in se honesta et sacramentalis, minus bene refert imaginem huius unionis Christi cum Ecclesia, quia requiritur ad perfectam significationem sacramenti ut vir sit tantum unius vir, et uxor tantum unius uxor, ut docet *Angelicus* (33). Igitur bigamia successiva minus plene participat de ratione sacramenti et ita aliquo sacramenti defectu laborat.

(28) Cfr. Piscotta-Gennaro, VI, n. 60.
(29) Can. 1, D. 26.
(30) Can. 2 et 4, D. 26.
(31) Can. 13, D. 34.
(32) I *Tim.* III, 2, 12.

5. Quidam veteres DD. affirmarunt R. Pontificem dispensare non posse super irregularitate ex bigamia vera, quae, a S. Paulo promulgata, iuris divini censebatur. Sed immerito. Agitur quippe de prohibitione simpliciter apostolica, a qua Summus Pontifex procul dubio potest dispensare, et aliquando revera dispensat.

494. Infamia iuris. — Sunt irregulares «*qui infamia iuris notantur*» (can. 984, 5°).

1. Infamia, ex praepositione *in*, quae privationem indicat, et ex voce *fama*, idem est ac privatio vel diminutio famae.

Fama autem absolute sumpta in bonam partem accipi solet, nempe pro bona existimatione. Quare infamia est amissio bonae famae seu bonae existimationis. Existimatio vero definitur: «*Illaesae dignitatis status legibus et moribus confirmatus*» (34). Scil. est conditio qua quis inter probos et prudentes homines censetur indignus iniuria et offensione, capax munerum et honorum in societate. Igitur infamia est diminutio huiusmodi conditionis coram lege et in opinione gravium et proborum hominum.

2. Infamia alia est *iuris* seu *legalis*, alia *facti* seu *vulgaris*, prout amissio bonae existimationis inducitur ab ipsa lege vel solum habetur ex opinione proborum fidelium. Hic attenditur sola *infamia iuris*.

3. Infamia *iuris* est poena vindicativa ad normam can. 2291, 4°; eaque irregularitatem secumfert, quia dedecet quempiam ordinari qui bona existimatione careat, eiusque ministerium ecclesiasticum foret profecto minus utile et laudabile.

Infamia *facti* est simplex impedimentum quoad ordines suscipiendos vel exercendos, ut infra dicetur (n. **525**).

495. 4. Sunt **ipso facto** infames ideoque irregulares:

1° Qui species consecratas abiecerint vel ad malum finem abduxerint aut retinuerint (can. 2320);

2° Qui cadavera vel sepulcra mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverint (can. 2328);

3° Qui violentas manus iniecerint in personam R. Pontificis (can. 2343, § 1, 2°);

(33) In IV, D. 28, q. 3, art. 1.
(34) *L.* 5, § 1, *D. de extraord. cogn.* I, 13.

4° Qui manus violentas iniecerint in personam S. R. E. Cardinalis vel Legati R. Pontificis (can. 2343, § 2, 2°);

5° Duellantes eorumque patrini (can. 2351);

6° Bigami, qui nempe, obstante coniugali vinculo, aliud matrimonium, licet tantum civile, ut aiunt, attentaverint (can. 2356);

7° Laici legitime damnati ob delicta contra sextum cum minoribus infra aetatem sexdecim annorum commissa, vel ob stuprum, sodomiam, incestum, lenocinium (can. 2357, § 1);

8° Qui sectae acatholicae nomen dederint vel publice adhaeserint (can. 2314, § 1, 3°).

5. Ex praescripto iuris **declarandi** sunt infames:

1° Omnes a christiana fide apostatae, haeretici et schismatici, qui moniti non resipuerint (can. 2314, § 1, 2°);

2° Clerici in sacris sive saeculares sive religiosi, qui delictum commiserint contra sextum praeceptum Decalogi cum minoribus infra aetatem sexdecim annorum, vel adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum cum consanguineis aut affinibus in primo gradu exercuerint (can. 2359, § 2).

Quoad effectus iuridicos non datur discrimen inter eos qui ipso facto sunt infames et eos qui per sententiam declarantur ut tales. Illi tamen irregulares sunt a momento commissi delicti; isti, contra, a momento latae sententiae declaratoriae. Nam in casu, attenta ipsa irregularitatis natura, non fit locus applicationi praescripti can. 2332, § 2, ex quo scimus sententiam declaratoriam poenam ad momentum commissi delicti retrotrahere.

Non solum per sententiam iudicialem, verum etiam per praeceptum particulare, sive scripto sive coram duobus testibus latum, potest quis infamis declarari ad normam can. 2225.

496. 6. Praeter casus a iure *communi* seu Codicis expressos non datur infamia iuris, ita ut in potestate Ordinarii sive Superioris infra R. Pontificem non sit quempiam infamem ipso facto ob peculiare delictum habere vel eundem ut talem declarare.

7. Infamia *iuris*, licet oriatur ex delicto, non tamen directe et proxime ob delictum, sed propter eius sequelam, ipsam scil. infamiam, irregularitatem parit, ideoque merito recensetur inter irregularitates *ex defectu*.

8. Infamia iuris natura sua perpetua est, adeo ut nonnisi ex dispensatione competentis Superioris remitti possit; qua facta poenae remissione, eo ipso cessat quoque irregularitas.

9. Infamia *iuris*, sicut infamia facti, non afficit delinquentis consanguineos vel affines ad normam can. 2293, § 4.

497. Defectus lenitatis quoad iudicem. — Est irregularis *« iudex qui mortis sententiam tulit »* (can. 984, 6°).

1. Nomine *iudicis* venit tum persona singularis tum tribunal collegiale seu personae quae hoc constituunt.

Num etiam iudices, ut aiunt, *iurati?* Si veri iudices non sint, ut ex. gr. in Italia usque ad nostra tempora, procul dubio irregularitatem non contrahunt. Ipsi nonnisi de *facto* et de *circumstantiis* iudicium proferunt, sed mortis sententiam revera nullatenus ferunt. Si, contra, ex lege *veri* iudices sint ac mortis sententiam *reapse* ferant (quod tamen apud nullam fere nationem hodie locum obtinet) irregulares profecto fient.

2. Promotor iustitiae (procurator regius, publicum ministerium, etc.); qui petit ex Codice poenali applicationem poenae mortis contra delinquentem, non incurrit irregularitatem, cum nec iudex sit nec sententiam mortis revera ferat. Versamur quippe in odiosis.

Si tribunal collegiale ferat mortis sententiam per suffragia secreta, quorum alia fuerint *pro* sententia et alia *contra*, num omnes et singuli iudices censeantur irregulares, an potius ii soli qui suffragium pro sententia mortis tulerint, controvertitur.

Si minor suffragiorum numerus concurrerit in sententiam capitalem, ita ut haec revera lata non fuerit, nullus ex iudicibus collegialibus irregularitatem contrahit.

Si maior numerus suffragiorum fuerit pro sententia mortis, iuxta plures, omnes et singuli isti iudices censentur irregulares: *tum* quia suffragia sunt secreta, ideoque nescitur quinam favorabile, quinam contrarium dederit suffragium; *tum* quia non agitur de irregularitate ex delicto, sed solum ex defectu scil. de irregularitate quae inducitur ab diminutam existimationem et reverentiam penes fideles ratione muneris, et propter quandam indecentiam habito respectu ad statum ecclesiasticum.

Alii censent irregularitatem incurri ab iis tantum qui suffragium pro sententia capitali dederint, non vero ab aliis. Prior sententia iuridice verior videtur. Sed etiam altera probabilis. Igitur irregularitas dubia dicenda.

3. Fit locus irregularitati etiam si *iusta* vel *iustissima* sit sententia ex lege et ex processu legitime peracto. Imo si sententia esset *iniusta*, iudex foret irregularis ex alio capite, nempe ex delicto voluntarii homicidii. Igitur hic sententia *iusta* consideratur et supponitur.

4. Non eximitur ab irregularitate iudex qui *ex officio* agit ipsaque

lege cogente sententiam mortis fert. Imo Codex manifeste supponit agi de iudice qui *ex officio* seu ex publica auctoritate procedit; nam sententia, aliter lata, esset natura sua *iniusta* et *irrita*.

5. Requiriturne ut mors ex lata sententia reapse secuta sit? Nonnulli negant, quia can. 984, 6° nullam facit mentionem de effectu secuto. Alii affirmant, perspecto fine legis. Quae sententia verior videtur, praesertim si agatur de iis regionibus, ubi mortis sententia exsecutioni mandari non solet.

6. In casu agitur de lenitate *christiana*, ut aiunt. Quare eam incurrunt tantum baptizati, non autem qui forte sententiam mortis tulerit ante susceptum baptismum.

7. Haec irregularitas oritur ex spiritu *lenitatis* seu *clementiae* Ecclesiae, quae a causis sanguinis licet iustis abhorret. Sane humani sanguinis effusio aliena est a mansuetudine Christi, qui pro suis etiam crucifixoribus oravit; quam mansuetudinem et clementiam eius ministri commendare et repraesentare debent.

8. Codex silet de *cooperatoribus*, dum sequens irregularitas cavet de *exsecutoribus*. Quidam affirmant, ex analogia can. 2209, irregularitatem illos quoque afficere. Ista sententia caret fundamento, et immerito allegatur can. 2209, qui respicit cooperatores in *delictum*, dum in casu agitur de irregularitate *ex defectu*.

498. Defectus lenitatis quoad carnificem eiusque ministros. — Sunt irregulares « *qui munus carnificis susceperint eorumque voluntarii ac immediati ministri in exsecutione capitalis sententiae* » (can. 984, 7°).

Duplex igitur personarum classis hic memoratur, scil. 1° **carnifices** et 2° eorum **ministri.**

1. Carnifex eatenus est irregularis, quatenus *sponte* munus susceperit, non autem si vi aut lege coactus. Unde miles qui *cogitur* explodere in militem poena capitis damnatum, irregularitatem non contrahit. Item ministri carnificis eatenus fiunt irregulares, quatenus *propria voluntate*, nec vi nec metu coacti, et *immediate* operam praestant in capitali sententia exsequenda.

Huiusmodi sunt qui in actu executionis tenent morte plectendum, qui supponunt caput damnati sub machina supplicii, qui explodunt vel percutiunt: non autem scriba seu notarius qui sententiam mortis scripto consignat, accusator, testes, promotor iustitiae, advocatus, etc.; nec verius qui ducit reum ad locum exsecutionis sententiae.

2. Inter carnificem et ministros magnum datur discrimen. Ille fit irregularis iam a primo momento suscepti muneris; isti, e contrario, nonnisi exsecutione capitalis sententiae.

3. Etiam in hoc casu, ut supra, agitur de lenitate *christiana*. Quare huiusmodi irregularitatem incurrunt tantum *baptizati*, ita ut qui carnificis munus exercuerint aut ministri fuerint ante baptismum, nequaquam ex hoc capite, baptismo suscepto, irregulares fiant.

4. Ratio, cur talis irregularitas inducta fuerit, manifesta est ex supra dictis (n. **494**, 7). Qui praefatum munus susceperit, quandam offensionis et irreverentiae notam incurrit penes graves et probos homines, ex quo fit ut eiusdem promotio ad statum clericalem minus conveniens atque opportuna videatur.

5. S. Congregatio Consistorialis decreto « *Redeuntibus* », 25 oct. 1918, concessit omnibus Ordinariis cum suis subditis ex bello redeuntibus facultatem « dispensandi, *saltem ad cautelam*, ex irregularitate quae a canonistis olim dicebatur *ex defectu lenitatis*, quoties sacerdotes, clerici et Seminariorum seu religionum alumni in eam incurrerint non ex facto proprio sed ex necessitate, coacti nempe ad arma capessenda et mortem vel mutilationem forte inferendam. Quoties vero agatur *de clericis in sacris* qui, non legum necessitate coacti, *sponte sua* se obtulerunt ad arma suscipienda, aut ea susceperunt, *pro dispensatione ad S. Sedem erit recurrendum*, firmo tamen praescripto can. 188, n. 6 » (35).

Sequenti autem dubio dirimendo proposito: « An clerici in sacris, militum vulneratorum vel infirmorum adsistentiae addicti, qui ex huiusmodi ministerio *sponte sua* maluerunt transire ad militiam pugnantem, *quin tamen mortem vel mutilationem intulerint*, teneantur, iuxta mentem decreti *Redeuntibus*, dispensationem a Sancta Sede impetrare, ut ad sacri ministerii exercitium restituantur »; S. Congregatio Consistorialis die 28 mart. 1919 respondit: *Affirmative* (36).

Cur dispensatio necessaria dicta fuerit in casu, edito iam Codice et perspecto can. 984, 7° et 985, 4° et 5°, vix perspici potest. Irregularitas enim non est idem ac censura, quae semel contracta, necessario tolli debet per absolutionem. Ea quippe, forte incursa, cessat ipsa legis abrogatione seu mutatione.

Articulus VII.

De irregularitatibus ex delicto.

499. Praemittenda. — Irregularitates ex delicto septem enumerantur in can. 985, nempe: 1° apostasia, haeresis et schisma; 2° baptismus ab acatholicis voluntarie susceptus; 3° attentatio matrimonii eiusve sacrilega celebratio; 4° homicidium et abortus; 5° mutilatio et suicidium

(35) *Acta Apost. Sedis*, X, pag. 482.
(36) *Acta Apost. Sedis*, XI, pag. 177 s.

attentatum; 6° vetitum clericis exercitium artis medicae vel chirurgicae; 7° ordinis exercitium illegitime positum.

De singulis accurate loquendum. Huc spectant quae supra dicta sunt (n. **452** ss.).

500. Apostasia, haeresis, schisma. — Sunt irregulares « *apostatae a fide, haeretici, schismatici* ».

1. **Apostata** dicitur qui, post receptum baptismum, a fide christiana totaliter recedit; **haereticus,** qui, post baptismum susceptum, pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credendis denegat aut de ea dubitat; **schismaticus,** qui renuit subesse R. Pontifici aut recusat cum membris Ecclesiae ei subiectis communicare (cfr. can. 1335, § 2).

Huic irregularitati subsunt qua apostatae, etiam ii qui positive atheismum profitentur. Quae doctrina a nobis alias proposita (*De censuris*, n. 208), hodie authentice confirmatur respons. Pontif. Comm. Cod. 30 iul. 1934.

2. Ad inducendam irregularitatem necesse est ut haeresis vel schisma sit peccatum *formale*, quia causa eiusdem est *delictum*. In foro externo peccatum esse formale semper praesumitur, ac propterea irregularitati locus fit.

Haeresis vel apostasia *mere interna* irregularitatem non inducit. Dum e contra eam inducit delictum *exterius* quavis ratione manifestatum, licet occultum manserit

Ante Codicem disputabatur, num irregularitas oriretur etiam ex haeresi occulta; num esset ex infamia iuris, an potius ex infamia facti; num recensenda esset inter irregularitates ex defectu, an ex delicto (1). Istae quaestiones et aliae affines ex iure Codicis resolutae manent.

3. Controvertitur utrum necesse sit, ut haeretici vel schismatici nomen dederint sectae haereticae aut schismaticae vel palam eidem adhaeserint. Verius negandum videtur. Si id accidisset, haberetur etiam irregularitas ex defectu, nempe ex infamia iuris.

Item controvertitur de iis qui *bona fide* sectae haereticae vel schismaticae adscripti fuerint. Practice dispensatione opus est, saltem ad cautelam, et pro foro externo, si ordines suscipere velint.

4. Ista irregularitas non multiplicatur. Proinde si quis pertinaciter prius denegat aliquam veritatem fidei, postea fidem christianam totaliter abiicit, non ideo duplicem irregularitatem contrahit, aliam qua haereticus, aliam qua apostata.

(1) Schmalzgr., lib. V, tit. 7, n. 106 ss.; Laymann, lib. I, tract. 5, p. V, cap. 4, n. 12 ss.; Pirhing, lib. V, tit. 7, n. 60 ss.; Gasparri, I, n. 463 ss.; D'Annibale, I, n. 432, not. 20.

501. 5. Post conversionem ad fidem catholicam haeretici, schismatici et apostatae non liberantur ab irregularitate. Haec sane manet, cum sit natura sua *perpetua*.

S. Congregatio S. Officii ad sequens dubium: « An alumni collegiorum pontificiorum qui ab haeresi sunt conversi... et ideo irregulares, qua irregularitate (quoad appareat) non sublata, ad ordines etiam sacros promoti fuerunt et promoventur, num rite et canonice promoti et promoveantur, an vero indiguerint et indigeant dispensatione ab irregularitate iam dicta »; — S. Congregatio die 26 nov. 1668 respondit: « Alumnos praedictos indiguisse et in posterum indigere dispensatione quoad praedictam irregularitatem: petentibus vero relaxandam dispensationem ».

Eadem S. Congregatio die 4 dec. 1890 declaravit: « Haereticos ad fidem catholicam conversos... esse irregulares, ideoque dispensatione indigere ut ad tonsuram et ordines promoveantur ».

Datur magnum discrimen inter acatholicos conversos et nondum conversos. Ante conversionem arcentur ipso iure divino a ministerio sacro, ut evidens est; post conversionem, solum iure canonico, ceteris positis.

Ratio irregularitatis duplex. Ex una parte habetur aliquod periculum erroris vel relapsus; ex alia parte dedecet sacris ministeriis initiari eum, qui errores contra fidem professus est. Eius quippe ministerium minus utile foret et honorabile.

De iis qui ante annum 14 completum conversi sunt, iure potest dubitari utrum tamquam irregulares habendi sint, cum in foro externo rei delicti haeresis non praesumantur.

502. Disputant DD. utrum irregulares sint infideles, v. g. hebraei, ad fidem catholicam conversi. Alii affirmant; alii negant; nonnulli dubitant.

Certe irregulares non sunt ante conversionem seu baptismum susceptum, quia irregularitas est impedimentum *canonicum*. Porro non baptizati impedimentis lege canonica statutis procul dubio non tenentur, cum subditi Ecclesiae non sint.

Post conversionem ad fidem catholicam irregulares non sunt, quia can. 985, § 1 expresse loquitur de apostatis, haereticis et schismaticis. Atqui verba sunt accipienda prout sonant, nec ullo pacto eorundem sensus potest extendi; imo restringendus, cum versemur in odiosis, ad normam can. 19.

Ceterum huiusmodi neo-conversi possunt esse simpliciter impediti, quamvis non irregulares, ut dicetur infra (n. **524**).

503. Quidnam si haereticus vel schismaticus sit *dubie* baptizatus, aut certo constet non fuisse baptizatum vel invalide recepisse baptismum?

Si certo constet Titium non fuisse baptizatum, aut fuisse quidem baptizatum, sed eius baptismum esse invalidum, irregularitas abest. In *dubio* sive facti sive iuris, irregularitas est dubia, ideoque per se nulla. In praxi tamen consultius erit dispensationem postulare *ad cautelam*. Id confirmatur ex agendi ratione S. Sedis.

504. Voluntaria susceptio baptismi ab acatholicis. — Sunt irregulares ex delicto « *qui praeterquam in casu extremae necessitatis, baptismum ab acatholicis quovis modo sibi conferri siverunt* » (can. 985, 2º).

1. Haec irregularitas, ut patet, nonnisi ab *adultis* incurri potest, cum requiratur *consensus* seu *voluntaria susceptio* baptismi. Nam verbum « siverunt » idem est ac permiserunt, modo id egerint cum plena cognitione rei et prohibitionis Ecclesiae.

Qui vi aut metu gravi induceretur ad suscipiendum baptismum, irregularis non fieret.

Ad incurrendam irregularitatem necesse est ut adultus baptizandus probe cognoscat ministrum esse *acatholicum*.

2. Nomine **acatholicorum** hic verius intelligi debent haeretici, schismatici et apostatae, non autem infideles. Versamur in odiosis. Nam vox *acatholici* presse sumpta haereticos, schismaticos et apostatas significat. Legislator autem quando sub ea voce etiam *infideles* comprehendere voluit, id expresse enuntiavit, v. g. in can. 1098, § 1, 2º.

Necesse est ut *publici* seu *notorii* sint acatholici, sive per se sectae haereticae aut schismaticae sint adscripti sive non. Agitur tamen de baptismo quo quis aut revera aut saltem videtur adscribi sectae haereticae vel schismaticae.

3. Excipitur casus extremae necessitatis, qui verificatur in periculo mortis, quando desit sacerdos catholicus aut alia persona catholica, quaecumque ea sit, sive mas sive femina, quae baptismum conferre valeat.

4. In dubio de periculo mortis aut de professione acatholica ministri, irregularitas non contrahitur.

5. Verba « *quovis modo* » significant irregularitatem incurri, sive baptismus sit absolute collatus sive conditionate, sive sollemniter sive privatim, tam ritu catholico quam ritu sectae acatholicae.

6. Haec irregularitas afficit etiam impuberes, dummodo sufficienti usu rationis praediti sint. In dubio, praesumuntur usum rationis habere si expleverint septennium, secus non, ad normam can. 88, § 3.

Ratio irregularitatis est dubium et periculum circa fidem, seu graviter culpabilis communicatio cum acatholicis in sacris. Nam eo ipso quod quis sciens et volens baptismum recipit ab acatholico, extra casum necessitatis, plus vel minus ut suspectus de haeresi habendus est. Manifesto autem repugnat talem candidatum divinis ministeriis mancipari.

505. Attentatio matrimonii eiusve sacrilega celebratio. — Sunt irregulares ex delicto « *qui matrimonium attentare aut civilem tantum actum ponere ausi sunt, vel ipsimet vinculo matrimoniali aut ordine sacro aut votis religiosis, etiam simplicibus et temporaneis ligati, vel cum muliere iisdem votis adstricta aut matrimonio valido coniuncta* » (can. 985, 3º).

1. Haec irregularitas oritur ex triplici capite, et est quaedam extensio illius irregularitatis, quae olim *bigamia similitudinaria* vel *interpretativa* ab auctoribus vocari solebat. At cum ea nullatenus confundenda. Consideratur matrimonium *valide* initum, itemque ordo sacer et vota religiosa *valide* emissa.

Necesse est ut vota sint *religiosa*. Quare huc non spectant personae ligatae tantum votis privatis ut Filiae a caritate, vel sodales emittentes unum aut alterum dumtaxat votum v. g. castitatis aut obedientiae, et a fortiori qui carent votis etsi in communi vivant ad instar religiosorum, de quibus in can. 673 ss. Nec attingitur persona quae olim vota religiosa emisit , et postea iisdem soluta fuit: nec illa, quae, aliis votis religiosis soluta, solo voto castitatis tenetur.

2. Quidam censent ignorantiam, quae non fuerit affectata, ab hac irregularitate excusare (2). Quae opinio, cum expressis verbis can. 988 (cfr. n. **455**) opponatur, quavis probabilitate carere dicenda est.

3. Disciplina Codicis severior est veteri disciplina. Irregularitas ex attentato matrimonio extenditur etiam ad vota religiosa *simplicia*. Praeterea additur irregularitas ex attentatione matrimonii adulterio infecti.

506. Homicidium et procuratio abortus. — Sunt irregulares « *qui voluntarium homicidium perpetrarunt aut fetus humani abortum procuraverunt, effectus secuto, omnesque cooperantes* » (can. 985, 4º).

1. Triplex personarum classis plectitur irregularitate: 1º perpetrantes **homicidium,** effectu secuto; 2º **abortum** procurantes, item effectu secuto; 3º **cooperantes** in homicidium vel abortum, pariter effectu secuto.

2. Incurritur irregularitas sive delictum homicidii vel abortus sit

(2) Blat, *Commentarium textus Codicis iuris canonici*, lib. III, *De rebus*. Pars I, p. 432.

publicum sive occultum, dummodo duae adsint conditiones, scil. 1° ut abortus vel homicidium sit *voluntarium* et quidem *graviter culpabile*; 2° ut *effectus* sit revera secutus.

Quare non incurritur irregularitas si homicidium patretur cum moderamine inculpatae tutelae, ex ignorantia, vel casualiter praeter intentionem et gravem culpam. Item dicendum de procuratione abortus. Necesse est, ad incurrendam irregularitatem, ut *reapse* mors vel abortus evenerit (3).

3. Abortus est praematura eiectio fetus ex utero. Est autem praematura eiectio fetus, quando tunc eiicitur, quum nondum potest vivere, quod fere accidit ante septimum gestationis mensem. Dicitur *procurare* abortum ille qui directe, consulto, efficaci actione physica vel morali causat abortum.

4. Igitur tamquam **homicidae** sunt irregulares:

1° Qui causa immediata mortis alicuius sunt, etiamsi illos poeniteat antequam laesus moriatur; ratio est, quia causa physica necessario operatur;

2° Si quis letaliter hominem percusserit, et alter moriturum occiderit, uterque est vere homicida ideoque irregularis;

3° Qui fetum occidunt per craniotomiam aut per aliam quamcumque operationem *directe* occisivam *ipsius fetus* vel *matris gestantis*, si revera mors utriusque vel alterutrius sequatur.

Non sunt irregulares, licet homicidium sequatur, qui dant operam rei *licitae*, adhibita sufficienti diligentia ne accidat homicidium casuale; nec ii qui aegroto bona fide aliquid cibi vel potus nocivi praebent, vel si illum moventes aut volventes, causa sint, cur decedat; nec medici aliive qui pharmacum mortiferum infirmis dederunt, modo sint periti, et bona fide egerint (4).

Si quis ex mala fide aut imperitia vel negligentia etiam graviter culpabili egerit, atque ita causa fuerit mortis vel abortus, non debet illico concludi irregularitatem eo ipso fuisse incursam. Praeter culpam gravem, requiritur aliqua praevisio seu intentio.

5. Antiquitus irregularitas contra procurantes abortum non incurrebatur nisi per procurationem abortus fetus *animati;* nunc statuitur incurrenda per procurationem cuiusque fetus *humani* viventis, quippe qui iam a primo momento conceptionis anima informatur.

6. Controvertitur utrum irregularis fiat quis ob homicidium *in causa* tantum voluntarium, seu qui homicidii est causa *indirecta* tantum,

(3) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 384.
(4) Cfr. S. Alph., III, n. 384; Ferreres, II, n. 896.

ex. gr. omissione diligentiae debitae ex qua mors secuta sit. Etsi huiusmodi omissio fuerit graviter peccaminosa, censemus, cum versemur in odiosis, irregularitatem non contrahi.

Rationes ex iure antiquo deductae non videntur huc spectare.

Item de procuratione abortus quaeritur, utrum *indirecta* sufficiat, an potius *directa* sit oporteat. Dicitur directa vel indirecta non solum habita ratione intentionis procurantis sed etiam habita ratione accelerationis ipsius partus (5).

Sub hac altera acceptione, *directa* dicitur procuratio abortus, quando media, quae adhibentur, ad hoc praecise tendunt, ut mulieris partus acceleretur. *Indirecta* vero, quando media, quae adhibentur, tendunt ad curandum matris morbum, licet ex iisdem praeter intentionem sequatur partus.

Procuratio abortus *indirecta* seu voluntaria tantum in causa, secundum priorem huius vocis acceptionem i. e. habita ratione intentionis procurantis, non inducit verius irregularitatem, ut supra de homicidio in causa dictum est.

Procuratio abortus indirecta sub altera acceptione, quando scil. matri letali morbo laboranti praebentur remedia ad morbum curandum ordinata, licet ex iisdem praeter intentionem sequatur acceleratio partus, non est illicita (6); ideoque irregularitas non incurritur.

7. Irregularitatem contrahunt etiam *omnes cooperantes formaliter et positive* sive explicite sive implicite, scil. omnes illi qui physice aut moraliter concurrerint in delictum homicidii vel abortus procurandum, dummodo influxus eorundem fuerit revera *efficax* et *graviter culpabilis*.

Ex hoc capite irregulares sunt: 1° *mandantes;* excipe, si ante exsecutionem mandatum retractaverint, et retractatio innotuerit mandatario; 2° *consilium dantes*, dummodo vere et efficaciter per huiusmodi consilium influxerint in delictum patrandum; excipe, ut supra, si consilium retractaverint ante exsecutionem et retractatio significata fuerit opportuno tempore Titio cui consilium datum fuerat; 3° *cooperantes*, ut homicidium vel abortus *celerius*, *securius* vel *audacius* fiat; tales sunt qui se mutuo excitant ad crimen perpetrandum, licet unus tantum patret; item qui arma aut pecuniam ministrant ad delictum committendum; 4° *consentientes* in crimen, si consensus in homicidium vel abortum vere atque efficaciter influxerit.

Qua cooperatores directe voluntarii ac proinde obnoxii irregularitati habendi sunt: 1° in *capitali iudicio*, omnes qui contra reum *iniuste*

(5) Cfr. Ball.-Palm., II, n. 912; D'Annibale, II, 284, not. 28.
(6) Cfr. S. Alph., III, n. 394; Ball.-Palm., II, n. 914; D'Annibale, II, n. 284.

egerunt, scil. accusatores, testes, periti aliive et iudices *iniusti* formaliter, unde sententia capitalis lata est; 2° in *bello iniusto* — quod tamen practice plerumque subditos latet — omnes qui *sponte* dimicant et se *muto* excitant, dummodo mors revera accidat.

Aliae irregularitates ex bello qua tali (7) hodie non contrahuntur.

Simplex *approbatio* delicti *iam commissi* non inducit irregularitatem. Proinde irregularis non est, qui homicidium vel abortum, etiam suo nomine vel gratia, ipso inscio, patratum, *approbat* vel *laudat*, quia in illud non influxit.

8. Utrum cooperatores *negativi*, qui nempe homicidium vel abortum impedire debebant et nihilominus non impediverunt, incurrant irregularitatem necne, controvertitur. Sententia, quae negat irregularitatem in casu, attentis principiis generalibus iuris, praesertim praescripto can. 2209, vera videtur (8). At si huiusmodi cooperator *negativus*, scil. *mutus, non obstans, non manifestans*, ex. gr. pater quoad filium, herus quoad famulum, sua agendi ratione graviter culpabili revera influxerit et quidem efficaciter in delictum irregularitas incurritur.

Qui dans operam rei *illicitae*, v. g. clericus in venatione clamorosa, aliquem occidit, incurritne irregularitatem?

Certe non incurrit, si defuit negligentia theologice graviter culpabilis. Si haec adfuerit, nonnulli censent irregularitatem incurri. Verius distinguendum: si voluntas occidendi vel saltem probabilis praevisio mortis inde forte secuturae adfuerit, irregularitas incurritur, secus non.

Item controvertitur, an fiat irregularis qui occidat aliquem ad vitam alienam defendendam, ob libertatis, honoris vel bonorum temporalium defensionem.

Dicitur ad vitam *alienam*, quia de vita propria nulla est disputatio; unicuique enim licet se defendere etiam cum iniusti aggressoris occisione, moderamine inculpatae tutelae servato. Idem dicendum, ubi agitur de vita innocentis defendenda. Ratio manifesta: deest in casu delictum seu gravis culpa.

Idem quoque asserendum, propter eandem rationem, ubi agitur de honoris vel libertatis aut bonorum temporalium defensione.

Si in praedictis casibus moderamen inculpatae tutelae servatum non fuerit, multi auctores docent irregularitatem *eo ipso* incurri. Quod simpliciter et absolute dici nequit. Eatenus Titius in eiusmodi adiunctis incurrit irregularitatem, quatenus adfuerit *voluntas occidendi* tamquam medium *non necessarium* suae defensionis, vel saltem quatenus *advertenter* excesserit moderamen inculpatae tutelae cum probabili praevisione mortis inde secuturae.

9. Ad incurrendam irregularitatem requiritur **effectus secutus**, scil. mors vel abortus, ita ut excludi debeat tum conatus delicti, tum delictum frustratum (cfr. can. 2212, 2213).

(7) Cfr. S. Alph., III, n. 371 ss.; Wernz, II, n. 145; D'Annibale, I, n. 427.
(8) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 27.

Necesse est ut effectus sequatur *qua talis* ex causa voluntarie et culpabiliter posita, et quidem *proxime* et *immediate*.

Quare, effectu *non* secuto, erit culpa gravis imo gravissima, non tamen irregularitas; ex. gr. si quis praebet venenum aut explodit ad occidendum hominem, non fit irregularis, quamvis letaliter peccet, si venenum aut explosio mortem non causet; item qui pharmacum propinat ad procurandum abortum, peccat graviter, sed irregularis non est, nisi abortus revera secutus sit.

Quaerunt Doctores utrum *in casu dubio* irregularitas contrahatur. Dubium respicere potest complura; scil. potest dubitari de effectu secuto, de influxu efficaci aut graviter culpabili, de moderamine inculpatae tutelae, de voluntate deliberata, de iniustitia actionis, de cooperatione eiusve vi.

Circa has quaestiones, nonnulli tenent irregularitatem incurri ab omnibus, quando ob plurium concursum dubitatur quis ex eis revera mortem intulerit, v. g. si plures explodunt globulos in hominem, sed nescitur quis illum occiderit. In isto casu, aiunt, omnes fiunt irregulares.

Rectius videtur ita distinguendum: si *communi* consilio et opera physica aut morali concurrerint in delictum, fiunt irregulares omnes in praefato casu; deficiente communi consilio et opera, irregularitas, stante dubio, non incurritur.

In aliis casibus, ex gr. si dubitetur de influxu efficaci et graviter culpabili, de effectu secuto, de moderamine inculpatae tutelae etc., non incurritur irregularitas.

Qui abortum procuravit, effectu secuto, dubitans an fetus animatus sit necne, incurrit irregularitatem. Nam Codex irregulares decernit procurantes abortum *fetus humani* effectu secuto; atqui omnis fetus a muliere conceptus est humanus. Praeterea, iuxta doctrinam hodie fere communem et omnino retinendam, fetus animatur ab ipsa conceptione. Huc spectat etiam praescriptum can. 747.

In iure antiquo irregularitas, ut supra dictum fuit, incurrebatur propter abortum fetus *animati*. Docebant autem veteres fetum *masculinum* non animari nisi post *quadraginta* dies a conceptione, *femineum* post dies *octoginta* (9).

10. Quoad redeuntes ex bello, vide decretum S. C. Consistorialis diei 25 oct. 1918, cum declaratione eiusdem S. Congregationis, 28 mart. 1919 (n. **498**, 5).

(9) Cfr. Sixti V Const. « *Effraenatam* », 29 oct. 1588; Greg. XIV Const. « *Sedes Apostolica* » 31 maii 1591; Wernz, II, n. 147; Lehmkuhl, II, n. 1015.

507. Mutilatio et conatus suicidii. — Sunt irregulares « *qui seipsos vel alios mutilaverunt aut sibi vitam adimere tentaverunt* » (can. 985, 5°).

1. Triplex actio obnoxia irregularitati: 1° *mutilatio corporis* **proprii**; 2° *mutilatio corporis* **alieni**; 3° **suicidium attentatum.**

Mutilatio est abscissio alicuius membri. Eatenus inducit irregularitatem, quatenus sit *notabilis* vel ratione quantitatis partis abscissae, vel ratione peculiaris destinationis seu functionis membri abscissi, quod habeat nempe in corpore proprium et a ceteris distinctum officium. Huiusmodi est abscissio pedis, brachii, manus, omnium digitorum utriusque aut unius tantum manus, membri genitalis; non autem abscissio unius alteriusve digiti, auriculae, unius testiculi, etc.

Mutilatio debet esse *graviter culpabilis*, ita ut quidquid a mortali peccato excuset, eximit quoque ab incurrenda irregularitate. Proinde irregularis non est, qui propter *necessitatem* aut *inadvertentiam* in se vel in alio mutilationem fecerit cum absit delictum.

Non sufficit *attentatio* mutilationis; sed requiritur mutilatio seu abscissio vere secuta. Irregularis non est, qui hominem excaecat privando eum solo visu, *quin oculum extrahat.*

Item verius irregularis non efficitur, qui est solum causa *indirecta* mutilationis, etsi forte graviter peccet.

Si membra sunt gemina, sufficit unius abscissio. Nonnulli dubitant de eo qui voluntarie membrum debilitat. At nulla profecto est solida ratio dubitandi. Nam debilitatio, etsi forte graviter culpabilis, minime confundenda est cum mutilatione.

2. Si quis sibi ipsi vitam adimere tentat, ex. gr. explosione, veneno, laqueo aliove modo, *statim* fit irregularis, etsi nec suicidium sequatur nec mutilatio nec vulnus. Sola enim *attentatio* suicidii inducit irregularitatem. Requiritur ut actio sit *graviter peccaminosa* et quidem *ordinata ad mortem*, non autem ad solam mutilationem, *procurandam.*

Quaeri potest, utrum sufficiat simplex *conatus* delicti seu suicidii, ad normam can. 2212, § 1, an potius requiratur delictum seu suicidium *frustratum;* quod tunc habetur « cum omnes actus positi vel omissi sunt qui ad exsecutionem delicti natura sua conducunt et ad delictum perficiendum sufficiunt, si ex alia causa praeter voluntatem agentis, effectum sortiti non sint » (canon 2212, § 2). Cum versemur in odiosis, censemus requiri delictum *frustratum.*

508. Mors secuta ex vetito exercitio artis medicae vel chirurgicae. — Irregulares sunt « *clerici medicam vel chirurgicam artem sibi vetitam exercentes, si exinde mors sequatur* » (can. 985, 6°).

1. Agitur de irregularitate, quae in iure antiquo dicebatur oriri ex homicidio *casuali.* Haec irregularitas *clericos* tantum respicit, non autem laicos, quia his ars medica vel chirurgica prohibita non est. Religiosi, licet clericalem statum non susceperint, quoad iura et obligationes veniunt nomine clericorum (cfr. can. 592, 614), ideoque hac irregularitate tenentur.

Duae conditiones requiruntur ad incurrendam irregularitatem: *a*) exercitium graviter prohibitum artis medicae vel chirurgicae; *b*) mors inde reapse secuta.

2. Unde si clericus *licite*, ex. gr. in casu necessitatis, exerceat medicinam vel chirurgiam, quamvis inde mors forte sequatur, irregularis non fit. Item si clericus ex indulto apostolico exerceat artem medicam aut chirurgicam, non tenetur hac irregularitate, quippe quae est ex delicto. Laicus si, ob imperitiam graviter culpabilem, causet mortem in medicinae aut chirurgiae exercitio, non ideo efficitur irregularis.

3. Ex can. 139, § 2 clericis prohibitum est, sine indulto apostolico, exercitium medicinae vel chirurgiae; idcirco graviter peccat qui sine tali indulto, has artes exercet. Indultum autem a S. Sede non conceditur, ut palam est, nisi peritis in illis artibus. Hinc patet irregularitatem non contrahi *sine gravi peccato*, ac propterea dicitur et est revera ex delicto.

4. Necesse evidenter est, ut mors sequatur *praeter intentionem;* secus non distingueretur ab irregularitate ex homicidio voluntario, de qua supra (n. **506**).

509. Vetitum exercitium potestatis ordinis. — Sunt irregulares « *qui actum ordinis, clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, vel eo ordine carentes, vel ab eius exercitio poena canonica sive personali, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti* » (can. 985, 7°).

1. Duplici ex capite oritur haec irregularitas: *a*) ex ordinis sacri non recepti usurpatione; *b*) ex ordinis sacri exercitio, quatenus ordo est quidem legitime receptus, at eius exercitium est graviter prohibitum ob poenas canonicas.

2. Itaque hanc irregularitatem incurrit *omnis*, sive clericus sive laicus, qui actum ordinis sacri (scil. subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus, episcopatus) exercet, quatenus illo ordine *vel* nondum sit initiatus, *vel* prohibeatur illum exercere propter censuras aut interdictum locale aliasve poenas vindicativas (10).

3. In casu necessitatis, i. e. iusta de causa, clericus potest officium subdiaconi in Missa sollemni peragere, dummodo ne deferat manipulum (11). Clericus nequit aquam in calicem infundere eumque tan-

(10) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 462 ss.
(11) S. R. C., 17 iul. 1894.

gere vel abstergere; dum e contra canere potest Epistolam. Si deferat tantum manipulum, vel infundat aquam, aut calicem tangat non fit irregularis; talis, contra, efficitur si omnes illos actus simul ponat.

4. Subdiaconus, et a fortiori clericus minorista vel laicus, nequit induere stolam et Evangelium canere in Missa sollemni, aut alterutrum peragere. Irregularis fieret subdiaconus (item, a fortiori, minorista vel laicus), qui deferret stolam et Evangelium caneret atque vinum in calicem infunderet; non autem, verius, si postremum tantum ex his actibus perageret. Item irregularis non est sacerdos, qui sine iurisdictione sacramentum poenitentiae ministrat. Aliter dicendum, si carens potestate ordinis presbyteralis audiret confessiones.

5. Irregularitatem contrahit subdiaconus qui sollemniter baptizet, qui publice exponat SS. Sacramentum, qui Eucharistiam fidelibus distribuat, extra casum gravissimae necessitatis; diaconus, qui Missam celebret, qui audiat sacramentales confessiones; sacerdos, qui exerceat actus ordinis Episcopis competentes, ex. gr. si confirmet, ordinet etc.

Non contrahit irregularitatem diaconus conferens *sollemniter* baptismum absque legitima delegatione, vel si. e gravi causa et debita licentia dispensans SS. Eucharistiam.

6. Ex dictis triplex conditio requiritur ad irregularitatem contrahendam: 1° ut ponatur actus ordinis; 2° ut actus sit ordinis sacri, seu reservatus clericis in ordine sacro constitutis; 3° ut ille qui ponit talem actum, eo careat vel sit impeditus ab eius exercitio ob censuram aut poenam vindicativam.

Ex primo capite excluduntur omnes actus merae iurisdictionis, v. g. dispensatio a votis vel a lege ecclesiastica, assistentia matrimoniis, praedicatio verbi Dei, collatio officii aut beneficii ecclesiastici, absolutio a censuris.

Ex altero capite excluduntur actus ordinum minorum, v. g. inservire altari, legere in ecclesia, deferre luminaria, exorcismos facere etc.

Nomine actus *ordinis* clericis in sacris *reservati* intelligitur tum is qui certo ordini sacro reservatur *ratione sui et simpliciter*, ita ut nullo modo ab illo ordine carentibus exerceri possit; tum qui ratione sui et simpliciter non est reservatus clericis in sacris sed tantum *sollemnis* administratio, ita ut sollemniter seu ex officio talis actus nequeat poni nisi ab iis qui certum ordinem susceperint, v. g. sollemnis administratio baptismi.

Ex tertio capite excluduntur omnes et soli, qui certe carent tali ordine, non dubie, sive sint laici sive clerici minoristae, sive etiam clerici in sacris exercentes ordinem superiorem seu nondum susceptum.

510. Controvertitur utrum nomine actus *ordinis* reservati clericis in sacris, intelligendus sit tantum actus potestatis ordinis iuris divini, an etiam actus potestatis ordinis iuris ecclesiastici, v. g. consecratio altaris vel calicis. Verius dicendum, hunc quoque comprehendi; sed, cum versemur in odiosis, opinio contraria probabilis videtur. Item controvertitur utrum intelligendae sint tamquam actus ordinis reservati, de quo hic sermo est, etiam benedictiones quae revera reservantur sacerdotibus, parochis aliisve. Generatim loquendo, negativa responsio aut vera aut saltem probabilissima dicenda.

De singulis tamen casibus haec accuratius animadvertenda:

1° Benedictiones, quae conferri possunt a lectoribus (cfr. can. 1147, § 4), huc procul dubio non veniunt.

2° Benedictiones, quae ex *Rituali Rom.* reservantur determinatis personis aut familiae religiosae seu peculiari coetui, pariter huc non veniunt.

3° Benedictiones, quae reservantur rectori ecclesiae aliisve (canon 1304) vel parocho (can. 462, § 1), item excludendae sunt.

4° Ratio dubitandi respicit benedictiones, praesertim constitutivas, v. g. aquae, palmarum, cinerum, etc., quae a solis presbyteris peragi possunt. Istae probabilius comprehenduntur, ut supra iam dictum est de consecratione altaris vel calicis, perspecta rei natura; contraria tamen sententia probabilitate carere non videtur.

511. Eatenus incurritur irregularitas, quatenus adsit *delictum* seu *grave peccatum*. Proinde si quis ponit actum ordinis ex inadvertentia aut licite a fidelibus requisitus ad normam can. 2261, § 2, 2275, 2° et 2284, irregularitatem non contrahit.

Iure Codicis ignorantia non excusat; at si forte ignorantia excusat a mortali peccato, eo ipso deest delictum ac propterea irregularitas.

Ex praedicto capite est irregularis *sacerdos*, qui censura irretitus celebrat Missam, absolvit poenitentes aut alia sacramenta administrat, nisi id agat ex fidelium petitione (cfr. n. **509**); item qui celebrat in loco interdicto, quia revera violat interdictum. Non fit irregularis, saltem in rigore iuris, censuratus qui ordinem sacrum *suscipit*, licet statim, ex ritu ipsius ordinationis, illum exerceat.

ARTICULUS VIII.

De cessatione irregularitatum.

512. Quomodo cessent irregularitates. — Triplici modo generatim: 1° per cessationem causae totalis; 2° per professionem sollemnem; 3° per dispensationem.

1° Per *cessationem causae totalis* cessat irregularitas *ex defectu animi vel corporis*, v. g. per operationem chirurgicam aut arte medica vel lapsu temporis, si tollatur defectus aut cesset infirmitas.

2° Per *sollemnem professionem* religiosam et legitimationem cessat ipso iure irregularitas *ex defectu natalium*.

3° Per *dispensationem* legitime concessam auferri potest quaelibet irregularitas, cum sit iuris mere ecclesiastici (cfr. n. **514** ss.).

513. Nonnulla generatim animadvertenda. — 1. Irregularitas, semel sublata aut quomodocumque cessata, non reviviscit *qua talis*, proprie loquendo. Potest tamen oriri *nova* irregularitas, sive causa eiusdem sit eadem specifice sive sit diversa. Id ex ipsa natura irregularitatis manifeste consequitur.

2. Irregularitas non cessat *ex parte* vel *ad tempus* tantum. Cessatio *per se* est semper et necessario totalis ac perpetua.

3. Duplici modo irregularitas cessare potest: vel quatenus tollitur ipsa causa irregularitatis v. g. defectus natalium, vel quatenus, manente causa unde proxime enascitur irregularitas, aufertur vinculum seu impedimentum per eam inductum.

4. Demum irregularitas cessare potest vel *per se* i. e. *ex ipsa rei natura*, quoties cessat causa totalis eiusdem, ut supra (n. **512**) dictum est; vel per dispositionem ecclesiasticam, ut accidit in dispensatione.

ARTICULUS IX.

De dispensatione ab irregularitate.

514. Quinam valeat dispensare. — 1. **R. Pontifex** potest dispensare ab omnibus irregularitatibus, sive occultis sive publicis, nulla excepta.

In foro interno pro *occultis* irregularitatibus dispensatio conceditur a S. Poenitentiaria. Pro *publicis* competens est: 1° S. C. de Sacramentis,

si agitur de candidatis saecularibus ad ordines promovendis, necnon pro sacerdotibus saecularibus iam ordinatis, si agitur de irregularitate ex defectu; 2° S. C. Concilii, pro irregularitate ex delicto, si agitur de sacerdotibus saecularibus iam ordinatis (1); 3° S. Congr. de Religiosis, si agitur de candidatis religiosis (sensu lato) sive promotis sive promovendis; 4° S. C. de Prop. Fide, pro suis alumnis et pro suis respective territoriis; 5° S. C. pro Ecclesia orientali, pro omnibus candidatis orientalibus.

S. Sedes non facile concedit dispensationem in irregularitate contracta ex bigamia. Numquam solet dispensare super irregularitate orta ex *publico* homicidio voluntario aut *publica* abortus procuratione, si agitur de *promovendis* ad sacram ordinationem. Difficilius etiam dispensat, si agitur de candidatis *promovendis* ad ordines, super irregularitate *occulta* ex homicidio aut procurato abortu. Imo hodie S. Poenitentiaria, SS.mo mandante, super tali irregularitate non dispensat.

Dispensatio concessa a S. Poenitentiaria valet dumtaxat pro foro interno; ab aliis SS. Congregationibus datur pro foro externo, sed valet etiam pro foro interno.

2. **Ordinarii locorum** possunt, sive per se sive per alium, dispensare cum suis subditis:

1° In omnibus irregularitatibus *dubiis*, si dubium est facti, dummodo agatur de irregularitatibus a quibus S. Sedes dispensare solet; in dubio iuris, lex non urget, ideoque nulla dispensatione opus est (can. 15).

2° In omnibus irregularitatibus *ex delicto occulto* provenientibus, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario et procuratione abortus aliave deducta ad forum iudiciale (can. 990, § 1).

3° In iis casibus in quibus difficilis est recursus ad S. Sedem et simul gravis damni periculum est in mora, dummodo agatur de dispensatione quae *soleat* concedi a Sede Apostolica (can. 81).

Si dubia est irregularitas, sive dubium sit iuris sive facti, de rigore dispensatio non requiritur, tamen in dubio *facti* consultius erit eam ab Ordinario petere *ad cautelam*, ita ut si postea appareat impedimentum adfuisse, nulla dispensatione opus sit.

Dispensatio ab irregularitate ob haeresim occultam non subtrahitur locorum Ordinariis, quamvis absolutio a censura propter similem casum iisdem subtracta sit ad normam can. 2314, § 2.

(1) S. C. Consist. 28 nov. 1911; *A. A. S.*, II, 658.

In casibus occultis *urgentioribus*, quando S. Sedes et nequit adiri et imminet periculum gravis infamiae vel scandali, censemus Ordinarium etiam ab irregularitate ex homicidio aut procuratione abortus orta posse dispensare, ad normam can. 81, si agatur de presbyteris iam *ordinatis* et delictum sit *occultum*; secus, si delictum sit *publicum* vel agatur de *promovendis* ad ordines.

3. **Superiores maiores** in religionibus clericalibus exemptis, cum Ordinarii sint, dispensare valent cum suis subditis, sicut locorum Ordinarii ex iure communi, de quibus supra. Nonnullis religionibus specialia privilegia hac in re competunt.

Praelati regulares, etiam non Ordinarii, ex privilegio, quo olim gaudebant (2) et quo hodie quoque eos gaudere dicendum est ad normam can. 4, dispensare valent subditos suos ab omnibus irregularitatibus, super quibus dispensare possunt iure communi Ordinarii, scil. ab irregularitatibus *ex delicto occulto*, ut supra. Manent etiam ampliores facultates aliquibus Ordinibus concessae.

4. Ipsi **confessarii regulares** verius possunt dispensare omnes poenitentes super irregularitatibus, a quibus Ordinarii *ex iure communi* suos subditos dispensare valent (3). Ita ex privilegio, quod per Codicem sublatum non esse censemus.

5. **Ceteri confessarii** ex iure communi nequeunt dispensare ab irregularitatibus. Attamen in casibus *occultis urgentioribus*, quando Ordinarius adiri nequit et periculum imminet gravis damni vel infamiae, possunt dispensare sicut Ordinarii, sed ad hoc tantum ut poenitentes ordines iam receptos licite valeant *exercere* (can. 990, § 2).

Non praescribitur recursus ad S. Sedem vel ad Ordinarium, sicut exigitur post absolutionem a censura reservata ad normam can. 2252 et 2254.

Cum usus facultatis non sit expresse ad forum sacramentale restrictus, dicendum confessarium dispensare posse etiam in foro interno extra-sacramentali.

Attamen, cum facultas detur *confessario* erga *poenitentem*, necesse est ut aliquem nexum habeat cum confessione.

Quidnam in casu irregularitatis *dubiae dubio facti?* Si dubium esset *iuris*, profecto non urgeret ex can. 15.

Urgente gravi causa, scil. propter infamiam aut scandalum vitandum, putamus posse confessarium dispensare ab irregularitate cum loci

(2) Sixtus IV, Const. « *Regimini universalis* », 31 aug. 1474, n. 14; Iulius II, Const. « *Virtute conspicuos* », 28 iul. 1506, n. 27; Paulus III, Const. « *Licet debitum* », 18 oct. 1549, n. 27; Greg. XIV, Const. « *Illius qui* », 21 sept. 1591, n. 27; Leo XII, Const. « *Plura* », 11 iul. 1826, n. 2.
(3) Cfr. S. Alph., VII, n. 355; Gasparri, I, n. 229.

Ordinarius adiri nequit, ea tamen excepta quae oritur ex homicidio et procurato abortu, modo ne agatur de ordinibus *sacris* suscipiendis, imposito poenitenti onere recurrendi quamprimum ad Ordinarium vel ad S. Poenitentiariam eiusque standi mandatis. Nulla sane lex positiva obligat cum incommodo gravi et irregularitas *certa*, de qua in can. 990, non est confundenda cum *dubia*. In casu non agitur de dispensatione proprie dicta.

6. An irregularis, in casu vere urgenti, possit sine praevia dispensatione ordines exercere et etiam recipere. Ita distinguendum:

1° Si agitur de ordine *exercendo* et irregularitas occulta proveniat ex alio capite quam ex homicidio voluntario aut ex procurato abortu, clericus excusatur ab ea servanda, quoties sine gravi infamia aut scandalo illam servare nequit, dummodo revera periculum sit in mora et nequeat recurrere ad S. Sedem vel ad Ordinarium aut saltem ad confessarium. Id ob analogiam cum can. 2232, § 1, qui eximit a poena servanda ratione infamiae seu periculi gravis damni, nec non ex principio quod lex ecclesiastica non obligat cum tanto incommodo, ut certum habemus (4).

2° Si agitur item de ordine *exercendo*, et occulta irregularitas proveniat ex homicidio voluntario aut procurato abortu, censemus in praefatis adiunctis et cum iisdem clausulis irregularem licite exercere posse ordines, ob rationes supra expositas (5).

3° Si agitur de ordine *suscipiendo*, ex quocumque capite irregularitas occulta oriatur, dummodo non proveniat ex voluntario homicidio aut abortu procurato, probabiliter putamus in praedictis circumstantiis et cum iisdem clausulis licere irregulari primam tonsuram et ordines minores, non tamen ordines sacros suscipere (6).

4° In omnibus hisce casibus clericus irregularis tenetur *quamprimum* recurrere ad Ordinarium vel ad S. Poenitentiariam vel ad confessarium facultate praeditum eiusque mandata excipere.

515. Num praelati et confessarii regulares dispensare valeant ab irregularitatibus ex defectu. — 1. Certum est olim nonnullos Ordines habuisse peculiaria privilegia, quae respiciebant quoque dispensationem, in certis casibus, ab irregularitate *ex defectu*. Num ista privilegia adhuc vigeant, de singulis Ordinibus atque in singulis casibus diiudicandum est, perspecto can. 4.

(4) Cfr. Suarez, *De censuris*, disp. 40, sect. 2; Gasparri, I, n. 168, 171; D'Annibale, I, n. 406.
(5) Cfr. Noldin-Schmitt, III, n. 500; Marc-Raus, *Institutiones morales*, II, n. 1931.
(6) Nobiscum Prümmer, *op. cit.*, q. 322.

2. Si privilegium eiusmodi adhuc exsistere censeatur, generalis facultas, quae illud continet, intelligenda est secundum regulam 81[am] iuris in 6º: « *In generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie concessurus* ». Quare in generali facultate dispensandi non intelliguntur comprehensi excessus et defectus enormes.

In praxi, proinde, consultius recurritur ad S. Sedem, si huiusmodi casus forte occurrant.

516. Quomodo impetranda et concedenda sit dispensatio. — 1. Qui petit dispensationem debet *omnes* irregularitates indicare; secus dispensatio *generalis* valebit quidem etiam pro reticitis *bona fide* (dummodo ne agatur de irregularitate orta ex homicidio voluntario aut procuratione abortus vel de alia deducta ad forum iudiciale), non autem pro reticitis *mala fide* (can. 991, § 1).

2. Non requiritur ad valorem dispensationis quod *numerus delictorum eiusdem speciei* exprimatur, cum repetitio eiusdem causae non multiplicet irregularitates (can. 989). At si agatur de irregularitate ex homicidio voluntario, etiam numerus delictorum exprimendus est sub poena nullitatis concedendae dispensationis (can. 991, § 2). Haec dispositio est strictae interpretationis ideoque non videtur extendenda ad eam quae oritur ex procurato abortu.

517. 3. Nulla forma praescribitur ad huiusmodi dispensationem concedendam. Requiritur et sufficit ad valorem *externa* manifestatio voluntatis ex parte dispensantis quocumque modo facta. Potest adhiberi haec aut similis forma: « *Auctoritate mihi concessa, dispenso tecum super irregularitate, quam incurristi propter talem causam, v. g. propter abortum: in nomine Patris, etc.* ».

Dispensans ab irregularitate ex delicto imponere debet aliquam salutarem poenitentiam.

4. Dispensatio ut sit legitima, semper requirit iustam causam; imo concessa sine iusta causa invalida esset nisi R. Pontifex eam concederet.

5. Dispensatio *generalis* ad ordines suscipiendos valet pro ordinibus etiam maioribus; et ita dispensatus potest obtinere beneficia non consistorialia etiam curata, sed renuntiari nequit S. R. E. Cardinalis, Episcopus, Abbas vel Praelatus *nullius*, Superior maior in religione clericali exempta (can. 991, § 3).

6. Si dispensatio in foro externo concedatur, scripto consignanda est; si detur in foro interno sacramentali, id nullatenus fieri potest; si detur in foro interno non sacramentali, scripto consignetur eaque adnotanda est in libro secreto Curiae (can. 991, § 4), vel, ad vitandam infamiam, in libro secreto S. Poenitentiariae.

Practice, utrum id faciendum sit necne, varia adiuncta perpendantur oportet. Nam interdum huiusmodi adnotatio potest esse nimis onerosa aut fere impossibilis: tunc vel omittenda vel danda dispensatio in foro sacramentali.

ARTICULUS X.

De impedimentis ordinationis.

518. Impedimenta in genere. — Codex, praeter irregularitates ex defectu et ex delicto, quae natura sua sunt impedimenta perpetua, recenset quoque *impedimenta temporaria* ordinationis. Haec autem septem enumerantur in can. 987.

Quinam sit genuinus eorundem conceptus, quomodo distinguantur ab irregularitatibus, alibi dictum est (n. **449**).

519. Singula impedimenta. — Sunt simpliciter impediti:

1º « *Filii acatholicorum, quamdiu parentes in suo errore permaneant* » (can. 987, 1º).

Ergo non iam prohibentur, ut antea, ordines recipere, si avus est haereticus. Pariter, si parentes acatholici mortui sunt. Dum e contra, impedimentum adest si unus tantum parens est acatholicus, alter vero catholicus (1). Idem valet etiam de filiis natis ex nuptiis mixtis cum debita dispensatione celebratis.

Filii intelliguntur hic « tantum *descendentes* in linea paterna *usque ad primum gradum* » (2), ita ut *nepotes* in linea paterna hodie, secus ac ante Codicem, a recipiendis ordinibus non arceantur.

Nomine *acatholicorum* hic verius intelligendi videntur ut supra (n. **504**), haeretici et schismatici, non autem infideles.

Filii autem censentur seu legitimi seu illegitimi. Si dubitetur an parens sit acatholicus, potest peti et concedi ab Ordinario dispensatio ad cautelam; at stricte necessaria non est.

Dicitur: « *quamdiu parentes in suo errore permaneant* », ut expresse

(1) Pontif. Comm. Codicis, 16 oct. 1919; *A. A. S.*, XI, p. 478.
(2) Pontif. Comm. Codicis, 14 iul. 1922; *A. A. S.*, XIV, p. 528.

significetur, impedimentum cessare eo ipso quod parentes ab errore recedant. Iste recessus debet esse *externus* et *publicus*.

Utrum impedimentum cesset, si parentes in errore decesserint, controvertitur. Nonnulli negant (3); plures affirmant (4). Haec sententia vera videtur: tum quia secus impedimentum fieret perpetuum, tum quia, post obitum parentum, ratio praecipua propter quam impedimentum inductum censetur, non amplius exsistit.

520. 2° « *Viri uxorem habentes* » (can. 987, 2°). Quare mutata est disciplina antiqua permittens ut vir ordines reciperet, si uxor libere in monasterium ingrederetur. Proinde maritus nequit ordines suscipere sine venia S. Sedis, licet uxor licentiam concedat et castitatem voveat.

Sedes Apostolica, vivente uxore, veniam raro imo rarissime concedit. Hoc praescriptum valet etiamsi vir legitime sit separatus et quidem in perpetuum ab uxore, ob eius adulterium, ad normam can. 1129; quo tamen in casu facilius S. Sedes veniam concedit, ut ex dicendis declarabitur.

Quodsi coniugatus sine dispensatione apostolica ordines maiores, licet bona fide, susceperit, ab eorundem ordinum exercitio prohibetur (can. 132, § 3). Si vero cum dispensatione apostolica, supposito consensu compartis, sacris ordinibus initiatus fuerit, usus matrimonii ipsi interdicitur omnino (can. 1114). In tali casu coniuges separandi sunt et altera pars, si est iunior aut suspecta de incontinentia, generatim religionem ingredi debet; secus vero in saeculo manens emittere debet votum castitatis saltem pro tempore vitae compartis. Haec in genere dicta sint, antiqua disciplina perspecta.

Attenta praxi hodie vigente, S. Sedes ita procedere solet:

a) Venia ingrediendi Seminarium rarissime conceditur viro, uxore adhuc vivente. Aliquando tamen conceditur, si mulier consentiat libere et sponte omnino, adsit causa gravis (v. g. morbus perpetuus impediens matrimonii usum) et nullum sit periculum proximum incontinentiae. Licentia in casu concedenda est a S. C. de Seminariis et Universitatibus studiorum.

De libero ac spontaneo consensu uxoris palam et certo constare debet, v. g. ex authentico documento.

Si mulier ingredi religionem velit, facta facultate viro ingrediendi Seminarium et statum clericalem suscipiendi, facile id ipsi permittitur, attentis circumstantiis, ex venia S. C. de Religiosis.

b) Si vir optet, ob peculiaria adiuncta de quibus infra, religionem clericalem ingredi in eaque vota religiosa emittere et sacros ordines suscipere, requiritur licentia S. C. de Religiosis (cfr. can. 542, 1°).

(3) Noldin, III, n. 498; Blat, *Comment.* lib. III, *De rebus*, part. 1, *De Sacramentis*, pag. 446.

(4) Cfr. Ferreres, II, n. 901; Génicot-Salsmans, II, n. 640; Vermeersch-Creusen, II, n. 259; Piscetta-Gennaro, VI, n. 70.

c) Praecipua adiuncta peculiaria in quibus interdum facultas a S. Sede datur viro amplectendi statum ecclesiasticum, sunt ista: si uxor adulterium commiserit, et a fortiori si virum dereliquerit et, civili obtento divortio, novum matrimonium civile cum alio viro contraxerit; si coniuges impotentia dubia laborent vel impotentia certa sed superveniente matrimonio iam contracto; si uxor lapsa sit in amentiam quae a peritis perpetua declarata fuerit; si uxor ob gravissimum delictum poena carceris perpetui condemnata fuerit; si, contra virum innocentem, uxor separationem obtinuerit a civili magistratu et coniugaliter vivat cum alio viro; si ambo coniuges, mutuo et libero plane consensum velint caste vivere et sanctiorem vitam ducere.

d) Non semper et necessario requiritur consensus uxoris, si v. g. ius ad communionem vitae coniugalis amiserit aut amentia perpetua laboret.

Mulier, quae libere et sponte consenserit, *per se* non tenetur ingredi religionem aut votum castitatis perpetuae aut pro tempore vitae compartis nuncupare, dummodo absit periculum incontinentiae. S. Sedes neutrum imponere solet. At si mulier ultro ac sponte declaret se ingressuram esse religionem aut emissuram castitatis votum, facilius conceditur praedicta facultas.

Si coniuges ligati sint vinculo quoque civili, S. Sedes ordinarie exigit ut separatio legalis praevie obtineatur.

Num necessaria aut opportuna sit in casu separatio legitima ad normam sacrorum canonum facta, via administrativa aut iudiciali forma, id ex peculiaribus circumstantiis eruendum.

Si vir ingressus sit Seminarium ex venia S. C. de Seminariis et Universitatibus studiorum, non indiget deinceps licentia S. C. de Sacramentis ubi agitur de ordinibus suscipiendis.

521. 3° « *Qui officium vel administrationem gerunt clericis vetitam, cuius rationes reddere debeant, donec, deposito officio et administratione atque rationibus redditis, liberi facti sint* » (can. 987, 3°).

Ratio prohibitionis ex ipsa natura officii vel administrationis clericis vetitae repetenda est, atque etiam ex defectu libertatis.

Quae clericis prohibeantur, manifesto patet ex can. 139.

Tale officium habent v. g. magistratus, tutores, curatores, thesaurarii et depositarii aeris publici (5).

Impedimentum tunc solum cessat, cum candidatus plene fit liber *a*) per officii aut administrationis resignationem; *b*) per absolutam redditionem rationum, ita ut ad nihil aliud ipse teneatur.

522. 4° « *Servi servitute proprie dicta ante acceptam libertatem* » (can. 987, 4°).

Casus iste nonnisi apud incultas et barbaras gentes, i. e. in locis missionum, verificari potest; at hodie rarissime.

(5) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, I, n. 244 ss.

Ratio praescripti, ut in duobus praecedentibus casibus, est manifesta: *defectus libertatis*.

Nam sensu proprio servi dicuntur ii, quorum opera penitus sub dominorum arbitrio sunt. Ad servitutem proprie dictam, opus non est rerum conditione vigente apud Romanos, quibus ius erat servis quasi rebus inanimatis uti et abuti. Ad rem *Angelicus:* » In susceptione ordinis mancipatur homo divinis officiis, et quia nullus potest alteri dare, quod suum non est, ideo servus, qui non habet potestatem sui, non potest ad ordines promoveri » (6).

Cessat impedimentum eo ipso quod servitus tollitur et libertas obtinetur.

523. 5º « *Qui ad ordinarium militare servitium civili lege adstringuntur, antequam illud expleverint* » (can. 987, 5º).

Ordinarium servitium illud dicitur, quod ipsi primitus ad militiam vocati ad unum vel plures annos praestare debent (7), quoque vulgo dicitur *servizio attivo* aut *permanente*. Non igitur huc pertinent periodicae exercitationes, quibus. iam peracto ordinario servitio, omnes adstringuntur; nec extraordinaria tempore belli stipendia; nec servitium ad unum vel duos aut tres menses praestandum.

Huic impedimento subsunt qui, licet nondum adstricti sint militari servitio, vel quia congruam aetatem nondum assecuti sunt, vel quia, probationibus peractis, ad tempus dimissi fuerunt novo examini seu probationi deinceps subiiciendi (8).

Probabilius non sunt impediti qui *ex praescripto ipsius legis civilis* aegrotorum curae dumtaxat destinantur. Haec sententia speculative probabilior, practice tuta ac certa videtur ad normam can. 15.

Qui sunt omnino inhabiles aut uno aliove titulo exempti a militari servitio, prohibitioni non subsunt.

Impedimentum non afficit eos qui tenentur operam praestare in favorem militum, v. g. qua cappellani, quae opera non sit verum servitium militare.

In praxi, uniuscuiusque nationis leges inspiciendae sunt, ut inde appareat quinam ratione servitii militaris impediti dicendi sint.

524. 6º « *Neophyti, donec, iudicio Ordinarii, sufficienter probati fuerint* » (can. 987, 6º).

(6) *Suppl.* q. 39, art. 3.
(7) Ita ex decr. S. C. de Religiosis « *Inter reliquas* », 1 ian. 1911; *A. A. S.*, III, p. 37.
(8) Pontif. Comm. Codicis, 2-3 iun. 1918; *A. A. S.*, X, p. 344. Cfr. etiam decr. S. C. Consist. 25 oct. 1918; *A. A. S.*, X, p. 481.

Neophyti intelliguntur qui in adulta aetate, ad fidem conversi, baptismum *absolute* receperunt. Non ideo veniunt haeretici qui, erroribus reiectis, sub conditione rebaptizantur.

Igitur qui ex infidelitate convertuntur, nequeunt statim ad ordines promoveri. Olim huiusmodi impedimentum dicebatur *defectus fidei confirmatae*.

Ratio prohibitionis est, quia eorum constantia in fide adhuc incerta est. Nec decet profecto inter magistros fidei eum collocari, qui vix discipulus exsistit. Quare Apostolus ait: « *Oportet Episcopum esse... non neophytum, ne, in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli* » (9).

Ordinario datur amplissima facultas diiudicandi, pro sua conscientia, utrum neophytus sufficienter probatus in fide censendus sit necne, ac propterea utrum impedimentum subsistat an non.

525. 7º « *Qui infamia facti laborant, dum ipsa, iudicio Ordinarii, perdurat* » (can. 987, 7º).

Infamia *facti* contrahitur, quando quis ob delictum commissum aut pravos mores bonam existimationem amisit apud probos et graves fideles, de qua re iudicium ad Ordinarium spectat (can. 2293, § 3).

Ista infamia cessat cum bona existimatio apud probos et graves fideles, omnibus perpensis adiunctis, praesertim diuturna rei emendatione considerata, fuerit, prudenti iudicio Ordinarii, recuperata (cfr. can. 2295).

Accidere potest aliquando, ut infamia facti laborent etiam *innocentes*, si ut rei habeantur: qui idcirco arceantur ab ordinibus suscipiendis donec eorum innocentia cognita fuerit.

Infamia facti, sicut infamia iuris, non afficit consanguineos aut affines delinquentis (cfr. can. 2293, § 4).

Articulus XI.

De cessatione impedimentorum.

526. Cessatio in genere. — Impedimenta cessant: 1º lapsu temporis; 2º per cessationem causae, quae varia est pro diversitate impedimentorum; 3º per dispensationem legitime concessam.

527. Cessatio per temporis lapsum. — Nonnulli censent huiusmodi modo cessare plura impedimenta, scil. ea quae respiciunt officium et administrationem, servitium militare, infamiam facti, et baptismum re-

(9) I Tim. III, 2 ss.

center susceptum. Sed, proprie et accurate loquendo, nonnisi impedimentum quo detinentur neophyti cessat lapsu temporis. Cetera dicenda sunt cessare potius ex ipsa rei natura, i. e. ex cessatione causae.

528. Cessatio ex ipsa rei natura, i. e. cessante causa. — Huiusmodi causa varia est pro diversitate impedimentorum, ut ex dictis perspicue patet. Porro prohibitio suscipiendi ordines est veluti effectus; ubi primum cessat ratio sive causa, sponte atque necessario consequitur, ipsum effectum seu impedimentum auferri.

V. g. filii acatholicorum eatenus et tamdiu sunt impediti, quatenus et quamdiu parentes in suo errore permaneant; item viri, donec matrimonium subsistat; qui officium vel administrationem gerunt, donec, deposito officio et administratione atque rationibus redditis, liberi facti sint; servi, donec libertatem consecuti fuerint. adstricti da militare servitium, donec illud expleverint; infamia facti laborantes, donec ea perduret.

529. Cessatio per dispensationem. — 1. Fit locus dispensationi, si et quatenus impedimentum adhuc exsistat.

2. Dispensatio conceditur a S. Sede, scil. pro foro interno a S. Poenitentiaria, pro foro externo a C. S. de Sacramentis, vel a S. C. de Religiosis etc., ut supra dictum est quoad irregularitates (n. **514**).

Ordinarii, Praelati regulares et confessarii nulla gaudent potestate dispensandi ex iure communi.

Deneganda tamen non est Ordinariis facultas dispensandi ad normam can. 15 et 81.

3. Si dubium sit impedimentum sive dubio iuris sive dubio facti, huc spectant quae supra dicta sunt de irregularitate (cfr. n. **514**, 2).

4. Quoad modum impetrandi et concedendi dispensationem, huc spectant quae dicta sunt de irregularitatibus (n. **516**).

CAPUT VIII.

DE SERVANDIS ANTE ORDINATIONEM (1)

ARTICULUS I.

De proposito aperiendo, de scrutiniis, de testimoniis, speciatim de litteris testimonialibus.

530. Propositum manifestandum. — 1. Omnes tum saeculares tum religiosi ad ordines promovendi, vel per se ipsi vel per alios, debent Episcopo aliive qui Episcopi hac in re vices gerit, suum propositum ante ordinationem tempore opportuno aperire (can. 992).

Huc spectant quae in *Instr. S. C. de Sacramentis* et *S. C. de Religiosis* (nn. **390** ss.) statuuntur.

2. Propositum seu voluntas manifestari debet non solum ante ordines sacros, verum etiam ante susceptionem primae tonsurae et ordinum minorum, nempe antequam militiae clericali quis aggregetur. Quod attinet tamen ad ordines sacros, candidatus per se ipse, non per alium suum aperiat propositum, ut expresse mandat laudata *Instr. S. C. de Sacramentis* diei 27 dec. 1930.

3. Huiusmodi propositum, ad normam citati can. 992, manifestandum est *a*) «*Episcopo aliive qui Episcopi hac in re vices gerat*», scil. *Ordinario proprio* — Episcopo, Vicario capitulari, Vicario generali, Administratori apostolico, Provinciali si agitur de candidatis religiosis etc. —; *b*) «*opportuno tempore*», nempe saltem uno mense ante ordinationem.

Potestne propositum aperiri rectori Seminarii aut Superiori religioso locali, ut satisfiat praescripto can. 992? — *Per se* id fieri potest et sufficit, dummodo rector Seminarii vel Superior religiosus pro suo respectivo subdito munus assumat expressam a candidato voluntatem significandi

(1) Cfr. Bened. XIV, *De Synodo dioec.*, lib. V, cap. 3, n. 2 ss.; lib. XI, cap. 2, n. 3 ss.; Thomass., *Vetus et nova Eccl. disciplina*, part. I, lib. III, cap. 4, 5 et 6; Lucidi, *De visitatione SS. Liminum*, I, n. 62 ss.; Hallier, *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. I, sect. 1, cap. 2, art. 3; Honorante, *Praxis* etc., cap. 3 ss.; Gasparri, *De sacra ordinatione*, VI, n. 659 ss.; Riganti, in *reg. XXIV Cancell. Apost.*, § III, n. 53 ss.; Giraldi, *Expositio iuris pontificii*, part. II, sect. 94; Many, *De sacra ordinatione*, n. 115 ss.; Schmalzgr., lib. I, tit. 11, n. 1 ss.; Reiffenstuel, in *eund. tit.*, n. 3 ss.; Leurenius, in *eund. tit.*, q. 601, n. 2; Barbosa, *De officio et potestate Episc.*, part. II, all. VII, n. 7; Matth. a Coronata, *op. cit.*, n. 175 ss.; Iorio, *Sacerdos alter Christus*, pag. 115 ss.

Episcopo aut Superiori maiori, et dummodo Episcopus aliusve ne statuerit sibi immediate et directo propositum aperiendum esse.

4. Haec praescriptio *per se* urget sub gravi, cum agatur de re magni momenti. At manifestatio voluntatis, quoad primam tonsuram et ordines minores, fieri potest multiplici modo, oretenus nempe et scripto, explicite et implicite, directe et indirecte, nisi Episcopus peculiarem modum servandum praescripserit.

Quoad ordines sacros adamussim servanda sunt quae praescripta reperiuntur in memorata Instructione S. C. de Sacramentis diei 27 dec. 1930.

531. Scrutinium praemittendum. — 1. Hoc nomine, proprie et adaequate loquendo, intelliguntur *examen, inquisitio, investigationes* de ordinandorum qualitatibus, quae necessario praemitti debent ne ad ordines promoveatur indignus aut irregularitate vel impedimento canonico irretitus.

2. Triplex est huiusmodi scrutinium. *Primum*, quo de moribus, religione et canonica idoneitate candidati inquiritur, tria complectitur, scil. inquisitiones peragendas, testimonia afferenda et publicationes.

Secundum, quod consistit in speciali examine circa doctrinam candidati.

Tertium illud est, quod fit in ipso ordinationis actu, ut habetur in *Pontificali Rom.* circa eos qui diaconi et presbyteri ordinantur; hodie est mera caeremonia (2).

532. 3. Methodus, secundum quam Episcopus primum scrutinium seu inquisitiones circa mores, religionem, canonicam idoneitatem atque intentionem promovendorum saecularium instituere debet, traditur in *Instructione S. C. de Sacramentis*, 27 dec. 1930 (n. **390** ss.).

Haec Instructio in Seminariis, studiorum curriculo ineunte, quolibet anno alumnis perlegenda est.

Alia praescripta versantur circa inquisitionem faciendam ante collationem primae tonsurae et ordinum minorum, alia respiciunt inquisitionem peragendam ante collationem ordinum sacrorum.

1° *Inquisitio ante collationem primae tonsurae et ordinum minorum.*

Candidati ad primam tonsuram, et ordines minores, duos saltem ante menses, scriptam exhibere debent moderatori Seminarii petitionem,

(2) Cfr. Bened. XIV, *D Synodo dioec.*, lib. V, cap. 3, n. 4.

sua manu exaratam et subscriptam, qua candide significent, se *libera omnino atque spontanea voluntate* primam tonsuram et postea ordines minores postulare.

Quae petitio a moderatore, una cum attestatione de suscepto baptismo et confirmatione et cum sua personali informatione de oratoris idoneitate ad clericalem statum, Episcopo exhibenda est.

Petitione acceptata, Episcopus per *Seminarii moderatorem* aliumve ab ipso Episcopo indicatum inquisitionem instituat de candidati pietate, modestia, castitate, propensione ad munia ecclesiastica, studiorum profectu, bonis moribus.

Praeterea audiendus est *parochus* candidati eiusque familiae, aliique si utile videbitur, secundum interrogatoria Instructioni annexa.

Denique *ipsius candidati* animus singulatim penitius explorandus est ab Episcopo vel, eo impedito, a Vicario generali vel, de speciali mandato, a Seminarii moderatore, iuxta ea quae in praedicta Instructione referuntur.

2° *Inquisitio ante collationem ordinum sacrorum.*

Inquisitio ante *subdiaconatum* rationem habere debet imprimis de actis inquisitionum ante primam tonsuram et ordines minores, atque *iterum* inquirendum est de candidati moribus et studiorum profectu.

Si inde nulla habeatur ratio canonica arcendi alumnum a subdiaconatu, ipse scribere debet manu sua declarationem, iuramento ab eodem firmandam, in citata Instructione relatam, qua fatetur se *omnino sponte ac libere* ad sacrum ordinem accedere riteque perspecta habere omnia onera eidem adnexa.

Huiusmodi declaratio etiam ante diaconatum et presbyteratum exigenda est.

Ante *diaconatum* et *presbyteratum* prae oculis, imprimis, haberi debent inquisitiones iam peractae.

Si *novae* ortae sint circumstantiae, cur dubitetur, fieri debent *novae* inquisitiones; secus, istae omittantur, utpote inutiles.

Si Episcopus moraliter certus sit vel serio dubitet ex promovendi confessione aut ex aliis indiciis et probationibus receptis, eundem candidatum sacerdotali vocatione esse destitutum, S. Sedem adeat, candide pleneque referens rerum statum, seu motiva, quibus nititur certitudo aut dubium de subdiaconi vel diaconi idoneitate ad onera maiora digne et fideliter perferenda.

Huc spectant quae infra speciatim de *examine* et *investigationibus* dicentur (n. **541** ss.).

533. Testimonia requirenda. — 1. Candidati saeculares et religiosi *qui, ad ordinationem quod attinet, iure saecularium reguntur*, debent afferre ex praescripto can. 993 haec testimonia:

1° testimonium ultimae ordinationis aut, si de prima tonsura agatur, recepti baptismatis et confirmationis;

2° testimonium de peractis studiis pro singulis ordinibus ad normam can. 976, requisitis (cfr. n. **414**);

3° testimonium rectoris Seminarii aut sacerdotis, cui candidatus extra Seminarium commendatus fuerit, de bonis eiusdem candidati moribus;

4° testimoniales litteras Ordinarii loci in quo promovendus tantum temporis moratus est ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit;

5° testimoniales Superioris maioris religiosi, si cui religioni promovendus adscriptus est.

2. Haec testimonia scripto exaranda sunt, eaque asservari debent in archivo Curiae una cum aliis documentis quae ad candidatorum ordinationem referuntur. Testimonium tamen rectoris Seminarii vel sacerdotis cui candidatus extra Seminarium commendatus fuit, oretenus exhiberi potest, licet consultius scripto vel ipsum exaretur.

3. Praefata testimonia *per se* urgent sub gravi, perspecta rei gravitate; et cum agatur de re quae ad bonum publicum spectat scil. ad sanctitatem ac decus status sacerdotalis, causa iusta *privata*, etsi gravis, ab iisdem exquirendis non excusat.

4. Praescriptum can. 993 respicit non solum promovendos saeculares, sed etiam *religiosos*, eos tamen tantum « *qui, quod pertinet ad ordinationem, saecularium iure reguntur* ». Isti vero sunt omnes religiosi *non exempti*.

Religiosi *exempti*, qui iure saecularium non reguntur quoad ordines suscipiendos, afferre debent *litteras dimissorias* proprii Superioris maioris ad normam can. 964, 2°, iisque Superior testari debet non solum candidatum professionem religiosam emisisse et esse de familia domus religiosae sibi subditae, verum etiam de studiis peractis, de bonis moribus, deque aliis iure requisitis. Episcopus autem, his litteris dimissoriis acceptis, aliis testimoniis aliisve litteris non indiget (can. 995; n. **344**).

Cur aliis testimoniis aliisque litteris opus non est, ubi agitur de promovendis religiosis *exemptis?*

Nonnulli sequentem exhibent rationem, scil. « quia candidatus iam ante novitiatum afferre debuit litteras testimoniales Ordinarii... necnon litteras testimoniales rectoris Seminarii, vel Collegii, vel Superioris maioris religionis, si candidatus in Seminario, vel Collegio, vel in religione alicuius postulatu aut novitiatu moratus fuerit » (can. 544, §§ 2, 3) (3).

Haec ratio, si quid valeret, valeret quoque pro religiosis *non exemptis;* nam etiam pro ipsis afferenda sunt testimonia et litterae de quibus in can. 544, §§ 2 et 3.

Idcirco alia assignanda videtur ratio, nimirum ipsa *exemptio.* Etenim requisitio testimoniorum et litterarum ex parte Superioris religiosi aut candidati vix componi potest cum privilegio exemptionis quo iidem gaudent.

534. 5. Testimonium baptismi et confirmationis *authenticum* sit oportet, seu a parocho ex libro baptizatorum et confirmatorum desumptum.

Item testimonium ultimae ordinationis debet esse authenticum ad normam can. 1010, § 3.

Pro illo testimonio dando parochus exigere valet eam taxam, quam lex dioecesana aut legitima consuetudo solvendam statuit. Si gratis concedi solet, parochus nihil petere potest praeter expensas confectionis et transmissionis documenti ope publicorum tabellionum.

Testimonium baptismi et confirmationis semel concessum semper valet, ita ut numquam *per se* iterandum sit. Quare hoc testimonium requiritur solum pro prima tonsura; quae iam recepta manifeste probat candidatum ad ordines esse revera baptizatum et confirmatum, cum receptio tonsurae iure praesupponat testimonium baptismi et confirmationis fuisse rite exhibitum.

6. Si candidatus iam ordinatus fuerit, requiritur et sufficit testimonium *ultimae ordinationis*, non autem omnium et singulorum ordinum receptorum; nam ultimus ordo praesupponit alios ordines eosque rite susceptos.

Exhibitio testimonii ultimae ordinationis per se necessaria non est si Episcopus ordinans ultimam ordinationem ipse peregerit. Deficiente quippe memoria, satis erit librum ordinatorum consulere.

Utrum pro his litteris ordinationis aliquid exigi vel acceptari possit ab Episcopo vel a cancellario Curiae, vide n. **570** ss.

535. 7. Num alia testimonia, praeter ea de quibus in can. 973, interdum requirantur? Citatus canon loquitur de testimoniis, quae postulantur pro omnibus promovendis ad ordines, quin tamen excludat quaedam peculiaria testimonia in nonnullis casibus necessario exhibenda.

Huiusmodi testimonia sunt: 1° testimonium obitus uxoris ac fides matrimonii cum eadem celebrati ex qua constet unum tantum fuisse celebratum

(3) Piscetta-Gennaro, VI, n. 83.

matrimonium, si candidatus viduus est; 2° testimonium dispensationis super matrimonio rato et non consummato a R. Pontifice concessae, si forte talis dispensatio petita atque obtenta fuerit; 3° testimonium matrimonii nulliter declarati a competente auctoritate ecclesiastica, si forte actio nullitatis matrimonii legitime proposita fuerit et nullitas duplici sententia conformi pronunciata; 4° si candidatus religiosus fuerit, testimonium legitimi egressus e religione, expleto votorum tempore, vel saecularizationis rite obtentae, vel legitimae dimissionis, aut dispensationis a votis in religione emissis (cfr. can. 637, 640, § 1, 2°, 648, 669).

Haec testimonia semel concessa, semper valent, ideoque iteranda non sunt.

536. Litterae testimoniales. — 1. Istae litterae, minime confundendae cum litteris dimissoriis de quibus alibi dictum est (n. **341**), *eae sunt quae fidem faciunt de candidati idoneitate*, seu *de carentia impedimenti canonici quoad ordines suscipiendos*.

Ex celebri Const. « *Speculatores* » Innocentii XII, 4 nov. 1694, Episcopus in his litteris testari debet *de natalibus, aetate, moribus et vita candidati*. Sed etiam iure antiquo vigente, opus non erat ut testimoniales litterae semper et necessario de iis omnibus mentionem facerent. Aliquando solum de baptismate, confirmatione et legitimitate natalium fidem faciebant; interdum solum de vita et moribus, aliquando de uno vel altero dumtaxat.

Hodie, contra, ad tramitem can. 993, litterae testimoniales propriae dictae distinguendae sunt a variis testimoniis — baptismatis, confirmationis, aetatis —, adeo ut conceptus earundem sit aliquantulum diversus a conceptu ipsarum secundum ius antiquum. Attamen, etiam hodie, istae litterae alia quoque testimonia interdum continent, quatenus v. g. mentionem faciunt de natalibus, de baptismo et confirmatione.

Quoad vitam et mores, in hisce litteris satis est ut Ordinarius loci testetur sibi non constare candidatum aliquod canonicum impedimentum contraxisse. Si mores promovendi minus honesti sint, et Ordinarius pro sua prudentia existimet id esse Episcopo candidati proprio significandum secreto, poterit in litteris testimonialibus affirmare promovendum nulla irregularitate aut impedimento esse irretitum; deinde privatis litteris rem Episcopo indicare.

2. Palam est Episcopum, ex notitia aliunde habita seu ex informationibus per parochum aliasve probas ac prudentes personas receptis, testimonium plerumque ferre in praefatis litteris; nihilominus eius attestatio, licet ex notitiis forte mere privatis habita, *publicam* facit fidem.

Itaque fides, quae habetur per litteras testimoniales quæque

hic consideratur, est fides *publica*, non privata; quare huiusmodi litterae concedi possunt dumtaxat a persona quae munere publico fungitur, quaeque *ut talis* speciali gaudet fiducia. Sermo est de litteris testimonialibus proprie ac stricte dictis de quibus in can. 993, 4° et 5°, 995, 2373, 2°, 2374, non autem de iis quae nonnisi lato sensu ita vocantur, ut v. g. in can. 544, § 3.

537. 3. Concessio litterarum testimonialium, ut liquet ex ipso conceptu, non est actus iurisdictionis proprie loquendo, cum fidem facere de aliqua re exercitium iurisdictionis nequaquam secumferat. Quare istae litterae *per se* valent, licet Episcopus seu Ordinarius sit excommunicatus vel suspensus aut interdictus vel utcumque iurisdictione privatus dummodo in officio perseveret. Utrum vero testimoniales litterae ab istis personis datae fidem mereantur necne, Episcopus ordinaturus pro sua prudentia et conscientia iudicium feret (4).

4. Litteras testimoniales pro candidatis *saecularibus* concedere valet Episcopus, Abbas et Praelatus *nullius*, Vicarius et Praefectus apostolicus, Administrator apostolicus, seu *Ordinarius*. Num etiam Vicarius capitularis et Vicarius generalis? S. Congregatio Concilii die 23 febr. 1745, iure antiquo vigente, declaravit Vicarium generalem litteras huiusmodi dare posse solum in casibus in quibus concedere valet dimissorias, vel ex mandato speciali aut ex legitima consuetudine (5).

Quoad Vicarium capitularem communis certaque erat Doctorum sententia ante Codicem, ipsum concedere posse testimoniales litteras absque ulla restrictione, et quidem independenter a facultate concedendi litteras dimissorias necne (6). Hodie attento praescripto can. 993, 4° et 994 eoque collato cum can. 198, dubitandum non est quin Vicarius generalis et, sede vacante, Capitulum ac deinde Vicarius capitularis praefatas litteras dare queant.

Quaedam Collegia et Seminaria gaudent privilegio a S. Sede obtento concedendi per suos moderatores litteras testimoniales; quae, proinde, eandem fidem atque auctoritatem habent ac litterae a loci Ordinario immediate concessae. Hoc privilegium forte ante Codicem a Sede Apostolica concessum, ad normam can. 4 adhuc in suo robore manet.

Pro candidatis *religiosis* litterae testimoniales conceduntur a *proprio* eorundem Superiore maiore; quae item publicam faciunt fidem.

(4) Cfr. Reiffenst. lib. I, tit. 11, n. 110 ss.; Gasparri, II, n. 708.
(5) Cfr. Monacelli, part. I, tit. III, form. IV, n. 9.
(6) Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 59; Reiffenst., eod. tit., n. 112; Schmalzgr., eod. tit., n. 47; Honorante, cap. VIII, not. 15; Barbosa, *De officio et potestate Episc.*, p. II, all. VII, n. 7.

538. 5. Forma litterarum testimonialium non est determinata. Ad liceitatem ordinationis et ad poenas effugiendas de quibus in can. 2373, 2° et 2374 sufficit etiam testimonium oretenus datum. Practice tamen scripto dentur, cum litterae asservandae sint in actis.

Istae litterae de vita et moribus concedi debent *formaliter* pro ordinatione, adeo ut concessae in alium finem non sufficerent pro ordinibus suscipiendis. Proinde litterae testimoniales, quibus v. g. Episcopus clericum e dioecesi discedentem aliis commendat de vita et bonis moribus, non sufficiunt pro eiusdem ordinatione (7); nec testimoniales clerico datae pro beneficio assequendo (8) Ratio manifesta: testimonium de vita et bonis moribus alicui datum in alium finem non significat necessario ipsum idoneum quoque esse ad ordines suscipiendos, cum pro statu sacerdotali peculiaris sanctitas seu idoneitas requiratur.

539. 6. Testimoniales litterae *per se* dari possunt vel pro uno tantum, vel pro pluribus, vel pro omnibus ordinibus.

Si dentur in genere, absque ulla restrictione, intelliguntur concessae universim pro omnibus ordinibus. Litterae testimoniales, de quibus in can. 993, 4°, valent pro omnibus ordinibus.

Concessae pro prima tonsura, valent etiam pro ordinibus minoribus, non autem pro maioribus, quia alia est idoneitas requisita pro illis et alia pro istis. Concessae pro ordinibus minoribus, valent etiam pro prima tonsura nondum forte collata; concessae pro uno ordine minore, valent quoque pro aliis; item datae pro ordinibus sacris, valent pro ordinibus minoribus nondum receptis.

Disputatur, utrum concessae pro subdiaconatu, valeant etiam pro diaconatu et presbyteratu. Sententia affirmativa vera est, attento praescripto can. 973, § 3 qui eandem idoneitatem canonicam requirit pro omnibus ordinibus sacris, quin distinguat inter subdiaconatum et diaconatum ac presbyteratum. Quare principium generale prae oculis habendum, hoc est: litterae testimoniales eatenus valent pro ceteris ordinibus, quatenus idoneitas necessaria pro ordine expresso sufficit etiam pro ordine non expresso.

540. 7. Requiruntur litterae testimoniales illius Ordinarii loci, in cuius dioecesi «*promovendus tantum temporis moratus est, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit*» can. 993, 4°).

Hodie proinde, aliter ac olim et secus quam pro admissione in religionem (cfr. can. 544, § 2), litterae testimoniales Ordinarii originis non requiruntur.

(7) S. C. C., in *Pientina seu Ilcinen., Ordinationis*, 8 aug. 1733.
(8) S. C. C., in *Burgi S. Domnini seu Cremonen., Ordinationis*, 1 aug. 1750.

1° Nomine *impedimenti canonici*, proprie loquendo, heic intelligitur tantum irregularitas et impedimentum simplex de quibus in can. 984, 985 et 987 (n. **458** ss.); nihil obstat tamen quominus referatur etiam de aliis, quae forte adversentur idoneitati ad ordines suscipiendos requisitae. Immo, si quid bonis moribus opponatur, recte agit Ordinarius loci si aut in ipsis litteris testimonialibus aut saltem per litteras secretas id proprio candidati Episcopo significet.

Tot vero postulantur *per se* litterae testimoniales, quot sunt dioeceses (abbatiae vel praelaturae *nullius*, vicariatus apostolici aut praefecturae apostolicae), in quibus candidatus qualificatam commemorationem duxerit.

2° Tempus autem quo promovendus potuit canonicum impedimentum contrahere est, *regulariter*, pro militibus *trimestre*, pro aliis *semestre* post pubertatem, i. e. post decimum quartum aetatis annum completum; sed Episcopus ordinans pro sua prudentia exigere potest litteras testimoniales etiam ob brevius commorationis tempus, et ob tempus quoque quod pubertatem antecessit (can. 994, § 1).

Itaque soluta manet controversia vigens in iure antiquo, tum de tempore praefinito ad impedimentum contrahendum tum de aetate ad id requisita.

Num semper et necessario requirantur litterae testimoniales, etiam in casu quo omnimoda certitudine constaret candidatum non contraxisse nec forte potuisse contrahere impedimentum canonicum, vide infra n. 5°.

Commorationis tempus intelligitur *moraliter continuum*, ita ut ex una parte sit excludenda necessitas commorationis physice seu mathematice continuae, ex alia parte vero attendenda non sit commoratio interrupta, licet cumulative protracta ad plures menses.

3° Episcopus *ordinans* est sive proprius sive alienus qui conferat ordines ex litteris dimissoriis. Huic Episcopo amplissima tribuitur facultas exigendi litteras testimoniales tum propter commorationem infra trimestre pro militibus et infra semestre pro aliis, tum propter commorationem in dioecesi ante pubertatem. Id remittitur *prudentiae* Episcopi ordinantis, quatenus ipse *rationabiliter* procedere debet, ita ut nonnisi ex aliqua causa iusta, v. g. ob suspicionem, rumorem et publicam famam, possit exigere litteras testimoniales in praefatis casibus.

Facultas praedicta competit cuilibet Episcopo seu Ordinario *proprio*, sive ipse per se conferat ordines subdito suo, sive per alium, litteris dimissoriis ad id datis.

4° Si loci Ordinarius neque per se neque per alios promovendum satis noverit, ut testari possit eum, tempore quo in suo territorio mo-

ratus est, nullum canonicum impedimentum contraxisse, aut si promovendus per tot dioeceses vagatus sit ut impossibile vel nimis difficile evadat omnes litteras testimoniales exquirere, provideat Ordinarius saltem per iuramentum suppletorium a promovendo praestandum (can. 994, § 2).

Hoc ius et officium competit uni Ordinario *proprio*, qui candidatum subditum vel ad ordines ipse promovet vel promovendum curat.

Iuramentum suppletorium praestandum est coram Ordinario loci eiusve delegato.

Dicitur: « provideat Ordinarius *saltem* per iuramentum suppletorium ». Vox « *saltem* » aperte significat alias probationes et informationes minime excludi, imo desiderari, adeo ut nonnisi, illis deficientibus, locus sit iuramento suppletorio.

5º Si post obtentas litteras testimoniales et ante peractam ordinationem, praedicto temporis spatio, scil. *trimestre* pro militibus, *semestre* pro ceteris, in eodem territorio (dioecesi, abbatia vel praelatura *nullius*, vicariatu apostolico, praefectura apostolica) rursus commoratus sit, novae litterae testimoniales Ordinarii loci requiruntur (can. 994, § 3).

Tempus supputari debet a die quo datae sunt litterae testimoniales, ad normam can. 34, § 3, 3º. Si certo omnino constaret candidatum non contraxisse nec forte potuisse contrahere canonicum impedimentum tempore commorationis in tali territorio, quia v. g. gravi morbo laborabat aut in carcere degebat, nonnulli censent litteras testimoniales tunc, absolute loquendo, necessarias non esse. Quae sententia vere probabilis est: expedit tamen practice ut vel praefatae litterae exquirantur, vel saltem consulatur per iuramentum suppletorium.

ARTICULUS II.

De examine, publicatione, obligatione fidelium revelandi impedimenta, de aliis investigationibus faciendis.

541. Examen. — 1. Quilibet ordinandus, sive saecularis sive religiosus, debet praevium ac diligens examen subire circa ipsum ordinem suscipiendum (can. 996, § 1), praesertim de materia, forma et ministro, de natura et officiis ordinis suscipiendi, de effectibus, de conditionibus requisitis, etc. (1).

(1) Cfr. Can. Ioan. Roder, *Ordinandorum enchiridion*, Neapoli 1928; Alb. Mitterer, *Instructio pro ordinandis examen praevium circa ordinem suscipiendum subituris*, Brixinae 1929.

2. Promovendus vero *ad sacros ordines* etiam in *aliis* tractationibus de sacra theologia periculum facere debet (can. 996, § 2).

Sufficit unicum examen pro *omnibus* sacris ordinibus. Praesertim de theologia dogmatica et sacramentaria tractationes fieri solent; nihil vetat quominus etiam circa alias partes candidatus examinetur.

3. Episcopi est statuere qua methodo (v. g. utrum scripto an oretenus), coram quibus examinatoribus (synodalibus aut prosynodalibus aliisve) et in quibus tractationibus sacrae theologiae (de ordine, de Eucharistia, de sacramentis universim, etc.) periculum facere debeat promovendus (can. 996, § 3).

542. 4. Ius et officium huiusmodi examen instituendi sive per se sive per alium (v. g. per rectorem aut magistrum Seminarii vel Superiorem religiosum) spectat ad Ordinarium qui *iure proprio* ordinat vel *litteras dimissorias* concedit; idque tam pro clericis saecularibus quam pro religiosis qui, ad ordinationem quod pertinet, iure saecularium reguntur. Ordinarius *proprius* potest, iusta de causa, committere examen Episcopo ordinaturo, si hic velit tale onus suscipere (can. 997, § 1).

Proinde regula est, ut examen instituatur ab Ordinario proprio seu ab eo qui dat litteras dimissorias non autem ab Episcopo qui has litteras recipit, nisi in casu particulari iusta adsit causa ipseque Episcopus ordinaturus consentiat.

Perspecto can. 995, § 1, quo declaratur Superiori religioso inesse obligationem testandi de peractis studiis *deque aliis iure requisitis*, et attento can. 997, § 2, qui loquitur de *religioso* ad ordines promovendo *cum litteris dimissoriis quibus asseritur candidatum examinatum fuisse*, vera videtur sententia quae tenet ius et officium examen instituendi competere quoque Superiori maiori religionis clericalis exemptae habenti facultatem concedendi litteras dimissorias (2).

Ceterum, nihil prohibet quominus Episcopus ordinans ut legitima habeat pericula in religione facta, dummodo candidatus ecclesiasticis disciplinis operam dederit in scholis rite institutis, ad normam can. 589 et 1365.

5. Episcopus ordinans *alienum* subditum, sive saecularem sive religiosum, cum litteris dimissoriis, quibus asseritur candidatum examen rite subiisse, *potest* acquiescere huic attestationi, sed *non tenetur;* et si pro sua conscientia censeat illum idoneum non esse, nequit eum ordinare (can. 997, § 2).

(2) Cfr. Vermeersch, III, n. 725; Arregui, n. 703; Piscetta-Gennaro, VI, n. 85.

Episcopus *semper* potest praedictae attestationi acquiescere; eatenus autem licite ab ea recedit quatenus certa motiva obstent aut saltem dubium positivum. Ad quod removendum exigere potest etiam novum examen, antequam denegare cogatur promotionem ad ordines.

543. 6. Utrum Episcopus dispensare seu eximere valeat candidatum ab examine subeundo? Nonnulli negant quia can. 996, § 1 absolute dicit: « *Quilibet* promovendus » absque ulla limitatione vel exceptione, et nullam facit mentionem de facultate dispensandi aut eximendi, ut in aliis casibus, v. g. in can. 130, § 1, 131, § 3, 459, § 3, 3°, 590, 998, § 1. Istae rationes procul dubio validae sunt. Nihilominus videtur non esse deneganda Episcopo facultas iusta de causa dispensandi aut eximendi ab examine candidatum, si *certo* constet eundem scientia requisita circa ordinem suscipiendum revera pollere.

Ceterum, pro eiusmodi examine illud procul dubio valere potest, quod candidatus in cursu theologico subierit, si Episcopus tale examen sufficiens existimaverit idque peculiarem relationem habuerit ad ipsum quoque ordinem suscipiendum.

544. Nonnulla speciatim animadvertenda circa candidatorum examen. — 1. Concilium Trid. (3) ad formam et rationem examinis quod attinet haec statuit: « Episcopus... ordinandorum *genus*, *personam*, *aetatem*, *institutionem*, *mores*, *doctrinam*, *fidem* diligenter investiget et examinet » (4).

Hodie, palam est, alia ratione et forma examen peragendum est, cum necesse sit ut candidati studia rite peregerint ac requisita testimonia attulerint.

2. Quamvis Episcopus ordinans non teneatur attestationi Episcopi proprii candidati deferre circa examen, tamen manifestum est plerumque non expedire ut Episcopus alienus ordinans hac facultate utatur, ad consulendum honori ac reverentiae erga Episcopum proprium.

Si Episcopus alienus, qui ordines confert, suspicatur rationabiliter candidatum non esse idoneum, non obstante Episcopi proprii approbatione, nequit procedere ad ordinationem peragendam; sed debet aut ipsum denuo examinare aut rem deferre ad S. Sedem.

Si agitur de Episcopo coadiutore vel auxiliari, qui adiuvat Episcopum dioecesanum. S. Congregatio Concilii, die 2 et 22 aug. 1721, ad 1um respondit: « Ipsum non teneri iterum examinare eos, quorum ordinatio

(3) Sess. XXIII, cap. 7 *de ref.*
(4) Hoc decretum Trid. Concilii fere ad verbum transcriptum est ex can. 11 Concilii Nannetensis relato in can. 5, D. 24 in Decreto Gratiani.

ab eodem dioecesano illi committitur, si ab ipso iam examinati fuerint; sed posse et debere, iusta subsistente causa, se abstinere ab ordinatione » (5).

Idem dicas de Episcopo alieno qui vocatur in dioecesim ad Ordinarii vices supplendas.

3. Olim peculiaris dispositio vigebat pro exteris qui in Urbe promovebantur ad ordines. Ex Alexandri VII Const. « *Apostolica sollicitudo* », 7 aug. 1662, promovendi, licet iam examinati et approbati ab Ordinario proprio, debebant rursus examinari in Curia Cardinalis Vicarii. Praeterea clerici exteri, in Urbe ultra quatuor menses commorati, et in eam reversuri, non poterant extra Urbem ordinari, non obstantibus dimissoriis litteris Ordinarii proprii, nisi prius examinati et approbati fuissent a Cardinali Vicario.

Huc spectant edictum diei 24 nov. 1602 Cardinalis Urbis Vicarii iussu Clementis VIII latum, edictum eiusdem Cardinalis Vicarii diei 15 maii 1664, responsa a peculiari Congregatione an. 1668 data, edictum Cardinalis Vicarii diei 20 maii 1743 quo praecedentia edicta et responsa confirmata atque innovata fuerunt de mandato Benedicti XIV (6).

Istae dispositiones, utpote leges particulares, ad normam can. 6, 1° hodie abrogatae sunt.

545. 4. Quidam Ordines, v. g. Societas Iesu ex Gregorii XIII Const. « *Pium et utile* » diei 22 sept. 1582, confirmata a Paulo V per Const. « *Quantum* », 5 sept. 1606, gaudent privilegio ut sui alumni eximantur a periculo subeundo coram Episcopo ordinante.

Cum Trident. Synodus statuerit: « Regulares quoque nec in minori aetate, *nec sine diligenti Episcopi examine* ordinentur, *privilegiis quibuscumque quoad hoc penitus exclusis* » (7); necesse est ut praefatum privilegium fuerit concessum post Concilium Tridentinum. Hoc privilegium ad normam can. 4 adhuc viget.

Antiquitus peculiari privilegio gaudebant, inter clericos saeculares, Praelati Curiae Romanae, qui, ut refert Honorante (8), « licet ad examen tam pro minoribus quam pro sacris ordinibus... accedere teneantur, de stylo tamen non examinantur, sed ipsimet Praelati, in primo loco examinis post Emum Vicarium accumbendo, ad instar examinatorum, unum ex ordinandis examinant, qui eundem ordinem est suscepturus ». Istud privilegium iam ante Codicem in usu amplius non erat.

Cardinalis archipresbyter Basilicae Vaticanae privilegium habet examinandi et ordinandi eos qui servitio addicti sunt eiusdem Basilicae.

(5) Cfr. Giraldi, part. II, sect. 90; Lucidi, I. n. 77; Gasparri, II, n. 750.
(6) Cfr. Honorante, cap. VI, not. II; Gasparri, II, n. 750, 914 ss.
(7) Sess. XXIII, cap. 12 *de ref.*
(8) *Op. cit.* cap. III, not. V.

546. Publicatio. — 1. Nomina eorum qui promovendi sunt *ad singulos sacros ordines*, exceptis religiosis a votis *perpetuis* sive sollemnibus sive simplicibus, publice denuntiari debent in paroeciali ecclesia cuiusque candidati.

Ordinarius loci pro sua prudentia potest *tum* ab hac publicatione dispensare ex iusta causa, *tum* praecipere ut in aliis quoque ecclesiis ea peragatur, *tum* publicationi substituere publicam affixionem ad valvas ecclesiae per aliquot dies, in quibus *unus saltem dies festus* comprehendatur (can. 998, § 1).

Haec praescriptio *per se* urget sub gravi, attento fine eiusdem. Sufficit, aliter ac pro nupturientibus, *una* publicatio, quae fieri potest duplici modo: vel per publicam *denuntiationem* in ecclesia, vel, ex consensu loci Ordinarii candidati proprii, per *affixionem* ad valvas Ecclesiae.

2. Publicatio facienda est *die festo de praecepto* in ecclesia inter Missarum sollemnia aut *alia die* et hora quibus maior populi frequentia in ecclesia habeatur (can. 998, § 2).

Nihil vetat, proinde, quominus ob maiorem fidelium concursum fiat inter Vesperas aut occasione peculiaris functionis atque etiam die feriali. Finis quippe attendendus atque assequendus est.

3. Fieri debet publicatio ad *singulos* ordines sacros, nisi intra brevissimum tempus ex indulto S. Sedis omnes conferantur. Brevissimum tempus censetur hebdomada una vel altera.

4. Ratio cur nomina religiosorum a votis *perpetuis* non sint publice denuntianda in paroeciali ecclesia, manifesta est. Vi professionis *perpetuae* religiosus amisit ad normam can. 585 propriam dioecesim ac paroeciam.

5. Si candidatus intra sex menses a facta publicatione promotus non fuerit ad ordines, ea repetenda est, nisi aliud Ordinario videatur (canon 998, § 3).

547. 6. Quaeri potest: 1° utrum loci Ordinarius praecipere valeat, ut publicatio fiat etiam pro prima tonsura et ordinibus minoribus, aut in ecclesia filiali, non autem in paroeciali; 2° utrum publicatio facienda sit in omnibus paroeciis, quae candidati propriae sint ratione domicilii vel quasi-domicilii; 3° utrum facienda sit etiam in loco actualis commorationis, v. g. in paroecia ubi Seminarium exsistit; 4° utrum consuetudo aut statuta dioecesana sint attendenda hac in re.

Ad I. Ordinarius loci iusta de causa praecipere valet, ut publicatio fiat etiam pro prima tonsura et ordinibus minoribus, praesertim si agitur de candidato qui, ad normam can. 972 et 1370, extra Seminarium vixerit pio et idoneo sacerdoti commendatus.

Idem Ordinarius mandare potest, ut praeterquam in ecclesia paroeciali, etiam in aliis ecclesiis fiat publicatio; non autem *per se* valet praecipere, ut solum in ecclesiis *non paroecialibus* publicatio peragatur; quia can. 998, § 1 per verba: « Ordinarius pro sua prudentia potest... praecipere *ut in aliis quoque ecclesiis* (publicatio) *peragatur* », manifeste indicat huiusmodi publicationem in ecclesia paroeciali semper esse faciendam eique addi posse publicationem in ceteris etiam ecclesiis. Excipitur casus necessitatis, ut palam est, aut ubi ecclesia filialis forte locum teneat ecclesiae paroecialis.

Ad II. Animadvertendum imprimis, attendendam esse paroeciam illius dioecesis, cui candidatus rite incardinatus est. Si forte plures sunt paroeciae candidati propriae ratione domicilii aut quasi-domicilii, in omnibus *per se* facienda est publicatio, nisi Ordinarius pro sua prudentia aliud existimaverit seu iusta de causa dispensandum censuerit.

Ad III. In loco actualis commorationis, v. g. in paroecia ubi Seminarium exsistit, obligatio peragendi publicationem non urget: tum quia can. 998, § 1 expresse loquitur de « paroeciali cuiusque candidati ecclesia » seu de ecclesia paroeciali *propria*, quae talis in casu efficitur ratione domicilii aut quasi-domicilii, non autem vi actualis commorationis; tum quia Seminarium ad normam can. 1368 est exemptum a iurisdictione paroeciali.

Ad IV. Procul dubio consuetudo et statuta dioecesana sunt attendenda circa publicationem de qua agitur. Necesse tamen est, ut consuetudo sit rationabilis et legitime praescripta. Consuetudo ut publicatio fiat etiam in loco actualis commorationis aut in ecclesia filiali aut publicationi substituatur ad valvas ecclesiae publica affixio, rationabilis est eaque proinde sustinetur. Dum e contra, consuetudo ut semper et in omnibus casibus omittatur publicatio, independenter a peculiari dispensatione ab Ordinario iusta de causa concedenda, minus rationabilis videtur ideoque improbanda.

Nomine *statutorum dioecesanorum* venit non solum lex proprie dicta, sive in synodo sive extra synodum lata, verum etiam decretum Episcopi eiusve praeceptum generale aut particulare.

Ordinarius potest *semel pro semper* statuere ut publicatio fiat quoque in aliis ecclesiis, praeterquam in paroeciali, aut publicationi substituere publicam ad valvas ecclesiae affixionem; dum non posset universim dispensare seu eximere a publicatione facienda.

548. Ad normam can. 462, 4°, publicatio nominum eorum qui promovendi sunt ad sacros ordines inter iura paroecialia adnumeratur; idcirco a parocho

sive per se sive per alium facienda est. Si tamen de mandato Ordinarii publicatio fiat in aliis quoque ecclesiis, *per se* ea peragenda est a rectore cuiusque ecclesiae, nisi aliud statuerit Ordinarius.

549. Obligatio fidelium revelandi impedimenta.— 1. Fideles tenentur impedimenta ad sacros ordines, si qua norint, Ordinario vel parocho ante ordinationem revelare (can. 999).

Nomine **impedimentorum** veniunt non solum impedimenta proprie dicta de quibus supra (n. **518**), verum etiam irregularitates et alia quaecumque obstacula iuris sive divini sive ecclesiastici, praesertim circa fidem, pietatem, bonos mores, etc.

2. Obligatio revelandi huiusmodi impedimenta gravis est, saltem quod spectat ad ea impedimenta, ex quibus grave damnum fidelibus sit obventurum, et quae vel personaliter vel ex indubio testimonio quis noverit, nisi certo sciat ab alio iam fuisse revelata.

3. Dantur tamen causae excusantes. Praecipuae sunt: 1° damnum grave communitati impendens, ut contingeret ex revelatione irregularitatis quam ex secreto officii noveris; 2° damnum grave tibi tuisve imminens. Ex hoc capite excusatur a revelatione facienda is cui denuntiandus est sanguine coniunctissimus; item qui prudenter timet ne ex revelatione nocumentum grave sibi obveniat.

Generatim causae excusantes eaedem sunt ac quae excusant a revelandis impedimentis matrimonialibus (9). At, perspecto fine seu status clericalis honore et bono spirituali fidelium, strictius per se urget obligatio revelandi impedimenta ad sacros ordines, ideoque causa gravior requiritur ut quis excusetur a revelatione facienda.

550. Investigationes faciendae. — 1. Can. 1000 statuit: « § 1. Parocho qui publicationem peragit, et etiam alii, si id expedire videatur, Ordinarius committat ut de ordinandorum moribus et vita a fide dignis diligenter exquirat, et litterae testimoniales, ipsam investigationem et publicationem referentes, ad Curiam transmittat.

« § 2. Idem Ordinarius alias percontationes etiam privatas, si id necessarium aut opportunum iudicaverit, facere ne omittat ».

Obligatio ex parte Ordinarii committendi investigationes faciendas parocho aliive aut peragendi percontationes, nec semper nec eadem ratione urget. Si v. g. candidatus post adeptam pubertatem semper vixit in Seminario, numquam in paroecia, vix necessitas exsistit investigationes faciendi nec proinde ulla per se obligatio. Si forte adsit

(9) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 171 ss.

aliqua fundata suspicio aut dubium positivum, huiusmodi investigationes et percontationes urgent sub gravi.

551. Relatio danda a parocho. — 1. Parochus de facta publicatione et investigatione earunque exitu quamprimum referre debet ad Ordinarium seu ad Curiam episcopalem (cfr. can. 1000, § 1).

2. Etsi contra candidatum nihil denuntiatum aut repertum fuerit, relatio tamen semper facienda est: id postulat ipse finis legis consequendus. At procul dubio gravior est obligatio referendi, si quid emerserit contra mores vitaeque integritatem candidati.

Articulus III.

De exercitiis spiritualibus, de professione fidei et iuramento.

552. Exercitia spiritualia. — 1. Ante ordinationem omnes candidati peragere debent exercitia spiritualia; et quidem promovendi ad primam tonsuram et ordines minores, *saltem* per tres integros dies; promovendi ad ordines maiores, *saltem* per sex integros dies.

Si quis *intra semestre* ad plures ordines maiores promovendus sit, Ordinarius potest exercitiorum tempus pro ordinatione ad diaconatum reducere, non tamen infra tres integros dies (can. 1001, § 1).

Haec opportune animadvertenda:

1° Verba « per tres *saltem* integros dies... *saltem* per sex integros dies » (can. cit.) significant evidenter tres aut sex dies esse tempus *minimum*.

2° Dies *integer* is dicitur qui constat 24 horis ad normam can. 32, § 1. Considerantur praesertim horae diurnae, de mane usque ad sero, quo tempore religionis ac pietatis operibus revera vacatur. Censemus diem integrum *moraliter* esse accipiendum, ita ut defectus unius aliusve horae non videatur impedire quominus dies pro integro accipiendus sit.

3° Reductio *ad tres dies* pro iis qui, intra *semestre*, promovendi sunt ad plures ordines maiores, respicit dumtaxat *diaconatum*, non autem subdiaconatum vel presbyteratum. Tempus scil. *semestre* sumendum est, ut supra, *moraliter*, adeo ut etiam post paucos dies a semestri expleto locus sit reductioni.

4° Ordinarius, qui potest reducere tempus, intelligitur Ordinarius *proprius* candidati, nempe vel Ordinarius loci vel Superior maior religionis clericalis exemptae.

5° Si ordines sacri omnes conferantur *intra brevissimum tempus* ex indulto S. Sedis aut ex causa gravi, v. g. intra octo aut decem dies, satis est ut ordinandi vacent exercitiis spiritualibus per sex integros dies ante receptionem subdiaconatus seu ante ordinem qui primus erit conferendus; ceteris ordinibus, si fieri potest iudicio Ordinarii, uno saltem die spiritualis recessus praemisso. Ita declaravit S. Congregatio de Sacramentis die 2 maii 1928 (1).

Eadem regula valet si duo tantum ordines maiores, v. g. subdiaconatus et diaconatus vel diaconatus et presbyteratus, paucorum dierum interstitiis interpositis, conferantur.

Idem dicas de ordinibus minoribus, si conferantur post paucos dies a prima tonsura recepta; de uno ordine minore, si conferatur intra brevissimum tempus post alium receptum. Proinde etiam in his casibus, iudicio Ordinarii vel Superioris si agitur de sodali religioso, ubi fieri possit, saltem unus dies spiritualis recessus praemitti debet. Excusat quaelibet causa iusta.

Si forte subdiaconatus conferatur post paucos dies ab ordinibus minoribus, censemus tres dies, qui praemissi fuerint collationi ordinum minorum, supputari posse ad constituendum tempus requisitum pro subdiaconatu, ita ut addi possint dumtaxat tres alii integri dies.

553. 2. Ordinarius potestne dispensare ab exercitiis spiritualibus aut tempus reducere infra sex aut tres dies integros, pro diversitate casuum?

Si adsit causa gravis et urgens, nec suppetat tempus recurrendi ad S. Sedem, Ordinarius procul dubio dispensare aut reducere valet tempus a iure statutum, ad normam can. 81.

3. Si, expletis exercitiis, sacra ordinatio qualibet de causa *ultra semestre* differatur, exercitia iterari debent; si dilatio est minor remittitur prudenti Ordinarii iudicio, utrum iteranda sint necne (can. 1001, § 2).

In hoc altero casu non agitur de vera dispensatione.

554. 4. Spiritualia exercitia *religiosi* peragere debent in propria domo aut in alia de prudenti Superioris arbitrio; *saeculares* vero in Seminario, aut in alia pia vel religiosa domo ab Episcopo designata (can. 1001, § 3).

5. De peractis exercitiis Episcopus certior fieri debet testimonio Superioris domus, in qua peracta fuerunt; vel, si de religiosis agatur, attestatione proprii Superioris maioris (can. 1001, § 4).

(1) *A. A. S.*, XX, p. 259.

Practice Episcopus acquiescere potest etiam attestationi Superioris localis.

555. Notae historicae de spiritualibus exercitiis. — 1. Sancti viri semper soliti fuerunt se praeparare ad ordines suscipiendos, praesertim ad sacerdotium, peculiaribus pietatis operibus praemissis (2). Id reverentia, dignitas et sanctitas suadent et postulant omnino.

2. Saec. XVI S. Ignatius factus est auctor exercitiorum spiritualium, nova quadam forma ac methodo in eisdem peragendis proposita. S. Carolus, Archiepiscopus Mediolanensis, cum suis Episcopis suffraganeis, in quarto Concilio provinciali Mediolanensi (an. 1576) statuit, ut clerici subdiaconatum suscepturi, per mensem aut longius breviusque tempus exercitia spiritualia peragerent, religioso quodam viro duce ac moderatore sibi adhibito.

Idem praescriptum latum fuit quoque pro diaconis, cum promovendi essent ad presbyteratum.

3. Pia exercitia ante susceptionem ordinum magnopere et laudabiliter promovit S. Vincentius a Paulo.

Romani Pontifices huiusmodi praxim valde commendarunt et universaliter propagandam curarunt. Alexander VII Const. « *Apostolica sollicitudo* », 7 aug. 1662, clericis *saecularibus* promovendis ad aliquem ex *sacris* ordinibus in *Urbe* vel e *sex Dioecesibus suburbicariis* exercitia spiritualia per *decem dies* in domo urbana sacerdotum missionis peragenda iussit.

Idem Pontifex in cit. Const. « *Apostolica sollicitudo* » statuit quoque poenam contra ordinantes vel ordinatos non praemissis rite exercitiis spiritualibus. Quae poena, cum aliqua limitatione inducta a Pii IX Const. « *Apostolicae Sedis* » quoad locum (3), viguit usque ad Codicem.

Innocentius XI per decretum S. C. Ep. et Reg. diei 9 oct. 1682, pro universa Italia et insulis adiacentibus praescripsit, ut ab omnibus promovendis tum ad maiores tum etiam ad minores ordines praemitterentur ordinationi spiritualia exercitia per decem dies.

Clemens XI per Litteras Encycl. S. Concilii die 1 febr. 1710 ad Ordinarios Italiae et insul. adiac. transmissas, Constitutionem praedictam Innocentii XI ita confirmavit cum restrictione, ut exercitia spiritualia a singulis clericis promovendis ad *sacros* ordines tantum, non autem ad ordines quoque *minores*, ut antea, per decem dies essent peragenda.

4. Praxis exercitiorum spiritualium etiam extra Italiam et insulas adiacentes fuit introducta, vel in Conciliis provincialibus vel ex lege dioecesana vel consuetudine, ita ut iam ante Codicem mos universalis esset, ut candidati promovendi, praesertim ad sacros ordines, per decem vel octo aut saltem quinque dies exercitiis spiritualibus vacarent (4).

5. Praefatae leges non respiciebant religiosos. Etiam pro ipsis tamen

(2) Cfr. Bened. XIV, *Instit. eccl.*, 104; *De Synodo dioec.* lib. XI, cap. 2, n. 16.
(3) Cfr. Bucceroni, *op. cit.* n. 102; Many, n. 155.
(4) Cfr. *Collect. Lac.* I, col. 191, 306, 425, 744; II, col. 41, 340; V, col. 656, 838; VI, col. 24, 167, 317, 6119.

usus exercitiorum spiritualium iure meritoque receptus fuit, ita ut recte dici possit huiusmodi usum fuisse universaliter receptum tam pro clericis saecularibus quam pro candidatis religiosis (5).

556. Professio fidei et iuramentum antimodernisticum. — 1. Omnes promovendi ad ordinem subdiaconatus tenentur emittere fidei professionem coram Ordinario proprio eiusve delegato (can. 1406, § 1, 7°).

Haec obligatio non urget pro suscipiendis ordinibus minoribus aut prima tonsura. Item qui emisit fidei professionem ante subdiaconatum, non tenetur eandem iterum emittere ante diaconatum vel presbyteratum, nisi Ordinarius aliter iudicaverit (6).

2. Ordinandi una cum professione fidei emittere debent etiam iuramentum *antimodernisticum*, quod vocant, iuxta formam a Sede Apostolica probatam (7).

3. Huc spectant quae de fidei professione alibi dicta sunt (n. **245**).

CAPUT IX.

DE RITIBUS, TEMPORE, LOCO ETC. ORDINATIONIS (1)

ARTICULUS I.

De ritibus et caeremoniis sacrae ordinationis.

557. Ritus et caeremoniae. — 1. Adamussim servanda sunt omnia quae in *Pontificali Romano* aliisve liturgicis libris statuuntur; nec ulla ratione licet caeremonias praescriptas aut omittere aut invertere (canon 1002). Omissio aut inversio notabilis *per se* grave peccatum est.

Ideo, praeter *Pontificale Romanum*, memorantur quoque alii libri, non solum quia Orientales suis peculiaribus libris liturgicis utuntur,

(5) Cfr. Bened. XIV, *Instit. eccl.* 104, n. 13; Ferraris, *Biblioth.*, v. *Exercit. spirit.*; Many, n. 154.

(6) Cfr. S. C. Consist., 24 mart. 1911; *A. A. S.*, III, 182.

(7) Motu propr. Pii X «*Sacrorum Antistitum*», 1 sept. 1910; S. Off. 22 mart. 1918; *A. A. S.*, II, 669; X, 1336.

---

(1) Gasparri, *De sacra ordinatione*, II, n. 983 ss.; Many, *De sacra ordinatione*, n. 91 ss., 192 ss.; Hallier, *De sacris electionibus et ordinationibus*, part. III, sect. 6 et 7; Thomassinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, part. I, lib. 2, cap. 35 et 36; Zech, *Hierarchia eccl.*, tit. 7, § 81 ss.; De Puniet, in *Dictionn. d'archéol. chrét.*, III, col. 2879 s.; Wernz, *Ius Decretalium*, II, n. 47 ss.; Duchesne, *Origines du culte chrétien*, cap. 7, § 1 ss., cap. 8, § 2.

sed etiam quia in ipsa Ecclesia latina ex concessione S. Sedis adhibentur alicubi peculiares libri legitime approbati.

2. Missa ordinationis vel consecrationis episcopalis semper celebrari debet ab *ipso* ordinationis vel consecrationis *ministro* (can. 1003). Non tamen ad valorem ordinationis.

Agitur de vera obligatione eaque gravi.

Quare licitum non est ex gr. ut Vicarius generalis vel prima dignitas Capituli Missam celebret et Episcopus ea durante faciat ordinationes. S. Sedes numquam dispensare solet ab hac lege, licet profecto possit.

3. Si quis, *ritu orientali* ad aliquos ordines iam promotus, facultatem a S. Sede obtinuerit superiores ordines suscipiendi *ritu latino*, debet prius ritu latino recipere ordines, quos ritu orientali non recepit (can. 1004).

V. g. si quis ritu graeco ordinatus fuerit, et postea ex indulto apostolico sit promovendus ritu latino ad diaconatum vel presbyteratum, debet prius recipere ostiariatum, exorcistatum et acolythatum. Ratio est, quia apud Graecos unus formaliter distinctus ordo minor confertur nempe lectoratus.

4. Prioribus Ecclesiae saeculis ordines etiam maiores conferri solebant extra sacrificii eucharistici celebrationem: interdum ante, interdum post divina mysteria persoluta; aliquando independenter ab iisdem.

Pius X concessit cuidam Episcopo, in casu particulari, facultatem conferendi subdiaconatum extra Missarum sollemnia.

558. Omnes promoti ad ordines maiores debent sacram communionem recipere in ipsa ordinationis Missa (can. 1005).

Hoc praecepto tenentur dumtaxat ordinati *in sacris*, non autem promoti ad primam tonsuram vel ad ordines minores. Decet tamen quam maxime ut ii quoque sacram communionem recipiant, quoties ordinatio fiat intra Missam. Ita sane fert usus universalis, menti Ecclesiae apprime conformis; et plura sunt decreta S. R. C. quae huiusmodi praxim respiciunt (2). Nulla tamen datur obligatio; eo vel magis quod prima tonsura et ordines minores conferri possunt extra Missam.

Maximum datur discrimen inter subdiaconos vel diaconos et presbyteros.

Neo-presbyteri tenentur sub gravi Eucharistiam sumere, quia sacra communio requiritur ad integritatem sacrificii Missae; subdiaconi et diaconi, verius, sub levi (3).

(2) S. R. C. 12 nov. 1831, ad XVI; 7 maii 1853, ad III; 14 mart. 1861, ad II; 26 sept. 1868; 31 aug. 1872, ad II; 17 ian. 1890, ad I et II.

(3) Cfr. Cappello, *De Sacramentis*, I, nn. 480 et 559.

559. Ieiunium ante ordinationes generales. — 1. Omnes fideles, lege ieiunii obstricti, tenentur ieiunium servare Quatuor Temporum feria quarta, sexta, et sabbato (can. 1252, § 2), quo ordinationes generales habentur. Disciplina ieiunii quatuor temporum pro tota Ecclesia non videtur anterior saeculo V; et Romae recepta, deinde paulatim ad totam Ecclesiam extensa fuit.

2. S. Leo M. (4) commemorat tantum ieiunium in feria quarta, et sexta, et vigiliam in sabbato: « *Quarta igitur et sexta feria ieiunemus;* sabbato autem apud beatum Petrum Apostolum pariter vigilemus ». At ipsa vigilia sabbati in ieiunio celebrabatur, quod erat magis sensibile prae ieiunio aliorum dierum, cum a vespere feriae sextae cibo abstinuissent (5). Vigiliam sequebatur Missa circa auroram diei dominici, in qua Missa ordinationes fiebant; deinde tractu temporis Missa cum ordinationibus retrotracta est ad vesperam sabbati, et tandem ad mane eiusdem sabbati.

3. Hoc ieiunio ordinans et omnes fideles divinam benedictionem super futuris ordinationibus implorant, et ordinandi sese melius disponunt ad gratiam abundantius recipiendam. Ad rem S. Ioannes Chrysostomus (6): « Ieiunium enim ex Apostolorum usu et traditione solet praemitti ordinationi, tum ut fideles Dei gratiam ad idoneos ministros Ecclesiae ordinandos ieiunio implorent, tum ut ordinandi ieiunio se disponant ad recipiendam gratiam ordinationis ». Ita etiam (*cit. Act., XIII*) Sauli et Barnabae divina electio innotuit, *ministrantibus Domino, et ieiunantibus fidelibus.*

4. Praeterea ipso ordinationis mane ordinans et ordinati ratione Missae aut sacrae communionis debent ieiunium naturale a media nocte observare. In *can.* 4, *dist.* 75, in Decreto, S. Leo M., rescribens ad Dioscorum Alexandrinum, vult « nonnisi a ieiunis et a ieiunantibus sacram benedictionem conferri », idest ordinationem sacerdotalem et leviticam.

560. 1. Si in sabbato Quatuor Temporum ordinatio interrumpi debuisset, poterat die sequenti dominico expleri, *continuato ieiunio.* Haec clausula de ieiunio continuando, quando Missa ordinationis celebrabatur vespere sabbati, importabat tum ordinantem tum ordinatos qui Missam celebrabant, aut sacram communionem sumebant, continuare naturale ieiunium usque ad Missam ordinationis mane diei dominici iuxta antiquiorem disciplinam.

(4) Serm. 2, *De ieiunio decimi mensis et collectis.*
(5) Propter hanc rationem auctor *Libri Pontificalis* (I, p. 141; cfr. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, cap. 8, § 2) memorat tantum ieiunium sabbati.
(6) Cfr. Cornel. a Lapide, in cap. XIII *Act.*, v. *Ieiunantibus.*

2. Nonnulli ex illa clausula censebant continuandum ab eisdem esse ieiunium naturale. Alii verius tenebant sufficere in casu continuare ieiunium ecclesiasticum, permissa tantum sumptione ablutionis, et aliqua refocillatione per diem, ut puta serotina collatione (7).

3. Quidquid fuerit in iure antiquo, hodie tenendum est, ordinantem et ordinatos, nisi a lege ieiunii eximantur, debere die sabbati continuare consuetum ieiunium ecclesiasticum, et a media nocte usque ad ordinationem die dominico ieiunium tantum naturale ratione Missae celebrandae aut SS.mae Eucharistiae sumendae.

561. 1. Quando ordinatio fit extra tempora, ex iure communi non est verum praeceptum ieiunandi diebus praecedentibus, licet possit esse ex iure particulari; ipso vero die ordinationis servandum esse ieiunium naturale ratione Missae aut sacrae communionis, per se patet.

2. Etiam de Episcopali consecratione *Pontificale Romanum* in rubrica ab initio tradit: « Tam consecrator quam electus *conveniens est* ut praecedenti die ieiunent ». Vera obligatio non adest.

In *can.* 1. *Dist.* 75, qui adscribitur Anacleto Papae, sermo est de ieiunio episcoporum comprovincialium eligentium novum episcopum. Licet hic canon sit apocryphus, refert tamen veterem hac in re disciplinam.

562. Servanda in Missa ordinationis. — Hic quaedam servanda in Missa ordinationis notamus, quae in *Pontificali Romano* non referuntur.

1. *Feriis a iure determinatis* pro ordinationibus, scil. sabbatis Quatuor Temporum et sabbato ante dominicam Passionis (can. 1006, § 2; n. **564**), Missa ab Episcopo semper celebranda est *de feria*, cum oratione pro ordinandis sub unica conclusione et reliquis commemorationibus a rubricis diei occurrentis praescriptis.

Extra Tempora, Missa de festo celebranda est (8).

2. In ordinatione *generali* Missa sollemnis celebranda est (9).

In Missa ordinationis, sabbato Quatuor Temporum Pentecostes, vel diebus dominicis, ex indulto apostolico, pronuntianda sunt ante singulas orationes super ordinatos verba *Flectamus genua*, iuxta *Pontificale Rom.* (10).

In ordinationis Missa, quae sabbatis Quatuor Temporum debet esse

(7) Cfr. Reiffenst., lib. I, tit. 11, n. 38 ss.; Gasparri, II, n. 770.
(8) S. R. C. 21 mart. 1744, ad 2; 2 iunii 1883, ad 9; *Decreta auth.* nn. 2375, 3576.
(9) S. R. C. 6 sept. 1698, ad 2; *Decreta auth.* n. 2012.
(10) S. R. C. *Atrebaten.* 7 iul. 1905; *Decreta auth.* n. 4164.

de feria, non est facienda commemoratio simplicis vel simplificati occurrentis, excepto sabbato Pentecostes, et quando officium fuerit de feria (11).

3. In Missa, post Communionem, Episcopus primum communicat presbyteros ordinatos; deinde, dicto *Confiteor* a diaconis et subdiaconis ordinatis, dicit *Misereatur* et *Indulgentiam*, *Ecce Agnus Dei* et *Domine non sum dignus*, more solito (12).

In Missa ordinationis sacerdotum, diaconi et subdiaconi, si ordinati fuerint, dicere debent *Confiteor*, et quidem post Communionem presbyterorum (13).

4. Si Missa non cantatur, diaconi et subdiaconi Epistolam et Evangelium non cantant, sed clara voce *legunt*, dum Episcopus ea legit. Tum subdiaconus, postquam Epistolam legit non osculatur manum Episcopi; diaconus, dicto *Munda cor meum*, non petit benedictionem, et Episcopus non osculatur librum, e quo diaconus Evangelium legit (14).

5. Presbyteri ordinati debent una cum Episcopo Missam genuflexi *legere*, incipiendo ab oblatione *Suscipe, sancte Pater*. Ea quae in Missa cantata ab Episcopo cantantur, ipsi eodem tempore *legunt* (15).

Neo-presbyteri ordinati una cum Episcopo concelebrant ad repraesentandam ultimam Coenam, in qua Christus D. hoc sacramentum instituit et potestatem consecrandi Apostolis dedit; ideo, sicut Apostoli Christo coenanti concoenaverunt, ita novi ordinati Episcopo celebranti concelebrant (16). Etiam Episcopus consecratus concelebrat una cum Episcopo seu Episcopis de quibus suo loco (n. **315**bis).

563. Num Episcopus possit omittere interdum quosdam ritus et caeremonias in ordinibus conferendis. — Ex dictis responsio negativa certa est in casibus ordinariis. Sed, urgente gravissima necessitate v. g. tempore pestis, persecutionis etc., dubitandum non est, quin liceat quosdam ritus et caeremonias omittere, dummodo *certo* constet eos ad valorem ordinationis non pertinere.

(11) S. R. C., *Dubia*, 23 nov. 1906, ad VII; *Decreta auth.*, n. 4194.
(12) S. R. C. 17 ian. 1890; *Decreta auth.*, n. 3721.
(13) S. R. C. 12 nov. 1831; *Decreta auth.*, n. 2682.
(14) S. R. C. 12 nov. 1831, ad 9; 25 sept. 1852, ad 5; *Decreta auth.*, nn. 2682, 3906.
(15) S. R. C. 20 sept. 1749; 12 nov. 1831, ad 11; *Decreta auth.*, nn. 2404, 2682.
(16) Cfr. S. Thom., 3, q. 82, art. 2.

Articulus II.

De tempore et loco sacrae ordinationis.

564. Tempus. — 1. Consecratio episcopalis conferenda est intra Missarum sollemnia die dominico aut natalitio Apostolorum (can. 1006, § 1).

Episcopi sunt successores Apostolorum; ideo attenditur quoque dies natalitius eorundem. Dicitur *natalitius* liturgice et canonice, non autem naturaliter, cum reapse sit dies obitus, quo nempe e saeculo ad gaudia vitae aeternae convolarunt.

Natalitiis Apostolorum non accensetur festum *Cathedrae* S. Petri, Romanae vel Antiochenae, nec festum S. Petri *in vinculis*, nec festum S. Ioannis *ante Portam Latinam*, nec festum *Conversionis* S. Pauli, nec festum SS. Lucae et Marci qui evangelistae, non apostoli, fuerunt. Dum e contra accensetur festum S. Barnabae, quem Spiritus Sanctus ipse segregavit et misit cum S. Paulo (*Act.*, XIII, 2), et quem Ecclesia universalis nomine et cultu Apostolorum honorat (1).

Interdum, sed raro, S. Sedes permittit ut consecratio fiat die festo de praecepto, licet non dominico aut natalitio Apostolorum.

2. Ordines maiores conferri debent intra Missarum sollemnia sabbatis Quatuor Temporum, sabbato ante Dominicam Passionis et Sabbato Sancto. Sed gravi de causa Episcopus potest hos ordines conferre etiam quolibet die *dominico* aut *festo de praecepto* (can. 1006, §§ 2 et 3).

Gravis causa moraliter aestimanda est, eaque attendenda tum ex parte Episcopi ordinantis, tum ex parte ipsius ordinandi, tum ex aliis peculiaribus adiunctis. Talis erit v. g. discessu Episcopi e dioecesi proxime futurus per notabile tempus, infirma eius aut candidati valetudo, necessitas servitii ecclesiastici, etc.

Festum de praecepto sine addito intelligitur tantum festum de praecepto nunc vigens.

Utrum comprehendantur quoque, sicut olim, festa *suppressa*, controvertitur. Quidam affirmant (2). Horum sententia probabilis non videtur, attentis perspicuis verbis can. 1006, § 3 coll. cum can. 339, § 1. Si causa est vere gravis et urgens, Episcopus potest profecto etiam in festis de praecepto *suppressis* ordines sacros conferre.

(1) Cfr. S. R. C. 30 iulii 1901.
(2) Cfr. Génicot-Salsmans, II, n. 433; Vermeersch, III, n. 730.

Intelliguntur quoque festa *particularia*, v. g. Patronorum, quae olim erant de praecepto, nunc autem suppressa exsistunt ad normam can. 1247, § 2. Quare festa de praecepto hic intelligenda videntur omnia festa licet abrogata, quae recensentur in catalogo Urbani VIII (3).

Nonnulli Ordines et Congregationes religiosae gaudent privilegio ut suis membris ordines *extra tempora* conferantur. Huiusmodi privilegium ita est intelligendum, ut ordines maiores conferri possint quolibet die dominico aut festo de praecepto etiam *suppresso*.

Pluries S. Sedes declaravit privilegium recipiendi aut conferendi ordines *extra tempora* ita intelligendum esse, ut non liceat eos conferre nisi diebus dominicis aut festis de praecepto, et quidem *non continuis*, sed interpolatis, quamvis super interstitiis forte dispensatum fuerit.

Quidam Ordines et nonnulla Instituta et Collegia pollent privilegio, ut sodales vel alumni sui sacros ordines recipere valeant quibuslibet diebus, etiam *ferialibus*. Attamen mens Sedis Apostolicae etiam in hoc casu est, ut non liceat sacros ordines conferre diebus *continuis*, v. g. diaconatum die dominico et presbyteratum feria II insequenti.

Regulares habere solent privilegium recipiendi ordines etiam diebus festis *continuis* seu nullo interposito die.

Omnia haec privilegia ad normam can. 4 adhuc vigent.

565. 3. Ordines minores conferri possunt singulis diebus dominicis et festis duplicibus, *mane* tantum. Prima tonsura conferri potest quolibet die et hora (can. 1006, § 4).

Ordines minores et prima tonsura conferri possunt tum *intra* tum *extra* Missarum sollemnia, aliter ac ordines sacri.

Festa duplicia ea sunt, quae liturgice celebrantur sub ritu duplici primae aut secundae classis, aut sub ritu duplici maiori vel minori, ita ut excludendum sit dumtaxat festum simplex aut semiduplex.

Nec obstant quaedam contrariae declarationes olim datae. Id exigere videtur ipsemet textus Codicis, qui expresse ac perspicue « *festa duplicia* » a « *festis de praecepto* » distinguit (can. 1006, §§ 3 et 4).

Praescriptum ut ordines conferantur « *mane tantum* » urget sub levi, ut videtur: igitur quaelibet causa etiam levis excusat. Dum e contra opinamur urgere sub gravi, nisi excuset causa iusta et gravis, praeceptum de conferendis ordinibus minoribus diebus dominicis aut festis duplicibus.

4. Consuetudo contra praefinita tempora ordinationum *reprobatur;* quae tempora pro ordinibus conferendis sancte et religiose observanda

(3) Cfr. Cappello, *De sacramentis*, I, n. 644.

sunt, etiam ab Episcopo latini ritus qui ex indulto apostolico clericum ritus orientalis ordinet, aut contra (can. 1006, § 5) - (4).

Proinde huiusmodi consuetudo alicubi forte exsistens servari nequit utpote irrationabilis ad normam can. 27, § 2, nec legitime introduci potest.

Reprobatio respicit dies, saltem probabiliter, non autem horas.

Quoties ordinatio iteranda sit vel aliquis ritus supplendus, sive absolute sive conditionate, id fieri potest etiam extra tempora et secreto (can. 1007).

Verba « *extra tempora* » hic aliter ac supra accipienda sunt: significant enim ordines conferri posse quolibet die etiam feriali.

566. Notae historicae. — 1. Ordinatio diaconorum et sacerdotum inde a primis Ecclesiae saeculis fieri consuevit die dominica. *S. Leo M.* in epistola scripta circa an. 445 morem conferendi sacerdotium et diaconatum post diem sabbati tempore nocturno aut mane *die dominica* et continuato sabbati ieiunio repetit ex instituto apostolico, accedente consuetudine et Patrum traditione (5).

2. *Gelasius* Papa an. 494 diserte statuit ordinationes presbyterorum et diaconorum *certis* tantum *temporibus* ac *diebus* esse faciendas, scil. circa vesperam sabbato ieiuniorum Quatuor Temporum et sabbato ante dominicam Passionis (6).

3. Serius, nempe saec. VIII et IX, praxis paulatim introduci coepit, ut Missae et ordinationum celebratio ex tempore matutino diei dominici in horas vespertinas illorum sabbatorum ieiunii transferretur.

Dein, cum inde ex saec. XIII Missa mane celebrari consuevisset sabbatis praedictis, etiam ordinationes tempore matutino fieri coeperunt.

567. 4. His diebus ordinationum postea accessit Sabbatum Sanctum (7). Igitur secundum disciplinam statutam in iure Decretalium et confirmatam a Concilio Trid., sex temporibus sive diebus sacri ordines conferri debebant (8). Quae disciplina integra transiit in Codicem, cum peculiari tamen facultate concessa Episcopis, si urgeat gravis causa.

Alexander III in epist. ad Legatum S. Sedis, Card. S. Stephani in Monte Celio, an. 1202, de more R. Pontificis conferendi ordines ipso die suae consecrationis, haec habet: « Solus R. Pontifex..., ante hymnum angelicum consecratur, et postmodum ipse Missarum sollemnia incipit et perficit consecratus, in die consecrationis suae (valet) ordines celebrare » (9).

(4) Apud Orientales ordines de iure conferri possunt quocumque die (cfr. n. 748).
(5) Cfr. c. 4 et 5, D. 75.
(6) Cfr. c. 4, D. 75.
(7) Cfr. c. 8 Conc. Rothomag. (an. 1072); Alex. III (an. 1159-1181) in c. 3, X, *de temporibus ordinationum* etc., I, 11.
(8) Cfr. c. 1, 2, 3, 8, 16, X, *de temporibus ordinationum* etc., I, 11; Conc. Trid. Sess. XXIII, cap. 8, *de ref.*
(9) Cfr. c. 28, X, *de electione* etc., I, 6.

568. Locus. — 1. Episcopus, nisi sit Cardinalis, nequit extra proprium territorium sine Ordinarii loci licentia ordines conferre, in quorum collatione pontificalia exercentur (can. 1008).

Dicitur: « *nisi sit Cardinalis* », quia Cardinales ex can. 239, § 1, 15º valent pontificalia cum throno et baldachino peragere in omnibus ecclesiis extra Urbem, praemonito Ordinario, si ea in ecclesia cathedrali exerceant.

Prima tonsura et ordines minores tantum conferri possunt absque pontificalibus. Proinde Episcopus potest eosdem conferre suis subditis etiam extra propriam dioecesim sine licentia Ordinarii loci, dummodo in illis conferendis ne exerceat pontificalia.

2. Ordinationes *generales* « *publice celebrentur* » in ecclesia cathedrali, vocatis et praesentibus canonicis. Possunt tamen celebrari etiam alibi; quo in casu eligatur, quantum fieri potest, ecclesia dignior loci (canon 1009, § 1), et intersit clerus et populus.

Dicuntur *generales* ordinationes, in quibus complures sunt ordinandi et omnes aut fere omnes conferuntur ordines. Vox « *celebrentur* » late accipienda est, ita ut strictam obligationem non significet, sed tantum quod convenienter aut convenientius generales ordinationes fiant in ecclesia cathedrali. Id textus ipse canonis aperte suadet.

3. Ordinationes *particulares* possunt ex iusta causa fieri etiam in aliis ecclesiis, necnon in oratorio domus episcopalis aut Seminarii aut religiosae domus. Sufficit quaecumque causa iusta, licet levis, quae practice vix aberit.

Prima tonsura et minores ordines conferri possunt etiam in privatis oratoriis (can. 1009, §§ 2 et 3). Ad id nulla peculiaris causa requiritur.

569. Notae historicae. — 1. Iam a primis saeculis severe vetitum fuit Episcopis, ne ordinationes aliosve actus pontificales extra proprium territorium peragerent (10). Id autem prohibitum erat sub peculiaribus poenis, nimirum sub poena suspensionis et aliquando etiam sub gravissima sanctione depositionis.

Abusus ex parte Episcoporum titularium aliorumque, gravissimis poenis non obstantibus, ordinandi non subditos et extra proprium territorium penitus auferri non potuit, adeo ut quaedam exempla fere usque ad Concilium Trid. habita fuerint. Quare in isto Concilio contra Episcopos residentiales et titulares legitimam dioecesium circumscriptionem violantes nova lata sunt decreta (11). Inde orta disciplina Codicis.

(10) Cfr. c. 9, 13, 22 Conc. Antioch. an. 341; c. 2 et 8, C. IX, q. 3; c. 2 Conc. Constantinopol. an. 381.

(11) Conc. Trid. Sess. VI, cap. 5 *de ref.*; S. C. Conc. in causis *Derthonen.* 21 dec. 1691, ed. Richt. Conc. Trid. p. 374; Pirhing, lib. I, tit. 11, n. 77.

2. Tempore persecutionum, sicut divina mysteria celebrari solebant in catacumbis aut in aedibus privatis, ita etiam ordinationes ibi peragebantur. Post templa aedificata aliaque loca sacra, variis quidem nominibus nuncupata, statim ordinationes, ut aliae sacrae functiones, in iisdem fieri coeperunt. Id ipsamet natura sacrarum ordinationum manifeste postulabat.

ARTICULUS III.

De taxis occasione sacrae ordinationis percipiendis, de adnotatione, testimonio et probatione ordinationis.

570. An et quaenam taxae occasione sacrae ordinationis percipi possint. — 1. Principium sollemne est: *ordines gratis esse conferendos.* Quare Ecclesia severissime prohibuit atque gravissimis poenis semper punivit simoniacas ordinationes (1). Huc spectat praescriptum can. 736 et 2371 (cfr. n. **666**).

571. *Benedictus XIV* ad rem egregie haec habet: « Abusus quondam in Ecclesiam irrepserant, ut archiepiscopus patriarchae, episcopus metropolitae, sacerdos episcopo in sua quisque ordinatione aliquid penderent veluti in honoris et subiectionis significationem. Sed quod fortasse ab initio modicum quid fuerat, adeo postea auctum est, ut Eusebius, Ancyrae episcopus, et Primae Galatiae metropolita, in concilio Chalcedonensi... conquestus fuerit se invenisse suam Ecclesiam nimio aere alieno gravatam ob debita quae Theodotus decessor contraxerat ad solvenda patriarchae Constantinopolitano ordinationis iura. Ad pestiferum hunc abusum ex Ecclesia Latina ubi non minus quam in Graeca invaluerat, eliminandum, concilium Bracarense II (*an.* 572), *can.* 3, statuit, *Placuit ut de ordinationibus clericorum episcopi munera nulla suscipiant; sed: sicuti scriptum est, quod gratis, donante Deo, accipiunt, gratis dent...*; sed concilii Bracarensis salutare decretum efficax non fuit ad serpentem morbum compescendum. Tempore enim Gregorii M. adhuc idem abusus vigebat aliquid pensitandi episcopo ordinanti, quod novo vocabulo, a simulatione invento, uti Gregorius ait, a Romanis dicebatur *pastellum*, quasi, instar modici pastus, esset quid modicum et vile; sed quantulumcumque esset illud severe prohibuit idem Gregorius M. in synodo Romana, etc. » (2).

Hanc *Gregorii M.* constitutionem refert *cap.* 1, *De Simonia*, his verbis: « Sicut non debet episcopus, ita nec minister vel notarius in ordinatione eius vocem vel calamum vendere potest. Pro ordinatione igitur vel usu pallii, seu

(1) Cfr. 5, 9, 20, 22, 39, X, de simonia et ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittaur, V, 3; c. 2, *de simonia*, V, 1, in Extravag. comm.

(2) *De Synodo dioec.* lib. V, cap. 6, n. 1.

chartis atque pastellis eum qui ordinatur omnino aliquid dare prohibemus » (3). Innocentius III (4), reprobans contrariam consuetudinem, statuit: « Ut pro his sive conferendis sive collatis (consecrationibus episcoporum, benedictionibus abbatum et ordinibus clericorum) nemo aliquid quocumque praetextu exigere aut extorquere praesumat; alioquin et qui receperit et qui dederit huiusmodi pretium omnino damnatum cum Giezi et Simone condemnetur » (5).

572. Conc. Trid. haec omnia confirmavit et accuratius determinavit: « Quoniam ab ecclesiastico ordine omnis avaritiae suspicio abesse debet, nihil pro collatione quorumcumque ordinum, etiam clericalis tonsurae, nec pro litteris dimissoriis aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, episcopi et alii ordinum collatores aut eorum ministri quovis praetextu accipiant. Notarii vero in his tantum locis in quibus non viget laudabilis consuetudo nil accipiendi, pro singulis litteris dimissoriis aut testimonialibus decimam tantum unius aurei partem accipere possunt, *dummodo* eis nullum salarium sit constitutum pro officio exercendo; nec episcopo ex notarii commodis aliquod emolumentum ex eisdem ordinum collationibus directe vel indirecte provenire possit. Tunc enim *gratis* operam suam eos praestare omnino teneri decernit: contrarias taxas ac statuta et consuetudines etiam immemorabiles quorumcumque locorum, quae potius abusus et corruptelae simoniacae pravitati faventes nuncupari possunt, penitus cassando et interdicendo; et qui secus fecerint, tam dantes quam accipientes, ultra divinam ultionem poenas a iure inflictas ipso facto incurrant » (6).

573. Haec deinde rursus inculcavit ac declaravit celebris *Taxa Innocentiana*, idest Instructio probata ab Innocentio XI die 8 oct. 1678, qua taxae percipiendae a Curia episcopali in materiis ecclesiasticis determinantur pro tota Ecclesia, reprobata quacumque contraria consuetudine. Pro negotiis enim quae *sacram ordinationem* respiciunt, haec statuebat:

« Nella materia degli ordini sacri e minori e prima tonsura, così per la collazione, come per la facoltà che ad altro si dia di conferirli,

(3) Idest pro ordinatione, pro datione pallii, pro litteris ordinationis, pro pastu vel cibo. Hallier, part. I, sect. 7, art. 6; Gasparri, II, n. 1119.
(4) C. 39, X, *de simonia* etc., V, 3.
(5) « Giezitae dicuntur a Giezi, servo Elisei, qui primo in V. T. vendidit gratiam sanitatis Naaman principi Assyriorum: unde venditores spiritualium proprie dicuntur Giezitae. Simoniaci dicuntur a Simone Mago qui postea in N. T. voluit emere gratiam Spiritus Sancti ». Glossa, *l. c.*, v. *Giezi*.
(6) Sess. XXI, cap. 1 *de ref.*

ed anche per il loro esercizio, e per la facoltà di esercitarli in qualunque luogo e qualunque tempo, si stabilisce la regola generale, da non ricevere altra eccettuazione, che quella si dirà di sotto, è che nè il vescovo o altro prelato, nè il suo vicario generale o foraneo, cancelliere od altro offiziale qualsivoglia, nè parenti e famigliari, o servitori, possano esigere e ricevere emolumento e cosa alcuna sotto qualsivoglia colore o pretesto di atti per la giustificazione de' requisiti, ovvero di tovaglia, forbici, pettine ed altro, nè sotto titolo di regalo o di mancia, anche se spontaneamente si offerisse e desse, eccetto che l'ordinante possa ricevere l'oblazione della candela, secondo dispone il Pontificale a libero arbitrio dell'ordinato circa la qualità e peso.

« Ed il cancelliere secondo la disposizione del sacro Concilio di Trento, per le lettere testimoniali della collazione dell'ordine già dato, ovvero per le lettere dimissoriali per la collazione da farsi per un altro vescovo, possa ricevere soltanto la decima parte d'uno scudo di moneta Romana, cioè un giulio (53 *cent.*), ovvero l'equivalente nella moneta del paese e non più, da persone le quali abbino l'uso del denaro, non già da quei religiosi, i quali non ne hanno l'uso, come sono i Cappuccini, ed i Minori Osservanti; eccetto che nella collazione del subdiaconato per gli atti che si devono fare per la giustificazione della verità e sufficienza del patrimonio ovvero del benefizio a titolo del quale si deve promovere, possa esigere quell'emolumento che sia proporzionato alla mera fatica materiale per la scrittura e carta, senza che il vescovo o vicario o altro officiale direttamente nè indirettamente ne possa partecipare in modo alcuno, purchè detto emolumento non possa nè debba eccedere uno scudo d'oro (*5 francs 35*), ma se la fatica richiede minor mercede si debba esigere solamente quel meno; ma rispetto agli ordini ed alla prima tonsura non possa esigere cosa alcuna sotto pretesto di registratura de' brevi e dispense, e di altre scritture, o di presentata, o di qualunque altra giustificazione e solennità, o rimozione d'impedimento.

« Con dichiarazione che, se le suddette lettere testimoniali ovvero dimissoriali contengono più ordini, tuttavia non si possa esigere altra mercede che la suddetta di un giulio, sicchè non si possa moltiplicare a ragione di ciascun ordine. Non sia però tenuto il cancelliere a fare una sola scrittura per più ordini, quando questi siano stati conferiti in diversi tempi o diverse ordinazioni, ma, volendo, possa farle separate, non già rispetto a quegli ordini che si conferiscono in uno stesso giorno, come segue ne' minori, ne' quali dovrà farsi una sola scrittura, e nelle lettere dimissoriali che si diano per l'ordinazione da farsi per un altro vescovo a più ordini, parimente non si possano moltiplicare scritture;

nè si possa esigere cosa alcuna per il rogito della collazione degli ordini, ovvero per l'accesso al luogo dell'ordinazione con altro pretesto anche di mancia, e di regalo » (7).

574. 2. Hodie *Taxa Innocentiana*, ut patet, non amplius viget; sed unice praescriptis Codicis standum est. Porro, secundum vigentem disciplinam, haec pauca animadvertenda censemus de hac re:

1° Ordines semper et necessario *gratis* conferendi sunt.

2° Modica taxa ex titulo expensarum Cancellariae episcopalis percipi potest.

3° Item parochus pro publicatione, testimonio baptismi et confirmationis modicam praestationem iuxta probatam consuetudinem aut legitimam taxationem percipere valet ad normam can. 463, § 1.

4° Taxa modica a Curia episcopali aliisve percipienda, in Concilio provinciali aut conventu Episcoporum praefiniatur; eaque praeviae S. Sedis approbationi subiiciatur ad normam can. 1507, § 1.

(7) *Latine*: « In re spectante ad ordines sacros et minores et ad primam tonsuram, tam
pro horum collatione, quam pro facultate alteri fortasse data eosdem conferendi, nec non et
pro eorundem exercitio, ac pro facultate ea exercendi in quovis loco et tempore, regula gene-
ralis constituitur, non alii subiicienda exceptioni quam illi quae infra dicetur, scilicet quod
neque episcopus vel alter praelatus, neque eius vicarius generalis aut foraneus, cancellarius
vel quivis alius officialis, neque eius parentes et familiares aut famuli, possint emolumentum
et rem aliquam exigere et recipere sub quovis colore aut praetextu actorum ad probanda
requisita, sive mantilis, forficis, pectinis, alteriusve rei, vel sub nomine muneris aut strenae,
etiamsi sponte offerretur ac daretur, hoc uno excepto quod ordinator candelae oblationem
possit recipere, prout Pontificale disponit, ad arbitrium ordinati quoad qualitatem ac pondus.
« Cancellarius autem, iuxta dispositionem sacri Concilii Tridentini, pro litteris testimonia-
libus collationis ordinis iam dati, aut pro dimissorialibus pro collatione ab alio episcopo
facienda, possit recipere dumtaxat decimam partem scutati de moneta Romana, idest iulium
unum aut summam aequivalentem in regionis moneta et nihil amplius, idque a personis
quae pecunia utuntur, minime vero ab iis regularibus qui ea non utuntur, cuiusmodi sunt
Capuccini et Minores Observantes; excipitur vero quod in collatione subdiaconatus pro
actibus explendis ad probationem veritatis et sufficientiae patrimonii, aut beneficii ad cuius
titulum quis est promovendus, possit exigere illud emolumentum quod respondeat puro
labori materiali scriptionis et chartae, quin episcopus aut vicarius aut alter officialis
directe vel indirecte in eo partem ullo modo habere queat, dummodo tamen istud emolu-
mentum nec possit nec debeat excedere unum scutum aureum, atque ita ut si labor minorem
mercedem requirat, haec tantum minor merces exigi debeat: Pro ordinibus autem et pro
prima tonsura nihil possit exigere sub praetextu registrationis brevium et dispensationum
aliarumve scripturarum, aut praesentatae, aut cuiuscumque alterius probationis et solemni-
tatis aut remotionis impedimenti.
« Hac praeterea declaratione quod si illae litterae testimoniales vel dimissoriales conti-
neant plures ordines, nequeat exigi alia quam praedicta unius iulii merces, ita ut nequeat
multiplicari ratione singulorum ordinum. Non tamen cancellarius teneatur unicam exarare
scripturam pro pluribus ordinibus, cum in diversis temporibus aut per diversas ordinationes
collati sunt; sed, si velit, separatim eas scripturas possit facere, non quidem pro iis ordinibus
qui una eademque die conferuntur, ut fit pro minoribus, in quibus unica scriptura conficienda
erit: item in litteris dimissorialibus quae conceduntur pro collatione plurium peragenda ab
alio episcopo, nequeant multiplicari scripturae; nec quidquam pro scriptione actus collationis
ordinum aut pro accessu ad locum ordinationis sub alio praetextu vel strenae et doni exigi
possit ».

575. Adnotatio. — 1. Peracta ordinatione, nomina singulorum ordinatorum ac ministri ordinantis, locus et dies ordinationis notanda sunt in peculiari libro diligenter asservando in Curia loci ordinationis, itemque omnia documenta singularum ordinationum accurate custodiri debent (can. 1010, § 1).

Obligatio adnotationis incumbit Episcopo ordinanti seu cancellario suae Curiae episcopalis. Ista obligatio *per se* gravis est, perspecto fine.

2. Praeterea loci Ordinarius, si agatur de ordinatis e clero saeculari, Superior maior si de religiosis ordinatis cum suis litteris dimissoriis, notitiam peractae ordinationis uniuscuiusque subdiaconi transmittere debet ad parochum baptismi, qui id adnotet in libro baptizatorum (can. 470, § 2 et 1010, § 3).

Ordinarius loci hic intelligitur *proprius*, sive ipse ordinaverit sive dederit licentiam ordinandi Episcopo alieno per litteras dimissorias.

Si agitur de ordinatis religiosis, quorum ordinatio regitur iure saecularium ideoque ordinati fuerint sine litteris dimissoriis proprii Superioris maioris, ius et officium curandi ut notitia transmittatur, incumbit tum Ordinario loci tum Superiori maiori ordinatorum, ita ut ab alterutro transmissio notitiae necessario facienda sit.

Etiam haec obligatio gravis est. Urget dumtaxat quoad *subdiaconatum*, non autem quoad ceteros ordines sacros. Ratio praescriptionis manifesta: subdiaconatus constituit impedimentum dirimens matrimonium. Proinde ex testimonio baptismi statim constare debet de statu libertatis, necne, ad nuptias quod attinet.

576. Testimonium. — 1. Singulis ordinatis tradendum est ab Ordinario seu a Curia loci ordinationis authenticum ordinationis receptae testimonium (can. 1010, § 2).

Obligatio ista, saltem ubi agitur de iis qui ordinati fuerint ab Episcopo *proprio*, levis est. Immo nonnulli haud immerito censent non agi de vera et proprie dicta obligatione. Alicubi consuetudo viget ut, in praedicto casu, testimonium singulis ordinatis non tradatur. Quae consuetudo, nisi aliud Episcopo videatur servari potest.

2. Si ab Episcopo extraneo cum litteris dimissoriis promoti fuerint, hoc testimonium ordinati exhibere debent *proprio* Ordinario, ut ordinatio adnotetur in speciali libro in archivo asservando (can. cit.).

Hoc valet tum de ordinatis e clero saeculari tum de religiosis ordinatis cum litteris dimissoriis Superioris maioris.

577. Probatio. — Ad collatam ordinationem probandam, si forte documenta archivi combusta aut amissa fuerint, satis est ex analogia

legis (can. 779 et 800) unus testis, omni exceptione maior (dummodo praeiudicio nemini fiat), v. g. Episcopus, parochus, cancellarius episcopalis, etc. Praeiudicium haberi posset ex. gr. si is, qui supponitur in sacris iam constitutus, matrimonium contraxisset. Ex ordine sacro collato, necne, pendet sane validitas matrimonii ab eo initi.

CAPUT X.

DE PRAECIPUIS OBLIGATIONIBUS ORDINIBUS SACRIS ADNEXIS (1)

ARTICULUS I.

De caelibatu in genere.

578. Notio. — 1. Caelibatus clericorum maiorum, prout servandus est in Ecclesia latina, definiri potest: Obligatio servandi *perpetuam* et *perfectam* castitatem, ita ut contra hanc peccantes, etiam actibus mere internis, violent quoque virtutem *religionis* ideoque fiant rei *sacrilegii* (can. 132, § 1).

Duplex igitur obligatio: *negativa* et *positiva*. Prior consistit in eo quod clerici in sacris nec matrimonium valide contrahere nec antea contracto licite uti possunt. Altera consistit in statu *perfectae* castitatis, quatenus clerici maiores

(1) Consulendi praesertim: Guzman F., *De caelibatu ministrorum*, Tolet. 1506; De Medina M.,
De caelibatu ecclesiastico, Venetiis 1569; Cenali R., *De caelibatu sacerdotum*, Parisiis 1585;
Toletus F., *De sacrorum ministrorum caelibatu*, Venetiis 1569; Cassandri G., *De caelibatu sacer-*
dotum, Helmstadii 1631; De Susanis M., *De caelibatu sacerdotum non abrogando*, Venetiis 1565;
Zaccaria, *Storia polemica del celibato sacro*, Roma 1774; eiusdem, *Nuova giustificazione del*
celibato sacro, Foligno 1785; Pary, *Du célibat ecclésiastique*, Paris 1852; Cephalius F., *Vindiciae*
caelibatus, Aug. 1787; Gaudin I., *Recherches historiques sur le célibat ecclésiastique*, Genève 1781;
Franz I., *De caelibatu ecclesiastico*, Lipsiae 1761; Roskovany A., *Caelibatus et breviarium*,
Pestini et Nitriae 1861-1881; Vassal A., *Le célibat ecclésiastique au premier siècle de l'Eglise*,
Paris 1896; Laurin F., *Der Cölibat der Geistlichen nach canonischen Rechte*, Wien 1880; Vacan-
dard E., *Célibat ecclésiastique*, in *Diction. de théol. cath.*, II, col. 2068 ss.; eiusdem, *Les origines*
du célibat ecclésiastique, in *Revue du Clergé Franç.*, 1.er janv. 1905; Funk, *Cölibat*, in *Realency-*
clopädie etc., I, 305 ss.; Bonartius O., *De institutione, obligatione et religione horarum cano-*
nicarum libri tres, Antverpiae 1695; Agricola Fr., *De lectione horarum canonicarum* etc., Leodii
1600; Bona I., *De divina psalmodia* etc., Parisiis 1663; Neusser Bruno, *De horis canonicis*,
Moguntiae 1669; Macchietta Fr., *Comm. historico-theologicus de divino officio*, Venetiis 1739;
Pianacci, *Dell'officio divino, trattato istorico-critico-morale*, Roma 1770; Tetamo, *Comm. in*
Breviarium, Venetiis 1779; Probst F., *Brevier und Breviergebet*, Tübingen 1854; Bacuez, *Du*
saint office considéré au point de vue de la piété, Paris 1872; Baeumer S., *Beitrage zur Geschichte*
des Breviers, Frib. 1895; Batiffol P., *Histoire du bréviaire romain*, Paris 1894; Nilles, *Calen-*
darium manuale utriusque Ecclesiae etc., Oenip. 1896-1897; Suarez, *De virtute religionis*, tract. IV,
lib. IV, cap. 1, *De horis can.* ss.; S. Alph., lib. IV, n. 142 ss. etc.

per *peculiarem promissionem* seu *votum* se obligaverint ad castimoniam ita sancte et religiose servandam, ut omnes actus tam externi quam mere interni contra castitatem, etiam ex motivo speciali religionis excludatur penitus.

2. Omnes clerici etiam minores tenentur castitatem sancte ac fideliter custodire; sed negativa obligatione scil. non nubendi obstringuntur tantum *conditionate*, nempe *si* et *quatenus* in statu clericali perseverare velint. Unde si matrimonium contrahere cupiunt, hoc validum et licitum erit; sed *ipso* facto e statu clericali decidunt nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu iisdem incusso (can. 132, § 2).

579. 3. Longe gravior est obligatio quae ligat clericos *in sacris* ex tradita notione caelibatus, tum quia onus abstinendi a nuptiis ipsis imponitur *absolute*, adeo ut nec valide nec licite eas contrahere possint (can. 1072); tum quia tenentur servare castitatem *perpetuo* et *perfecte* sub reatu *sacrilegii* quoad omnes et singulos actus castimoniae contrarios.

Huc spectat can. 132, § 1: « *Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arceantur et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint* ».

Ratio est, quia clericus, qui iam sub alio respectu est persona quodammodo *sacra* ex instituto Ecclesiae (can. 119), per ordines maiores etiam quoad castitatem servandam Deo *publica auctoritate* offertur ac dicatur. Unde, cum clericus maior huiusmodi canonicam dispositionem ultro subdiaconatus receptione acceptaverit, *sacrilegium* committit, si forte abutatur corpore aut mente, non secus ac qui alia persona vel re consecrata abutatur. Idque evidentius apparet ex *voto* in susceptione subdiaconatus tacite emisso (cfr. n. **595** s.).

580. Rationes caelibatus clericis maioribus impositi. — Praecipuae rationes perpetuae ac perfectae continentiae clericis in sacris impositae, hae sunt:

1° Status caelibatus longe perfectior est statu matrimoniali, ut Concilium Trid. expresse definit: « *Si quis dixerit statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel caelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut caelibatu, quam iungi matrimonio*, a. s. » (2).

2° Clerici, curis matrimonialibus soluti, aptius atque efficacius divinis ministeriis fungi valent ac fidelium spirituale bonum procurare, iuxta illud Apostoli: « *Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini*

(2) Sess. XXIV, can. 10.

sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisus est » (3).

3° Clerici, castitatem servantes, maiore gaudent fiducia et auctoritate penes fideles, ac propterea eorum ministerium efficacius atque utilius inde efficitur. Cur tanta eaque manifesta differentia inter presbyteros catholicos et pastores protestantes, inter sacerdotes Ecclesiae latinae et sacerdotes Ecclesiae orientalis quoad existimationem apud populum? Quia illi caste vivunt, isti coniugio copulati.

Benedictus XV in Allocutione Consistoriali die 16 dec. 1920 habita egregie ait: « Constat enim, si Latina viget floretque Ecclesia, magnam partem roboris gloriaeque eius ab ipso clericorum caelibatu manare, ob eamque rem esse sartum tectum conservandum » (4).

4° Exemplum Christi et Apostolorum id plane confirmat. Christus D. doctrina continentiam commendavit eamque operibus prosecutus vitam castissimam duxit.

Item Apostoli doctrina et exemplo continentiam laudarunt ac matrimonio praetulerunt. S. Petrus ante vocationem habuit uxorem (5); non vero alii Apostoli, saltem probabilius. Post vocationem nec S. Petrus nec alius Apostolus, si uxorem antea duxerat, eam retinuit aut ea usus est, et multo minus uxorem duxit.

5° SS. Patres summis laudibus extollunt virginitatem eamque clericali statui apprime congruere uno ore affirmant.

Unum testimonium, ut innumera omittamus, proferemus. *S. Hieronymus* ait: « Si laicis imperatur, ut propter orationem abstineant se ab uxorum coitu, quid de Episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas?... Tantum interest inter propositionis panes et Corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa quae per exemplaria praefigurabantur... Sic et castitas propria (esse debet), pudicitia sacerdotalis, ut non solum ab opere se immundo abstineant, sed etiam a iactu oculi et cogitationis errore mens Christi Corpus confectura sit libera » (6).

Quod dicitur de Episcopo, valet quoque de sacerdote litante, ut ex textu et contextu evidenter patet.

Concludendum itaque: lex perpetuae et perfectae continentiae sacris ministris imposita, aequissima et sanctissima est, optimis validisque rationibus nititur.

(3) I Cor. VII, 32 s.
(4) *Acta Apost. Sedis*, XII, p. 587.
(5) Matth. VIII, 18.
(6) In ep. ad Tit. cap. I.

581. Solutio difficultatum. — I. *Dices:* Matrimonium est de iure divino; atqui iuri divino derogari nequit. Ergo.

Resp. Matrimonium est de iure divino, quatenus Deus ipse illud instituit iam ab initio, ante lapsum Protoparentum, et Christus D. firmavit suaque auctoritate communivit et perfecit illudque ad sacramentalem dignitatem evexit; non quatenus obligationem et praeceptum matrimonium contrahendi Deus singulis hominibus dederit. Hinc est quod coniugium est necessarium quidem ad genus humanum conservandum et multiplicandum, non autem singuli homines tenentur illud inire (7).

Itaque paucis: iuri divino, quod est praecepti, derogari non potest, *concedendum;* iuri divino, quod est permissionis et voluntatis, *negandum.*

582. II. *Dices:* Ecclesia non potest prohibere, quod Deus omnibus liberum reliquit.

Resp. Ecclesia nequit *invitis* legem caelibatus imponere, nec re ipsa imponit; nemo sane cogitur ad caelibatum, sicut nemo compellitur ad clericatum. Clericus sponte et libere ordines sacros, quibus obligatio perpetuae castimoniae est adnexa, suscipit. Cfr. n. **594** ss.

583. III. *Dices:* Lex caelibatus est nimis difficilis, imo plane impossibilis.

Resp. Vitam caelibem agere cum gratia Dei, teste experientia, nec impossibile nec nimis difficile est. Complures homines ad talem vitam agendam sine suo consensu ex sola necessitate coguntur. Ita v. g. quotquot matrimonium contrahere nondum potuerunt; qui lege civili propter officia publica connubium inire vetantur; qui habent coniugem incurabili morbo laborantem.

584. IV. *Dices:* Qui vitam castam agit, gravibus subest tentationibus.

Resp. Impugnari tentationibus non est malum, sed potius occasio exercendae virtutis et meriti acquirendi. Ceterum etiam coniuges, qui caste in matrimonio vivere velint, tentationes ac difficultates experiuntur.

585. V. *Dices:* Ex obligatione caelibatus permulta et gravia scandala in Ecclesia habentur.

(7) Cfr. Cappello, *De Matrimonio*, n. 18 s.

Resp. Si lex abolenda esset ob eiusdem violationem interdum habitam, profecto omnes leges forent abolendae.

Ceterum quot scandala eaque gravissima habentur inter uxoratos! Assertio nititur supposito plura scandala fieri inter caelibes quam inter uxoratos, dum contrarium manifestum est. Igitur nec caelibatus est ratio neque matrimonium est remedium omnium scandalorum.

586. VI. *Dices:* Permulti doctrina ac religione praestantes legem caelibatus esse abolendam affirmant.

Resp. Id falsum omnino. Imo certum est inter impugnatores caelibatus nullos exstitisse sanctitate valde conspicuos, cum plurimi et maximi Sancti in praedicandis virginitatis laudibus sibi satisfacere non posse viderentur. Nullus profecto ex caelibatus impugnatoribus potuit sine impudentia dicere cum Sancto Paulo caelibatum commendante: « *Puto autem, quod et ego Spiritum Dei habeam* » (8).

Articulus II.

De origine caelibatus.

587. Variae sententiae. — 1. Certum est legem caelibatus non esse iuris divini, sed ecclesiastici tantum. Quamvis enim Christus D. statum perfectae castitatis vel pro laicis maxime commendaverit, nullam tamen hominum classem ad eum amplectendum obstrinxit. Indeterminate siquidem ait: « *Qui potest capere, capiat* » (1).

Praxis Ecclesiae orientalis, de qua suo loco (n. **750** ss.), et dispensationes etiam generales a RR. Pontificibus concessae, evidentissime ostendunt, eiusmodi legem caelibatus clericorum non esse iuris divini (2).

2. Disputant Doctores utrum lex caelibatus clericorum sit apostolicae originis necne.

Plures seu veteres (v. g. *S. Bellarminus*, *Gregorius de Valentia*, *Vasquez*, *Thomassinus*, *Zaccaria*) seu recentes (v. g. *Phillips*, *Bickell* et alii) dicunt esse originis apostolicae.

(8) I Cor. VII, 40; Tournely, *De sacramento ordinis*, art. 3, concl. 2; Umberg, *De sacramentis*, II, n. 957.

---

(1) Matth. XIX, 12.

(2) Cfr. Gregor. de Valentia, IV, disp. 9, punct. 5; Tournely, *De ordine*, art. 3, concl. 1ª; S. Alph., lib. VI, n. 807; Umberg, l. c., n. 952.

588. Argumenta praecipua huius sententiae sunt ista:

1º Omnes Apostoli ab ipsa eorum vocatione continentiam servarunt; quod constat tum ex S. Scriptura, cum dicantur omnia propter Christum reliquisse ideoque etiam uxores, si quas habuerint; tum ex Traditione, cum SS. Patres et scriptores ecclesiastici unanimi consensu id docuisse videantur. Huc spectant testimonia *S. Clementis Alexandrini*, *S. Hieronymi*, *Tertulliani* et aliorum (3).

2º Antiqua Concilia, cum legem caelibatus inculcant, ad Apostolos provocant. Ita v. g. Conc. *Carthag. II* an. 390 (can. 2): « Condecet sacrosanctos Antistites et Dei sacerdotes necnon et levitas continentes esse in omnibus, quo possint suppliciter, quod a Deo postulant, impetrare, ut *quod Apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas*, nos quoque custodiamus ».

3º Hanc apostolicam doctrinam diserte praesupponit *Siricius Papa*, qui clericos ad exemplum sacerdotum Veteris Testamenti provocantes ita redarguit: « Dominus Iesus, cum nos suo illustrat adventu, in Evangelio protestatur, quia legem venerit implere, non solvere. Et ideo Ecclesiae, cuius Sponsus est, formam castitatis voluit splendore radiare... omnes sacerdotes atque levitae insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostrae sobrietati ac pudicitiae et corda nostra mancipemus et corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his, quae quotidie offerimus, placeamus » (4).

4º Etiam Ecclesia orientalis sibi persuasum habuit legem caelibatus clericorum esse apostolicae originis. Id expresse testatur v. g. *S. Epiphanius:* « Cum sacerdotalia munera et ornamenta (Christus) cum iis, qui post unas nuptias continentiam servaverint aut in virginitate perstiterint, communicanda esse velut in quodam exemplari monstraverit, *id Apostoli deinde ecclesiastica sacerdoti regula honeste et religiose decreverunt* » (5).

589. 3. Plerique, praesertim recentiores, censent legem caelibatus non esse apostolicae originis. Ita v. g. *Natalis Alexander*, *Tournely*, *Schelstrate*, *Tillemont*, *Hefele*, *Probst*, *Laurin*, *Thurston*, *Leclercq*, *Villien*, et alii.

Rationes praecipuae sunt istae:

1º Lex caelibatus clericorum aetate apostolica et immediate subsequente nullibi expresse atque perspicue enuntiatur, quod tamen necessarium fuisse videtur in re tanti momenti.

Verum est hoc argumentum peremptorium non esse ob penuriam documentorum; attamen vix explicari potest cur *Tertullianus*, *Origenes* aliique scriptores, qui tertio iam saeculo caelibatum valde commendant, ad legem ab ipsis Apostolis latam nullibi provocent.

(3) S. Clem. Alex., *Strom.* lib. III, cap. 6 (*P. G.* VIII, 1158); S. Hier., *Contra Iovin.*, lib. I, n. 26 (*P. L.* XXIII, 246); Tertull., *De monog.* cap. 8 (*P. L.* II, 939).

(4) *Epist. ad Himerium Tarracinen.*, cap. 7 (*P. L.* XIII, 1138).

(5) *Haeres.* 48, n. 9 (*P. G.* XLI, 867).

2° *S. Paulus*, ubi docet oportere Episcopum esse «*unius uxoris virum*» (6) ne verbum quidem habet de continentia post ordinationem servanda, cui tamen admonitioni ibi omnino locus opportune fuisset, si revera huiusmodi legem statuere voluisset.

3° *Clemens Alexandrinus* de verbis Apostoli dicit: «Quin unius uxoris virum utique admittit, sive sit presbyter sive diaconus sive laicus, sine reprehensione utens matrimonio; servabitur autem per filiorum procreationem» (7). Hinc constare videtur fuisse traditionem tunc temporis S. Paulum presbyteris et diaconis usum matrimonii permisisse. Verba «*sine reprehensione utens matrimonio*» possunt quidem referri ad laicum, sed verius referenda videntur ad diaconum et presbyterum.

4° *Synodus Ancyrana* an. 314 (can. 10), usum matrimonii permittit diaconis, si ante susceptum ordinem declaraverint se non posse castimoniam servare. Huiusmodi concessio vix dari potuisset, si Patres Synodi Ancyranae putassent legem caelibatus esse ab Apostolis statutam.

5° *Socrates* (8) et *Sozomenus* (9) referunt *sanctum Paphnutium* in Concilio Nicaeno I restitisse iis, qui volebant clericis maioribus continentiam praescribere, iisque suasisse sufficere post ordines susceptos uxores non ducere, nec teneri dimittere uxores antea ductas. Porro, aiunt, hoc minime explicari potest, nisi admittatur legem caelibatus non esse apostolicae originis eamque ubique nondum viguisse.

Fatendum tamen totam hanc narrationem a multis fabulosam putari, cum de ea ante saeculum quintum nulla fiat mentio.

590. Doctrina tenenda. — Quaenam ex memoratis sententiis praeferenda? Omnibus mature perpensis, id probabilius affirmandum videtur:

1° Nullum ex variis argumentis a patronis utriusque sententiae allegatum, omnino concludens ac peremptorium dici potest.

2° Aliud est quarere, utrum caelibatus quoad Episcopos, presbyteros et diaconos *iam ab aetate apostolica observari coeperit*, et aliud est quaerere utrum eiusdem observantia *verae* ac *proprie dictae legi ab Apostolis latae sit adscribenda*. Primum verius affirmandum, alterum negandum.

3° Proinde lex vera et proprie dicta, formaliter lata, de clericorum caelibatu, non est originis apostolicae, quatenus Apostolos eam reapse dedisse nullatenus constat. Dum e contra observantia caelibatus Apostolis tribuenda videtur.

4° Ecclesia tunc formaliter legem caelibatus tulit, cum propter

(6) I Tim. III, 2.
(7) *Strom.* lib. III, cap. 12 (*P. G.* VIII, 1189).
(8) *Hist. eccl.* l. 11 (*P. G.* LXVII, 102).
(9) *Hist. eccl.* l. 23 (*P. G.* LXVII, 926).

abusus et multorum laxiores conatus consuetudo et commendatio visa est non amplius sufficere, ut apostolica observantia caelibatus stabilis esset ac perpetuo vigeret (10).

591. Evolutio legis caelibatus. — 1. Imprimis naviter distinguenda est lex continentiae clericis maioribus imposita a lege quae statuit ordines maiores impedimentum dirimens matrimonium constituere. Sunt quippe leges plane distinctae.

2. Quoad evolutionem huiusmodi legis caelibatus, possunt apte tres epochae distingui.

Prima per tria priora saecula duravit; qua perdurante, clerici continentiam servabant ex observantia inde ab aevo apostolico inducta, peculiari virginitatis amore permoti.

Secunda epocha a saec. IV duravit pro Graecis sive Orientalibus usque ad Concilium Trullanum an. 692, pro Latinis usque ad saec. XII i. e. usque ad Concilium Lateranen. I an. 1123; qua durante, leges particulares latae sunt ad inculcandum ac praecipiendum clericis caelibatum.

Huc spectant praesertim leges latae a Concilio *Illiberitano* an. 300 vel 306, a Conc. *Ancyrano* an. 314, a *Siricio Papa* an. 385, a Conc. *Toletano I* an. 400, ab *Innocentio I Papa* an. 405, a Conc. *Arausicano I* an. 441, a Conc. *Arelatensi II* an. 443 (?), a Conc. *Agathensi* an. 506, ab *Hadriano I Papa* an. 785, a *Benedicto VIII* a. 1022, a *Leone IX* an. 1054, a *Nicolao II* an. 1059, ab *Alexandro II* an. 1063, ac potissimum a *Gregorio VII* an. 1074 eiusque successoribus (11), a Conc. *Melfensi* an. 1089, a Conc. *Troiano* an. 1107, a Conc. *Londinensi* an. 1108.

Etiam in Conc. oecumenico Nicaen. an. 325 actum fuit de caelibatu clericorum. At nullus de hac re peculiaris canon latus est.

Tertia epocha durat hucusque, secundum normas praefinitas a Concilio Lateranen. I et II pro Latinis, et a Conc. Trullano pro Graecis seu Orientalibus.

Concilium oecumenicum *Lateranen. I* an. 1123 (can. 21) statuit: «Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus et monachis, concubinas habere, seu matrimonia contrahere, *penitus interdicimus;* contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi, et personas ad poenitentiam debere redigi, iuxta sacrorum canonum definitionem, iudicamus» (12).

Hunc canonem confirmavit (can. 6) Conc. *Lateranen. II* an. 1139 (13).

(10) Cfr. Sasse, *De ordine*, pag. 340, nota; Otten, VI, *De ordine*, n. 393; Tournely, *l. c.*
(11) Cfr. c. 5 ss., D. 32.
(12) Mansi, XXI, 286.
(13) Mansi, XXI, 527.

592. 3. Prima *expressa lex* caelibatus gravi sanctione penali munita pro Episcopis, presbyteris, diaconis aliisque clericis positis in ministerio altaris lata reperitur can. 33 Conc. *Illiberitan.* an. 300-306 (14). Huic sanctioni eodem saec. IV aliae accesserunt, inter quas principem locum tenet citata epistola *Siricii Papae* ad Himerium Episcopum Tarraconensem (an. 385) - (15).

Hucusque in variis canonibus *expressa* mentio de *subdiaconis* non fit quoad obligationem servandi castitatem; sed in citato can. 33 Concilii Illiberitani *aequivalenter* procul dubio comprehenduntur. Concilium Carthag. an. 419 (can. 25) disertis verbis subdiaconos lege caelibatus teneri edicit.

S. Leo M. in epistola ad Anastasium Thessalonicen. (an. 446) supponit ut *certam* obligationem subdiaconorum; nam ex ea argumentum sumit ad comprobandam atque urgendam obligationem pro diaconis et presbyteris atque Episcopis (16).

S. Gregorius M. (an. 591) legem a Papa Pelagio II (an. 588) subdiaconis coniugatis Siciliae datam ob peculiares iustasque causas immutavit, simulque statuit in posterum etiam subdiaconos illius insulae lege caelibatus servandi teneri (17).

Ex iure *communi* lex caelibatus, inde ab aetate S. Gregorii M., in Ecclesia latina obstringebat Episcopos, presbyteros, diaconos et subdiaconos eosque tantum. Numquam extensa fuit ad ceteros ordines minores.

593. 4. Saec. XII ordo sacer lege universali declaratus fuit impedimentum dirimens matrimonium. Utrum Conc. Lateranen. I an. 1123, an potius Conc. Lateranen. II an. 1139 primum statuerit vel declaraverit aut confirmaverit coniugia clericorum maiorum nulla et irrita esse, disputatur. De hac re vide quae tradidimus in opere *De Matrimonio*, n. 441.

Concilium Trid. contra pseudoreformatores vigentem disciplinam sollemniter ratam habuit et confirmavit atque anathemate punivit asserentes, clericos in sacris posse valide matrimonium contrahere (18).

(14) Cfr. Hefele, I, 168 ss.; Wernz, II, n. 198.
(15) Cfr. c. 3, 4, D. 82.
(16) Cfr. c. 1, D. 32.
(17) Cfr. c. 1, D. 28; c. 1, D. 31; c. 2, D. 32; c. 2, C. XXVII, q. 2.
(18) Sess. XXIV, can. 9.

ARTICULUS III.

De vi et natura caelibatus.

594. Undenam obligatio servandae castitatis, ordini sacro adnexa, oriatur. — Quidam censent obligationem hanc directe et immediate oriri *ex sola lege ecclesiastica*.

Rationes praecipuae sunt istae:

1° Non constat de voto emisso a candidato qui promovetur ad sacros ordines.

2° Lex ecclesiastica sufficit, quin requiratur votum.

3° Apud Orientales lex continentiae oritur tantum ex lege ecclesiastica. Idem affirmandum est etiam quoad Ecclesiam latinam; nec profecto videtur ulla haberi solida ratio discriminis inter latinam et orientalem Ecclesiam in hac re.

4° Si ex voto obligatio procederet, sequeretur eum, qui accederet ad sacram ordinationem positive, obligationem caelibatus excludens, eadem non teneri, cum votum in casu nullatenus emissum fuisset (1).

Ex recentioribus tenent hanc sententiam Leitner, Laurin, Schulte, Schultzer, Scharnagl etc.

S. Alph. (l. c. n. 808, quaer. 2°) istam opinionem probabilem censet.

Ex patronis huius sententiae nonnulli dicunt actus internos contrarios castitati, a clericis maioribus commissos, non esse contra virtutem religionis nec proinde rationem sacrilegii habere, quia Ecclesiae potestas non se extendit ad actus internos. Quod minus recte affirmatur (2). Alii, contra, affirmant Ecclesiam prohibere matrimonium et actus castitati contrarios *ratione religionis*, ita ut ordinatus in sacris, violans huiusmodi legem non solum peccet contra castitatem, verum etiam contra religionem, ideoque sacrilegium committat.

595. 2. Alii tenent obligationem caelibatus oriri ex lege Ecclesiae, *mediante voto*, quod emittitur in ipsa ordinatione. Ecclesia, aiunt, statuit se non admittere ad sacros ordines nisi eos qui promittant se castitatem esse servaturos, scil. eos qui votum castitatis emittant, ut patet (dicunt, loquentes de iure antiquo) ex c. 1, D. 28, in Decreto; ex

(1) Paludanus, in IV, D. 37, q. 1, art. 2, concl. 2, n. 14; Bosco, *De ordine*, disp. 10, sect. 5, n. 121 s.; Scotus, in IV, D. 37, n. 8.
(2) Cfr. Cappello, *Summa iuris publici ecclesiastici*, n. 207 ss.

c. 6, X, *De clericis coniugatis*, III, 3; ex c. unic. *De voto et voti redemptione*, III, 15, in 6°; et ex c. unic. *De voto et voti redemptione*, tit. 6 in *Extrav.* Ioannis XXII.

Proinde qui sacros ordines suscipit, eo ipso votum continentiae saltem implicite emittit, ex quo a nuptiis arcetur et castitatis servandae obligatione obstringitur (3).

Utrum omnes et singuli patroni huius sententiae teneant obligationem caelibatus oriri *directe* ac *immediate* ex voto et *indirecte* ac *mediate* ex lege Ecclesiae, an immediate tum ex voto tum ex lege Ecclesiae, non satis constat, eorundem verbis mature perpensis.

3. Plures tam veteres quam recentes docent obligationem castitatis servandae oriri *vi ipsius ordinis sacri*, nempe tum ex lege Ecclesiae tum ex voto (4) libere emisso ex Ecclesiae mandato in receptione subdiaconatus.

Hanc doctrinam tenere videtur ipsemet *S. Thomas*, qui ait: « Quod (ordo sacer) impediat matrimonium, *ex constitutione Ecclesiae* habet; tamen aliter apud Latinos quam apud Graecos; quia... *apud Latinos* impedit *ex vi ordinis et ulterius ex voto continentiae*, quod est ordinibus sacris annexum; quod etiamsi quis verbo tenus non emittat, ex hoc ipso tamen quod ordinem suscipit secundum ritum occidentalis Ecclesiae, intelligitur emisisse » (5).

596. 4. Haec tertia sententia, rite intellecta, vera est eaque proinde tenenda. Sane:

1° De obligatione caelibatus *ex lege Ecclesiae* nemo dubitat nec profecto iure dubitari potest, sive antiqua sive nova spectetur disciplina. Ad veterem disciplinam quod attinet, huc spectant quae supra tradita sunt (n. **588**). Ad vigentem disciplinam quod attinet, satis est referre praescriptum can. 132, § 1: « *Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arceantur et servandae castitatis obligatione tenentur* ».

2° Quod ordinibus sacris sit adnexum *votum* ex lege Ecclesiae, et quidem sollemne, certum est.

a) Vel inde a S. Gregorio M. nemo admittebatur ad ordines superiores, nisi qui praevie profiteretur castitatem, et quidem, ut videtur, per verum votum. Porro nullatenus probari potest, Ecclesiam deinceps a perfectione voti ad *solam* legem declinasse.

(3) Sanchez, disp. 27, n. 10; Pontius, lib. VII, cap. 27, n. 7; Salmant. tract. VIII, cap. 6, n. 23 ss., et alii apud S. Alph. *l. c.*), qui hanc sententiam vocat communiorem et probabiliorem.

(4) Suarez, tract. VII, lib. 9, cap. 17; S. Bonaventura, in IV, D. 37, art. 1, q. 2, n. 6; Rosset, n. 1648; Wernz, n. 393; Gasparri, n. 600; Gury-Ball., II, n. 41; Ferreres, II, n. 55, quaer. 2°; Umberg, II, n. 958; Lehmkuhl, II, n. 783.

(5) In V, D. 37, q. 1, art. 1. Cfr. etiam 2-2, q. 88, art. 11, ubi dicit: « Non est essentialiter annexum debitum continentiae ordini sacro, sed *ex statuto Ecclesiae* ».

b) Bonifacius VIII declarat « illud solum *votum* debere dici *sollemne*, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod *sollemnizatum fuerit per susceptionem ordinis sacri* aut per professionem... factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis » (6).

Hic agitur profecto de voto proprie dicto, ut evidenter patet tum ex rubrica — « *de voto et voti redemptione* » — tum ex contextu, tum ex concordi interpretatione canonistarum.

c) Etiam in *Extravag.* Ioannis XXII commemoratur « *votum sollemnizatum per sacri susceptionem ordinis* » (7).

d) Benedictus XIV, Const. « *Inter praeteritos* », 3 dec. 1741, § 41 id ut notum certumque manifeste supponit, dum negat poenitentiarios habere facultatem dispensandi « *in votis sollemnibus castitatis* etc. et in sollemni religiosa professione sive *in ordinum sacrorum susceptione emissis* ». Quae verba in textu et contextu considerata tantummodo de *vero* castitatis perfecte *voto* legitimum habent sensum.

e) Pius XI in Const. « *Si unquam* », 15 iul. 1924, n. VII ait: « Nullatenus tamen ab *eodem* (voto castitatis perfectae et perpetuae) illos dispensent (confessarii), qui *vi ordinis sacri* ad legem caelibatus teneantur etiamsi ad statum laicalem redacti sint ».

Ergo clerici in sacris constituti tenentur *voto* castitatis perfectae ac perpetuae.

Eadem referuntur etiam in Const. « *Indicto a Nobis* », 30 ian. 1933, eiusdem Pii XI, n. VI. Praedicta verba reperiuntur quoque in aliis Constitutionibus RR. Pontificum, v. g. Leonis XIII, Pii X et Benedicti XV ac demum Pii XII.

f) Instructio S. Congregationis de Sacramentis, 27 dec. 1930 (cfr. n. **390**), id aperte confirmat. Promovendus ad sacros ordines sequentem declarationem facere tenetur propria manu subscribendam: « Ego subsignatus... fateor mihi plene esse cognita cuncta onera ceteraque ex eodem sacro ordine dimanantia, *quae sponte suscipere volo ac propono*, eaque toto meae vitae curriculo, Deo opitulante, diligentissime servare *constituo*. Praecipue quae *caelibatus lex* importet clare me percipere ostendo, eamque libenter *explere* atque integre *servare* usque ad extremum, Deo adiutore, firmiter *statuo... Sic spondeo, sic voveo, sic iuro...* ».

3° Iuxta communem theologorum doctrinam, clericus in sacris constitutus per actus etiam *mere internos* contra castitatem, v. g. desideria vel cogitationes pravas, committit *sacrilegium*. Idque expresse

(6) Cap. unic., *de voto et voti redempt.*, III, 15, in 6°.

(7) Cap. unic. tit. 6, *de voto et voti redemptione*, in *Extravag.* Ioannis XXII.

declarat can. 132, § 1, dum, nulla facta distinctione inter actus internos et externos, universim affirmat clericos maiores contra castitatem peccantes sacrilegii quoque reos esse.

Porro *concludens omnino* ac peremptoria ratio huius sacrilegii assignari nequit, nisi clericus maior dicatur ligatus *vero* castitatis *voto* (cfr. n. **600**).

4° Votum potest esse *expressum* et *tacitum*, seu *explicitum* et *implicitum*. Olim suscipientes ordines sacros *expresse* atque *explicite* votum castitatis perfectae ac perpetuae in Ecclesia latina emittere solebant ac tenebantur. Serius eiusmodi disciplina mutata fuit, quatenus castitatis votum *tacite* ac *implicite* in ipsa ac per ipsam ordinis sacri susceptionem emitti consuevit. Promovendus sane ad ordines sacros de obligatione caelibatus ex motivo religionis suscipienda probe instruitur, atque monetur se ad serviendum Deo in perfecta perpetuaque castitate consecrari; neque in ea suscipienda vel non suscipienda aliter liber est, nisi quatenus liber est in ordine suscipiendo.

Itaque candidatus, qui accedit ad ordinem sacrum suscipiendum, *eo ipso vult* illum suscipere cum iis *obligationibus* quas eidem Ecclesia annexuit, ideoque *promittit tacite* sive *implicite coram Ecclesia se in honorem Dei castitatem servaturum esse:* nam probe cognoscit, hunc accessum ab Ecclesia pro promissione, eaque onerosa, haberi: siquidem sub hac conditione, et non alias, Ecclesia inter sacros ministros eum aggregat. Quo fit, ut si quis forte contrariam voluntatem in accessu ad sacros ordines haberet, fictam et mendacem faceret promissionem, quae nihilominus eum ligaret, perinde ac si veram fecisset promissionem (8).

5° Nonnulli ex patronis sententiae quae affirmat obligationem castitatis servandae esse ex *sola* lege ecclesiastica videntur rem cum re manifesto confundere. Nam ipsi dicunt clericos in sacris teneri ad caelibatum servandum non iure divino, sed iure ecclesiastico. Quod verum est. Praeterea, addunt, ordo sacer dirimit matrimonium ex lege ecclesiastica eaque tantum. Quod pariter verum est (9). Quisque facile perspicit in casu aliam esse quaestionem, resque nullatenus esse confundendas.

6° Argumenta, quibus prima sententia nititur (n. **594**), sunt minimi momenti, ut liquet partim ex dictis v. g. de voto tacite seu implicite emisso atque ex dicendis ex. gr. de diversa disciplina Ecclesiae orien-

(8) Cfr. Tamburini, lib. VII, cap. 3, § 3, n. 2 ss.; Ball.-Palm., *l. c.*, n. 295; Lehmkuhl, II, n. 783.

(9) Cfr. Ball.-Palm., *l. c.*, n. 235 ss.; Wernz, *l. c.*, n. 393.

talis ac de motivo religionis, propter quod Ecclesia clericis maioribus obligationem caelibatus imponit.

7° Si res accurate consideretur, inter secundam et tertiam sententiam vix datur discrimen, cum differentia potius in verbis quam in re videatur reponenda. Nam verum est, re substantialiter considerata, onus castitatis servandae oriri *ex lege Ecclesiae, mediante voto*. Sed fatendum, terminologiam adhibitam a patronis tertiae sententiae rectius atque accuratius doctrinam exponere, cum verba *directe* et *immediate* causam et fontem *proximum* unde profluat obligatio caelibatus designet.

596*bis*. Conclusio. — Itaque concludendum: obligatio perfectae et perpetuae castitatis servandae, qua tenentur clerici in ordinibus maioribus constituti, *vi ipsius ordinis sacri* oritur, scil. tum ex lege Ecclesiae tum ex voto in ipsa subdiaconatus libera susceptione emisso, quatenus Ecclesia iubet ut qui ad sacrum subdiaconatus ordinem promoveri velit, sese obliget ad perfecte perpetuoque castitatem servandam.

597. Dispensatio ab onere caelibatus. — 1. Sedes Apostolica i. e. S. Congregatio de Sacramentis iusta et gravi de causa *hodie* non raro dispensat cum subdiaconis et diaconis, numquam aut rarissime cum presbyteris.

2. Dispensatio ita conceditur, ut clericus ad statum laicalem redigatur, cum expressa perpetuaque prohibitione ordines susceptos exercendi. Manet igitur integrum sollemneque principium Ecclesiae latinae, ne scil. quis eodem tempore et clericus et coniugatus exsistat, divinis ministeriis mancipatus et carnalibus desideriis addictus (10). Obligatio divini officii recitandi, in casu, commutatur in alia pia opera, atque aliae conditiones solent addi.

3. In periculo mortis et in peculiaribus adiunctis, ad normam can. 1043-1045, dispensari potest cum subdiaconis et diaconis.

4. Dispensationes *generales*, urgente causa publica, concessae fuerunt a Iulio III an. 1554 et a Pio VII an. 1801, etiam pro presbyteris qui, perdurante schismate anglicano aut gallica perturbatione, uxores duxerant. Huc spectant quae tradita sunt in opere *De Matrimonio*, n. 443.

598. Quaestiones. — I. *An ignorantia obligationis caelibatus secumferat nullitatem eiusdem obligationis.*

(10) Cfr. Cappello, *De Matrimonio*, n. 442 s.

Resp. 1° Huiusmodi ignorantia in adulto, qui rite instructus accedit ad ordines sacros recipiendos, non praesumitur nec profecto videtur admittenda. Si vero praescripta Codicis et normae statutae a S. C. de Sacramentis in citata Instructione diei 27 dec. 1930 observentur, procul dubio ignorantia illa excludenda omnino est.

2° Si tamen de facto adesset ignorantia obligationis, v. g. in impubere et a fortiori in infante, si forte ordinaretur in sacris, obligatio non urgeret, quia onus tam grave imponi nequit, nisi ultro acceptanti. Proinde in tali casu non exsisteret impedimentum dirimens matrimonium, de quo in can. 1072.

3° Utrum ignorantia reddat nullam et irritam ipsam ordinationem, an potius solum obligationem caelibatus, et quomodo in casu sit consulendum, huc spectant quae alibi diximus (n. **357** ss.). Scil. ordinatio, positis ponendis, valida est; obligatio *per se* irrita ac nulla dicenda. Ordinato autem, cognita lege caelibatus sacrae ordinationi adnexa, datur optio, post vicesimum primum aetatis annum expletum, utrum velit ratam habere ordinationem cum adnexo onere, necne. Si primum, eo ipso tenetur obligatione perfectae ac perpetuae castitatis servandae sponte suscepta; si alterum, non tenetur, sed ad statum laicalem regreditur.

In casu processus conficiendus est iuxta normas praefinitas a S. C. de Sacramentis (n. **711**), congrua congruis referendo, ut probetur factum ignorantiae et consequenter nullitas obligationum sacrae ordinationi adnexarum.

599. II. *Si ignorantia revera adfuerit v. g. in susceptione subdiaconatus, sed nequeat iuridice probari, teneturne ita ordinatus legem caelibatus servare?*

Resp. 1° Si quis promotus fuerit ad subdiaconatum, cum ignorantia inculpabili (loquimur hypothetice, si agitur de ordinato in adulta aetate) circa obligationem castitatis perfecte perpetuoque servandae, hanc servare tenetur, si velit in clericali statu manere atque superiores ordines recipere. Si, contra, nolit, cognita obligatione caelibatus, eam servare, nequit alios ordines suscipere, sed potest ac debet dispensationem a Sede Apostolica postulare, ut licite ad statum laicalem revertatur.

2° Si promotus iam fuerit ad ordinem presbyteratus, procul dubio sacerdos iste, cum dispensationem obtinere nequeat, debet in foro *externo* castitatem servare.

Utrum etiam in foro *interno* castimoniae servandae obligatione teneatur, si nolit se ad id obstringi per peculiarem promissionem in honorem Dei factam seu per votum, controvertitur. Verius negandum (11).

(11) Cfr. S. Alph., lb. VI, n. 809; Lacroix, lib. VI, par. 2, n. 2162; Sanchez, *l. c.*

600. III. *Si quis probe cognoscat legem caelibatus sacrae ordinationi adnexam, eamque libere ac sponte suscipiat, sed cum voluntate expresse contraria castitatis servandae, teneturne eam nihilominus servare?*

Resp. 1° Certum est ita ordinatum teneri in foro *externo* ad castitatem servandam, iuxta communem et certam doctrinam. Tenetur sane ex praecepto Ecclesiae (12).

2° Item certum est ordinatum in casu teneri pravam voluntatem revocare seque adamussim accommodare menti Ecclesiae eiusque legi.

3° Utrum, secluso voto, teneatur etiam in foro *interno* ad perfectam perpetuamque castitatem servandam, disputatur (13).

Nonnulli dicunt eum teneri *vi legis Ecclesiae*, quae ex religionis motivo ordinatum obstringit ad castimoniam perfecte servandam; sed, aiunt, si peccet interius contra castitatem v. g. per desideria turpia aut pravas cogitationes, peccat etiam contra virtutem religionis, non tamen reatum sacrilegii proprie dicti committit.

Alii censent in foro interno nullam esse obligationem servandae castitatis, quia lex Ecclesiae nequit actus mere internos attingere. Haec opinio solide probabilis non est.

Plures affirmant ordinatum in casu teneri etiam in foro interno, *vi praecepti Ecclesiae* eum obligantis *ex motivo religionis* ad castitatem servandam, ita quidem ut si actus internos castimoniae contrarios ponat, non solum peccet adversus hanc virtutem, verum etiam contra virtutem religionis atque reus sacrilegii fiat.

Inter primam et postremam sententiam discrimen minimum est, illudque potius in verbis quam in re consistit. Nam in utraque sententia violatio legis caelibatus, etiam per actus mere internos, non solum est peccatum grave contra castitatem, sed etiam contra religionem, in confessione necessario aperiendum.

601. IV. *An ordo sacer, attenta obligatione perpetuae et perfectae castitatis servandae, solvat aut solvere queat matrimonium ratum et non consummatum?*

Resp. Ordo sacer, licet onus castitatis perfecte perpetuoque servandae secumferat, matrimonium tamen ratum et non consummatum nullatenus solvit (cfr. can. 1119).

Quaedam facta a nonnullis relata, e quibus solutio huiusmodi matrimonii videretur affirmanda ut certa vel saltem dubia, sunt intelli-

(12) Cfr. Sanchez, lib. VII, disp. 27, n. 12; Salmant., *De ordine*, cap. 6, dub. 2, n. 57.
(13) Cfr. S. Alph., lib. VI, n. 809, dub. 2.

genda atque explicanda de dispensationibus a RR. Pontificibus super coniugio rato et non consummato re ipsa concessis.

Potest R. Pontifex statuere, ut ordo sacer ipso iure solvat matrimonium ratum et non consummatum inter baptizatos, aut non consummatum inter partem baptizatam et partem non baptizatam, non aliter quam sollemnis professio religiosa? Nonnulli negant aut saltem dubitant. At si res accurate atque penitius consideretur, responsio affirmativa videtur certa.

Sane: 1° Nulla profecto exsistit intrinseca repugnantia seu difficultas ex parte matrimonii non consummati, ex parte ordinis sacri ac demum ex parte R. Pontificis.

2° Ratio solutionis matrimonii non consummati est votum sollemne castitatis, sicut vis irritans coniugium contrahendum inest eidem voto, non autem ceteris votis in sollemni professione religiosa emissis. Porro ex dictis in susceptione ordinis sacri candidatus sollemne castitatis votum elicit. Ergo.

3° Solutio matrimonii non consummati ob religiosam professionem sollemnem, unice ex iure Ecclesiae repetenda est (14). Nihil vetat, proinde, quominus eadem vis et efficacia, quae tribuitur sollemni professioni religiosae, tribuatur quoque ordini sacro, absolute atque hypothetice loquendo.

602. V. *Si metus gravis fuerit revera illatus cuidam clerico minori quoad ordines sacros suscipiendos, isque certus omnino sit de tali metu sibi incusso, an valide contrahat matrimonium ante processum et sententiam legitime probatam?*

Resp. In foro *interno* clericus metu gravi coactus ad ordines sacros suscipiendos, non tenetur lege caelibatus, ac propterea valide *per se* contrahit matrimonium, cum re ipsa impedimentum dirimens non exsistat.

In foro *externo* matrimonium, ut patet, habendum est tamquam nullum et irritum, quia nonnisi post sententiam nullitatis onerum ordinibus sacris adnexorum clericus immunis censetur ac revera est a praedictis oneribus. Practice, attento can. 1099, § 1, vix potest verificari iste casus, quia catholici latini ad valorem nuptiarum praescriptam formam servare tenentur.

603. VI. *Vir coniugatus nequit ordines maiores suscipere sine apostolica dispensatione* (cfr. can. 132, § 3, 987, 2°). *Si forte bona aut mala fide susceperit, tenetur necne obligatione caelibatus?*

(14) Cfr. Cappello, *De Matrimonio*, n. 758. Card. Gasparri ait: « Disputant DD. quo iure professio sollemnis matrimonium antea contractum dirimat: sed *sine ulla cunctatione respondendum est dirimere solo iure ecclesiastico* » (*De Matrimonio*, II, n. 1129, ed. nova ad mentem Codicis I. C.).

Resp. Per se et generatim loquendo, *affirmative*, salvo tamen iure uxoris, si sponte non consenserit.

Can. 132, § 3 decernit: « Coniugatus qui sine dispensatione apostolica ordines maiores, licet bona fide suscepit, ab eorundem ordinum exercitio prohibetur ».

Si ordinem subdiaconatus susceperit iste coniugatus absque venia Sedis Apostolicae, procul dubio, ea inconsulta, nequit ad superiores ordines promoveri.

Si ordines sacros susceperit *sine consensu uxoris eaque sit invita*, clericus in sacris tenetur ad eam redire atque vitam coniugalem ducere. Quo in casu, si agitur de subdiaconatu aut diaconatu bona aut mala fide suscepto, datur legitima causa dispensandi ab oneribus forte contractis.

Si coniugatus *de consensu uxoris* ordinem subdiaconatus receperit, non potest ad altiores ordines promoveri sine dispensatione Sedis Apostolicae. Interim iste subdiaconus prohibetur ab exercitio ordinum susceptorum et castitatem servare tenetur.

Si presbyteratum *de consensu uxoris* coniugatus susceperit, obligatione castitatis tenetur. S. Sedes in eiusmodi casu non dispensat; et post obitum uxoris, presbyter nequit novas nuptias valide contrahere.

Si, contra, presbyteratum receperit *absque consensu uxoris eaque ius suum exigat*, presbyter tenetur, ut supra, ad legitimam coniugem redire et cum ipsa vitam coniugalem agere. Huc spectat cap. un. *de voto et voti exemptione*, tit. VI in *Extravag.* Ioannis XXII.

S. Sedes non dispensat. Defuncta uxore, presbyter novum matrimonium valide contrahere nequit.

604. VII. *Haeretici et schismatici latini ad ordines sacros promoti lege caelibatus tenenturne?*

Resp. Si valide, ut supponitur, ordinati fuerint, per se lege caelibatus procul dubio adstringuntur. Proinde impedimento statuto in can. 1072 ipsi quoque ligantur; et si ad Ecclesiam catholicam redeunt, castitatem servare tenentur, nisi dispensatio iisdem a Sede Apostolica concedatur. Cfr. n. **279, 605**.

Practice ita proceditur in praedicto casu. Videndum imprimis de valore ordinationis. Si certo constet ordinationem validam fuisse, urget *per se* lex caelibatus, ut supra dictum est. Si constet ordinationem quacumque de causa validam non fuisse, aut serio dubitetur de valore eiusdem, pro libertate seu exemptione ab oneribus diiudicandum est.

Id expresse confirmatur responso S. Officii diei 23 mai 1892, quo, de ordinationibus peractis ab Episcopis Iacobitis in insula Madagascar, declaratum

fuit, «ordinatos, ut supra, teneri ad recitationem horarum canonicarum et ad legem caelibatus seu continentiae perpetuae, nisi de invaliditate ordinationis legitime constiterit per iudicium a S. Sede ferendum in singulis casibus».

605. VIII. *Si quis apostata fiat a catholica fide et ordines sacros recipiat ab Episcopo haeretico vel schismatico, contrahitne obligationes sacrae ordinationi adnexas?*

Resp. Ecclesia huiusmodi apostatam ordinatum ab Episcopo haeretico vel schismatico, non considerat tamquam ordinatum. Quapropter, si ad fidem catholicam revertatur, numquam ipsi exercitium ordinum susceptorum permittit, nec obstrictum eum habet clericalibus obligationibus. Id aperte colligitur ex responsione S. C. S. Officii diei 18 nov. 1931 ad casum propositum a Delegato Apostolico in Indiis, qua declaratum fuit «Ecclesiam non habere nec unquam habituram esse oratorem (apostatam a catholica fide, ordinatum in sacris ab Episcopo haeretico) tamquam ordinatum, eumque propterea nullis teneri obligationibus statui clericali adnexis» (15).

606. IX. *Si latinus transit ad ritum orientalem et ordines recipit ab Episcopo orientali, num teneatur obligationibus clericalibus iuxta disciplinam latinam, an potius secundum disciplinam orientalem? Item, quidnam de orientali qui transierit ad ritum latinum et ordinetur ab Episcopo latino?*

Resp. Ita distinguendum est, ad primum casum quod attinet. Si transit *legitime* i. e. ex venia Sanctae Sedis Titius efficitur vere orientalis, ideoque subest disciplinae orientali. Si transit *illegitime*, scil. sine venia Sedis Apostolicae, manet latinus, ac propterea subiicitur Ecclesiae latinae, ut alii clerici latini.

In altero casu, i. e. si orientalis transit ad ritum latinum et ordinatur ab Episcopo latino, item distinguendum. Inspiciendum scil. utrum mutatio ritus *legitime* facta fuerit necne. Si *legitime*, Titius est latinus et clericalibus oneribus adstringitur iuxta Ecclesiae latinae disciplinam; si forte *illegitime*, Titius manet orientalis suaeque disciplinae obnoxius.

607. X. *Si latinus ab Episcopo orientali et vicissim orientalis ab Episcopo latino ordinetur, quasnam contrahit obligationes clericales?*

Resp. Si, contra praescriptum can. 961, quis citra apostolicum indultum ordinetur ab Episcopo diversi ritus, contrahit obligationes clericales secundum disciplinam propriae Ecclesiae: huiusmodi sane ordinatio illegitime facta nullum effectum iuridicum parit quoad mutationem ritus ac disciplinae.

(15) Cfr. Gasparri, *De Matrimonio*, I, n. 615, ed. post Codicem.

Si ex indulto apostolico talis ordinatio facta fuerit, tenor eiusdem attendendus est. Generatim loquendo, nulla inde concedi solet mutatio ad ritum ac disciplinam quod attinet.

608. XI. *An futurum sit ut lex caelibatus aboleatur aut mitigetur a Sede Apostolica?*

Resp. Negative omnino. Huc spectant verba Summi Pontificis *Benedicti XV*, qui in Epistola ad Franciscum Kordac, Archiepiscopum Pragensem, diei 3 ian. 1920 scite ait: «Omni asseveratione affirmavimus: scilicet ecclesiastici caelibatus legem, *ut praecipuum sacerdotii catholici decus eiusque virtutum optimarum fontem*, sancte inviolateque esse retinendam, *nec unquam futurum esse ut eam haec Apostolica Sedes abolere aut mitigare velit*» (16).

Idem Pontifex in Allocutione Consistoriali diei 16 dec. 1920 expresse dicit: «Sollemniter affirmateque testamur, *fore numquam ut haec Apostolica Sedes sanctissimam eam maximeque salutarem legem caelibatus ecclesiastici aliqua ex parte extenuando mitiget, nedum aboleat*» (17).

609. Poenae aliaeque sanctiones contra violantes legem caelibatus. — 1. Ex can. 2359 clerici in sacris sive saeculares sive religiosi ob concubinatum vel alia delicta contra sextum Decalogi praeceptum peculiaribus gravibusque poenis subsunt. Istae poenae sunt omnes ferendae sententiae.

2. Clericus maior, qui matrimonium civile, ut aiunt, contraxerit, ipso facto et sine ulla declaratione amittit quaelibet officia ecclesiastica (can. 188, 5°).

3. Clericus in sacris, qui matrimonium attentare aut civilem tantum actum ponere ausus fuerit, ipso facto irregularis ex delicto efficitur (can. 985, 3°; n. **505**) et excommunicationem S. Sedi simpliciter reservatam incurrit (can. 2388, § 1).

4. Clericus religiosus, qui fugam arripuerit cum muliere aut attentaverit vel contraxerit matrimonium etiam tantum civile, ut aiunt, ipso facto habendus est tamquam legitime dimissus e religione (can. 646, § 1, 2° et 3°).

(16) *Acta Apost. Sedis*, XII, p. 34.
(17) *Acta Apost. Sedis*, XII, p. 587.

ARTICULUS IV.

De recitatione divini officii seu Breviarii in genere.

610. Notio. — 1. Nomine *divini officii* venit: Certa precandi formula ex psalmis et lectionibus S. Scripturae atque SS. Patrum composita, quotidie persolvenda, nomine Ecclesiae, a sacris personis, sive in choro collectis, sive privatim, secundum modum et ordinem praescriptum.

2. Divinum officium est semper *oratio publica*, etsi fiat privatim, cum a persona publice deputata Deo offeratur atque valorem latreuticum, eucharisticum, propitiatorium et impetratorium non ex sola persona privata recitante, sed maxime ex dignitate et sanctitate totius Ecclesiae obtinet (1).

3. Officium divinum vocatur etiam *Officium ecclesiasticum* vel *canonicum*, frequentius vero *Breviarium* et *Horae canonicae*.

611. Partes divini officii. — 1. Constat officio nocturno et diurno presse sumpto. Officium *nocturnum* comprehendit unum aut tres *Nocturnos* et *Laudes*.

Officium *diurnum* presse sumptum distinguitur in *parvas Horas* (scil. Primam, Tertiam, Sextam, Nonam) et in *Vesperas* et *Completorium*.

2. Habetur quoque obligatio recitandi Litanias sive in festo S. Marci sive tribus diebus Rogationum; quae obligatio obstringit quotquot tenentur divinum officium recitare (2).

Litaniae, aliter ac officium divinum, ut infra dicetur (n. **627**), anticipari nequeunt. Num obligatio recitandi Litanias gravis sit an levis, controvertitur. Communior sententia censet eam sub gravi urgere, materia et fine recitationis perspectis.

Alii tenent obligationem esse levem, quia nullum est documentum ecclesiasticum aut validissima ratio unde gravitas obligationis evincatur. Haec sententia vere probabilis est, cum non constet de obligationis *gravitate* (3).

612. Forma divini officii praescripta. — 1. Olim plures Ecclesiae particulares suam propriam habebant Breviarii formam.

S. Pius V, ad maiorem unitatem inducendam, novum edidit Breviarium Romanum correctum, Const. «*Quod a Nobis*», 7 iul. 1568, si-

(1) Cfr. Pii X Bullam «*Divino afflatu*», 1 nov. 1911; Suarez, *De orat.* lib. IV, cap. 1.
(2) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 174; Lacroix, lib. IV, n. 1292; Gavantus, sect. 9, cap. 2, n. 16.
(3) Cfr. Ball.-Palm., IV, n. 217; Génicot, II, n. 51; D'Annibale, III, n. 147, nota 18.

mulque abolevit alia omnia Breviaria, quae nondum a ducentis annis legitima consuetudine introducta essent.

Hoc Breviarium Romanum denuo correctum fuit a *Clemente VIII*, *Urbano VIII*, *Leone XIII* et praesertim a *Pio X*.

2. Qui divinum officium non recitant secundum Breviarium proprium, nullatenus obligationi satisfaciunt.

Pius X in citata Bulla ait: «Poenas in iure statutas iis denuntiamus, qui suo officio persolvendi quotidie Horas canonicas defuerint; *qui quidem sciant se tam gravi non satisfacturos officio, nisi Nostrum hunc Psalterii ordinem adhibeant*».

3. Forma recitandi divinum officium est *substantialis* vel *accidentalis*. Forma substantialis refertur ad ipsam rei substantiam vel ad qualitatem substantialem. Laesio formae substantialis constituit peccatum mortale, laesio formae accidentalis peccatum veniale.

Forma substantialis laeditur: 1º si officium recitatur iuxta aliud *Breviarium* quam *Romanum*; 2º si recitatur lingua vernacula; 3º si recitatur officium notabiliter diversum sive quoad qualitatem sive quoad quantitatem.

4. Singuli clerici, qui ad chorum non tenentur, possunt, loco particularis Breviarii legitime in loco seu dioecesi vigentis, Romanum assumere. Attamen officia, quae dicuntur «*propria dioecesis vel ordinis*», quamvis solum *ex indulto* dioecesi aut ordini concessa sint, a singulis clericis recitari *debent*, quando ab ecclesia particulari vel ordine etc. adoptata fuerint (4).

613. Fructus ex recitatione divini officii obvenientes. — 1. Ex recitatione divini officii provenit duplex fructus, alter *ex opere operantis ministri* seu personae recitantis, alter *ex opere operantis Ecclesiae*, pro qua minister legatione apud Deum fungitur et cuius nomine horas canonicas recitat.

2. Iste fructus est impetratorius, propitiatorius et satisfactorius. Ad substantiam quod attinet, idem est, sive officium recitetur a ministro probo et sancto sive recitetur a ministro malo, cum malitia ministri non obsit efficaciae orationis ipsius Ecclesiae.

3. Fructum ex opere operantis Ecclesiae provenientem percipiunt: 1º ipse recitans; 2º illi, pro quibus recitans specialiter intendit orare; 3º pii fideles, qui beneficia fundarunt cum onere officii recitandi; 4º omnes fideles, pro quibus Ecclesia orare intendit (5).

(4) S. R. C. 6 sept. 1738; *Decreta auth.* n. 2338.
(5) Cfr. Suarez, *De virtute religionis*, tract. IV, lib. IV, cap. 1; Bonacina, to. I, tract. *De horis canonicis*, disp. 1, q. 4, punct. 2, n. 1 ss.; Noldin, II, n. 754.

ARTICULUS V.

De obligatione recitandi officium divinum.

614. Obligatio in genere. — Obligatio recitandi officium divinum ex triplici titulo seu fonte oritur: 1° ex ordine sacro; 2° ex professione religiosa in ordine aut congregatione ad chorum adstricta; 3° ex beneficio ecclesiastico (cfr. can. 413, 578, 610, 1400).

Hic de primo tantum titulo sermo erit.

615. Obligatio incumbens clericis maioribus. — 1. Can. 135 statuit: « *Clerici in maioribus ordinibus constituti excepti iis de quibus in can.* 213, 214, *tenentur obligatione quotidie horas canonicas integre recitandi, secundum proprios et probatos liturgicos libros* ».

Obligatio ista, sicut lex caelibatus, tenet omnes clericos in sacris, i. e. saltem ad ordinem subdiaconatus promotos.

2. Obligatio incipit eo die quo subdiaconatus recipitur, et quidem ab illa parte officii, quae moraliter respondet tempori, quo ordo suscipitur.

Qui ergo ordinatur mane ante horam nonam matutinam, incipere debet a *Prima;* qui ordinatur post horam nonam vel circa meridiem, tenetur officium illius diei recitare inde a *Tertia* vel *Sexta.*

Qui recitat horas ante ordinationem, ad quas recitandas post ordinationem tenetur, obligationi suae satisfacit, nec tenetur eas iterum recitare. Quamvis enim in genere verum sit principium: non potest satisfieri praecepto eo tempore, quo nondum urget, habentur tamen nonnulla praecepta, quae impleri possunt, paulo antequam urgent, illa nimirum, quae eiusmodi sunt, ut opus praeceptum poni possit, antequam urgeat praeceptum (1).

3. Exceptio, de qua in can. 213 et 214, respicit eos qui legitime ad statum laicalem redacti sunt. Obligatio enim recitandi divinum officium mitior est obligatione castitatis servandae, quatenus clericus maior eo ipso quod reducitur ad statum laicalem, solvitur ab onere recitandi horas canonicas, non autem semper et necessario a lege caelibatus, nisi probata fuerit nullitas ordinationis vel obligationum eidem adnexarum (cfr. can. 213, § 2; n. **708**).

(1) Cfr. Lugo, *De Eucharistia*, disp. 16, sect. 2, n. 39; Tamburini, lib. II, cap. 5, § 5, n. 9, Noldin, II, n. 756.

4. Officium divinum persolvi debet a clericis « *secundum proprios et probatos libros liturgicos* », nempe iuxta proprium Breviarium, pro diverso ritu v. g. romano vel ambrosiano etc., iuxta officia *propria* dioecesis vel ordinis sive congregationis, et secundum ordinem legitime praefinitum.

616. Notae historicae. — 1. Obligatio recitandi divinum officium quoad clericos maiores *vi ipsius ordinis sacris*, absque beneficio ecclesiastico, potius *traditione* et *consuetudine*, quam lege scripta, paulatim introducta fuit.

Ad rem Benedictus XIV, Const. « *Eo quamvis tempore* », 4 maii 1745, § 43, ait: « In Ecclesia Occidentis imposita est presbyteris, diaconis et subdiaconis dicta obligatio, quamvis nullum ecclesiasticum beneficium fuerint assecuti. Cohaeret enim ordini sacro diurnum pensum Horarum Canonicarum; illudque *veteri traditione acceptum*, et *immemorabili consuetudine* in more positum fuisse, docet communior theologorum opinio » (2).

2. Inde ab aetate Apostolorum, ut in vetere testamento, certae horae diei precibus fundendis destinatae fuerunt, scil. hora tertia, sexta et nona (3).

Quibus precibus additae sunt deinceps orationes matutinae et vespertinae etiam communes. Postea in coenobiis saeculo IV ineunte introducta fuit etiam oratio *nocturna*. Huic successit oratio *matutina* (*laudes*), addita dein alia oratio, quam dicimus *primam*, ad instar secundae cuiusdam precis matutinae.

Circa finem saeculi IV *completorium* a *vesperis* fuit separatum, ut locum teneret precum vespertinarum. Qua ratione septem horae Breviarii nostri ortae sunt, scil. nocturnum cum laudibus, prima, tertia, sexta, nona, vesperae et completorium (4).

3. Usus divinam psalmodiam recitandi primum vigere coepit apud monachos.

Clerici saeculares inde a saeculo V coeperunt obstringi obligatione *publicam* et *communem* psalmodiam persolvendi. Huc spectant c. 14 Conc. Venetic. (Vannes) an. 465, et c. 30 Conc. Agath. a. 506 (5).

(2) Cfr. Bened. XIV, *Instit. eccl.* 24, n. 1 ss.; Suarez, *l. c.*, t. IV, cap. 16.
(3) *Act. Ap.*, II, 15; III, 1; X, 9, 30; Tertull., *De orat.*, cap. 25; *De ieiun.*, cap. 10.
(4) Cfr. Baeumer, *Geschichte des Breviers*, p. 31 ss.
(5) Cfr. c. 9, D. 32; c. 13, D. V de cons.; Baeumer, *l. c.*, p. 162, 220 ss. Imperator Iustinianus saec. VI (l. 42, § 10 Cod. de *Episcopis*, I, 3) clericis officium psallendi inculcat hisce verbis: « Praeterea sancimus, ut omnes clerici per singulas ecclesias constituti per se ipsos nocturnas et matutinas et vespertinas preces canant, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant, nomen quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa ministerium domini Dei... Si enim multi laicorum, ut suae animae consulant, ad sanctissimas ecclesias confluentes studiosos circa psalmodiam se ostendant, quomodo indecens non fuerit, clericos ad id ordinatos non implere suum munus? ».

4. Clerici saeculares eatenus tenebantur divinam psalmodiam recitare, quatenus ecclesiae peculiari erant addicti, in eaque *publica* et *communis* psalmodia erat persolvenda.

Hinc facile intelligitur, *cur* et *quomodo* obligatio divinum officium recitandi capitulares in communitate viventes et in genere omnes beneficiatos paulatim attigerit.

5. Saec. XII ad finem vergente, ex consuetudine et legibus synodalibus, clerici in sacris ordinibus constituti ad *privatam* divini officii recitationem obstringi coeperunt. Primum in Italia, postea in Hispania et Anglia id usu receptum fuisse videtur (6).

In Decretalibus Gregorii IX (c. 1, 9, X, *de celebratione Missarum, et sacramento Eucharistiae, et divinis officiis*, III, 41) et in Clem. (c. 1, *de celebratione Missarum et aliis divinis officiis*, III, 14) fit sermo de huiusmodi obligatione; non tamen expressis apertisque verbis.

6. Ante Codicem *lex scripta generalis*, quae obligaret omnes clericos maiores *vi ipius ordinis sacri* ad horas canonicas quotidie et integre recitandas deerat. Hinc manifesta innovatio a legislatore inducta.

ARTICULUS VI.

De obligatione in specie.

617. Natura obligationis. — 1. Recitatio divini officii est affixa *singulis diebus* atque cum die exspirat. Proinde qui sive culpabiliter sive inculpabiliter opportuno tempore officium non recitaverit, non tenetur altero die illud supplere.

2. Quidam veteres docebant recitationi omissae semper esse supplendum. Alii distinguebant inter omissionem culpabilem et inculpabilem, asserentes obligationem supplendi haberi in priore casu, non vero in altero. Istae sententiae hodie obsoletae dicendae, eaeque omni carent probabilitate.

618. Gravitas obligationis. — 1. Certum est, totum alicuius diei officium esse materiam gravem. Id expresse affirmat etiam Pius X in citata Bulla « *Divino afflatu* », 1 nov. 1911.

Qui totum officium unius diei voluntarie omittit manens semper in

(6) Cfr. Baeumer-Biron, *Histoire du Bréviaire*, p. 160 ss.; Batiffol, *Histoire du Bréviarie* p. 125 ss.; Thalhofer, *Handb. d. k. Liturgik*, II, p. 370 ss.

prava hac dispositione, censetur committere peccatum numero unum, quod tamen aequivalet septem, iuxta numerum partium Breviarii sub gravi obligantium. Potest tamen, iuxta regulas de distinctione peccatorum, internis peccatis pluribus peccare, si mutat et renovat pravum propositum.

2. Item, iuxta communem aut saltem longe communiorem theologorum doctrinam, singulae partes officii divini seu etiam horae parvae sunt materia gravis ideoque obligant sub lethali. S. Alphonsus ait: « Improbabilis est opinio, quod una parva hora, prout Tertia, Sexta etc., sit levis materia » (1). Ratio est, aiunt theologi, quia licet comparatione ad totum non videatur gravis quantitas, tamen recitatio etiam unius horae est tanti ponderis, ut intensive censeatur quantitas gravis seu notabilis (2).

Quidam dubitant de peccato *mortali* propter omissionem *unius* horae *parvae* (3).

Non peccat graviter qui Vesperas Sabbati Sancti omittit. Ita passim DD. (4).

619. Quodnam officium sit recitandum. — 1. Recitari debet officium, quod in calendario seu directorio pro eo die assignatum est.

Officia autem assignata vel sunt officia totius dioecesis *communia*. vel officia alicuius ecclesiae *propria*. Huiusmodi officia *propria ecclesiae* sunt praesertim haec: officium titularis ecclesiae, officium dedicationis ecclesiae, officium insignis reliquiae, officiali speciali indulto apostolico illi ecclesiae concessum.

Lectiones ex parte vel ex integro *reformatae* et *alia huiusmodi* debent quidem inseri in novis Breviariis, sed non obligant eos qui officium recitant iuxta Breviarium quod habent (5).

2. Officia *propria ecclesiae* recitare tenentur:

1° Dignitates, canonici ceterique beneficiarii choro illius ecclesiae addicti;

2° Clerici, quorum beneficium erectum reperitur in illa ecclesia;

3° Clerici etiam non beneficiarii, illi ecclesiae adscripti.

Censentur autem *adscripti* ii soli, qui Ordinarii loci auctoritate in ecclesia curam animarum ex officio gerunt, scil. parochi eorunque vicarii cooperatores vel adiutores; et si agitur de ecclesia non paroeciali, eius rector legitime ab

(1) Lib. IV, n. 147.
(2) Cfr. Salmant. to. IV, tract. 16, cap. 3, punct. 4, n. 23; S. Alph., *l. c.*; Suarez, *l. c.* cap. 5.
(3) Cfr. Umberg, II, n. 966; *Americ. Eccl. Review* 48 (1913), p. 334 ss.
(4) Noldin, II, n. 757; Aertnys-Damen, I, n. 1107; Génicot, II, n. 49.
(5) S. R. C. 14 dec. 1883.

Episcopo deputatus. Non considerantur tamquam *ecclesiae adscripti* sacerdotes, qui in ea Missam celebrant, confessiones excipiunt aliudve ministerium ecclesiasticum gerunt, ita ut isti officia propria ecclesiae nec debeant nec licite recitare possint (6).

4° *Magistri et alumni Seminarii* in hoc degentes censentur adscripti ecclesiae Seminarii, quamvis alibi Missam celebrent; quare officia propria ecclesiae Seminarii recitare tenentur (7).

620. 3. *Clerici non beneficiati*, qui versantur in aliena dioecesi, *possunt* officio loci, ubi degunt, se conformare, sed ad hoc *non tenentur*, nisi ibi domicilium aut quasi-domicilium acquisierint. *Beneficiati* semper tenentur ad officium propriae ecclesiae (8).

4. *Religiosi* extra domum propriam degentes, sequi debent *per se* calendarium suae domus seu provinciae.

Si iidem versentur in alia domo suae religionis et *privatim* recitent divinum officium, sequi debent calendarium suae domus, quando solum per paucos dies extra eam degunt; dum e contra sequi debent calendarium domus, in qua versantur, si ad longum tempus, saltem ad mensem (v. g. tempore quadragesimali aut feriis aestivis) in ea degunt; in itinere recitare debent officium domus, a qua profecti sunt.

Si choro addicti sunt et in alia domo sui ordinis morantur, officium in choro cum ceteris sodalibus recitare debent.

5. Qui tenentur officium persolvere iuxta calendarium dioecesis, debent recitare etiam *propria* officia dioecesis ac *votiva*, prout in calendario designantur. Quamvis enim concessio huiusmodi officiorum sit privilegium communitati datum, quae non tenetur uti privilegio ad normam can. 69, singuli tamen eo uti debent, ubi communitas eo utitur, quia communitati se conformare tenentur.

6. Officium recitari debet, prout in calendario indicatur, etiamsi quis probabilius iudicet calendarium errare (9). Si tamen certo constet calendarium errare, error, ut patet, corrigendus est.

621. Ex dictis liquet duplex esse Ecclesiae praeceptum circa officium divinum, scil. 1° recitandi quotidie officium; 2° illud persolvendi secundum ordinem proprii calendarii.

Illud est primarium et urget semper sub gravi, hoc est secundarium et urget modo sub gravi modo sub levi.

(6) S. R. C. *Mechlinien.* 7 dec. 1844, ad 1, 2 et 3; *Decreta auth.*, n. 2872.
(7) S. R. C. *Adrien.* 7 sept. 1850, ad 1 et 2; *Decreta auth.*, n. 2980.
(8) S. R. C. *Marsorum*, 12 nov. 1831, ad 46; *Decreta auth.*, n. 2682.
(9) S. R. C., *Plurium Dioecesium*, 13 iun. 1899; *Decreta auth.*, n. 4031.

622. Permutatio divini officii. — 1. Permutatio divini officii cum aliis precibus, v. g. cum recitatione Rosarii marialis arbitrio proprio facta, semper gravis est, cum nullatenus satisfiat oneri officii persolvendi.

2. Grave peccatum est, si permutetur in officium *notabiliter brevius* aut, iuxta plures, ratione qualitatis *notabiliter diversum;* nam forma substantialis sub gravi obligans non servatur.

Huc spectat prop. 34ª damnata ab Alexandro VII: «*In die Palmarum recitans officium paschale satisfacit praecepto*». Ratio damnationis duplex est: tum quia obiectum officii paschalis (laetitia resurrectionis D. N. I. C.) plane diversum est ab eo quod Ecclesia recolendum proponit die Palmarum; tum quia unum altero notabiliter brevius est. Quapropter diversitas utriusque officii notabilis est tam ratione qualitatis quam ratione quantitatis.

Nonnulli tamen dicunt non constare de *gravitate* culpae, si recitetur officium etiam notabiliter diversum (10).

3. Quidam censent graviter eum peccare, qui frequentissime aut saltem frequentius mutet, ita ut annuus officiorum ordo inde vere perturbatus evadat. Alii negant peccatum esse grave. Prior sententia longe verior est, eaque tenenda (11).

4. Leviter peccat qui sine rationabili causa mutat officium in aequale aut fere aequale, v. g. officium Confessoris in officium Martyris: agitur quippe de laesione mere accidentali formae praescriptae.

5. Qui ex rationabili causa, *interdum* mutat in officium aequale aut fere aequale, non peccat. Sufficit quaelibet iusta causa etiam levis, v. g. pietas, devotio, commoditas etc. A fortiori excusat defectus officii praescripti. Unde qui caret officio illo die praescripto, ex. gr. de Sancto, potest et debet aliud recitare quod habet, v. g. de Beata Maria Virgine. Item qui non habet lectiones proprias diei occurrentis, potest ac debet legere lectiones communes.

623. Quid sit faciendum, si ex errore mutatum fuerit officium. — 1. Si error advertitur officio iam absoluto, non datur obligatio aliud recitandi, quia Ecclesia non obligat ad horas canonicas bis in die recitandas. Valet sane notum axioma: *Officium pro officio.*

Attamen si officium recitatum *notabiliter* brevius sit officio praescripto, v. g. pluribus psalmis minus (ut officium hebdomadae paschalis pro alio) *aliquid* supplendum est ex officio quod recitari debuisset.

(10) D'Annibale, III, n. 148; Génicot, II, n. 52; Ferreres, II, n. 85.
(11) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 161, quaer. 3; Laymann, *l. c.*, cap. 5, n. 4.

2. Si error advertitur officio nondum absoluto, pro lubitu vel inceptum officium absolvi potest vel reliqua de officio praescripto recitari possunt. Hoc alterum magis probatur a *S. Alphonso* (12) aliisque iuxta axioma: *Error corrigitur, ubi deprehenditur.*

At prior quoque sententia solide probabilis est ideoque practice tuta.

3. Qui loco v. g. *Nonae* bis *Sextam* recitaverit, *Nonam* recitare tenetur, quia una hora non potest suppleri per aliam. Axioma: *Officium pro officio* in casu non valet; nam ipsum tunc solum urgeri potest, cum, servata quantitate et forma, mutatur tantum qualitas officii, ut si pro officio unius Sancti recitetur officium alterius.

624. 4. Qui ex errore *totum officium nondum occurrens* recitavit, potest, illo dein occurrente, pro arbitrio *vel* recitare officium eo die praescriptum, ut se conformet ritui communi Ecclesiae (13), *vel* potest recitare officium omissum, ne officium aliquod eo anno praetermittat. Ceterum ex rationabili causa licet officium eo die praescriptum mutare; porro haec causa mutandi officium rationabilis profecto est, ne idem officium bis recitetur nec aliud prorsus praetermittatur (14).

625. Quidnam in dubio faciendum sit. — In dubio positivo et probabili de recitatione divini officii, obligatio cessat. Proinde qui dubitat serio, num aliquid omiserit, sive partem horae sive integram, ad nihil tenetur; sufficit enim probabilis coniectura recitationis factae. In iis dubiis quae facile occurrere possunt, practice, prudenti existimatione utendum est et iudicium secundum communiter contingentia ferendum. Summopere cavendum, ut scrupuli et anxietates praecaveantur (15).

ARTICULUS VII.

De modo recitandi divinum officium.

626. Ut plene satisfiat praecepto Ecclesiae, divinum officium recitandum est: 1° *tempore apto;* 2° *cum devotione ac debita intentione et*

(12) Lib. IV, n. 161.

(13) S. R. C. interrogata: « Utrum si in choro vel privatim omissum est per oblivionem aut inadvertentiam fieri officium duplex vel semiduplex alicuius Sancti eodem die, quo debebat secundum rubricas; *debeat* illud fieri in aliquo alio die, vel eiusdem mensis, vel alterius sequentis, non impedito officio novem lectionum »; die 17 iunii 1673 respondit: « Negative » (*Decreta auth.*, n. 1474).

Hoc responso minus recte nonnulli nituntur, v. g. Umberg (II, n. 967), Noldin (II, n. 764, et alii.

(14) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 161; Ball.-Palm., I V, n. 383; Lehmkuhl, II, n. 626; Noldin, II, n. 764.

(15) Cfr. Lacroix, *l. c.*, n. 1236; Sanchez, *Consil. mor.*, lib. VII, cap. 2, dub. 34; Ferreres, II, n. 65; Vermeersch, III, n. 43.

attentione; 3° *pronunciatione orali;* 4° *integra;* 5° *continua;* 6° *ordinata;* 7° *debito loco et situ.*

De singulis breviter et accurate.

627. Tempus aptum. — 1. In *privata* recitatione satisfit gravi obligationi si totum officium recitatur *intra spatium unius diei naturalis,* scil. *a media nocte ad mediam noctem;* ut venialis culpa vitetur, recitari debent Matutinum et Laudes aut pridie aut tempore matutino, Prima et Tertia tempore matutino, Sexta et Nona pro libitu tempore aut antemeridiano aut postmeridiano, Vesperae (extra Quadragesimam) et Completorium post meridiem.

Olim horae canonicae ita solebant recitari: Matutinum post mediam noctem, Laudes ad auroram, Prima post solis ortum, Tertia mane ad horam nonam, Sexta ad meridiem, Nona post horam tertiam pomeridianam, Vesperae ad solis occasum, Completorium ad noctis crepusculum (1).

2. Quaelibet causa iusta etiam levis excusat a culpa, circa anticipationem vel posticipationem horarum canonicarum, dummodo integrum officium recitetur intra unam et alteram mediam noctem.

Huiusmodi causa iusta est v. g. maior devotio sive quies, ratio studii vel scholae, rationabilis commoditas, iter suscipiendum, concio habenda, occupatio superventura, etc. (2).

Vesperae in Quadragesima (excepto primo triduo et diebus dominicis) ante meridiem licite dici *possunt;* in choro *debent* recitari.

3. Matutinum et Laudes in *privata* recitatione pridie *ab hora secunda pomeridiana* anticipari possunt, quin opus sit speciali privilegio.

Sane S. R. C. interrogata: « Utrum in privata recitatione, Matutinum pro insequenti die incipi possit hora secunda pomeridiana, aut standum sit tabellae Directorii dioecesani, omni tempore »; — die 12 maii 1905, *Placentina in Hispania*, respondit: « *Affirmative* ad primam partem; *negative* ad secundam » (3).

Ex peculiari privilegio seu indulto anticipari possunt etiam ab hora 1 post meridiem vel a meridie. Spectanda ipsissima verba indulti.

In *publica* seu chorali recitatione divinum officium, sine indulto apostolico, incipi nequit hora secunda pomeridiana, i. e. antequam solis cursus pomeridianus dimidium itineris perfecerit (4). Utrum sub gravi id requiratur, verius negandum.

(1) Cfr. Baeumer, *Geschichte des Breviers*, pag. 180.

(2) Cfr. Génicot, II, n. 53; Noldin, II, n. 773; S. Alph., lib. IV, n. 173; Vermeersch, III, n. 39.

(3) *Decreta auth.*, n. 4158.

(4) S. R. C., 12 maii 1905; *Decreta auth.*, n. 4158.

4. In *privata* recitatione divini officii clericus, ad normam can. 33, § 1, sequi potest loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium (5).

628. 5. Iuxta rubricas Missalis sacerdos celebrare debet post recitatum saltem Matutinum cum Laudibus.

Dicitur sane: « Sacerdos celebraturus Missam, praevia confessione sacramentali, quando opus est, et *saltem Matutino cum Laudibus absoluto*, orationi aliquantulum vacet... » (*Ordo et ritus servandus in celebratione Missae*, tit. I).

Quidam veteres dicunt id praecipi sub gravi; plures sub levi; alii censent nullam per se esse culpam, ante recitatum Matutinum cum Laudibus Sacrum facere.

Prima sententia caret probabilitate eaque iam obsoleta dicenda (6). Secunda sententia olim communior erat et passim probabilior dicebatur. Tertia vere probabilis est eaque, rationibus mature perpensis, practice praeferenda (7). De *vero* quippe *praecepto* non constat. Igitur obligatio dubia, seu practice nulla.

6. Anticipare Matutinum et Laudes pridie diei, non est obligatio, sed privilegium. Quare clericus, qui ipso die prorsus *impeditus* est, quominus divinum officium recitet, vera et proprie dicta obligatione illud anticipandi non tenetur. Nemo enim cogitur uti privilegio in sui dumtaxat favorem concesso (cfr. can. 69).

In praedicto casu tamen clericus laudabiliter agit, si tempus praevertat ac Matutinum cum Laudibus anticipet; practice, consulendum semper ut id fiat.

629. Gravis controversia inter DD. exsistit de eo, qui in *certa diei parte*, impeditus est, ita ut tempore *canonico* horas recitare nequeat. Haec tenenda videntur:

1° Qui *mane impeditus* est, sed in fine diei recitare potest, adhuc tenetur ad totum officium, quia tempus obligationis nondum transit; sicut ille, qui summo mane die dominico Missam audire nequit, potest autem, si celebratur adhuc Missa, hora altera post meridiem, eam audire certe debet. Sententia negativa quorundam laxior est eaque probabilis non videtur.

2° Si quis *praevidet impedimentum* tempore pomeridiano affuturum, v. g. ob confessiones audiendas, sententia communior tenet eum obligari ad Vesperas et Completorium mane recitanda, quia officium recitari debet intra latitudinem totius diei. Quare, cum praeceptum iam possit impleri, independenter ab omni privilegio, adimplendum est tempore non impedito (8).

(5) Cfr. Cappello, *De Sacramentis*, I, n. 505.
(6) Cfr. Bened. XIV, *De sacrif. Missae*, lib. III, cap. 13; Suarez, *De Euch.*, disp. 82, sect. 1; S. Alph., lib. VI, n. 347.
(7) Cfr. Ball.-Palm., IV, n. 338; Génicot, II, n. 55; Noldin, II, n. 773.

Alii dicunt non constare de huiusmodi obligatione (9). Quae opinio probabilis est, ideoque practice potest tuto retineri.

3° Qui *libere subit impedimentum*, procul dubio tenetur, etiam antevertendo tempus vel postponendo, integrum officium sub gravi recitare; nam causa rationabilis excusat quidem ab ordine servando, non tamen eximit a substantia officii divini.

630. Devotio seu debita intentio et attentio. — 1. Divinum officium recitandum est *digne*, *attente* ac *devote*.

2. **Devotio** alia est *interna*, alia *externa*. Illa consistit in pio mentis affectu ad Deum; haec sita est in reverenti corporis compositione.

Ad devotionem pertinent *intentio* orandi et laudandi Deum, et *attentio* mentis ad id quod agitur.

Etiam *attentio* potest esse *externa* et *interna*. Habetur *externa*, quando quis exterius ita se gerit, ut non excludat attentionem internam.

Sunt enim actiones externae, quae attentionem internam vel excludunt omnino aut notabiliter impediunt; sunt aliae, contra, quae eam leviter tantum excludunt; demum aliae, quae nullo modo excludunt.

Actiones prioris generis sunt praesertim istae: scribere, pingere, attente legere, loquentes cum magna attentione audire, etc.

Actiones posterioris generis praecipuae hae recensentur: vestibus se induere aut exuere, se lavare, focum instruere, colligere flores aut herbas, etc.

Actiones tertii generis sunt potissimum: ambulare, inspicere caelum aut campum etc., psalmos et lectiones perquirere, et aliae huiusmodi.

Attentio *interna* iuxta *Angelicum* (10) est triplex: 1° ad *verba*, ut recte et integre proferantur; 2° ad *sensum* verborum, ut rite percipiatur; 3° ad *Deum*, quatenus mens ad Deum elevatur.

631. 3. Ut satisfiat praecepto recitandi divinum officium, requiritur certe:

1° **Intentio** seu *voluntas orandi;* alioquin recitatio officii non esset oratio, sed mera lectio. Porro officii recitatio ex mente Ecclesiae talis esse debet, ut sit vera oratio, eaque proinde est opus praeceptum.

(8) Cfr. Sanchez, *Consil. mor.*, lib. V I, cap. 2, dub. 55: Salmant. tract. 16, cap. 3, n. 49 s.; S. Alph., IV, n. 155.
(9) Ball.-Palm., IV, n. 203; Génicot, II, n. 56.
(10) *Summa theol.* 2-2, q. 83, art. 13.

Huiusmodi intentio eo ipso habetur, quod quis sumit Breviarium, et vult recitare officium. Proinde de hac intentione nemo anxius debet esse. Ubi quis enim semel pro semper constituit obligationem susceptam *debito modo* implere, ac deinde *consueto modo* accipit Breviarium illudque incipit recitare, requisitam intentionem iam habet.

Ab initio requiritur quidem intentio orandi *actualis*, sed sufficit *implicita*; in decursu recitationis sufficit intentio *virtualis* implicita, quae in illa agendi ratione reperitur et quae tamdiu perseverare censetur, quandiu *explicite* in alium finem recitatio ordinetur.

2º **Attentio** *externa*, seu exclusio cuiuslibet actionis externae quae impediat attentionem internam.

Actiones externae, quae attentionem internam excludunt omnino aut notabiliter impediunt (cfr. n. **630**), vetantur sub gravi, adeo ut qui voluntarie per huiusmodi actiones se distrahat, praecepto non satisfaciat. Actiones externae, quae leviter tantum impediunt attentionem internam, sub levi prohibentur; ex iusta causa licite admitti possunt.

Ceterae actiones, quae nullo modo excludunt aut impediunt, per se licite admittuntur etiam sine causa.

632. 3º Utrum *attentio interna* requiratur ad satisfaciendum praecepto ecclesiastico divini officii, controvertitur.

Plures affirmant, quia, aiunt, attentio interna est de substantia orationis vocalis, cum oratio generaliter sumpta sit *elevatio* mentis ad Deum vel *petitio* facta ad Deum; porro qui verba sine ulla attentione interna profert, corde ad Deum nullatenus ascendit. Ergo.

Multi negant, docentes attentionem externam sufficere, dummodo excludantur omnia externa quae attentionem internam impedire valent.

Praecipuae rationes sunt istae:

a) Oratio vocalis, facta cum animo orandi, est quoad substantiam vera oratio: in ea quippe habetur aliqua elevatio animae ad Deum.

b) Si attentio interna esset revera de essentia orationis, necessario consequeretur distractionem etiam involuntariam destruere orationem, quia essentia alicuius rei non pendet a voluntate. Porro certum est, eiusmodi distractionem involuntariam non impedire praecepti impletionem.

c) Praeceptum de attentione interna requisita est lex dubia; atqui lex dubia non obligat. Ergo.

d) Inter unam et alteram sententiam, si res accurate perpendatur, discrimen potius in verbis quam in re exsistit. Nam attentio externa, quae postulatur a patronis secundae sententiae vix aut ne vix quidem differt ab attentione interna *virtuali*, quae requiritur a patronis prioris opinionis.

Sententia secunda, rite intellecta, verior videtur eaque tenenda.

633. 4. Nonnulla speciatim animadvertenda censemus de hac re:

1º Requiritur et sufficit ea *attentio externa*, qua recta verborum pronuntiatio cum intentione *orandi* seu *Deum colendi nomine Ecclesiae* compossibilis est, licet verborum sensus non rite percipiatur. Recitans agit in casu ex persona Ecclesiae, cuius minister delegatus est: agit quippe ut ille, qui epistolam lingua sibi ignota scriptam nomine scribentis destinatario perlegit (11).

2º Si desit praefata attentio externa non satisfit obligationi, ideoque peccatum *grave* committitur. Sed attentio mere externa, ut palam est, non sufficit.

3º Ad vitandam culpam etiam *venialem*, necesse est qui recitat divinum officium, ea omnia praestet, quae in qualibet oratione, seu publica seu privata, postulantur. Scil. requiritur: *a*) *attentio ad sensum verborum*, quoad fieri potest, vel *ad mysteria*, quae in singulis officiis celebrantur, ea pie considerando, meditando etc.; *b*) *devotio* seu pius affectus ad res divinas quae in horis canonicis tractantur.

4º Huiusmodi oratio attenta et devota eos etiam gignit fructus, qui ex omni oratione privata procedere solent, scil. fructus adorationis et gratiarum actionis pro Deo, propitiationis et impetrationis ex opere operantis iuxta mentem et varias intentiones recitantis (12).

5º Qui *alternatim* recitat, sive cum socio sive in choro, *quando nullatenus attendit ad ea, quae ab altero dicuntur*, sed fovet distractionem plene voluntariam excludentem *prorsus* attentionem, minime satisfacit.

6º Distractio *involuntaria*, licet attentionem forte excludat, praesertim si partem dumtaxat divini officii respiciat, non inducit onus repetendi; secus nimis molesta et onerosa fieret recitatio (13).

Quae mitior regula applicanda videtur etiam in casu distractionis non plene, sed aliquo tantum modo *voluntariae*, quia sufficiens attentio adhuc haberi potest.

7º Ad constituendum peccatum ratione *distractionis* sufficit tum *voluntarium imperfectum*, ex imperfecta advertentia vel ex negligentia in distractione repellenda, tum *voluntarium in causa*, v. g. ex curiositate circumspiciendo, sine ulla necessitate, recitando officium in foro, in platea etc.

8º Media opportuniora ad animi distractiones repellendas sunt ista: *a*) vitare causas distractionis, oculos et aures sedulo custodiendo, se

(11) Cfr. Lehmkuhl, I, n. 890; Noldin, II, n. 768; Ferreres, II, n. 100.
(12) Cfr. Umberg, II, n. 974.
(13) Cfr. Gobat, tract. 5, n. 691; Reuter, II, n. 262, 6.

ab hominum strepitu subducendo; *b*) sub initio recitationis elicere intentionem laudandi Deum; *c*) renovare interdum huiusmodi intentionem, v. g. in fine Psalmorum, ad *Gloria Patri*; *d*) Dei praesentiam animo custodire, et alia eiusmodi (14).

634. Regulae peculiares tradi solent pro scrupulosis. Hi anxietates et angustias spernere debent circa intentionem et attentionem, circa modum pronunciandi verba aliaque id genus: plena obedientia, humilitate ac fiducia procedant.

Si gravibus angustiis vexentur ex recitatione divini officii, ut non raro accidit, iusta causa exsistit eos dispensandi vel etiam declarandi liberos ab huiusmodi lege quae sine gravi incommodo ab ipsis servari nequit (cfr. n. **649**).

Huc spectat monitum *S. Alphonsi*, qui ex *Gobat* animadvertit, scrupuloso, cui graves anxietates obveniant ex Breviario, « aliquando interdici posse recitationem officii, donec videatur posse recitare sine tanto incommodo; cum magnum incommodum excuset per se a praeceptis Ecclesiae » (15).

635. Pronunciatio vocalis. — 1. Necesse omnino est, ut recitatio divini officii *ore* fiat, scil. ut vocalis sit; secus obligationi, secluso peculiari privilegio, nullo modo satisfit. Ut pronuntiatio sit vocalis sufficit voces et syllabas suis organis efformare, quod haberi potest etiamsi recitans se non audiat (16).

At valde expedit et practice omnino curandum, ut qui recitat horas canonicas ita verba proferat ut se ipsum audiat, nisi sit surdus vel surdaster. Ita plures. Sed forte rectius quaestio utrum, necne, requiratur an expediat, ut quis per se possit se audire, videtur melius omittenda, utpote scrupulosa.

2. Num legitimus Superior qui potest dispensare gravi de causa a recitatione divini officii, valeat quoque, propter gravem causam, dispensare a recitatione vocali seu concedere facultatem ut mentaliter persolvantur horae canonicae, controvertitur.

Alii affirmant; alii negant. Quidnam dicendum? R. Pontifex certe huiusmodi facultatem concedere potest. Superior infra R. Pontificem, si gaudet revera potestate dispensandi a recitatione divini officii, valet profecto dispensationem hanc iusta gravique de causa ita concedere ut vocalem recitationem in mentalem mutet.

636. 3. Nonnulli censent, Franciscanos et eos qui cum iisdem in privilegiis communicant, frui peculiari indulto sive privilegio recitandi *mentaliter*

(14) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 177; Aertnys-Damen, I, n. 1126.
(15) Lib. IV, n. 177.
(16) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 163; Vermeersch, III, n. 39.

divinum officium. Alii negant vel saltem dubitant de exsistentia et valore huiusmodi privilegii (17).

Res est dubia. Porro, stante dubio, Franciscani aliique possunt in privata recitatione tali privilegio frui, donec S. Sedes contrarium edixerit.

637. Recitatio integra. — 1. Divinum officium *totum* seu *integre* recitari debet. Eatenus autem recitatio erit integra, quatenus omnes et singulae partes divini officii persolvantur, necnon omnia et singula verba ac syllabae rite pronuncientur, absque ulla omissione aut mutilatione.

2. Ad integritatem officii pertinet *Pater*, *Ave* et *Credo* in principio et in fine officii; dum e contra ad eam non pertinet oratio *Aperi* nec *Sacrosanctae*, quae tamen orationes pie et utiliter recitantur.

3. Ut recitatio sit integra, sufficit cum socio *alternatim* recitare et audire (cfr. n. **638**).

4. Omissio *notabilis* divini officii grave, omissio *levis* veniale peccatum constituit. Quaenam pars censeatur notabilis, alibi dictum est (n. **618**).

5. Corruptio seu mutilatio gravis, quae verborum sensum aut omnino aut notabiliter mutet, si fiat in parte notabili officii, peccatum mortale est; si fiat in parte haud notabili vel corruptio seu mutilatio levis sit, veniale non excedit. Imo nullum est peccatum, si levis corruptio verborum aut syllabarum ex naturali quodam defectu balbutiendi sive linguae proveniat, aut ex inveterata consuetudine, quam recitans nunc studet emendare. Practice mutilatio verborum raro peccatum grave secumfert.

638. Nonnulla speciatim observanda de recitatione cum socio vel in choro. — 1. Licitum est recitare divinum officium cum socio, etsi ille ad officium non teneatur. Socius potest esse sive clericus sive laicus, sive mas sive femina. Hoc postremum minus expedit, ideoque practice vitandum.

Recitatio cum socio imitari debet recitationem in choro. Idcirco necesse est: 1° ut alternis, non ternis vicibus recitent, scil. ut hinc sint unus vel plures et inde pariter unus aut plures; sed non licet ita recitare, ut unus dicat primum, alter secundum, tertius tertium versum; 2° antiphonae et versiculi psalmorum alternatim dicendi sunt, prout ordo exigit; 3° lectiones omnes sive ab uno legi possunt, ceteris audientibus, sive alternatim; 4° item capitula et orationes sive ab uno, sive alternatim dici possunt; consultius tamen ab uno dicuntur.

(17) Cfr. Gennari, in *Monitore ecclesiastico*, 4, an. 1902, p. ss.; *Theol.-prakt. Monatsschr.*, 20, an. 1910, p. 304 ss.

2. Opus est ut recitantes se mutuo distincte audiant, quia suae obligationi quis non satisfacit, nisi vel ipse recitet vel recitantem audiat. At si socius non tenetur ad officium, necesse non est ut ipse alterum recitantem audiat.

639. Quare:

1° Surdus, qui nihil audit, non potest cum socio officium recitare.

2° Qui socium recitantem, quamvis possit, non audit, obligationi suae minime satisfacit; idcirco debet aut officium repetere aut saltem non perceptam supplere.

3° Qui pauca dumtaxat non percipit, v. g. unum aut alterum versum aut partem lectionis, satisfacit obligationi nec tenetur quidquam supplere.

Ideo qui in choro, ceteris recitantibus, libros transferunt et similia peragunt, ita ut quaedam non percipiant, supplere non tenentur, licet agatur de integro psalmo aut lectione: nam ex iis omnibus qui horas canonicas in choro recitant, *unum corpus morale* constituitur, cuius singula membra reliquorum opera iuvantur.

Idem dicendum de eo, qui, dum alii recitant, tussit vel exscreat.

Nec verius videtur quidquam supplendum ab eo qui, hora iam inchoata, tardius venit ad chorum, dummodo parum processerit chorus, v. g. paucos versiculos vel ad summum integrum psalmum recitaverit. Ratio est, quia in officio divino, sicut in Missae auditione, omissio modici aestimari non solet, praesertim cum, propter societatis vinculum, ceteri recitantes defectum unius supplere censeantur (18).

4° Qui recitat in choro et non audit, v. g. surdus, satisfacit suae obligationi, si partem non perceptam postea supplet, vel melius submisse recitat, dum alii recitant.

5° Qui organum pulsat, dum in choro cantatur divinum officium, non satisfacit obligationi, nisi saltem unius partis versum recitet aut cantet. Ubi vero officium ita canitur, ut ad versum, quem totus chorus cantat, alternatim respondeat solum organum, non satisfit obligationi, nisi quis ex choro clara voce pronuntiet vel cantet id, quod ab organo respondendum est (19).

640. 3. Recitatio cum socio (item, per se, in choro) ita fieri debet, ut alter versum suum non incipiat, nisi alter suum iam absolverit.

(18) Cfr. Ball.-Palm., IV, n. 382; Génicot, II, n. 48; Noldin, II, n. 766.
(19) *Caerem. Episc.* lib. I, cap. 28, n. 6; S. R. C., *Tirasonen.*, 2 maii 1900, ad IX; *Senegallien.* 4 mart. 1901, ad III; *Decreta auth.* nn. 4054, 4067.

Hinc si ea, quae *simul* proferuntur, notabilem partem constituunt, peccatum est grave, si levem, veniale. Urget proinde obligatio sub gravi aut sub levi repetendi aut supplendi.

4. Recitans officium cum socio, qui ultimas syllabas obtruncat, satisfacit obligationi nec tenetur repetere, dummodo sensum verborum probe percipiat. Si obtruncatio esset notabilis, ita ut sensus corrumperetur, *per se* peccatum foret grave, et urgeret obligatio repetendi partem vitiose prolatam.

5. Recitatio socii nimis praeceps et concitata, ita ut alter nequeat omnia distincte percipere, ordinarie peccatum veniale est; at grave foret, si huiusmodi defectus esset notabilis aut fieret ex contemptu vel magna irreverentia (20).

641. Recitatio continuata. — 1. Divinum officium *continue* i. e. *sine interruptione* recitari debet. Duplex interruptio distinguenda est: altera inter unam et alteram horam, altera inter partes eiusdem horae.

2. Nulla interruptio quamvis notabilis grave peccatum constituit, dummodo intra spatium eiusdem diei totum officium recitetur. Ratio est, quia eiusmodi interruptio, licet notabilis, nullatenus impedit quominus satisfiat substantiae obligationis.

Interruptio notabilis, quae sine causa fit inter certas officii partes, peccatum veniale est; dum interruptio minima, etiam sine causa, nullum est peccatum.

Item interruptio notabilis facta ex iusta causa omni culpa vacat.

3. Post huiusmodi interruptionem, nulla est obligatio repetendi psalmum aut lectionem ab initio; sed ibi continuari potest recitatio, ubi fuit intermissa, dummodo versus aut integra propositio ante interruptionem fuerint absoluta.

4. Laudes a Matutino separari possunt, etiam sine causa, longiore tempore v. g. integra nocte.

Verum est Matutinum et Laudes unam horam constituere; at simul certum est Laudes partem in se completam constituere. Id plane confirmant rubricae v. g. in vigilia Nativitatis D. N., quae statuunt ad Matutinum officium esse *simplex*, ad Laudes *duplex*. Ceterum, iuxta veterem disciplinam, Laudes a Matutino semper solebant separari.

Quando fit eiusmodi separatio, Matutinum concludendum est oratione officii, deinde per ℣. *Dominus vobiscum*, ℣. *Benedicamus Domino* et ℣. *Fidelium animae etc.* et *Pater.*

Laudes postea inchoantur per ℣. *Deus in adiutorium etc.*, praemisso *Pater* et *Ave.* Ita ex ordinario divini officii in Breviario.

(20) Cfr. Ball.-Palm., *l. c.*; Lehmkuhl, II, n. 630 s.; Noldin, II, n. 766.

642. 5. Nocturni etiam sine causa ab invicem separari possunt. Quidam id concedunt ad tres circiter horas, non ultra, nisi adsit iusta causa. Alii censent etiam longiore tempore posse separari, quia antiquitus recitabantur divisim in tribus vigiliis noctis. Haec opinio vere probabilis est. Sane quodlibet Nocturnum officii partem in se completam constituit ad instar parvae horae, quarum altera ab altera licite separari potest.

Ceterum, cur tres horae tantum concedantur a nonnullis, non autem tres cum dimidio vel quatuor etc., nescitur. Si adest causa iusta etiam levis, quae practice vix desideratur, alterum ab altero Nocturno spatio quoque integrae noctis profecto separari potest.

6. Parvae horae etiam sine causa et longiore tempore possunt ab invicem separari, quia unaquaeque earum partem in se completam constituit.

Si magna interruptio facta sit inter diversas horas, licet sine ulla causa, numquam datur obligatio horas iam recitatas repetendi.

643. 7. Interruptio in eadem hora v. g. inter unum psalmum et alterum, si notabilis sit et sine rationabili causa, peccatum veniale est: tum quia unitas uniuscuiusque horae pertinet ad formam praescriptam in horis recitandis, tum quia minus decorosum est sermonem cum Deo interrumpere propter inutilia, i. e. sine ulla causa rationabili.

Si notabilis non sit interruptio, sed brevissima, nullum est peccatum, quippe quae pro nihilo existimatur.

Facilius excusatur a culpa qui in eadem hora separat alterum psalmum ab altero, quam qui interrumpit psalmum vel versiculum. Ratio manifesta: in priori casu unitas adest, non vero in altero.

Causa iusta interrumpendi horam vel psalmum est: necessitas aut utilitas propria vel aliena, devotio, auditio confessionis, exsecutio mandatorum Superioris etc. (21).

Quare licite quis interrumpit horam in his aliisve similibus casibus:

1° si ad manum non habeat Breviarium et ex memoria recitet unum aut plures aut omnes psalmos, lectiones Nocturnorum postea suppleturus;

2° si nuntius superveniat illumque audiat; si confessarius alicuius poenitentis, qui non libenter exspectaret, confessionem excipiat;

3° si sonitum *Angelus Domini* audiat et recitet pias preces in honorem Deiparae Virginis;

4° si aliquid agat aut notet ad tollendam distractionem vel sollicitudinem ne obliviscatur, dummodo id frequenter non fiat;

(21) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 168; Noldin, II, n. 770; Aertnys-Damen, I, n. 1122.

5° si orationem iaculatoriam ad Deum vel pium affectum moderate intermisceat;

6° si alicui necessitati occurrenti consulat; si requie aut aliquo solatio indigeat, etc.

Necesse non est ut deinceps hora inchoetur ab initio vel repetatur totus psalmus. Sufficit ut continuatio fiat, ubi hora interrupta fuit.

Ex causa iusta licet incipere recitationem alicuius horae cum praevisione eiusdem interruptionis, v. g. si confessarius in confessionali recitet partem horae, poenitentem exspectando (22).

Qui horam interrumpit, v. g. psalmum aut versiculum, *cum intentione illum inchoandi*, non peccat.

644. Recitatio ordinate facienda est. — 1. Dicitur fieri *ordinate* quatenus divinum officium recitandum est sine mutatione ordinis praescripti.

Porro duplex est ordo servandus: 1° *Ordo officiorum*, qui unicuique diei officium peculiare assignat pro toto anno, secundum Calendarium Festorum et leges liturgicas in occursu plurium in eodem die. Hic ordo quotannis concinnari solet in proprio Directorio dioecesis vel ordinis. 2° *Ordo horarum*, tam inter ipsas horas, quam inter partes eiusdem horae, ut eo ordine una post aliam recitetur, quo descriptae sunt in Breviario, scil. ut imprimis recitentur Matutinum et Laudes, deinde Prima, Tertia, Sexta et Nona, ac demum Vesperae et Completorium.

2. Praeceptum de officio recitando secundum ordinem praefinitum non obligat sub gravi; nam ad substantiam ipsius officii nullatenus pertinet. Idcirco inversio ordinis inter diversas horas eiusdem officii, itemque mutatio ordinis inter partes eiusdem horae nonnisi veniale est, et si fiat ex rationabili causa, nullum est peccatum.

Huiusmodi causa rationabilis censetur adesse praesertim in his casibus: 1° si quis non habeat ad manus Breviarium et recitet horas ante Matutinum; 2° si quis non habens ad manum lectiones proprias officii occurrentis, recitet interim psalmos Matutini et Laudes vel ipsas quoque horas parvas; 3° si quis ab alio invitetur ad recitandas horas, cum nondum recitaverit Matutinum; 4° si quis sero in chorum veniat una hora iam finita aut incepta; in hoc casu licite imo laudabiliter pergit cum aliis, postea recitaturus horam vel partem horae omissam (23).

3. Recitatio Matutini diei sequentis, nondum persoluto Completorio diei praecedentis, si fiat ex rationabili causa, nullum certe peccatum est.

(22) Cfr. Noldin, II, n. 770; Aertnys-Damen, I, n. 1122; Ferreres, II, n. 87.
(23) Cfr. Noldin, II, n. 771; De Herdt, *Praxis capit.*, I, n. 242; Génicot, II, n. 48.

Si fiat sine ulla causa, quidam censent esse peccatum veniale; alii tenent a culpa vacare. Haec altera sententia vere probabilis videtur, quia officium unius diei nullum habet ordinem cum officio alterius diei.

4. In *commemorationibus* servandus quidem est ordo a rubrica designatus; sed violatio huius ordinis peccatum non est, secluso contemptu aut irreverentia, quia rubrica illa non est praeceptiva, sed mere directiva.

645. Locus et situs circa officii recitationem. — 1. Pro officii *privata* recitatione nullus praescribitur determinatus locus. Requiritur et sufficit locus, qui debitae officii recitationi aptus censeatur. Locus sacer, scil. ecclesia vel oratorium, magis conveniens est, ut patet, isque consulendus.

Qui recitat officium in loco, ubi debita attentio impeditur ob populi frequentiam vel strepitum etc., certe peccat, nisi iusta causa excusetur.

2. Item pro *privata* officii recitatione nullus praescribitur corporis *situs*. Quare non requiritur ut officium recitetur genibus flexis; sed potest recitari etiam stando vel sedendo aut ambulando. Num etiam decumbendo in lecto? Negative respondendum, nisi iusta causa excuset.

Rubricae, quae praescribunt inclinationes, genuflexiones, signum crucis etc., respiciunt recitationem publicam seu in choro, non autem privatam. Ideo licite ista omitti possunt in privata recitatione; attamen etiam extra chorum ea laudabiliter servantur.

Articulus VIII.

De causis excusantibus a recitatione divini officii.

646. Praemittenda. — 1. Qui non potest recitare totum officium, tenetur ad partem, si et quatenus in ea ratio finis salvatur. Huc spectat propositio 54ª ab Innocentio XI damnata: « Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia maior pars trahit ad se minorem ». Ratio est, quia praeceptum Ecclesiae est virtualiter multiplex, ad singulas horas se extendens.

2. Qui legitime excusatur a recitatione officii, non tenetur loco eiusdem alias preces recitare, nec per alium supplere, quia officium divinum est onus personale.

3. Qui nequit solus officium recitare, potest autem cum socio, tenetur socium adhibere (sive hic teneatur, sive non ad recitationem officii) dummodo *gratis* et *facile* eum habere possit. Non teneretur, contra, si pretio conducere aut solum cum aliqua difficultate eum habere posset.

Ratio *primi* est, quia recitatio cum socio pertinet ad media ordinaria officii persolvendi, quae media ubi commode fieri possit, semper adhiberi debent. Ratio *secundi*, quia huiusmodi incommodum satis grave est, ut *per se* a recitatione excuset (1).

647. Causae excusantes a recitatione officii. — Causae per se excusantes sunt tres: 1º *impossibilitas physica;* 2º *impossibilitas moralis* seu magnum incommodum, quod cum recitatione divini officii per accidens coniungitur; 3º *necessitas* seu urgens opus, pietatis vel caritatis causa, suscipiendum, quod maioris momenti sit.

His accedit *dispensatio*, quae, proprie et accurate loquendo, causa excusans dici nequit.

648. Impossibilitas physica. — 1. Eiusmodi est morbus gravissimus, amissio loquelae, caecitas absoluta, carentia Breviarii.

Qui caret Breviario aut caecitate laborat, debet partem, quam potest, recitare, dummodo ista pars sit *notabilis* tum in se ratione materiae, tum in ordine ad formam officii divini. Si pars non sit notabilis, ad nihil tenetur.

2. Proinde: 1º Qui *horam integram* ex memoria recitare potest, debet id facere (cfr. n. **611**).

Idem dicendum si quis *horam moraliter integram*, memoria tenet, ex. gr. ignorando dumtaxat capitulum vel orationem.

2º Qui ex longiore hora partem notabilem, quae parvae horae aequivaleat, recitare potest, v. g. plures Nocturnorum psalmos secundum ordinem divini officii, debet probabiliter id facere iuxta quosdam auctores, dum probabilius ad nihil tenetur iuxta alios (2).

3º Qui modo ex una, modo ex altera hora singulos tantum psalmos scit, ita ut nulla *cohaerens* materia ad gravem accedat, ad nihil tenetur.

4º In his et similibus casibus potest quidem quis ex pietate et consilio recitare quod scit, quin tamen vera obligatione ad id teneatur.

5º Notum axioma « *Qui potest recitare, quantum est parva hora, tenetur* », non sic intelligendum est, quasi valeat etiam de materia ex multis valde levibus partibus collectam.

3. Si *carentia Breviarii sit culpabilis*, puta quia Breviarium voluntarie domi relictum fuit, neque aliud in loco ubi itinerans versatur ha-

(1) Aliter foret dicendum de *beneficiato*. Hic, si continuo esset impeditus quominus solus officium persolveret, et ratione beneficii aliam obligationem praeter officium divinum non haberet, teneretur vel socium ex fructibus beneficii conducere aut dispensationem petere. Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 158; Noldin, II, n. 776; Lehmkuhl, II, n. 639.

(2) Cfr. Génicot, II, n. 60; Suarez, *De religione* etc., *l. c.*, cap. 28, n. 10; Ball.-Palm., IV, n. 209.

beri potest, manifestum est omissionem inde secuturam imputabilem esse utpote voluntariam in causa.

649. Impossibilitas moralis seu grave incommodum. — Ad hanc causam referuntur: 1° *infirmitas;* 2° *convalescentia a gravi morbo;* 3° *graves scrupuli et anxietates;* 4° *exteriora impedimenta.*

1° **Infirmitas.** Necesse non est ut ea gravis sit, sed sufficit tanta ut Breviarium recitari nequeat *sine gravi incommodo* aut *sine probabili periculo* talis incommodi, ex. gr. si quis prudenter timet ex recitatione secuturam virium lassitudinem, aut notabilem gravedinem capitis vel stomachi cruditatem etc.

Potest quandoque causa excusans haberi, licet infirmus per aliquam diei partem librum aut ephemerides *solatii causa* legat: nam maior attentio ad officium requisita maiorem quoque affert difficultatem (3). Haec tamen plurimum pendent ab indole et dispositione aegrotantium, quorum alii aliis multo gravius atque vehementius in officio persolvendo fatigantur.

Non requiritur certitudo gravis incommodi, sed sufficit *probabilitas* prudenter habita ex iudicio medici, Superioris, alius probae personae aut ipsius aegroti, si huiusmodi prudens iudicium ferre valeat. Qui febri laborat, generatim excusatur.

Si aegrotus non potest totum officium recitare, *dubitat* vero an partem valeat dicere, ad nihil tenetur, ne anxietatibus et scrupulis subsit (4).

2° **Convalescentia a gravi morbo.** Ista causa, generatim loquendo, eatenus excusat, quatenus ex recitatione officii prudenter timetur notabile incommodum, v. g. lassitudo virium, dolor capitis etc., ut supra dictum est.

Practice convalescens ad aliquot dies excusatur a recitatione officii, donec vires reficiantur, etiamsi iam Missam celebret, aut per diem cum aliis colloqui aut ephemerides vel librum ad solandum animum legere possit (5).

3° **Graves scrupuli et anxietates.** Interdum accidit, ut quis adeo scrupulis et anxietatibus versetur, ut bis vel ter seu pluries repetat psalmos aut lectiones vel totum officium, ut ad plures horas protrahat recitationem illius, ut continuis angoribus et dubiis torqueatur. In hisce adiunctis recitatio divini officii grave, imo gravissimum forte incommodum secumfert. Hinc fit, ut, huiusmodi incommodo exsistente, clericus legitime excusatus a divini officii recitatione dicendus sit.

(3) Génicot, II, n. 61; Noldin, II, n. 777.
(4) S. Alph., lib. IV, n. 154; Génicot, II, n. 61; Noldin, II, n. 777.
(5) Cfr. S. Alph., lib. IV, n. 154; Noldin, II, n. 777; Génicot, II, n. 61.

4° **Exteriora impedimenta.** Ex hoc capite clerici publico carcere detenti excusantur, si Breviarium recitare nequeunt nisi coram aliis damnatis: id sane cedit in dedecus status clericalis. Hoc tamen nostra aetate raro continget, ob consuetudinem singulos vinctos singulis cellulis includendi.

Si quis Breviarium *recitare nequit nisi cum socio* ob scrupulos aut oculos caligantes etc., tenetur eum adsciscere, si *commode* habere potest: secus, non tenetur. Huc spectant quae supra dicta sunt (n. **646**).

650. Necessitas seu urgens opus, pietatis vel caritatis causa, suscipiendum. — Ex hoc capite excusantur:

1° Qui urgentur repentina necessitate alicuius *laboris ad quem ex officio suo tenentur,* v. g. lectionis, concionis etc., et nequeunt illum componere cum Breviarii recitatione. Hinc clericus, qui toto tempore indiget v. g. ad sermonem parandum, quem sine gravi nota aut incommodo omittere nequit, excusatur. At procul dubio peccavit, si, cum potuit, negotium non antevertit. Post habitum sermonem id, quod ex horis canonicis adhuc potest recitare, persolvere debet.

Patet proinde illud de occasione *extraordinaria* tantum, non de ordinario muneris labore intelligi posse; sane clericus, qui tanto labore obrui solet, vel munus dimittere vel dispensationem obtinere tenetur.

2° Qui officium recitare nequit nisi omittendo opera caritatis aut pietatis magni momenti. Lex enim humana non obligat cum tanto detrimento. Hinc excusatur sacerdos, qui per totum diem audit confessiones quas differre non potest absque poenitentium gravamine; qui infirmis assistit, vel sub noctem ad moribundum vocatur, neque tempus divini officii recitandi ante mediam noctem reperit, etc. Istae causae raro habendae sunt tamquam per se sufficientes ad excusandum.

Qui per totum diem occupatur in excipiendis confessionibus, non tenetur ratione divini officii persolvendi desistere a necessario somno et corporis refectione, praesertim si *per plures dies* his laboribus incumbere debeat. Si per unum tantum alterumve diem id accidat, vix admittenda videtur causa excusans in praefatis adiunctis (6).

(6) Quoad clericos qui coguntur militare servitium agere tempore belli, attendenda est sequens norma tradita a S. Poenitentiaria:
« Clerici qui, licet in sacris constituti sint, nihilominus coacti fuerunt interesse bello, tum solum excusantur ab obligatione divini officii recitandi, quum actu in acie seu in linea et loco certaminis (sive ut dimicantes, sive ut ministrantes commilitonibus vulneratis: S. Poenit. 15 mart. 1912) versantur; secus vero tenentur ad divinum officium in horis liberis quo meliori modo potuerint recitandum: in casu vero gravi sui vel aliorum incommodi se gerere possunt ac debent (audito si potuerint proprio confessario) iuxta normas generales a theologis traditas ». S. Poenit. 17 mart. 1916 (*A. A. S.*, VIII, p. 108).

651. Dispensatio. — 1. R. Pontifex amplissima, ut patet, gaudet dispensandi facultate, cum agatur de obligatione iuris mere ecclesiastici.

Valide potest dispensare etiam sine causa: agitur quippe de lege *propria*. Practice tamen aliqua causa rationabilis semper exsistit aut exsistere censetur.

Fit locus autem dispensationi, cum causa per se excusans non adest, at quaedam exsistit circumstantia quae difficilem reddat aut molestam aut saltem minus opportunam observantiam legis. Ista circumstantia constituit *causam iustam*, propter quam valide et licite conceditur dispensatio.

Dispensatio solet ita concedi ut onus divini officii commutetur in alias preces recitandas, v. g. in recitationem Rosarii Marialis.

Dispensatio pro foro *externo* conceditur a S. Congregatione Concilii ubi agitur de clericis saecularibus, a S. C. de Religiosis ubi agitur de sodalibus religiosis.

Pro foro *interno*, praesertim ubi agitur de iis qui ex recitatione divini officii scrupulis et anxietatibus notabiliter vexantur, a S. Poenitentiaria. Dispensatio seu commutatio v. g. in recitationem Rosarii Marialis ita interdum conceditur ut, attenta peculiari animi conditione clerici scrupulosi, huiusmodi recitatio non obliget sub reatu culpae aut tantum sub veniali.

652. 2. Ordinarius potest dispensare cum singulis, ob iustam causam, in casu urgenti, ad normam can. 81, scil. quando difficilis sit recursus ad S. Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni. Item dispensare valet in dubio de morali impotentia seu de causa excusante, ad normam can. 15.

Superiores religiosi vi privilegiorum ampliorem habere solent potestatem dispensandi, seu verius *commutandi* in alias preces. Quocirca attendenda sunt privilegia singularum religionum.

Superior infra R. Pontificem, sine iusta causa, nec licite nec valide dispensare valet ad normam can. 84, ut liquet ex supra dictis.

653. 3. Ab onere Breviarii solvuntur clerici in sacris constituti qui, vel ex praescripto can. 214 (cfr. n. **708**) vel ex dispensatione S. Sedis, *ad statum laicalem* redeunt; item religiosi sollemniter professi, sed nondum in maioribus constituti, qui ex indulto S. Sedis ad saeculum redeunt (can. 135, 640).

Quidnam de clericis maioribus, qui *in poenam delicti* depositi vel degradati seu reducti fuerint ad statum laicalem? Depositio non liberat clericum delinquentem ab onere divini officii; nam can. 2303, § 1 expresse statuit: « Depositio, *firmis obligationibus a suscepto ordine exortis* et privilegiis clericalibus, secumfert tum suspensionem ab officio... ». Igitur obligationes ordini sacro adnexae, inter quas recensetur onus Breviarii, firmae manent.

Aliter videtur dicendum de poena degradationis. Haec ex can. 2305, § 1 « in se continet depositionem, perpetuam privationem habitus ecclesiastici et *reductionem clerici ad statum laicalem* ». Porro clericus in sacris, qui *legitime* reducitur ad statum laicalem, dicitur teneri « obligatione coelibatus » (can. 213, § 2), non autem onere divini officii persolvendi. Ergo ab huiusmodi onere clericus maior degradatus seu reductus ad statum laicalem solvitur ex iuris praescripto.

654. Quando recitatio divini officii commutata fuerit *in alias pias preces*, etiam istae ex virtute religionis obligant, et quidem sub gravi si materia est gravis; subrogatum enim indolem ac naturam recipit eius pro quo subrogatur, quantum ad id quod per se intrinsece pertinet ad talem subrogationem.

Qui potestate commutandi gaudet, potest commutationem in alias preces etiam notabiles, ex. gr. in recitationem Rosarii marialis, ita concedere, ut *solvat a gravi obligatione* ob iustam causam, puta ad anxietates et scrupulos vitandos.

ARTICULUS IX.

De peculiari promissione et iureiurando.

655. Praescriptum Pontificalis Romani. — 1. *Pontificale Rom.* (tit. *de ordinatione presbyteri*) haec habet: « Et mox unusquisque iterum ad Pontificem accedit; et genuflexus ponit manus suas iunctas inter manus Pontificis dicentis cuilibet, si suus est Ordinarius: *Promittis mihi, et successoribus meis reverentiam et obedientiam?* Et ille respondet: *Promitto.*

« Si vero Pontifex non est suus Ordinarius, cum manus eorum inter suas tenet, ut praefertur, dicit singulis presbyteris saecularibus: *Promittis Pontifici Ordinario tuo pro tempore exsistenti reverentiam et obedientiam?* Et ille respondet: *Promitto.*

« Singulis vero regularibus: *Promittis Praelato Ordinario tuo pro tempore exsistenti reverentiam et obedientiam?* Et ille respondet: *Promitto* ».

Igitur promissio fit Praelato seu Ordinario *proprio*, sive ipse ordinem presbyteratus conferat sive alienus Episcopus.

2. Quamvis *Pontif. Rom.* loquatur de *regularibus*, manifestum tamen

est, secundum vigentem disciplinam, peculiarem formam adhibendam esse non solum ubi agitur de regularibus proprie dictis seu de religiosis votorum sollemnium, verum etiam quando agitur de ceteris religiosis *exemptis* a iurisdictione Episcopi; imo quando agitur quoque de candidatis qui pertinent ad societatem *exemptam* quique ad instar religiosorum in communi vivunt sine votis (can. 673 ss.).

3. Iste usus peculiarem praestandi promissionem in presbyterali ordinatione valde antiquus est. Veteres enim libri liturgici huiusmodi promissionis ritum referunt fere omnes (1).

Olim promissio obedientiae in sacra ordinatione emissa, etiam *iuramento* interdum confirmari solebat (2).

656. Vis et valor istius promissionis. — 1. Quidam censent promissionem hanc secumferre pro sacerdote *saeculari* obligationem *gravem* ex virtute fidelitatis praestandi Ordinario proprio peculiarem reverentiam et obedientiam, ita ut sacerdos etiam ex hoc capite teneatur Episcopo subesse ac prohibeatur sine eiusdem licentia v. g. discedere a dioecesi cui per sacram ordinationem addictus est (3).

Huc spectant quae scite habet *Benedictus XIV*: «De reverentia quoque et obedientia, quam non modo sacerdos, sed quilibet etiam clericus, proprio Episcopo praestare debet, iustam profecto opinionem fovemus... *Neque porro Nos pro nuda inanique formula habendam esse putamus sollemnem illam obedientiae et reverentiae sponsionem, quam presbyter facit in manibus Episcopi ordinantis*, iuxta vetustissimum Ecclesiae morem, ante mille annos indubitanter servatum; ut ex antiquis Ritualibus colligitur, quae expendit Catalanus ad *Pontificale Roman*... Quin immo *libenter agnoscimus, presbyterum, huiusmodi promissionis vigore, ex lege, inter alias, adstrictum teneri, ut a servitio Ecclesiae, cui in ordinatione addictus fuerit, discedere nequeat sine licentia Episcopi*» (4).

S. Alphonsus doctrinam Benedicti XIV refert eique adhaeret (5).

Plures docent obligationem fidelitatis ex promissione ortam *levem* esse: tum quia fidelitas *per se* urget sub levi tantum, tum quia non constat de gravi obligatione quae asserenda non est, nisi certa sit, tum quia ne ipsi quidem *Benedictus XIV* et *S. Alphonsus* loquuntur de obligatione sub gravi.

2. Alii demum tenent nullam oriri *peculiarem* obligationem reve-

(1) Cfr. Catalan., in *Pontif. Rom.* I, p. 149, in notis ad § 29.
(2) Cfr. c. 19, X, *de verborum significatione*, V, 40; Wernz, II, n. 190.
(3) Cfr. Haller, *De sacr. elect. et ordin.*, part. I, sect. 6, § 12.
(4) Epist. «*Ex quo*», 14 ian. 1747, § 11.
(5) Lib. VI, n. 828.

rentiae et obedientiae, distinctam ab ea, qua presbyteri tenentur ratione ipsius status ecclesiastici erga proprium Ordinarium.

657. Haec, mature omnibus perpensis, dicenda videntur:

1° Attentis verbis *Pontificalis Rom.*, dubitandum non est, quin fiat vera et proprie dicta *promissio*. Porro ex promissione semper et necessario oritur aliqua obligatio (6). Igitur ex *speciali* promissione *specialis* quoque *obligatio* enascitur. Id, ni fallimur, expresse confirmatur praescripto can. 127: «Omnes clerici, *praesertim vero presbyteri, speciali obligatione* tenentur suo quisque Ordinario reverentiam et obedientiam exhibendi».

2° Huiusmodi obligatio fidelitatis, *quatenus oritur ex praefata promissione*, non urget sub gravi: certo sane non constat de eiusdem gravitate, ideoque mitius diiudicandum.

3° Sacerdos autem vi huiusmodi obligationis tenetur ad eam exhibendam reverentiam et obedientiam, quae iuxta sacros canones Episcopo debetur, praecipue vero tenetur a servitio dioecesis, cui addictus est, sine praevia Ordinarii loci licentia non discedere (cfr. can. 111, 117, 127, 128, 143, 144).

4° Obligatio praedicta non privat sacerdotem libertate statum religiosum suscipiendi, dummodo ne id faciat inconsulto loci Ordinario, aut eodem contradicente ex eo quod eius discessus in grave animarum detrimentum cederet, quod aliter vitari minime posset; quibus in casibus *illicite*, non vero invalide, in religionem admitteretur (can. 542, 2°).

658. Religiosi ea promissione obedientiam directe spondent Praelato seu Superiori religioso, sicut in professione religiosa promiserant Deo se esse Superioribus obedituros.

Proinde cum ipsi ex voto obedientiae subsint Superioribus, obligatio fidelitatis ex promissione orta absorbetur quodammodo ac perficitur graviore quidem obligatione quae ex illo voto obedientiae manat. Hinc patet discrimen inter sacerdotes saeculares et religiosos.

659. Peculiaris obligatio eorum qui titulo servitii dioecesis vel missionis ordinati sunt. — 1. Procul dubio obligatio obedientiae latius sese extendit pro iis qui titulo servitii dioecesis vel missionis ordinati fuerunt, quam pro aliis. Nam illi *iureiurando* se obligant ad servitium dioecesis vel missionis.

2. Attamen, non obstante iuramento perpetuo manendi in dioecesi

(6) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 111, ed. 3ª.

(cfr. can. 956), qui titulo servitii dioecesis ordinati sunt, non privantur iure amplectendi statum religiosum ad normam can. 542, 2° - (7).

Ordinati titulo missionis ex ipsa iurisiurandi formula privantur libertate ingrediendi religionem sine praevia S. Sedis venia.

Clerici qui ex *instituto Sedis Apostolicae* scil. ex speciali pontificia ordinatione tenentur operam suam navare in bonum dioecesis vel missionum, pro eo tempore quo iurisiurandi obligatio perdurat, *invalide* in religionem admittuntur sine licentia S. Sedis ad normam can. 542, 1°.

Iusiurandum quod emittunt v. g. alumni quorundam collegiorum Urbis, plerumque est temporarium et est intime connexum cum titulo, ita ut, elapso tempore aut mutato titulo, cesset eo ipso impedimentum (8).

CAPUT XI.

DE POENIS QUOAD SACRAM ORDINATIONEM (1)

ARTICULUS I.

De poenis male ordinantium et male ordinatorum.

660. Poenae contra illegitime ordinantes. — 1. Incurrunt ipso facto in *suspensionem per annum* ab ordinum collatione Sedi Apostolicae reservatam:

1° Qui subditum alienum ordinaverint *sine litteris dimissoriis* proprii Ordinarii;

2° Qui *sine debitis litteris testimonialibus* (ad normam can. 993, 4° et 994) ordinaverint subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere potuerit;

3° Qui aliquem ad ordines maiores promoverint *sine titulo canonico;*

4° Qui, salvo legitimo privilegio, religiosum, ad familiam pertinentem quae sit extra territorium ipsius ordinantis, promoverint, etiam

(7) Cfr. Cappello, *Summa iuris canonici*, II, n. 599, 8°, 601.
(8) Cfr. Cappello, *op, cit.*, n. 599, 8°.

---

(1) Cfr. Cappello, *De censuris*, nn. 217, 506, 521 ss.; Chelodi, *Ius poenale*, n. 93 ss.; Pighi, *De censuris*, n. 134 ss.; Suarez, *De censuris*, disp. 4, sect. 7; Wernz, VI, n. 344; Gasparri, *De sacra ordinatione*, II, nn. 710, 863 ss.; Many, *De sacra ordinatione*, nn. 62, 128 ss.; Bonacina, disp. 2, q. 3, punct. 24; disp. 3, q. 1; Vermeersch-Creusen, III, n. 575; Noldin- Schönegger, *De censuris*, nn. 121, 128 ss.; Kober, *Die Suspension*, p. 200 ss.; Cavigioli, *De censuris*, n. 187 ss.; Salucci, *Il diritto penale secondo il Codice di diritto can.* n. 358 ss., etc.

cum litteris dimissoriis proprii Superioris, nisi legitime probatum fuerit aliquem e casibus occurrere, de quibus egimus n. **344**, 8 (can. 2373).

2. Haec suspensio non est censura, sed poena vindicativa, eaque Sedi Apostolicae reservatur.

Est *partialis* tantum, i. e. *ab ordinum collatione.* Prohibet collationem tum maiorum tum minorum ordinum, non autem primae tonsurae cum ipsa ordo non sit.

Huic suspensioni non subsunt Cardinales ad normam can. 2227, § 2.

661. 3. Quoad notas historicas et discrimen inter vetus et novum ius haec teneas:

1° Ex iure Decretalium Episcopus ordinans non subditum sine litteris dimissoriis incurrebat suspensionem per annum « ab ordinum administratione » (2). Haec poena transiit in Const. « *Apost. Sedis* » (V, 3).

2° Conc. Trid. (3) necessitatem afferendi litteras *testimoniales* in ordinatione clerici *alieni*, sub poena suspensionis per annum constituit.

Innocentius XII, Const. « *Speculatores* », 4 nov. 1694, legem Tridentinam extendit etiam ad Episcopum *proprium*, qui nempe *suum* subditum ordinaret. Quae dispositio in Const. « *Apostolicae Sedis* » (V, 3) recepta est.

3° Ex iure antiquo qui ordinabat aliquem *sine titulo* tenebatur eum sustentare, et si accesserat pactum ut alimenta non peterentur, suspensus erat per triennium a collatione ordinum (4).

Quae sanctio poenalis transiit in Const. « *Apost. Sedis* » (V, 1).

4° Ante Codicem vigebat quoque suspensio per annum lata contra eos qui ordinassent *sine titulo* clericum religiosum sollemniter non professum (5).

5° Benedictus XIV, Const. « *Impositi Nobis* », 27 febr. 1747, declaravit ordinationem religiosi extra dioecesim habitantis, etiam cum litteris dimissoriis Superioris, aequiparari illicitae ordinationi non subditi. At nulla erat poena ipso facto incurrenda (6).

662. Poenae contra illegitime ordinatos. — 1. Suspensionem *a divinis*, Sedi Apostolicae reservatam, *ipso facto* contrahunt, qui recipere ordines praesumunt ab excommunicato vel suspenso vel interdicto post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, aut a notorio apostata, haeretico, schismatico; qui vero *bona fide* a quopiam eorum sit ordinatus, exercitio ordinis sic recepti caret, donec dispensetur (can. 2372). Haec animadvertenda:

1° Suspensio haec est vera censura, S. Sedi simpliciter reservata. Privatio exercitii ordinis nec censura nec poena est.

(2) C. 2, *de temporibus ordinationum et qualitate ordinandorum*, I, 9, in VI°.
(3) Sess. XXIII, cap. 8 *de ref.*
(4) C. 45, X, 5, 3.
(5) Const. « *Apost. Sedis* », § 5, n. 4. Cfr. D'Annibale, n. 197 ss.; Ball.-Palm., VII, n. 534.
(6) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 527.

Citatus can. 2372 expresse distinguit, utrum quis *praesumpserit* recipere ordines, an *bona fide* ordinatus fuerit. *Ille* tantum, qui plena imputabilitate egit, reus est veri delicti; *hic* ob malam ordinationem, licet inculpabilem, caret exercitio ordinis donec dispensationem legitime obtinuerit.

2° Incurritur suspensio *a divinis*, quae vetat omnem actum potestatis quam quis sive per sacram ordinationem sive per privilegium obtinet (can. 2279, § 2, 2°).

Nomine *ordinum* intelliguntur tum maiores tum minores, non autem prima tonsura sive ex natura rei sive ex verborum contextu (7).

3° Excusat a praesumptione ideoque a censura, ignorantia etiam crassa et supina, atque metus etiam levis, cum *plena* imputabilitas in casu requiratur ad constituendum delictum.

4° Pro ordinato *bona fide* dispensatio non est reservata S. Sedi; idcirco clericus a *proprio* Ordinario potest dispensari. Prohibitio et requisita dispensatio respicit tantum *ordinem* ita susceptum, non autem alios forte susceptos.

5° Iure antiquissimo statuta reperitur suspensio contra ordinatos ab haereticis.

Const. « *Apost. Sedis* » (V, 6) suspensionem *ab ordine* iampridem inductam ratam habebat eamque confirmabat. Ius novum suspensionem a divinis, quae latius patet, constituit.

663. 2. Qui sine litteris vel cum falsis dimissoriis litteris, vel ante canonicam aetatem, vel per saltum ad ordines malitiose accesserit, *est ipso facto a recepto ordine suspensus* (can. 2374).

Haec animadvertenda:

1° Quatuor casus iique distincti indicantur, in quibus huic suspensioni locus est, nempe si quis *malitiose* ordinetur: *a*) sine litteris dimissoriis, vel *b*) cum litteris dimissoriis falsis, aut *c*) ante canonicam aetatem, vel *d*) per saltum.

2° Si quis *et* sine vel cum falsis litteris dimissoriis *et* ante canonicam aetatem *vel* per saltum ordinetur, non ideo duas seu plures suspensiones contrahit, cum delictum in casu sit unum et non plura (8).

3° Vox « *malitiose* », de qua in citato can. 2374, refertur ad omnes quatuor memoratos casus. Malitia in eo consistit, quod quis *mala fide* et quidem graviter culpabili ordines illegitime receperit.

(7) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 514.
(8) Cfr. Cappello, *De censuris*, nn. 47, 546.

4° Suspensio, de qua agitur, est censura, non reservata. Quidquid excusat a malitia graviter culpabili, v. g. inconsideratio, ignorantia etiam crassa sive supina.

5° Suspensio est *partialis*, scil. ab ordine *male recepto*, non autem ab ordinibus rite susceptis. Clericus autem promotus per saltum prohibetur exercere ordinem male receptum, donec praetermissum aut praetermissos susceperit.

6° Ante Codicem haec censura non vigebat.

Tamen iure Decretalium *mala fide* promotus *per saltum* erat ipso facto suspensus ab ordine sic recepto (9).

Post Const. « *Apost. Sedis* » suspensio *proprie dicta* non amplius vigebat, sed simplex *prohibitio* ministrandi in ordine sive mala sive bona fide suscepto (10).

Quoad alia capita, nempe quoad *ordinatos* sine litteris dimissoriis aut falsis, vel ante aetatem canonicam, poena proprie dicta latae sententiae non exsistebat (11).

664. 3. Qui ad ordines malitiose accesserit sine litteris testimonialibus vel detentus aliqua censura aut irregularitate aliove impedimento, *gravibus poenis* secundum rerum adiuncta puniri debet (can. 2374).

Istae poenae sunt ferendae sententiae. Quoad malitiam seu malam fidem et causas inde excusantes, huc spectant quae paulo superius dicta sunt (n. **662** s.)

Edictum poenale, quod initio ordinationis promulgatur, continet poenam non latae sed ferendae sententiae, ut patet ex ipsa formula (12).

Hoc edictum licite omitti potest.

Articulus II.

De poenis circa consecrationem episcopalem et simoniacam ordinationem.

665. Poenae circa episcopalem consecrationem. — 1. Episcopus aliquem consecrans in Episcopum, Episcopi vel, loco Episcoporum, presbyteri assistentes et qui consecrationem recipit sine apostolico mandato, *ipso iure suspensi sunt*, donec S. Sedes eos dispensaverit (can. 2370; n. **320**).

2. Agitur de omni et sola consecratione *episcopali*, non autem de alia

(9) Cfr. c. un., X, *de clerico per saltum promoto*, V, 29; c. 1-3, X, *de eo qui furtive ordinem suscepit*, V, 30; Suarez, disp. 31, sect. 1, p. 45 ss.; Schmalzgr., V, tit. 29, n. 9; Pirhing, eod. tit. n. 5; Bonacina, disp. 3, q. 1, p. 2, n. 2 ss.; Many, *op. cit.* n. 106.
(10) Cfr. Pennacchi, II, p. 478; Santi, lib. V, tit. 12, n. 2; Wernz, VI, n. 442; Gasparri, *op. cit.* n. 498.
(11) Cfr. Hollweck, § 215 ss.; Wernz, VI, n. 442.
(12) Cfr. *Pontif. Rom.* P. I, *De ordin. confer.*

quavis ordinatione. Quatuor personarum classes hic tanguntur.

Episcopus, quicumque intelligitur, seu titularis seu residentialis, non tamen Cardinalis S. R. C.

3. Incurritur *suspensio* generaliter lata, quae proinde omnes effectus comprehendit. Ista suspensio non est censura, sed poena vindicativa (1).

666. Poenae ob simoniacam ordinationem. — 1. Omnes, etiam episcopali dignitate aucti, qui per simoniam ad ordines scienter promoverint vel promoti fuerint, sunt *suspecti de haeresi;* clerici praeterea suspensionem incurrunt Sedi Apostolicae reservatam (can. 2371).

Suspicio de haeresi respicit omnes, etiam Episcopos. Ratio huiusmodi suspicionis ex ipso conceptu simoniae (cfr. can. 729) sponte profluit.

Suspectis de haeresi applicatur praescriptum can. 2315, de quo alibi diximus (2).

2. Vox « *scienter* » significat requiri plenam imputabilitatem. Quare ignorantia quaevis sive facti sive legis sive poenae excusat, quamvis crassa et supina, non tamen affectata.

Agitur de simonia iuris divini tantum, non autem iuris ecclesiastici.

3. Vocabulum « *ordines* » denotat seu maiores seu minores ordines. Suspensio tamen non contrahitur, nisi effectu secuto. Utrum respiciat quoque primam tonsuram, controvertitur. Attento can. 950, videretur affirmandum. At versamur in odiosis. Sententiam negativam improbabilem dicere non audemus.

Ceterum simplex tonsuratus, aiunt, suspensionem non incurrit, quia ex tonsura nullam potestatem ordinis recipit, qua suspensione prohiberi queat. Ita plerique DD. At notandum, suspensionem *generaliter* latam, de qua in casu, prohibere clericum ab officio et beneficio, quod profecto etiam simplex tonsuratus obtinere valet.

4. Suspensio haec est vera ac proprie dicta censura. Eam incurrunt suspensionem omnes *clerici*, praeter *Episcopos* qui aperte excluduntur ex textu can. 2371. Subsunt, contra, suspensioni Abbates regulares, Abbates et Praelati *nullius*, Vicarii et Praefecti apostolici, scil. ceteri qui, charactere episcopali carentes, ordines minores conferunt.

667. 5. Ecclesia semper detestata est haeresim simoniacam, uti veteres dicebant; et inde a saec. V graves poenae in eam statutae sunt: clericis depositio perpetua, laicis anathema (3).

(1) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 506 ss.
(2) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 217 ss.
(3) Conc. Chalced. (a. 451) c. 2; Conc. Constantinop. (a. 459) c. 5; Conc. Dorin. (a. 527) c. 4; Conc. Aurel. II (a. 533) c. 4; Conc. Tolet. VI (a. 638) c. 4. Cfr. Hefele, II, p. 542, 584; III, p. 58, 116, 118, 334, 481; Devoti, lib. IV, tit. 9, § 10 ss.

Prima lex per can. 2 Conc. Chalced. contra simoniacas *ordinationes* lata est atque etiam in mediatores sive complices extensa (4).

Tempore Benedicti VIII et praesertim Gregorii VII, una cum gravissima quaestione *de investituris* (5) valde agitata ac demum soluta est celeberrima controversia de valore *ordinationum simoniacarum* (6).

Iure Decretalium depositioni suffecta est contra simoniacos poena suspensionis et excommunicationis. Paulus II (a. 1464) veteres leges contra ordinationes simoniacas denuo inculcavit novisque sanctionibus munivit (7).

Sixtus V, Const. « *Sanctum et salutare* », 5 ian. a. 1589, simoniacos maximo rigore coërcuit.

Huiusmodi leges poenales viguerunt usque ad Pium IX, qui in Const. « *Apost. Sedis* » poenas latae sententiae omnes praetermisit. Itaque haec suspensio nova est, seu restituta.

668. Peculiares poenae contra Vicarium Capitularem et Superiores religiosos. — 1. Vicarius Capitularis concedens litteras dimissorias pro ordinatione contra praescriptum can. 958, § 1, n. 3, ipso facto subiacet suspensioni a divinis (can. 2409; cfr. n. **342**).

Fit locus suspensioni duplici in casu: 1° si intra annum a sede vacante aut impedita (cfr. can. 429 ss.), *cum* vel *sine* Capituli consensu, Vicarius litteras dimissorias concedat iis qui *arctati non sint* vel ratione beneficii obtenti aut obtinendi, vel ratione officii, cui statim sit providendum ob dioecesis necessitatem; 2° si *post annum* a sede vacante aut impedita praefatas litteras det *sine* Capituli consensu.

Suspensio haec rationem habet poenae medicinalis seu censurae. *Partialis* est, nempe *a divinis*, eaque nemini reservatur (8).

669. 2. Superiores religiosi qui, contra praescriptum can. 965-967, subditos suos ad Episcopum alienum ordinandos remittere praesumpserint, *ipso facto suspensi sunt* per mensem a Missae celebratione (canon 2410).

Intelliguntur Superiores *maiores* tantum, et quidem *exempti*, quibus nimirum ius competit litteras dimissorias concedendi. Subsunt huic suspensioni etiam Superiores earum societatum clericalium sine votis, quae fruuntur privilegio concedendi litteras dimissorias propriis alumnis ut expresse declaravit Pontificia Commissio Codicis, 2-3 iun. 1918, n. 18 (9).

(4) Cfr. c. 8, c. 1, q. 1.
(5) Cappello, *Summa iuris publici eccl.*, n. 282.
(6) Cfr. Hefele, IV, p. 714, 719, 752, 758; Wernz, VI, n. 342.
(7) C. 2, *de simonia*, V, 1, in Extravag. com.
(8) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 558 ss.
(9) *Acta Apost. Sedis*, X, p. 347.

Tres sunt casus, in quibus fit locus suspensioni: 1° si litteras dimissorias remiserint Superiores religiosi ad Episcopum alienum extra casus recensitos in can. 966, § 1 (cfr. n. **344**, 8); 2° si miserint subditum ordinandum ad aliam religiosam domum in fraudem Episcopi dioecesani; 3° si concessionem litterarum dimissoriarum de industria distulerint in id tempus, quo Episcopus sit abfuturus aut ordinationes non habiturus.

Suspensio ista non est censura, sed poena vindicativa. Mensis sumitur prout est in calendario, et tempus supputatur de momento in momentum ad normam can. 34, § 2. Est suspensio *partialis*, scil. *a Missae celebratione* tantum. Quare Superiores possunt sacramenta et sacramentalia ministrare aliosque actus potestatis ordinis et iurisdictionis exercere.

Ut incurratur suspensio requiritur *praesumptio*, seu *plena* cognitio facti et legis ac poenae atque *perfectus* voluntatis consensus, adeo ut quaevis ignorantia, non tamen affectata, excuset, et quilibet metus etiam levis (10).

CAPUT XII.

DE CAUSIS CIRCA SACRAM ORDINATIONEM (1)

ARTICULUS I.

De natura et divisione huiusmodi causarum.

670. Duplex genus causarum. — 1. Aliae respiciunt valorem ordinationis, aliae valorem seu exsistentiam obligationum sacris ordinibus adnexarum, scil. caelibatus et divini officii.

2. Absolute ac de rigore iuris loquendo, causa posset respicere etiam obligationes adnexas statui clericali in genere, ideoque ipsis quoque ordinibus minoribus, ad normam can. 124 ss.

Sed practice id locum non obtinet, cum in casu dubiae collationis primae tonsurae vel ordinum minorum aliud praesto sit remedium, reductio scil. ad statum saecularem, qua obtenta clericus minor manet eo ipso solutus omnibus obligationibus (cfr. can. 211 ss.).

(10) Cfr. Cappello, *De censuris*, n. 561 ss., ubi referuntur etiam notae historicae et discrimen inter ius antiquum et novum.

(1) Cfr. Many, *De sacra ordinatione*, n. 314 ss.; Barbosa, *Vota decisiva*, vot. 37; Pitonius, *Disceptationes ecclesiasticae*, discept. 107; Pezzani H., *De coactione in ordinibus sacris suscipiendis*, n. 23 ss.; Matth. Conte a Coronata, *Instit. iuris canon.*, III, n. 1504 ss.; Noval I., *De processibus*, n. 878 ss.; Augustine, IV, 553 ss.; Vermeersch-Creusen, III, n. 299 ss.; Wernz, II, n. 83; Cappello, *Praxis processualis*, n. 293 ss.

671. Causae propter quas impugnantur obligationes et validitas ordinationis. — 1. Valor ordinationis impugnari potest ob sequentes causas: 1° propter defectum ritus substantialis; 2° ob vim absolutam ordinato illatam, ideoque ob defectum intentionis in ordinato; 3° propter defectum intentionis in ordinante aut in ordinato, deficiente vi absoluta de qua supra; 4° ob defectum sexus virilis; 5° ob defectum baptismi in ordinato; 6° ob defectum potestatis in ministro ordinante.

2. Obligationes ex sacra ordinatione ortae impugnari possunt ob metum gravem, de quo fuse alibi (n. **359**).

Nonnulli censent impugnari posse etiam ex alio capite, nimirum ob ignorantiam aut defectum requisitae discretionis mentis (cfr. n. **356** ss.). Hoc, speculative loquendo, verum est, v. g. si agitur de ordinato ante pubertatem seu de candidato qui, propter vitium mentis vel propter defectum aetatis, careat sufficienti discretione ad onera tam gravia sibi imponenda. Practice tamen, perspecta hodierna disciplina Ecclesiae, ex hoc capite obligationes vix aut ne vix quidem solent impugnari.

ARTICULUS II.

De foro competenti.

672. Incompetentia Ordinarii loci. — 1. Nulla causa circa sacram ordinationem potest ab Ordinario loci tractari ac definiri, sine mandato S. Sedis.

2. Incompetentia in casu est absoluta; ita ut non solum acta processualia essent nulla et irrita, sed ipsa quoque sententia omni vi careret et quidem vitio insanabili ad normam can. 1892.

673. Quomodo procedendum in causa qua impugnantur obligationes. — 1. In causa qua impugnantur obligationes ex sacra ordinatione contractae, libellus mitti debet ad S. Congregationem de Sacramentis, quae definit utrum causa iudiciario ordine an disciplinae tramite sit pertractanda.

Si S. Congregatio de Sacramentis declaraverit causam esse tractandam ac definiendam ordine iudiciali, eam remittit ad tribunal dioecesis quae clerico propria fuit tempore sacrae ordinationis; si Congregatio

censeat causam esse pertractandam ordine disciplinari, ipsa quaestionem dirimit, praevio processu informativo peracto a tribunali praedictae dioecesis (can. 1993).

2. Itaque: 1° Istae causae tractari ac definiri possunt duplici modo seu processu, scil. vel processu stricte *iudiciali* vel processu *disciplinari*, ut dicitur, sive *administrativo*.

2° Electio unius processus prae alio nec a voluntate actoris vel oratoris nec ab Ordinarii loci arbitrio pendet, sed unice a decisione S. Congregationis.

3° Libellus pro causa tractanda non potest recipi ab Ordinario loci, sed is mittendus est directe ad S. Congregationem de Sacramentis.

4° Ista Congregatio, in casu, competens est etiam si causa respiciat missionarios, imo ipsos quoque sodales religiosos (cfr. n. **676**).

5° Ordinarius loci, post litteras seu mandatum S. Congregationis, aut processum stricte iudicialem aut processum informativum conficiet, servatis servandis, ut infra explicabitur.

Illum iure proprio et ordinario, istum iure delegato instituit.

674. Quomodo procedendum in causa qua impugnatur validitas ordinationis. — 1. Si validitas ordinationis impugnatur « *ob defectum substantialem sacri ritus* » (can. 1993, § 1), nempe ex capite materiae aut formae, libellus pro causa introducenda mitti debet ad S. Congregationem S. Officii, quae decernit utrum causa tractanda sit ordine iudiciali an potius ordine disciplinari.

Si primum, S. Congregatio causam remittit ad tribunal dioecesis in qua ordinatio peracta fuit; si alterum, ipsamet S. Congregatio quaestionem dirimit, praevio processu informativo peracto a tribunali dioecesis praedictae (can. 1993).

Huc spectant quae supra dicta sunt (n. **673**).

Ratio cur competens in casu sit S. Congregatio S. Officii manifesta est: agitur quippe de substantiali defectu sacri ritus, ideoque de negotio cum re dogmatica connexo.

Si validitas ordinationis, praeterquam ob defectum substantiale sacri ritus, impugnetur quoque ex aliis capitibus, universa quaestio remittenda est ad S. Congregationem S. Officii. Huius Congregationis in casu competentia est exclusiva.

Quidnam vero, si ex una parte impugnetur validitas ordinationis propter defectum substantialem ritus sacri atque simul ex alia parte impugnentur obligationes ordinibus sacris adnexae propter metum gravem ordinato incussum? Competentia tribuenda est uni S. Officio, an etiam S. Congregationi de Sacramentis quoad obligationes?

Ita distinguendum: si actiones contra ordinationem cumulentur seu proponantur in eodem libello, alia v. g. tamquam principalis, alia ut accessoria et subordinata, integrum negotium deferendum S. Officio; si, e converso, actiones separentur, eaeque singillatim diverso tempore et ratione proponantur, S. Congregatio de Sacramentis suam competentiam quoad obligationes integram servat.

675. 2. Si validitas ordinationis impugnetur *ex alio capite*, quam ob defectum substantialem ritus sacri, v. g. ex defectu intentionis vel baptismi aut sexus virilis in ordinato, competens est S. Congregatio de Sacramentis.

In can. 249, § 3 statuitur: « Eodem modo ad ipsam (S. C. de disciplina Sacramentorum) pertinet... *examinare quaestiones de ipsa validitate sacrae ordinationis* ».

Igitur, ut supra, libellus mittendus est ad praedictam S. Congregationem de Sacramentis. Si ipsa definiat causam tractandam esse *ordine iudiciali*, eam remittit ad tribunal dioecesis quae clerico propria fuit tempore sacrae ordinationis vel, pro diversa causa impugnationis, ad tribunal dioecesis in qua ordinatio peracta fuit.

Si, contra, eadem S. Congregatio decernat causam tractandam esse *modo disciplinari*, ipsamet quaestionem dirimit, praevio processu informativo peracto penes tribunal dioecesis praefatae.

Huc spectant quae supra dicta fuerunt (n. **673**).

3. Quidnam, si ordinationis validitas impugnetur *ob defectum potestatis* vel *intentionis* in ministro? Si agitur de mera quaestione *facti*, competens est S. C. de Sacramentis; si agitur de quaestione *iuris* sive directe sive indirecte, ita ut negotium cum re dogmatica connectatur, competens est S. C. S. Officii.

4. Inter competentiam S. Officii et competentiam S. Congregationis de Sacramentis, datur magnum discrimen. S. Officium competens est quoad omnes clericos seu *latinos* seu *orientales;* dum S. Congregatio de Sacramentis competens est tantum quoad clericos saeculares et religiosos *latinos*.

Pro orientalibus, ut suo loco dicetur, competentia pertinet, salvo iure S. Officii, ad S. Congregationem pro Ecclesia orientali (cfr. n. **765** ss.).

676. 5. Etiam religiosi, qui suam ordinationem impugnare intendunt vel obligationes ex ordinatione exsurgentes, tenentur servare praescriptum can. 1993. Ita authentice declaratum fuit a peculiari coetu S. R. E. Cardinalium, 13-27 nov. 1922, ad normam can. 245 (1).

(1) *A. A. S.* XV, p. 39.

Proinde libellus mitti debet ad S. Congregationem de Sacramentis vel ad S. Congregationem S. Officii, non autem ad S. Congreg. de Religiosis.

Si Sacra Congregatio causam iudiciario ordine tractandam esse decernat, etiam pro religiosis ad tribunal dioecesanum remittit.

Competens in casu est Ordinarius dioecesis in qua reperitur domus religiosa ad quam sodalis pertinebat vel ubi de facto degebat tempore sacrae ordinationis. Si haec impugnetur propter defectum essentialem ritus sacri, competens unus semper est, scil. Ordinarius dioecesis in qua ordinatio peracta fuit.

Haec norma valet etiam ubi agitur de religioso *exclaustrato* aut *dimisso*. Sed pro isto, competens quoque est Ordinarius dioecesis originis vel domicilii.

Quidam censent, si agatur de religione clericali exempta, causam remitti ad tribunal religiosum (2). Haec opinio, attento iure communi seu can. 1993, § 2 qui expresse loquitur de *tribunali dioecesis*, caret fundamento. Non diffitemur tamen S. Congregationem, cui facultas competit dispensandi a iure communi, posse, si velit, causam remittere ad tribunal religionis exemptae, v. g. si facilius et expeditius probationes colligi possint atque ita processus instrui.

Quo in casu tribunal religiosum iure delegato, non autem iure proprio et ordinario agit.

677. Notae historicae. — 1. Ante Codicem causae respicientes sacram ordinationem poterant directe a tribunalibus ecclesiasticis tractari quin opus esset ut praevie initiarentur apud S. Sedem.

2. Duplex modus seu via admittebatur. Clericus poterat impugnare aut ipsam ordinationem, aut onera eidem adnexa ex capite gravis metus, aut utramque actionem cumulare.

3. Iudex competens in prima instantia erat Episcopus *proprius* clerici, vel Episcopus in cuius dioecesi actu degebat clericus, aut Episcopus in cuius dioecesi ordinatio peracta fuerat si eius validitas impugnaretur ob defectum ritus sacri essentialis.

Clericus poterat directo tramite adire Sedem Apostolicam.

Competens erat pro hisce causis agendis tum Sacra Congregatio S. Officii tum S. Congregatio Concilii. Sed istae Congregationes causam iuridice instruendam remittere solebant ad Episcopum.

4. Causa in tribunali dioecesano tractari ac definiri debebat ut alia causa quaecumque, normis communibus servatis. Non requirebatur tribunal collegiale.

(2) Augustine, IV, 553.

678. 5. De rigore iuris defensor vinculi seu sacrae ordinationis non requirebatur in his causis, cum nulla lex eiusdem interventum exigeret.

Cum autem in causis de nullitate matrimonii, ex Benedicti XIV Const. « *Dei miseratione* », 3 nov. 1741, item in causis nullitatis professionis religiosae, ex Const. « *Si datam* », 4 mart. 1748, eiusdem Benedicti XIV, requireretur *defensor vinculi* vel *defensor professionis*, iure meritoque receptum est, ut etiam in praedictis causis quibus impugnabatur validitas sacrae ordinationis vel obligationum eidem adnexarum, adhiberetur defensor vinculi seu sacrae ordinationis, cuius esset pro viribus tueri valorem ordinationis aut onerum.

S. Congregatio Concilii semper adhibebat in hisce causis *defensorem* ex officio, recentiore aetate stabiliter constitutum.

6. Si sententia lata fuisset pro validitate ordinationis aut obligationum, et clericus actor non appellasset, causa finita erat.

Si sententia fuisset contra validitatem, defensor appellare debebat vel ad Metropolitam vel ad S. Sedem (S. Congreg. S. Officii vel S. Congreg. Concilii), prout causa in prima instantia acta fuisset in Curia episcopali vel in Curia metropolitana.

Post duas sententias conformes pro nullitate ordinationis vel onerum, clericus liber erat ab obligationibus status clericalis, nisi defensor tempore utili appellasset ad tribunal superius.

7. S. Congregatio Concilii in causis contra sacram ordinationem, *ex capite vis et metus*, declarare solebat ordinatum non teneri oneribus ordinationi adnexis, praesertim lege continentiae, dummodo factum coactionis fuisset plene et omnino concludenter probatum. Huc spectat v. g. celebris decisio in *Namurcen.* 16 dec. 1724, 19 nov. 1729, 10 mart. 1731, in qua, post primam repulsam et dilationem, tandem resolvit clericum non teneri onere caelibatus, quia metus gravis iuridice probatus fuerat (3).

Recentiore tempore, S. Congregatio, quoties probatio iuridica gravis metus omnino certa et peremptoria non fuisset, solebat consulere R. Pontifici ut concederet dispensationem ab oneribus ordinationis iuxta hanc formulam: *An sit consulendum SSmo pro dispensatione ab oneribus contractis* (4).

679. S. R. Rota coram *Prior* in causa *Nullitatis sacrae ordinationis seu onerum adnexorum*, 9 aug. an. 1922, traditam doctrinam ad normam iuris antiqui et vigentis expresse et perspicue confirmavit (5).

(3) *Thesaurus S. C. Concilii*, to. III, p. 109; to. IV, p. 363 ss.; to. V, p. 83.

(4) *Thesaurus S. C. C.*, to. XXXI, p. 139 ss.; to. CXX, p. 351; to. CXXV, p. 270 ss.; to. CXXIX, p. 380 ss.; *Acta S. Sedis*, I, p. 328, II, p. 443 ss.; Pallottini, *Collectio resolutionum S. C. C.*, to. VII, v. *Dispensatio*, § 14, *Dispensatio a voto continentiae*; Many, *op. cit.*, n. 315 s.

(5) *S. R. Rotae decisiones seu sententiae*, vol. XIV, decis. XXIX, p. 263 ss.

ARTICULUS III.

De iure agendi.

680. Ius accusandi validitatem ordinationis. — 1. « *Validitatem sacrae ordinationis accusare valet clericus peraeque ac Ordinarius cui clericus subsit vel in cuius dioecesi ordinatus sit* » (can. 1994, § 1).

Ius accusandi, igitur, seu actionem instituendi competit tum *clerico* tum *Ordinario*, diverso sub respectu. Competit clerico, quia agitur de re quae directe et immediate eius interest, seu de negotio omnino individuali et personali, cum statum iuridicum ipsius personae respiciat.

Competit Ordinario, quia agitur de re quae directe et immediate refertur quoque ad bonum publicum spirituale. V. g. si presbyter fuisset invalide ordinatus, et nihilominus Missas celebraret et confessiones sacramentales exciperet, procul dubio nullae et irritae essent absolutiones ab eo datae itemque Missae celebratae, ob defectum potestatis ordinis presbyteralis. Hinc grave damnum spirituale obveniret, quod pro viribus Ordinarius ratione ipsius officii avertere tenetur.

2. Agitur proinde, tum ex parte Ordinarii tum ex parte ipsius clerici non solum de *iure* accusandi validitatem ordinationis, sed etiam de *officio* eoque *gravi*. Nam sacramentum ordinis non solum in bonum ordinati, sed et praecipue in bonum universae Ecclesiae est institutum.

681. 3. Ordinarius is est, « *cui clericus subsit* » ratione incardinationis aut etiam, in aliquo casu particulari, ratione domicilii vel quasi-domicilii aut actualis commemorationis in dioecesi, ministerii ecclesiastici exercendi causa; vel Ordinarius « *in cuius dioecesi* (clericus) *ordinatus sit* », sive ipsemet Ordinarius sacros ordines contulerit sive alius Episcopus.

Ratio evidens: uterque Ordinarius habet peculiare *interesse* in casu, ideoque ius atque officium consulendi bono animarum et propulsandi spirituale detrimentum.

4. Nomine *Ordinarii* venit Episcopus, Administrator Apostolicus, Vicarius capitularis, non autem Vicarius generalis sine mandato speciali.

Si agitur de religioso exempto, Ordinarius qui potest accusare seu impugnare validitatem ordinationis est etiam Ordinarius religiosus.

Nonnulli id negant, quia, aiunt, can. 1993, loquitur de tribunali dioecesis, ideoque videtur manifeste excludere competentiam Superioris maioris religionis

clericalis exemptae eamque tribuere uni Ordinario loci. Sed immerito. Sane confundenda non est facultas accusandi validitatem ordinationis, cum facultate seu competentia causam petractandi.

Id perspicue liquet ex ipso Codice, qui dum in can. 1994, § 1 dicit validitatem sacrae ordinationis accusari posse tum ab Ordinario « cui clericus subsit » tum ab Ordinario « in cuius dioecesi ordinatus sit », in can. 1993, § 2 statuit causam remittendam esse, pro diversitate casuum, vel ad tribunal dioecesis « quae clerico propria fuit tempore sacrae ordinationis », vel ad tribunal dioecesis « in qua ordinatio peracta fuit ».

Igitur non quilibet Ordinarius loci, qui potest impugnare validitatem ordinationis, potest quoque processum conficere causamque definire.

682. Daturne obligatio accusandi invaliditatem? Si dubium positivum adsit de valore ordinationis, Ordinarius tenetur, et quidem per se gravi obligatione, eam accusare aut, de consensu clerici, conditionatam iterationem procurare. Eadem obligatione obstringitur ipse clericus, ut patet. Agitur quippe de bono animarum.

683. Utrum promotor iustitiae aliive accusare valeant valorem ordinationis vel saltem eiusdem invaliditatem denuntiare. — 1. Perspecto can. 1994, § 1, videretur negandum huiusmodi ius promotori iustitiae, quia Codex loquitur expresse de *clerico* et *Ordinario* tantum. Ex alio capite, attento can. 1971, § 1, 2°, videtur affirmandum, quia si promotor iustitiae habilis est ad accusandum matrimonium, quando agitur de impedimentis publicis, a paritate, quin dicamus a fortiori, huiusmodi ius tribuendum ipsi videtur cum agitur de invaliditate notoria seu publica sacrae ordinationis.

In utroque casu sane quaestio vertitur de bono publico, quod latius patet quando agitur de invaliditate sacrae ordinationis, quam ubi agitur de invaliditate matrimonii. Idque confirmari videtur praescripto can. 1586, scil. attento fine propter quem promotor iustitiae ex ipso iure communi constitutus reperitur.

Quare verius affirmandum videtur. Practice tamen ista quaestio est minoris momenti, tum quia promotor iustitiae potest denuntiare invaliditatem ordinationis, tum quia Ordinarius potest accusare sive per se sive per alium, scil. per ipsum promotorem iustitiae.

2. Aliae personae extraneae procul dubio iure accusandi carent. At certe possunt denuntiare Ordinario invaliditatem sacrae ordinationis, si ipsis ea nota sit ut certa vel saltem ut probabilis.

684. Ius petendi declarationem nullitatis onerum. — 1. « *Solus clericus, qui existimet se ex sacra ordinatione obligationes ordini adnexas non contraxisse, potest declarationem nullitatis onerum petere* » (can. 1994, § 2).

Ratio praescripti manifesta. Cum agatur de obligationibus *personalibus* stricto sensu, quae pendent a voluntate clerici quoad liberam earundem acceptationem in actu ordinationis vel deinceps, remoto metu, quoad ratihabitionem ordinationis receptae; ad normam can. 214, § 1 (n. **699**), solus clericus habet *interesse* proponendi actionem pro petenda declaratione nullitatis huiusmodi obligationum.

2. Denuntiatio tamen rei seu metus gravis illati clerico, praesertim si publice constet tum de gravi metu tum de ratihabitionis defectu v. g. quia presbyter, invitus ordinatus, habitum clericalem iam deposuit et vitam inhonestam ducit, potest Ordinario fieri ab omnibus qui rem cognoscunt, ut pro viribus conscientiae infelicis sacerdotis provide consulatur.

685. Prohibitio exercendi ordines. — 1. Can. 1997 statuit: « *Quamvis actio instituta fuerit non super ipsamet ordinationis nullitate, sed super obligationibus, tantum ex ipsa sacra ordinatione exsurgentibus, nihilominus clericus est ad cautelam ab exercitio ordinum prohibendus* ».

Non agitur in casu de suspensione proprie dicta, quae rationem censurae aut poenae vindicativae habeat. Agitur de simplici prohibitione. Proinde si clericus, non obstante huiusmodi prohibitione, exerceret ordines, non fieret irregularis ex hoc capite.

2. Si actio instituitur super nullitate ordinationis presbyteralis, prohibitio exercendi ministerium sacerdotale v. g. audiendi confessiones aut Sacrum faciendi, urget sub gravi et quidem ex iure divino. Non licet sane periculo nullitatis huiusmodi ministeria exponere.

3. Dicitur « *ad cautelam* » clericus prohibendus, quia nescitur utrum sacra ordinatio valida sit necne, utrum obligationes ex eadem ordinatione contractae fuerint an non. Processus in hunc praecise finem peragitur, ut inde veritas detegatur.

4. Prohibitio imponenda est ab Ordinario vel ab ipso iudice. Si non imponitur, qua prohibitio iuris positivi non urget; sed clericus, si positive dubitet de valore sacrae ordinationis, tenetur iure divino abstinere ab exercitio ordinum.

Eadem obligatione vetandi exercitium ordinum tenentur Ordinarius et iudex.

686. An causa nullitatis sacrae ordinationis vel onerum pertractari possit, post clerici obitum. — 1. Prima fronte videretur simpliciter et absolute negandum; nam si matrimonium, post mortem utriusque vel

alterutrius coniugis nequit accusari ad normam can. 1972, a paritate, quin dicatur a fortiori, idem principium applicandum videtur, ubi agitur de causis contra sacram ordinationem.

2. Sed opportunae faciendae sunt distinctiones, ut responsio recte dari queat.

Causa qua impugnentur onera sacrae ordinationis, post clerici obitum, institui nequit, ut evidens est; nam solus clericus habet *interesse* in hac re ideoque ius actionem proponendi (cfr. can. 1994, § 2).

Idem *per se* dicendum de causa qua accusetur validitas sacrae ordinationis. At *per accidens*, in aliquo casu extraordinario, huiusmodi causa ob defectum potestatis in ministro vel substantialem defectum ritus sacri a loci Ordinario proponi potest, tum incidenter et accessorie tum principaliter, etiam post mortem clerici.

V. g. agitur de Missis fundatis vel manualibus celebratis a clerico, qui dicitur invalide fuisse ordinatus; agitur de actibus quorum vis et efficacia pendet a valore ordinationis presbyteralis; agitur de gravi praeiudicio tertii, quod forte oritur ex invalida ordinatione praesertim sacerdotali. In his aliisque casibus, attentis principiis generalibus iuris, non videtur excludenda actio ad iura persequenda aut vindicanda.

Articulus IV.

De causa iudiciario modo tractanda.

687. Quomodo causae contra sacram ordinationem sint pertractandae. — Can. 1995 haec statuit: « *Ea omnia, quae tum in sectione prima huius partis, tum in peculiari titulo de processu in causis matrimonialibus sunt dicta, servari etiam debent, congrua congruis referendo, in causis contra sacram ordinationem* ».

Igitur: 1° Istae causae, generatim loquendo, eadem ratione pertractandae sunt ac reliquae contentiosae quae ad statum civilem vel religiosum personae spectant, ideoque de bono publico agitur.

2° Citari et audiri debent omnes interesse habentes; et imprimis qui dicuntur fuisse causa nullitatis ordinationis aut causa metus seu vis illatae eorumque complices.

3° Tribunal debet esse collegiale. Adsit oportet vinculi defensor, qui eadem iura et officia habet ac in causis matrimonialibus.

4° Admittuntur etiam testificationes consanguineorum et affinium, ad normam can. 1757, § 3, 3°; novi testes induci possunt etiam post

publicationem processus, iidemque testes qui iam deposuerunt iterum audiri poterunt servatis de iure servandis (cfr. can. 1781, 1786, 1983).

688. Quaenam certitudo in istis causis requiratur. — 1. Si agitur de causa qua impugnatur validitas ordinationis, praesertim diaconalis aut presbyteralis, requiritur *plena* seu *omnimoda* certitudo, quae omne etiam levissimum dubium positivum prorsus excludat. Id ex ipsa rei natura.

2. Si agitur de causa qua impugnantur obligationes ordinibus sacris adnexae, distinguendum est.

Si *presbyter* reclamet contra suam ordinationem ex capite vis et metus, probatio facienda est per *viam* strictae *iustitiae*, ita ut plene et peremptorie exsistentia metus gravis probanda sit.

Si agitur, contra, de diacono et a fortiori de subdiacono, proceditur per *viam gratiae*, quatenus non semper requiritur plena probatio metus; sed gravissima aut saltem gravi causa exsistente conceditur dispensatio, seu diaconus vel subdiaconus liber atque solutus declaratur ab oneribus clericalibus (1).

3. Inter disciplinam hodiernam et antiquam haud leve datur discrimen. Olim gravior, quam hodie, requirebatur causa pro dispensatione obtinenda a S. Sede super obligationibus clericalibus in favorem diaconi vel subdiaconi. Praeterea causa iudicialiter pertractari solebat, quoties diaconus vel subdiaconus reclamasset contra suam ordinationem ex capite vis et metus.

Hodie, contra, in hisce adiunctis, si diaconus vel subdiaconus nolit ad superiorem ordinem ascendere aut saltem ratam habere ordinationem in sacris, S. Sedes, quovis etiam processu praetermisso, benigne dispensationem ab oneribus clericalibus concedere solet.

689. Libellus. — 1. Conficiendus est ad normam can. 1706 ss. Exprimere debet nomen et cognomen clerici, eius aetatem atque officium, dioecesim, locum ordinationis et actualis commorationis, aliaque adiuncta. Clare et perspicue indicandum est obiectum petitionis, utrum agatur de accusanda validitate ordinationis et quonam ex capite, vel de impugnandis obligationibus sacrae ordinationi adnexis.

In utroque casu saltem summatim et concinne exprimi debent rationes seu motiva huiusmodi petitionis.

690. 2. Libellus inscribitur R. Pontifici et transmittitur ad S. Sedem, nimirum vel ad S. Congregationem de Sacramentis vel ad S. Congregationem S. Officii pro diverso obiecto petitionis.

(1) Cfr. Pallottini, *Collectio resolutionum S. C. Concilii*, vol. VII, v, *Dispensatio*, § 14, *Dispensatio a voto continentiae.*

Consultius libellus Romam mittitur per Ordinarium, addita eius informatione circa rem de qua agitur, nempe utrum petitio probabili fundamento nitatur necne.

Si forte libellus Romam directo missus fuit a clerico, S. Sedes votum seu informationem ab Ordinario semper exquirere solet, antequam definiat utrum petitio acceptanda sit necne, ac praeterea utrum, omnibus mature consideratis, causa iudicialiter an disciplinariter tractanda sit.

3. In casu, de quo nunc agimus, supponitur libellum fuisse rite confectum et transmissum ad S. Sedem, eamque definisse causam esse pertractandam ordine iudiciali.

691. Constitutio tribunalis. — 1. Tribunal constituendum est ab Ordinario loci (can. 1572). Huius nomine non venit Vicarius generalis (cfr. can. 1573). Venit, contra, Vicarius capitularis, Administrator Apostolicus, Vicarius et Praefectus Apostolicus.

2. Causa ista, sive accusetur validitas ordinationis sive impugnentur obligationes ordinibus sacris adnexae, tractari ac definiri debet a tribunali *collegiali* trium iudicum (can. 1576, § 1, 1°). Id autem sub poena nullitatis, quae sanari nequit (can. 1892, § 1).

692. 3. Officialis potestne huiusmodi tribunal constituere? Attenta responsione Pontificiae Commissionis Codicis diei 28 iul. 1932, Officialis constituere valet tribunal collegiale, vocando iudices synodales vel prosynodales ad normam can. 1574 nominatos, nisi Episcopus aliter statuat in singulis casibus (2).

Sane Officialis pollet ex can. 1573 potestate *ordinaria* iudiciali unumque constituit tribunal cum Episcopo. Potestas autem ordinaria est late interpretanda, et qui eadem gaudet, perinde ac delegatus, imo potiore ratione, iis quoque pollet, « sine quibus eadem exerceri non posset » (can. 200, § 1).

Duae tamen conditiones requiruntur ad legitimam constitutionem tribunalis ex parte Officialis: 1° ut iudices synodales vel prosynodales ad normam iuris nominati fuerint; 2° ut Episcopus sibi expresse non reservaverit facultatem constituendi tribunal.

Itaque nec speciale mandatum requiritur, nec mandatum generale postulatur, ut Officialis per turnum iudices synodales vel prosynodales vocet ad tribunal constituendum. Officialis enim *vi ipsius muneris* praedicta potestate

(2) *Acta Apost. Sedis*, XXIV, p. 314.

gaudet in memoratis adiunctis, scil. « *nisi Episcopus aliter in singulis casibus statuat* », ut ait Pontificia Codicis Commissio in relata responsione.

Quod asseritur de Officiali, dicendum quoque est de Vice-Officiali.

693. 4. Tribunal collegiale constituitur Officiali aut Vice-Officiali, et duobus iudicibus synodalibus vel prosynodalibus.

Officialis aut Vice-Officialis, in casu, praeest tribunali collegiali, totum processum dirigit et omnia decernit quae necessaria vel utilia videantur pro causa rite tractanda ac definienda (can. 1577, § 2).

Potestne Episcopus ipse seu loci Ordinarius praeesse tribunali? Procul dubio, si vellet, posset loci Ordinarius seu Episcopus tribunali ipse per se praeesse; sed minus conveniens id foret. Huc sane spectat praescriptum can. 1578: « *Valde expedit ut causas...* contentiosas gravis momenti, *iudicandas relinquat tribunali ordinario, cui praesit Officialis vel Vice-Officialis* ».

694. 5. Praeter tres iudices, ad legitimam huiusmodi tribunalis constitutionem, adsint oportet *notarius* et *vinculi defensor*, unus aut plures seu substituti.

Notarius munere actuarii fungitur, ideoque acta processus conscribit. Ipse necessarius omnino est, adeo ut acta processualia nulla atque irrita sint, si manu actuarii non fuerint exarata, vel saltem ab eo subsignata (can. 1585, § 1).

Si loci Ordinarius seu Episcopus praesit tribunali collegiali, ipse designat virum ecclesiasticum qui munere actuarii in processu conficiendo fungatur.

Si e contra Officialis aut Vice-Officialis praesit tribunali collegiali, assumere ipse debet ad huiusmodi munus exercendum unum e notariis legitime constitutis, nisi Ordinarius ipse aliquem pro ea causa designaverit (cfr. can. 1585, § 2.).

De *vinculi defensore* nonnulla speciatim infra dicenda (n. **696** ss.).

695. Munus moderatoris actorum seu iudicis qui tribunali praeest. — Ipsius est tribunal convocare, actorem, defensorem vinculi ac testes citare; terminos dilatorios concedere, quoties rationabiliter ab iis qui ius habent exquirantur; edere decreta aliasque ordinationes pro actorum totiusque processus recta confectione; actorem et testes interrogare, eorumque responsiones actuario dictare; demum, iuxta acta et probata, cum aliis iudicibus sententiam ferre.

696. Necessitas, ius et officium defensoris vinculi. — 1. Defensor vinculi necessario huic processui interesse debet, ita quidem ut eo non

citato acta irrita sint, nisi forte quamvis non citatus revera interfuerit (can. 1586, 1587).

2. Ipse pro viribus, in genere loquendo *debet* validitatem ordinationis aut obligationum, quae impugnantur, defendere, omnibus ad id honestis mediis adhibitis.

In hunc finem a lege ipsi peculiaria imponuntur officia atque correlativa tribuuntur iura.

697. 3. Ex praescripto can. 1586, 1587, 1968, 1995, munus defensoris vinculi hoc est:

1º Debet *interesse* omnibus sessionibus et actibus iudicialibus, *sub poena eorundem nullitatis*, atque seu verbis seu scripto ea *deducere*, quae ad validitatem ordinationis vel obligationum tuendam conferre videntur, quibuslibet humanis rationibus plane sepositis.

2º In specie, debet *examini* clerici actoris, testium et peritorum interesse; exhibere iudici *interrogatoria* clausa et obsignata in actu examinis a iudice aperienda et parti aut testibus proponenda; *novas interrogationes*, ab examine emergentes, iudici opportune suggerere.

3º Debet *articulos* a clerico actore propositos accurate *examinare*, eisque, quatenus opus sit, *contradicere*, et *documenta* forte ab eo exhibita *recognoscere*.

4º *Animadversiones* facere debet contra assertam nullitatem ordinationis vel obligationum, et *congruas responsiones conscribere* et *allegare* ceteraque omnia *deducere* in favorem sacrae ordinationis vel onerum eidem adnexorum.

5º Si, processu absoluto, sententia feratur contra validitatem ordinationis aut obligationum, ipsius erit *appellationem* interponere (n. **706**).

698. 4. Ex praescripto can. 1969 iunct. can. 1995, vinculi defensori hoc ius competit:

1º Semper et quolibet momento *acta processus*, licet nondum publicati, potest *invisere*, *novos terminos* ad scripta exaranda *postulare*, prudenti iudicis arbitrio prorogandos.

2º De omnibus et singulis probationibus vel allegationibus *certior* fieri debet, eique amplissima facultas *contradicendi* competit.

3º Petere potest ut alii testes inducantur vel iidem denuo examini subiiciantur, processu etiam absoluto vel publicato, novasque animadversiones facere.

4º Exigere valet ut *alia acta*, quae ipse suggesserit, revera *conficiantur*, nisi tribunal *unanimi* suffragio dissentiat.

699. Probationes. — 1. Admisso libello et secuta litis contestatione ad normam iuris, periodus *probatoria* incipit.

2. Media probandi generatim eadem sunt ac in ceteris processibus, scil.: *confessio partis* seu *clerici actoris, depositiones testium et peritorum, instrumenta, indicia et praesumptiones.*

3. Consanguinei et affines testes habiles habentur in causis suorum propinquorum, ad normam can. 1757, § 3, 3°.

Suffragium peritorum tunc praesertim requirendum, cum validitas sacrae ordinationis aut obligationum impugnatur ob defectum consensus, v. g. propter amentiam aut debilem mentis discretionem.

In istis causis, etiam post processus publicationem, possunt novi testes induci et iidem qui iam deposuerunt iterum vocari.

4. Duplici via proceditur, ad probationem vis et metus gravis quod attinet, scil. aut via *strictae iustitiae* aut via *gratiae* seu dispensationis. Illa, ubi agitur de actore *sacerdote*, haec ubi agitur de actore *diacono* vel *subdiacono* (cfr. n. **688**).

5. Si processus conficiatur super asserta nullitate onerum sacrae ordinationis adnexorum, duo probari debent: 1° exsistentia metus gravis; 2° defectus ratihabitionis ad normam can. 214. Huc spectant quae alibi dicta sunt.

Quoad ratihabitionis defectum *Regulae servandae*, de quibus infra (n. **711** ss.), haec statuunt:

« Ratihabitio non praesumitur pendente causa nullitatis; attamen, hac iudicialiter definita per sententiam, quae declarationi nullitatis refragetur, aut per non interpositam appellationem aut per absolutam appellationis instantiam, ipsius ratihabitionis praesumptio exsurgit, si clericus vel *sponte* et *libenter* resumat sacri ordinis exercitium, vel in eo rite exercendo perseveret, quin suam libertatem acquirere conetur, cum id assequi ei haud difficile foret, ex eo quod non obstent impedimenta seu incommoda. Sed haec quoque praesumptio destrui potest contrariis indiciis aut probationibus, quae clare manifestent ratihabitionis voluntatem nullimode adfuisse, non obstante externa quadam factorum seu circumstantiarum specie » (n. 66 s.).

Practice ratihabitio plena certitudine vix probari potest, contra affirmationem clerici aliud asserentis. Quare defectus ratihabitionis facile admittitur ac revera admittendus in eiusmodi causis.

700. Quaedam speciatim animadvertenda circa probationes. — 1. Si validitas sacrae ordinationis impugnetur ob defectum intentionis ex parte clerici, attendendae sunt externa vitae ratio ipsius clerici et variae circumstantiae, *ante* ordinationem, *ea durante* et *immediate post*. Inde

indicia et praesumptiones colliguntur, quae possunt esse *levia, gravia* et *gravissima*, pro maiore vel minore necessitudine cum causa nullitatis sacrae ordinationis.

2. Idem probationis genus attendendum quoque est, ubi agitur de nullitate onerum.

Videndum, imprimis, cuinam asserta coactio tribuenda sit; quaenam indoles clerici, num forte aegrotus, timidus, sensibilis; quaenam indoles et auctoritas personae, quae metum intulit; facta et adiuncta sedulo inspicienda, sive *antecedenter* sive *concomitanter* sive *consequenter*, quae vim aut metum indicant.

3. Si casus ferat, ad actorem *physice* explorandum, duo periti medici *ex officio* deputari debent, ad normam can. 1979, § 1; qui, praestito iureiurando de munere fideliter implendo et de secreto servando, monendi erunt, ut artis praesidiis utantur ad statum actoris dignoscendum, et referant, secundum medicinalis scientiae placita, indicia sive argumenta, quae sacrae ordinationis aut onerum validitatem ob defectum mentis in actore adstruere vel excludere videantur.

4. Necesse est, ad coactionem quod spectat, ut metus fuerit revera gravis vel absolute vel saltem relative. Metus reverentialis *per se* non sufficit, nisi ex precibus importunis aut minis aliisve adiunctis fiat gravis (3).

Ut quis ex metu agat, sufficit *virtualis* influxus metus. Hic autem virtualiter perseverare censetur, quoad ex una parte exsistat causa seu persona quae metum intulit, et ex alia parte is, qui metum passus est, in eam conditionem reponatur, in qua immunis sit a metus sequelis sibi damnosis.

701. Plures olim docebant in huiusmodi causis testimonium confessarii, ex licentia poenitentis, esse omnino admittendum.

Pezzani ait: « Ex dictis liquet testimonium confessarii accipi posse, praesertim si licentia datur a poenitente priori modo a Suarez descripto. Sine negotio intelligitur non solum posse, sed *debere accipi*, si existimatur in poenitentis bonum vertere » (4).

Imo nonnulli affirmabant puniendum esse confessarium, qui testimonium ferre recusaret (5).

Haec doctrina tamquam obsoleta reiicienda est. Nam ex can. 1757, § 3, 2° repelluntur a testimonio ferendo ut *incapaces* « Sacerdotes, quod attinet ad ea omnia quae ipsis *ex confessione sacramentali* innotuerunt, *etsi a vinculo sigilli*

(3) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 604; Sanchez, *De matrimonio*, lib. IV, disp. 7, n. 8; Reiffenst., lib. I, tit. 40, § IV, n. 95; Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 17, dub. VI, n. 35.

(4) *De coactione in ordinibus sacris suscipiendis*, n. 36.

(5) Cfr. Kurtscheid, *Das Beichtsiegel*, pag. 171.

soluti sint; imo audita a quovis et quoquo modo occasione confessionis ne in iudicium quidem veritatis recipi possunt ».

Quod iuris praescriptum sapientissime latum esse, profecto affirmandum.

702. Publicatio processus, conclusio in causa et causae discussio. — 1. Expleta periodo probatoria, acta processus sunt *publicanda*. Publicatio autem habetur eo ipso quod actori eiusque advocato facultas datur inspiciendi acta processualia eorumque exemplar petendi.

2. Quando actor et vinculi defensor declaraverint se nihil aliud habere allegandum aut deducendum, praeses tribunalis fert decretum *conclusionis in causa*.

3. Quo edito decreto, habetur *discussio causae*, per allegationes et defensiones, in quibus afferendis clericus actor uti potest opera advocati. Defensor vinculi ius habet ut « in allegando, petendo et respondendo tam in scriptis quam in defensione orali, audiatur postremus » (can. 1984, § 1).

703. Sententia. — 1. Tribunal nequit ad sententiam definitivam devenire, nisi prius defensor vinculi *interrogatus* declaraverit sibi nihil *deducendum* vel *inquirendum* superesse.

Si in hunc finem praeses tribunalis diem praefinierit, et vinculi defensor *ante* praefinitum diem nihil deduxerit, iure praesumitur eum nihil amplius habere deducendum, ideoque tribunal devenire potest ad sententiam ferendam (cfr. can. 1984, §§ 2, et 3).

2. Praeses tribunalis collegialis constituat *qua die* et *hora* iudices ad deliberandum convenire debent; et nisi peculiaris causa aliud suadeat, in ipsa sede tribunalis conventus habeatur.

3. Assignata conventui die, *singuli* iudices *scriptas* afferre debent *conclusiones* suas in merito causae, et *rationes* tam in facto quam in iure, quibus ad conclusiones devenerint. Prolatis ex ordine conclusionibus a singulis iudicibus, moderata discussio habenda est sub tribunalis praesidis ductu, praesertim ut decernatur quid statuendum sit in parte dispositiva sententiae. In discussione autem fas est unicuique recedere a pristina sua conclusione (cfr. can. 1871, §§ 2, 3, 4).

704. 4. Sententia ferenda est *collegialiter*, ad *pluralitatem suffragiorum* et *in scriptis*. Id autem sub poena nullitatis.

5. Debet 1° definire causam coram tribunali agitatam de nullitate ordinationis aut onerum eidem adnexorum; 2° continere motiva seu rationes tam in facto quam in iure, quibus pars dispositiva sententiae innititur.

6. Sententia ferenda est *divino Nomine invocato*. In ea exprimi debet, quinam sint *iudices*, quinam *actor*, *procurator* etc.

Textus sententiae referat *speciem facti*, *rationes* in facto et in iure praedictas ac demum *partem dispositivam*.

Claudi debet cum *indicatione diei* et *loci* in quibus exarata est, et *cum subscriptione iudicum* et *notarii*. Ad valorem requiritur subsignatio omnium iudicum, ex responsione Pontif. Comm. Codicis diei 14 iul. 1922.

705. Publicatio sententiae. — Triplici modo fieri potest:

1° *citando clericum actorem ad audiendam sententiae lectionem*, sollemniter factam a iudice seu a praeside pro tribunali sedente;

2° *denuntiatio actori sententiam esse penes cancellariam tribunalis*, simulque facultatem ipsi concedi eandem legendi eiusdemque exemplar petendi;

3° *transmittendo exemplar sententiae* ad actorem per *publicos tabellarios*, ope commendationis cum syngrapha receptionis (cfr. canones 1719, 1877).

706. Appellatio. — 1. *Duae* sententiae *conformes* requiruntur, ut causa super nullitate sacrae ordinationis aut onerum *definitive* resoluta censeatur, ita ut clericus liber sit a clericalibus obligationibus (can. 1998, § 1).

2. Proinde si prima sententia sit pro *nullitate* ordinationis vel onerum, defensor vinculi *debet* appellare. Tanta est obligatio appellandi ex parte defensoris vinculi, ut si id facere omitteret, compellendus esset ab ipso iudice (cfr. can. 1986).

3. In appellatione proponenda servari debent ordinariae iuris communis normae de causis matrimonialibus (can. 1998, § 2). Quare:

1° In secunda instantia competens est Metropolita, nisi quis malit statim ad S. Sedem appellare.

A causa in prima instantia pertractata coram tribunali Metropolitano, fit appellatio ad illum loci Ordinarium, quem ipse Metropolita, probante S. Sede, semel pro semper designaverit.

A sententia lata a tribunali Archiepiscopi qui caret suffraganeis vel loci Ordinarii qui est immediate subiectus Sedi Apostolicae, appellatio fit ad Metropolitam, de quo in can. 285.

In tertia instantia, salvo peculiari indulto apostolico, competens est S. R. Rota.

Ita ex iure communi. Si agatur de causa qua impugnatur defectus substantialis ritus sacri, S. Congregatio S. Officii, dum eam remittit ad

tribunal dioecesanum, praecipere solet ut in secunda instantia res deferatur ad ipsam S. Congreg. S. Officii.

2° Appellatio interponenda est coram iudice a quo intra decem dies a notitia publicationis sententiae, et prosequenda coram iudice ad quem intra mensem.

3° Defensor vinculi potest appellationem interponere etiam post lapsum decendium, si nova et gravia argumenta praesto sint.

4° In secunda instantia causa eodem modo pertractanda est ac in prima, i. e. a tribunali collegiali trium iudicum cum interventu defensoris vinculi.

707. 4. Post duas sententias conformes pro nullitate sacrae ordinationis vel onerum, remittitur *conscientiae* defensoris vinculi secundae vel ulterioris instantiae, utrum velit appellare necne.

Si ipsi revera persuasum sit non sufficienter ex deductis constare de asserta nullitate, aut si nova et gravia argumenta reperta fuerint contra nullitatem, potest et per se debet appellare.

Si utraque sententia sit pro valore sacrae ordinationis vel onerum, actor adhuc valet appellare, in tertia instantia, ad S. Sedem.

Si duae sententiae sint pro valore, et una pro nullitate, vinculi defensor potest appellare, sed non tenetur.

708. Effectus iuridici duplicis sententiae conformis pro nullitate. — 1. Si causa pertractata fuerit ad impugnandum valorem sacrae ordinationis, et ex duplici sententia conformi constiterit revera ordinationem fuisse nullam et irritam, v. g. ob defectum consensus vel ritus sacri substantialis, clericus, post secundam sententiam favorabilem, si defensor vinculi in gradu appellationis non crediderit pro sua conscientia esse appellandum, manet *eo ipso*, scil. *ipso iure et facto*, quin ulla declaratione aut dispensatione opus sit, liber tam pro foro interno quam pro foro externo a quibuslibet obligationibus quae a vinculo ordinationis manant, ad normam can. 1998, § 1.

An clericus in casu redactus ad statum laicalem dicendus sit? Procul dubio clericus cessat esse talis, decidit nempe a statu ecclesiastico et ponitur in statu laicali; idcirco consideratur reapse ut laicus perinde ac si numquam ordinatus fuisset.

Inde tamen non sequitur haberi semper et necessario reductionem ad statum laicalem. Haec sane, proprie et accurate loquendo, praesupponit valorem ordinationis qua quis rite militiae clericali fuerit adscriptus, ita ut valide ordinatus nonnisi *iuridice* ad statum laicalem redigatur. Nam ordinatio, semel valide recepta, numquam irrita fit (can. 211, § 1): hoc autem vel ex ipso iure divino si agitur de ordine sacramentali, vel ex iure mere ecclesiastico si agitur de ordinatione non sacramentali.

Proinde, in casu nostro, si clericus valide recepit saltem primam tonsuram, qua quis adscribitur statui clericali (can. 108, § 1), habetur reductio ad statum laicalem; si e contra valide ne primam tonsuram quidem suscepit, v. g. ob defectum baptismi, non adest proprie dicta reductio ad statum laicalem, de qua in can. 211 ss. Sane Titius in casu numquam clericus revera fuit, sed laicus semper mansit.

2. Si validitas obligationum ordinibus sacris adnexarum impugnata fuerit ex capite vis et metus, clericus, ut supra, post secundam sententiam latam pro nullitate earundem obligationum, si defensor vinculi non appellaverit, manet *ipso facto*, non solum in foro interno, sed etiam in foro externo, liber a clericalibus obligationibus, perinde ac si numquam ordinatus fuisset. In isto casu habetur vera et proprie dicta reductio ad statum laicalem, de qua in can. 214.

3. Decreta nullitate sacrae ordinationis aut onerum, Ordinarius *proprius* curare debet ut de ea mentio fiat in libro *baptizatorum*.

709. Num causae contra sacram ordinationem transeant in rem iudicatam. — 1. Istae causae, ut patet ex ipsa earundem natura, respiciunt statum personae. Porro compertum est, huiusmodi causas numquam transire in rem iudicatam (cfr. can. 1903, 1989, 1998, § 2). Id autem verificatur vel ex iure divino, i. e. ex ipsa rei natura, vel ex iure mere ecclesiastico.

2. Proinde sententiae circa valorem ordinum sacramentalium, ex ipsa rei natura scil. ex iure divino, in rem iudicatam transire nequeunt. Dum e contra sententiae circa validitatem obligationum sacrae ordinationi adnexarum, solum ex iure ecclesiastico nequeunt transire in rem iudicatam. Agitur quippe de re quae unice pendet ab Ecclesiae voluntate.

Haec distinctio practice haud levis momenti esse potest, ubi agatur de causa retractanda.

710. An, praeter appellationem, dentur et alia remedia contra sententiam in istis causis. — 1. Omnia remedia a iure communi praefinita contra sententiam iudicialem in genere, applicantur etiam sententiae in causis quae respiciunt sacram ordinationem.

2. Proinde huc spectat querela nullitatis, de qua in can. 1892-1897; item restitutio in integrum, de qua in can. 1905-1907.

3. An locus fit etiam remedio extraordinario quod *oppositio tertii* dicitur (can. 1898 ss.)? Prima fronte videretur negandum, quia vix concipi potest quod ex huiusmodi sententia damnum seu iuris laesionem quis patiatur. At, si res penitius consideretur, huiusmodi laesio sive damnum aliquando verificari potest.

Fingamus casum. Clericus impugnat valorem obligationum ordini sacro adnexarum, quia metu gravi ad subdiaconatum suscipiendum inductus fuit a patre. Hic autem in dissita regione degens, non citatur ut testimonium ferat de coactione illata necne. Pater, qui probe scit se nequaquam metu induxisse filium ad ordinem sacrum suscipiendum eumque plane liberum reliquisse, habita notitia sententiae quae huiusmodi coactionem admittit in eaque tota innititur, indignatus reclamat, et, validissimis adductis rationibus, suam innocentiam ostendit.

In hoc casu pater, ad bonam famam tuendam seu ad sui iuris laesionem propulsandam, procul dubio recurrere potest ad remedium extraordinarium quod *oppositio tertii* vocatur.

ARTICULUS V.

De causis ordine disciplinari pertractandis.

711. Instructio S. Congregationis de Sacramentis. — 1. Haec S. Congregatio decreto « *Ut locorum Ordinarii* » diei 9 iul. 1931 publici iuris fecit *Regulas servandas* « in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus inhaerentium ».

2. Istae Regulae ideo praestitutae sunt, ut « *tutius* et *expeditius*, ad tramitem iuris communis », locorum Ordinarii procedere valeant in huiusmodi causis tractandis; eaeque, iussu R. Pontificis, « *ab omnibus ad quos spectat rite et religiose serventur* » oportet.

3. Huiusmodi Regulae fere eaedem sunt ac regulae ab eadem S. Congregatione pro processibus super rato et non consummato promulgatae (1), mutatis equidem mutandis.

Dividuntur in 16 capita eaque in 74 articulos. Sequuntur formulae praecipuorum actorum utiliter atque opportune his in causis adhibendae.

4. Regulae istae in *Appendice II* integrae referuntur. Heic summa earundem capita exponenda censemus.

712. Ordo et ratio tractandi huiusmodi causas. — 1. Tum penes Curiam dioecesanam, cum apud S. Congregationem de Sacramentis istae causae pertractantur *ex officio*. Proinde excluditur vera et proprie dicta actio iudicialis; excluduntur advocati et procuratores.

2. Processus a nonnullis vocatur *disciplinaris* seu *administrativus* vel *oeconomicus*, ab aliis *iudicialis* sensu quodam lato, a quibusdam

(1) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 880.

dicitur *iudicialis* quoad formam seu instructionem tantum, non autem quoad cetera.

Seponenda est quaestio de verbis a quaestione de re. Certum est non agi de processu *iudiciali* proprie dicto, sed contra de processu « *disciplinae tramite* », ut expresse decernit can. 1993, § 1, confecto. Item certum est, quoad iusiurandum, interrogationes partis et testium, relationes et vota peritorum, eadem ratione procedi ac in negotiis stricte iudicialibus.

713. Introductio causae. — 1. Supplex libellus inscribendus est R. Pontifici et ad S. C. de Sacramentis transmittendus.

2. Referre debet plenam et accuratam totius facti speciem et causas omnes, quae ad obtinendam petitam declarationem conducere possunt. Ab ipso actore exarandus et subsignandus est.

3. Expedit, et semper suadendum, ut libellus transmittatur ad S. Congregationem per *proprium* Ordinarium, qui suam informationem addere debet.

Ordinarius *proprius* est Ordinarius dioecesis, cui actor adscriptus est, et si agatur de religiosis dimissis, est Ordinarius dioecesis originis vel domicilii.

Nomine Ordinarii hic non venit Vicarius generalis (cfr. n. **691**).

4. Recepto supplici libello, S. Congregatio Ordinario scribit, ut super assertis ab actore, inquisitionem extraiudicialem peragat, ex qua pateat utrum preces probabili fundamento nitantur necne. De his referre debet Ordinarius ad S. Congregationem, addito suo voto.

5. Si, attenta extraiudiciali inquisitione, S. Congregatio censeat libellum rationibus non spernendis niti, *solet* ipsi Ordinario loci dare litteras *delegationis* pro causa instruenda, cum facultate subdelegandi.

714. Constitutio tribunalis. — 1. Tribunal constituendum est ex facultate concessa a S. C. de Sacramentis, facta in decreto expressa mentione huiusmodi facultatis seu delegationis.

2. Deputandus est defensor vinculi et eligendus actuarius (cfr. n. **694** ss.).

3. Si Ordinarius uti velit facultate subdelegandi, actum subdelegationis scripto redigere debet, facta mentione delegationis a S. Sede tributae cum addita potestate subdelegandi.

4. In isto processu iudex *unus* est, isque *instructor*, *delegatus* vel *subdelegatus*, prout loci Ordinarius ipsemet causam instruat vel alium deputet. Officialis nequit vi muneris huiusmodi causam agere: debet et ipse subdelegari.

5. Excepto Episcopo, quando ipse per se iudicis instructoris munere fungatur, omnes qui tribunal constituunt, scil. iudex subdelegatus (Officialis, Vice-Officialis aliusve), defensor vinculi et actuarius eorumque substituti, debent in prima sessione *iusiurandum* praestare de officio rite ac fideliter implendo et de secreto servando.

Vox *Episcopi* heic sensu stricto sumitur, i. e. pro viro ecclesiastico qui revera charactere episcopali sit insignitus.

715. Iusiurandum praestandum ab actore, testibus et ministris. — 1. Sicut ministri tribunalis debent iusiurandum praestare, ita omnes alii, scil. *actor*, *testes* et *periti*, quotquot in ius vocantur.

2. Iusiurandum praestandum est, tacto sacrorum Evangeliorum libro (Biblia, Missali, Breviario), tum *ante* interrogationes tum *post*: *ante*, de veritate dicenda, *post* de veritate dictorum et de secreto servando.

716. Quomodo acta et documenta conficienda ac transmittenda. — 1. In relatione scripta de iis quae fiunt aut decernuntur in sessionibus tribunalis, lingua *latina* adhibenda est.

Citationes vero, iusiurandum ab actore, a testibus et a peritis praestandum, interrogationes et responsiones, relationes et vota peritorum, lingua *vernacula* exprimi *possunt*, postea in *latinam* vertenda.

2. Documenta, quae lingua *latina* vel *italica* aut *gallica* exarata non sint, *latine ad verbum* verti debent. Quare interrogationes et responsiones, quae lingua latina vel italica aut gallica redactae non sint, in unam linguam latinam *authentice* atque *ex integro* vertendae sunt. Dicitur *authentice*, quatenus persona publica, v. g. ipse Ordinarius loci aut iudex vel notarius, instituta accurata collatione inter versionem et textum originalem, testari debet de unius cum altero omnimoda conformitate.

717. Probationes. — Huc spectant quae alibi dicta sunt (n. **699**), scil. res evincitur per depositionem *actoris*, per *testes*, per *peritos*, per *documenta* v. g. epistolas, per *indicia* et *praesumptiones*.

Quoad testes, ii praesertim attendendi sunt, qui vocantur quasi testes *de scientia*, ii nempe qui referunt se ex actore aut ex consanguineis proximioribus *tempore non suspecto* didicisse ipsum caruisse voluntate suscipiendi sacros, vel, quod magis interest, ipsum sacram ordinationem aut onerum susceptionem utpote inductum coactione explicite exclusisse (cfr. n. **359** s.).

718. Conclusio processus. — 1. Cum vinculi defensor significaverit sibi nihil inquirendum superesse et, actis attente perpensis, constiterit nihil esse addendum aut supplendum vel penitius declarandum, editur decretum *conclusionis*.

2. Clauso processu, sacrae ordinationis defensori omnia acta sunt tradenda, qui suas animadversiones conficere debet, tum quoad *formam* processus tum quoad *meritum causae*.

719. Sententia iudicis et votum Episcopi. — 1. Iudex qui instruxit processum, debet, expositis rationibus tum iuris tum facti, pronuntiare de merito petitionis actoris, seu proferre sententiam de validitate aut nullitate sacrae ordinationis vel saltem onerum eidem adnexorum.

Non agitur de sententia stricte iudiciali, sed contra de sententia *modo disciplinari* seu *ad disciplinae tramitem* lata, ut patet ex can. 1993, § 1 et n. 70, § 2 *Regularum*. Proinde sollemnitates, de quibus in can. 1873 ss., non sunt praeceptive servandae.

Huiusmodi sententia seu pronuntiatio non est publicanda; adversus eam non datur appellatio, nec querela nullitatis aliudve remedium. Haec omnia sane locum obtinent dumtaxat ubi agitur de vera sententia iudiciali.

2. Si non ipse Episcopus, sed alius v. g. Officialis processum instruxerit, Episcopus debet suum votum proferre circa meritum quaestionis; quod votum addendum est processui.

720. Transmissio actorum ad S. Congregationem eiusque sententia seu pronuntiatio definitiva. — 1. Omnia acta processualia una cum voto scripto Episcopi (vel, sede vacante, Vicarii capitularis aut Administratoris Apostolici, vel alterius legitime Episcopi vices gerentis, ad normam can. 429 et 431) et defensoris sacrae ordinationis, transmittenda sunt ad S. Congregationem de Sacramentis.

2. Haec autem transmitti debent in *authentico exemplari*, cum indice omnium actorum et documentorum, ad normam can. 1644. Si valde grave sit, sive ob expensas sive alia de causa, exemplar authenticum transmittere, Curia episcopalis potest exhibere S. Congregationi ipsa acta originalia, dummodo fuerint exarata latino vel gallico aut italo idiomate, et eae cautiones adhibeantur, quae pro locorum conditionibus suppetunt ad tutam documentorum transmissionem.

3. S. Congregatio de Sacramentis procedit iuxta proprium stylum, excluso interventu advocati vel procuratoris, praehabitis dumtaxat votis consultorum.

Stylus autem hic est. Acta omnia processus traduntur defensori vinculi penes S. Congregationem, qui referre debet tum circa *formam* scil. utrum Regulae in processus instructione adamussim servatae fuerint necne, tum circa *meritum causae*.

Dein tres consultores eiusdem S. Congregationis, accurate examinatis actis processualibus atque prae oculis habitis vinculi defensoris animadversionibus, suum proferunt votum scriptum circa validitatem aut nullitatem sacrae ordinationis vel obligationum eidem inhaerentium.

Si consultorum votum fuerit pro *nullitate*, iterum exquiritur votum defensoris vinculi, utrum consentiat an dissentiat, num probationes corroborandae ipsi videantur ac propterea supplementum actorum exquirendum necne.

Dein definitiva S. Congregationis decisio profertur; qua lata, si ex ea constiterit de nullitate ordinationis, aut de metu gravi simulque de ratihabitionis defectu, clericus *eo ipso* liber manet ab obligationibus clericalibus (cfr. n. **708**).

721. Causa disciplinae tramite tractanda ex mandato S. Officii. — Fere eodem modo eademque ratione proceditur ac in causis pertractandis penes S. Congregationem de Sacramentis.

Scil. S. Congreg. S. Officii tribuit loci Ordinario potestatem conficiendi processum, cum facultate subdelegandi, opportunis quoque normis praefinitis. Quoad constitutionem tribunalis, iusiurandum, probationes, conclusionem processus, decisionem etc., eaedem fere sunt normae servandae ac statutae a S. Congregatione de Sacramentis pro huiusmodi processu, de quibus supra (n. **711** ss.).

722. Quid iuris, si declaratio nullitatis forte pronunciata suo fundamento destituatur. — 1. Si agitur de nullitate sacrae ordinationis, *obiective* ordinatio valida aut invalida erit prout revera talis fuerit, cum declaratio pronunciata nec mutet nec mutare valeat obiectivam rei conditionem. Ex alia parte nec ignorantia actoris eiusve persuasio de nullitate ordinationis influit in rem obiective consideratam.

Si clericus vel testes aut periti fraude aut mendacio usi fuerint atque inde declaratio nullitatis habita sit, clericus suae aut aliorum culpae conscius nequit se existimare solutum sacro vinculo et liberum a clericalibus obligationibus.

Si idem clericus in sacris nuptias inierit, in praefatis rerum adiunctis eae procul dubio nullae et irritae sunt ad normam can. 1072 (2).

(2) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 428 ss.

2. Si agitur de nullitate onerum sacrae ordinationi adnexorum, *per se* idem dicendum ac supra, scil. distinguendum inter obiectivam et subiectivam rei conditionem, videndum an et quaenam culpa actori vel testibus adscribenda sit, dispiciendum denique utrum clericus cognoscat declarationem nullitatis obligationum fundamento destitui. In iis rerum adiunctis adeunda est S. Congregatio de Sacramentis.

3. Regulae grave et valde opportunum de hac re continent monitum: « Illud alte insidere debet in animo *iudicis* et *testium* ac praesertim *partis* declarationem nullitatis sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium postulantis, videlicet, si res aliter se habeat ac ab actore asseritur, idest, si sacra ordinatio aut onera eidem adnexa in suo robore ac firmitate consistant, et veritas in processu non detegatur vel ex culpa aut oscitantia tribunalis, vel ex fraude aut desidia partis et testium, *declarationem nullitatis forte pronunciatam, utpote suo fundamento destitutam, nullius esse valoris* ».

723. Quid iuris in dubio de exsistentia coactionis aut de nullitate ordinationis. — 1. Dubium potest esse sive iuris sive facti, v. g. quando ordinatio probabiliter aut probabilius fuit invalida, quando metus gravis est valde probabilis sed non certus omnino etc.

2. Cuique notum est iuris axioma: *In dubio standum est pro valore actus*.

Iuxta plures auctores, hoc iuris axioma valet contra libertatem, *quando* et *quatenus* bonum publicum, seu ius tertii, legem certam constituit, quae probabilitatem in favorem libertatis aufert; dum nulla gaudet vi, aiunt, ista regula, ubi bonum publicum rem non requirit (3).

724. 3. Circa applicationem praefati axiomatis ad casum nostrum, nimirum quando *positivum* et vere *probabile* exsistit *dubium* de nullitate sacrae ordinationis et obligationum eidem inhaerentium, tres sunt Doctorum sententiae.

Prima docet standum esse pro valore actus, contra libertatem, sed addit: « R. Pontifex per dispensationem conscientiis consulere solet » (4).

Secunda tenet standum esse pro libertate, si dubium proveniat ex defectu consensus propter metum illatum (5).

Tertia dicit standum esse pro libertate, ex quacumque causa dubium

(3) Cfr. Mannaioli, *De axiomate iuris: « In dubio standum est pro valore actus eiusdemque applicationibus praesertim ad casus qui in baptismate, matrimonio, sacra ordinatione et regulari professione frequenter occurrunt Commentarius*, Romae 1914; Lehmkuhl, I, n. 200; Sanchez, *De matrimonio*, lib. VII, disp. 10, n. 1 ss.

(4) Cfr. Mannaioli, *op. cit.* pag. 26.

(5) Cfr. Pignatelli, *Consult. canon.*, to. IX, consult. 173, n. 135; Mannaioli, *op. cit.* pag. 27.

oriatur, si ille, in cuius favorem dubium exsistit, petit facultatem discedendi.

De hac postrema sententia *Mannaioli* ait: « Tertia denique opinio benignior contendit, nullum, ut plurimum, suppetere posse locum applicationi axiomatis: *In dubio standum est pro valore actus*, in casibus, de quibus sermo, sive dubium ex capite metus, sive ex alio quocumque capite exoriatur, quia huiusmodi causae coram tribunali ecclesiastico proponuntur, ut plurimum iis in rerum adiunctis, *in quibus publici boni ratio*, prae qua silent reliqua omnia particularia iura, *exigit, ut clerici* aut regulares, de quibus agitur, *ab omni vinculo obligationum sacrae ordinationi* vel professioni *inhaerentium absoluti dimittantur....*

« In hisce casibus, seposita illius principii applicatione, prae oculis habendam omnino esse aiunt boni publici rationem, quae suprema lex est, et quae exigit, ut huiusmodi clerici aut religiosi, *in dubio*, absoluti ab oneribus status clericalis aut regularis declarentur et liberi dimittantur » (6).

725. 4. Practice, exsistente dubio positivo et vere probabili pro nullitate, si clericus velit discedere, S. Sedes solet dispensationem concedere *ad cautelam* et interdum *absolute* ab oneribus status clericalis.

(6) *Op. cit.*, pag. 28 ss.

APPENDIX I.

DE DISCIPLINA ORIENTALIUM

ARTICULUS I.

De prima tonsura et ordinibus minoribus.

726. Prima tonsura apud Orientales. — 1. Procul dubio exsistit, licet non eadem ratione ac forma ut in Ecclesia latina. Sane, generatim loquendo, tonsura non distinguitur a receptione prioris ordinis minoris, quatenus confertur initio collationis eiusdem.

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 ait: « Tonsura apud nos praedictis ordinibus praemittitur et confertur in initio ordinationis ad lectoratum, ita ut haec in nostra Alexandrina Ecclesia numquam a lectoratus ordine seiungatur » (1).

Concilium Nationale Armeniorum an. 1911 haec habet: « Antequam quis ad ullum ordinem promoveatur, *prima tonsura initietur oportet* consuetisque ritibus clericali militiae adscribatur... Quamquam non ordo, sed praeparatio sit ad ordines suscipiendos *prima tonsura*, suis tamen non caret officiis, quae verbis significantur ab Episcopo in ipsa ea conferenda prolatis » (2).

Synodus Libanensis Maronitarum haec refert: « In Ecclesia orientali minores ordines... una cum prima tonsura continentur in ordine cantoris, lectoris et subdiaconi... Ad tonsuram et cantoratum nullus promoveatur, nisi testimonia Episcopo exhibeat » (3).

Quaedam Synodi nullam de prima tonsura expressam faciunt mentionem.

727. 2. Etiam prioribus saeculis tonsura apud Orientales una cum lectoratu vel cantoratu seu cum primo ordine minore conferri solebat. Saec. XI coepit separari, ita ut collatio primae tonsurae ritum peculiarem a primi ordinis receptione plane distinctum constitueret.

(1) Sect. II, cap. 3, part. 2, art. 7.
(2) Tit. III, cap. 9, nn. 511, 515.
(3) Part. II, cap. 14, nn. 2, 21.

De huiusmodi disciplina perspicua exhibent testimonia *Zonarus*, mortuus circa an. 1150, et *Balsamon*, mortuus circa an. 1214, qui diserte agunt de collatione tonsurae et ordinum (4).

Inde a sec. XIV, Orientales ad veterem disciplinam redierunt, eamque semper servarunt atque nunc quoque retinent.

3. Aliter quam in Ecclesia latina, prima tonsura in Ecclesia orientali, praesertim inde a sec. XIV, semper habita est, generatim loquendo, ut peculiaris ritus distinctus ab ordine proprie dicto.

728. 4. Effectus tonsurae apud Orientales non sunt iidem ac in Ecclesia latina, praesertim quod attinet ad militiae clericali adscriptionem, ad iura et privilegia clericalia atque officia.

729. Ordines minores. — 1. In Ecclesia orientali ordines minores sunt duo vel tres aut quatuor, iuxta vigentem disciplinam. De antiqua disciplina vide n. **105.**

Apud *Rumenos* sunt duo, scil. « lectoratus et subdiaconatus in se continens ostiariatum et acolythatum » (5).

Apud *Ruthenos* habentur item lectoratus et subdiaconatus, qui continet ostiariatum et acolythatum (6).

Penes *Syros* primus ordo minor est cantoratus (ordo psaltis) qui continet exorcistatum, secundus est lectoratus, tertius subdiaconatus qui continet ostiariatum et acolythatum.

Apud *Coptos* sunt lectoratus et subdiaconatus qui simul ostiariatum et acolythatum continet (7).

Apud *Maronitas* sunt cantoratus, lectoratus et subdiaconatus (8).

Armenii disciplinam Ecclesiae latinae sequuntur. Ordines minores quatuor sunt: ostiariatus, lectoratus, exorcistatus et acolythatus (9).

Apud *Bulgaros*, *Graecos* et *Melchitas* viget eadem fere disciplina ac penes Ruthenos et Rumenos.

Apud *Coptos* Abissiniae ordines minores sunt lectoratus et subdiaconatus.

Penes *Chaldaeos*, *Malabaricos* et *Malankarenses* sunt cantoratus, lectoratus et subdiaconatus.

(4) Zonarus, *In can.* 14 Concilii VII oecum. Migne, *P. G.* CXXXVII, 933; Balsamon, *In eund. can.* Migne, *P. G.*, *l. c.* 959 ss.
(5) *Concilium primum provinciale Alba Iuliense et Fogarasiense*, cap. VII, *de sacramento ordinis.*
(6) *Synodus Ruthenorum* an. 1720, tit. III, § VII, *de sacris ordinationibus.*
(7) *Synodus Alexandrina Coptorum*, l. c. *de sacramento ordinis*, § 1, n. 5.
(8) *Synodus Libanensis*, part. II, cap. 14, *de sacramento ordinis*, n. 21 s.
(9) *Acta et decreta Concilii Nationalis Armeniorum* an. 1911, tit. III, cap. 9, nn. 516-519.

730. 2. Quod ostiariatus et acolythatus contineantur in aliis ordinibus qui reapse conferuntur apud Orientales, certum est, ut manifesto patet ex ipsa oratione seu forma subdiaconatus.

« Ordines minores in nostro ritu hi sunt: ordo psaltis seu cantoris, lectoratus et subdiaconatus. Ordo quidem psaltis continet primam tonsuram et exorcistatum Ecclesiae Romanae. Subdiaconatus autem continet ostiariatum et acolythatum Ecclesiae Romanae » (10).

Quaestio manet de *exorcistatu*, utrum contineatur virtualiter necne, excepta Ecclesia Syrorum, in uno vel alio ex ordinibus minoribus qui de facto conferuntur.

Ad rem egregie *Synodus Alexandrina Coptorum* an. 1898: « Officium vero *subdiaconi* triplex esse deprehenditur. Etenim stare debet ad portam ecclesiae et eam custodiat atque ab ingressu prohibeat eos quibus sacrificio assistere non licet; munus eius praeterea est accendere lucernam quae durante sacrificio lucere debet et porrigere diacono ante sacrificium vasa liturgica, ut diaconus ea altari imponat. Ipsius etiam est in ecclesia legere populo omnes Scripturas N. T., praeter Evangelium. Propter hanc triplicem relationem quam habet subdiaconatus ad divinum sacrificium, triplicem ordinem minorem in se continere dicendus est » (l. c.).

Attento ritu ordinationis seu forma, dicendum, exorcistatum verius non exsistere, generatim loquendo. Sane: 1° Nulla fit mentio in oratione seu forma de potestate imponendi manus super energumenos, ut dicitur in *Pontificali Rom.* (*De ordinatione exorcistarum*).

2° Concilium Trullanum an. 692, quo nititur disciplina orientalis, in can. 6 memorat tantum, praeter subdiaconos, lectores et cantores, non autem exorcistas.

3° Nulla Synodus, excepta Syrorum et Armeniorum de qua supra, memorat, praeter alios ordines minores formaliter aut virtualiter collatos, etiam exorcistatum.

Res iuxta nonnullos (11) dubia esse videtur quoad Maronitas. Nam Synodus Libanensis dicit munus ac potestatem exorcistae partim ad officium subdiaconatus, partim ad officium diaconatus pertinere (12). At si res penitius consideretur, dubium evanescit. Sane praefata Synodus Libanensis sumit exorcistatum pro cantoratu, secundum conceptum et disciplinam Concilii Antiocheni (can. 10). Dicit enim Synodus: « Exorcistae pro cantoribus sumuntur » (l. c.).

(10) *Synodus Sciarfensis Syrorum*, an. 1888, cap. V, art. 13, § 1, n. 5.
(11) Cfr. Many, *De sacra ordinatione*, n. 9.
(12) Part. II, cap. 14, n. 49.

Si, proinde, exorcistatus sumitur pro cantoratu, nulla profecto difficultas: idcirco concedendum, reperiri illum etiam penes Maronitas. Dum e contra si, iuxta disciplinam latinam et genuinam ipsius vocis significationem, sumitur pro peculiari ordine quo potestas imponendi manus super energumenos confertur, negandum.

Articulus II.

De ordinibus maioribus.

731. Ordines maiores in genere. — 1. Circa ordines sacros iuris divini, scil. episcopatum, presbyteratum et diaconatum, nulla est nec esse potest, ut evidenter patet, discrepantia inter Ecclesiam latinam et orientalem.

Discrepantia respicit subdiaconatum. Hic est ordo maior sive sacer in Ecclesia latina (cfr. n. **92** s.), dum apud omnes Orientales, Armeniis tantum exceptis, inter minores ordines adnumeratur.

2. Etiam officia sive effectus huiusmodi ordinum sacrorum eadem quippe est potestas his ordinibus e Christo D. adnexa.

732. Materia et forma ordinum maiorum. — 1. Materia est impositio manuum Episcopi; forma est oratio, quae ab eodem Episcopo recitatur, eaque diversa est pro diversitate ordinum.

Concilium prov. Rumenorum an. 1872 docet: « Materia sacramenti ordinis in Ecclesia nostra, secundum doctrinam S. Scripturae est manuum Episcopi impositio; forma vero est oratio, quae pro diversitate ordinum differt » (1).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 haec habet: « In collatione trium ordinum maiorum materia est manuum impositio quae a Sanctis Apostolis, teste ipsa Scriptura, adhibita est; forma est ipsa oratio quam ordinans recitat, dum manus ordinando imponit » (2).

De ceteris Ecclesiis vide n. **182**.

Concilium Armeniorum an. 1911 haec tradit: « Sextum est sacramentum ordinis, inquit Concilium Florentinum in decreto pro Armeniis, cuius *materia* est illud per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem: diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem: subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena superposita traditionem; et similiter

(1) Cap. VII, *de sacramento ordinis*.
(2) Sect. II, art. VII, § 1, n. 8.

de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. *Forma* sacerdotii est talis: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali late continetur » (3).

733. 2. Aliquam difficultatem facessere videntur ea quae referuntur in *Synodo Ruthenorum* an. 1720, approbata in forma sollemni a Benedicto XIII. « Cum vero, ibi dicitur, in collatione diaconatus et presbyteratus sequens forma in Ecclesia orientali a primaeva Fidei catholicae institutione viguerit: *Divina gratia, quae semper infirma curat, et ea, quae desunt, adimplet; promovet N. devotissimum subdiaconum in diaconum, vel N. devotissimum diaconum in presbyterum, ut veniat super eum gratia SS. Spiritus, deprecemur pro eo:* placuit Sanctae Synodo, ut haec inviolabiliter servetur » (4). Ex his verbis videtur eadem forma adhiberi tam pro diaconatu quam pro presbyteratu. Sed integer ritus ordinationis spectandus omniaque verba attendenda.

734. 3. Nonnullae Ecclesiae orientales in ritu ordinationis uti solent etiam unctione. V. g. *Synodus Alexandrina Coptorum* an. 1898 statuit: « Quamquam unctio in ordinibus non sit essentialiter requisita ad validitatem sacramenti ordinis, adhibenda tamen est apud nos in collatione ordinum maiorum, quoniam ad ritum alexandrinum pertinet... Haec nostra Synodus praescribit diaconos oleo catechumenorum in fronte ungendos esse; presbyteros autem et Episcopos sacro chrismate, ita tamen ut illi signentur in fronte, hi vero in vertice capitis » (5).

Ritus ordinationis apud *Maronitas* fuse traditur in *Synodo Libanensi* an. 1736, in forma specifica a Benedicto XIV approbata (6).

Articulus III.

De ministro ordinationis.

735. Minister validae ordinationis. — 1. Quoad ordines maiores seu sacros minister est solus Episcopus, ut patet. Id omnes Synodi expresse diserteque docent. « Porro quod attinet ad ministros sacrarum ordinationum, scilicet *Episcopos*, Sancta Synodus... » (1).

(3) Tit. III, cap. 9, n. 514.
(4) Tit. III, § 7.
(5) Sect. II, art. 7, § 1, n. 10.
(6) Part. II, cap. 14, nn. 37-46.

(1) *Synodus Ruthenorum*, an. 1720, tit. III, § 7.

Concilium prov. Rumenorum an. 1872 ait: « Minister sacramenti ordinis est solus *Episcopus* consecratus » (2).

Synodus Sciarfensis Syrorum docet: « Ordinum maiorum seu sacrorum (Episcopus) solus est minister » (3).

Sic passim aliae Synodi.

2. Quoad ordines minores, subdiaconatu non excepto, minister *ordinarius* est Episcopus; minister *extraordinarius* est presbyter, cui, sive ratione officii seu muneris sive ratione peculiaris delegationis factae (non loquimur de R. Pontifice) a Patriarcha et in aliquo casu etiam ab Episcopo, potestas competat conferendi ordines minores.

Qua de re tamen disciplina Ecclesiarum orientalium, generatim loquendo, est maxime incerta atque dubia. V. g. Synodus Syrorum et Coptorum loquuntur de ministro *ordinario*, qui natura sua opponitur ministro *extraordinario;* et ne verbum quidem habent de tali ministro eiusque deputatione.

Quare distinguendum inter veterem disciplinam et vigentem. Olim chorepiscopi, periodeutae aliique ratione muneris poterant conferre ordines minores. Hodie, saltem de facto, huiusmodi potestas ab iisdem non amplius exerceri solet.

736. 3. Praescripta Codicis de ministro *extraordinario*, ad normam can. 951, non respiciunt Orientales. Exspectandus Codex pro iisdem quamprimum publici iuris faciendus.

737. Minister licitae ordinationis. — 1. Generatim ille solus Episcopus *licite* ordinare valet, cui ordinandus subest, scil. Episcopus proprius ratione iurisdictionis, aut cum litteris dimissoriis Episcopi proprii si agitur de candidato alieno.

Synodus Libanensis Maronitarum statuit: « In propria dioecesi neminem promovere Episcopus potest, qui alienae dioecesis subditus sit, sine licentia ac litteris dimissorialibus sui Superioris, Episcopi scilicet, tam originis quam domicilii... *Proprii* autem Episcopi nomine intelligitur Episcopus ille, cui quis subditus est, ratione originis, seu domicilii, seu beneficii, seu familiaritatis » (4).

Item *Synodus Ruthenorum* an. 1720 decernit: « In propria dioecesi neminem promovere audeat (Episcopus) alienae dioecesis subditum, sine licentia ac litteris dimissorialibus sui Superioris, Episcopi scilicet, tam originis, quam domicilii » (5).

(2) Tit. V, cap. 7.
(3) Cap. IV, art. 13, § 1, n. 11.
(4) Part. II, cap. 14, n. 8.
(5) Tit. III, § 7.

Concilium Nationale Armeniorum an. 1911 haec habet: « Ad licitam ordinationem requiritur ut ab Episcopo *suo* ad ordines promoveatur... Tripliciter autem potest quis esse Episcopi subditus, et ab eo tamquam *proprio* et *suo valide* et *licite* ad omnes ordines promoveri. Primo videlicet ratione *originis*, eo quod natus est, aut censetur, in dioecesi in qua tempore nativitatis pater habeat domicilium; deinde ratione *domicilii*, quando ordinandus, licet alibi natus fuerit, in dioecesi stabilem sedem habet; tertio ratione *incardinationis*, qua quis clero dioeceseos legitime adscribitur » (6).

2. Quoad *religiosos*, Episcopus licitae ordinationis is est, cui legitimus eorundem Superior litteras dimissorias concesserit.

Articulus IV.

De subiecto ordinationis.

738. Aetas, mores, scientia. — Normae perspicuae ac determinatae de his desunt in plerisque Ecclesiis orientalibus.

Etenim nonnulli orientales sequuntur disciplinam Concilii Trid., v. g. Rutheni et Maronitae; alii servant disciplinam antiquiorem, v. g. Rumeni; alii peculiarem disciplinam tenent, v. g. Copti et Syri.

739. Irregularitates. — 1. Vigent apud omnes Ecclesias. Maxima datur discrepantia. Irregularitas, generatim loquendo, sumitur sensu latissimo, ut antiquitus in Ecclesia latina.

Synodus Ruthenorum an. 1720 statuit: « Noverint vero universi, illegitimos, aetatem a Sancto Tridentino Concilio praescriptam non habentes, neophytos, bigamos, insigniter deformes, corpore vitiatos, morbo comitiali laborantes, criminosos, infames, usurarios manifestos, suspensos, interdictos, excommunicatos, latrones, caupones, rudes, et ignaros, gulae et ebrietati deditos, peregrinos et ignotos, obligatos ratiociniis publicis, neque eos qui saeva exercuerunt, aut aliquem denunciarunt sequuta poena, vel mutilatione, aliosque id genus quibuscumque canonicis impedimentis irretitos, et obnoxios ad sacros ordines admittendos non esse absque legitima dispensatione, ubi ea opus fuerit, vel nisi alias habiles et idoneos sese reddiderint » (1).

(6) Tit. III, cap. 9, n. 541.

(1) Tit. III, § 7.

Concilium prov. Rumenorum an. 1872 decernit: « Synodus ad normam SS. Canonum enuntiat illos solummodo ordinibus sacris initiari posse, qui ab irregularitatibus immunes sunt, et quidem: qui *a*) aetatem canonicam attigerunt; *b*) necessariis scientiis theologicis imbuti sint; *c*) ne bigamia successiva vera sive interpretativa implicentur; *d*) ne ob bonorum temporalium administrationem publicis ratiociniis obligentur; *e*) ne corporis insigni defectu neve gravibus mentis aut animi morbis laborent; *f*) ne neophyti aut clinici sint; *g*) relate ad ordinem episcopatus, ne matrimonio alligati sint, si secus uxor monasterium ingrediatur ».

Praeterea addit: « Ab illis, qui ordines sacros suscipere volunt, requiritur porro: *a*) ne apostasiae, haeresis et schismatis criminibus impliciti sint; *b*) ne homicidii rei, ac percussores sint; *c*) ne adulteri atque incestuosi sint; *d*) ne actibus nefandis contra naturam coinquinati sint; *e*) ne voluntarie mutilati sint; *f*) ne ad sacerdotium simonia perveniant; *g*) ne reordinati, neve rebaptizati sint; *h*) ne ordinem a quo suspensi erant, exercuerint; *i*) ne ordinum, haud susceptorum functiones obierint, neve ordines sacros modo illegali, aut per saltum susceperint; *k*) ne matrimoniis illegitimis irretiti sint, atque ne foeneratores egerint; *l*) ne ex matrimonio illegitimo procreati sint » (2).

Hic recensentur, ut patet, irregularitates tam ex defectu quam ex delicto.

Synodus Libanensis Maronitarum an. 1736 statuit: « Ordinari non possunt furiosi, amentes, criminosi, infames, peregrini et ignoti, servi, homicidae, irregulares, suspensi, interdicti, excommunicati, bigami, neophyti, illiterati, insigni corporis vitio deformes, manci, et illegitimi » (3).

Eadem *Synodus Libanensis Maronitarum* de aetate statuit: « Nullus ad diaconatus ordinem ante vigesimum primum, et presbyteratus ante vigesimum quintum aetatis suae annum promoveatur... In Pontificali nostro, propter Ecclesiae necessitatem vel utilitatem permittitur Episcopo, ut diaconum ordinare possit anno aetatis vigesimo primo... presbytero autem sacrum ordinem conferre anno trigesimo vel saltem vigesimo quinto » (4).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 decernit: « Octo defectus a susceptione ordinum arcent atque irregularitatem gignunt, hi sunt: 1° defectus aetatis; 2° defectus natalium; 3° defectus libertatis; 4° defectus corporis; 5° defectus animi; 6° defectus sacramenti; 7° defectus lenitatis; 8° defectus bonae famae...

« Praeter istos octo defectus, quinque sunt species delictorum, quae

(2) Tit. V, cap. 7.
(3) Part. II, cap. 14, n. 19.
(4) Part. II, cap. 14, n. 26.

irregularitati dant locum. Haec delicta sunt: 1° homicidium; 2° mala susceptio baptismi; 3° mala susceptio ordinis; 4° haeresis et apostasia; 5° violatio censurae » (5).

Concilium Nationale Armeniorum an. 1911 accurate agit de irregularitatibus ex defectu atque ex delicto (6).

2. Patriarcha generatim potest dispensare super omnibus irregularitatibus et impedimentis, quae sunt iuris ecclesiastici. Episcopus ampla potestate pollet; sed quaedam irregularitates excipiuntur. V. g. *Synodus Alexandrina Coptorum* statuit: « Episcopus dispensare potest ab omni irregularitate proveniente ex delicto occulto, dummodo non sit ex homicidio deliberato, a quo solus Patriarcha dispensare potest ex delegatione pontificia » (7).

740. *Concilium Armeniorum* an. 1911 decernit: « Quod si forte quis aliquam irregularitatem (sive ex defectu sive ex delicto) incurrisse se noverit, antequam ad ordines suscipiendos accedat, opportunam ab Apostolica Sede (vel etiam a Patriarcha aut ab Ordinario in iis casibus, in quibus per sacros canones vel per speciale privilegium dispensare eisdem licet) dispensationem petat atque obtineat » (8).

3. Pro foro *interno* dispensatio apostolica conceditur a S. Poenitentiaria; pro foro *externo* a Sacra Congregatione pro Ecclesia Orientali.

debet et cuius ministerium deserere sine licentia Episcopi ei fas non est » (10).

Synodus Ruthenorum an. 1720 praescribit: « Nullus praeterea saecularis ordinetur, qui non habeat titulum sufficientis ecclesiae, alioquin ille ab exercitio ordinum suspensus sit; Episcopus vero, qui manus scienter imposuit, ad alimenta teneatur erga ordinatum » (11).

Synodus Libanensis Maronitarum iubet: « Nullus saecularis ordinetur diaconus aut presbyter, qui non habeat titulum ecclesiae, unde vitam honeste sustentare possit; alioquin ille ab exercitio ordinum suspensus sit; Episcopus vero, qui manus scienter imposuit, ad alimenta erga ordinatum teneatur » (12).

Concilium Armeniorum an. 1911 statuit: « Nemo potest clericus fieri, nisi *certae dioecesi fuerit legitime adscriptus;* tamen religiosi Congregationis Bzommariensis non ad alicuius dioecesis titulum, sed ad Patriarchae nutum ordinantur, penes quem plena facultas est illos quo sibi libuerit mittendi ad tempus ministraturos. Praeter hos sacerdotes nemo ab ipso quoque Patriarcha ordinetur pro toto patriarchatu » (13).

742. 2. Hinc patet, apud Orientales titulum primarium, quin fere unicum dicamus, pro *clericis saecularibus*, esse titulum servitii ecclesiae seu dioecesis aut patriarchatus. Pro *religiosis* est titulus paupertatis et mensae communis.

743. Interstitia. — 1. Generatim loquendo, quoad ordines maiores interstitia praescribuntur; non autem quoad ordines minores.

Synodus Syrorum an. 1888 decernit: « Quamobrem vestigiis Concilii Trid. inhaerentes statuere visum est, ne quis ad primum sacrum promoveatur ordinem, qui apud nos est diaconatus, nisi postquam in subdiaconatu per annum integrum permanserit, item ut nemo ad presbyteratum evehatur nisi in diaconatu annum completum transegerit... Ordinibus minoribus conferendis nullum statutum est interstitium... Non licet cuiquam eodem die duos ordines conferre, quorum unus aut uterque sit maior, etiamsi iudicet Episcopus propter iustas causas dispensandum esse in interstitio quod inter unam et alteram ordinationem intercedere debet. Attamen licet eodem die omnes ordines minores eidem personae conferre » (14).

(10) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 4, n. 5.
(11) Tit. III, § 7.
(12) Part. II, cap. 14, n. 31.
(13) Tit. III, cap. 9, n. 532.
(14) Cap. V, art. 13, § 3.

Eadem disciplina viget ac fere iisdem verbis refertur in Synodo Alexandrina Coptorum (15). Disciplina Concilii Trid. viget apud *Armenios* (16).

Peculiaris disciplina habetur penes *Ruthenos* et *Maronitas.*

Synodus Libanensis an. 1736 statuit: « Per temporum interstitia cantoratus, lectoratus et subdiaconatus conferantur... Nonnisi post annum a susceptione postremi gradus minorum ordinum ad sacros ordines promoveantur » (17).

Synodus Ruthenorum an. 1720 edicit: « Visum est Sanctae Synodo prohibere, ne contra Ecclesiae Graecae morem antiquissimum, nullis servatis interstitiis ipsi ordines conferantur, sed praeter lectoratum ac subdiaconatum, qui conferri poterunt *eadem ordinatione et die*, inter subdiaconatum et diaconatum *decem dies*, itemque *decem dies* inter diaconatum et sacerdotium interponantur » (18).

Synodus provincialis Ruthenorum Galiciae an. 1891 statuit: « Ex usu hodiernae consuetudinis inter lectoratum et subdiaconatum nullum servatur interstitium... inter subdiaconatum et diaconatum plerumque *una* dies, et inter diaconatum et presbyteratum *octo dies* interstitiorum retineantur » (19).

Haec disciplina viget, cum aliqua minoris momenti differentia, penes Rumenos, Bulgaros et Melchitas.

2. Facultas dispensandi super interstitiis competit Episcopo et Patriarchae pro suis respective subditis, ob necessitatem aut utilitatem Ecclesiarum.

ARTICULUS V.

De iis quae sunt praemittenda ordinationi.

744. Testimonia et publicationes. — 1. In genere postulantur testimonia de vita, moribus, pietate, doctrina, de carentia irregularitatum seu impedimentorum. De his omnes Synodi explicite aut saltem implicite verba faciunt.

2. Item nomina ordinandorum dicuntur publicanda in ecclesia inter Missarum sollemnia, fere ubique ad normam Concilii Trid. (Sess. XXIII, cap. 5 *de ref.*).

(15) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 4, n. 4.
(16) *Acta et decreta Concilii nationalis Armeniorum*, an. 1911, tit. III, cap. 9, n. 528.
(17) Part. II, cap. 14, n. 23.
(18) Tit. III, § 7.
(19) Tit. II, cap. 6, n. 2.

745. Exercitia spiritualia. — Haec apud plerasque Ecclesias iure scripto iubentur et quidem per octo vel decem dies.

Synodus Ruthenorum an. 1720 decernit: « Quo temporis intervallo, *spiritualia exercitia* sub directore ab Episcopo constituendo in loco aliquo a saecularibus remoto absolvat (candidatus) *per decem dies* » (1).

Synodus provincialis Ruthenorum Galiciae an. 1891 haec habet: « Declarat Synodus praesens nominatim quoad exercitia spiritualia: requiri *octo dies continuos* ante susceptionem ordinum minorum, idemque servandum in susceptione diaconatus et presbyteratus, si in eorundem collatione longa intercedit intermissio; quod si successivis diebus festis non interpolatis hi maiores ordines conferantur, pro hoc ultimo sufficit *una dies* » (2).

Synodus Libanensis Maronitarum an. 1736 statuit: « *Per decem vel octo dies* ante ipsam ordinationem sub directore ab Episcopo constituendo in loco aliquo a saecularibus remoto spiritualia exercitia (candidatus) peragat » (3).

Synodus Syrorum an. 1888 haec habet: « Obligamus quoque in nomine Domini omnes qui ad aliquem ordinem sacrum promovendi sunt, ut ante ordinationem ab hominum societate *per octo circiter dies continuos* se secernentes, exercitia spiritualia peragant » (4).

Concilium Armeniorum an. 1911 exigit pro candidatis ad sacros ordines promovendis litteras testimoniales « de exercitiis spiritualibus rite peractis per octo vel decem dies continuos immediate ordinationem praecedentes » (5).

746. Professio fidei et promissio obedientiae. — Alicubi praecipitur fidei professio emittenda ab ordinandis in sacris, vel saltem ab iis qui promoveri debent ad presbyteratum et episcopatum.

Synodus Alexandrina Coptorum statuit: « Ad episcopatum promovendus, ante suam ordinationem, fidei professionem eliciat iuxta formulam a Sede Apostolica constitutam atque Ecclesiis orientalibus praescriptam » (6).

Synodus Sciarfensis Syrorum decernit: « Ordinandus... profitetur in manibus ordinantis obedientiam Pontifici Romano, Patriarchae Antiocheno suoque Episcopo legitimo. At qui ad episcopatum vel metropolitatum aut patriarchatum promovetur, debet Homologiae loco, recitare professionem fidei quam Sancta Sedes Apostolica constituit, Orientalibusque praescripsit » (7).

(1) Tit. III, s 7.
(2) Tit. II, cap. 6, n. 3.
(3) Part. II, cap. 14, n. 30.
(4) Cap. V, art. 13, § 2.
(5) Tit. III, cap. 9, n. 526.
(6) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 4, n. 2.

Synodus Ruthenorum Galiciae an. 1891 decernit: « Insuper convertit Synodus Ordinariorum attentionem ad servandum Synodi Zamoscensis iussum praescriptum *circa fidei professionem* ab initiandis ordinibus sacris emittendam... et quidem praecise die susceptionis ordinis presbyteratus. Denique, quoniam in Pontificali nostro immediate ante presbyteratus susceptionem ponitur *forma iuramenti fidelitatis atque obedientiae* tum Summo Pontifici tum Ordinario proprio... Synodus praesens laudans hanc praxim, deinceps eandem servandam iubet » (8).

Articulus VI.

De ritibus, tempore et loco sacrae ordinationis.

747. Ritus et caeremoniae. — 1. Unaquaeque Ecclesia suos habet peculiares libros liturgicos. Quapropter in ordinibus conferendis ritus et caeremoniae servari debent, quae ab iisdem libris legitime approbatis praecipiuntur.

2. Ordines maiores in Missa sollemni seu pontificali conferendi sunt. Ordines minores alicubi intra Missam tantum, sive pontificalem sive non; alicubi etiam extra Missam.

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 statuit: « Ordinatio *quaecumque* non fiat nisi intra Missam iuxta praescriptionem ritus, atque eo Missae momento quod ritus cuique ordini praescribit. Missa ordinationis quando agitur de ordine maiori conferendo, pontificalis esse debet » (1).

Synodus Sciarfensis Syrorum an. 1888 decernit: « Non licet quemcumque ordinem, sive maiorem sive minorem, conferre nisi *intra Missam*, tum propter sollemnitatem actus, tum quia ritus ordinationis apud nos imponit ordinando obligationem eucharisticam communionem per manum ordinantis ad finem caeremoniae recipiendi » (2).

Item *Synodus Libanensis Maronitarum* an. 1736 iubet: « Ordines

(7) Cap. V, art. 13, § 3, n. 2.
(8) Tit. II, cap. 6, n. 3 s.

---

(1) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 4, n. 10.
(2) Cap. V, art. 13, § 3.

neque maiores neque minores conferri possunt, nisi in ecclesia et inter Missarum sollemnia » (3).

Eadem fere disciplina viget apud alias Ecclesias.

748. Tempus. — 1. Orientalis disciplina mitior latina est in hac re; nam, generatim loquendo, nullum tempus est praefinitum apud Orientales pro ordinibus minoribus conferendis, alicubi etiam pro maioribus, qui penes omnes quolibet die dominico aut festo conferri possunt.

Concilium Armeniorum an. 1911 statuit: « Quamquam sua sive minoribus sive maioribus conferendis ordinibus per canones in Ecclesia nostra receptos non constituta sint tempora, adeo ut quolibet anni die conferri possint; id tamen curandum Episcopo est, ut dominicos potius ac festos dies eligat ad sacram ordinationem peragendam » (4).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 iubet: « Ordinem maiorem conferre non licet nisi die dominica aut festo de praecepto. Ordines vero minores quocumque die propter rationabilem causam eidem personae conferri non est illicitum » (5).

Synodus Sciarfensis Syrorum an. 1888 praecipit: « Non licet ordinem maiorem conferre nisi in die dominica aut festo de praecepto. Ordinationes autem minores possunt quocumque die fieri » (6).

Synodus provincialis Ruthenorum Galiciae an. 1891 « determinat, ut ordo diaconatus et presbyteratus conferri valeant solummodo duobus diebus et his festis de praecepto » (7).

Synodus Libanensis Maronitarum an. 1736 decernit: « Tempus autem, quo sacra celebrari debet ordinatio, Episcopi arbitrio relinquitur, qui quamvis quolibet anni mense et qualibet hebdomadae die ordines etiam maiores conferre possit, id tamen curare debet, ut dominicas potius ac festos dies eligat, quibus... sacras peragat ordinationes » (8).

Postea addit: « Episcopos et Archiepiscopos hortamur, ut in ordinum, ac praesertim maiorum collatione, si non sabbatis quatuor anni temporum, et quae dominicam de Passione et dominicam Resurrectionis antecedunt, saltem servent dominicas quatuor anni ieiuniorum, quadragesimalis scilicet, Apostolorum, Assumptionis Deiparae, et Nativitatis Domini, quae in nostra Ecclesia observantur » (l. c.).

2. Iusta et gravi de causa dispensatio, ad tempus ordinationis quod

(3) Part. II, cap. 14, n. 18.
(4) Tit. III, cap. 9, n. 543.
(5) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 4, n. 8.
(6) Cap. V, art. 13, § 3, n. 2.
(7) Tit. II, cap. 6.
(8) Part. II, cap. 14, n. 18.

attinet, concedi potest a Patriarcha et a singulis Episcopis pro suis respective subditis ordinandis.

749. Locus. — Sacer sit oportet, i. e. ecclesia. Si agitur de ordinibus maioribus, id absolute et rigorose praecipitur. Non item, universim, si agitur de minoribus.

Synodus Sciarfensis Syrorum haec habet: « Quoad locum quo ordinatio fieri debeat, ss. canonum sanctionibus inhaerentes statuimus, Episcopo non licere sacrum ordinem alicui conferre, nisi in ecclesia, immo si fieri possit, in cathedrali; severe item prohibemus, ne Episcopus quemquam, etsi subditus suus sit, in aliena dioecesi ordinet sine licentia Episcopi loci ». Attamen Patriarcha potest ordinare « quemcumque velit et ubicumque velit in omnibus locis ad quos Patriarchatus Antiocheni Syriaci iurisdictio extenditur » (9).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 idem statuit, tum quoad ecclesiam tum quoad Patriarcham, ac Synodus Syrorum (10).

Synodus Libanensis Maronitarum iubet ordinationem peragendam esse in loco *proprio*, *sacro* et *publico* (11).

Articulus VII.

De caelibatu.

750. Disciplina in genere vigens apud Orientales. — 1. Subdiaconi, diaconi et presbyteri possunt matrimonio ante ordinationem inito licite uti, simulque in statu clericali perseverare atque divinis ministeriis fungi.

Solis episcopis interdicitur usus matrimonii antea forte contracti; ita ut, iuxta praescriptum Concilii Trullani an. 692, si vinculo matrimoniali sint obstricti, uxor monasterium ingredi teneatur. Practice tamen nonnisi caelibes promoventur ad dignitatem episcopalem.

2. Post ordinationem nequeunt nuptias contrahere, ita ut, defuncta priore uxore, iisdem vetitus sit transitus ad novum matrimonium.

Utrum autem ordo sacer constituat impedimentum matrimoniale *dirimens* necne, ac propterea utrum novum matrimonium sit non solum illicitum sed etiam invalidum, vide quae alibi abunde exposuimus (1).

(9) Cap. V, art. 13, § 3, n. 3.
(10) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 12 ss.
(11) Part. II, cap. 14, n. 18.

(1) Cappello, *De matrimonio*, n. 907 ss.

751. Origo et vicissitudines huiusmodi disciplinae. — 1. Prioribus Ecclesiae saeculis, nulla erat discrepantia inter Ecclesiam latinam et orientalem hac in re.

Inde a saeculo IV mitior quaedam praxis coepit introduci, quae deinceps saeculo V et VI propagata est. Huiusmodi laxior disciplina in iis praesertim regionibus radices egit, quae haeresi ariana aliisque dogmaticis controversiis atque erroribus perturbatae erant.

2. Concilium Trullanum (an. 692), quod maxima pollet auctoritate apud Orientales (sed immerito plane, cum oecumenicum non sit et quidam errores etiam dogmatici ab eodem propositi sint), legem ecclesiasticam tulit, ex qua presbyteri, diaconi et subdiaconi licite uti possent matrimonio ante ordinationem contracto (2).

Romani Pontifices tolerarunt laxiorem praxim inductam a Concilio Trullano; eaque semper viguit usque ad nostra tempora et hodie quoque viget (3).

Consulto diximus RR. Pontifices *tolerasse.* Quaenam sane sit eorum mens, manifesto patet v. g. ex verbis *Benedicti XIV*, Const. « *Etsi pastoralis* », diei 26 maii 1742, qui ait: « *Etsi expetendum quam maxime esset, ut Graeci, qui sunt in sacris ordinibus constituti, castitatem, non secus ac latini servarent:* nihilominus... Romana non prohibet Ecclesia » (§ 7, n. 26).

752. 3. *Synodus Sciarfensis Syrorum* an. 1888 « praecipit et statuit, ut caelibatus, quem iam nunc servat maxima pars presbyterorum Ecclesiae nostrae, abhinc omnibus communis sit » (4).

Synodus Alexandrina Coptorum an. 1898 decernit « ut *in posterum* omnes ad maiores ordines promovendi caelibes esse debeant iuxta antiquam disciplinam Ecclesiae Alexandrinae ceterarumque Ecclesiarum Dei » (5).

Rutheni aliique Orientales universi, generatim loquendo, qui in America munia ecclesiastica obeunt, caelibes sint oportet aut vidui sine filiis; in Seminaria autem ii tantum admittendi sunt candidati orientales ibi degentes, qui « se caelibatum perpetuo servaturos coram Episcopo promiserint » (6).

Concilium Nationale Armeniorum an. 1911 haec habet de clericorum

(2) Cfr. c. 3, 6, 13 *Conc. Trull. iunct.* L. 45, § 1 *Cod. de Episc.*, L. 45 *Cod. de Episc.* 1, 3; *Nov.* 6, cap. 5; *Nov.* 126, c. 14.

(3) Cfr. cap. 13, X, *de vita et honestate clericorum*, III, 1; cap. 6, X, *de clericis coniugatis*, III, 1; Bened. XIV, Const. « *Etsi pastoralis* », 26 maii 1742, § 7, n. 26.

(4) Cap. VI, art. 7, n. 2.

(5) Sect. II, cap. 3, art. 7, § 5.

(6) Cfr. Cappello, *De matrimonio*, n. 910.

castitate: « Quamvis ex disciplina orientali sacris ordinibus initiatis, Episcopo excepto, retinere uxores ante susceptionem maiorum ordinum ductas ac matrimonio uti liceat... tamen omnino illicitum fuit semper et invalidum his, postquam ordines sacros susceperint, matrimonium contrahere... *Nulla interea formali prohibitione posita*, ut et coniugati possint ad ordines sacros promoveri... commendamus ne ex parte Ordinariorum facile aditus pateat clericis coniugatis... *Exinde commendamus, ut sacerdotes* sublimiori et sanctiori suo statui, sanctius et sublimius vitae genus sociantes, *iuxta legem caelibatus* immaculatissimam Christi puritatem imitentur, et Apostolorum sectentur exemplum quoad continentiam » (7).

753. Utrum obligatio castitatis servandae quoad Orientales oriatur ex lege, an ex voto. — 1. Generatim loquendo, oritur ex lege eaque sola, quia nullam promissionem sive votum promovendi ad ordines sacros emittunt explicite aut implicite seu tacite, aliter ac in Ecclesia latina (cfr. n. **594** ss.).

Innocentius III scribens ad Archiepiscopum Archerontinum (an. 1203) ait: « Nos igitur attendentes, quod *orientalis Ecclesia votum continentiae non admisit...* » (8).

S. Thomas docet: « Ordo sacer apud Graecos impedit matrimonium contrahendum solum ex vi ordinis, sed apud Latinos impedit ex vi ordinis, et ulterius ex voto continentiae quod est ordinibus sacris annexum » (9).

Hic asseritur manifesta differentia inter Ecclesiam latinam et graecam seu orientalem.

Dicimus: *generatim loquendo;* nam apud unam aliamve Ecclesiam quaedam promissio seu votum emitti videtur. Etiam in hoc casu obligatio castitatis, quod attinet ad prohibitionem contrahendi matrimonium post ordines sacros susceptos, formaliter ex lege derivanda est.

2. Utrum violantes praefatam legem, per actus sive internos sive externos, committant, praeter peccatum contra castitatem, etiam sacrilegium, disputatur. Verius peccant contra virtutem religionis, attento motivo seu fine legis, ac propterea immunes non videntur a reatu sacrilegii.

(7) Tit. V, cap. 3, n. 737.

(8) Cap. 6, X, *de clericis coniugalis*, III, 3.

(9) *Suppl.* q. 53, art. 3.

Articulus VIII.

De recitatione divini officii.

754. Disciplina in genere. — 1. Magnum datur discrimen inter Ecclesiam latinam et orientalem in hac re. Nulla sane est Ecclesia orientalis, in qua, ut penes Latinos, urgeat *certa* obligatio *sub gravi* recitandi *quotidie* omnes et singulas horas canonicas.

2. Alicubi viget obligatio recitandi partem divini officii, alicubi integrum officium at sub levi tantum, alicubi nulla obligatio proprie dicta. Haec generatim dicta sint.

755. Disciplina in specie. — 1. *Innocentius IV* pro *Graecis* pertinentibus ad antiquum regnum Cypri in Decretali diei 6 mart. 1254 haec statuit: « Sacerdotes autem dicant horas canonicas more suo; sed Missam celebrare, priusquam officium matutinale compleverint, non praesumant » (1).

Disputatur num ista Decretalis in desuetudinem abierit, an potius abrogata fuerit per Instructionem Clementis VIII, de qua statim.

Clemens VIII in Const. « *Romanus Pontifex* », 30 iul. 1598, lata pro *Italo-Graecis*, ait: « Indulgemus Graecis praedictis, ut qui horas canonicas recitare tenentur, iter agentes seu peregre proficiscentes, aegrotantes vel alias legitime impediti, choro interesse nequeunt... eo (2) libere et licite uti possint et valeant extra chorum ».

Papa hisce verbis praesupponit obligationem eamque confirmat. Sed loqui videtur de obligatione chorali tantum seu de iis dumtaxat qui *choro interesse* tenentur, non autem de omnibus et singulis clericis maioribus.

Pro ceteris *Graecis* vera et proprie dicta obligatio non exsistit.

756. 2. *Rutheni* tenentur recitare horas canonicas. Synodus provincialis Ruthenorum Galiciae an. 1891 haec habet: « Partes horarum canonicarum in ritu nostro communiter octo sunt: Vesperae, Completorium, Officium mediae noctis, Matutinum, et quatuor horae minores. Quod attinet ad officium sic dictum *Typicorum* illud adhibetur solummodo in substitutionem Missae, si quando eam non celebrari contingat.

(1) Collect. Lac., II, 447, art. 11.
(2) Agitur de *Antologio* Antonii Arcudii in usum sacerdotum et monachorum Italo-Graecorum, a Clemente VIII approbato.

« Diebus vero festis de praecepto, in quibus praescribitur Vigilia nocturna, cum ista communiter ex Vesperis Matutino iunctis constet, officium sive completorii sive mediae noctis non habent locum; sed in hoc casu praescribuntur duplices Vesperae, scilicet Vesperae minores tempore consueto celebrandae, et maiores iungendae, ut supra diximus, una cum Matutino.

« Praescriptio Ecclesiae celebrandi publice omnes memoratas horas canonicas laudabiliter semper observata fuit in monasteriis nostris, quemadmodum et in posterum observanda erit. *In ecclesiis vero cleri saecularis* observantia haec aliquam restrictionem patitur, siquidem consuetudo praesens fert, ut Vesperae, Matutinum et hora prima in ecclesiis quidem cathedralibus *quotidie publice* celebrentur, tres vero horae postremae et etiam Completorium (quod tamen in Quadragesima maiori etiam in ecclesia publice persolvitur), nec non officium mediae noctis ad recitationem *privatam* remittantur.

« In ecclesiis autem parochialibus nonnisi diebus dominicis et festis persolvantur de more Matutinum aut Vigiliae nocturnae cum hora prima mane, et Vesperae secundae post meridiem. Hanc itaque consuetudinem apud nos ab antiquo receptam curatores diligenter servent; reliquas autem officii divini partes sibi *privatim* recitent... *Quam normam in recitatione officii divini privatim observare debent sacerdotes etiam omnibus aliis diebus ferialibus*, in quibus nullum officium in ecclesia celebrari solet » (3).

757. 3. Pro *Rumenis* Concilium primum provinciale Alba Iuliense et Fogarasiense an. 1872 haec habet: « Ad cultum divinum publicum spectant preces quoque ac hymni, qui vel ante S. Liturgiam vel post eandem fieri solent. S. Liturgiae praemittuntur Vesperae, Completorium, Officium mediae noctis, Matutinum cum eiusdem canonibus, Laudes cum hora prima. Quae vero S. Liturgiam consequi solent, sunt reliquae horae canonicae, et Typica » (4).

Idem Concilium sacerdotibus inculcat « convenientem ad S. Liturgiam celebrandam, *horarum canonicarum recitatione* praeparationem... » (5).

758. 4. Apud *Melchitas* viget consuetudo recitandi divinum officium. Num ista consuetudo sit revera legitima seu inducens strictam

(3) Tit. IV, cap. 3, n. 1 ss.
(4) Tit. VI, cap. 2.
(5) Tit. VII, cap. 2.

obligationem, controvertitur. Verius affirmandum. At, posita obligatione, nescitur utrum sub gravi an sub levi, ideoque mitius iudicandum.

Synodi Melchitarum loquuntur de recitatione horarum canonicarum. Sed inde nihil iuridice potest erui. Nam Synodus an. 1790 numquam fuit approbata a S. Sede; Synodus an. 1849 fuit reiecta; Synodus an. 1909 nondum approbationem expressam a Sede Apostolica obtinuit.

759. 5. Obligatio certe viget apud *Maronitas*. Synodus an. 1580 decernit: « Quicumque sacris ordinibus initiatur, cum ad divinas laudes celebrandas assumatur... ideo sic promotos, ex antiquissimo Ecclesiae usu, omnes ad preces persolvendas apud nos consuetas teneri statuimus » (6).

Synodus Libanensis an. 1736 statuit: « Omnes in sacris ordinibus constituti, diaconi scilicet, presbyteri et Episcopi ad horas canonicas obligantur, sive in choro sive privatim recitandas » (7).

Obligatio verius urget sub levi.

760. 6. *Synodus Sciarfensis Syrorum* an. 1888 decernit: « Inter praecipua officia quae sancta Ecclesia clericis ordinum maiorum, idest diaconis, presbyteris et Episcopis imposuit, est ut *quotidie* persolvant precem obligatoriam quam Ecclesia clero statuit quaeque dicitur officium canonicum, in omnibus eius horis omnibusque eius partibus ac requisitis. Haec obligatio clericum absoluto modo astringit, ita ut si recitationi chorali non assistit, debeat seorsum seu privatim persolvere orationem canonicam sine imminutione.

« In choro quidem debent clerici absolvere orationem singulis diebus statutam sive ex Breviario, sive ex officio feriali, iuxta rationem diei. Extra chorum autem qui nequit ex Breviario absolvere orationem statutam, loco illius oret ex officio feriali... Dispensationem concedere potest Episcopus ex rationabili causa et ad breve tempus. Pro longiori dispensatione recurrendum ad Summum Pontificem » (8).

Non constat de gravitate obligationis quoad singulas horas.

761. 7. *Synodus Alexandrina Coptorum* an. 1898 statuit: « Ad officium divinum quotidie persolvendum tenentur omnes qui in maioribus ordinibus sunt constituti. Officium divinum in ritu Alexandrino septem horis constat, quae sunt: media nox, matutinum, tertia, sexta, nona, occasus et dormitio. Episcopo octava extat hora post horam dormitionis recitanda et quae vocatur Sattar: quia cum Episcopus sit ordinis sacerdotalis caput, vigilare debet dum ceteri dormiunt atque orare cessarunt » (9).

(6) Cfr. Rabbath, *Documents inédits* I, p. 166; P. Dib, *Etude sur la liturgie maronite*, Paris, 1919, p. 15 ss.
(7) Part. II, cap. 14, n. 34.
(8) Cap. VI, art. 4, n. 1 ss.

Obligatio probabilius urget sub levi.

762. 8. *Concilium Nationale Armeniorum* an. 1911 decernit: « Quare statuimus *sub gravi* teneri clericos in maioribus constitutos privatim officium divinum iuxta schema in appendice huius Synodi relatum. In hoc casu facultas erit praecedenti die nocturnum et matutinum recitare sequentis diei; tertia vero, sexta et nona ante meridiem, aliae post meridiem recitentur, servatis exceptionibus quae in rubricis *Schematis* referuntur » (10).

In Appendice, ubi exhibetur schema divini officii recitandi, dicitur: « Hora nocturna et matutina *alternis diebus* per totum annum recitari debent. In officio *privato* omnes horae recitentur iuxta hoc schema per totum annum, etiam per hebdomadam maiorem; et hoc sufficit ad satisfaciendum obligationi recitandi divinum officium » (11).

Obligatio urget sub gravi quoad integrum officium, non tamen quoad omnes et singulas horas.

763. 9. Apud *Malabaricos* verius exsistit obligatio recitandi divinum officium.

Penes Bulgaros, Chaldaeos, Malankarenses, Coptos Abissiniae ceterosque orientales, vera obligatio persolvendi horas canonicas non viget, aut saltem de ea certo minime constat, ideoque practice urgeri nequit.

764. 10. Optandum ut in Codice iuris orientalis, quamprimum, Deo favente, in lucem edendo, certa ac praefinita lex de huiusmodi horis canonicis persolvendis pro omnibus Ecclesiis orientalibus feratur.

(9) Sect. II, cap. 2, art. 1, n. 2 s.
(10) Tit. V, cap. 3, n. 740.
(11) *Acta et decreta Concilii Nationalis Armeniorum*, Romae 1914, p. 564.

Articulus IX.

De processu circa sacram ordinationem.

765. Duplex genus causarum et duplex processus. — 1. Causa respicere potest vel ipsam sacram ordinationem vel obligationes eidem adnexas, quatenus aut istarum aut illius validitas impugnatur. Huc spectant quae alibi dicta sunt (n. **670** ss.).

2. Processus duplex est: *iudicialis* et *administrativus* seu *via disciplinari* confectus, uti in Ecclesia latina. In utroque processu peragendo, eaedem normae servantur, ad substantiam quod attinet, quae servandae sunt iuxta disciplinam Ecclesiae latinae (cfr. n. **672** s.).

766. Auctoritas competens. — 1. Si validitas ordinationis impugnatur ob defectum ritus substantialis, competens est S. Congregatio S. Officii; secus, competens est S. Congregatio pro Ecclesia orientali.

2. Practice servatur principium de quo in can. 1993, scilicet libellus mittendus est directe et immediate ad S. Sedem, quae decernit utrum causa iudiciario ordine an disciplinae tramite pertractanda sit.

767. 3. Si causa peragatur ordine iudiciali, in prima instantia tribunal competens est dioecesanum vel patriarchale; in secunda instantia causa deferenda est ad S. Sedem. Si causa pertractetur disciplinae tramite, servandae sunt, generatim loquendo, normae praefinitae a S. Congregatione de Sacramentis, de quibus suo loco (n. **712** ss.), donec S. C. pro Ecclesia Orientali peculiares normas ediderit.

APPENDIX II.

DECRETUM S. C. DE SACRAMENTIS DIEI 9 IUNII 1931

seu

de processu super nullitate s. ordinationis vel onerum (1).

I.

REGULAE SERVANDAE

IN PROCESSIBUS SUPER NULLITATE SACRAE ORDINATIONIS VEL ONERUM SACRIS ORDINIBUS INHAERENTIUM A SACRA CONGREGATIONE DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM EDITAE (2).

DECRETUM

Ut locorum Ordinarii in causarum instructione super nullitate sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium tutius et expeditius, ad tramitem iuris communis, procedant, sequentes regulae praestitutae sunt, quae, congrua congruis referendo, etiam pro causarum matrimonialium processibus conficiendis in plenariis Comitiis diei 27 Aprilis 1923 ab EE. PP. adprobatae fuerunt; uti praescribit ipse can. 1995, et iampridem iusserat Benedictus XIV in Const. *Si datam*, 4 mart. a. 1748. Cum itaque eaedem regulae ab EE. PP. huius sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum fuissent maturo examine expensae, in plenariis Comitiis diei 29 maii 1931 iidem ipsas probarunt, et publici iuris fieri, si SS.mo placuerit, rescripserunt. SS.mus autem D. N. Pius divina Providentia Papa XI, in audientia die 8 iunii huius anni ab infrascripto S. C. Secretario

(1) *A. A. S.*, dec. 1931, XXIII, 457.

(2) Sedulo notandum, regulas esse praeceptivas, non exclusa tamen rationabili excusatione; formulas, contra, esse tantum ad commodiorem usum propositas.

habita, sententiam EE. PP. approbare et confirmare dignatus est, atque ut istae regulae ab omnibus ad quos spectat rite et religiose serventur, eas iussit edi in officiali Commentario *Acta Apostolicae Sedis*.

CAPUT I.

De foro competenti.

1. - Ad Sacram Congregationem de disciplina Sacramentorum spectat cognoscere de causis contra ipsam validitatem sacrae ordinationis, vel de causis quibus impugnantur obligationes ex sacra ordinatione dimanantes (can. 249 § 3), salva competentia Supremae S. C. S. Officii (can. 1993).

2. - Nullus iudex inferior potest processum in hisce causis instruere, nisi Sedes Apostolica eidem facultatem fecerit.

CAPUT II.

De supplici libello ad petendam sacrae ordinationis aut onerum eidem adnexorum declarationem nullitatis.

3. - « Validitatem sacrae ordinationis accusare valet clericus peraeque ac Ordinarius cui clericus subsit vel in cuius dioecesi ordinatus sit. Solus clericus, qui existimet se ex sacra ordinatione obligationes ordini adnexas non contraxisse, potest declarationem nullitatis onerum petere » (can. 1994 §§ 1, 2).

4. - § 1. Supplex libellus, qui semper Romano Pontifici erit inscribendus, et ad Sacram Congregationem de Sacramentis transmittendus, referat plenam et accuratam totius facti speciem et causas omnes, quae ad obtinendam petitam declarationem conducere possunt; appositis etiam die, mense et anno exhibiti libelli, nec non dioecesi originis, vel ea in qua actor actu commoratur.

§ 2. Curandum est ut libellus referat genuinam factorum narrationem, ab ipso actore exaratam et subscriptam (cfr. in Appendice n. II).

§ 3. Quamvis eidem actori integrum sit libellum ad Sanctam Sedem transmittere, expedit tamen, et semper suadendum est, ut id per proprium Ordinarium fiat, qui suam addere debet informationem.

5. - Ordinarius proprius est Ordinarius dioecesis, cui actor adscriptus est, et si agatur de religiosis dimissis, est Ordinarius dioecesis originis vel domicilii.

CAPUT III.

De praevia inquisitione.

6. - § 1. Receptis actoris precibus, Sacra Congregatio Ordinario scribit, ut super assertis ab actore, inquisitionem extraiudicialem peragat, qua pateat utrum preces probabili fundamento innitantur, eamque ad ipsam mittat una cum suo voto et documentis.

§ 2. Praevia inquisitio in illud intendere debet ut de circumstantiis antecedentibus, concomitantibus et subsequentibus assertam ab actore coactionem aut aliam causam consensum afficientem, cognoscatur, quibus pateat utrum preces probabili fundamento innitantur.

§ 3. Excepto casu quo Ordinario constet revera preces haud spernendo fundamento inniti, praevia rei cognitio erit haurienda ex interrogationibus faciendis ipsi actori et testibus, modo tamen extraiudiciali, seu non praemissa formali citatione et non delato iureiurando.

§ 4. Quae per extraiudicialem inquisitionem erunt collecta in actis referri et una cum Episcopi voto ad S. C. transmitti debebunt.

§ 5. Si, attenta eadem extraiudiciali inquisitione, haec Sacra Congregatio censuerit preces non spernendis niti rationibus, solet ipsi Ordinario loci dare litteras delegationis pro causa instruenda, iuxta sequentes regulas et cum clausulis opportunis.

CAPUT IV.

De tribunali constituendo.

7. - Ordinarius, facta sibi facultate a Sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum conficiendi processum super asserta nullitate sacrae ordinationis, vel onerum eidem adnexorum, curabit tribunal, cum primum poterit, constituere, ad id adhibens ministros in sua Curia constitutos, vel alios etiam, quoscumque maluerit, eligens, servatis normis can. 1995 et seq., nisi aliud in rescripto delegationis cautum sit, dummodo isti iis praediti sint qualitatibus, quae a iure pro singulorum munere praescriptae sunt (can. 1607 § 1). Atque in primis erit deputandus a iudice defensor sacrae ordinationis, qui ad omnes et singulos actus citari atque audiri debebit. Erit etiam eligendus actuarius pro actis conscribendis ad normam can. 1585.

Ordinarius, quatenus utatur facultate subdelegandi, actum sub-

delegationis scripto redigat, facta mentione delegationis ab Apostolica Sede tributae cum addita potestate subdelegandi.

8. - § 1. Ordinarius, etsi delegatus a Sede Apostolica ad causam instruendam, vel iudex subdelegatus, eam ne suscipiat, in qua, ratione consanguinitatis vel affinitatis, vel ratione tutelae aut curatelae, intimae vitae consuetudinis, magnae simultatis vel lucri faciendi aut damni vitandi, aliquid ipsius intersit, iuxta praescriptum can. 1613 § 1.

§ 2. Iisdem in adiunctis a suscipiendo munere abstinere debet defensor sacrae ordinationis (can. 1613 § 2).

9. - § 1. Ordinarius qui, ob legitimam suspicionis exceptionem, causam instruendam non susceperit, debet vel iudicem subdelegare, si haec facultas ei competat, vel rem ad Sacram Congregationem remittere.

§ 2. Si exceptio suspicionis adversus iudicem subdelegatum proponatur, Ordinarius vel obiectam suspicionem definit, vel alium iudicem subdelegat, si hac potestate polleat, vel rem ad H. S. C. remittit (can. 1614 §§ 1, 2).

10. - In ipsa tribunalis constitutione, vel in toto causae cursu, Ordinarius vel iudex, alios viros aeque idoneos eligere poterit, qui iudicis et aliorum officialium vices gerant pro casu, quo primi electi fuerint impediti, vel uti suspecti legitime habiti. Cum eorum opera in causae decursu occurrerit, de subrogatione secuta et de subrogationis motivo in actis mentio fiat; et opportunum erit ut hi cum dictione *substituti* subscribant aut denotentur in actorum textu.

11. - Excepto Episcopo, quando ipse per se iudicis instructoris munere fungitur, omnes qui tribunal constituunt, in prima sessione iusiurandum de officio rite ac fideliter implendo et de secreto servando praestare debent.

CAPUT V.

De officio iudicis et tribunalis ministrorum.

12. - Iudicis erit, postquam ei legitime commissa fuerit processus instructio, inquisitionem iudicialem instituere super asserta nullitate sacrae ordinationis, vel onerum adnexorum iuxta regulas heic traditas. Inquisitio versari debet circa omnia, quae eandem nullitatem ob intentionis defectum vel coactionem aut metum aut aliud consensus vitium probant, vel huiusmodi accusationi contradicunt. Argumenta autem ad detegendam veritatem in his causis praecipue sunt: *a*) actoris iurata confessio; *b*) testes parentes ipsius et Seminarii moderatores; *c*) testes ex officio inducti, vel etiam ad instantiam actoris, prouti res ferat; *d*) authentica documenta etiam extraiudicialia, cuiuscumque generis, veluti litterae, et alia quae ad rem faciant; *e*) indicia et praesumptiones.

13. - Iudex in primis moderator est actorum. Ipsius itaque erit tribunal convocare et sessiones indicere; sacrae ordinationis defensorem, partem et testes citare, ut in iudicium compareant; actorem et testes audire, propositis interrogationibus a sacrae ordinationis defensore confectis tum ex officio exaratis, atque ea omnia statuere, quae eius prudentiae et sagacitati aptiora videbuntur ad factorum veritatem eruendam.

14. - Si quando actor aut testes examinandi sint alienae dioecesis, vel sint extra dioecesim degentes, et hi sine gravi incommodo ad tribunalis sedem, ubi causa instruitur, accedere nequeant, iudex Ordinarium illius dioecesis rogabit, ut, constituto tribunali, actorem ac testes citet, examinet, et ab eis documenta requirat, iuxta interrogationes a defensore sacrae ordinationis, mandato iudicis instructoris, confectas et ab ipso iudice transmissas, additis instructionibus opportunis, si casus ferat (can. 1570 § 2; 1770 § 2 n. 3). Ordinarius hac de re requisitus, servatis iuris praescriptionibus, acta per se vel per alium confecta, ad iudicem remittat.

15. - § 1. Actor vel testes, qui in dioecesi quidem commorantur, sed in locis, ob dioecesis vastitatem et asperitatem aut defectum viarum, ita dissitis a tribunalis sede, ut sine magna temporis iactura et gravibus impensis neque ipsi iudicem adire, neque iudex instructor, defensor sacrae ordinationis et actuarius eos adire possint, interrogari debent per parochum, si fieri potest, vel alias per sacerdotem dignum et idoneum, ad hoc a iudice instructore delegatum, qui ipsi actori vel testi propior sit (can. 1770 § 2 n. 4).

§ 2. Huic, cum litteris delegationis, transmitti debent interrogationes faciendae et instructiones ad rem opportunae. Delegati autem erit, pro facultate in litteris expresse facta, sibi adsciscere alium, qui defensoris sacrae ordinationis munere fungatur, et hic sacerdos esse debet, et alterum, qui actuarii munus expleat.

§ 3. Sacerdos delegatus iusiurandum de officio rite et fideliter adimplendo ac de secreto servando coram defensore praestare debet, et defensor sacrae ordinationis atque actuarius coram delegato: et de hoc mentio fiat in actis.

§ 4. Si delegatus haud possit habere sacerdotem quem sibi adsciscat in munere defensoris, id referat in actis, et ipse ex officio faciat interrogationes: itemque si desit, in regionibus parum vel nul-

limode excultis, qui actuarii munus expleat, facta debita adnotatione in actis, ipse iudex delegatus actum receptae attestationis, cum debitis notis, redigat.

16. - Iudex, ut aequo aestimari possit uniuscuiusque attestationis pondus, *de singulorum in iudicium vocatorum aut vocandorum probitate et credibilitate nunquam inquirere praetermittat*, et ad hoc curabit ut ab eorum parochis litterae testimoniales exhibeantur, quae, si haberi non possint, erunt a Curia alia documenta perquirenda; et haec omnia sedulo in actis referantur (cfr. in Appendice n. X et seq.).

17. - Si acciderit actorem vel testem inductum ab eo aut ex officio vocatum in iudicium non venire, de non secuta comparitione in iudicium et de causa saltem probabili non accessus, an ex. gr. agatur de impossibilitate vel de inobedientia seu de contumacia, in actis mentio fiat. Et si de actoris contumacia agatur, haec declaretur (can. 1843), atque instantia perempta habeatur ad normam can. 1850, nisi intersit rei publicae nullitatem declarare, uti si ageretur de casu amentiae, et in actis apposita documenta referantur ad H. S. C. transmittenda.

18. - § 1. In processu eiusmodi, cum requiratur praesentia sacrae ordinationis defensoris, eo non citato, acta irrita sunt, nisi ipse, etsi non citatus, revera interfuerit (can. 1587 § 1).

§ 2. Si legitime citatus aliquibus actis non adfuerit, acta quidem valent, verum postea sacrae ordinationis defensoris examini subiicienda omnino erunt, ut ea omnia, sive voce sive scriptis, possit animadvertere et proponere, quae necessaria aut opportuna iudicaverit (can. 1587 § 2).

19. - Defensoris sacrae ordinationis ius et officium est: 1) examini actoris et testium adesse; exhibere iudici interrogatoria clausa et obsignata, in actu examinis a iudice aperienda, et actori ac testibus proponenda; novasque interrogationes ab examine emergentes iudici suggerere; ac praesertim contestationes, quae actori vel eius testibus super deprehensis contradictionibus erunt faciendae; 2) articulos ab actore propositos perpendere, eisque, quatenus opus sit, contradicere; documenta exhibita recognoscere; 3) animadversiones circa assertum intentionis defectum vel coactionem aut aliud vitium consensus scribere et allegare, eaque omnia deducere, quae ad sacram ordinationem tuendam utilia censuerit (can. 1968).

20. - Defensori sacrae ordinationis ius esto: 1) semper et quolibet causae momento acta processus invisere; novos terminos ad acta perficienda flagitare, prudenti iudicis arbitrio prorogandos; 2) de omnibus probationibus vel allegationibus ita se certiorem facere, ut contra-

dicendi facultate uti possit; 3) petere ut alii testes inducantur, vel iidem iterum examini subiiciantur, processu etiam absoluto et clauso; novasque animadversiones edere; 4) exigere ut alia acta, quae ipse suggesserit, conficiantur, nisi iudex dissentiat, et hoc in casu, si iudex non sit ipsemet Ordinarius, ad hunc recurrere (can. 1969).

21. - Actuarii, qui notarii seu cancellarii in processu partes explet, praecipuum munus erit legitime actis conficiendis incumbere, acta fideliter custodire ne cuipiam extraneo pateant, transumpta conficere et de eorum authenticitate testari.

22. - Tam iudex instructor quam defensor sacrae ordinationis curent, ut pars, vel testis vel peritus, interrogationi ipsi delatae respondeat quoad omnes partes in quas dividitur. Si quandoque actori aut testi difficile sit memoria totam interrogationem retinere, ei per partes illa proponatur, quo facilior et plenior responsio evadat.

23. - Fas erit iudici, audito sacrae ordinationis defensore, actuario assignare adiutorem, qui eum adiuvet in scriptione actorum et in transumptis conficiendis. Is, sicuti ceteri ministri tribunalis, ex momento quo assumitur, iusiurandum praestet de munere fideliter obeundo et de secreto servando.

Caput VI.

De initio processus et de citationibus faciendis.

24. - § 1. Si omnia expleri non possint unica sessione, processus in sessiones dividatur; videlicet, quoties tribunal a iudice legitime convocatur ad processus acta explenda, sessio habeatur.

§ 2. De decreto iudicis, quo sessio clauditur et alia quae tunc indicitur, vel erit opportuno tempore indicenda, mentio in actis facienda est, nisi instructio causae sit absoluta.

25. - § 1. In prima sessione tribunal coadunatur et etiam completur, si aliqui desint administri. Siquidem in ea iudex communicat: *a*) litteras Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, quibus processus instructio Ordinario committitur; *b*) litteras Ordinarii, nisi ipse per se praesit, quibus iudicis officium subdelegat; *c*) deputationem defensoris sacrae ordinationis et actuarii iam ab Ordinario peractam, vel ab ipso iudice, vi specialis delegationis, iam factam vel in hac sessione faciendam; *d*) electionem officialium substitutorum; *e*) supplicem libellum actoris pro inquisitione ineunda; *f*) denique praestandum esse iusiurandum (cfr. in Appendice, nn. VII-VIII).

§ 2. Ista propria sunt primae sessionis, in qua tamen et alia expleri possunt acta vel ipsa instructio absolvi, si ita res patiatur; quod non solet contingere: quare in reliquis habetur conventus personarum tribunal constituentium ad certa processus acta conficienda. Conventus autem habeatur die et loco determinatis in superiore proxima sessione, nisi iudex maluerit statuere ut sessio peragatur die et loco dein determinandis et indicendis.

26. - Aliquot diebus antequam tribunal congregetur, iudex citat eum, qui examini est subiiciendus, itemque defensorem sacrae ordinationis et actuarium, nisi hi iam in superiore sessione invitationem exceperint.

27. - Citatio parti et testi fiat per litteras quae contineant: *a*) praeceptum iudicis ad comparendum; *b*) nomen, cognomen et domicilium illius, qui in ius vocatur; *c*) iudicem coram quo comparere iubetur; *d*) locum et horam audientiae; *e*) causam, ob quam convenitur, satis significatam, seu saltem generalibus verbis indicatam (can. 1715 § 1); *f*) iudicis et actuarii subscriptionem et tribunalis sigillum (cfr. in Appendice n. IX).

28. - Citationis scheda clausa Curiae cursori, ne evulgationi ansa praebeatur, tradetur; et per eundem cursorem erit private et personaliter remittenda. Altera citationis scheda asservatur in actis (can. 1716). Si ob distantiam vel aliam causam, per cursorem fieri non possit intimatio, scheda citationis, iussu iudicis, transmitti poterit per tabellarios publicos, dummodo commendata et cum syngrapha receptionis, vel alio modo, qui, secundum locorum leges et conditiones, tutissimus sit (can. 1719). Cursor si per se intimationem peregerit, de ea in scriptis, ad calcem schedae in actis asservatae, manu propria subsignatis ad iudicem referat (cfr. in Appendice n. XV); si vero intimatio facta fuerit per publicum tabellariorum officium, in actis adservetur attestatio eiusdem officii.

29. - § 1. Quoties, diligenti inquisitione peracta, adhuc ignoretur ubi degat actor aut etiam testis, si rei gravitas postulet, locus est citationi per edictum. Haec autem fit affigendo per cursorem ad fores Curiae schedam citationis ad modum edicti, per tempus prudenti iudicis arbitrio determinandum, et in aliqua publica ephemeride eam inserendo. Si vero utrumque fieri nequeat, alterutrum sufficiet (can. 1720).

§ 2. Si citatus praecepto comparendi obtemperare renuerit, videat iudex utrum renovanda sit citatio (can. 1843 § 2), an aliis modis magis opportunis et efficacibus uti expediat, prouti foret interventus personae amicae vel auctoritate gravis. A remediis coërcitivis, ut flectatur contumacia, abstinere ut plurimum prudens erit.

§ 3. Iudex videat etiam an actoris vel testis non comparitio seu contumacia per alios testes, de re circa quam illi interrogati fuissent, edoctos, suppleri possit.

Caput VII.

De iureiurando ab actore, testibus et peritis praestando de veritate dicenda, et de interrogationibus iisdem faciendis.

30. - Iudex, antequam cuipiam in ius vocato interrogationes deferat, exquirat iusiurandum de veritate dicenda, tacto sacrorum Evangeliorum libro (cfr. in Appendice n. XVII). Si citatus suas attestationes sub iureiurando reddere renuat, et iudex instructor censeat eius attestationes esse utiles ad veritatem detegendam, potest eas excipere, facta tamen in actis mentione de iurisiurandi recusatione eiusque causa.

31. - Iudex actorem et testem ad iusiurandum recipiens, eos, prouti casus ferat, commonefaciat de sanctitate actus et de gravissimo delicto, quod patrant peieratores, adnotando peculiarem gravitatem iurisiurandi in subiecta materia, et periurii funestissimos effectus; item si pro qualitate personarum opportunum hoc videatur, moneat de poenis quibus obnoxii fiunt in foro Ecclesiae, qui falsum in iudicio iurati affirmant.

Poenae contra iurisiurandi violatores sunt: 1) interdictum personale, si periurus sit laicus; 2) suspensio, si clericus (can. 1743 § 3).

Has tamen poenas iudex ne ferat inconsulto Ordinario.

32. - Examen faciendum est a iudice, cui adsistant oportet defensor sacrae ordinationis et notarius seu actuarius. In examine interrogationes non ab alio quam a iudice, vel ab eo qui locum tenet, deferendae sunt. Quapropter si a defensore sacrae ordinationis novae interrogationes parti aut testi faciendae sint, has non ipse eisdem intimet, sed iudici, vel eius vicem gerenti, proponat, ut is eas actori aut testi deferat (can. 1773 §§ 1, 2).

33. - Interrogationes proponendae dividuntur in *generales* et *particulares:* priores ordinantur ad exquirendum de generalibus personae adiunctis, hoc est de nomine, cognomine, parentibus, aetate, religione, conditione, domicilio et necessitudine cum parte in causa; hae semper et omnibus aeque sunt deferendae, nisi iudex existimet unam vel alteram esse in casu particulari omittendam. Posteriores ordinantur ad veritatem eruendam circa assertam coactionem aut etiam

assertam nullitatis sacrae ordinationis causam. Praeterea a teste semper exquirenda erit scientiae causa, nempe unde, quando et quomodo ea quae asserit habeat cognita (can. 1774).

34. - § 1. Interrogationes sint breves, non suggestivae, uti vulgo appellantur, non plura complectentes, pertinentes ad causam de qua agitur, testis intelligentiae accommodatae et vulgari sermone expressae (can. 1775).

§ 2. Actor et testes oretenus responsiones reddant. Non praemoneantur de interrogationibus faciendis, nec eis permittatur depositionem legere, nisi, in aliquo casu particulari, iudex opportunum censeat sinere ut pars interrogata aliquod grave documentum legat, quod eius dicta comprobare vel eius memoriam adiuvare valeat (can. 1776, 1777).

35. - § 1. Actoris aut testis responsio ex continenti redigenda est scripto actuario, non solum quod ad substantiam spectat, sed etiam quod attinet ad editi testimonii verba (can. 1778).

§ 2. Si verba referri non possunt, vel quia nimis praecipitanter prolata, vel quia impropria et inter se non logice connexa, iudex dictabit responsionem in actis redigendam.

§ 3. Actuarius interrogationes iam in scriptis exaratas non referet; sed responsiones ex ordine designabit eodem numero, quo notantur relativae quaestiones; interrogationes vero *ex officio* additas ad verbum describat.

36. - Actuarius in actis accurate singulis vicibus adnotet iusiurandum peractum, et generaliter omnia memoria digna, quae forte acciderint cum examina explentur (can. 1779).

37. - Actori et testi antequam ab auditorio discedant, debent legi quae actuarius de iis, quae viva voce quisque testatus est, scripto redegit, data eidem et testi facultate addendi, supprimendi, corrigendi, variandi. Cum autem is responderit se nihil amplius habere quod dicat aut mutet, iterum iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando emittat, quod ab actuario in actis adnotandum erit, et deinde depositioni subscribere iubeatur, et post eum subscribant iudex, defensor sacrae ordinationis et actuarius (can. 1780 §§ 1, 2).

38. - § 1. Actor poterit iterum ad examen vocari vel ad eius instantiam, vel exquirente defensore sacrae ordinationis, vel *ex officio* a iudice, audito eodem defensore; et pars atque testes etiam poterunt inter se *conferri* (italice *confrontare*), si expediat et omne rixae aut scandali sit remotum periculum.

§ 2. Item testes poterunt, parte aut defensore sacrae ordina-

tionis id postulante, vel id statuente iudice *ex officio*, et audito eodem defensore, denuo ad examen vocari, et circa ea quae iam testati sunt, vel circa nova facta vel quaestiones ex processu emergentes, interrogari (can. 1772 §§ 2, 3).

§ 3. Quoties id expostuletur, iudicis est suo decreto, audito sacrae ordinationis defensore, eiusmodi postulationem reiicere vel admittere, cauto potissimum, si admittat, ut omnis collusionis aut corruptelae periculum absit (can. 1781).

§ 4. Cum actor vel testis novo examini submittitur, eadem serventur, congrua congruis referendo, quae de partis et testium examine infra edicuntur.

39. - In conficiendis actis, seu in relatione scriptis redacta de iis quae fiunt aut decernuntur in sessionibus tribunalis, lingua latina adhibeatur; citationes vero, iusiurandum ab actore et a testibus praestandum, interrogationes et responsiones, nec non relationes et vota peritorum, lingua vernacula exprimi possunt, dein in latinam vertenda.

40. - Documenta, quae lingua latina, italica aut gallica exarata non sint, *latine reddantur ad verbum*. Unde interrogationes et responsiones, quae lingua latina, italica aut gallica redactae non sint, in unam linguam latinam authentice atque ex integro vertantur. Si ad versionem faciendam interpres foret adhibendus, is a iudice, audito sacrae ordinationis defensore, eligatur, eique, sicuti aliis tribunalis ministris, duplex iusiurandum erit deferendum, nempe de munere fideliter obeundo et de secreto servando (cfr. in Appendice n. XX).

Caput VIII.

De examine actoris.

41. - Primo actor audiendus, qui validitatem sacrae ordinationis aut onerum ei adnexorum impetit. Iudex eidem, praemisso iureiurando, interrogationes deferat a defensore sacrae ordinationis concinnatas et clausas sibi traditas. Alias addat *ex officio*, si necessarium aut utile putaverit ad veritatem accuratius depromendam: in interrogationibus conficiendis et proponendis, subiecta in Appendice specimina prae oculis habeantur.

42. - Actori post interrogationes generales, interrogationes speciales, prudenter pro adiunctis variandae, deferantur, iuxta formulam in Appendice sub n. XVIII relatam.

43. - Quoties rei gravitas postulet, iudicis est, audito sacrae ordinationis defensore, *ex officio* actorem ad novum examen vocare iuxta

praescriptum n. 38, in quo novae interrogationes seu contestationes proponentur.

44. - § 1. Iudex nunquam omittat interrogare actorem circa exsistentiam et factorum adiuncta, quibus innititur in sua actione instituenda.

§ 2. Huiusmodi interrogationem iudex etiam faciat testibus, qui de re edocti verosimiliter praesumantur.

45. - § 1. Antequam perficiatur examen et praestentur, quae statuuntur n. 38, iudex ab actore petat ut exhibeat testes, si quos habeat, qui de intentionis defectu vel de illata coactione aut de alio vitio consensum afficiente referre possint.

§ 2. Sedulo quaerendum est ab actore ut indicare velit testes, qui cum sint de istius familia aut vicinia, aut eius res domesticas cognoscant, vel sint Seminarii contubernales aut moderatores, probabiliter utile testimonium praestare valent.

Caput IX.

De testibus aliisque probationibus exhibendis.

46. - § 1. In his causis testes fidem facere debent de probitate et praesertim de veracitate partis circa rem deductam in controversiam (can. 1975 § 1).

§ 2. Testes eo maiorem sibi conciliant fidem, quo potiora habent documenta de sua probitate. Habendi sunt autem quasi testes *de scientia*, et hinc maximam faciunt fidem, cum referunt se ex actore aut ex proximioribus parentibus, tempore non suspecto (ut infra, n. 54), didicisse ipsum caruisse voluntate sacros suscipiendi ordines, et, quod magis interest, ipsum sacram ordinationem vel onerum susceptionem explicite exclusisse.

§ 3. Testibus hisce iudex alios testes *ex officio* adiungere potest, imo debet, quando scilicet testes ab actore inducti, tres tantum aut quatuor sint; vel ad rei veritatem illustrandam, etsi plures, insufficientes sint.

47. - Inductio testium *ex officio* non est praetermittenda, cum ex actorum instructione ediscitur alias adesse personas de re controversa edoctas, vel quae alio modo utilem attestationem reddere valeant.

48. - § 1. Si actor petat sibi pandi nomina testium *ex officio* productorum, iudex, audito sacrae ordinationis defensore, excluso quovis

periculo corruptionis aut collusionis, et nisi aliquod obstet impedimentum, id indulgere valet suo decreto, quod in actis referri debet.

§ 2. Iudicis tamen est differre, prouti casus ferat, nominum publicationem, quoadusque testes suam reddiderint attestationem.

Caput X.

De examine testium.

49. - Inchoatur horum testium examen ab iis, qui inducti sunt ab actore, et quidem a parentibus proximioribus, qui praesumuntur magis instructi (cfr. in Appendice n. XXI); postea audiantur extranei, si qui sint. Hic ordo tamen in auditione testium non est necessario servandus, et integrum est iudici unum alteri praeferre. Si quis testis inductus obierit, vel in iudicium non comparuerit, in actis notetur; si vero eo, ubi tribunal cogitur, se conferre non possit, audiatur iuxta normas nn. 15 et 16 statutas.

50. - In testibus examinandis iudex, delatis iureiurando et interrogationibus generalibus, testi proponat interrogationes, sibi a sacrae ordinationis defensore tradendas clausas et obsignatas, quae esse poterunt uti habentur in specimine Appendicis n. XXIII et XXIV.

51. - § 1. Antequam testis dimittatur, ei legendae sunt responsiones factae ab actore, qui eum uti testem produxit, ut dicat utrum asserta in eius attestatione veritati respondere censeat et fide digna habeat.

§ 2. Si iudici non videatur opportunum aut non expedire integram depositionem legere, vel quia ea refert, quae verosimiliter actor non vult testibus nota fieri, vel quia periculum subesse potest collusionis, tunc quaedam tantum legere valet, vel etiam nullimode legere, salva eiusdem iudicis facultate proponendi appositas interrogationes *ex officio*, vel curandi ut a defensore sacrae ordinationis opportunae contestationes fiant in interrogatorio ab eodem de more concinnando, firmo praescripto n. 38.

52. - Expleto examine, legitur testi integra depositio: exinde rogatur an menti suae plene respondeat: postea, vel habito responso affirmante vel factis expetitis emendationibus aut additamentis, et praestito duplici iureiurando, iuxta n. 37, subscribit ipse, et cum eo subscribunt iudex, defensor sacrae ordinationis et actuarius.

53. - In his testibus excutiendis maxime curandum est, ut, si quid protulerint causae meritum directe attingens, semper ab eis exquiratur *unde*, *quomodo*, *quando* id didicerint, ut pateat an tempore

non suspecto idem cognitum habuerint (can. 1774). Causam enim valde iuvant confessiones extraiudiciales tempore non suspecto prolatae.

54. - Attestationes seu documenta respicere intelliguntur *tempus non suspectum*, cum exhibentur quando de hac quaestione introducenda ne cogitabatur quidem, nec aliae suberant rationes veritatem occultandi aut falsum proferendi.

CAPUT XI.

De testibus, praeter illos ab actore inductos, ex officio a iudice inducendis.

55. - § 1. Quoties alios testes inducere praestat ad complendam probationem, hi de scientia magis quam de credibilitate sint oportet.

§ 2. Hi producuntur vel *ex officio* a iudice, audito sacrae ordinationis defensore, aut hoc instante, vel ad instantiam actoris.

56. - Testes *ex officio* erunt inducendi quoties prudenter dubitetur adesse collusionem inter actorem et parentes, aut inter testes et ipsum, vel ipsum testimonium insufficiens habeatur, nisi aliis argumentis aliunde depromptis veritas evinci possit.

57. - Interrogationes his non minus ac aliis testibus faciendae, erunt a defensore sacrae ordinationis concinnandae, ac iudici exhibendae modo et ratione supra determinatis; iudici non minus fas est alias interrogationes *ex officio* proponere.

CAPUT XII.

De documentis.

58. - Inter documenta sunt accensendae medicorum attestationes de morbo aliquo, quem hereditarium vel atavicum vocant, si eo actor, praesertim ante susceptos sacros ordines, laboraverit.

Documenta autem privata communiter sunt epistolae ab actore scriptae ad parentes vel ad alios, scilicet ad praepositos et ad amicos ante sacram ordinationem.

59. - Utriusque generis documenta aliquando actor sponte exhibet, sed aliquando iudicis erit ea auctoritate sua perquirere, et super iis actorem vel testes in examine interrogare. Si actor aut testis documentum exhibere recuset, iudex, audito sacrae ordinationis defensore, vel eo postulante, decreto suo statuat an et quomodo eiusdem documenti traditio facienda sit (can. 1824).

60. - § 1. Documenta quaecumque fidem non faciunt, nisi constet esse authentica et genuina.

§ 2. Documentum privatum, uti epistola, etc., probat pro vel contra suum auctorem perinde ac attestatio seu confessio extraiudicialis, cuius pondus ex circumstantiis desumitur, et in genere haec documenta aestimantur maxime a tempore quo prolata fuerunt, ad normam n. 54.

61. - Si documentum alicuius momenti in causa exhibeatur carens debitis formis pro fide facienda, iudicis eris curare *ex officio*, aut ad instantiam defensoris sacrae ordinationis aut actoris, ut quae necessaria sunt compleantur, ne causa tali adiumento privetur.

CAPUT XIII.

De indiciis et praesumptionibus.

62. - § 1. Sacra ordinatio praesumitur valide recepta, nisi contrarium probetur.

§ 2. Ad declarandam vero nullitatem sacrorum ordinum in casu de quo agitur, requiritur ut defectum intentionis adfuisse probetur.

63. - Iudicis et defensoris sacrae ordinationis officium erit aptis interrogationibus e testium ore colligere nullitatis sacrae ordinationis probationes, et, si agatur de onerum nullitate, cuinam asserta coactio tribuenda sit, quod est res magni momenti, et praeterea facta et circumstantias inquirere, quae vim vel metum indicant ac determinant.

64. - Externa vitae clerici ratio et circumstantiae, ex quibus ad defectum intentionis vel voluntatis adstruendum argumentari fas est, illud probationis genus constituunt, quod *ex indiciis et praesumptionibus* appellatur. Indicia et praesumptiones possunt esse *levia*, *gravia* et *gravissima*, pro minore vel maiore necessitudine cum nullitatis sacrae ordinationis vel onerum causa.

CAPUT XIV.

De ratihabitionis defectu comprobando.

65. - Intentio accusatoris erit per sententiam excludenda non solum quando probationes desint circa assertum defectum intentionis aut circa illatam coactionem alteriusve vitii exsistentiam consensum afficientis; verum etiam, si lis tantummodo super nullitate onerum versetur, metu aut alio consensus vitio exsistente, quando ex actis et allatis praesumptio oriatur seu probatio adfuisse in casu recepti ordinis ratihabitionem (can. 214). Haec quidem habetur cum quis,

cessante metu aut alio vitio consensum afficiente, ratam habet sacram ordinationem cum adnexis oneribus, intendens, etiam tacite per exercitium sacri ordinis, se obligationibus clericalibus subiicere, quas non suscepisse saltem confuse percepit.

66. - Ratihabitio non praesumitur pendente causa nullitatis; attamen, hac iudicialiter definita per sententiam, quae declarationi nullitatis refragetur, aut per non interpositam appellationem aut per absolutam appellationis instantiam, ipsius ratihabitionis praesumptio exsurgit, si clericus vel sponte et libenter resumat sacri ordinis exercitium, vel in eo rite exercendo perseveret, quin suam libertatem acquirere conetur, cum id assequi ei haud difficile foret, ex eo quod non obstent impedimenta seu incommoda.

67. - Sed haec quoque praesumptio destrui potest contrariis indiciis aut probationibus, quae clare manifestent ratihabitionis voluntatem nullimode adfuisse, non obstante externa quadam factorum seu circumstantiarum specie.

Caput XV.

De examine physico actoris.

68. - Ad explorandum actorem physice, si casus ferat, duo periti medici *ex officio* deputari debent (can. 1979 § 1) qui, praestito iureiurando, de munere fideliter implendo et de secreto servando monendi erunt, ut artis praesidiis utantur ad dignoscendum statum actoris, et referant, iuxta medicinalis doctrinae placita, indicia seu argumenta, quae sacrorum ordinum vel onerum validitatem ex defectu mentis in actore adstruere aut excludere videantur.

Caput XVI.

De processus conclusione.

69. - § 1. Iudex processum clausum ne decernat, nisi prius sacrae ordinationis defensor declaraverit sibi nihil inquirendum superesse, et etiam ad hoc audito actore.

§ 2. Antequam decretum conclusionis edat, iudex acta attente perpendat, actoris ac testium depositiones inter se et cum ceteris e processu emergentibus conferat, et videat an sint quaedam haud absoluta aut contradictoria aut ambigua. Si quae huius generis repererit, audito sacrae ordinationis defensore, actorem aut testes, prout

opus fuerit, iterum citet et, appositis interrogationibus, quae vel supplenda vel declaranda sunt, exquirat, aut etiam per testes ex officio inductos, suppleri vel declarari satagat.

§ 3. Item antequam conclusioni annuat, sacrae ordinationis defensor actorum examen instituat, ut expendat utrum ea sint ulterius complenda ad normam harum regularum (cfr. in Appendice n. XXV).

70. - § 1. Clauso processu, sacrae ordinationis defensori acta omnia tradantur, qui suas animadversiones conficere debet, in primis animadvertens an regulae hucusque traditae in processus instructione observatae fuerint, necne.

§ 2. Deinde iudex, iuxta can. 1993 § 1, ad *disciplinae tramitem*, proferat sententiam de sacrae ordinationis vel saltem onerum eidem inhaerentium validitate aut nullitate, prae oculis habito in hoc secundo casu canone 214; et quidem, non constituto trium iudicum tribunali collegiali requisito a can. 1576 § 1 n. 1 in processibus iudicialibus, ipse, qui processum instruxit, pronunciet de merito petitionis actoris, expositis rationibus tum iuris tum facti.

Praeterea, si non ipse Episcopus sed alius vices gerens processum instruxerit, hic det suum votum circa meritum quaestionis, quod votum addendum erit processui.

§ 3. Neque iudex addere omittat parochorum attestationes de honestate, religiositate et veridicitate testium; itemque per se de testibus sacerdotibus sacram Congregationem edoceat. Quo vero ad parochorum attestationes, si quid habeat quod animadvertat, referat.

§ 4. Demum acta omnia una cum voto scripto Episcopi (can. 1985), vel, sede vacante, Vicarii Capitularis vel Administratoris Apostolici, vel alterius legitime Episcopi vices gerentis (can. 429 et 431), et defensoris sacrae ordinationis, transmittantur ad H. S. Congregationem.

71. - Praesentes regulae in instruendis eiusmodi processibus semper erunt adamussim observandae, et si quando ab eis aequa ratio suadeat esse recedendum, iudex de hac re rationem reddat in actis, ut constet de inobservantiae causa.

72. - His regulis obtemperatio Ordinariis potissimum committitur, et ad eos spectat a seipsis constituta tribunalia vigilare, ne ab iis deflectant. Ipsis propterea integrum erit, pro sua prudentia, quovis processus momento, acta examinare, consilia et monitiones officialibus dare, et eos, gravi de causa, ipso iudice subdelegato non excluso, audito sacrae ordinationis defensore, removere. Si quando his remediis fuerit locus, vel aliud secutum sit inconveniens, cum acta transmittuntur, de re Apostolica Sedes certior reddatur.

73. - § 1. Acta iudicialia, sive *acta causae*, sive *acta processus* (cfr. can. 1642) transmittantur ad H. S. C. in authentico exemplari, cum indice omnium actorum et documentorum, ad normam can. 1644.

§ 2. Quod si valde grave sit, sive ob necessarias expensas, sive alia de causa, exemplar authenticum ad H. S. C. transmittere, Curiae fas erit exhibere ipsa acta originalia, dummodo fuerint exarata latino, vel gallico, vel italo sermone, atque iis cautionibus adhibitis, quae pro locorum conditionibus suppetunt ad tutam documentorum transmissionem.

74. - § 1. *Probe sciant et animadvertant R.mi locorum Ordinarii huiusmodi causas « ex officio » pertractari tum penes dioecesanam Curiam, cum apud H. S. C., quae procedit iuxta proprium stylum, praehabitis solummodo R.morum Consultorum votis.*

§ 2. *Iidem locorum Ordinarii praeterea moneant actorem aliquam summam, ad minus quingentarum libellarum, deponendam esse in arca ipsius S. C. pro expensis solvendis, antequam eidem transmittantur acta processus.*

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, die 9 Iunii 1931.

† M. Card. Lega, Ep. Tusculan., *Praefectus.*

L. ✠ S.

D. Jorio, *Secretarius.*

II.

APPENDIX seu FORMULAE (1)

PRAECIPUORUM ACTORUM UTILITER ATQUE OPPORTUNE HIS IN CAUSIS ADHIBENDAE.

I. — Monitum.

Illud alte insidere debet in animo iudicis et testium ac praesertim partis declarationem nullitatis sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium postulantis, videlicet, si res aliter se habeat ac ab actore asseritur, idest, si sacra ordinatio aut onera eidem adnexa in suo robore ac firmitate consistant, et veritas in processu non detegatur vel ex culpa aut oscitantia tribunalis, vel ex fraude aut desidia partis et testium, *declarationem nullitatis forte pronunciatam, utpote suo fundamento destitutam, nullius esse valoris:* quodsi nihilominus actor audeat se sacro vinculo solutum existimare atque ad saecularia vota transire, bene perspectum habeat se sacrilegiorum ac censurarum paene inextricabilibus vinculis implicari. Hoc proinde est sollemniter praemonendum *ab ipso Ex.mo Episcopo* (*si ipse processum peragat, secus a Iudice instructore*) antequam iusiurandum praestetur, et animo reputandum ab omnibus, qui in his causis partem habent, praecipue eo momento quo a parte, a testibus, a peritis, respective, redduntur iuratae responsiones, attestationes, relationes.

(1) Documenta in hac Appendice relata casum moderantur s. ordinis presbyteratus; sed, congrua congruis referendo, eadem valere dicendum est etiam pro ceteris sacris ordinibus.

II. — Supplex libellus actoris.

Beatissime Pater,

N. N., filius..., conditione..., e dioecesi..., natus die..., domicilium habens..., et munus modo exercens..., ad pedes Sanctitatis Vestrae humillime provolutus, quae sequuntur exponit.

Annum agens... in Seminario... collocatus fuit, ut studia... perageret. Ibi manens, assiduis suasionibus, instigationibus contra suam voluntatem, ut studia conficeret sacra, a parentibus impulsus fuit, ea ratione ut sacrum exinde susciperet presbyteratus ordinem. Quamvis ipse omnem moverit lapidem ut sacros ordines declinaret... importunis tamen precibus, suasionibus, instigationibus et minis... ad eosdem sacros ordines suscipiendos coactus, hos suscepit invitus, quin coactioni obsistere potuerit.

Iisdem initis ordinibus, per annos... ipsos exercuit, munus gerens... quin tamen onerum susceptionem ratam habuerit uti par esset, bonumque exemplum praebuerit. Exinde sentiens se nullimode oneribus in sacra ordinatione susceptis satisfacere posse, de petenda declaratione nullitatis sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus adnexorum ob allatas causas cogitavit. Ad hanc autem nullitatem demonstrandam testium elenchum exhibet ». — [Hunc libellum, a S. C. ad Ordinarium exinde transmittendum, actor particularibus circumstantiis, si opus fuerit, additis, fusius, nec tamen sobrietate posthabita, conficere poterit].

Et Deus, etc.

Datum..., die... mense... anno...

N.N. (Subscriptio facienda manu ipsius actoris).

III. — LITTERAE ORDINARII AD S. C. DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM POST PERACTAM HUIUS IUSSU PRAEVIAM INQUISITIONEM CUM SUO VOTO.

E.me ac R.me Domine,

Transmitto ad Em. Vestram Rev.mam adnexum libellum et documenta ex praevia inquisitione habita circa petitionem sacerdotis *N. N.* Beatissimo Patri exhibitam, et fidem facio testes extraiudicialiter auditos fidem mereri. Mihi videtur easdem oratoris preces probabili fundamento inniti, saltem quod spectat onerum nullitatem, attentis circumstantiis antecedentibus... concomitantibus... et subsequentibus... assertam actoris coactionem in susceptis sacris ordinibus et ratihabitionis defectu. Mea proinde opinio haec est...

Interim sacram Purpuram reverenter deosculor.

Datum... ex Curia... die... *N. N.*

[Hisce Ordinarii litteris receptis, S. C. eidem praebere solet facultatem conficiendi iudiciali forma processum, sive etiam oeconomica forma, prouti circumstantiae requirunt, iuxta canonem 1993].

IV. — ACTUS SUBDELEGATIONIS PERACTAE AB ORDINARIO ET DEPUTATIONIS OFFICIALIUM.

Cum E.mus ac Rev.mus Dominus..., S. R. E. Card. Praefectus S. C. de disciplina Sacramentorum, litteris datis die..., Nos instructos fecisset de mandato ab eadem S. C. Nobis commisso, ut processum conficiendum curemus ad normam iuris, servatis normis can. 1995 et seq., et Instructione a Sacra Congregatione die 9 Iunii 1931 edita pro asserta ab actore coactione in susceptis sacris ordinibus, expresse addita potestate subdelegandi; Nos per praesentes litteras ad eiusmodi processum conficiendum Iudicem subdelegamus Rev.mum *D. N.*, qui sese gerat in omnibus ad tramitem Codicis iuris canonici et iuxta citatam Instructionem, necnon iuxta peculiares normas pro hac causa datas ab eadem S. C. Simul autem eligimus ac deputamus:

Defensorem sacrae ordinationis R. D. *N.*

Actuarium R. D. *N*...

Datum... ex aedibus Nostris, die... mense... anno...

L. ✠ S.

N., Episcopus.
N., Cancellarius.

[Si gravitas causae vel alia difficultas id suadeat, eodem decreto, vel in causae decursu, simili forma eliguntur, qui vice iudicis subdelegati fungatur, necnon defensor sacrae ordinationis et actuarius *substituti*].

V. — TRIBUNALIS CONSTITUTIO.

Dioecesis *N.*

Nullitatis sacrae ordinationis vel onerum ei adnexorum.

Sessio I.

Anno Domini..., mense..., die..., hora..., in urbe..., in aedibus..., adsunt:

Iudex subdelegatus Rev.mus D. *N.*
Defensor sacrae ordinationis Rev. D. *N.*
Actuarius Rev. D. *N.*

Rev.mus Iudex communicat:

1) Litteras S. C. de disciplina Sacr., datas die..., quibus Ordinario *N.* committitur instructio processus in causa nullitatis sacrae ordinationis, vel onerum in sacra ordinatione susceptorum a sacerdote *N. N.*

2) Litteras Rev.mi Ordinarii *N.*, datas die..., quibus (*nisi ipse per se gerat suum munus*) subdelegat officium iudicis eidem Rev.mo D. *N.*; nec non deputat alios officiales supra scriptos: videlicet ut defensorem sacrae ordinationis Rev. D. *N*..., et ut actuarium, Rev. D. *N.*

3) Supplicem libellum *N.*, pro instituendo processu.

Tunc Iudex instructor (*nisi sit ipse Episcopus*, cf. *Regulas*, n. 11) ac singuli ministri tribunalis iusiurandum praestant de suo cuiusque officio rite ac fideliter adimplendo et de secreto servando, formulis adhibitis quae exstant in Appendice *Regularum* S. C. (v. infra nn. VI, VII et VIII).

Quibus peractis, Iudex decernit ut exemplar libelli allegetur actis inquisitionis, prout etiam praefatae litterae S. C. et litterae subdelegationis Rev.mi Ordinarii.

Item Iudex constituit mensem..., diem..., horam..., et aedes... pro tribunalis proximo conventu, in quo actor examini subiicietur, mandans ut idem citetur; ac D. *N.* deputat ut cursorem, qui schedas citationis deferat.

De hisce omnibus redacta est praesens relatio, quae subscribitur a Rev.mo Iudice subdelegato et a ministris tribunalis.

Loco, die, mense et anno ut supra.

N., Iudex subdelegatus.
N., Defensor sacrae ordinationis.
N., Actuarius.

VI. — Iusiurandum praestandum a iudice subdelegato.

Ego *N.*, a Rev.mo D.no Ordinario *N.*, subdelegatus iudex instructor (*vel deputatus ut vices geram iudicis instructoris*) in processu super nullitate sacrae ordinationis vel onerum a sacerdote *N.* susceptorum, iuro me officium iudicis instructoris rite ac fideliter impleturum, servatis, quantum per me fieri poterit, praescriptionibus Cod. iur. can., ac potissimum *Regulis* a S. C. de disciplina Sacramentorum editis, quavis personarum acceptione posthabita, et secretum servaturum. Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia, quae manibus meis tango.

VII. — Iusiurandum defensoris sacrae ordinationis.

Ego *N.*, a Rev.mo Domino Ordinario *N.* defensor sacrae ordinationis legitime deputatus (*vel defensor substitutus*), pro instruendo processu super nullitate sacrae ordinationis vel onerum ei inhaerentium sac. *N. N.*, iuro me munus mihi collatum diligenter et incorrupte expleturum, iuxta praescriptiones Cod. iur. can. et *Regulas* a S. C. de disciplina Sacramentorum editas; et omnia voce ac scriptis prolaturum, quae ad validitatem sacrae ordinationis huiusque onera tuenda, conferri poterunt, posthabito omni humano respectu, atque officii mei secretum religiose servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

VIII. — Iusiurandum ab aliis officialibus praestandum.

Ego *N.*, iuro me munus actuarii (*seu actuarii substituti*) in processu super nullitate sacrae ordinationis vel onerum ei inhaerentium sac. *N. N.* mihi ab Ill.mo et Rev.mo Domino Ordinario *N.* commissum, rite ac fideliter, iuxta praescriptiones Cod. iur. can. atque *Regulas* S. C. de disciplina Sacramentorum, in omnibus expleturum et de rebus, quas ratione mei officii cognovero, secretum omnimode servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

IX. — Decretum pro citatione actoris.

Anno Domini..., die... mensis..., in aedibus palatii episcopalis..., coram Rev.mo D. *N.* Iudice..., Rev. D. *N.* defensore sacrae ordinationis, meque infrascripto actuario;

Visis litteris Sacr. Congr. de disciplina Sacramentorum diei..., quibus R.mo Ordinario... facultas tribuitur conficiendi processum super nullitate sacrae ordinationis *N. N.* vel onerum in sacra ordinatione susceptorum;

Attentis litteris Rev.mi Ordinarii... diei..., quibus Rev.mum *N.* subdelegat ad eiusmodi processum instruendum;

Idem Iudex subdelegatus, audito sacrae ordinationis defensore, ad examen actoris procedendum esse decrevit; ideoque dictum actorem citari mandat, ut compareat coram praefato Iudice, in aula sessionum huius sacri Tribunalis, in via..., num..., anno..., mense..., die..., hora..., ut examen subeat in causa a se intenta.

Simul nuncium dat defensori sacrae ordinationis ut ante praedictum diem exhibeat interrogatoria clausa et obsignata actori proponenda; atque ut examini loco, die et hora ut supra, intersit.

Loco, die, mense et anno ut supra.

L. ✠ S. *N.*, Iudex instructor.
N., Actuarius.

[De his quae mandat et iubet iudex, in actis actuarius referat; et hoc semel pro semper advertisse sufficiat.

Similiter, mutatis mutandis, conficitur decretum pro citationibus testium.

Insuper iudex mandat, ut interea a parocho actoris, ac testium qui sunt excutiendi, sin minus a Curia, exquirantur litterae testimoniales seu documenta, quibus, accuratiore, quo fieri possit, modo et sub secreto, significentur notae de honestate, religione et veracitate ipsius actoris ac testium, necnon alia referantur, quae necessaria et opportuna ad eorumdem depositiones aestimandas videantur].

X. — Litterae iudicis ad parochum actoris pro informatione super probitate et credibilitate ipsius et testium.

(*Sub secreto*)

Cum ex facultate S. C. de disciplina Sacramentorum diei..., mensis... atque anni... et ex subdelegatione Rev.mi Ordinarii huius dioecesis, in hoc Tribunali instruatur causa super nullitate sacrae ordinationis vel onerum in sacra ordinatione susceptorum a sac. *N. N.*, necesse est, ad normam *Regularum* eiusdem S. C. diei 9 Iunii 1931, ut sedulo investigetur et legitimum testimonium praebeatur de eiusdem ac testium qui inducuntur credibilitate.

Quapropter infrascriptus Iudex instructor in eadem causa, prae-

sentibus mandat R. D. *N.* parocho, ut pro pastoralis sui officii sanctitate et sollicitudine, ad rem accurate inquirat, et distincte huic Tribunali significet notas de religione et honestate dicti sacerdotis ac testium qui inducuntur, videlicet...: an praecepta religionis adimpleant, an bonis moribus sint imbuti, qua fama gaudeant, et an eis credi debeat, etiam cum deponunt de rebus, quae ipsorum intersunt.

Insuper, pro sua prudentia, idem parochus referre velit de omnibus aliis, quae ad ipsius actoris ac testium depositiones rite aestimandas necessaria et opportuna videantur, ita ut plenum testimonium ad praefatam Sacram Congregationem transmitti possit, circa rem de qua iudicium instituitur.

Quod si testes vel aliqui eorum non fuerint cogniti, opportunas inquisitiones peragat, ope sacerdotum ecclesiae paroeciali addictorum, vel alius prudentis personae sibi bene visae, et quidem sub secreto, sed ita, ut congruae et certae notitiae colligantur.

Datum ex aedibus... die... mense... anno...

L. ✠ S.

N., Iudex instructor.
N., Actuarius.

[Si testes et actor in diversis paroeciis commorentur, horum parochi sunt rogandi.

Quod si actor ac testes, potiusquam ubi in praesentiarum degunt, alia in paroecia magis cogniti fuerint, informationes ab illo parocho opus est exquirere, vel etiam ab utroque parocho utriusque commorationis.

Quoad etiam peritos, si quidem eis opus erit, et ipsi probitatem quidem et credibilitatem praeseferre debent ac proinde etiam testimonium erit exquirendum de fide eis praestanda].

XI. — Informatio parochi.

(Specimen responsionis a parocho dandae, si informationes sint respective actori aut testibus favorabiles, factis in textu litterarum necessariis mutationibus, pro subiecta materia).

Quod attinet ad informationes a Rev.mo Iudice instructore in causa... expetitas litteris diei..., infrascriptus parochus Ecclesiae *N.* pro suo munere respondet, se *N.*, actorem, in finibus huius paroeciae commorantem, pluribus abhinc annis cognitum habere; ac praesentibus litteris (quatenus sibi constiterit), spondet eundem religione et honestis

moribus imbutum esse, ac bona existimatione gaudere, ita ut de veritate in testimonio perhibendo dubitari nequeat [vel etiam, iis dotibus deficientibus, talis sit, ut mendacio haud obnoxius existimetur]. Quibus attentis, actor incapax periurii putatur, et credibilis apparet quoad assertiones suas. Ceterum cum idem parochus, occasione porrecti libelli pro huius causae introductione, rogatus a Rev.mo Ordinario, investigationes peregerit, et cum praefato sacerdote colloquutus fuerit, censuit eundem sincerum et veridicum esse.

In fidem.

Ex paroecia..., die..., mense..., anno...

L. ✠ S. *N.* Parochus.

[Ex adverso, si informationes non sint favorabiles, parochus iis utatur verbis, quae a veritate minime deflectant, quaeque prudentia pro diversis casibus suggeret.

Si parochus actorem vel testes vel peritos non probe noverit, neque certas de iisdem informationes aliunde, pro sua conscientia, colligere queat, idipsum iudicem in sua responsione, adductis rationibus, aperte doceat.

Iudex autem tunc alias personas probas et apprime instructas, per se rogabit, vel, si ita censuerit, per Ordinarium informationes ad rem exquiret].

XII. — Litterae iudicis ad Ordinarium (quoties hic non sit iudex, et eius opera utiliter postuletur) pro exquirendis informationibus.

Ill.me ac Rev.me Domine,

In causa nullitatis sacrae ordinationis vel onerum eidem adnexorum *N. N.*, quae ex subdelegatione facta ab A. T. die..., in hoc Tribunali instruitur, cum parochus actoris (*vel testium... vel peritorum...*) apposite rogatus, responderit se eum (*vel testes... vel peritos...*) haud bene cognitum sibi habere, neque informationes tuto haurire aliunde posse, et hoc Tribunal eiusmodi informationes ex aliis fontibus excipere non potuerit; A. T., pro sua ampliore auctoritate et rerum ac personarum cognitione, dignetur directe inquirere de religione, honestate et veracitate actoris (*vel testium vel peritorum*), ita ut depositiones seu relationes tuto aestimari valeant.

Interim, etc.

Datum..., die... mense... anno...

L. ✠ S.

Addictissimus famulus.
N., Iudex subdelegatus.
N., Actuarius.

XIII. — Litterae Ordinarii ad alienae dioecesis iudicem ut extraordinariae informationes colligantur.

(*Sub secreto*)

Ill.me ac Rev.me Domine,

Cum ex facultate S. Congr. de disciplina Sacramentorum, in hoc dioecesano Tribunali, ad instantiam sacerdotis *N.*, instruatur causa super nullitate eius sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium, cumque Nobis non satis constiterit de religione et probitate vitae, nec non de personarum ac rerum adiunctis, et contra noverimus tibi praefatum sacerdotem (*vel testis aut periti personam*) cognitum esse, praesentibus te litteris rogamus ut, pro caritate et obsequio, quibus erga Ecclesiam praestas, velis Nobis accuratas et distinctas praebere notitias, secreti lege quidem interposita, de religiositate, honestate et veracitate dicti sacerdotis (*vel testis vel periti*), praesertim in iudiciali et iurata relatione circa assertum... (v. g.) metum, ita ut dignoscatur utrum in re tanti momenti fide dignus habendus sit necne.

Interim, etc.

Datum..., die... mense... anno...

L. ✠ S.

N., Ordinarius.

N., Cancellarius.

XIV. — Citatio actoris.

De mandato Rev.mi *N.*, Iudicis instructoris in processu de nullitate sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium, actor *N. N.* in causa, personaliter compareat coram praefato Iudice, in aula sessionum huius s. Tribunalis, in via..., num..., anno..., mense..., die..., hora..., ut iuratum examen subeat in causa a se intenta.

Datum..., ex aedibus..., die... mense... anno...

L. ✠ S.

N., Iudex.

N., Actuarius.

[Eiusmodi citationis fiunt duo exemplaria, quorum unum traditur cursori remittendum actori, iuxta praescriptum can. 1717; alterum asservatur in actis et in calce eiusdem cursor refert ea quae peregit].

XV. — Relatio intimationis a cursore peractae facienda in exemplari in actis asservato.

Refero me infrascriptum deputatum cursorem Reverendissimae Curiae Episcopalis *N.*, hodie intimasse et reliquisse authenticum exemplar citationis sacerdoti *N. N.*, in ipsius domicilio, via..., num..., tradendo praefatum manibus eiusdem (*vel personae de eius familia aut famulatu*) et ad normam can. 1721.

In fidem, etc. Die... mense... anno...

N., Cursor deputatus.

[Similiter exaratur scheda citatoria et fit relatio intimationis pro aliis in ius vocandis].

XVI. — Defensor s. ordinationis exhibet interrogatoria actori proponenda.

Infrascriptus *N.*, in causa nullitatis sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium, defensor vinculi legitime deputatus, exhibet sequentia interrogatoria, clausa et obsignata et nonnisi in actu examinis a Iudice aperienda, atque instat ut super iisdem examinetur actor *N.*, in causa a se intenta, servata forma a iure statuta; alioquin protestatur, etc.

Haec cum facultate alia addendi, delendi, corrigendi, etc.

Datum..., die... mense... anno...

N., Defensor sacrae ordinationis.

[Item exhibentur interrogatoria pro examine testium ac peritorum].

XVII. — Iusiurandum praestandum ab actore ac testibus de veritate dicenda.

[Iudex gravibus verbis actorem ac testes antea moneat de sanctitate iurisiurandi et de gravissimo delicto quod admittunt peieratores ostendens peculiarem qualitatem iurisiurandi in subiecta materia, et *periurii funestissimos effectus*, et, prout personae qualitas ferat, si ipse opportunum ducat, commonefaciat de poenis, quibus periurii noxii fiunt in foro Ecclesiae, quaeque recoluntur in cap. VII *Regularum* sub n. 31].

[Deinceps iudex actorem vel testem alloquitur]:

Velis invocare Nomen divinum in testem veritatis, tactis sanctis Evangeliis, sequenti formula:

Ego *N.* iuro me totam ac solam veritatem dicturum, tam super articulis, quam super re universa, prout eandem veritatem coram Deo et conscientia compertam habeo, et plene ac fideliter ipsam expositurum, quin aliquid addam, omittam vel immutem. Sic me Deus adiuvet, etc.

XVIII. — Examen actoris.

Sessio...

In Dei nomine. Amen.

Anno Domini..., mense..., die..., hora..., in urbe..., in aedibus..., coram R. D. *N.*, Iudice subdelegato, adstantibus R. D. *N.*, defensore sacrae ordinationis, et infrascripto actuario, comparuit D. *N.*, actor in causa receptae sacrae ordinationis, pro hac die et hora rite citatus.

Iudex eundem in primis monet, quod in re tanti ponderis, quoties ea quae adducuntur haud veritati sunt consentanea, declaratio nullitatis sacrae ordinationis vel onerum huic adnexorum taliter obtenta, nullum sortitur effectum (iuxta *Monitum* in Appendice relatum n. I); deinde iusiurandum ab actore petit et accipit iuxta modum et formulam praescriptam (*prout sub n. XVII*).

Deinceps, postulante defensore sacrae ordinationis, Iudex schedam, quam idem defensor clausam exhibuerat, continentem interrogatoria oratori proponenda, reserat, et statim procedit, iuxta eadem interrogatoria, ad examen actoris, qui ad singulas quaestiones respondet ex ordine, ut sequitur.

Interrogationes generales.

Iudex actorem interroget circa suum nomen, cognomen, nomen parentum, aetatem, conditionem familiae, dioecesim, cui inscriptus est, domicilium (urbem, viam, paroeciam), et locum hodiernae commorationis.

Tum Iudex mandat actuario ut legat, pro norma actoris, nomina iudicis et ministrorum tribunalis.

Deinde prosequitur:

Interrogationes particulares actori faciendae.

1. Utrum confirmet necne supplicem exhibitum libellum in singulis partibus?

2. Ubinam studia peregerit, et an in Seminarium ingressus sit libera voluntate; qua aetate, quo tempore, quamdiu in ipso permanserit, et an propositum revera haud habuerit statum clericalem ineundi.

3. Quaenam fuerit causa incitamentorum, saevitiarum, vel coactionis, pro eodem clericali amplectendo statu, et a quibus incitamenta, saevitias, vel coactionem passus sit.

4. Quinam fuerint specifici actus eorundem incitamentorum et coactionis, praesertim tempore proximo sacrae ordinationi.

5. Quaenam indoles parentum et sua.

6. Quaenam ipse peregerit ut coactionem vitaret per se, et an opera aliorum ad hunc finem sit usus, et quinam isti.

7. Num in Seminario degens, studiis theologalibus libenter operam dederit et an fuerit impeditus quominus alia studia perageret, et a quibus.

8. Num sive in Seminario sive extra defectum suae voluntatis pro suscipiendis sacris ordinibus, vel aversionem patefecerit, quando et quibus.

9. An ipse, deficiente voluntate sacros suscipiendi ordines, id Seminarii Superioribus, Ordinario, vel spiritus moderatori (qui tamen eius confessarius non fuerit) manifestaverit, et quatenus negative, cur suam contrariam voluntatem ei non significaverit: quinam iste fuerit.

10. Quando accesserit ad sacrum ordinem subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus; qualem revera interius habuerit animum in actu sacrae ordinationis; et an communis iucunditatis tunc particeps fuerit.

11. An officium recitaverit divinum, et Missam celebraverit, vel etiam alio modo sacrum ministerium exercuerit.

12. Num contentiones adfuerint, et quales in specie, inter ipsum et parentes, aliosque, qui eum impellere potuerint ad suscipiendos sacros ordines, et num notae in loco ubi idem degebat, et quinam sint qui eas confirmare valeant.

13. Num ipsi etiam nota fuerint ante sacrorum ordinum susceptionem onera eis inhaerentia, ac praecipue quae caelibatus lex exigat.

14. Quomodo sese gesserit post sacerdotium initum, et quae ministerii officia peregerit, quoties, quomodo, quanto tempore, et quibus in locis.

15. Num sacri ministerii exercitio rata habere sacrae ordinationis onera intenderit. An sibi praesto sint documenta exhibenda, uti litterae a parentibus vel ab aliis scriptae ante susceptos sacros ordines, ad confirmandam illatam coactionem.

16. Quosnam alios testes ipse praeter exhibitos in elencho inducat sive consanguineos, sive affines, sive familiares, vel extraneos, qui de

cunctis circumstantiis certiores facti, plene et sincere referre possint.

17. An unquam contra sacram ordinationem et huius adnexa onera reclamaverit; et unde factum sit ut causae introductionem aut continuationem ad haec usque tempora distulerit.

[Exinde contestationes peragendae, si opus erit, inter ea quae actor asseruit, atque illa quae ipse in supplici libello retulit].

Absoluto examine, de mandato Iudicis integra depositio clara voce legitur actori, et Iudex eundem interrogat:

An habeat aliquid addendum, supprimendum, corrigendum, variandum?

Dein petitur ut praestetur iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando, iuxta formam (cf. infra n. XIX).

Ac, praestito iureiurando, subscribunt actor, iudex, defensor vinculi et actuarius.

N., Actor.
L. ✠ S. *N.*, Iudex instructor.
N., Defensor sacrae ordinationis.
N., Actuarius.

[*Adnotatio.* — Quoties alicuius sacerdotis sacra peracta sit ordinatio post Instructionem, quae a Sacra Congregatione de Sacramentis edita fuit 27 Decembris 1930, idemque contendat se gravi coactum metu sacros suscepisse ordines, ea ordinato erunt obiicienda, quae de pandita ab ipso voluntate iurata et scripta declaratione confirmavit. Ii pariter erunt interrogandi, qui examinibus adfuere, iudiciumque pro sacra actoris ordinatione emiserunt].

XIX. — Iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando.

Ego *N.* iuro me solam ac totam veritatem dixisse, et numquam, antequam praesens causa penitus absolvatur, evulgaturum sive propositas interrogationes, sive responsiones datas. Sic me Deus adiuvet, etc.

XX. — Iusiurandum ab interprete praestandum.

Ego *N.*, a Rev.mo Iudice in processu super nullitate sacrae ordinationis vel onerum eidem inhaerentium sacerdotis *N. N.* deputatus interpres, iuro me dictum munus fideliter impleturum, acta et documenta processus de verbo ad verbum diligenter et adamussim reddendo, ac simul secretum de omnibus quae in processu acceperim, servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

XXI. — Iudiciale examen parentum actoris.

[Cum praeterea super iis, quae actor in suo examine deposuit, sit ex testibus, quos iudex satis instructos reputaverit, percontandum, ut exinde illius assertiones aut confirment, aut corrigant, aut respuant, referantque utrum facta asserta sibi sint nota, formali examini, adstante sacrae ordinationis defensore, erunt ipsi subiiciendi, atque in primis *parentes et affines actoris*, a quibus haec erunt exquirenda, praehabito iuramento ac delato monito, de quo in Appendice n. I].

1. Interrogandus pater, vel mater, circa nomen, cognomen, originem, aetatem, religionem, conditionem familiae et domicilium.

2. Quot filios et filias genuerint: quae fuerit indoles actoris et quae exstiterit eius propensio ad clericalem ineundam vitam.

3. Num ipsi eum impulerint ad eundem finem ut Seminarium ingrederetur, quamvis contrariam suam voluntatem patefecerit.

4. Quomodo ipsum illexerint ut sacrae theologiae studiis incumberet, et ad sacros ordines accederet.

5. Quaenam fuerint adhibitae ab ipsis sollicitationes, instigationes, vel minae, et quoties: an istae usque ad sacram ordinationem fuerint productae.

6. Num ipsi aliorum etiam operam adhibuerint ad flectendam filii voluntatem pro ineundo sacerdotio; quinam exstent; et quaenam ad hunc finem experti sint.

7. Num certiores facti fuerint ab aliquo de voluntatis defectu filii, et quinam hi sint; an pertinaciter impulerint eum; an a filio scriptis de voluntatis carentia edocti fuerint; an eadem servent, quo casu ea exhibeant.

8. Num ipsi Seminarii superiores vel ipsum Episcopum sollicitare studuerint et quomodo, ut filius in sacerdotium reciperetur; et an sciant excommunicatione ipso facto plecti eos, qui quoquo modo filios ad sacros ordines suscipiendos cogant iuxta can. 2352.

9. Num sacra properante ordinatione filius contrariam suam voluntatem manifestaverit et quomodo.

10. Num eidem renuenti ad sacros ordines accedere restiterint et quomodo.

11. Quaenam ipse in sacra ordinatione signa praebuerit, an scilicet laetitiae vel displicentiae; et quaenam indicia pariter ostenderit post peracta primitus solemnia, laetantibus aliis.

12. Num ipse postea, susceptis sacris ordinibus, acquieverit, vel

negligens in sacro ministerio exercendo exstiterit, Missam litare vel officium recitare omittens, atque aversionem in his ostenderit.

13. Num profano more vitam degere coeperit, aliisque studiis incubuerit.

14. Num ipsi minas eidem ante sacrorum ordinum susceptionem illatas, videlicet exheredationis, derelictionis, eiectionis e domo et eiusmodi, exsecutioni mandaverint vel exsecutioni mandare intenderint.

15. Num pravam aliquam consuetudinem fovere coeperit ordinatus sive ante sive post sacram ordinationem susceptam, et usque dum in sacerdotio permanserit.

16. Num sacrum ministerium exercuerit timore ipsorum pressus, quomodo, et quanto tempore.

17. An in familia infirmitatis alicuius indicia sive mentis sive pravorum morum adfuerint, atque an aliquid adsit, quod atavismum redoleat.

18. [Heic contestationes, si opus fuerit, peragendae erunt inter ea quae actor asseruit, atque illa quae a parentibus fuere prolata, si dissona ipsorum testimonia appareant].

19. An ordinum sacrorum exercitio ratam ipse habere intenderit sacram ordinationem; et cur in eodem exercitio perrexerit.

20. His absolutis interrogationibus, ad plene suum absolvendum munus, alias iudex ex officio interrogationes peragat, ab expletis responsionibus eruendas.

Absoluto examine, etc. uti in n. XVIII.

XXII. — Decretum citationis testium ab actore inductorum.

Rev.mus *N.*, Iudex instructor in causa..., audito sacrae ordinationis defensore, testes ab actore inductos, examini iudiciali subiici mandat, et ideo ad rem citari videlicet:

1. *N.* (patrem eiusdem actoris).
2. *N.* (matrem, etc.).
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...

....

Datum..., die... mense... anno...

L. ✠ S.

N., Iudex instructor.
N., Actuarius.

[Praeter autem testes ab actore inductos, necesse prorsus est alios ex officio induci.

Alligentur litterae testimoniales, quae obtentae sint circa testium excutiendorum fidem et probitatem.

Fiant schedae citatoriae, uti in causis matrimonialibus, mutatis mutandis, et similiter fiat intimatio].

XXIII. — Iudiciale examen testis *N.*, ab actore inducti.

Sessio...

Servantur formae ut pro examine actoris. Iudex testi defert monitum, de quo in Appendice n. I, ac iusiurandum, iuxta formulam sub n. XVII, et reserat schedam exhibitam clausam a defensore, et continentem interrogatoria, quae deinde proponit.

Ad generalia: 1. Testis interrogatur circa nomen, cognomen, nomen parentum, originem, aetatem, religionem, conditionem, domicilium (urbem, viam, paroeciam), locum hodiernae commorationis.

2. An sit consanguineus vel affinis actoris, et quo gradu.

3. Quo ex tempore, qua occasione et quomodo noverit actorem.

4. Quaenam sit ipsius indoles et an mereatur fidem in iis quae ipse protulit.

5. Quinam fuerint mores eiusdem et propensiones ad studia.

6. Num ab eo edoctus fuerit, et quando, ipsum coactionem a parentibus vel ab aliis passum esse.

7. An parentes ipsos testis noverit, horum conditionem, artem quam exercent et exploratam habuerit eorum indolem et agendi rationem erga actorem.

8. An in Seminario degens actor, pietatis indicia exhibuerit et ad sacram confessionem et sacram Synaxim saepe et devote accesserit.

9. Num ad sacros peragendos ritus se proclivem exhibuerit.

10. Quibus potissimum studiis in Seminario fuerit deditus; num inhonestos sermones proferre solitus fuerit.

11. Num ad sacra exercenda ministeria alienum se praebuerit, et contrariam voluntatem ostenderit in suscipiendis sacris ordinibus.

12. Quaenam ipse peregerit ut eos vitaret.

13. Num in Seminario commorans demissionem et obsequium superioribus exhibuerit.

14. Num familiaritates inhonestas foverit, scripta exaraverit minus honestati consona, et clericalem habitum invite gestare visus sit.

15. Num pravis perlegendis libris fuerit deditus, sacraque studia neglexerit seu fastidiverit.

16. Num, in loquendo, de Ecclesia eiusque doctrina ac de ipsius rectoribus detraxerit.

17. Num in Seminario punitionibus ob pravam ipsius agendi rationem fuerit affectus; vel alios ad prava illexerit.

18. Num ad profana capienda oblectamenta se pronum manifestaverit, iis posthabitis, quae ad pietatem fovendam inserviunt.

19. Quaenam sit publica de ipsius vocatione opinio.

20. Num per se vel ab aliis testis sciverit parentes eum ad sacerdotium ineundum coëgisse, quando, quanam de causa, et quinam hi sint.

21. An circumstantias noscat de illata coactione et quaenam fuerint.

22. An revera parentes talis fuerint severitatis, ut merito timeri posset ipsos minas esse exsecuturos, et an actor indolis adeo timidae et pusillanimis exstiterit, ut eiusmodi minis aut saevitiis deterritus, ad sacros ordines, gravi metu coactus, accesserit, quin eas vitare potuerit.

23. An ordinationis sacrae tempore ipsum moerentem aspexerit et quomodo.

24. An ex ipso sciverit ante sacram ordinationem eundem fore huic consensum suum denegaturum.

25. An in sacra ordinatione vel ea expleta, iucunditatis vel moestitiae indicia praebuerit.

26. An testis quaedam habeat documenta scripta eiusmodi coactionem onerumque ratihabitionem confirmantia et an sciat revera actorem per exercitium ordinis tacite voluisse obligationibus clericalibus se subiicere.

27. Quaenam sit modo agendi ratio actoris.

Exinde iudex integram depositionem peractam ab actore, qui testem induxit, eidem testi legi iubeat ac petat:

28. An asserta in ea depositione veritati respondere in omnibus censeat, utrum eadem ex scientia propria perspecta habeat, an potius ex suggestione actoris et utrum facta ab eo asserta sint nota aliis et quinam hi sint.

29. An testis habeat aliquid addendum, supprimendum, corrigendum, variandum.

30. Iudex testi alias interrogationes praeter supra allatas proponere poterit, si rerum adiuncta id requirant.

Quod si iudici non videatur opportunum integram legi actoris depositionem, se gerat iuxta *Regulas* n. 51 § 2.

Dein testi leguntur depositiones ab ipso viva voce prolatae, quas actuarius scripto redegit, ac ulterius rogatur:

31. An haec relatio responsiones redditas plene complectatur.

32. Petitur ut praestetur iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando, iuxta formam (cfr. supra n. XIX).

Ac praestito iureiurando, subscribunt testis, iudex, defensor sacrae ordinationis et actuarius.

N., Testis.
N., Iudex instructor.
L. ✠ S. *N.*, Defensor sacrae ordinationis.
N., Actuarius.

[Simili modo agendum est quoad ceteros testes qui producuntur vel ad instantiam actoris, vel *ex officio*, praesertim si in instructione processus appareat adesse aliquem vel aliquos de re bene edoctos: tunc enim iudex eos citari curabit ut examini subiiciantur, eadem servata methodo].

XXIV. — Orale examen periti.

Anno, etc., coram Iudice, etc., adstantibus etc., comparuit D. *N.*, etc. (ut in aliis sessionibus).

Iudex instructor, perito defert monitum, de quo in Appendice n. I, iusiurandum de veritate dicenda et de secreto servando, ac dein reserat schedam obsignatam, ubi continentur articuli concinnati a defensore sacrae ordinationis, quos iste praesertim eruerit ex relationibus ab iisdem peritis scripto antea exhibitis, iuxta generales et peculiares circumstantias et difficultates, quae in actu inspectionis sunt quidem animadvertendae.

Praemissis interrogationibus generalibus, iudex articulos perito defert, qui esse poterunt ut infra, quibus *ex officio* alios, prout casus ferat, adiicere debet, attentis etiam dubiis et ambiguitatibus, quae ex ipso interrogatorio emerserint.

1. An perito aliqua sit necessitudo cum actore.

2. Quonam tempore et quomodo eum noverit.

3. An confirmet per omnes partes relationem, quam de medicali examine scripto exaravit.

4. An in eadem relatione aliquid addendum habeat, vel corrigendum, vel mutandum.

5. An peritus tum physicum examen tum etiam relationem seorsim ab altero perito, si exstet, confecerit.

6. Quanam via et ratione peritus in peragendo medicali examine processerit.

7. An actor aliquo morbo hereditario vel defectu laboraverit, qui influxum habere potuerit in errata electione status; et utrum curari queat, an non.

8. Quidnam peritus perspexerit de actoris temperamento et de statu psychico.

9. (*Si casus ferat*): Quomodo conciliari possit sententia periti cum contraria opinione alterius periti vel doctoris.

[*Nota.* Relationes a medicis confectas iudex alterius peritioris examini subiicere poterit, si id opportunum existimaverit].

10. An, praemissa lectione depositionis, peritus aliquid habeat addendum, demendum, corrigendum, vel mutandum.

Praestito iureiurando de veritate dictorum et de secreto servando, sequuntur subscriptiones, ut de more.

Absoluta processus instructione, iudex, nisi opportunum duxerit actorem vel alium e testibus ad novum examen revocare contestationes peragendi causa, alliget in processu informationes parochi aut alterius idoneae personae attestationem de fide, quam actor et singuli testes merentur.

XXV. — Conclusio instructionis processus.

In processu super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus inhaerentium sacerdotis *N. N.*,

Interrogatis tum actore tum testibus, qui responderunt sė nihil aliud habere quod deducant; tum defensore sacrae ordinationis, qui declaravit sibi nihil amplius inquirendum superesse;

Perpensis omnibus actis, partium, testium ac peritorum depositionibus, relationibus et adnexis documentis;

Cum causa, attentis personarum ac rerum adiunctis, satis instructa sit, Iudex decernit clausam esse instructionem processus, et omnia acta, in authentico exemplari, una cum *voto scripto Ex.mi ac Rev.mi Episcopi*, et *defensoris* sacrae ordinationis animadversionibus ac sententia, transmittenda esse ad S. Congregationem de disciplina Sacramentorum.

Ex aedibus..., die...

N., Actuarius.
L. ✠ S. *N.*, Iudex.

XXVI. — Testificatio de authenticitate exemplaris actorum.

Facta collatione praesentis actorum exemplaris cum omnibus actis et documentis originalibus exsistentibus in archivo huius Tribunalis, testor ego infrascriptus constare de fideli transcriptione et integritate eiusdem exemplaris, quod transmittitur ad S. C. de disciplina Sacramentorum.

Datum... die... In fidem, etc.

N., Actuarius.
L. ✠ S. *N.*, Iudex.

ADNOTANDA

Curent Rev.mi Ordinarii ne sive praevia inquisitio, quae ab hac Sacra Congregatione expeti primum solet, sive confectio processus canonici, qui ab ea in his causis exinde iubetur, diutius differantur. Saepe enim contingere solet, ut, ob nimiam in eodem praesertim peragendo processu cunctationem, testes diem obeant supremum, ac proinde magni momenti probationes deficiant, maximo cum detrimento causae: etenim actori ipso naturali iure competit, argumentis, quae proferre potest assertum ab eo intentionis defectum aut illatam coactionem aliudve vitium consensum afficiens in susceptis sacris ordinibus probare, ut ab oneribus hisce adnexis solvatur. — In transmittendis autem ad hanc Sacram Congregationem processus actis, haud profecto necesse erit omnia et singula transcribere, quae in originalibus actis fuere iuxta traditas regulas inserta, cum sufficiat ut referant Rev.mi Ordinarii in exhibenda scripta relatione seu voto, de rite constituto tribunali iuxta praestitutas normas, de citationibus rite peractis, de praestito ab efformantibus tribunal atque a parte et testibus iuramento, et de fide istis praestanda; quin proinde singula, quae in singulis sessionibus habita fuere, in exemplari transcribantur actorum, ne tempus inutiliter teratur, impensaeque augeantur, modo interrogatoria et testimonia integre sint transcripta, aliaque documenta causam attingentia referantur, addito indice actorum. Nec ab Actuario ipse scribendi modus negligatur, iuxta can. 1644 § 3, ut facile in actis adducta legi possint — quin proinde plus aequo in iisdem perlegendis ob deformes litteras, tempus insumatur, neve ambiguitatibus locus fiat — atque ideo ab adeuntibus S. Sedem honor huic debitus etiam in scribendo servetur.

A. M. D. G.

INDEX ALPHABETICUS

Numerus arabicus indicat numerum marginalem.

A

B

C